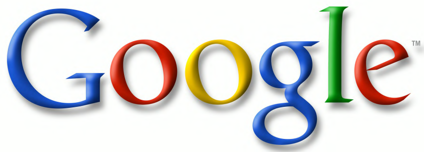
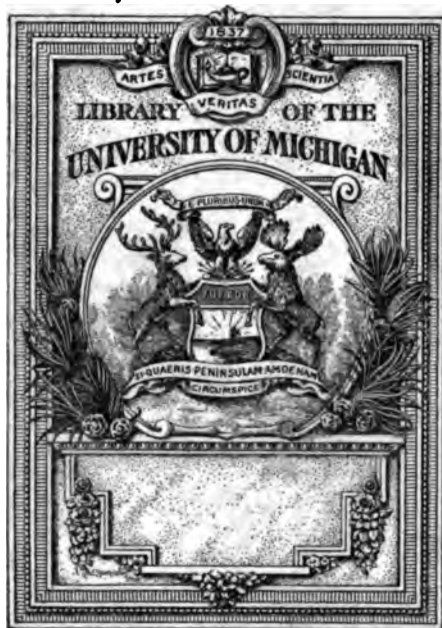
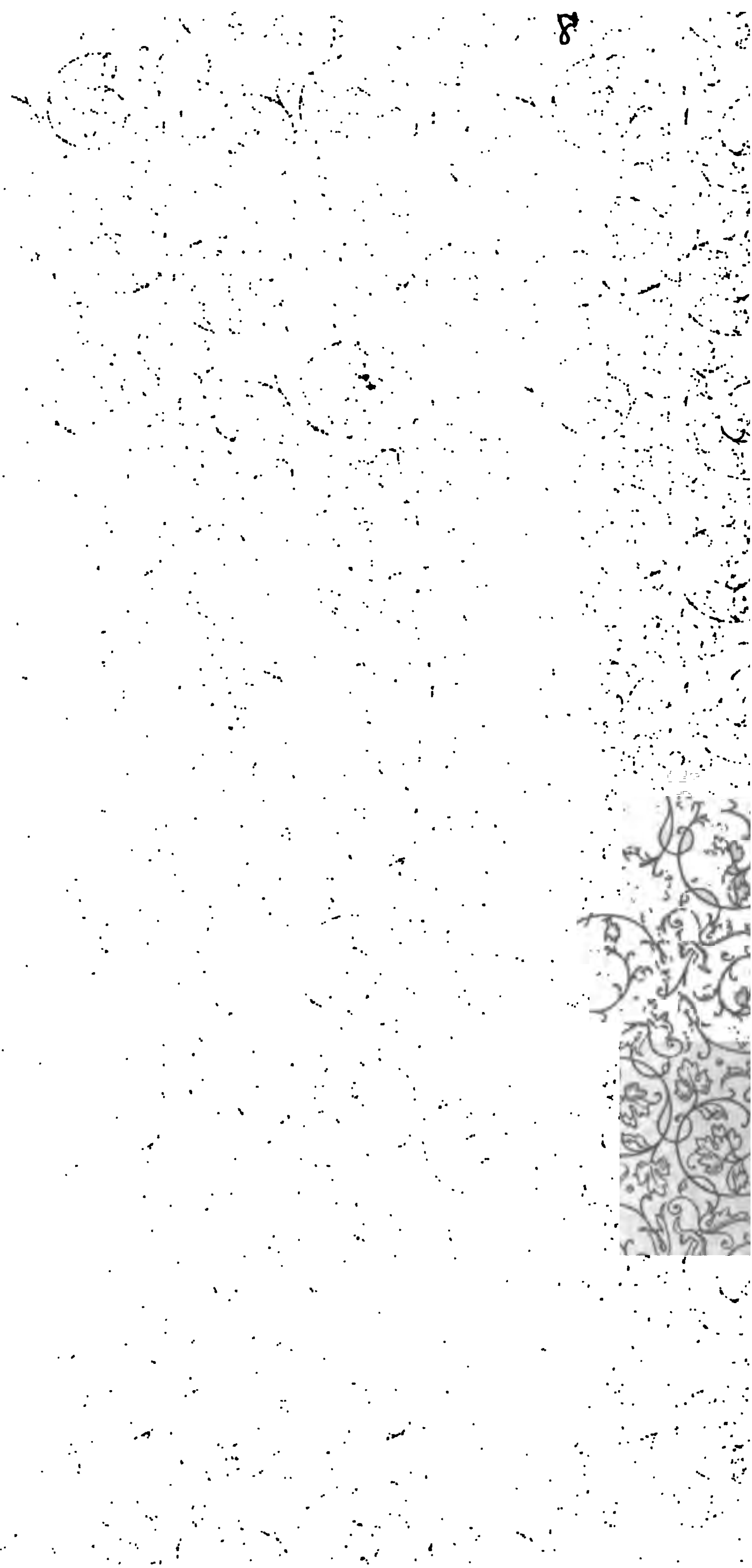

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

DEN OLDNORSKE OG OLDISLANDSKE

LITTERATURS HISTORIE

AF

FINNUR JÓNSSON.

UDGIVEN MED UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET.

ANDET BIND · ANDEN DEL

KØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1901.

Med denne sidste del af 2. bind er fremstillingen ført ned til omtrent 1300; behandlingen af det 2. tidsrum er dermed afsluttet. Det hele er udført efter de samme principper som alt det foregående. Og jeg har så godt som intet at tilföje. Kun skal jeg bemærke, at den oversatte romanlitteratur er den del af litteraturen jeg har stået mest fremmed overfor, og hvor jeg er mig bevidst ikke at have ydet noget i en særlig grad selvstændigt arbejde; dette kommer også og ikke mindst deraf, at jeg på intet område som netop dette har kunnet støtte mig til udførlige og udmærkede forarbejder, særlig G. Cederschiølds og E. Kölbings udgaver, indledninger og afhandlinger. Det arbejde, der er nedlagt i Fornsögur Suðrlanda og i Kölbings afhandlinger og indledninger — der alle er anførte på sine steder —, er solid og fortrinligt; jeg har dog også her søgt at foretage selvstændige sammenligninger for at kunne danne mig en selvstændig opfattelse. Man vil måske finde et og andet nyt i opstillingen og helhedsbilledet. Noget lignende gælder også de norske love, hvor jeg har haft Maurers udmærkede arbejder at støtte mig til.

For den indre sammenhængs skyld var det mig klart, at den norske litteratur måtte behandles samlet og da komme til sidst, skönt den på visse punkter går forud for den islandske (homilier og helgensagaer). En undtagelse herfra har jeg gjort med de 3 latinske historiske skrifter, der står forrest i denne del. Også indenfor den norske litteratur indtager de en isoleret plads, hvorimod de, i hvert fald det første, hører nöje sammen med den islandske sagalitteratur.

En god del af det her behandlede stof findes endnu kun i håndskrifter eller i mindre gode udgaver. Jeg er derfor forberedt på, at når det hele bliver udgivet kritisk, vil der blive et og andet at ændre. Særlig gælder dette en del af fornaldarsagaerne.

Jeg bringer min bedste tak til dem, der på en eller anden måde har støttet mig og givet mig forskellige oplysninger. En sær-

lig tak skylder jeg hr. amtmand Páll Briem *på Akureyri, der har gennemlæst § 1—2 i afsnittet om de islandske love i manuskript, og kontorchef* Ólafur Halldórsson, *der har læst § 3 i samme afsnit. Jeg takker dem herved for forskellige udmærkede bemærkninger og oplysninger. Ligeledes beder jeg de herrer cand. mag.* Bogi Melsteð, *rektor* B. Hoff *i Sorø og rektor* Jón Hjaltalín *på Möðruvellir at modtage min tak for forskellige rettelser og oplysninger om et par fejl eller inkonsekvenser.*

København, i mai 1901.

Finnur Jónsson.

Indholdsfortegnelse.

§ 10.

Norske historiske skrifter för Snorre.

För vi går over til at behandle den islandske historieskrivning angående de norske konger, vil det være hensigtsmæssigt, først at undersøge de eksisterende norske historiske skrifter för Snorre; vi har da hovedsagelig med to skrifter at göre, foruden et mindre, alle på latin.

1. Der er da, for det første, det værk, der tillægges forfatteren **Theodricus monachus** og som bærer titlen: Historia de antiquitate regum Norwagiensium. Dette arbejde blev først offenliggjort af B. C. Kirchmann i Amsterdam 1684 og i Scriptores rer. Dan. V. B. C. Kirchmanns bedstefader havde i Lübek c. 1620—25 fundet et gammelt membranhåndskrift, indeholdende det nævnte skrift samt en anonym beretning om Danskernes rejse til det hellige land. Til al ulykke er ikke alene originalhåndskriftet, men også den ældre Kirchmanns afskrift gået tabt. Derimod haves den ældste udgave, der sikkert er trykt efter nævnte afskrift; i AM 98 fol. findes en afskrift. Fremdeles findes en afskrift af S. Stephanius i den Delagardieske samling i Upsala 30—32, der også går tilbage til samme membran[1]). Sidst og bedst er det hele udgivet af G. Storm i Mon. hist. Norw. 1880.

Skriftet[2]), der består af 34 kapitler, foruden en dedikation

---

[1]) Se *Kålund*: Aarbøger 1896, s. 94—6.

[2]) Om Theodricus se *K. Maurer*: Die Ausdr., anm. 52, 28, *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist. skr., Om hdskr. af Tjodrek munk i Vidensk. Selsk. Forhandl. 1875, De ældste forbindelser mellem den norske og isl. hist. litt. sst., Mon. hist. Norw.; *G. A. Gjessing*: Kongesagaens fremvext I—II, jfr. de under Hist. Norwegiæ anførte afhandlinger af *S. Bugge* og *G. Storm*; *L. Daae*: Om historieskriveren Theodricus monachus i Norsk hist. tidsskr. 1895; jfr. den anførte afhandling af *K. Kålund*.

til ærkebispen i Nidaros, Eystein (1161—88), samt en indholds-fortegnelse (kapitelvis), indeholder en kortfattet Norges historie fra og med Harald hårfagre til og med Sigurd Jorsalfar; Harald gille antydes. Denne grænse nedad i tiden motiveres af forf. selv; han ytrer, at han vil »slutte sit skrift«, »fordi jeg anser det for uværdigt, til efterkommerne at overlevere de forbrydelser, manddrab, meneder, ugærninger, helligdomskrænkelser, gudsbespottelser, plyndringer af gejstlige såvel som hele almuen, kvinderov samt andre afskyeligheder, som det tager lang tid at opregne«. Det er forf.s beskrivelse af tiden c. 1130—70.

Forf. fortæller i det hele ganske kort om hver konge; om Harald hårfagre kun landserobringen, om Hakon d. gode kun om Stordslaget; noget mere meddeles om Hakon jarl og Gunnhild; vidtløftigst er forf. om Olaverne, idet hovedbegivenhederne i deres liv skildres, osv. Der gives ofte korte, men energiske beskrivelser af fyrsterne selv. Ind i selve hovedæmnet er der skudt forskellige »digressioner« efter fremmede forfatteres skik (*more antiquorum chronographorum*). De optager dels hele kapitler[1]), dels större eller mindre dele af enkelte kapitler[2]). Alle disse digressioner er indsatte på »dertil egnede steder« »for at underholde (*delectandum*) læserens sjæl«; de optager ingen ringe plads i det ellers så kortfattede skrift. I kap. 3 behandles Islands opdagelse og bebyggelse, i k. 12 dets kristning.

Nogen egenlig ledende tanke i fremstillingen er der ikke. Kun tidsregningen har forf. viet en særlig omhu, og han har ladet det være sig magtpåliggende at anføre hver regents regeringsår, ja, han anvender (i kap. 20) et helt kapitel på tidsregningen fra verdens skabelse.

Som vænteligt var, kan man ingen interpolationer påvise i skriftet. *G. Storm* har udtalt[3]), at der »er tegn til, at kapitelinddelingen eller i al fald kapiteloverskrifterne er senere end forfat-

---

1) K. 17: De natura Charybdis et de Longobardis et Hunnis; k. 20: De diversitate supputationis annorum ab initio mundi; k. 23: De pacto, quod factum est inter Carolum magnum et fratrem suum; k. 26: Invectio auctoris in ambitiosos et qvaliter Cosdroë vitam finiverit.

2) K. 5 fin. om kejser Otto, k. 8 om Julian og Jovinian, k. 13 om Konstantin d. stores dåbssted, k. 18 om menneskeslægtens tilbagegang og legemets natur, k. 30 om prodigia.

3) Mon. h. N. s. VI.

telsen«; der anføres i så henseende små ortografiske afvigelser, hvorpå der dog lægges mindre vægt, da de kan stamme fra afskrivere. Mere betydning tillægges der den omstændighed, at tilnavne (som *hardrader* [jfr. *Haller* i teksten k. 12] og *berfort* [for *-fotr*]) kun findes i overskrifterne og ikke tillige i teksten (medens denne f. ex. har »nudipes«), samt den, at Harald gille i teksten siges at være fra »Scotia«, medens han i overskriften kaldes »Hyberniensis«. Jeg kan ikke ganske slutte mig hertil. Selve kapitelfortegnelsen foran skriftet (mellem dette og dedikationen) stammer uden tvivl fra forf. selv[1]), og overskrifterne er så godt som fuldstændig stemmende med den; de få afvigelser (som *ejus* f. *ejusdem* osv.) er höjst ubetydelige. De isl. tilnavne findes i kapitelfortegnelsen; de findes latiniserede i teksten; dette kan have sine grunde. Forf. måtte overhovedet stå noget vaklende overfor gengivelsen af de nordiske navne; undertiden bruger han da også den böjede nordiske ordform (Islendinga, acc. pl.), eller han böjer ordene på latinsk vis (Hakonis, Haraldi, Ingulfum); at han også kunde lade dem stå uböjede (de . . grafeldr, abl.), følger af sig selv. Ligeledes er det kun to udtryk for et og det samme, når Harald det ene sted kaldes »Hyberniensis«, det andet »de Scotia«; de behøver ikke at stamme fra to forfattere.

Större tvivl kunde der måske rejses angående forfatterens stilling og titel. I dedikationen til Eystein ærkebiskop kalder forf. sig »Theodricus, humilis peccator« og Eystein for »Dominus et pater suus«, hvorved et intimt forhold mellem de to antydes. Heraf kan der dog kun sluttes, at forf. har været gejstlig. Selve overskriften lyder: »Incipit prologus Theodrici monachi in historiam suam de osv.«. Her kaldes forf. monachus ɔ: munk (ikke canonicus regularis). *L. Daae* har i en afhandling om forfatteren (se s. 595 anm.) betvivlet denne overskrifts ægthed; dette er dog meget misligt; der er, så vidt jeg kan se, intet mistænkeligt ved den. Til den nævnte overskrift — og overskrifter var i latinske skrifter gennemførte — svarer den til slutning anbragte afslutningsbemærkning, hvor forf. atter kaldes »monachus«. Jeg tror, man må fastholde, at denne betegnelse må stamme fra forf. selv. Her står vi ved spörgsmålet om forfatterens liv og person.

---

[1]) Den svarer f. ex. fuldstændig til den, der findes foran Ares Islænderbog.

Desværre er dette spörgsmål et af de vanskeligste. Vi får nemlig ingen oplysninger herom udover hvad der allerede er antydet. Ikke engang hans norske navn er sikkert. Han er i nyere tid bleven kaldt »Tjodrik« (Þjóðrekr), hvilket dog for så vidt er betænkeligt, som dette navn jo var så yderst sjældent i Norge. Rigtigere er det uden tvivl at antage, hvad L. Daae vil hævde i den anførte afhandling, at Theodricus er en latinisering af *Þórir*. Forf.s levetid er bestemt ved hans forhold til ærkebispen (d. 1188). Daae har søgt at identificere ham med den bekendte biskop Þórir på Hamar, der særlig er kendt som en tilhænger af Sverre; for denne foretog han en rejse til Rom, men døde på tilbagevejen (vinteren 1196—97). Daae påviser, at denne mand findes nævnt som studerende i St. Victor i Paris under navnet Theodoricus. Dette har dog ingen afgörende beviskraft, da den slags latiniseringer sikkert har været almindelige. At Þórir efter 1190 optræder som tilhænger af kong Sverre kunde forliges med, at han havde været nöje knyttet til Eystein. Ikke desto mindre må Daaes antagelse, på grund af overskriften og dens betegnelse af forf.s stilling, betragtes som ubevist og for så vidt uantagelig. Derimod er det rigtigt, når det hævdes, at forf. ikke har været munk i Nidarholms kloster, da beskrivelsen af dette (i k. 31) taler derimod; en munk derfra vilde næppe i et skrift, dediceret til selve ærkebispen i Nidaros, have brugt følgende udtryk derom: »parvissima quædam insula, quæ adjacet metropoli Nidrosiensi«. Det vil næppe nogensinde lykkes at identificere forf., og vi vil kalde ham ved hans latiniserede navn.

Når forf. har skrevet sit værk, er vi heldigvis i stand til bestemt at kunne fastsætte. Han omtaler Eystein meylas (denne »infelix tyrannus«) fald 1177; mellem dette år og ærkebisp Eysteins dødsår 1188 er det altså skrevet. Da nu Eystein var landflygtig 1180—3, er vi henvist til at vælge imellem 1178—79 og 1184—87 (8). G. Storm har udtalt sig for det første, da forf. omtaler Mariakirken i Nidaros som stående, men Eystein lod den flytte til Elgesæter, hvis kloster var anlagt 1182. Forf.s ord herom synes dog ikke at være afgörende. Han siger kun, at kong Harald »havde ladet bygge kirken i samme by, hvor den endnu ses«. Således kunde han vistnok også have udtalt sig om kirken, efter at

den var flyttet til det lige udenfor byen liggende kloster. I øvrigt er der intet, der afgjort taler mere for det ene end det andet.

Som bemærket har forf. særlig interesse for tidsregningen; denne, der nöje angives, stemmer nærmest med Ágrips og Are frodes. Også specielle gejstlige interesser er overalt fremtrædende. Der mærkes i skriftet en mild ånd, som når han kalder Eystein meyla for »infelix tyrannus«. Forf. er en meget lærd mand og han holder af at vise sin lærdom, f. ex. i de nævnte digressioner. Han anfører citater i mængde og henviser til forskellige forfattere, foruden til bibelen, c. 20, dels klassiske (Lukan, Boetius, Plato, Horats, Plinius, Ovid, Vergil osv.), dels kirkefædre (Hieronymus, Eusebius, Rufinus osv.), dels middelalderlige forfattere (Hugo de St. Victore, Paulus Diaconus, Jornandes, Isidor, Beda osv.). Dog har han ikke kendt alle de pågældende skrifter på første hånd (jfr. G. Storm, fort. til M. h. N. s. IX), men kun fra citater i yngre skrifter; alligevel må han have været en meget belæst mand. Hans eget jeg og subjektive opfattelse kommer ofte tilsyne, ikke blot i digressionerne, men også i forskellige indstrøede udtryk og udråb. I anledning af kong Knuds fordring på Norges trone udråber forf.: »ulykkelig og umættelig er de dødeliges begærlighed; höjlig elendig er menneskets sjæl« osv., jfr. hans betragtninger i k. 18 efter kong Olafs død på Stiklestad. Heri står forf. som modsætning til de isl. sagaforfattere.

I øvrigt er stilen meget god; svulstig kan den ikke kaldes; det latinske sprog er let læseligt, simpelt og ret behageligt. Naturligvis bærer det sin tids præg; så grammatisk umulige former som *parvissimus* hører til undtagelserne.

Forfatterens kilder. För Theodricus' tid eksisterede der ikke i Norge nogen historisk litteratur. Det siger han selv (i k. 13: ubi nullus antiquitatum unquam scriptor fuerit), og han antyder heller aldrig sine landsmænd som hjemmelsmænd. Til gengæld fremhæver han så meget stærkere og hyppigere Islænderne som hjemmelsmænd, ikke alene for tidsregningens (som i k. 1)[1]), men også i almindelighed for hele det historiske indholds vedkom-

[1]) Harald hårfagres regeringsår hidrører fra Islænderne: »quos constat sine ulla dubitatione præ omnibus aquilonaribus in hujusmodi semper et peritiores et curiosiores extitisse«, jfr. k. 13, om Olaf d. helliges dåbsalder, hvor forf. dog vil göre en anden mening gældende.

mende. Dette fremgår ganske utvetydig af prologens ord (se ovf. 271—72); her siger forf., at han har skrevet således som han nöjagtig har kunnet erfare af Islænderne, hvis historiske tradition og digte han nævner, og han lægger derfor hele ansvaret for det fortaltes rigtighed over på dem (sinceritas . . . ad illos omnimodo referenda est, . . . quia nos non visa sed audita conscripsimus; jfr. også de stærke udtalelser i slutningen). En norsk tradition som grundlag er ved forf.s egne utvetydige ord udelukket; det er Islændernes sange og traditioner, der alene følges, og når der er tale om forskellige traditioner, er det Islændernes forskellige beretninger, der således antydes. Den isl. tradition er da også til at tage og føle på, f. ex. i et kapitel som det 3. (Islands opdagelse); vi genfinder det her fortalte i begyndelsen af Landnáma[1]). Flere stykker stemmer godt, tildels ordret, med isl. skrifter som f. ex. Ágrip. I øvrigt skal vi ikke her komme ind på detaljer. Men der er endnu et spörgsmål, der fortjæner overvejelse, hvorvidt Theodricus har benyttet skrevne isl. kilder. Forf.s tidsregning, der ikke stemmer med det i Nóregs konunga tal, hvor Sæmunds beregning anføres, kunde synes at tale imod, at han direkte har benyttet Sæmunds lat. skrift. Men heller ikke med Ares tidsregning stemmer forf.s (jfr. G. Storm og Gjessing). Forskellen er i øvrigt ikke stor. Sin tidsregning[2]) kan han også have fået ad andre veje. Af forholdet mellem Theodricus og Ágrip synes det at være klart, at Sæmunds værk er benyttet f. ex. i Olaf Tryggvasons saga. Hans eget udtryk: *audita non visa* kunde anføres som bevis for, at han ikke havde benyttet skrevne kilder. Udtrykket er dog langt fra afgörende. I virkeligheden henviser forf. til en skreven kilde (k. 20 slutn.) for antallet af Sven og Hakons år (ɔ: år 1030—5) og kalder den: »Catalogus regum Norwagiensium«. Det er ligegyldigt, at denne kilde først her nævnes; har forf. haft en sådan »fortegnelse«, er det givet, at han også har benyttet den helt igennem og ikke på ét sted alene. Det er vilkårligt, når det antages, at den har begyndt med Olaf d. hellige. Skönt forf.s tidsregning ikke ganske stemmer med Ares, antages det, også af G. Storm, at

[1]) Den første opdager er Garðarr, hvad han også bevislig har været i Ldn.s grundtekst.

[2]) Der er i øvrigt vanskeligheder tilstede for forståelsen af hans tidsregning; endel beror måske på hans egne kombinationer.

den ligger til grund for Theodricus'. Angående Olaf d. helliges jærtegn, hans ligs flytning til Nidaros m. m., er det sikkert også en skreven kilde, der hentydes til (sst.: quia hæc omnia a nonnullis memoriæ tradita sunt). Hermed kunde der godt sigtes til en saga om Olaf, som f. ex. den Ældste saga (hvorom nedenfor); alt, hvad forf. hentyder til, findes f. ex. hos Snorre, men denne har ikke benyttet Theodricus. Således er det klart, at nogle skriftlige kilder har forf. kendt og benyttet. Mod dette kan det ikke nytte at henvise til hans ord i k. 1, hvor han siger, at han ingen *scriptorum auctoritas* har at holde sig til, ti herved menes ikke-nordiske forfattere, ligesom i k. 20 (hvor også *libri* og *antiquorum libri* = *antiquorum scripta* i k. 32, og *antiqui scriptores* k. 17 = *scriptores* ɔ: udenlandske forfattere). Det er også et stort spörgsmål, om ikke forf. ved sit oftere gentagne »audita« kan indbefatte skriftlige kilder, da dette ord stilles af ham som modsætning — ikke til *scripta* eller *libri*, men — til *visa*; ordet kunde altså betegne omtrent »erfaret«, ɔ: også tillæste kundskaber[1]). Ved en sådan antagelse vil alle overensstemmelser mellem Theodricus og andre skrifter bedst og naturligst forklares, eftersom en direkte forbindelse vanskelig kan antages at være tilstede. I den »Ældste saga« om Olaf d. hellige har *G. Storm* erkendt (s. 23—24), at Theodricus har benyttet dette sagaværk.

At Theodricus' skrift i historisk henseende er af stor betydning, er indlysende, både fordi det er så gammelt og, ikke mindst, fordi det er bevaret i sin oprindelige skikkelse. Ganske vist indeholder det ikke meget, vi ikke kender andre steder fra. Dog får vi her enkelte oplysninger (som den om »Thorgils [fejl for Thorodd] de Aulfusi«[2]), at han var den først omvendte hedning i Island), hvoraf ellers ingen kendes.

2. Historia Norwegiæ. Dette skrift af en ubekendt forfatter findes kun i et eneste håndskrift, der i sin tid (1849) opdagedes i Skotland og fremdroges af *P. A. Munch*, som udgav det med anmærkninger under titlen: Breve Chronicon Norwegiæ (i Symbolæ ad historiam antiquiorem rerum Norwegicarum 1850). Håndskriftet tilhørte George Ramsay, Earl of Dalhousie (d. 1880).

---

[1]) Jfr. de træffende bemærkninger af *Gjessing*, Kgs. frv. II 52.

[2]) Tyder denne enestående skrivemåde (med *au*) på en skreven kilde?

En nyere fortrinlig udgave er G. Storms i Monum. hist. Norw. Håndskriftet er en membran fra midten af det 15. årh. og anses for at være defekt; det ender nemlig med omtalen af Olaf d. helliges ankomst til Norge. Det er sikkert skrevet efter en original fra 13. årh. Om kongerækker i svenske afskrifter, der hidrører fra hdskr., henvises til Mon. hist. Norw. s. XVIII f.

Skriftet[1]) indledes med en fortale, hvori forf. ytrer, at han er opfordret til at skrive, men at han nødig vil påtage sig arbejdet, fordi han føler dets vanskelighed. Han meddeler, at han vil (I), situm latissimæ regionis circumquaque describere, (II), ejusque rectorum genealogiam retexere, (III), et adventum christianitatis simul et paganismi fugam ac utriusque statum exponere. Fremdeles fremgår det af fortalen, at skriftet er rettet til en *Agnellus*, der er forf.s »jure didascalico prælatus«. Til alt uheld mangler der en egenlig indholdsfortegnelse.

Indholdet er i korthed følgende. Først forklares Norges navn (oprindelse fra *Nor*), hvorpå en geografisk beskrivelse af landet følger; hertil knyttes en temlig nöjagtig beskrivelse af Finnerne (Lapperne). Derpå kommer et afsnit »de tributariis insulis« (ɔ: Orknøerne, Syderøerne, Færøerne, Island). Hermed er den geografiske del færdig (I i fortalens oversigt), hvorefter der følger den historiske del, »de ortu regum«; der begyndes med Yngve, Njord og Frey osv., hvorefter fremstillingen går ned til Olaf d. hellige (II i oversigten). Det er klart, at hvad der antydes under III helt mangler; ti hertil kan næppe regnes, hvad der under Olaf Tryggvason fortælles om kristendommens indførelse; i hvert fald er »utriusque status« ingen steds skildret, således som ordene og rækkefølgen antyder. Vi må antage, at III helt og holdent mangler. Da forf. i fortalen fremdeles udtaler, at han »har tilföjet, hvad han har fundet mærkværdigt af tildragelser fra hans egen samtid«, og da der af sådanne tildragelser kun findes én — og den angår Island —, er det vistnok så, at den sidste del af II også er gået

[1]) Foruden til udgaverne henvises til *G. Storm* i Aarbøger 1871, *S. Bugge* og *G. Storm* sst. 1873 (to polemiske afhandlinger), *G. Storm*: Vidensk. selsk. afhdl. Kria 1875 (De ældste forbindelser osv.), samt *K. Maurer*: Die entstehungszeit d. älteren Frostuþingslög 1875, *G. A. Gjessing*: Kges. fremvext I—II, Sproglig-hist. studier 1896, foruden *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist.-skrivning.

tabt. Om det tabtes art og udførlighed kan det ikke nytte at anstille formodninger [1]).

Det æmne, forf. påtog sig at skrive om (I—III), var jo interessant nok, og der skulde i virkeligheden ikke noget overmål af begavelse til at løse opgaven. Når *S. Bugge* har kaldt skriftet et »flygtigt makværk« [2]) og i temlig stærke udtryk dadlet forf. for hans »ubehjælpelige« stil [2]), der »står på et lige så lavt trin som hans kritik og grundighed« [2]), er dette vistnok meget træffende; forf. har næppe været sin opgave voksen, selv om man kunde være tilböjelig til at bruge noget mindre stærke udtryk om ham end de anførte. — Forf.s beskrivelse af Oplandene (»de montanis Norwegiæ«) er noget forvirret; hans brug af *patria* (= *lǫg*) og *provincia* (= *fylki*) er vaklende og inkonsekvent; han ved ikke, at den *Albia*, han først (udg. s. 81) nævner, er den samme elv, der straks efter omtales som »fluvius in montanis, aureis rubens arenis«; han regner Island til de skatskyldige lande, hvilket under alle omstændigheder er urigtigt (da skriftet sikkert er forfattet för 1262, se nedenfor); han kalder det sted, hvor Hakon døde, en *portus*, hvad det næppe kunde kaldes. Endelig er forf.s fuldstændige forvirring angående Olaf d. helliges giftermål med en søster til Olaf d. svenske, ved navn Margareta (!), höjst mærkelig; her foreligger, vistnok ved en påvirkning af Adam af Bremen, en mærkværdig sammenblanding af to personer, idet »Margareta« åbenbart er Olaf d. svenskes (og Knud d. stores) søster (ɔ: Æstrid, der også hed Margrete). Disse prøver på forf.s viden og kritik — og vi vil i det følgende se flere — taler ikke til fordel for ham, uagtet han siger, at han »i alt har fulgt de ældres udtalelser« (*seniorum assertiones*). Alligevel er hans fremstilling ikke uden interesse; hans beskrivelse af land og folk, særlig Finnerne, er virkelig ikke dårlig; hans oplysninger er værdifulde, da de må antages at bero på de faktiske forhold, men vi må tage os i agt overfor mulige misforståelser. Forf. er nemlig tillige meget lettroende; han anfører de bekendte fabler om »kvinderne, der undfanger ved at drikke vand«, om Riseland, om skrællingerne (når de såres levende, bliver såret hos dem hvidt uden at der flyder blod, medens derimod blodet næppe

[1]) Jfr. *G. Storm*: Mon. hist. Norw. XXIX—XXX.
[2]) Aarbøger 1873 s. 25. 41. 42.

holder op med at strömme ud af det døde legeme); han meddeler sagnet om den forstenende myr på Möre og lign., samt fortæller om havuhyrer. En ejendommelig fabel meddeles om nogle fremmede »Sakser« (*Saxones*), der skal have fundet guld i klovene på nogle okser, de lod svømme over Glommen; dette er vel et ældgammelt norsk sagn. hvis det hele ikke beror på en eller anden misforståelse af forf.

Hvem forfatteren har været, vides ikke; det fremgår dog af alt, at det har været en gejstlig mand. Spörgsmålet om hans levetid og skriftets affattelsestid er meget vigtigt, men tillige meget omtvistet. *K. Maurer* antog, at skriftet var forfattet efter at Island var bragt under den norske konge, altså efter 1264, da Island regnes til de skatskyldige øer. Dette modbevises dog af andre grunde. Forf. kender bl. a. lige så lidt som Theodricus — hvem han også er ganske uvidende om — nogen ældre norsk forfatter, hvilket efter 1264 vilde være utænkeligt. *S. Bugge* har derimod antaget, at forf. har skrevet »snarest ved år 1230«, i hvert fald ikke för 1211, da der i skriftet hentydes til et ildsudbrud i havet ved Island, der er sket i forf.s tid (*nostra œtate*); et sådant udbrud findes virkelig omtalt i annalerne under det sidst nævnte år, og til dette skulde eller kunde der være sigtet. Herimod har *G. Storm* gjort gældende, at skriftet måtte være endnu ældre og omtrent samtidigt med Theodricus', ti også det skulde være benyttet i Ágrip. Jeg slutter mig i dette spörgsmål helt og holdent til S. Bugge, og mener, at den tildragelse, der sigtes til, virkelig er udbruddet 1211; i de isl. annaler er dette udbrud det første, der omtales — flere omtales senere —, og der er al grund til at antage, at var et sådant sket tidligere, måtte det også være blevet optegnet på Island, efter som rygtet derom havde nået udlandet. Til Bugges tidsbestemmelse svarer indholdet særdeles godt, særlig f. ex. omtalen af den forstenende myr og forklaringen af jordskælv og udbrud, der slående minder om Kongespejlets beskrivelser og den tidsånd, der ligger til grund for disse, men nogen direkte forbindelse mellem de to skrifter er der dog ikke. Også kildeforholdet, hvorom nedenfor, svarer til den antagne tid.

Forf. har dediceret sit skrift til »en udmærket gejstlig«, der kaldes Agnellus. Det er G. Storms store fortjæneste at have påvist den mand, der sandsynligvis er ment. Det er af alt klart, at

forf. skriver for en udlænding; en beskrivelse af Norge i et skrift til en Nordmand vilde nærmest være meningsløs; hans oversættelse af nordiske navne peger i samme retning (M. h. N. XX—XXI). Storm påviser en Englænder, Thomas Agnellus, ved år 1180—90, der kaldes »archidiaconus Wellensis, der c. 1183 skrev en »bog om Henrik d. yngres død og begravelse«. Man ved ikke, når denne Agnellus døde, men fra tidens standpunkt er der intet i vejen for, at han kan have levet 20—30 år efter affattelsen af »bogen om Henrik«. Forf., hvem Munch og Bugge uden grund antog havde været en Orknøing, har sikkert levet og skrevet i Norge; at han ikke er en Islænder, er klart. Storm har antaget, det var en Nordmand, fordi han taler om »reges nostri« (s. 92_{10}) og »Olavus noster« (s. 122_{10}), og norsk forstår han jo. Under sådanne forhold kunde det synes dristigt, at ville göre en afvigende mening gældende. Imidlertid kan jeg ikke anse det for sikkert, at forf. var en Nordmand, og der lader sig fremføre endel, der tyder på det modsatte. Det anførte »noster« har vel ikke så meget at betyde. På det sidste sted kan det blot betyde »den O., vi her taler om«; det første kan bero på, — det andet for så vidt også —, at forf. på grund af et langt ophold i Norge har betragtet sig som en Nordmand i forhold til kongerne[1]). Han bruger undertiden på en noget fremmed-virkende måde *Norwegia* og *Norwegenses*, hvor man snarest kunde have væntet andre udtryk (»vort land«, »vi«) f. ex. 75_3, 93_5 (dette sted er særlig betegnende), 97_7, 115_{11}; ikke uden betydning forekommer mig den fuldstændig unorske og uislandske betegnelse af Olaf d. hellige som »O. Norwegensis« at være (s. 123_{11}), selv om der straks efter nævnes Olaf d. svenske. Vigtigere er dog det, at forf.s kendskab til landet (særlig Oplandene se ovf.) er mangelfuldt, hvad der vilde være ret påfaldende hos en indfødt og i sammenligning med Islændernes nöje kendskab til Norge og dets fylker. Lidet forståeligt er det også, at en Nordmand skulde have brugt et udtryk som »Solundicum mare« (87_{10}) om havet mellem Norge og Irland; af Nordmændene er *Sólundarhaf* kun blevet brugt om havet nærmest omkring og uden-

---

[1]) Til gengæld bruges også udtrykket reges Norwegiæ 88_{4-5}, 92_4. Det hedder også: »det sted, vi kalder Holmgård« (120_2), hvilket må forklares på samme måde. På en lignende måde i en udvidet betydning bruges *noster* f. ex. i De profectione Danorum; se Aarbøger 1896, s. 85 anm.

for Sulend-øerne, og således findes det brugt det eneste sted, det forekommer i den isl. litteratur. Brugen af ordet er imidlertid let forklarlig, under den forudsætning, at forf. var en udlænding. Hermed stemmer forf.s ukyndighed angående Glommen (se ovf.). Af störst betydning er dog forf.s misforståelse af et norsk ord: *risi* som tilnavn til Sigurd (*hrísi*); dette oversætter han ved *gigas*. Han har åbenbart haft den norske skrivemåde (uden *h*) for sig og udtalt det første *i* kort; men er det tænkeligt, at en Nordmand omkr. 1200 har været så uvidende, at han ikke kendte navnets udtale?; kan det have været fuldstændig udslettet af bevidstheden i Norge, medens man på Island vidste særdeles god besked? Dette må siges at være ganske urimeligt. Men under forudsætning af, at forf. er en ikke-Nordmand, der har benyttet en skreven kilde, bliver sagen fuldt forståelig. Heller ikke synes forf. at kende noget videre til Shetlandsøerne; han omtaler kun Orknøerne som den nordligere øgruppe i modsætning til de sydligere (ɔ: Hebriderne; dog kender han Hialtlandenses). Han anvender en form som *longosped*, der hverken er den franske eller den i isl. skrifter brugte. Alt dette forekommer mig at pege i den retning, at forf. har været en i Norge bosat og nationaliseret fremmed og da vistnok snarest en Englænder (eller Tysker, på grund af hans forklaring af papæ som navn på gejstlige »in teutonica lingua«?). Vi savner ikke vidnesbyrd om fremmede klerke i Norge i den første halvdel af det 13. årh.; således finder vi dér en »broder Robert«, der år 1226 oversatte Tristramssaga; også Elissaga er oversat af »abbed Robert«, der mulig er samme mand; denne Robert er sikkert en ikke-Nordmand, der dog har været det norske sprog mægtig.

Den her hævdede antagelse af forf.s nationalitet forklarer i virkeligheden alle skriftets ejendommeligheder og mangler. Uagtet forf. ikke er norsk, er det dog i sin orden, at regne skriftet med til den norske litteratur.

Vi skal nu se noget nærmere på forf.s kilder. Han antyder disse selv ved betegnelsen »amminicula« (s. 72) og »seniorum assertiones«, hvorved både mundtlige og skriftlige kilder sikkert er betegnede.

Den geografiske del støtter sig vistnok hovedsagelig på mundtlige meddelelser; endel kan også bero på forf.s egen positive

selverhværvede viden. — Begyndelsesbemærkningen om *Nór* kunde tyde på en sammenhæng med Odds Óláfssaga, der begynder på en lignende måde; også Norges grænser angives ens i bægge skrifter. (At Oddr skulde have benyttet Hist. Norw., er af tidsforholdene ganske udelukket). Adam af Bremens IV. bog — og måske Oddr k. 1 og 19 — er benyttet[1] (se herom Bugge og Storm). Beretningen om havuhyrerne beror snarest på mundtlig fortalte skipperhistorier; ligeså hidrører alt, hvad forf. ved om Finnerne, fra samtidige meddelere. Beskrivelsen af »skat-øerne« støtter sig i meget til Adam, men også til mundtlige meddelelser. Hvad der fortælles om Gangerrolf (s. 90—92) og hans efterkommere beror dels på norsk tradition, dels på skrifter (Liber de legibus Angliæ; jfr. Storm). Beretningen om Ingolf og Hjörleif går dels tilbage til en skreven isl. kilde, dels til mundtlige meddelelser. Stykket om jordskælvene (s. 95—96) er hæntet fra middelalderlige skrifter, som Solinus og mulig Beda (Storm).

Det andet hovedafsnit, kongerækken, indledes med en kort oversigt over Ynglingekongerne. Til grund for denne ligger en gammel kongeliste, der også ligger til grund for Snorres fremstilling, jfr. Ares slægtregister; Tjodolfs digt er sikkert ikke benyttet (Bugge s. 12 ff.). Der findes enkelte afvigelser fra digtet og Snorre, hvorimod listen stemmer med Ares[2]). For de følgende, historiske kongers vedkommende er skrevne kilder benyttede, først og fremmest et arbejde, der enten er identisk med vort Ágrip eller dettes original, som Ágrip da nöje må have fulgt. Parallelismen begynder allerede i fortællingen om Halfdan svarte. Ved siden af er der dog også benyttet andre ukendte kilder, mulig den mundtlige tradition, f. ex. hvor Gunnhild siges at have været en datter af Gorm d. gamle i modsætning til hvad alle andre norske og isl. kilder med-

---

[1]) Når *G. Storm* på grund af, at Olafs biskop hedder Joannes hos Adam. i Hist. Norw. samt hos Oddr, antager, at det er Hist. N., der er mellemleddet mellem Adam og Oddr, må hertil bemærkes, at Oddr lige så godt kan have fået navnet anden steds fra, f. ex. fra traditionen; Gunnlaug kalder biskoppen Jón-Sigurðr, hvilket netop tyder på en gammel brug af det dobbelte navn.

[2]) Navnet *Ottar* om den danske jarl beror sikkert på en misopfattelse af originalens *uottr*.

deler om hendes — norske — herkomst; noget lignende gælder den sidste, alternative beretning om Tryggve Olafssons drab (s. 110—11). En særlig vigtig afvigelse fra andre kilder findes (s. 111) angående Astrid, Olafs moder; hun siges her, ligesom i Ágrip, at være flygtet til Orknøerne med 3 skibe, men Olaf er da ifølge Ágr. 3 år gammel, medens han i Hist. Norw. endnu skal have været i moders liv. Dette sidste stemmer med den almindelige beretning (hos Snorre) om Astrids flugt fra sit hjem. I fortællingen om Olafs dåb og samtalen med spåmanden får vi det bedste bevis for afhængigheden af Ágrip. Det hedder her hos spåmanden (også fremhævet af Bugge): »perendie cum naves excesseris, ad litus armenta conspexeris idque dolo actum agnoveris« osv. Det er ikke godt at vide, hvorledes forf. har tænkt sig sammenhængen; rimeligvis har han ikke selv forstået den. Bugge mener, at det er ordet *flokkum*[1]), der af forf. er blevet opfattet som øksneflokke (*armenta*), hvorimod Storm gör gældende, at det ikke er ret sandsynligt, at ordet kunde misforstås således; han vil rette *armenta* til *armatos*; dette går imidlertid næppe an. Bugge er åbenbart på det rette spor, men der skal et ord til for at opklare det hele. Det er ordet *máta* i Ágrip, der er blevet fejllæst eller misopfattet; det er blevet læst som *náta* ɔ: *nauta* og forbundet med *flokkum* (*oc* måtte da lades uænset); sætningen har forf. så gengivet således som han nu måtte gætte sig til meningen (derfor verbet *conspexeris*, men ikke et, der betød »at møde«)[2]). Et andet eksempel af en belærende art er følgende. Svolderslaget siges i Ágrip at have stået *fyrir Siolandi* (sp. 39) ɔ: ved Sællands kyst; dette genfindes hos forf., der siger: juxta Sælandiam, men dette står jo i den stærkeste strid med alle andre isl. beretninger og samtidige skjaldes kvad. G. Storm har lagt stor vægt på dette og mener, at Hist. Norw. her går direkte tilbage til Adam, der siger, at slaget stod »apud Halsinburg, in quo loco Seland a Sconia videri possit«; fra Hist. N. skulde oplysningen så være gået over i Ágrip. Dette kunde ved første blik synes antageligt nok. Men hertil er der dog at bemærke, at man ikke skulde tro, at en forf., der direkte nyt-

---

[1]) I sætningen: *Þu munt uiþ scip þin svicom máta oc floccom*, Ágr. spalte 35—36.

[2]) Også dette hænger mulig sammen med at forf. er en udlænding.

tede Adam, skulde have gengivet hans bestemte angivelse af, hvor slaget stod (ɔ: ved Helsingborg), med det ganske ubestemte »ved Sælland«; efter Adam står slaget nærmest ved Skånes kyst eller ved Helsingborgsiden, så at Hist. Norw.s gengivelse vilde blive urigtig. Jeg formoder en ganske anden sammenhæng. Hvordan det så hænger sammen med Adams angivelse, står Ágrips vistnok ikke i nogen forbindelse dermed. Dets læsemåde beror ene og alene på en af disse mange fejllæsninger, de gamle håndskrifter vrimler af. En originals *fyrir* (det er ligegyldigt, hvorledes dette ord har været skrevet) *Suolð* (ɔ: *Svǫlð*) er blevet læst som *fyrir Siolð* ɔ: *siolandi lð* (= *land-*,) skrives i hdskrr. aldeles som *l* + *ð*; det er så dette, der direkte er gået over i Hist. Norw.[1]). Foruden de anførte kilder må jeg altså antage, at det er Ágrip eller et med dette omtrent identisk håndskrift, forf. har benyttet. Forskellige mundtlige traditioner har han, som ovf. bemærket, også haft, hvilket tillige fremgår af udtryk som »plurimi astruunt« (s. 97), »multi aliter astruunt« (s. 110). Disse kilder har forf. søgt at sammenarbejde, men er derved kommen til at begå fejl; hele skriftet røber hans mangel på selvstændig historisk viden og kritisk ævne.

Forf.s stil er ulidelig slet, forskruet og affektert. I steden for at sige *equus*, hedder det *sonipes*; det oprørte hav hedder *pendulæ pelagi undæ*, de som »endnu var ilive«: *quos tum vitalis calor vegetabat* osv. Sætningerne er ofte meget indviklede og vanskelige; man læse f. ex. fremstillingen af Gangerrolfs krigslist (s. 90) eller sætninger som s. 96_{15} osv. I øvrigt er både stil og indretning påvirket af Adam.

I betydning står Hist. Norw. langt tilbage for Theodricus' skrift, men den hævder dog sin plads som et ikke uvigtigt kildeskrift, man må tage hensyn til. Og det må beklages, at skriftet ikke mere haves i sin oprindelige udstrækning.

---

[1]) Der er flere andre enkeltheder, som her kunde komme i betragtning, men hvorom jeg kan henvise til S. Bugges afhdl. Kun skal her bemærkes, hvad man altid har overset, at Ágrips *í elzta lagi* og *yngsta lagi* om Haralds ældste og yngste sön netop betyder, at de var henholdsvis »den ældste« og »den yngste«, ikke »en af de ældste« osv. Hist. Norw. har haft samme eller lignende tekst, men benyttet den noget skødesløst. Jeg slutter mig også til Bugge m. h. t. ordene *hertogi* og *prófeti*.

3. Historia de profectione Danorum in terram sanctam kaldes et lille skrift, der fandtes i samme håndskrift som Theodricus, og er efter en afskrift deraf — AM 98 fol. — udgivet i Scriptores V. Jfr. *Kr. Kålunds* afhandling i Aarbøger 1896. Det indledes med en fortale, hvorpå følger den sædvanlige fortegnelse over de 27 kapitler, skriftet består af. Dets hovedindhold er en beretning om en rejse til det hellige land, foretagen efter at rygtet om Jerusalems erobring 1187 ved pavens afsendinge var nåt til Norden; en af hovedmændene, som opfordrede til et nyt korstog, var den bekendte Æsbern snare. De danske hövdinger, der havde bestemt sig til toget, samledes og drog først til Tønsberg med Nordmanden Ulf af Laufnes, der er velbekendt fra Sverrissaga og som spiller en hovedrolle i skriftet. Derpå besøger de Bergen, hvor kong Sverre også var ankommen; der skildres tiltalende et møde mellem ham og Sven, en dansk hövding, til hvem Sverre holder en smuk tale. På vejen derfra overfaldes skibene af en voldsom storm, de bliver skilt ad, og Ulf lander ved den frisiske by Stavoren, hvorfra han fortsætter rejsen til lands over Venedig. Endelig kommer han og hans fæller til det hellige land (1192), hvor de uden hindringer besøger forskellige hellige steder; de vender så hjem uden at have fået lejlighed til at kæmpe eller udføre bedrifter.

Med en vis forkærlighed beskriver forf. de steder, korsfarerne kommer til; således beskrives Götaelvens munding med øen Hising, Tønsberg, hvor forf. selv siger at han længe har opholdt sig, Bergen, og Venedig i et helt kapitel. Egenlige digressioner kan disse beskrivelser ikke kaldes lige så lidt som omtalen af Marias billede i Konstantinopel (k. 26). Der er imidlertid et stort misforhold mellem rejsebeskrivelsens enkelte dele. Indledningen er meget grundig og hele pavebrevet tilligemed Æsberns tingtale indføres; så følger en vidtløftig skildring af forberedelserne og opholdet på de forskellige steder i Norge (k. 1—17); k. 18—22 handler om sejladsen til Frisland. Der er altså kun 5 kapitler, der anvendes til alt det øvrige. Kompositionen er for så vidt ikke heldig; til gengæld er netop de udførlige skildringer i den første del så meget interessantere og værdifuldere; ikke mindst fornöjeligt er det bidrag, vi får til billedet af kong Sverre, mod hvem forf. egenlig ikke er gunstig stemt; han kalder ham endog »Hismael«.

Som sagt, forf. er noget vidtløftig i sin fremstilling, men hans stil er ikke ilde, dog ikke så simpel som Theodricus'. Han anvender mange uprosaiske omskrivninger; »man kommer ud i rum sø« hedder »fauces aperiuntur pelagi«, og der findes en sætning som denne: »more solito terga spumantis abyssi carina carpente fricabant«; stilen minder lidt om Saxos[1]).

At forf. er en Nordmand, er det *Kr. Kålunds* fortjæneste at have bevist. Allene de sproglige former af de anførte navne og i et par ordsprog, der anføres uoversatte, er klare beviser derfor. Vanskeligere er det at bestemme, når skriftet er blevet til. Forf. angiver, at hvad han skriver om, er sket »for ikke så få år siden« (»ante aliquot annos«). För end ved år 1200 kan han næppe have skrevet. Rimeligt er det endog, at han først har forfattet sit skrift efter Sverres død; derpå tyder enkelte udtryk hos ham. Under alle omstændigheder er forf. samtidig med begivenhederne og har vistnok selv været en deltager i toget. Den mand, han dedicerer sit skrift, er en gejstlig (»sanctitas vestra« k. 27), men denne har hverken været en Nordmand eller Dansker; da vilde forf. ikke så udførlig have omtalt de norske steder eller livet i Bergen så levende, og næppe heller omtalt Æsbern (k. 5), som han gör. Da det er rimeligt, at forf. har tilhørt Præmonstratenserklostret i Tønsberg, der var stiftet fra Prémontré i Frankrig, er skriftet mulig sendt til en fransk gejstlig.

Nogen synderlig lærdom viser forf. ikke. Foruden et citat af Vergil anfører han udelukkende citater af bibelen; for så vidt er han en modsætning til den af citater bugnende Theodricus.

---

§ 11.

Islandske konge- og jarlesagaer för Snorre m. m.

Vi har i det foregående set, at der for det første er fremkommet sammenhængende fremstillinger af de norske kongers sagaer, dels selvstændig (*Sæmundr*), dels i forbindelse med Islands

[1]) F. ex. ved en vending som: »utrum magis mirari debeam incertum habeo«.

historie (*Are*), dels endelig af en enkelt periode (*Eiríkr*); dernæst har vi set enkelte kongers sagaer allerede førte i pennen som Olaf Tryggvasons (*Oddr, Gunnlaugr*), Sverres (*Karl*). Fremdeles kender vi sagaer om andre af de norske konger, fordi der henvises til dem i andre historiske værker, uden at de dog nu eksisterer i deres oprindelige form. Vi kender da en saga om Harald hårfagre[1]), der citeres angående hans landserobring og Vesterfærd. Også en saga (*þáttr*) om Halfdan svarte synes at måtte forudsættes. Dernæst henvises til en saga om Hakon d. gode[2]), — for ikke at tale om de mange henvisninger til Olaf Tryggvasons saga —, om Erik jarl Hakonsson[3]), om Magnus d. gode[4]), Harald hårdråde[5]), samt om Olaf d. hellige[6]); også en saga om Inge Bårdsson nævnes[7]). Desuden findes en henvisning til en saga om en norsk stormand, nöje knyttet til Halfdan svarte, Sigurd hjort[8]). Selv om ikke alle de her antydede henvisninger gælder de oprindelige sagaværker, men senere eksisterende samlingsværker og lign., er det ikke desto mindre sikkert, at enkeltsagaer om de fleste norske fyrster har eksisteret ved år 1200; sammenligningen mellem de enkelte samlingsværker og andre sagaer gör dette utvivlsomt. Dette vil yderligere blive belyst i det følgende. För vi går over til de egenlige samlingsværker, vil vi tage en enkelt saga i betragtning, nemlig

2. Olaf d. helliges saga, Ældste saga. Det er *G. Storms* fortjæneste at have bevist tilværelsen af en saga om Olaf d. hellige, der skal stamme fra det 12. årh. *P. A. Munch* havde i øvrigt udtalt, at en saga, netop den legendariske (jfr. herom nedenfor), stammede fra det nævnte århundred. Ved hjælp af nogle membranbrudstykker af fortrinlig ælde, nemlig fra lidt för midten af det 13. årh., er det lykkedes at påvise et værk, der med

[1]) Ldn. 41: Fms. I, 4. 192; jfr. Vatsd. s. 16; Fms. I, 7, jfr. Hkr. I, 149; [Bárðars. 3 betegner vistnok kun Upphaf ríkis Har. hárf. og Halfd. þáttr.].
[2]) Egilss. 279.
[3]) Fsk. 54 anm. Grettiss. 40.
[4]) Fms. XI, 208.
[5]) Sst. 211, Ljósvetn. 273, Hemingsþ. Icel. sag. I, 365.
[6]) Fms. XI, 184—5; III, 40. 41. 45. 47. 50, Flat. II, 288.
[7]) Fms. IX, 247.
[8]) Hkr. I, 90.

föje kan kaldes den ældste saga om kong Olaf. Disse brudstykker findes i det norske rigsarkiv og er sammen med et par blade af et yngre isl. håndskrift, AM 325, IV α, 4° fra c. 1350, udgivne i faksimiler under titlen: Otte brudstykker af den ældste saga om Olav den hellige, Kristiania 1893. Dette sagaværk er det, der genfindes i den såkaldte legendariske saga om Olaf, udg. 1849, eller den, der er knyttet til Styrme d. frodes navn; dennes forhold til leg. saga vil imidlertid ikke her blive behandlet.

De nævnte brudstykker svarer, som G. Storm har vist, til dele af den leg. saga ɔ: kap. 62 slutn. (om skjaldene). 48 sidste halvdel, 49, 50 beg. (man mærke ordningens forskellighed), 58, 59 første halvdel, 61 slutn., 62 beg., 63 slutn., 64 beg., 65 midterste del, 66 sidste halvdel, 67 beg. og midterste del, 68 slutn., 69 beg., 71 et lille stykke (s. 55_9—$_{11}$) + 75 beg. og slutn. + 76 beg. Hertil kommer så brudstykkerne fra det 14. årh., der har dele af kapp. 100—1, 104—5, 119, 118, 109, 122 (i denne rækkefølge). Vi ser altså, at indholdets rækkefølge, for så vidt den kan kontrolleres, har været den samme som i den leg. saga, undtagen for så vidt som historien om skjaldene har stået tidligere i Ældste saga (Æ. s.) end i leg., noget, der i og for sig er fuldt forståeligt. Ved en sammenligning med leg. s. har Storm påvist, at Æ. s. ikke kan have haft forskellige stykker, der nu findes i leg., først og fremmest ikke k. 72—4, der handler om Olafs halvæventyrlige rejse til lands, der tildels er en gentagelse af hans tidligere Gudbrandsdalsrejse; k. 75 danner en direkte fortsættelse af k. 71 (med fradrag af dettes slutning om de to Torleif'er); i Fsk. haves intet, svarende til de nævnte kapitler. Hertil slutter sig k. 33—9 om Gudbrandsdalens kristning; disses indhold antydes heller ikke i Fsk. At de er interpolationer, er allerede deraf klart, at de mangler den nødvendige indledning, der findes hos Snorre og som kap. 33 forudsætter (»kommen til Loar«). K. 40 danner også en umiddelbar fortsættelse af 32. Desuden er der enkelte mindre stykker, der ikke har stået i Æ. s. (et par linjer i k. 20, øverst s. 16 i udg., slutn. af k. 46 om Olaf d. svenskes giftermål og börn, k. 53—5 om Egill og Tófe, et stykke i k. 89, drömmesynet i Værdalen). Endelig antager Storm, at Æ. s. har sluttet med leg. k. 101 (jfr. Fsk.). Alt dette er utvivlsomt rigtigt.

Men hører da, må vi spörge, alt det øvrige i leg. så godt

sammen, at det i alt væsenligt tör antages at repræsentere Æ. s.? De anførte, åbenbare interpolationer vidner jo om en ikke ubetydelig bearbejdervirksomhed; det ligger da nær at prøve leg. s. endnu skarpere, så meget mere, som den lider af usædvanlig store kompositionsfejl, hvad man ved første blik opdager. At forklare disse deraf, at sagaen tilhører de ældste frembringelser og at den derfor skulde være mindre godt affattet, vilde være overilet, eftersom vi ingen hjemmel har til at antage en mindre fuldkommen form for de ældre eller ældste sagaer; er ikke f. ex. Ares bog et fuldendt mesterværk i formel henseende? Erik Oddssons værk synes at have været fortrinlig ordnet og dygtig komponeret. Ganske vist har Odds Olafssaga haft forskellige mangler, men i det hele og store har vi kun grund til at forudsætte en rationel komposition, hvorimod det, når vi atter og atter støder på fejl i så henseende, kan bevises, at de beror på senere omkalfatringer, bearbejdelser og indskud.

Der er nu meget i den leg. s., der viser, at den, bortset fra de nævnte indskud, umulig kan stamme fra én forfatter, noget *K. Maurer* også på flere punkter har påvist. Tillægget, ɔ: k. 102 ff., om miraklerne vedkommer os ikke videre her; deres ordning har Maurer træffende belyst; her er k. 108 identisk med 115 (!). k. 107 er vistnok identisk med 119, skönt uligheden her var stor nok til, at en ukritisk samler kunde antage indholdet for at være væsensforskelligt. I de to blade fra 14. årh. er ordningen en anden. — Hvad så selve sagaen angår, er der meget at bemærke.

For det første er stykket om Sigrid storråde som rådende for Götland i k. 1 sikkert et indskud, og hertil slutter sig k. 2—4, hvor k. 2 begynder med den i sammenhængen ganske umulige tidsbestemmelse: »men da rådede osv.«; derimod danner k. 5 en ganske sagamæssig, og upåtvivlelig den oprindelige[1]) fortsættelse af den første del af k. 1. K. 15—16, der handler om Olafs færd i Sverrig i en umulig kronologisk historisk sammenhæng, er et indskud af én, der kendte en fortælling om Olafs ophold i Sverrig, men indsatte den på et galt sted, hvorfor han bagefter blev nødt til at lade Olaf fra Vesten drage til Sverrig og herfra igen til England. K. 19 (÷ slutn.) er ligeledes et indskud; det handler

[1]) Betegnende nok hedder det her, at »nogle siger, at Sigrid rådede for Götland«.

om Olaf og en hellig eneboer; denne historie kendes fra Olaf Tryggvasons saga, men her er den bleven overført på Olaf d. hellige, ligesom fortællingen om Olaf Tryggvason og Einar tambeskælve på Ormen i k. 27 her henføres til Olaf d. hellige (jfr. Tjodrek k. 15); at der her foreligger et indskud, ses tydelig af, at den sætning, der allerede fandtes i slutn. af k. 18, genfindes (ved en nu nødvendig gentagelse) i slutningen af kap. 19. Hele slutningen af k. 20, og ikke blot sætningen om bispen (*Storm*), er tillæg. Kap. 30 indeholder en beskrivelse af Olaf d. hellige, der for det meste består af lutter tillægsord, der parvis rimer med hinanden. Begyndelsen, der er klassisk, genfindes i Ágrip k. 22, men resten er et ungt fabrikat, der uden tvivl hidrører fra Styrme; det er et værdigt sidestykke til beskrivelsen af Sverre og Sigurd i Flatøbogens Sverrissaga, og Styrme var en af denne sagas »bearbejdere«. K. 46, den enestående og ganske uhistoriske fremstilling af Astrids færd overfor kong Olaf, hvorledes hun tilbyder sig selv til hustru, er helt og holdent, og ikke blot dets slutning, et yngre tillæg. I originalen har der uden tvivl stået en kort historisk bemærkning om giftermålet med Astrid (og Magnus d. godes fødsel), der er fjærnet og erstattet (af en Nordmand?) med sagaens (jfr. fremstillingen i Fsk. i k. 96—7 [1]). Ligeledes er k. 47 (÷ slutningen) en interpolation. Det er den første meddelelse om Knud d. stores krav på Norge og sendelse af »hans kæreste mand Sigurd« for at opkræve skat i forbindelse med den opfundne fortælling om de 3 ting, kong Olaf lader holde i anledning af Knuds krav. Kapitlets slutning genfindes i Fsk. k. 98. Den egenlige og eneste ægte fremstilling af Knuds forhold til Olaf begynder åbenbart i k. 64. Begyndelsen af k. 47 viser bedst, hvor hovedkulds det hele kommer. Den Sigurd, der her nævnes, er vistnok den ellers fra Heimskringla og andre bearbejdelser kendte (danske) biskop Sigurd. K. 53—5 er, som bemærket, et indskud (Egill og Tofe), men dette bör udstrækkes til også at omfatte k. 56, en legende om en vis Sigurd og en troldkvinde af den ubetydeligste art, og som, vel at mærke, intet har med sagaen i dens helhed at göre. Også ordet *brakún* er her betegnende nok, samt den omstændighed, at Alfífa indføres som dronning i Danmark. I k. 71 findes to fremstillinger (dubletter) af et og det samme, tildels med samme

[1] Til yderligere bestyrkelse heraf tjæner sætningen: *Æignaðezt þa Olafr konongr allt Noreks vælldi* (s. 33 nederst), der her står meget kejtet og usagamæssig og løsrevet fra den rette sammenhæng.

ord; i slutningen af dette kapitel findes desuden den lille interpolation om de to Torleif'er. De to følgende kapitler har, som Storm har vist, ikke stået i Æ. s. I k. 80 hedder det, at efterat Hakon jarl var død, var landet »uden hövding« (ɔ: styrer), og dog er der i k. 77 blevet fortalt om, at kong Knud havde sat Sven og Alfífa til at styre landet; hertil knyttes så meddelelsen om de ny hårde love, de indførte. Ganske vist betegner dette ikke nogen egenlig modsigelse, men en sådan antecipation er dog ikke sagamæssig. K. 79 (jærtegnet i Rusland) ser ud til at være en interpolation. Derpå tyder det *enn*, der står i kapitlets begyndelse; man væntede, at der var fortalt flere jærtegn i det foregående (jfr. Snorre). I de følgende kapitler, 80—6 (Olafs tog til Norge), findes mange urimeligheder og åbenbare sagnkombinationer, der umulig kan stamme fra den oprindelige forfatter. Nederst s. 61 er der allerede talt om Olafs ankomst til Helsingland, hvorfra han kommer til kong Anund; så, i k. 82 (s. 63), er der atter tale om hans ankomst til Helsingland; bemærkningen herom på sidste sted er i sin orden; men hvad der knyttes til den (Kalf Arnasons umulige møde med Olaf) er et yngre tillæg; en dublet dertil findes da også senere, k. 90 slutn. I øvrigt er det vanskeligt, her at udskille alt, hvad der senere kan være tilföjet, men rimeligvis hører hertil også endel af k. 80 (slutningen, hvor fremstillingen tydelig er forkortet, så at det hele bliver uforståeligt; i Flat. er fremstillingen fuldstændig), k. 83—4 (forvirret fremstilling om Torgeir *a Solom* — Tormod — legenden om vandets forvandling til vin), sikkert også k. 85 om Rut af Viggja og hans drab; han forudsættes endnu som levende i k. 89, ligesom samme historie genfindes i k. 90 (Gizur og *slagár*; dette fandtes hos Styrme ifølge Flat.) Både i k. 92 og 93 omtales Björn stallers død. I k. 91 slutn. findes 3 vers under Tormods navn, hvoraf 2 ellers tillægges andre skjalde; også her foreligger der en interpolation, da disse vers her ingen sammenhæng har med det foregående. Rimeligvis er der også forskellige vers og meddelelser om Tormod her optagne fra yngre bearbejdelser af Fóstbr. Maurer har slående påvist forskellige kombinationer og kejtede bearbejdelser af den ældre tekst (særlig i k. 91). Endelig meddeles jærtegnet med den blinde mand to gange i samme kap. (100; s. 74)[1].

---

[1]) Hvor nöje en forbindelse, der trods alt består imellem Æ. s. og leg. s., viser den sidstes misforståelse eller fejllæsning af *aflit Svia* (s. 9_7), som i leg. gengives ved *ofliði Svia*, hvorved meningen bliver lige den modsatte af hvad der skulde stå; jfr. *Maurer* herom.

Af alt det således fremførte er det ganske klart, at leg. s. er stærkt bearbejdet i forskellige retninger. I hovedsagen grunder den sig på Æ. s., men dennes tekst er stærkt interpoleret både af Styrme og andre; på den anden side er den også bleven forkortet på sine steder, kapitler og stykker endel omstillede. Endelig har den norske (?) afskriver på flere måder fordærvet sin original, dels ved udeladelser og overspringelser, dels ved forkortelser. dels ved kritikløs optagelse af yngre legender og dubletter, som han ikke har ævnet på en blot tålelig, fornuftmæssig måde at sammenarbejde med det øvrige. Der er således vistnok her tale om flere bearbejdere, den ene efter den anden[1]), og resultatet er blevet derefter, en yderlig slet sagaredaktion, en af de dårligste og holdningsløseste, der overhovedet eksisterer. Personkarakteristik, kronologi og overhovedet ethvert godt sagaprincip er forladt eller udvisket. Det er således kun et höjst ufuldkomment billede, vi gennem leg. s. får af Æ. s., hvis ordning sikkert har været langt bedre og sagamæssig, og hvis oprindelige form vi snarere skulde lære at kende ved de andre bearbejdelser af Olaf d. helliges saga, som går tilbage til den Æ. s.; men også dette er meget vanskeligt, eftersom disse bearbejdelser dels forkorter teksten i höj grad (Ágr., Fsk.), dels udvider den endnu stærkere (Hkr.); den oprindelige forfatters mål og med og historiske blik må vi vistnok opgive at søge efter.

Dog kan vi göre følgende betragtninger gældende. Den Æ. s. berode på den gamle tradition[2]) og skjaldevers (og de dertil knyttede sagn) med udelukkelse af legender (men ikke jærtegn) og senere opfundne sagn, men ikke af anekdotemæssige små fortællinger (f. ex. den om skjaldene). Forf., der uden tvivl var en Islænder og gejstlig[3]), fremtræder med en bemærkning som »som jeg omtalte för« (jfr. »som jeg nu vil opregne« s. 11; jfr. leg. s. 28), aldeles i Ares og Erik Oddssons stil. Som disse har han også

[1]) Ti heller ikke Styrmes bearbejdelse genfindes uforandret i leg. s., hvad man allerede kan se af, at de »articuli« af Styrmes Olafssaga, som findes optagne i Flat. III, ikke alle genfindes i leg. s.; således mangler her 1, 4, 5 første halvdel, 8, 10, samt et par stykker til; desuden findes nogle afvigelser i de fælles stykker. I øvrigt vil vi komme tilbage til denne sag under Styrme.

[2]) Se f. ex. s. 18, 19, 67, 70 i leg. osv.

[3]) *G. Storm* s. 23.

på sin måde været kritisk; s. 8 ytrer han, at han kunde fortælle mangt og meget om kong Olaf, medens han herskede over landet, men på grund af mangel på »antagelige — pålidelige — vidnesbyrd« vil han ikke optegne sådanne uhjemlede sagn. Sagaen er forfattet omkr. 1160, men de bevarede brudstykker gengiver ikke originalen ganske uforandret; den oversigt, der findes s. 10 og som ikke findes i leg. s., turde været et tydeligt bevis herfor.

3. Ágrip, eller med det fuldstændige navn: Á. af Nóregs konunga sögum, som skriftet er blevet kaldt (i udgaverne) vistnok efter Arne Magnússons latinske benævnelse: Compendium historiæ Norwegiæ (se Katal.). Dette skrift findes kun i ét håndskrift, AM 325 II. 4°; det mangler både begyndelse og slutning, samt 1 blad til (i k. 48) og har desuden en större lakune i k. 51 (tiden c. 1130–50). Håndskriftet, der er skrevet med to hænder omkr. 1225 (jfr. Dahlerups udg. s. XXX—IV), er udgivet bogstavret af *V. Dahlerup*, 1880; desuden i Fornm. sögur XI. Det er uden al tvivl skrevet af en Islænder.

Skriftet[1]) har vistnok begyndt med Halfdan svarte og sluttet med år 1177 — ligesom Fagrskinna og Heimskringla. Fremstillingen af de enkelte kongers liv er meget kortfattet, og navnet derfor ret passende; dobbelt passende bliver det, når det kan eftervises, at skriftet for det meste netop er udtog af længere fremstillinger. De enkelte sagaer følger ganske mekanisk, uden forbindende overgange, på hinanden. Halfdan svarte og Harald hårfagres (k. 1—4), Hakon d. godes (k. 5—6), [Erik blodøkses er fordelt på k. 5 og 7], Harald gråfelds (k. 8–9), Hakon jarls (k. 10—11), Olaf Tryggvasons (k. 13—17), Eriks og Sven jarls (k. 18), Olaf d. helliges (k. 20—5), Sven Alfífassöns (k. 26), Magnus d. godes (k. 28–34), Harald hårdrådes (k. 35—6), Magnus og Olaf kyrres (k. 37—8), Magnus barfods (k. 39—44), hans sönners (k. 45—50). Magnus og Harald gilles (defekt; k. 51), og endelig et stykke af sagaen om Harald gilles sönner og Gregórius (k. 52). K. 12 indeholder betragtninger over Hakon jarls herredömme, hvor-

[1]) *Maurer*: Ueber die Ausdr., Anm. 28; *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist. skr.; *V. Dahlerup*: fortalen til udg.; *P. A. Munch*: Samlinger til det norske Folks Spr. og Hist. II; *G. Storm*: Kria Vidensk. Selsk. Forhandl. 1875; *G. Vigfússon*: Sturl. proll. lxxxvii.

til den mærkelige fortælling om kong Herse knyttes. K. 19 handler om kristendommens forkyndelse i Norge og k. 27 om tidsregningen i Olaf d. helliges saga. Overgangen til de enkelte sagaer sker meget simpelt ved vendinger som: »N. N. tog riget efter N. N.«, »efter N. N.s død tog Nordmændene N. N. til konge« eller »kom N. N. til magten« og lign. Ingen sådan begyndelse findes i k. 20, der indledes med Olafs slægtregister — af den grund, at således begyndte den til grund liggende kilde.

Kildespörgsmålet er her af stor betydning; vi må derfor gå noget nærmere ind derpå.

Forf. antyder nogle gange sine (forskellige) kilder[1]; snart hedder det: »ifølge hvad mange siger«, snart »somme ... andre (de fleste) siger« eller »som nogle kalder ...«. Det er ganske vist ikke helt sikkert, hvorvidt det altid er forf.s egne ord, der her fremtræder, men det er dog på forhånd rimeligst og må, hvis intet særligt taler derimod, antages. I k. 2 er det navne (tilnavne) det gælder, i k. 10 Gunhilds dødsmåde, i k. 13, 14, 17 forskellige enkeltheder i Olaf Tryggv.s saga, i k. 20 meddelelsen om, at kong Olaf d. hellige gav Hakon jarl Syderøerne osv. Desuden anføres vers forskellige steder[2], og forf. har kendt Eyvinds Háleygjatal (k. 12). Karakteristisk for flere af disse vers er, at de kun findes i Ágrip (navnlig de små vers).

Går vi nu til de egenlige sagaer, lönner det sig at begynde med Olaf d. helliges saga eller k. 20—25 beg. Her har vi en ældre saga til sammenligning, nemlig for så vidt som leg. s. kan siges at bero på Æ. s. Vi kommer da meget let til den erkendelse, — hvad der ikke er så mærkeligt —, at Ágr.s Óláfss. ligefrem så at sige ord til andet er et uddrag af denne saga (Æ. s. eller en afskrift deraf). Slægtregistret, hvormed sagaen begynder (jfr. ovf.), er netop hæntet derfra[3], parallelerne, næsten ordrette, findes i leg. s. k. 18 slutn., 19 slutn., 20, 21—2 osv. osv. Der er kort sagt næsten intet som helst i Ágr., der ikke tillige findes i leg. s., og uddragene er så karakteristiske, at bedömmelsen af

---

[1]) Således k. 2, 10, 13, 14, 17, 20, 27, 43.

[2]) Et halvvers af digtet Oddmjór, to linjer om Harald gråfeld, lausavísa af Sigvatr, en vísa af hans Bersöglisvisur, et vers af Steinn Herdísarson, de to linjer af Steigarþórir og af Sigurd Jorsalfar.

[3]) Tilnavnene er dog her udeladte, fordi de allerede stod i Ágr. k. 2 og 19.

sagens sande sammenhæng ikke kan være tvivlsom. Det eneste, der ikke er eller synes at være hæntet fra leg. s., er k. 20 slutn. (om at kong Olaf gav Hakon jarl Syderøerne), men netop her er det (se ovf.), at der henvises til en afvigende fortælling; her er det således en anden kilde, der vel ikke kan være anden end en mundtlig (norsk?) tradition, der følges. I k. 23 hedder det om Olaf, at han »drog østerpå til møde med kong Knud«, dengang da han stødte på Erling. Dette strider mod leg. s., der lader Olaf være på flugt mod nord; enten foreligger der her en selvstændig ændring af forf. eller også har Æ. s. haft en anden fremstilling end leg. s. I forbindelse hermed bemærkes, at navnet *Valdalr* (Ágr.) genfindes i leg. i det interpolerede kapitel, 72. Slutningen af k. 23 (om, at Olaf tog Magnus med til Garderige) er måske et selvstændigt tillæg af forf. for at forberede læseren på Magnus' afhæntning derfra. Når det i k. 24 hedder, at Hakon omkom »om våren«, beror dette kun på et unöjagtigt uddrag: i leg. s. hedder det, at han rejste »om sommeren« og druknede »om høsten«. Slutn. af k. 27 (om Harald i Stiklestadslaget) er vistnok et selvstændigt tillæg, og her henvises atter til forskellige beretninger. Som man ser, er disse afvigelser ret ubetydelige og uden vægt med hensyn til forholdet til Æ. s. Vi ser forf.s fremgangsmåde klart. Han sammendrager og forkorter den historiske tekst; har således ikke et ord om Olafs krigstog i Vesten, men nævner kun »vidtløftige rejser« under ét, med et udtryk, der i øvrigt er lånt fra leg. s.; hvor derimod der findes en speciel antikvarisk oplysning, afskriver han den helt og ordret (Sven og Alfífas love i k. 24). Dette viser to ting, dels forf.s særinteresser — hvorom i øvrigt mere senere —, dels hvor lidet han har brudt sig om en kunstnerisk form eller en ligelig og harmonisk fremstilling, hvad vi vil se flere eksempler på.

Den påviste benyttelse af Æ. s. giver os nu nøglen til Ágrips øvrige kilder (jfr. *K. Maurer*).

Slutningen af Halfdan svartes saga beror uden tvivl på en ældre saga, der tillige benyttedes af Snorre og andre[1]). Hvorvidt den gamle saga om Harald hårfagre (se ovf.) er benyttet, fore-

[1]) Særlig i Halfdanar þáttr; her i k. 4 findes en fremstilling af julen og Odin. der genfindes i Ágrip, men det er klart, at i Halfd. þ. er den mere oprindelig, idet Ágr. her som ellers forkorter.

kommer mig meget tvivlsomt, da Ágr. her er så yderlig magert og indholdsløst (landserobringen omtales og Hafsfjordslaget lige nævnes i forbindelse med verset af Oddmjór, der tilmed er misforstået, sönnerne nævnes, 20 i tal, tildels afvigende fra andre kilder). I modsætning hertil er det da påfaldende, at sagnet om Snæfrid og Harald optages i dets udførlige helhed — atter et tegn på forf.s interesser. Jeg tror således ikke, at sagaen i Ágr. beror på en ældre saga i sammenhæng. — Erik blodøkses saga (k. 5 og 7) er ganske kort og beror vistnok kun på traditionen, og denne synes at være mindre god[1]. Derimod beror Hakon d. godes saga, der er langt udførligere end den om Harald hårfagre, på den ældre saga om ham (jfr. ovf.). Her findes alle de andenstedsfra kendte hovedbegivenheder i kongens liv; Stordslaget berettes udførlig (Islænderen Toralf Skólmsson nævnes). Men atter her får vi en speciel og enestående oplysning (i k. 5) om Gamles flugt og fald på Gamlaleir i Trondhjem; dette er uden tvivl tilföjet af forf. selv efter en særlig norsk men urigtig tradition. Hvad Harald gråfelds og Hakon jarls saga angår, fortælles der om den første kun om hans (og hans brødres) grusomhed, hans broders drab og Haralds fald i Danmark, om Hakon jarl kun om hans forhold til Gunnhild, delagtighed i Haralds og Guldharalds død, samt om hans kvindekærhed, der voldte hans død; om denne fortælles temlig udførlig uden at fortællingen dog sættes i nogen forbindelse med Olaf Tryggvason. Der findes ikke et ord om Jomsvikingeslaget, hvilket er i höj grad forbavsende. Man skulde her være fristet til ikke at antage nogen litterære kilder; imidlertid tyder dog et vist slægtskab med Fsk. og Hkr. på, at sådanne er nyttede; i så fald har forf. forkortet usædvanlig stærkt. Norsk tradition synes også her at fremtræde i et par angivelser, der afviger fra alle andre kilder (f. ex. at Hakon jarl lod Karkr give sig banesåret; vistnok en besmykning af det historiske!) — Hvad dernæst Olaf Tryggvasons saga angår, har vi først og fremmest Oddr munks saga til sammenligning; der viser sig da på flere punkter et umiskendeligt slægtskab; på den anden side findes der imidlertid så store afvigelser, at en direkte benyttelse af Oddr ikke kan antages,

[1] Enestående er her oplysningen om, at Erik faldt i *Spanialand*; skulde dette navn være indkommet ved en fejllæsning af *Stan-* i *Stanmor*?

hvad da også tidsforholdene så godt som udelukker. Når derimod Oddr i sin saga anfører Sæmund som hjemmelsmand for adskilligt, og da der netop i Ágrip her i Olafssagaen en latinsk original skinner igennem[1], er det næsten givet, at det er Sæmunds fremstilling, der her er lagt til grund. Herved forklares på det bedste de, undertiden ordrette, overensstemmelser, der findes mellem Ágr. og Theodricus, der sikkert ikke direkte er benyttet af forf. til Ágr. Forf. kan også her have tilföjet noget. En sådan tilföjelse ser jeg i den ellers ikke forekommende og ganske sikkert uhistoriske beretning om Astrids flugt til Orknøerne; her foreligger der vistnok en norsk tradition, der mulig er opstået ved en sammenblanding med Gunnhilds flugt til Orknøerne efter Erik blodøkses død. — Til grund for Jarlernes saga ligger der næppe nogen specialsaga. Når det om dem, i modsætning til, hvad alle andre kilder beretter, hedder, at de gjorde alt hvad de kunde for at ødelægge kristendommen i landet, ser dette nærmest ud til at være forf.s eget påfund for at frembringe et så stærkt modsætningsforhold til Olaf'erne som muligt. — Magnus d. godes saga er temlig udførlig, og atter her findes en mængde paralleler hos Theodricus; også en latinsk original skinner igennem i Ágr. Sæmunds skrift må være det fælles grundlag. En sammenligning, vi her er i stand til at göre mellem Ágr., Fsk. og Flatøbogens tekst, giver os midler i hænde til nærmere at bestemme forholdet således, at der er benyttet en fælles isl. original, der atter bygger på Sæmund. Ágr. tilföjer også her vers (af Sigvatr) samt enkelte, særlig vistnok norske meddelelser vedrørende Lyrskovslaget. I k. 33 findes en fremstilling af forholdet mellem Magnus og Harald og deres forlig, der öjensynlig er tendentiøs og udsmykket af forf. selv. — Harald hårdrådes saga er forbavsende kort, og man kunde med Maurer være fristet til ikke at antage en litterær kilde; dog er dette vistnok ikke så, da forholdet til Morkinskinna, der f. ex. har beretningen om lyngormen på samme sted i fremstillingen som Ágr., tyder på det modsatte, altså en fælles skriftlig kilde, der også er benyttet af Theodricus, med hvem Ágr. navnlig i stykket om Englandstoget har nære berøringspunkter. Men

[1] F. ex. *lýðir* = gentiles; *í hans viðrtalan* (k. 16); retoriske antiteser findes nogle steder.

Agr.s forf. har som oftere stærkt forkortet sin original. — For de følgende kongers sagaer til år 1130 er det klart, at udførlige fremstillinger overalt er benyttede og excerperede, og disse må være ældre end c. 1170—80, ti Erik Oddsson begyndte med Harald gille. I Magnus barfods saga træffer vi et utvetydigt bevis for forf.s tendentiøse fremstilling, idet han lader Magnus sejre i slaget ved Foxerne og Inge frelse sig ved flugten (det modsatte af, hvad der skete); da alle andre fremstillinger, også Theodricus, gör en ganske anden og for Magnus mindre smigrende opfattelse gældende, er der ingen tvivl om, hvorledes det hænger sammen med Ágr.s beretning; det er en partisk besmykning af forholdet. — For tiden efter 1130 er Erik Oddssons bog vistnok benyttet helt igennem.

Ágrips forf. har altså så at sige helt igennem benyttet ældre kongesagaer, der delvis går tilbage til Sæmunds skrift. Af sig selv har han tilföjet forskellige traditioner, der viser sig at være udpræget norske, tildels endogså trondhjemske, men som delvis er uhistoriske; han har også optaget endel småvers, vistnok fra samme kilde, og andre vers, han dog tildels har ganske misforstået[1]). Med hensyn til tidsregningen har forf. været meget omhyggelig, særlig m. h. t. angivelsen af antallet af fyrsternes regeringsår, og her synes Ágr. hovedsagelig at stemme med Are; dog kan også Sæmund have påvirket ham; i øvrigt var forskellen mellem de to ringe.

Forf.s fremstilling er, som bemærket, kortfattet men i höj grad ujævn og ukunstnerisk. Nogle episoder fortælles uforholdsmæssig udførlig, medens andet, der var mindst lige så vigtigt, enten kun ganske kort berøres eller endogså helt udelades (Jomsvikingeslaget); og til denne ujævnhed svarer også stilen, der synes at være ganske afhængig af de benyttede originaler, m. a. o. forf. selv har ingen stil haft[2]). En vis selvstændighed, ganske vist ikke i kritisk henseende, besad forf., men positive kundskaber havde han ikke mange af. Hans selvstændighed viser sig i optagelsen af de forskellige (norske) traditioner, han ikke forefandt i sine originaler og som han tilfældig har hørt. Til gengæld viser

---

[1]) Verset af Oddmjór, hvor ordet *skeiðarbrandr* er opfattet som mandsnavn.
[2]) Præs. hist. bruges meget hyppig; fremmedord findes som *prófeti*; jfr. ovf.

netop her hans kritikløshed sig på det klareste (f. ex. i bemærkningen om Gamle og Gamlaleir). Hvad der imidlertid er værre end dette, — og hvad der heldigvis så sjældent ellers lader sig påvise —, er forf.s partiskhed og lyst til at böje den historiske sandhed til gunst for de norske konger (jfr. hvad der ovf. er bemærket om forholdet mellem Magnus d. gode og Harald, om kampen mellem Magnus barfod og Inge osv.) og besmykke begivenhederne. Dette synes for forf.s vedkommende at antyde et vist nærmere forhold til eller en vis afhængighed af et medlem af den norske kongeslægt, og det ligger nær at formode, at forf. har skrevet sin bog for og på opfordring af en sådan mand. Som følge heraf måtte skriftet vel være blevet til i Norge; enkelte sproglige vendinger (som brugen af ordet *ekki vetta*, der også findes i Karls Sverrissaga, *riddaraskapr*, *corteisi*) kunde tyde på og støtte dette; ligeledes taler de optagne norske sagn for det samme[1]). Den norske fyrste, der da skulde være tale om, kan næppe være nogen anden end Sverre, da skriftet må, som *G. Storm* har vist, være affattet omkring 1190. Elgesæter kirke og kloster forudsættes i k. 36 som eksisterende c. 1170 og kong Haralds lig overført dertil (c. 1176); vistnok må man også antage, at Eysteinn erkebiskop forudsættes som død (1188). Yngre end c. 1200 er Ágr. i hvert fald ikke. Nu får vi en bestemt efterretning om, »at kong Sverre har ladet skrive« noget om Simun skalps forhold til kong Eysteins død. Her synes et skrift af historisk art at være antydet, men der vides ellers intet derom, og til alt uheld er den del af Ágr. (også Mork. afbryder her), der handlede om Eysteins død, gået tabt. Ikke desto mindre vilde det være tiltalende i det således antydede skrift at se Ágrip; derved vilde den omstændighed, at det, hvad der sikkert kan antages, er gået ned til år 1177, d. v. s. ned til Sverres fremtræden i Norge, få sin fulde forklaring. Skriftet kunde da tænkes at skulle udgöre etslags indledning til Sverrissaga selv. På grund af forholdene bliver dette dog kun en formodning.

[1]) Herved vilde også udtrykket *hérlenzkr*, som man har tillagt så megen betydning, forklares. Men man har altid overset, at ordet slet ikke behøver at betyde »norsk«, medens dets modsætning *útlenzkr* skulde betegne »islandsk«. Det omvendte kunde aldeles lige så godt være tilfældet, så at netop *útlenzkr* betød »norsk«. Men jeg lægger ingen vægt på disse og lignende udtryk.

Hvorledes dette end forholder sig, står det for mig som utvivlsomt, at forfatteren er en Islænder. For det første har han haft en mængde islandske kilder til sin rådighed; dernæst har han et særligt kendskab til islandske digtere[1]) og personer, som næppe kunde interessere en Nordmand; den benyttelse af vers, der flere steder fremtræder, er i sit væsen ægte islandsk. Når forf. ikke beskæftiger sig med Islands historie, er dette ret forklarligt. I en så kortfattet fremstilling om de norske konger var det ikke på sin plads at komme nærmere ind derpå. Selve håndskriftet er afgjort islandsk; dets retskrivning indeholder intet, som ikke også findes i mangfoldige andre isl. håndskrifter. Men uden sammenhæng med Norge er skriftet heller ikke. At forf. er en gejstlig, er utvivlsomt; og dog træder hans gejstlige interesser ikke på nogen måde stødende frem; legender og deslige findes ikke, dette dog måske på grund af skriftets hele kortfattethed. Forf.s antikvariske interesser er umiskendelige; at han har trot på trolddomskunster, er kun naturligt. Også genealogiske interesser synes forf. at have næret; kongesönner opregnes nöjagtig; særlig synes han at have haft forkærlighed for fyrsternes personer; deres udseende og karakter beskrives fyldig og i reglen straks i sagaens begyndelse; endel varme beskrivelser, som f. ex. den af Olaf kyrre, findes. Det er for så vidt ligegyldigt, hvorvidt disse beskrivelser er af ham selv eller ej.

Alt i alt er Ágrip, tiltrods for dets knappe indhold og forskellige mangler, et værdifuldt historisk arbejde og kildeskrift, navnlig til sammenligning og kontrol med de andre bearbejdelser. Det oplyser os desuden om, at de fleste enkeltsagaer om de norske konger allerede var forfattede för c. 1180, noget som også Sverrissaga og Erik Oddssons bog i øvrigt forudsætter. Hvorvidt Ágr. er blevet benyttet af senere sagaforfattere, vil i det følgende blive belyst.

4. Morkinskinna. Denne sagabearbejdelse findes kun i ét håndskrift, 1009 fol. i den gamle kgl. samling i København; på grund af skindbladenes tilstand gav Torfæus bogen dette navn. Håndskriftet stammer fra slutningen af det 13. årh. Det er ikke

[1]) Til sådanne må også Sigvatr ganske bestemt regnes.

fuldstændig bevaret; mellem 1. og 2. blad mangler 6 blade (se udg. s. 7), mellem bl. 7 og 8 ét (udg. s. 46) og et tilsvarende mellem 9 og 10 (s. 59); dernæst ét mellem 25 og 26 (s. 163) og mellem 31 og 32 (s. 198); endelig mangler slutningen; der afbrydes i fortællingen om Eystein Haraldssons drab 1157; disse lakuner falder på sagaerne om Magnus d. gode og Harald, Sigurd Jorsalfar, Harald gille, slutningen. Mork. er udgiven ved *C. Unger* 1867.

Bogen[1]) begynder med Magnus d. godes saga og har uden tvivl gået ned til 1177 (ligesom Heimskr. og Fagrsk.), hvilket vises ved den hentydning til senere begivenheder (Magnus Erlingssons saga), der findes s. 223. Det, der så at sige mest karakteriserer denne bearbejdelse, er de mange selvstændige þættir og episoder, der findes indskudte i de egenlige kongesagaer og afbryder disses gang; der findes af sådanne henved 30, alt iberegnet, hvoraf dog nogle er meget korte (blot et enkelt kapitel) som den om Torkel dyrðill (s. 23), gammel mand (s. 24), Ormr (sst.) osv., andre er vidtløftigere og afbryder hovedsagaen endnu voldsommere som den om Þorsteinn Hallsson (s. 29—31), Hreiðarr (s. 35—44), Haldórr Snorrason (s. 46—51), Auðun (s. 61—65), Sneglu-Halle (s. 93—101), Stúfr (s. 103—4), Oddr (s. 104—9), Ásu-Þórðr (s. 170—74), Einarr Skúlason (s. 226—28). Hertil kan også hele Þingasaga regnes (striden mellem kong Sigurd og Sigurd Hranason; s. 174—85). Flere af disse þættir er forhen særlig behandlede.

En sammenligning mellem de andre sagaværker viser, at Mork. ikke er en ligefrem, tro afskrift af en enkelt original, undtagen i enkelte tilfælde. I sagaen om Magnus d. gode og Harald hårdråde er der så at sige fuldstændig overensstemmelse tilstede mellem Mork. og Flatøbogens tekst; enkelte sætninger, der findes i Flat., er åbenbart udfaldne i Mork.; til gengæld er også sætninger i Flat. oversprungne, ligesom der her også findes fejllæsninger[2]) og modernisering af stilen. Selve Mork. eller originalen har gjort forskellige tilföjelser (som f. ex. Haralds gammensvers). Særlig bemærkes, hvad der er af vigtighed, at der i sagaen findes et par direkte lån fra Ágrip (se Flat. 261. 270; lakune i Mork.), der er kombinerede med originalteksten. Der findes i sagaen

[1]) Jfr. *K. Maurer*: Ueber die Ausdr., Anm. 34, *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr.. *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. lxxxviii.

[2]) F. ex. *snoronni* Mork. 6_9 ≠ Flat. *suorum*.

overhovedet tilböjelighed til at lave taler, der sikkert ikke tilhører den oprindelige saga. På mange steder ellers findes hertil svarende udsmykninger og romantiserende tillæg (Nordbrikt-sagnene m. m.) samt stilistiske udvidelser. Til grund ligger den oprindelige saga om Magnus og Harald, der var sammensat efter traditionen og pålidelige mænds udsagn [1]) samt de mange skjaldedigte, der her eksisterede. Ved hjælp af alt dette er det lykkedes at frembringe et godt og udførligt hele. Det oprindelige omfang er det dog ikke let med fuld sikkerhed at bestemme. At originalsagaen ikke har indeholdt alle Mork.s þættir må betragtes som sikkert, heller ikke er det rimeligt, at den har haft alle de sagn og æventyr om Harald, der nu findes i Mork. Bevisligt er det, at f. ex. Þorsteins þáttr (s. 29—31) er et yngre indskud, efter som Þorsteinn senere (se Flat. 330) optræder på en helt forskellig måde; her forudsættes intet af det fjendskab mellem ham og kong Magnus, som þáttr gör. Dette kaster et lys over þættir i det hele, eftersom det også ses, at de ikke alle er samtidig indkomne i Mork.-samlingen; således mangler nogle i Flat. (Hreiðarsþ., om Halldór, Auðun, Brandr örve, den isl. sagafortæller, Sneglu-Halle — i Flat. tilföjet som en selvstændig þáttr), og det er umuligt at se, hvorfor Flat. skulde have udeladt disse, fremfor de andre, der findes dér. Hallaþ. viser på den anden side, at þættir har eksisteret fra gammel tid som selvstændige små sagaer, og at de senere er optagne i Mork.-sagaerne og da noget ændrede eller afpassede. Hertil slutter sig f. ex. den vistnok særlig norske munkehistorie s. 71—72 [2]).

Sagaen om Magnus d. gode begynder med en ejendommelig og ganske uhistorisk indledning [3]) om Karl d. vesæle og hans broder og den andel, de skal have haft i at Magnus kom hjem. Hvorvidt dette er den ægte indledning, turde være tvivlsomt, ja ret usandsynligt, men uægtheden er det næppe muligt at bevise. Sagaen om Magnus og Harald tilhører det 12. årh. og er forfattet

---

[1]) Således hidrører fra den henvisningen til Oddr Gellisson (Flat. 279), Þorgils osv. (Mork. s. 21), jfr. henvisningen til Harald selv (Mork. s. 11; Flat. 289, 294).

[2]) Det er nu vistnok klart, at hele stykker, som s. 23_{5}—44_{12}, 61_{5}—65_{19}, 66_{19}—75_{10}, 93_{11}—109_{28} er senere interpolationer i den oprindelige tekst.

[3]) Uhistorisk er også fortællingen om hertug Otto og Alfifa, Flat. 271—2, 275 ff.

som en fortsættelse af Olaf d. helliges saga og med denne som forbillede. — I sagaen om Harald er Hakon Ivarssons saga vistnok ikke eller i modsat fald meget frit benyttet.

I de følgende kongers sagaer fra 1066—1130 er ligeledes ældre enkeltsagaer lagte til grund, afskrevne og interpolerede dels med vers (f. ex. Gils Illugasons i Magnus barfods saga o. fl.), dels med vidtløftige taler (Magnus barfod holder stadig taler, hvad der vistnok slet ikke lå for ham osv.), dels endelig med lignende, mindre fortællinger og episoder (om Giffarðr, Ívarr skald, Ásuþórðr og frem for alle þingasaga). At f. ex. þingasaga virkelig er et indskud. ses klart deraf, at i begyndelsen af den omtales Olaf som levende, medens hans død dog alt i det foregående er bleven fortalt; en oprindelig forfatter havde ikke kunnet skrive således. Her findes også en interpolation fra Ágrip (s. 147—48), og her kan vi klart og utvetydigt påvise en bearbejders uheldige kombinationer. Det er, hvor striden mellem kong Magnus og Inge Stenkelsson berettes. I Ágr. fortælles det hele kort men partisk til fordel for Magnus (se ovf.), uden at det her meddeles, hvor slaget stod. I Mork. fortælles om to kampe, bægge på Foxerne; i den første af disse lader sagaen Magnus vinde sejr ganske med Ágrips ord (hertil knyttes så fortællingen om den feje, broutende Giffarðr). I de øvrige kilder (Hkr. og Fms.) er der kun tale om en eneste kamp på Foxerne, og i dette slag lider Magnus et forsmædeligt nederlag (i Fms. er Giffarðr-episoden knyttet til dette), hvad der sikkert er det oprindelige og ægte, og det er denne beretning, Mork.-bearbejderen har forefundet i den egenlige original. Da han dernæst i Ágr. (eller en afskrift deraf) læste en ganske anden fremstilling, var det jo ret naturligt, at han trode, der havde været to kampe med forskelligt udfald; det sidste slag antydes med forsigtige ord, og der søges dækket over det åbenbare nederlag (s. 150 nederst). Ved kombination af to kilder er der altså indført i historien et slag, der aldrig har eksisteret[1]). I begyndelsen af Magnussönnernes saga (s. 156) findes atter et direkte lån fra Ágrip, hvilket her er så meget klarere, som den henvisning, der i Ágr. findes til tidligere sagaer (ↄ: sagaer för c. 1035), er gået over i Mork., uagtet de pågældende sagaer aldrig har stået i Mork. Også

[1]) Jfr. *P. A. Munch*: N. f. H. II, 536.

i den egenlige saga om Sigurd Jorsalfar findes en mængde halvlegendeagtige sagn og lign. indsatte (norske omløbshistorier vedrørende kongens sindstilstand, forhold til fastedage, til kvinder m. m.). — S. 192—93 findes en lille episode, hvori Harald gille spiller en rolle; derfor meddeles her ganske kort, hvorledes Harald var kommen til landet. Den egenlige fremstilling heraf er imidlertid den, der findes s. 195. Den oprindelige tekst synes her — for interpolationens skyld — spaltet og ændret.

Efter 1130 og til slutningen af værket (i dets nuværende udstrækning) er uden tvivl Erik Oddssons arbejde det hovedsagelige grundlag (jfr. s. 210), dog ikke uden kombination med andre kilder; således er Ágr. atter her benyttet og udskrevet (s. 198, 226 hvor Inge beskrives atter, 228 ff. Geirsteinn og Gyða). Ligeledes er dette klart deraf, at samme ting fortælles to gange, f. ex. Inges fødsel (s. 200 og 206), Sigurd slembes skírsla (s. 203, 206); på første sted synes den endogsä at måtte henføres til Jerusalem (!; på det sidste sted foretages den i Danmark). Sagen er den, at Ivars digt om Sigurd her er stærkt benyttet, men på en meget kejtet måde, idet nogle af versene står i en gal orden. I virkeligheden burde de to vers (s. 203: *Vann* . . ., *Sotti* . . .) have stået først, og så de to, der står s. 204, hvorpå versene s. 202—3 (øverst) bör læses; dette fremgår tydelig af sætningen s. 204: »og det siges i digtet, at da (ɔ: derpå, da først) kom han til øerne«[1]). Fremdeles omtales Óttarr birtingr (s. 222), som om han ikke för havde været nævnet, medens han dog har været omtalt i Sigurd Jorsalfars saga. Her viser det sig således, hvor mangelfuld sammenstøbningen af de forskellige kilder i virkeligheden er, og denne stammer snarest fra selve Morkinskinna-recensionens ophavsmand. Han har været meget ivrig efter at benytte skjaldevers, men vi har set et eksempel på hans ubehændighed i benyttelsen; heller ikke hans forståelse deraf er tilstrækkelig; således opfatter han adj. *mulsk* (ɔ: *mylsk*, af ønavnet *Myl* ɔ: *Mull*) som egennavn (s. 143 nederst).

I det hele mærker man den samme bearbejdervirksomhed fra først til sidst, og dog er det rimeligt, at det er flere bearbejd-

[1]) Det sidste vers s. 203, der også findes i Hkr. og Fsk., er herved kommet ind i en urigtig sammenhæng.

ere, man har at göre med. Også den oprindelige jævne stil er forandret; først og fremmest ved de udvidede og indflettede taler; næsten latterligt er det, når brødrene Eystein og Sigurd stadig tiltaler hinanden med »herre«; i den ældre tekst stod der »broder« eller intet; men hint skulde være finere; det er i øvrigt noget, man ofte ellers finder, navnlig i afskrifter fra c. 1300, at »finere« udtryk indsættes for de ældre og jævnere. Mork. har endel yngre udtryk som *burdeigja*, *turníment*, *jungfrú*.

Mork. er således et alt andet end kunstnerisk harmonisk sammenstøbningsværk; de oprindelige, til grund liggende sagaer var de ægte jævne og vistnok i det hele velordnede enkeltsagaer uden episoder, desuden Erik Oddssons værk og det oftere nyttede Ágrip.

Uagtet Mork.-håndskriftet ikke er ældre end fra c. 1280, er samlingen i sig selv adskilligt ældre. Dens temlig ensartede, gammeldags retskrivning og enkelte gamle former (som det enklitiske -*c* = *ek*) kan ikke være yngre end c. 1250, snarere er den noget ældre. Vi føres da tilbage til den anden fjærdedel af det 13. årh. Inge Bårdsson nævnes konge (s. 174), Skule kaldes jarl (s. 122); endvidere nævnes Jon Sørkvisson, konge 1216—22 (s. 169). Heraf har *G. Storm* sluttet, at Mork. var fra omkr. 1220. Rettere vilde det være at sige: 1220—30. At det er en Islænder, der har samlet det hele, er givet; hele fremgangsmåden, forkærligheden for skjaldevers, men fremfor alt de mange þættir om islandske personer er et uimodsigeligt bevis herfor[1]), et udslag af islandsk stolthed findes endogså s. 49. En mængde af þættir stammer fra Vestlandet, så at det er rimeligt, at samlingen er foretagen dér.

5. Fagrskinna. Navnet stammer fra Torfæus og beror på det håndskrifts smukke indbinding, som han benyttede. Værket fandtes i to skindhåndskrifter, hvoraf det ene i det mindste brændte 1728. Der haves dog af et af håndskrifterne et lille brudstykke i det norske Rigsarkiv (facsimileret i udgaven). Af bægge håndskrifter haves afskrifter af Ásgeir Jónsson, af det ene, A, i AM 52 fol., 301, 303, 4°, af det andet, B, i 51 fol., 302, 4° (jfr. 391 fol.); og til dette hører skindbrudstykket. Bægge originalerne var skrevne

---

[1]) Jfr. udtrykket »ud hertil, her« s. 109.

af Nordmænd, B vistnok ved midten af det 13. årh., A i begyndelsen af det 14. Afskrifterne er udførte med en ualmindelig omhu. Bægge hdskrr. er ufuldstændige, B dog mest (lakuner i udgaven s. 14—20, 64—68, 92—95, 134—45, 148— , 160—62; slutningen fra og med k. 256 s. 169 mangler desuden). I A er der to större lakuner (k. 247—53, hvor den sidste del kan udfyldes efter B; mellem k. 263 og 264, s. 175, der altså ikke kan udfyldes). B er m. h. t. teksten gennemgående det bedste og oprindeligste som burde være lagt til grund for udgaven. A er hist og her interpoleret og nogle steder noget omredigeret; således er k. 2 en interpolation, k. 4 er udvidet; k. 15—19 mangler i B og er sikkert yngre tillæg; jfr. *G. Storm*: Om indskuddene i Fsk. i Kria Vidensk. Selsk. Forhandl. 1875. Til gengæld udelader B undertiden vers, fordi skriveren som Nordmand ikke interesserede sig for dem; enkelte gange sker dette også i A. Udgave ved *Munch* og *Unger*, Christiania 1847.

Den egenlige titel på skriftet er *Nóregs konunga tal* (i B); af samme betydning, men mindre ægte, er *Ættartal Nor. kga* (A). Der er næppe nogen tvivl om, at det er dette skrift, der menes med det *Konungatal frá Hálfdani svarta*, der nævnes i Flat. III, 229 (Icel. sag. II, 354) og som Hakon d. gamle lod sig forelæse under den sidste sygdom (Fms. X, 147).

Fagrskinna[1]) — vi vil i det følgende benytte dette navn — handler om de norske konger fra og med Halfdan svarte og ned til år 1177, har altså samme udstrækning, som Heimskr. har, og Ágrip har haft.

De enkelte sagaer findes her hver for sig uden nogen indre kunstnerisk sammenarbejdelse, undtagen for så vidt som Harald hårdrådes og Magnus d. godes saga er, som ellers, nöje knyttede til hinanden. Et par steder findes der ekskurser, hvorom nedenfor. Vi skal i al korthed give en udsigt over de enkelte sagaer og deres kilder, idet den almindelige bemærkning

---

[1]) Se *K. Maurer*: Ueber die Ausdr., Anm. 29, *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr., Indskuddene i Fsk. 1875 (se ovf.), *G. A. Gjessing*: Kgesagaens fremvext, Festskriftet til C. Unger; *G. Vigfússon*: Proll. lxxxvii f.; *Jón Þorkelsson*: Safn til sögu Ísl. I (grundlæggende). *G. Morgenstern*: Oddr—Fsk.—Snorre (forfejlet).

kan göres, at Fsk. udmærker sig ved en stærk og vistnok selvstændig benyttelse af skjaldekvad.

Halfdan svartes saga er ganske kortfattet, således som den er ægtest i B; den består hovedsagelig af fortællingen om kongens to giftermål, dröm og død. Vi møder her straks et kortfattet udtog af en ældre saga, der også ligger til grund for Snorres fremstilling; Halfdans kampe og lovgivning har Fsk. intet om. (A tilföjer i k. 2 et specielt norsk sagn). Det kan her straks tillige mærkes, at Fsk. ikke har et ord om madrovet og kendetegner således med det samme sin stilling til den slags fabler. — Harald hárfagres saga (k. 5—23) er mærkelig fattig på alt — undtagen skjaldevers. Bortset fra de interpolerede kapp. 15—19 (i A), der atter indeholder et særligt norsk sagn, er det øvrige kun en ganske kort fremstilling i de almindeligste udtryk om Harald hårfagres egenskaber og forhold til sine mænd. Hans mange kampe lige antydes, og om hans hovedslag, det i Hafrsfjorden, gælder det selvsamme. Denne fattige fremstilling oplyses imidlertid og ligesom suppleres ved en mængde vers af Þorbjörn hornklofes bekendte digte; meget kejtet anføres (både i A og B) $2^1/_2$ vers af hans Glymdrápa (i k. 13); de siges her at angå Hafsfjordslaget, hvad de netop ikke gör; der foreligger altså her en urigtig benyttelse eller forståelse af vers; hos Snorre er de rigtig benyttede. I belysning heraf bliver det meget påfaldende, når der anvendes et par kapitler til at omtale Atle jarl og Hakon jarl (med de to vers af Háleygjatal); da Snorre har en lignende fremstilling, er der her en skriftlig kilde benyttet, der næppe kan være nogen anden end en saga om Hakon jarl og hans forfædre. Endelig anføres (i k. 20) Haralds börn i fuld overensstemmelse med Ágrip. Efter at der så atter uforholdsmæssig udførlig er handlet om forholdet mellem kongerne Harald og Adelsten (Hakon k. 21—2) — hvilket sikkert atter beror på benyttelse af en skriftlig kilde, Hakon d. godes saga, hvorom nedenfor —, berøres Haralds død (i k. 23) ganske kort, idet også Erik blodøkses magt omtales. Her kan også mærkes, at der ikke findes et ord om Sváse-Snæfrid-sagnet. — Kap. 21—22 hører åbenbart sammen med og danner en indledning til sagaen om Hakon d. gode (k. 25—34); det hele går tilbage til en ældre saga; med en selvstændig benyttelse af skjaldedigte, mulig også af enkelte norske (?) sagn, eftersom der her, og kun her, findes en beretning om Gunnhild (med et vers af hende; k. 26; jfr. I, 449). Der findes endel tilfælles med Ágr. og meget med Hkr. Den

simpleste forklaring er, at en fælles kilde er benyttet i alle 3 skrifter; deraf både ligheder og afvigelser. Inde i Hakons saga omtales Erik blodøkse og hans skæbne, og i den anledning anføres begyndelsen af Eiríksmál. Også her er fremstillingen noget ujævn. Slagene på Rastarkalv og Stord berettes udførlig, medens andre begivenheder, som blotet på Mærin, omtales kort og snarest til ære for Hakon (i Ágr. er tonen en ganske anden). — Harald gråfelds saga (k. 35—36 jfr. 42—43) er mindre godt ordnet og anderledes end i Hkr., atter med en selvstændig benyttelse af vers. Hvorvidt der her er benyttet en skriftlig kilde, turde være tvivlsomt; en sådan ligger dog vistnok til grund for, hvad der fortælles om Eyvindr (jfr. Hkr., en saga om ham? eller snarest den ovenfor berørte saga om Hladejarlerne?); om Sigurds indebrænding anføres nemlig de samme 2 vers som i Hkr. Herved kommer vi til sagaen om Hakon jarl (k. 37—67). Alt, hvad der her findes, har dog ikke fra først af udgjort et hele; stykket om Jomsvikingeslaget, k. 50—64, er nemlig åbenbart et ikke videre behændigt indskud; kap. 65 er den oprindelige direkte fortsættelse af k. 49; ingen selvstændig forfatter vilde, efter i Jomsvikinge-afsnittet udførlig at have omtalt Erik jarl som voksen kriger, bagefter give sig til at fortælle om hans fødsel. Afsnittet om Jomsvikingerne beror på en anden kilde, men er af bearbejderen — Fsk.s forfatter — indsat på et galt sted. Dette forhold kaster klart lys over forf.s måde at arbejde på, samt hans kompositionsævne. K. 66—67 — Hakons endeligt —, nær beslægtet med Ágr., er tydelig kun et uddrag af en længere fremstilling. Til grund for Jomsvikinge-afsnittet ligger en ældre Jomsvíkingasaga, der også er benyttet i Hkr. og optagen i sagaen i AM 291. Forholdet er det, at Fsk. gengiver originalen troest, Hkr. forkorter den, medens 291 udvider den med alslags overflødigheder (samtaler m. m.). At Hkr. ikke benytter Fsk., ses bl. a. af, at fremstillingen i Fsk. k. 55 (om mindebægerne) bærer et langt alderdomligere præg end den tilsvarende i Hkr., og at den skulde være bleven ændret af Snorre, er næppe tænkeligt. Jómsvíkingadrápa af biskop Bjarne er mulig benyttet af forf.; i det mindste minder tidsbestemmelsen og udtrykket *jólanótt at Jaðri* (Jóms. dr. 17_3) derom. Ejendommeligt for Fsk. er endelig, at Harald blåtand siges at være død på sottesengen. — Olaf Tryggvasons saga (k. 68—81) er simpelt hen et, tildels meget kort uddrag af Odds Olafssaga, men forøget med nogle vers. Kun begyndelsen af kap. 72 (Nidaros-købstadens anlæggelse) mangler hos Oddr;

desuden findes der et par mindre afvigelser[1]), det er let at forklare; forf. har bedre forstået versene og derefter rettet Oddr. — Jarlesagaen (k. 82—85) er sammensat efter digte, hvilket ligefrem siges. Noget kan dog også bero på skriftlige kilder. — Olaf d. helliges saga (k. 86—109) er hovedsagelig et uddrag af leg. s., d. v. s. Ældste saga, men forøget som ellers med selvstændig benyttede vers. Ordningen er i det hele langt bedre og fornuftigere end i leg. s.; nogle afvigelser i indhold findes også (f. ex. i k. 96, 103, 105 fin.), foruden at alt, hvad der er overnaturligt, er forbigået. Desuden er der enkelte stykker tilföjede, der ikke findes i leg. s.; hvorvidt de også har manglet i Ældste saga, kunde være tvivlsomt; således f. ex. k. 91—92, Olafs tog til Trondhjem, der også findes hos Snorre, hvilket forudsætter en fælles kilde. Kampe skildres efter vers. — Om kong Sven Alfífasson og Knud fortælles (k. 110—24) anderledes end i Hkr.; dog er det klart, at også her må en fælles kilde forudsættes. K. 119 genfindes i leg. s. Mulig har det hele stået i Ældste saga, hvis ikke en del beror på den af Snorre omtalte saga om Knud. — Alle de følgende sagaer fra og med Magnus d. godes til Magnus Erlingssons (med undtagelse af k. 210—15) er åbenbart identiske med Morkinskinnas kongesagaer, så vidt dette kan bestemmes, og derefter også med Snorres fremstilling. Jo længere man kommer ned i tiden, bliver ligheden större. Denne beror på en fælles kilde, men ikke gensidig benyttelse. De afvigelser, der findes, beror atter dels på en selvstændig omordning (jfr. k. 134 med de andre fremstillinger, i Fsk. er det flyttet), dels på en selvstændig benyttelse af vers (f. ex. s. 113, skibenes antal), der dog nu bruges langt mindre end i de tidligere sagaer; endel er forkortet, og dog giver Fsk. den oprindelige tekst vistnok mere tro end för. I afsnittet om kong Haralds færd i Østen er nogle af hans kampe öjensynlig med vilje forbigåede, for ikke at tale om sagnet om ormen i fængslet og lyngormen. Erik Oddssons bog er selvstændig benyttet; deraf nogle afvigelser fra Mork.; hver forf. benytter originalen på sin måde. I kap. 256 [a] findes der en anden fremstilling end i k. 256 [b]; dette beror på, at den første halvdel af 256 [a] (*Eptir — í hvárritveggja orrostunni*) er et indskud i den oprindelige tekst. Mellem k. 258 og 259 har forf. ganske glemt at medtage fortællingen om

[1]) »7 nætter« i k. 73 for Odds »11« kan bero på en fejlskrivning, og når Oddr taler om Olafs 120 skibe, men Fsk. om 60, beror det sidste tal på en rettelse efter Hallfreds vers (der omtaler 71 skibe ɔ: Astrids 11 + 60); ved sammenligningen må B i det hele lægges til grund.

Sigurd slembes endeligt, hvis fejlen da ikke skyldes en afskriver. — De nævnte kapp. 210—14 og 215 (Arnmœðlingatal) er et selvstændigt tillæg og en kompilation tildels efter Jarlasögur og andre kilder; k. 214 er delvis identisk med Mork., hvorved atter det fælles grundlag er benyttet. Arnmœðlingatal er et slægtregister, nöje knyttet til kong Hakon og hertug Skule.

Det er af alt det anførte klart, at Fsk. er et kompilationsarbejde, der for största delen beror på ældre skriftlig affattede kilder, hvoraf Fsk. giver dels et uddrag, dels — som det synes — en på sine steder nogenlunde tro afskrift (jfr. Maurer s. 172). Desuden har forf. benyttet en mængde skjaldekvad, som han dels gengiver, dels giver i ganske korte uddrag; han har kritisk sammenlignet digtene, for så vidt som de handlede om de samme begivenheder (jfr. I, 360), hvad der dog ikke hindrer, at han enkelte gange har kunnet misforstå de gamle vers. Denne udstrakte brug af digte mærkes mest i den første del af skriftet; i det hele synes denne del at være udarbejdet med störst omhu, hvorimod den sidste del lider flere steder af en vis flygtighed og forskellige derpå beroende misforståelser[1]). Som anført forkorter og sammendrager forf. sin original, ofte temlig stærkt; navnlig går det ud over fremstillingen af kongernes vikingetog og færd, för de bliver konger. Til gengæld er han udførlig i beskrivelsen af vigtige og afgörende kampe; en mærkelig undtagelse herfra gör dog Stiklestadslaget, der behandles forbavsende kort. Derved fremkommer der en vis ujævnhed i fremstillingen, der ikke formindskes ved et indskud som det om Jomsvikingerne — hvad der dog er let forståeligt — og et helt slægtregister som Arnmœðlingatal. Det er åbenbart forf. om at göre at få en interessant fremstilling af de vigtigste begivenheder, som i særlig forstand kunde siges at være af betydning for Norges rige; derfor udelader han alle de mindre kampe eller blot antyder dem, som f. ex. Harald hårfagres kampe

[1]) Til yderligere belysning heraf hidsættes følgende. I k. 218 har forf. læst sin original flygtig, idet han med den »købstad«, *er einn er vegsamligastr.* mener Niðarós, medens Mork. utvetydig viser, at det er Bergen, der menes, der næst efter Nidaros var den störste. K. 261 slutn. (s. 174) står der, at han, ɔ: Eysteinn Haraldsson, dér efterlod den drage, som »han havde ladet bygge«. Mork. viser, at der her er tale om det drageskib, som Eysteinn Magnusson, *Eysteinn inn fyrri*, i sin tid lod bygge; forf. har overset *inn fyrri* og så naturligvis indsat »han« for »Eysteinn«.

för Hafsfjordslaget, som han skildrer — ikke med egne ord, men — med skjaldens prægtige vers. I enhver saga er det naturligvis kongen, der er hovedpersonen, og her er der ingen indskud og episoder, der fører hovedopmærksomheden bort fra ham (som i Mork.); det er i det hele ganske gode og træffende billeder, man får af de enkelte fyrster; deres betydning for land og folk omtales eller antydes mere eller mindre ligefrem. Dog skyldes dette tillige, måske for största delen, de benyttede originalskrifter. Nogen egenlig ledende tanke, nogen bærende grundidé, noget princip eller selvstændigt syn på udviklingen mærkes ikke i Fsk.; dens forf. har intet af Snorres psykologiske opfattelse eller pragmatiske historiske kunst. Forf. har kun villet fortælle de vigtigste begivenheder klart og underholdende, og dette er nogenlunde lykkedes ham, tiltrods for at han helt undlader at fortælle overnaturlige ting og æventyrlige beretninger, som det kunde more folk at høre. Helt igennem viser han sig som en nøgtern natur og jævnt forstandig mand. Når vi på den ene side må indrömme forf.s svaghed overfor og afhængighed af de nyttede kilder, samt hans simple, kunstløse komposition, må vi på den anden side anerkende hans selvstændige benyttelse af vers som historisk kilde, samt hans rationalistiske forhold til legender, myter, æventyr og folkesagn.

Hvad forholdet til Heimskringla angår, således som jeg opfatter det, indeholder det foranstående flere antydninger. Jeg må stille mig på et standpunkt, der er *G. Storms* og *K. Maurers* modsat, nemlig at der ingen direkte forbindelse er mellem Fsk. og Hkr.[1]). Den stof-overensstemmelse, der er, beror udelukkende på brugen af fælles kilder. Hermed hænger spörgsmålet om Fsk.s affattelsestid på det nöjeste sammen. *Munch-Unger* har i deres fortale til udgaven, s. XIII, bestemt denne til 1225—63, på grund af, at der i Arnmœðlingatal står: »dronning Margrete, som kong Hakon er gift med«, men Hakon ægtede Margrete 1225. *G. Storm* bestemmer den til c. 1220, da B må være skrevet c. 1250 og da slægtregistrenes sidste led[2]) fører tilbage til tiden för 1230. *Jón*

[1]) Dette synes også at have været *Munchs* mening, N. f. H. I, 2, s. IX—X. Jfr. fortalen til udgaven.

[2]) Páll Loptsson, d. 1211; Sæmund d. 1222; Ormr d. för 1221; Páll fliða, levende 1223; Pétr ærkebiskop 1225—26; Jon jarl 1214—31, medens disses sönner ikke nævnes.

Þorkelsson mente[1]), at Fsk. var skrevet efter 1263, hvilket utvivlsomt er uholdbart. Selv om det indrömmes, at stedet om dronning Margrete kan være noget tvivlsomt, forekommer det mig sikkert, at Fsk. må være skrevet c. 1230—40, og nærmere ved det sidste år. Netop nævnelsen af personer, der lever eller dør omkr. 1220, og hvis død åbenbart forudsættes, er af en særlig betydning. Navnlig er det afgörende, når Pétr ærkebiskop nævnes og kaldes ærkebiskop, hvad han kun var 1225—26. Efter dette sidste år må Fsk. være skreven. Derimod kan man ikke lægge nogen vægt på, at Skule kaldes »hertug« (for »jarl«), da enhver afskriver vilde have ændret »jarl« til »hertug« efter c. 1240. På lignende måde kunde det forholde sig med Knútr Hákonarson, der kaldes jarl, hvad han først blev 1239—40; dog må det hertil bemærkes, at der måske da først var grund til at optage ham i et slægtregister, efter at han var bleven jarl. I alle tilfælde er Fsk. ikke forfattet för c. 1230, og ikke heller senere end c. 1240 (jfr. *K. Maurer*). Men så er det også umuligt, at Snorre kan have benyttet den.

At forf. er en Islænder, er efter *Jón Þorkelssons* afgörende afhandling uomtvistet og uomtvisteligt. Alene den selvstændige benyttelse af skjaldedigte vilde i så henseende være bevis nok. Også den interesse, forf. gentagne gange lægger for dagen for Islændere — uden at han dog indfører nogen þættir — er betegnende. I modsætning til Jón Þorkelsson antager jeg for Fagrskinnas vedkommende et bestemt forhold til Norge og den norske kongeslægt, særlig kong Hakon d. gamle. Det er for længe siden blevet udtalt, at Fsk. er i sit hele anlæg ligesom skreven in usum Delphini. Jeg formoder, at Fsk. er forfattet af en Islænder på opfordring af Hakon d. gamle. Så forstår man så godt, at slægtregistrene føres ned til ham, til hertug Skule og dronning Margrete. Så forstår man, hvorfor der lægges så megen vægt på kongernes indenlandske hovedkampe til hævdelse af deres magt og til værn for land og folk. Med norske læsere for öje forstår man måske også bedst, hvorfor Stiklestadslaget behandles så stemoderligt; her var det nemlig oprørske bønder, der fældede deres retmæssige konge, tildels bestukne af fremmede fyrster. Selv var

[1]) Han antager, hvad der er meget tvivlsomt, at der i B-mbr. har stået (i den ovenfor anførte sætning), »var gift med«.

Hakon stærkt litterært interesseret, og lod fornorske flere fremmede udenlandske skrifter og digte; for ham måtte det være tiltrækkende at have en passende fremstilling af sine forfædres liv (för Sverre; sin farfaders saga havde han naturligvis særskilt), og at det særlig morede ham at høre om dem, derom vidner bedst den omstændighed, at han lige för sin død lod sig forelæse et skrift, hvis titel passer så fortrinlig til det, vi kalder Fagrskinna (se ovf.).

At gætte på en bestemt forfatter, vilde som sædvanlig være ørkesløst. At forf. er en gejstlig, er vistnok sikkert, skönt der ikke er meget, der direkte beviser det. Bemærkningen om »guds forsyn« angående udfaldet af Nesjaslaget (s. 75) synes at være en forfatterbemærkning; den findes ikke i nogen anden bearbejdelse. Særlige forfatterinteresser — udover hvad der er anført angående skjaldedigtene — kan vanskelig påvises, da man ikke kan vide, hvad der stammer fra ham selv og hvad fra hans kilder.

Ligeså vanskeligt er det at bedömme forf.s stil. Fremstillingen er i det hele ret god og sagamæssig; undertiden kommer der ligesom et lidt fremmedagtigt præg over den ved benyttelsen af ord, vi ellers kender tidligst fra hofstilen (som *riddari*, *opinberr*; brugen af adjektiver som f. ex. s. 23: *blíðligt yfirbragð* peger i samme retning); tilløb til retorik mærkes undertiden, f. ex. s. 70 (hvoraf dog noget beror på kilden; jfr. brugen af *tók* med 3 forskellige præpositioner efter sig s. 19). Under forudsætning af, at skriftet står i forbindelse med kong Hakon, bliver denne egenskab fuldt belyst og forståelig. Som en særlig fortrinlig fremstilling kan skildringen af Hakon jarls sygdom i Danmark fremhæves.

Forf.s kundskaber i det hele kan ikke bedömmes, da vi er ude af stand til at afgöre, hvad der virkelig stammer fra ham. Men når han (s. 26—27) taler om breve fra kong Hakon d. gode til Gunnhildsönnerne, viser han, at han ikke har megen indsigt i brevskrivningens historie i Norden, specielt Norge. Han har her uden videre overført på det 10. årh., hvad der først kom i brug i det 12., og hvad der var almindeligt i det 13. — At forf. har haft norsk-(islandsk)e sympatier, er naturligt. Sagaskriverne plejer imidlertid ikke at lægge deres national-sympatier for dagen; de er i det hele upartiske. Et par steder (s. 25. 61—62) findes vistnok

udslag af forf.s noget antidanske stemning[1]), skönt meget udpræget er denne ingenlunde.

Til slutning bemærkes, at forf. ikke har eller synes at have nogen særlig forkærlighed for tidsbestemmelser[2]), skönt sådanne anføres tit efter de benyttede kilder. Den således fremtrædende tidsregning skal ifølge *G. A. Gjessing*[3]) være Sæmund frodes. Dette er rimeligvis rigtigt, men til forf. er den vistnok kommen ad omveje og indirekte. Når Gjessing antager et særligt forhold mellem Fsk. og digtet Nóregskonungatal fra c. 1190, kan jeg ikke antage nogen umiddelbar forbindelse; i det nævnte digt er der en ganske anden omhu viet tidsregningen (eller fyrsternes regeringstids længde) end i Fsk. De af Gjessing fremhævede verbale overensstemmelser mellem Fsk. og digtet, tör man næppe tillægge nogen dybere betydning. I øvrigt henviser jeg til Gjessings interessante fremstilling og drøftelse af et ligeså vigtigt som vanskeligt spörgsmål.

6. Gennem de ovenstående undersøgelser er det blevet klart, at der för c. 1220 har foreligget enkeltsagaer om alle norske konger, også om Magnus d. gode og de følgende konger ned til Sigurd Jorsalfar eller til år 1130, hvilket netop også forudsættes, som tit bemærket, ved, at Erik Oddsson begyndte sit værk med Sigurds eftermænd. Endnu et sagaværk er der, som med fuld sikkerhed synes at kunne konstateres, nemlig en sammenhængende saga om Hladejarlerne (*Jarlasaga*?), der i hvert fald har begyndt med Hakon d. gamle Grjotgardsson og vistnok sluttet med Erik jarl (eller hans sönner); den saga, der i Fagrskinna B og Grettiss. (se citaterne ovf. s. 612) anføres om Erik jarl, har vistnok været en del af dette sagaværk. Af denne saga er Hakon Ivarssons saga et slags fortsættelse. Sagaen har handlet om Sigurd jarl og hans forhold til Hakon d. gode og derpå til Harald gråfeld. Herved falder der et lys over de kapitler i Hakon d. godes saga i Heimskringla, hvis kilder man hidtil ikke har kunnet påvise og som særlig handler om Sigurds offerfest og fyrstelige optræden (k. 14 m. m.), det er fra dette værk, de er hæntede. I

[1]) *ok þóttisk sá danskra manna bezt hafa, er firstr var* osv.
[2]) For Harald gråfelds vedkommende anføres f. ex. ingen årstal.
[3]) Sproglig-hist. studier 1896.

den sidste del er det Hakon jarl, der har været hovedpersonen. Mulig er den historiske del blevet indledet med en sagnhistorisk del, bygget over Eyvinds Háleygjatal (jfr. Skjöldungasaga); fra denne del kunde den mærkelige beretning om jarlen Herse i Ágrip (k. 12, se ovf. 619) på det bedste være hæntet. Ved en sammenligning mellem de enkelte tekster vilde man vistnok med en tilnærmelsesvis sikkerhed kunne udpege de stykker, der måtte gå tilbage til denne jarlesaga. Under forudsætning af, at en sådan saga virkelig har eksisteret, vil mangt og meget i de sammenhængende kongesagaer bedre eller tilfulde forstås.

Mellemrummet mellem Erik Oddssons værk og Sverrissaga var det let at fylde; Hakon hærdebreds og Magnus Erlingssons saga er uden tvivl blevet forfattet med den bestemte hensigt at fuldstændiggöre hele rækken; den kunde let forfattes efter öjenvidners beretninger omkring år 1200; det er den, der er den fælles kilde både for Fsk. (hvor dog Hakons saga på grund af lakunen i hdskr. A mangler) og Hkr.

7. Böglungasögur. Dette navn findes i et håndskrift af Hakon d. gamles saga[1]) og er også et ret passende navn på en saga eller sagaer, der behandler stridighederne mellem Bagler og Birkebener efter Sverres død. Særlig er det netop Baglerne, hvorom det sagaværk, der kaldes således, handler. Det er i grunden en enkelt lille saga, der her er tale om, men i to bearbejdelser. Den første, der findes i Eirspennill (AM 47, 4°) og Skálholtsbók (AM 81 fol.) — der dog afbryder lidt för slutningen —, ender med freden mellem Bagler og Birkebener 1208; de to sidste kapitler (19: om Styrkárr, der slet ikke vedkommer sagaen, 20: om Odin og smeden, der også findes i den anden bearbejdelse i den rigtige rækkefølge) er senere tillæg. Den anden bearbejdelse findes så at sige kun i P. Claussön Friis' oversættelse; desuden haves 3 skindblade deraf i AM 325, VIII 4 b. Denne bearbejdelse er noget udførligere og går til kong Inges død 1217. Det hele er udgivet i Fornmannasögur IX tilligemed en i det hele vellykket islandsk oversættelse af P. Claussöns danske tekst ved Sveinbjörn Egilsson.

---

[1]) Fms. IX, 231.

Sagaværket[1]) udgör et sammenhængende hele, uagtet det falder i sagaerne om Hakon Sverresson, Guthorm og Inge Bårds sönner, og danner en direkte fortsættelse af Sverrissaga, til hvilken det også i håndskrifterne er knyttet.

Forholdet mellem de to bearbejdelser, der kunde kaldes A og B. er temlig klart, nemlig det, at den korteste A er den oprindelige saga, den længste B en omarbejdelse og udvidelse af den. Forskellen består for det første i, at A.s tekst i B er noget udvidet ved tillæg. Den første dvæler så at sige helt igennem ved Baglerne og fortæller meget nöjagtig om al deres gören og laden, derimod omtales Birkebenerne kun for så vidt, som de har med Baglerne at göre. Der er én, der har fundet, at forholdet mellem Bagler og Birkebener i A var ulige fremstillet, og det er dette forhold, han har villet bøde på. Således findes der tilföjet stykker om bisp Nikolaus' færd (f. ex. s. 80 ff.), erkebispen Tore og hans mæglingsvirksomhed (s. 156 ff.). Ved denne sammenligning må man i reglen holde sig til Skálholtsbók, der åbenbart har en bedre tekst i det hele end Eirspennill, der desværre er lagt til grund for udgaven. Naturligvis er det meget muligt, at enkelte plus-sætninger hos P. Claussön er ægte, men udfaldne i A-håndskrifterne. I A fortælles alt ganske jævnt og uden afbrydelser, uden indskud af nogen som helst art. I B derimod göres der f. ex. (s. 92—94) rede for Hakon galins æt, m. m., uagtet han ofte er bleven omtalt i det foregående; dette er altså tillæg. Ligeledes findes der her rygter f. ex. om fru Kristin opførte som kendsgærninger (s. 92), hvad de først senere og efterhånden er blevne — i folkemunde.

Sagaens indhold er de stridende partiers mange tog, rejser og sammenstød i begyndelsen af det 13. årh. Der var så at sige aldrig en times fred, uafladelig rasede kampe, belejringer, manddrab. Forf. følger stadig Baglerne. Der fortælles meget nöjagtig om alt, hvad de foretog sig; deres hövdinger og afdelinger opregnes yderst nöje (s. 7, 11, 13, 14, 21; s. 17 fortælles endog, hvilke skibe enhver lod bygge); det fortælles, hvad de foretog sig de enkelte ugedage (s. 6, 8, 11, 17, 20, 27, 42); også meddeles omhyggelige oplysninger om vejrets beskaffenhed, hvortil den de-

---

[1]) Jfr. *K. Maurer*: Ueber die Ausdr., Anm. 30.

taljerede skildring af de egenlige begivenheder svarer (f. ex. s. 20, 33); opsnappede breve har forf. kendskab til (s. 20). Men uden al kunst og uden noget egenligt historisk princip fortælles det hele kun som en ophobning af kendsgærninger, der følger på hinanden. Forf. må selv have fulgt Baglerne i disse år, eller han må have sin viden fra én, der har gjort det og været særdeles vel underrettet. Sagaen minder noget om den første del af Sverrissaga. Forf. er utvivlsomt en Islænder; det røber han ved sin omtale af biskop Gudmund (s. 3) og af den islandske mand, der faldt i et af slagene (s. 26). Partisk mod Birkebenerne kan forf. egenlig ikke kaldes, uagtet det overalt er Baglerne, der træder i forgrunden. I hvert fald bliver den gamle Baglerbisp, Nicolaus, ingenlunde forskönnet. Beskrivelsen af Birkebenerne (s. 23) er ikke ondskabsfuld eller skadefro, men kun historisk; derimod kommer en vis partifølelse tilsyne s. 44 (i ordene: »og stå nu ingenlunde lavere end de« ɔ: Birkebenerne).

Til A er der, som för bemærket, föjet to kapitler, hvoraf det sidste er optaget i B[1]). Denne recension fortsætter ned til Inges død; indholdet af denne fortsættelse er dog egenlig kun nogle spredte historiske bemærkninger uden sagamæssig sammenhæng; de handler om Inges forhold til »kong« Philippus, til Orknøjarlerne og til syderøske hövdinger, om Erling »Sverresson«. Hakon jarls forhold til Inge, Tröndernes oprør m. m.; der sluttes med en usædvanlig sympatetisk skildring og beskrivelse af Inge; forf. har været en ham meget nærstående Islænder.

Det er klart, når sagaen er skreven. Efter at den i A's form kort efter 1208 var bleven forfattet, er den senere bleven bearbejdet — noget til gunst for Birkebenerne — og fortsat til 1217; dette er næppe sket senere end omkr. 1220—30. Ældre end Sturlas Hákonarsaga er den sikkert. Den parallel, der i denne findes i de første kapitler, beror på, at Sturla har benyttet Böglungasögur, ikke omvendt.

Sagaen er af en stor historisk betydning, skönt den litteraturhistorisk set er meget mangelfuld. I hvert fald er det interessant at se, hvorledes de to bearbejdelser betragter sagen fra to mod-

[1]) Det siges at være »fortalt af smeden — der skode Odins hest — til Filip jarl i Tønsberg, men én, der hørte derpå, har fortalt os det«; disse ord står kun i A.

satte standpunkter, uden at man dog kan påvise, at sandheden er bleven forrykket eller undertrykt.

Til alle de behandlede kongesagaer knytter der sig andre mindre sagaer og þættir, vedrørende Norges historie og norske mænd, stammende fra omkr. 1200. De vigtigste er sagaen om Hakon Ivarsson og Þingasaga.

8. Hákonar saga Ívarssonar. Af denne saga haves nogle blade (6 i alt) i AM 570, 4° fra 15. årh.s sidste halvdel; de er ikke sammenhængende. De er udgivne i *G. Storms* bog om Snorre.

Efter at der er blevet fortalt om Hakons ungdom og vikingetog, berettes om, hvorledes han, i anledning af Einar tambeskælves drab, kom i en for ham skæbnesvanger berøring med Harald hårdråde. Hakon blev gift med Magnus d. godes datter Ragnhild, men da Harald ikke holdt sit løfte om at göre ham til jarl, forlod han landet og begav sig til Danmark, hvor han blev kong Svens landeværnsmand. Siden udsonede han sig med kong Harald og kom tilbage til Norge. I Nizåslaget kæmpede han tappert og bidrog væsenlig til sejren, men gav kong Sven liv og lejlighed til at undfly. Bagefter fik Harald dette at vide, blev forbitret på Hakon og vilde overfalde ham, men han fik underretning itide og flygtede til Sverrig. Hermed slutter sagabrudstykket. Fortsættelsen, Hakons flugt og ophold i Sverrig og hans kampe med Harald, fortælles af Snorre efter den oprindelige saga.

Som indset af *P. E. Müller* og *G. Storm* er denne saga en af Snorres kilder; han følger den og gör uddrag af den. Den er altså ældre end c. 1220. Derimod ligger den næppe til grund for fremstillingen i Morkinskinna, medens det er muligt, at Fagrskinnaforfatteren har haft den; han antyder hovedbegivenhederne. Sagaen findes, hvad man jo heller ikke kunde vænte af et så ungt håndskrift, ikke i sin oprindelige skikkelse. Dog består bearbejdelsen sikkert ikke i tilföjelse af kendsgærninger, men i stilistiske og beskrivende udvidelser; f. ex. i skildringen af Hakon jarls egenskaber; den uklassiske stil og de almindelige fraser er temlig let kendelige. Et yngre tillæg er en bemærkning om skjaldene (udg. s. 255) jfr. et ord som *skálkr*. At der findes endel skrivefejl, f. ex. i

navnene, er heller ikke påfaldende; således er *Agðanesi* (s. 238) afskriverfejl for *Ringunesi*, og det straks følgende *syster* beror på, at man har læst forkortelsestegnet for *ok* som *s.*; på samme måde er *Austragðir* (s. 238, 244) yngre afskriverfejl for *Austrátt* (jfr. Snorre); intet af dette bör lægges forfatteren til last.

Den oprindelige saga, hvis kilde var tradition og skjaldevers, har sikkert været godt bygget og klart skreven; den har givet et smukt og tilforladeligt billede af den energiske og sympatetiske jarl, der i levende live spillede en så stor rolle og som blev stamfaderen til mange mærkelige mænd; hans datter blev bedstemoder til kong Erik lam i Danmark; en anden blev gift med Páll jarl på Orknøerne, fra hvem mange jarler stammede og andre stormænd som f. ex. digteren Bjarne biskop Kolbeinsson (se s. 40—44). Som ovenfor bemærket, kan denne saga betragtes som etslags fortsættelse af sagaen om Hladejarlerne. Hakons fader var en dattersön af Hakon jarl Sigurdsson.

9. Þingasaga eller Þingaþáttr kaldes en fremstilling af stridigheder på forskellige »ting« — deraf navnet — mellem brødrene Sigurd Jorsalfar og Eysteinn i årene 1112—14 (eller 1113—15) i anledning af hövdingen Sigurd Hranason; denne havde pådraget sig Sigurds vrede og blev af ham beskyldt for underslæb. Sigurd blev reddet ved Eysteins mange »lovkroge« (lovkneb) og sagens systematiske trækken i langdrag, samt endelig ved, at Sigurd til slutning, for at købe sig fred, bragte sin kongelige navne sit hoved; derpå sluttedes forliget. Denne lille saga er i juridisk henseende ret værdifuld; ikke mindre betydningsfuld er den ved det lys, den kaster over de to brødres karakter og over norske tidsforhold. Den findes optagen i forskellige håndskrifter af sagaen om de 3 brødre, Magnussönnerne, men har fra først af været selvstændig. *G. Storm*, der har udgivet sagaen efter alle håndskrifter i »Sigurd Ranessöns Proces« (Kria 1877), har her påvist, at den findes i to bearbejdelser, en længere (i Hulda, [Hrokkinskinna], Morkinskinna) og en kortere (i Eirspennill, Jöfraskinna[1]), Gullinskinna, Frísbók[1]). I Mork. er der desuden — fra den kortere bearbejdelse — optaget et stykke om et ting, der kun er en variant

[1]) I Heimskr. har den dog i virkeligheden ikke stået.

til et af de andre; teksten behandles her i øvrigt vilkårlig og skødesløst. Den kortere fremstilling er kun et uddrag af den længere; denne er en historisk og så at sige aktmæssig fremstilling af processens gang, hvis betydning, fortrin og pålidelighed Storm på det klareste har godtgjort. Sagaen er ikke yngre end c. 1200 (G. Storm), hvad dens nöjagtighed er et talende bevis for. Den er i det hele meget interessant og morsom, ikke mindst ved det indledende afsnit om Ivar á Fljóðum, der af kong Sigurd bortsendes, og kongens forhold til hans hustru; det er her, Einar Skulason optræder som spejder for den erotisk optagne konge, og her findes hans vers med spotten over den »smalfingrede« Ivar (se ovf. s. 63 anm.).

10. Af andre þættir vedrørende Norge er der i det hele få fra tiden för Snorre, så vidt dette lader sig konstatere. Der findes nogle, af uhistorisk art og æventyragtige, i senere håndskrifter; skönt nogle af dem kan være fra tiden omkr. 1200 — i deres ældste skikkelse —, vil de dog blive senere at behandle. De, der her kommer i betragtning, er følgende:

Rauðs eller Rauðólfs þáttr. Et uddrag af denne findes hos Snorre i Olaf d. helliges saga k. 164; en udførligere fremstilling haves i forskellige yngre håndskrifter som Flatøbogen, Bergsbogen o. fl.; denne er meget æventyrlig og uden tvivl i senere tider udvidet og udsmykket, delvis med fri fantasi-opfindelser (som Rauðolfs sal). Dog er den i sin ældste form, som *P. E. Müller* har bemærket, ældre end Snorre, særlig fordi der i den i spådomsform hentydes til alle Norges konger fra Olaf d. hellige og til kongerne ved midten af det 12. årh. I øvrigt er þáttr'en af en ringe betydning.

I Mork (s. 25—27) findes en lille fortælling om en Oplænding, Þrándr, hvem Harald hårdråde blev vred på, og som han lod overfalde; angrebet mislykkedes; Þrándr forlod Norge efter Magnus d. godes råd (altså c. 1046—47) og rejste til Grönland. Det er en temlig ubetydelig þáttr.

Eindriða þáttr Einarssonar findes kun i Olaf d. helliges saga i Flatøbogen; den handler om, hvorledes Eindriðe engang traf sammen med Sigrid Erlingsdatter fra Sole på et sted, hvor hun opfostredes. Hun var misfornöjet med sit ophold og bad

Eindride om at føre sig hjem til Sole. Det gjorde han, men Erling mistænkte Eindrides og hendes færd og forlangte af ham en renselsesprøve; bagefter siges han at have ægtet Sigrid. Denne þáttr synes at være temlig gammel og bero på noget virkelig historisk, hvad også det Eindride tillagte vers (I, 466) vidner om. Dog kan det ikke nægtes, at der er endel romantisk-uhistorisk blandet ind, og i andre historiske kilder kaldes Sigrid, Eindrides hustru, en datter af hövdingen Ketill kálfr. Her foreligger der altså en sammenblanding af personer. Heller ikke bærer det, som i slutningen fortælles om Einar, Eindrides fader, det historiskes præg. Fremstillingen er udmærket, og þáttr'en er fornöjelig at læse.

Finns þáttr Sveinssonar findes i den længere Olaf Tryggvasons saga (Fms. II) og stammer mulig fra Gunnlaugs Olafssaga (se ovf. s. 410). Den handler om den underlige bondesön fra Hakon jarls og Olaf Tryggvasons tid, der af sig selv erkendte, hvor råddent det gamle hedenskab og hvor kraftløse de gamle guder var (»skelöjede og skarnbedækkede« kaldte han dem, ɔ: hans faders gudebilleder). Han forlod hjemmet og begav sig til Danmark, hvor han blev oplært i kristendommen. Efter at være vendt tilbage til Norge, opbrændte han sin faders guder og døde kort efter. Uagtet der vistnok ligger noget historisk til grund, er det hele dog stærkt udsmykket, men aldeles fortrinlig fortalt, og giver et overmåde anskueligt billede af hovedpersonens bravhed, enfoldighed og egensind.

---

§ 12.

Sagaer vedrörende de norsk-islandske bilande för Snorre.

De sagaer, der her kommer i betragtning, er sagaer om Grönland, Færøerne, Orknøerne, for så vidt som de stammer fra tiden för Snorre.

1. Eiríks saga rauða. Navnet findes i sagaens ene hovedhåndskrift og i Fms. II, 214. Sagaen findes i to hdskrr., AM. 557, 4⁰ og Hauksbók (AM. 544, 4⁰). De er søsterhåndskrifter,

men teksten er gennemgående bedst i Hauksbók. Udgaver i Hauksbók og særskilt ved *G. Storm* 1891. Jfr. G. Storm: Vinlandsrejserne i Aarbøger 1887, Hauksbók, Indledningen.

Sagaen beretter først om Torvald fra Jæderen og dennes sön Erik d. røde, samt den sidstes stridigheder på Island, der endte med, at Erik dömtes fredløs. Han drog bort og opdagede Grönland, der så bebyggedes på hans foranledning. Der fortælles også om andre landnamsmænd dér, om Leifr Eriksson, der kristnede landet, samt om Þorfinnr karlsefni og navnlig om hans opdagelsesrejse til et af Leifr fundet land mod Vest, ɔ: Vinland (i Nordamerika), hvorom der berettes udførlig. Þorfinnr rejste tilbage til Island, hvor han blev en anset mand. Dermed slutter sagaen.

Som man ser, er sagaens navn ikke ganske nöjagtigt, da Erik kun spiller en rolle, ganske vist en vigtig rolle, i dens allerførste del. Bortset fra selve opdagelsen af Grönland fortælles der i øvrigt mærkelig lidt om Erik, vistnok fordi der ingen ting var at fortælle; efter nedsættelsen forløb hans liv jævnt og uden begivenheder. Med Leifs tilfældige opdagelse af Vinland og kristendommens indførelse i Grönland er også hans saga ude. Inde i hans saga fortælles om et uår og i den anledning om en (norsk) völve, der beskrives nöjagtig; denne enestående beskrivelse er af stor interesse og har kulturhistorisk betydning af rang. Også på andre måder gives der lejlighedsvis indblik i livet på Grönland, som det måtte komme til at forme sig (alslags overtro m. m.). Hovedinteressen knytter sig dog, som naturligt er, til skildringen af Vinland-Amerikas opdagelse, en begivenhed, der ikke førte til den verdenshistoriske betydning, som den burde og kunde have haft. I det hele og store er sagaen sikkert fuldt ud historisk; dens forfatter synes mærkelig godt underrettet. At der findes enkelte vrange geografiske forestillinger, er ikke påfaldende, men derfor kan det historiske stof være rigtigt nok. Gennem Are frode og Landnáma får man indblik i, hvor gode kilder traditionen om Grönland havde at øse af.

Sagaen er ikke bevaret i sin oprindelige skikkelse. Det første kapitel er af en mærkelig art; det er nemlig lige skrevet ud af en Landnámatekst, der er identisk med Sturlas (jfr. k. 95, 97, 100, Hb. 82, 84) og indeholder endel, der slet ikke vedkommer

sagaen. Dette kapitel er sikkert et yngre tillæg. Den oprindelige saga er begyndt med en direkte omtale af Torvald og Erik d. røde. Kap. 2, der begynder dermed, er imidlertid identisk med Ldn. 89—90 (Hb. 77—78). På hvad side er så lånet? Hvad der fortælles i sagaen, er på sin plads som en nødvendig indledning til det hele. Derimod var der i og for sig ingen grund til for en Ldn.-forfatter at tage alt det med, som her meddeles. *G. Storm* har dog ment, at sagaen også her berode på Ldn., men hvis så er — hvad jeg er tilböjelig til at tro —, er dette kapitel blevet indsat i steden for den oprindelige begyndelse — noget der også ellers ikke er eksempelløst, jfr. den ene recension af Gíslasaga —. Hvad der bestyrker dette, er, at der i kap. 5 siges, at Erik var gift med Tjodhild og deres börn nævnes, men i k. 2 er hans giftermål allerede omtalt; det sidste sted forudsætter, at Tjodhild ikke för er nævnet. K. 1—2 er således snarest en yngre begyndelse til sagaen, ligesom k. 7 beg. og sagaens slutning er omarbejdet af Haukr. For resten er sagaen jævnt fremadskridende og vistnok uden væsenlige ændringer eller interpolationer.

Forf. er åbenbart en gejstlig mand; han karakteriserer sig ved tro på spøgelser og spådomme. Han har uden tvivl levet og skrevet på Vestlandet i Bredefjordsegnen. Til den levende tradition, der ligger til grund og hvortil der et par steder hentydes, er der bl. a. knyttet et par ægte vers (k. 9; se I, 534) og en kvædling (k. 12).

Sagaens klassiske fremstilling, dens livagtige og fortrinlige tradition fører bestemt tilbage til tiden omkring 1200; herimod strider naturligvis ikke de antagne lån fra Ldn. Ikke uden betydning er det, når det i sagaens slutning hedder, at Yngvild »var moder til biskop Brand den første«; denne er Brandr Sæmundarson, d. 1201; ved talordet antydes Brandr (d. anden) Jónsson, d. 1264. I den oprindelige saga antager jeg, at der blot har stået »til biskop Brandr«, hvorpå en afskriver, der vidste, at der havde været to Brand'er, mente at måtte tilföje en afgörende betegnelse. At antage, at sagaen først skulde være skreven c. 1270 eller derefter, anser jeg næsten for en umulighed. At slægtregistret i øvrigt føres ned til Brandr er i og for sig talende nok.

2. Einars þáttr Sokkasonar eller Grœnlendinga

þáttr findes kun i Flatøbogen (III, 445—54); det er beretningen om, hvorledes Grönlænderne på forslag af en af deres fornemste hövdinger, lagmanden Sokke på Brattahlid, fik oprettet en særlig bispestol. I den anledning sendtes Sokkes sön Einar til Norge, hvor han ved sin kloge færd udvirkede alt det fornødne. Den sidste del fortæller om stridigheder mellem nogle norske købmænd og Grönlænderne, særlig den første biskop, Nordmanden Arnald. Einar havde lovet bispen al sin støtte; nu blev også han indviklet i stridighederne, hvad der førte til hans drab. Þáttr'en er interessant og for det meste fuldt ud historisk; den giver os et særdeles velkomment indblik i de grönlandske forhold i det 12. årh., som vi ellers vilde savne. Den er uden al tvivl skreven på Island — deraf en fejltagelse med hensyn til en formentlig kirke på gården Langanes[1]) —; dette antydes endogså ved, at en Islænder Hermundr og hans broder, der havde været med Nordmændene og deltaget i begivenhederne, siges at være vendt tilbage til Island; det er altså disse, der er hjemmelsmændene; mellem dem og nedskriveren (forfatteren) er der sikkert ikke mange led. Denne Hermundr, der kaldes Kodrans sön, hører utvivlsomt til den store Gilsbakkeslægt (jfr. at Hermund Illugason var gift med en sönnedatter af Kodran på Giljá). Rimeligvis stammer så forf. fra Borgarfjorden.

3. Færeyingasaga. Denne saga, hvis navn findes i Flat. I, 369 (= Fms. II, 172) og Fms. II, 92 og som sikkert er identisk med den, hvoraf »þáttr om Sigmund Brestesson« er en del, findes ikke nu i en selvstændig overlevering, men stykkevis optaget i sagaerne om Olaf Tryggvason og Olaf d. hellige, fuldstændigst i Flatøbogen, hvor den findes I, 122—50, 193—94, 202, 362, 364—69, 549—57, II, 241—50, 394—404; i Olafs saga Trygg. i Fms. findes tilsvarende stykker dog delvis forkortede; i Olaf d. helliges saga i Hkr. og Fms. det første af de anførte stykker. Det hele blev samlet og udgivet af *Rafn* 1832.

At der har eksisteret en særskilt saga om Færingerne eller et tidsrum i Færøernes historie, er utvivlsomt. Alene af det i Hkr.

---

[1]) Det er vistnok den nærliggende kirke *undir Höfða* i Østfjorden, der menes; se Meddelelser om Grönl. XX, 306—7.

optagne stykke vilde man være berettiget til at slutte dette, tilmed da Snorre ligesom henviser til den af ham benyttede originalsaga (*ok eru frá því stórar frásagnir* Hkr. II, 346). Men enhver tvivl må forsvinde ved det i det hele vel sammenhængende sagaværk, som Flatøbogen giver og udskriver; jfr. et udtryk som »3 mænd nævnes til sagaen« (Flat. I, 550).

Sagaen[1]) begynder med en ganske kort omtale af Færøernes første bebyggelse (Grímr kamban) og oprindelsen til dens hovedslægt, Götuskeggerne, der i to grene, som gennem flere slægtled står fjendtlig mod hinanden, danner sagaens personale. Det tidsrum, sagaen omspænder, svarer på det nærmeste til det, de isl. slægtsagaer for störste delen handler om, nemlig den sidste del af det 10. og den første del af det 11. årh. Der er et hul i fremstillingen for den første halvdel af det 10. årh.s vedkommende; ikke desto mindre er sagaens navn rigtigt nok[2]). Én hovedperson er der, der ligesom holder det hele sammen, nemlig Trond (*þrándr*) i Gata; han fremstilles som en røver og troldkyndig, dertil falsk og underfundig, der begynder med at bedrage sin egen broder for det bedste af faderarven. Sagaens indhold sættes i gang ved at Trond hjælper en landsmand, Hafgrim i Suðrey, der var kommen i strid med Tronds fættere Brester og Beiner, hvilke bægge to mistede livet i en kamp. De efterlod sig to unge sönner, Tore og Sigmund. Disse fik Trond sendt over til Norge (han vilde først sælge dem som trælle); her opfødtes de i en afsides egn hos en bortflygtet bonde, hvis datter Sigmund siden ægtede. Da Sigmund havde vokset sig stor og stærk, besøgte han Hakon jarl på Hlade og foretog flere vikingetog; fortællingen herom i Flat. er i øvrigt meget udsmykket og lidet historisk (en af hans modstandere bærer det mistænkelige navn Harald *járnhauss*). Endelig bosætter Sigmund sig på Skúfey og hævner sin fader ved at dræbe Hafgrims sön og kommer så i strid med Trond. Sigmund bliver kristen og kristner øerne til trods for Tronds modstand. Alt stiler nu hen imod det tragiske opgör mellem de to; Sigmund måtte bukke

[1]) Se *W. Golther* i Germ. abhandlungen 1893; Sturl. Proll. xcv; *G. Storm*: Sn. St. Hist. s. 64—65; *K. Maurer*: Ueber die Ausdr., Anm. 36.

[2]) Jfr. *Golther* s. 14. Det er mindre rigtigt at kalde sagaen »sagaen om fremragende Færinger i deres forhold til norske konger«. Det er netop den indre historie, der skal berettes.

under for overmagten; på flugten blev han engang dræbt af en bonde på Suðrey. Efter hans død kommer der forlig i stand mellem parterne, og Leifr, en sön af Özurr, ægter Sigmunds datter Tora. Nu mangler der vistnok noget i sagaen, i det det næste afsnit er det, der står først i Olaf d. helliges saga. Det er nu forholdet mellem ham og Færingerne, der nærmere skildres; Olaf forlangte underkastelse og skat. Atter her viser Trond sin sædvanlige karakter, idet han ved list og underfundighed søger at forhindre kongens stræben. Kongens afsending bliver dræbt, hvilket atter fører til indbyrdes strid mellem Leifr og Trond, hvorom der så udførlig fortælles. Til slutning fortælles Tronds død og hovedpersonernes skæbne. — Sagaen ligner i mangt og meget de isl. slægtsagaer med deres ættefejder og manddrab. Den giver særdeles gode oplysninger om det behandlede tidsrums tilstande og er i alt væsenligt historisk.

Sagaen har fra først af uden tvivl været godt sat sammen og i höjde med andre dygtige sagaværker fra tiden ved 1200. I sin nuværende skikkelse er den temlig mangelfuld. For det første er der huller i fremstillingen. Dernæst er det stykke, der findes i Hkr., som Golther med rette har bemærket, direkte gået over i de senere bearbejdelser eller håndskrifter[1]; vi har således næppe her i alt den ægte ordlyd. Dog gör dette mindre til sagen, da Snorre efter sin arbejdsmåde næppe har haft nogen grund til at ændre noget videre i den oprindelige fremstilling. Fremdeles er der i den første del uden tvivl foretaget en bearbejdelse vistnok både m. h. t. indhold (vikingetogenes udsmykkede karakter, Þorkell þurrafrost) og stil, der på mange steder er efterklassisk og svulstig i sammenligning f. ex. med afsnittet hos Snorre. Der er vidtløftige taler, fremfor alt Olaf Tryggvasons umulige tale, hvor han sammenligner sit og Sigmunds liv (Flat. I, 364). At stilen også er ændret i den sidste del, viser bl. a. et udtryk som *óklúsaðr* (II, 402); i øvrigt er den åbenbart mindre bearbejdet end den første. Endelig findes der gentagelser, der ikke stammer fra originalen, f. ex. Flat. I, 126 og 128 (slutn. af k. 97 og beg. af k. 100); det første sted er interpolation; det mangler i Fms.

[1]) Dette bevises ved, at Snorres resumerende udtalelse om fremtidige begivenheder genfindes i Flat.; men i den oprindelige saga kan den ikke have stået.

Skúfey beskrives to gange (Flat. I, 144 og 552); det er afskrivergentagelse, — foruden andre ujævnheder (Trond beskrives to gange osv.).

At sagaen er forfattet på Island, er uomtvisteligt og ubestridt. Dens kilde er udelukkende en gammel tradition, der ligesom den om Grönland har holdt sig fortræffelig[1]). Hvorvidt en mand som Are frode (i henhold til Flat. I, 194) tör sættes i nogen forbindelse med sagaens indhold, er yderst tvivlsomt; da Snorre ikke har et ord om Sigmunds deltagelse i Jomsvikingeslaget, kan meddelelsen herom, hvortil der sigtes i Flat., næppe stamme fra Are. Det er heller ikke rimeligt, af andre grunde, at Sigmund har haft noget med den kamp at göre. Der er ingen vers i sagaen, undtagen Tronds lille credo i fornyrðislag (Flat. II, 400; jfr. I. bind 472).

At sagaen er ældre end Snorre, er givet; den er vistnok skreven i begyndelsen af det 13. årh. Med rette har man villet se et kronologisk holdepunkt deri, at der i sagaens slutning nævnes en Einarr og (hans sön?) Skegge, »der for kort tid siden havde været sysselmænd på Færøerne«. I den her nævnte Einarr har man set den E. »sysselmand«, der 1210 bragte Sverres foregivne sön Erlingr til Norge[2]). Så sent som i 1220—30 (*Golther*) kan sagaen dog næppe være skreven, da Snorre har benyttet den.

Forf.s skildring af personer er som sædvanlig fortrinlig. Først ser vi her en prægtig kvindeskikkelse, Sigmunds hustru Þuríðr, der fik det smukke tilnavn *meginekkja*, der er tro som guld, men stolt og uforsonlig. Af de mandlige karakterer kan særlig fremhæves den ædle Sigmund — hvis karakter bearbejderen dog vistnok har forringet —, hvis kraft aldrig svigter, som er åbenheden og ærligheden selv og en fuldstændig modsætning til Trond i Gata, der er opfyldt af ondskab, list og frækhed. Ikke desto mindre er der, trods alle hans forbrydelser, noget storladent over ham; ikke mindst sympatetisk er han, når han kæmper for sine øers selvstændighed mod de norske kongers krav. Hans karakter er gennemført med stor psykologisk konsekvens og sand-

---

[1]) Ligesom der er topografiske fejl i Eirikss., er der også sådanne i Fær. s. Øerne Skúfey og Dimun er sammenblandede (se Antiq. tidsskrift 1846—48, s. 261—62). I øvrigt er forf.s geografiske kundskaber særdeles gode.

[2]) Fms. IX, 196.

hed. Kort sagt, m. h. t. sin personskildring kan sagaen måle sig med de bedste.

4. Jarlasögur, Orkneyingasaga. Det første af disse navne er det rigtige (Snorre o. fl.)[1]). Dette værk findes i forskellige membranbrudstykker, AM 325 I, III, 4°; efter det sidste håndskrift. medens det var fuldstændigere, har præsten Magnús Ólafsson til Laufás optaget mange citater i sit lexikon. Hertil slutter sig et brudstykke, skrevet af Ásgeir Jónsson efter en nu tabt membran, AM 332, 4°. Det hele findes så i Flatøbogen II (Olaf d. helliges saga). Endelig haves en dansk oversættelse fra slutningen af det 16. årh. i AM 92 fol. (= 103 fol.). Nogle af de nævnte brudstykker går tilbage til c. 1300 og viser ved deres retskrivning endnu længere tilbage (særlig 325 I). Til grund ligger én og samme original. Det hele er sidst og bedst udgivet af *G. Vigfússon* i Icelandic sagas I, London 1887.

Sagaværkets indhold[2]) er en fremstilling af Orknøjarlernes historie fra det 9. årh. af, da øerne erobredes af Harald hårfagre, og til c. 1170. Den egenlige slutning findes dog ved Ragnvald jarls død 1158; hvad der står herefter, er kun spredte bemærkninger. Det hele indledes med den mytiske fortælling om Norr, Gorr og Góe og i forbindelse dermed Norges bebyggelse (k. 1—3). Derpå kommer en fortælling om jarlerne til og med Magnus d. hellige (k. 4—55), hvilken sidstes saga fortsættes med k. 60, der består af en jærtegnsliste. Derimod er k. 56—59 og 61 osv. den egenlige Jarlesagas fortsættelse. Af dette afsnit er de dele, der handler om Torfinn Sigurdsson (d. 1064), Magnus d. hellige (d. 1116) og ikke mindst Rögnvald jarl kale de interessanteste. For det meste er sagaens indhold uafladelige indbyrdes stridigheder dels mellem jarlerne selv, dels mellem dem og andre hövdinger (f. ex. Sveinn

---

[1]) Hkr. II, 214, jfr. 198; jfr. Flat. II, 347, Fms. VI, 45; V, 201; Flat. III, 270: *Orkneyinga sögur* findes i Ól. helg. (1853) i en overskrift s. 90; *saga Orkneyinga jarla* i Fms. I, 196, jfr. *sem segir í æfi þeira* Vatsd. 17; *Orkneyinga jalla þáttr* Flat. II, 55. Derimod findes *Jarlasaga* (sing.) Fsk. 99, hvor dog B har *sögur*. Navnet er åbenbart dannet i lighed med *Konunga sögur*.

[2]) Icel. sagas I, indledn.; *K. Maurer*: Ueber die Ausdr., Anm. 36; Sturl. Proll. xcii—v; *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr.

Ásleifarson under Rögnvald jarl), og endelig handles der om forholdet til de norske konger. På grund af sin velunderrettethed i det hele har sagaen en stor historisk betydning.

G. Vigfússon har udtalt, at de enkelte dele ikke alle er lige gamle, samt at k. 4—38 er den ældste del og den del, hvilken navnet Jarlasögur særlig tilkom. Dette er imidlertid — bortset fra et par mindre stykkers ægthed — höjst tvivlsomt. Sagaens fremstilling synes i det hele allevegne at være sig selv lig, undtagen for så vidt som den bliver udførligere og mere detaljeret, jo længere man kommer nedad i tiden, noget, der ikke i mindste måde er påfaldende. Alle de enkelte dele danner en udmærket sammenhæng, hvor overgangene er jævne og naturlige — bortset fra k. 60 (se ovf.) og enkelte ujævnheder, der er opståede ved, at sagaen stykkevis er optagen i Flatøbogens tekst (jfr. forholdet med Færeyingas.). For en oprindelig enhed taler også henvisningen s. 88 til »at alle disse mænd vil senere spille en rolle i sagaen«. Men selv om det ikke alt skulde stamme fra en og samme forfatter (man kunde tænke sig en særskilt Magnus' saga, Ragnvalds saga), er det sikkert, at det hele er dygtig sammenarbejdet og udført efter en ensartet plan. Det er utvetydig klart, at forf. — jeg vil benytte denne betegnelse — helt igennem har benyttet en samling af norske kongesagaer svarende til dem, vi kender i Ágr.—Fsk.—Mork., og gjort uddrag af dem, hvor han fandt det hensigtsmæssigt; jfr. den tydelige henvisning s. 38 (*Ævi Nóregs konunga*). Vi kan tillige se, at den har været nærbeslægtet med Ágrip, ti i opregningen af de mænd, som her siges at have fulgt Magnus barfod på hans første Vesterhavstog, stemmer sagaen med Ágr.; i andre kilder henføres de til Magnus' sidste tog. Uddragene af dette samlingsværk mærkes tydelig f. ex. k. 4 (Har. hárf.), 8 (Erik blodøkse), 23—24, 40 (Har. hárdr.), 24 (Magn. góð., hvortil der ligefrem henvises), 43 (Magn. berf.), 65 (Har. gill.); s. 179 sigtes der klart til Magnus Erlingssons saga. Denne naturlige tilknytning til Norges historie svarer ganske til den, der findes i den første del af Egilssaga. Fremdeles findes de samme forf.-interesser på flere steder (s. 12 og 64 ff. — en spåmands udtalelser; taler holdes gærne helt igennem). Mod enheden taler ikke Snorres brug af sagaen; han benytter den kun, hvor han mente at behøve det og på de mest afgörende punkter, i Harald hárfagres saga (hvorledes

Orknøerne først kom under Norge), i Olaf d. helliges saga (hvorledes dette herredömme hævdedes for bestandig). Efter den tid spillede øerne så godt som ingen rolle for det norske rige og dets storhed. På en analog måde benytter Snorre også Færey. saga.

Her har vi altså for så vidt en skriftlig kilde at pege på[1]. Det øvrige af sagaen, øernes egen indre historie, beror udelukkende på traditionen og — for det 11. årh.s vedkommende — tillige på skjaldenes, særlig Arnors, draper om Torfinn jarl og Rögnvald Brúsason; senere kommer de (se ovf. 106) antydede digte om Hakon og Magnus. Denne tradition har været udmærket og meget detaljeret, især for tiden efter 1000 (for den foregående tid, det 10. årh., har den derimod været fattig, hvad der jo er ganske naturligt); jo længere man kommer ned, desto rigere bliver den. Hvad særlig Rögnvald jarl kales saga angår, har forf. kunnet benytte samtidige mænds egne meddelelser[2], foruden at jarlens mange vers her var udmærkede støttepunkter. Traditionen antydes og skimtes mere eller mindre bestemt, ligesom også forskellige beretninger omtales[3]. Vi har ikke direkte midler til at prøve traditionens pålidelighed, men dens indre sandsynlighed og fremstillingens præg og art (den hyppige datering af begivenheder) borger for det meddeltes pålidelighed i det hele. Stoffet er indsamlet på selve øerne og kommet direkte derfra, men på Island er sagaen uomtvistelig skreven. Forbindelserne mellem øerne og Island havde fra det 11. årh. af været særdeles levende, og vi kunde opregne en mængde Islændere, der opholdt sig på Orknøerne og som tildels stod i et nöje forhold til orknøske slægter. Således ved vi f. ex. at Arnor jarleskald hyppig var der og var endogså gift med en slægtning af jarlerne selv (jfr. hans tilnavn); at Hallr, der digtede Háttalykill med Rögnvald, længe opholdt sig der; et par andre isl. skjalde er knyttede til samme jarl; en Hallvarðr omtales der (s. 21), Eiríkr (s. 137); som boende der nævnes Bótólfr begla osv. — foruden at orknøske købmænd sikkert ofte har søgt

---

[1]) Gentagelsen af Rögnvalds beskrivelse (s. 37 jfr. 27) beror på benyttelsen af en sådan og er indkommen ved en uagtsomhed.

[2]) Jfr. s. 173, hvor et öjenvidne anføres.

[3]) *margra manna sögn* s. 75; *frásögn Sveins* . . . *sögn sumra* s. 129. Særlig er der en mand, Holdboði, der synes at have spillet en rolle som meddeler (s. 79; jfr. 116, 117).

til Island og opholdt sig der. De orknøske begivenheder kunde således særdeles let finde vej til Island, for dér, ligesom de norske, osv., at blive samlede til et hele, til en jarlesaga; naturligvis var det hövdingerne her, jarlerne, alt samlede sig om. Forf. er en gejstlig mand, hvad der særlig fremgår af sagaen om Magnus jarl. Hvor han har levet på Island, er umuligt at sige; et udtryk som »sydpå i Byskupstungur« (s. 180) er tvivlsomt, da det ikke behøver at være oprindeligt; er det det, må forf. snarest have levet på Nordlandet.

Uagtet forf. er gejstlig, henfalder han ikke til gejstlige deklamationer; hans stil og fremstilling er fuldkommen klassisk og princippet det sædvanlige: jævnt og sandfærdig at fortælle, hvad der er sket og kun dette. Nogen anden ledende grundtanke findes ikke. Skildringerne er meget livlige; navnlig er afsnittet om Rögnvald jarl kale noget af det mest underholdende og kvikke, der er skrevet. Personskildringen er i det hele levende og anskuelig og höjst troværdig; hver karakter er individuel; først og fremmest gælder dette jarlerne; de er dels kraftige og stolte, herskesyge mænd, som Torfin, dels humane og rettænkende som Rögnvald og Brúse. Desuden er der udmærkede hövdingeskikkelser som den kraftige Sveinn Ásleifarson; der er kvindekarakterer som den dæmonisk-onde Frakkök. Også mange kulturhistoriske oplysninger af værdi findes i sagaen.

Sagaen er som helhed nedskreven för Snorre skrev sin Heimskringla, altså i hvert fald ikke senere end c. 1220[1]). Meget ældre end c. 1200 kan den på den anden side ikke være dels på grund af forholdet til det sagaværk om norske konger, der er benyttet, dels på grund af andre omstændigheder som den, at Rögnvald jarl omtales som helgen, hvad han først blev 1192 (s. 217). Omkr. 1200—10 er den rimeligvis forfattet.

Som för bemærket, findes sagaen vistnok for det meste i sin oprindelige skikkelse. Dog er den ikke helt blevet skånet for de sædvanlige afskriver- og bearbejder-ændringer. For ikke at tale om de til k. 38 mekanisk tilföjede vers af Arnor, er k. 48 en frasemæssig, gejstlig og ordrig skildring af Magnus jarl, der er

[1]) Når der s. 73 henvises til Snorres værk, er bemærkningen herom en interpolation; henvisningen står i en næsten umulig sammenhæng og afbryder denne på det mest meningsløse.

höjst afstikkende og afbryder den rigtige sammenhæng; den findes da også et andet sted i den særskilte Magnússaga (I). Indskudt er også et par mindre stykker s. 76; de mangler i den særskilte Magn. s. (II) og er afvigende i stil; det samme gælder den sidste halvdel af k. 54 (s. 80). Ligeledes er stykket om bisp Viljálmr s. 88 en interpolation; det er kun en gentagelse af hvad der står s. 81—82. Endelig er jærtegnskapitlet (k. 60) en på et meget uheldigt sted indsat interpolation; hermed hænger slutningen af k. 59 sammen.

Særlig omtale kræver sagaen om Magnus d. hellige. *G. Vigfússon* mente, at den var af en anden oprindelse end det øvrige. Overgangen til den sker imidlertid på den sædvanlige måde og man mærker ikke nogen egenlig ny begyndelse; heller ikke er stilen afvigende, og indholdet er ikke mere gejstlig-klerikalt end ellers — når bortses fra de enkelte små indskud. Nu er der to særskilte sagaer om Magnus, der også er udgivne i Icelandic sagas. En sammenligning mellem disse viser imidlertid straks den rigtige sammenhæng. Magn. II, for at begynde med denne, er nemlig simpelt hen kun en afskrift af den samme saga som den, der findes i selve Jarlasögur. Det 1. kapitel er kun et uddrag af disse fra sagaen om Torfin af, og er i øvrigt så at sige ordret stemmende med Jarlasögur, dog således, at hvad der her fortælles om Hakon jarl udelades som Magnussaga uvedkommende. Uddraget i 1. kap. forudsætter hele sagaværket, og særsagaen om Magnus er kun en særskilt udgave fuldstændig analog med den særskilte saga om Olaf d. hellige (efter Heimskringla). Fordi Magnus blev en helgen, har man følt trang til at have hans saga for sig selv. Men som sagaen nu foreligger i selve Jarlas., er den atter blevet interpoleret med enkeltheder fra den særskilte saga, der var bleven endel udvidet og forøget med jærtegn, og det er fra den, at k. 60 er hæntet; det findes ved slutningen af Magn. II.

Hvad Magn. I, der findes i et papirshåndskrift (efter den tabte Bæjarbók med Olaf d. helliges saga), angår, er også her forholdet klart. Den er en sammenstøbning af den gamle saga og et oprindelig på latin skrevet *vita* af en »mester Rodbert«; dette er vistnok helt og holdent optaget. Dette vita er en prædikenagtig fremstilling, hvis indhold mere er en gejstlig ordflom og skvalder — tildels af den værste slags — end virkelig historie.

Dog nævnes eller i al fald antydes hovedbegivenhederne i jarlens liv. I sammenarbejdelsen gör det nu et overmåde pudsigt indtryk, fra den gamle sagas klassiske stil og fremstilling pludselig at komme ind i de fra vita optagne svulstige frasekapitler, der stadig veksler med sagaens. Sammenstøbningen er ikke altid ganske heldig; (k. 4, fra Rodbert, nævner på ny Magnus' forældre, uagtet de var nævnede i k. 3). Den gamle saga er helt optagen[1]), dog noget forkortet og med udeladelse af versene; den indledes, ligesom Magn. II, med et kort uddrag af det forudgående i Jarlas. Nogen forøgelse af det positive stof findes ikke, med undtagelse af en meget mistænkelig beretning om et besøg hos kong Henrik i England. Foruden de fra vita hæntede afsnit træder også selve bearbejderens egne betragtninger ualmindelig stærkt frem. K. 31—5 er en jærtegnsliste og deslige. Sagaen giver den oplysning, at Rodbert, der i øvrigt er fuldstændig ukendt, har skrevet vita 20 år efter Magnus' martyrdød (s. 269). Om dette er rigtigt, kan ikke afgöres, men man skulde tro, der skulde stå »120«. Oversættelsen af den lat. original og istandbringelsen af Magn. I kan i al fald ikke være ældre end det 13. årh. og næppe för fra dets sidste halvdel. Også den oprindelige saga er ikke uden påvirkning fra Magn. I.

Til slutning kommer vi så til Jarlesagaens første del, k. 1—3, stykket om Norges bebyggelse osv. Disse kapitler er i virkeligheden intet andet end et uddrag af den lille þáttr: *Hversu Nóregr byggðiz.* Dette indhold vedkommer ikke det mindste Orknøerne undtagen for så vidt som Eysteinn glumra, jarlernes stamfader, knyttes til de dér omtalte mytisk-sagnhistoriske personer, men Nors og Gors søgen efter søsteren, samt Norges bebyggelse har intet med den øvrige Jarlesaga som sådan at göre. Jeg kan derfor ikke tro, at denne indledning skulde stamme fra den oprindelige forfatter, så meget mindre, som det lærde produkt, der har været dens kilde, næppe selv er så gammelt som fra c. 1200. Ganske vist er eponymen Norr eller Nóri gammel, ti han findes hos Oddr (og i Hist. Norw.), men her nævnes han uden alt det øvrige påhæng. Jarlesagaen har oprindelig begyndt på en sagamæssig måde, omtrent som k. 4 gör det med Rögnvalds genealogi

[1]) Nemlig k. 39 = 3, så sagaens k. 5—7, 9—10, 11 sidste halvdel, 13—15, 18 begyndelsen, 20 et stykke, 23—25 (en del), 26—27 tildels, 30 tildels.

til Halfdan d. gamle. De 3 første kapitler er tilsatte for at efterligne den mytiske indledning til Heimskr. og Knytlingasaga (hvorom senere).

I Flatøbogen findes endnu nogle kapitler efter sagaens egenlige slutning, således som denne foreligger i den danske oversættelse (jfr. udg. s. 221). Det er k. 447 slutn., 448—51; de består af et senere tillæg til sagaen, indeholdende forskellige usammenhængende kendsgærninger fra tiden omkr. 1200, der slutter med at omtale Harald jarls død (1206) samt nævne hans sönner, hvoraf den ene siges at være død 1214. Dette tillæg — der indeholder en henvisning til »Katnesingerne« som meddelere s. 224 — er vistnok gammelt og historisk korrekt, men er næppe af sagaens oprindelige forfatter (således også *G. Vigfússon*).

Når der i Flat. — efter digtet Nóregs kga tal — endnu følger et kapitel (453): Om biskop Adams indebrænding (i år 1222), er også dette et yngre tillæg til alt det øvrige.

---

§ 13.

Sagaer vedrørende Danmark og Sverrig för Snorre.

De til denne gruppe hørende sagaer er ikke mange og tildels ubetydelige; hovedværket angående Danmark tilhører tiden efter Snorre.

1. Jómsvíkingasaga. Denne saga, som i meget vedrører Norge, findes i flere forskellige bearbejdelser. De håndskrifter, der her haves og som falder sammen med bearbejdelserne, er Stockh. mbr. 7, 4°, — udgiven af *G. Cederschiöld* 1875 —, AM 291, 4° — udg. af *C. af Petersens* 1882[1]) — og AM 510, 4° — udg. af samme 1879 —, hvortil endnu kommer Flatøbogens tekst (jfr. Fms.) og endelig Arngr. Jónssons latinske oversættelse efter et tabt håndskrift, udg. af *G. A. Gjessing* 1877. Det

[1]) Også udgivet i Fornm. XI.

ældste af de anførte håndskrifter er 291 (fra c. 1300), hvis retskrivning er temlig gammel.

Sagaen[1]) handler, som navnet viser, om Jomsvikingerne, deres oprindelse, love og færd, men særlig om den begivenhed, der gjorde dem mest berömte i Norge og på Island, slaget i Hjörungavåg (986, el. 987), da Hakon jarl og Erik for bestandig befriede Norge fra alvorlige angreb fra dansk side — bortset fra Knud d. stores forbigående magt i landet, som han vandt så at sige uden sværdslag.

I 291 og Sth. findes et indledende afsnit af en temlig selvstændig art, så at man her kan sige, at sagaen falder i to dele. Den første del begynder med at omtale Gorm den barnløse og anføre den fabelagtige fortælling om den saksiske greve, der med sin søster avlede et barn, der blev sat ud, Knud den fundne; denne blev adopteret af Gorm, og hans sön var Gorm d. gamle. Derpå følger fortællingen om denne og Tyra og deres sönner, samt om Haralds forhold til Hakon jarl og Guld-Harald; så kommer fortællingen om kejser Ottos bekendte tog til Danmark, Hakon jarls forsvar af Danevirke og forhold til kong Harald samt dennes krigstog til Norge; der sluttes med en omtale af hans påtænkte tog til Island for at afstraffe Islænderne for deres niddigt.

I 510 mangler dette afsnit; her begynder sagaen med de øvrige håndskrifters 2. afsnit, der handler om Toke og hans 3 sönner, hvoraf en var Palner, Palnatokes fader; der fortælles så om denne og hans forhold til kong Harald og dennes frillesön Sven (tveskæg), samt om, hvorledes Palnatoke grundlægger Jomsborg, stifter Jomsvikingernes samfund og giver dette love. Videre fortælles så om de vigtigste af Jomsvikingerne, deriblandt Sigvalde jarl og så videre lige ned til Jomsvikingeslaget i Hjörungavåg. Vi skal ikke komme nærmere ind på at referere indholdet.

Med hensyn til spörgsmålet om, hvorledes det oprindelige forhold mellem disse to afsnit er, må jeg slutte mig til dem — f. ex. C. af Petersens —, der i det første afsnit ser et yngre tillæg. Det er i og for sig ganske overflødigt og unødvendigt for det sidste, da sagaen jo ikke lader det være kong Harald blåtand,

[1]) Jfr. *Maurer*: Ueber die Ausdr. Anm. 21; *G. Vigfússon*: Proll. xci—ii; *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr.; *samme*: Om redaktionerne af Jómsvíkingasaga i Arkiv f. nord. filol. I, samt indledningerne til udgaverne.

der afstedkom toget til hævn for Hakons færd mod ham. Heller ikke kan Sven tveskæg siges direkte at have bevirket toget. Sammenhængens tråd er derfor i virkeligheden bristet. *G. Storm* har antaget en oprindelig sammenhæng mellem de to dele, således at den første skulde være indledende og motivere den anden. Naturligvis har den, der stillede dem sammen, tænkt sig den første del som indledning. Men den løse sammenhæng, der i virkeligheden er tilstede, viser netop, at vi har med en bearbejder at göre. En oprindelig forfatter med klar bevidsthed om, at toget skulde være en følge af det tidligere forhold mellem Norge og Danmark, mellem Hakon jarl og Harald blåtand (hvad det jo ganske sikkert var), vilde have ladet sin fremstilling gå ud på at vise dette ganske anderledes klart og ligefrem, end tilfældet kan siges at være. Hertil kommer, at begyndelsen af 2. del er så tydelig en selvstændig sagas sagamæssige begyndelse som ønskes kan. Heller ikke er der nogen steds i denne del taget hensyn til den første, og kun for den sidste dels vedkommende passer sagaens navn. Den første del er med andre ord senere tilföjet, ligesom f. ex. de 3 første kapitler i Jarlasögur, efter en kongesagas forbillede. Stoffet dertil er dels hæntet fra gamle folkeminder af uhistorisk art, dels fra et sagaværk, der omtrent har været identisk med det tilsvarende stykke i Olaf Tryggv. s. i Fms. I, k. 61 ff.

Her findes en kombination af en latinsk kilde og det æmne, der behandles i sagaens første afsnit[1]). Til grund ligger vistnok Skjöldungasaga eller en bearbejdelse deraf. Endel er mulig hæntet fra Gunnlaugr munks Olafssaga; modsætningen mellem Hakon jarl og Olaf Tryggvason ved Danevirke kunde tyde på dette; det skulde altså være hans fremstilling, der herfra er indkommen i AM 310; jfr. at der til sagaen her utvivlsomt er knyttet kapitler af Gunnlaugs Olafss. (se ovf. s. 408).

Af vigtighed er forholdet mellem de enkelte bearbejdelser. Ved en sammenligning bliver det hurtig klart, at de alle, Sth., 291, 510 og Flat., samt Arngr. Jónssons original, i alt væsenligt repræsenterer en og samme saga, dog således, at Sth. indtager en i visse henseender særlig stilling til de andre, foruden at 510, som anført, helt mangler den første del.

[1]) Hvad derimod Fms. k. 84 ff. angår, er dette ligefrem en afskrift af Jómsv. s.

Teksten i 291 og Flat. er i alt væsenligt ens, dog har Flat. adskilligt mere ægte i enkeltheder at opvise. Denne tekst, navnlig som den er i 291, er præget af en vis efterklassisk, kedelig tone; der findes flere steder uhøviske ord[1]) (oftere end i Flat.) samt uislandske eller plebejiske udtryk (som *tempra, herja uppá, drabba*); sætninger og samtaler er udvidede på en lidet sagamæssig måde. Teksten i 291 er den mindst tiltalende af alle, medens Flat.s er ligesom en grad ældre og bedre, men den forkorter også teksten og låner undertiden fra Sth.s tekst. Arngríms latinske tekst er lidet pålidelig, da han ganske sikkert har forkortet en del og da han, fordi han bragte den i stand for danske læsere, vistnok undertiden har undertrykt noget, der måtte være ubehageligt at læse (f. ex. Fundne-Knuds herkomst). Men der er utvetydige vidnesbyrd om, at hans original har stået på et ældre standpunkt end hine to. Således må det betragtes som givet, at hans fremstilling af Gorms drömme er den ældste[2]). Mulig har dog Arngrímur enkelte steder brugt andre kilder og kombineret dem med sin original; herfra stammer nogle afvigelser, hvorom der kan henvises til *Gjessings* redegörelse i hans fortale s. XI ff.

Overfor disse bearbejdelser (håndskrifter) indtager nu Sth. en ejendommelig stilling, idet den gennemgående er kortere, dog kun i stilen, men ikke med hensyn til det positive indhold, undtagen hvad den sidste del af det første afsnit angår. Uagtet det er klart, at denne bearbejdelse forkorter teksten noget på sine steder, er der dog ingen tvivl om, at det er den, der alt i alt har bevaret den ægte tekst renest, den tekst, hvoraf Flat.-291 er udvidet med samtaler, betragtninger og forskelligt ordskvalder. Sjælden findes noget mere af reelt indhold i 291, og når det sker, er det uheldig anbragt, som når Erik jarl møder »rødevikingen« Torkel midlang (s. 104—5), der her fremstilles som etslags fredløs, medens han andetsteds (s. 109) kaldes jarlens »lendermand«. Flat.s afskriver har set, at dette var meningsløst, han har derfor udeladt stykket om »rødevikingen«, men det har sikkert stået i det fælles grund-

[1]) Som *gás, stjölr, refr* om Sigvalde s. 91.

[2]) Hvad han her siges at have set og hørt i drömme (æblerne om vinteren, hvalpenes gøen i moderlivet) göres i de andre til virkelige syn, som hans svigerfader skal have haft, hvilket bliver langt mindre naturligt, ja næsten latterligt.

lag; i Sth. mangler det ganske. Fremstillingen af Knud danaasts død er afvigende i Sth. Her siges han at være omkommen i England på et tog sammen med broderen (dette også hos Arngrimur, der dog nævner Irland)[1]. I 291-Flat. findes en lang historie om, at det er Harald selv, der dræber sin broder osv. Samme fremstilling som i Sth. findes omtrent ordret i Fms. I, Ó. Tr. k. 64 (her står rigtig *Aðalbrigt* som navn på den engelske konge for Sth.s *Aðalsteinn*), og det er uden tvivl denne form, der er oprindeligst. Den anden version er et yngre fabrikat. En hovedafvigelse består i, at der til den udførlige fremstilling i 291, k. 4—5—7 (Hakon—Guld-Harald—Harald gråfeld), i Sth. svarer en ganske kort beretning med en henvisning til *konungabók*. Noget lignende gælder fortællingen om kejser Ottos tog til Danmark; hvad der vidtløftig meddeles herom i 291 findes i Sth. kun lige antydet. Man kunde også være fristet til her at antage, at Sth. havde bevaret den mest ægte tekst, der som sædvanlig var udvidet i de andre, skönt en forkortelse naturligvis ikke er udelukket. Jeg må dog snarest antage, at det første er tilfældet. I øvrigt må det siges, at teksten i Sth. er identisk med den i 291-Flat., med enkelte afvigelser, som at Vigfus's vers mangler i 291, men det står i Flat.[2])

Hvad endelig teksten i 510 angår, er også den i det hele identisk med de andre bearbejdelsers; men den er her overarbejdet og udvidet — foruden på den sædvanlige måde i rent stilistisk henseende og med samtaler — også på andre måder, idet der er optaget forskellige stykker fra Fagrskinna[3]) samt mange vers af Tinds drape om Hakon jarl, Bjarne biskops Jómsvíkingadrápa, og flere andre kilder er benyttede (som Landn. om Gyrðr). Angående dette kan henvises til C. af Petersens' fortale (s. VIII, XII—XIV). Desuden findes et par selvstændige tilföjelser, hvis kilde er ukendt

[1]) Dette har Arngrímur måske selv indsat, fordi Saxo henlægger begivenheden til Dublin.

[2]) Også Sth. er mishandlet ved indskud, således når Bo først siges at være sprungen over bord med sine guldkister efter at have fået såret af Torkel, og bagefter siges at have fået samme sår af Sigmund og så atter være sprungen over bord (!). I Flat. er fremstillingen fornuftigere.

[3]) *G. Storm* mener rigtignok, at disse lån ikke stammer fra Fsk., men fra den ældste sagabearbejdelse, der så skulde være benyttet i Fsk. Det finder jeg imidlertid ikke nær så sandsynligt.

(skatmesteren Guðrvíss; jfr. fortalen s. xviii ff.). Disse kombinationer er ikke altid heldige; således lader redaktören Erlingr styre et skib (s. 69), uagtet denne ofres (s. 79) som 7 år gammel. Endelig har redaktören kendt begge de andre bearbejdelser (»*Sigurðr hvíti* — således Sth. — *eða kápa*« — således 291; s. 30)[1]).

Til trods for alle disse bearbejdelser er der, som antydet. kun én fælles oprindelig saga; om denne kan vi ved en sammenligning danne os en tilnærmelsesvis forestilling. Den berode på en allerede meget broget og forvansket tradition, hvor dog hovedpunkterne m. h. t. toget og slaget fastholdtes. Den oprindelige saga kan ikke være ældre end fra den første eller anden fjærdedel af det 13. årh. Den anføres i Knytlingasaga (s. 182) og er altså ældre end c. 1260—70. Meget ældre end Snorre er den i hvert fald ikke. Derimod har man åbenbart haft en endnu ældre og kortere form for sagaen (eller beretningen om Jomsvikingeslaget), der både dannede grundlaget for Jómsv. s. og fremstillingen i Fagrsk. og Heimskr. Mellem disse sidste og vore bearbejdelser er der intet direkte forhold (undt. for så vidt som 510 låner fra Fsk.). Dette fælles grundlag må gå tilbage til c. 1200. Det er heraf klart, at Jómsv. s. har gennemgået flere udviklingstrin end vistnok nogen anden saga, og stadig er man kommet længere og længere bort fra det oprindelige historiske grundlag.

Æmnet har lange tider igennem haft en særlig tiltrækningskraft; kampen er gjort til genstand for fremstilling både i sang og tale, både i og udenfor Island. I slaget deltog flere Islændere og det er disse, sagaens hovedindhold fra først af hidrører fra: skjalden Tindr, Vigfús Viga-Glúmsson, ofl., hver fra sin kant af landet. At deres fortællinger straks lød noget forskellig, er kun rimeligt; et så vældigt slag kunde ikke overses af én; det var kun episoder, der i kamptummelen lod sig af de enkelte deltagere iagttage; endogså den samme begivenhed kunde opfattes forskelligt af to eller flere. Heraf måtte der opstå enkeltfremstillinger i en broget mangfoldighed, hvor modsigelser og afvigelser ikke var udelukkede. Noget lignende mærkes også i beretningerne f. ex. om Stiklestadslaget. Efter som tiden led, blev disse beretninger stadig flere og

[1]) Om den ganske betydningsløse »recension« i den Adlerstam-Hammarsköld'ske udgave henvises til Petersens' udg. af 510, s. IX, XXIX.

efterhånden mere uhistoriske; et næsten mystisk skær kom til at indhylle den berömte begivenhed. Deraf fremstillingens karakter i de forskellige bearbejdelser.

For kort at sammenfatte udviklingen var den altså denne: det ældste skriftlige grundlag, udarbejdet c. 1200 efter traditionen i en enkelt egn, findes renest i Fagrsk. og Heimskr.; dette blev c. 1230—50 udvidet og bearbejdet til den saga, som ligger til grund for de eksisterende bearbejdelser. Endnu senere er det første afsnit kommet til (der dog ikke findes i 510), hovedsagelig i den form, det har i Sth.; i Flat.-291 blev dette atter udvidet. Endelig er det sidste afsnit yderligere blevet udvidet, som sket er i 510.

Nogen bestemt antagelse af, hvor og af hvem sagaen oprindelig er skreven, lader sig ikke opstille. I fremstillingen mærkes en tilböjelighed til at hæve Hakon jarl og Nordmændene på de danskes bekostning. I historisk henseende er sagaen lidet værdifuld, da man har Fagrsk.-Heimskr.s ældre og bedre fremstilling at holde sig til.

2. Skjöldungasaga. Til et sagaværk med dette navn henviser Snorre[1]) angående det vældige oldtidsslag på Væneren mellem Åle »den oplandske« og kong Adils. Denne således citerede saga har Snorre sikkert også andre steder benyttet og uddraget (også i sin Edda), uagtet vi ikke med fuld sikkerhed ser os i stand til at udpege de enkelte stykker. *G. Storm* har herom gjort[2]) den vistnok rigtige bemærkning, at fra Skjöld. er hæntet de afsnit, der handler om forholdet mellem de svenske konger (Ynglingerne) og de danske (i det mindste delvis, altså f. ex. sagnene om Starkad, Hugleik og Hake, Ingjald og Ivar vidfadme). Stykket om Ivar vidfadme (Fas. I, 363—88) går uden tvivl (Storm) tilbage til denne saga, men er ingen direkte eller nöjagtig afskrift deraf. At kong Rolfs saga beror på Skjöld. og ligeledes Ragnar lodbroks saga, er i og for sig sandsynligt[3]).

---

[1]) »Om denne kamp fortælles vidtløftig i Skj. s.« Hkr. I, 56. Jfr. *Skjöldungabók* i Sth. mbr. 2, 4° (Óláfss. helg. 1853 s. XLVII).

[2]) Sn. Sturl. Hist. skr. s. 66.

[3]) At derimod den af Snorre citerede saga om Sigurd hjort skulde have stået i Skjöld. (Storm), forekommer mig tvivlsomt.

Alt dette bekræftes ved, at det væsenligste indhold af Skjöld. kendes fra *Arngrímur Jónssons* Supplementum hist. Norw., der indeholder (på latin) uddrag af den eller beretninger om de mytiske eller forhistoriske konger i Danmark ɔ: fra og med Skjold, slægtens stamfader og eponym, til Gorm d. gamle. Vi ser heraf, at sagaen har været et sidestykke til Ynglingasaga. Ligesom denne udgör indledningen til de historiske norske kongers saga, kunde det ligge nær nok at antage, at Skjöld. også havde dannet indledningen til et lignende værk om de danske konger; der kunde da kun være tale om Knytlingasaga (jfr. *G. Vigfússon* Sturl. Proll. lxxxviii ff.). Denne sagas nuværende begyndelse er også sådan, at den bestemt forudsætter en indledning (i det mindste en Gorm d. gamles saga). Knytlingasaga er imidlertid yngre end Snorre og kan således ikke fra først af have hørt sammen med Skjöld., der må have bestået som en saga for sig (ligesom det i øvrigt også har været tilfældet med Yngl. s.) og være skreven omkr. 1200.

Det er et stort tab, at denne saga ikke mere findes i dens oprindelige skikkelse. Nogen trøst er det, at vi har Arngríms uddrag; det er udgivet af *A. Olrik* i Aarbøger f. nord. Oldkh. og Hist. 1894. Her påvises, at der må have været en ældre saga — benyttet bl. a. af Snorre — samt en yngre, der har været en bearbejdelse af den gamle, og det er denne, der har udgjort indledningen til Knytl. s. og hvoraf stykker haves i Sögubrot; det antages, at den gamle saga har sluttet med et afsnit om Ragnarssönnerne, altså ved overgangen til den historiske tid. Denne saga har — i modsætning til Saxos fremstilling — særlig karakteriseret sig ved en udførlig beretning om ættefejder (jfr. de isl. slægtsagaer) dels mellem Skjoldungerne indbyrdes, dels mellem dem og de svenske konger[1]).

Arngríms fremstilling må benyttes med varsomhed, da han åbenbart har benyttet flere kilder på engang. I øvrigt kan vi ikke her komme ind på enkeltheder; i det hele og store kan der henvises til dr. Olriks afhandling.

Til det foranstående kan endnu föjes, at Snorre (i Heimskr. III, 39) nævner en »saga om Knud d. gamle« (*Knútssaga* i cod. Fris.). Efter dette må altså en saga om kong Knud d. store

---

[1]) Jfr. *A. Olrik*: Arkiv f. nord. Filol. XIV, 62—65.

forudsættes för Snorres tid. Tilværelsen af en sådan er da også ganske rimelig, så mange Islændere, som der opholdt sig hos ham. Denne saga må desværre betragtes som tabt, da den saga, som indeholdes i Knytlingasaga, sikkert ikke er identisk med den. Den er rimeligvis benyttet i Hkr. og Fsk.; fra den stammer formodenlig beretningen om Knud og Ulv jarl m. m.

3. Hvad Sverrigs historie angår, har man ikke haft nogen sammenhængende fremstilling. Der har eksisteret en kongerække (se Arngr. Jónsson i fortalen til hans Supplementum). Der findes stykker om og vedrørende Sverrig i forskellige kongesagaer; men disse afsnit, der omtrent alle angår forholdet mellem Norge og Sverrig, er sikkert ikke uddrag af en længere saga om de svenske konger, men har fra først af udgjort dele af de norske kongers sagaer (f. ex. hele Friðgerðarsaga i Olaf d. helliges s. osv.). Snorres beskrivelse af Sverrig hidrører uden tvivl fra ham selv. — Hvad der i slutningen af kong Heiðreks saga findes om svenske konger er dels uddrag af kongesagaerne — der citeres —, d. v. s. Heimskr., dels af Skjöldungasaga, i forbindelse med en benyttelse af den svenske kongeliste. Denne slutter med Filippús Hallsteinsson, d. 1118; derfor har *H. Schück* (i Arkiv f. nord. fil. XII) søgt at knytte hele stykket i Heiðr. s. til Are frode, hvad der dog sikkert ikke er rigtigt (se ovf. s. 373—74). I dette stykke dvæles der særlig ved Inge Stenkelsson; hvad der fortælles om ham, beror vistnok på den mundtlige tradition, der hidrører fra en af de Islændere, der i hans tid opholdt sig i Sverrig, f. ex. Markús Skeggjason (jfr. Schück).

---

§ 14.

Styrmer Kárason, enn fróði.

Om denne mands liv vides meget lidet. Hans faders navn kendes kun fra Sturla Þórðarsons lovsigemandsrække [1]) og en máldage [2]). Af det forholdsvis sjældne navn har man vistnok med

[1]) Ldn. 338; Ups. Edda Dipl. Isl. I, 501.
[2]) Dipl. Isl. I, 496.

rette sluttet, at Styrmer har hørt til Gilsbakkamændenes slægt; han var nemlig en sönnesön af Styrmer Hreinsson[1]) og brodersön til abbed Hreinn[1]). Det første, vi hører om ham, er, at han beklædte lovsigemandsembedet første gang 1210—14 — og anden gang 1232—35. Derefter var han prior i Viðøkloster til sin død 1245[2]). I en række af år var Styrmer knyttet til Snorre Sturluson og har i en længere tid opholdt sig hos ham i Reykjaholt; således siges han ved år 1228[3]) at være sendt af Snorre for på hans vegne at slutte fred (*grið*) med Sturla Sigvatsson; ved den lejlighed var det ham, lovkyndig som han måtte være, der fremsagde det höjtidelige gridformular. To år senere lod Snorre Styrmer »ride (til altinget) med lovsigemandsembedet«[4]) (fungere som lovsigemand). Endelig hedder det[5]), at Styrmer har optegnet »Snorre folgsnarjarls[6]) (ɔ: den hemmelige jarls) dødsdag«. Det er vistnok alt, hvad vi får at vide om ham. Det er endel, der taler for. at han tillige har været knyttet til Helgafellskloster. Han kaldes både præst, kannik og prior, og næsten altid »den frode«; han er overhovedet den sidste med det tilnavn. Det viser, at han har været höjt anset for sin historiske lærdom, og det er da naturligvis også hans betydning for den historiske litteratur, vi her har at undersøge. Hvorvidt samværet med Snorre har haft nogen betydning for hans udvikling, er usikkert; alt taler for. at så ikke har været tilfældet. Styrmer var sikkert ældre end Snorre og har måske allerede været færdig med sine skrifter, för han kom i nærmere forbindelse med ham.

Styrmer[7]) har uden tvivl været en flittig mand; hans navn er, som vi allerede i det foregående oftere har set, knyttet til forskellige skrifter. Hans virksomhed angår dels islandske sagaværker, dels de norske kongers sagaer.

---

[1]) Melabók Ldn. 347.

[2]) Isl. Árt. skr. s. 23 (*Styrmer prestr canoki* kaldes han her) 84, jfr. 88, Dipl. Isl. I, 513.

[3]) Sturl. I, 283.

[4]) Sst. 298.

[5]) Sst. 384.

[6]) Hentydning til, at Skule jarl skal have gjort Snorre til sin jarl eller lovet ham jarletitlen; se ndf.

[7]) *K. Maurer*: Ueber die Ausdr. Anm. 10. 19—20; *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. lxxxi—ii; *Jón Sigurðsson*: Dipl. Isl. I; *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist. skr. k. 8, s. 37 ff.; Otte brudstykker 1893.

I. Det hedder da for det første i Haukr Erlendssons bekendte meddelelse[1]), at han (Haukr) har skrevet sin bog om landnam efter to bøger, hvoraf »Styrmer d. frode havde skrevet« den ene (jfr. ovf. 585). Da det tillige oplyses, at indholdet af Styrmers Landnámabók for största delen stemte med Sturlas bog, og da denne umulig kan have været en afskrift af Styrmers, må de bægge have berot på en ældre original (jfr. ovf.). Der er således ikke tale om, at Styrmer er den egenlige forfatter til Landnáma. Ved en sammenligning mellem teksterne finder vi, hvori Styrmers virksomhed har bestået. Han har da til grundteksten tilföjet og i den indsat bemærkninger om historiske tildragelser i oldtiden (landnamstiden), en hel del antikvarisk-topografiske og personalhistoriske oplysninger; endelig har han udvidet teksten med tillæg af legendeagtige omløbstraditioner. Alle disse tillæg angår nærmest det sydvestlige land. netop Styrmers hjemstavn. Om alt dette kan der i øvrigt henvises til fortalen til særudgaven af Landnáma. Når vi ser på disse tillæg, forstår vi så godt, hvorfor Styrmer har fået sit tilnavn. Han har åbenbart kendt og samlet en mængde sådanne historiske (eller halvhistoriske) traditioner, der endnu levede i folkemunde, og dem har han stukket ind i Landnáma, hvor han fandt det passende. Hvorvidt de passede til værkets oprindelige og ægte historiske karakter, var ham åbenbart ligegyldigt; denne side af sagen havde han meget ringe sans for; for ham galdt det — som for så mange senere — kun at samle og bogføre. Vi lærer allerede her i Styrmer at kende en mand med levende interesse for historie, særlig personalhistorie, en flittig og hæderlig samler, der ikke gör forskel på historie og legende, d. v. s. en ukritisk og lettroende og vistnok noget pedantisk lærd. Dette billede vil i det følgende yderligere blive bekræftet.

Til de nævnte Landn.-udvidelser slutter sig en bemærkning som den, der findes i Harðarsaga (Ísl. s. II, 117—18), at Hörðr i tre henseender skulde have udmærket sig fremfor andre; den siges at hidrøre fra Styrmer.

II. Dernæst sættes Styrmer i forbindelse med Sverrissaga. Vi har i det foregående (se Karl Jónsson) behandlet denne og på-

---

[1]) Hauksbók s. 124.

vist, at den må være én mands arbejde fra først til sidst, med fradrag af enkelte mindre interpolationer. I Flatøbogens fortale hedder det, at »Styrmer præst d. frode skrev [sin bog] efter den bog« ɔ: abbed Karls original. Udtrykket er temlig tydeligt og betyder ikke andet, end at Styrmer — ligesom ved Landnáma — har taget en afskrift af Karls sagaværk, der i og for sig var så detaljeret, at der ikke var meget at tilföje. Styrmer har heller ikke kunnet bearbejde sagaen i nogen nævneværdig grad (langt lettere var det jo med et værk som Ldn.). Der lader sig dog vistnok påpege enkelte mindre stykker, der uden tvivl hidrører fra ham; således den lange genealogi helt op til Adam i den nævnte fortale, den legendariske dröm i k. 2, et stykke i k. 56 (Fms. s. 141) om, hvorledes Sverre under slaget skal have løftet hænderne til himlen og messet en sekvencia (!), sammenligningen mellem Sverre og hans fader i sagaens slutning osv. (jfr. ovf. s. 388, 392 og *Maurer*), foruden enkelte fraseologiske enkeltheder.

Endelig er det Olaf den helliges saga som Styrmers navn og det i en særlig grad er knyttet til. Dette sker først og fremmest i og ved det tillæg til Olafssagaen, som findes i Flatøbogen mellem Hakon d. gamles saga og sagaen om Magnus d. gode-Harald; det indledes således: »Disse småartikler, som her er samlede, står i selve den livssaga om kong Olaf d. hellige Haraldsson, som Styrmer præst d. frode har sat sammen«[1]). Herefter følger 11 kapitler, der genfindes i den legendariske Olafssaga, med undtagelse af k. 1, 4 (af erotisk art), 5 første halvdel, 8 (om Sigvatr), 9 tildels, 10 (Olaf som færgemand ved Nidelven). Teksten er desuden noget anderledes hist og her end i leg. s. Det er allerede heraf klart, at leg. s. (jfr. ovfr. 617) ikke er helt identisk med Styrmers bog. Derimod er det tydeligt, at det er Ældste saga, som Styrmer — ligesom i de andre tilfælde — har lagt til grund for sin bearbejdelse og afskrevet. Han har som sædvanlig åbenbart udvidet grundteksten og tilföjet forskellige legender og omløbstraditioner. Hans saga genfindes i leg., dog langt fra i den form og udstrækning, som den havde fået hos Styrmer (jfr. *G. Storm*: 8 brudstykker osv. s. 21, 25), og han kan heller ikke göres ansvarlig for alle de fejl og mangler, som leg. lider af.

---

[1]) Flat. III, 237.

Til Styrmers saga findes der bestemte hentydninger, dog uden synderlig betydning for det hele[1]. I Flatøbogens Olafssaga går sikkert en del tilbage til Styrmers bog, således vistnok alle eller dog de fleste af de kapitler, der findes i Fms. V særlig opførte under ltr. A—Ö og som næsten alle ere hæntede fra Flat. og genfindes i leg. Alle er de prægede af Styrmers forfatterpersonlighed og interesser (gejstlig svulst, legender, taler og vidtløftighed). Han ses heller ikke her at have haft sans for et sagaværks oprindelige faste form og gode komposition, men bryder atter og atter de gode gamle sagaprincipper[2].

Når Styrmer har skrevet sin saga eller foretaget sin bearbejdelse, er næppe muligt med fuld vished at sige. Mellem c. 1210 og 1240 må den være skreven, og snarest för c. 1220 eller för Snorre skrev sin udførlige saga om Olaf; det er ikke rimeligt, at Styrmer, der naturligvis har kendt Snorres arbejde, vilde have foretaget en sådan bearbejdelse bagefter; dernæst har Snorre vistnok benyttet hans bearbejdelse; som kronologisk mellemled mellem Ældste saga og Snorre bliver den fuldt forståelig.

I det hele og store er Styrmers historiske virksomhed af en lidet tiltalende art. Egenlig historisk forfatter er han åbenbart slet ikke. Han så at sige indleder den bearbejdelsesperiode, der navnlig efter midten af det 13. årh. fremtræder så stærkt, og hvis frugter vi så mange gange har haft og vil få lejlighed til at iagttage — ofte til liden glæde for os. Hans sagabearbejdelser vidner kun om de antikvarisk-kompilatoriske interesser, for hvilke alene mængden, men ikke kvaliteten har betydning. Enkelte historiske træk og småfortællinger er ganske vist herved blevne bevarede for efterverdenen, og som vi på en måde er taknemlige for, men hvor meget af dem vilde vi dog ikke gærne have undværet for at have de oprindelige værker i deres ægte form. — Styrmers stil er kedelig; den er ordrig og svulstig og minder om den med ham åndsbeslægtede Gunnlaugr; en stærk brug af adjektiver og en op-

[1] Således når det i Flat. II, 67 (Fms. V, 170) hedder, at Olaf d. hellige fangede 11 konger på engang »som Styrmer regner i sin bog«; dette beror på leg. k. 41 og 24; jfr. Emundarþáttr (Fms. V, 268), hvor der ved fejlskrift står IX f. XI.

[2] Således skyldes indsættelsen af Ólafs þ. Geirstaðaálfs i k. 2, uden tvivl, Styrmer; ligeledes den uhistoriske fremstilling af Knud-Olafs angreb på London osv.

hobning af bogstavrimende ord gör den hverken mere levende eller tiltalende; og hertil kommer så en kedelig religiøs tone.

Det er yderlighederne, der i årene 1220—30 mødes i Reykjaholt, hvor Snorre og Styrmer sidder side om side: ånden og åndløsheden, kritikkens fineste skarphed og den absolute mangel på alt, hvad der hedder kritik, det skarpsindige helhedssyn og indskrænkning af stoffet på den ene, den talentløse ophobning af stof uden grænser og uden nogen bærende samlingstanke på den anden side. Noget mere uligt end de to mænd kan næppe nævnes. Det er underligt at tænke sig, at den enes navn står den andens så nær.

---

§ 15.

Snorre Sturluson.

Denne mand tilhørte gode, gamle islandske slægter[1]). En af hans forfædre var Snorre gode; dog er det ikke sikkert, at det er hans navn, Snorre har fået, da hans faders oldefader også hed Snorre (Jörundarson). Snorres fader var den bekendte kraftige og stridbare hövding, Sturla Þórðarson — hvis saga ovfr. er omtalt; hans moder var Guðný Böðvarsdóttir, »Sturlungemoderen«, af Markus Skeggjasons slægt. Snorre, der er født 1178[2]), kom 3 år gammel til Odde til opfostring hos landets mægtigste og anseteste mand, Sæmund frodes sönnesön, Jon Loptsson (d. 1197; jfr. ovf. s. 556). Om hans barndom og opvækst findes intet som helst i kilderne. Man har for længe siden udtalt, at hans ophold i Odde

---

[1]) Jfr. Tab. II i Isl. s. I, 1843.

[2]) Om Snorre haves flere afhandlinger og biografier, f. eks. *F. Jónsson*: Vita i Tom. I af Hkr. jfr. *Schiönings* fortale sst.; *F. Magnussen* i Skand. litt. Selsk. Skr. 19; *Munch*: N. f. H. III; *Maurer*: Über die Ausdr. Anm. 22—23, jfr. 24—26, 32; Safn til sögu Isl. II, 28—29; jfr. Sturla Þórðarsons biografi sst. I; *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. § 14; *Boesen*: Sn. Sturlason i Kulturhist. personligheder II. Hovedkilderne er: Sturlunga I, Hákonars. gamla, Isl. annaler, jfr. Dipl. Isl. I og Biskupas.

må have haft en afgörende betydning for ham og hans åndsudvikling. Intet er heller rimeligere, ti Odde var i det 12. årh. et af litteraturens og studiernes hovedsæder på Island. Her kan Snorre have stiftet bekendtskab med Sæmunds skrift om de norske konger, hvad enten han forstod latin eller ej; ligeledes kan han her have lært Ares bøger at kende. At Snorre har fået nogen gejstlig uddannelse er mere end tvivlsomt; da han overhovedet aldrig viser noget som helst direkte kendskab til latin, må jeg antage, at han slet ikke har kunnet det sprog; at han bruger den latinske udtryksmåde i dateringer, beviser intet som helst; de er direkte hæntede fra hans originaler, og de kan være uforandret gået over i de afskrifter af disse, han lod foretage, men derfor kan han godt have forstået deres betydning[1]). Derimod er det tilladt at antage, at Snorre i Odde har tilegnet sig datidens geografiske kundskaber, sat sig ind i Islands ældre historie, samt i forbindelse dermed fået indsigt i de islandske love.

Da Snorres fosterfader døde, var han 19 år gammel; han stod på overgangen til en selvstændig stilling og virksomhed. Man måtte begynde at tænke på hans fremtid, og det så meget mere som han var uden formue; fædrenearven havde moderen forødt. Da var det, at hans ældre broder Þórðr og hans fosterbroder Sæmund, Jons sön, trådte til og på hans vegne fride til Herdis, datter af den hovedrige præst Berse på Borg. Giftermålet kom i stand 1199; det var åbenbart et ret og slet fornuftgiftermål, vistnok uden tilböjelighed på nogen af siderne. De nygifte opholdt sig den første tid (1199—1200) i Odde; efter Berses død 1201 flyttede de til Borg, hvor Snorre bode, indtil han vistnok i året 1206 erhværvede gården Reykjaholt (i den nordre Reykjardal). Herdis har vistnok ikke fulgt ham til den nye bopæl, men er bleven boende på sin fædrenegård, og rimeligvis er deres ægteskabelige samliv dermed faktisk afsluttet; de havde to börn, der bægge er født för 1206. På Borg døde Herdis 1233. Lovformelig blev de aldrig skilt. Vi savner alle oplysninger om forholdet mellem ægtefolkene, og man har ikke den fjærneste grund til at rette nogen bebrejdelse mod Snorre; har der været kølighed eller lige-

---

[1]) Heller ingen betydning har et ord som *processio* (*-onem*); *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr. 77—78.

gyldighed til stede mellem dem, kan det lige så vel have været hendes som hans skyld. Også må man se forholdet i belysning af tidens tilstande og opfattelse af forbindelsen mellem mand og kvinde.

Men et er sikkert, at forbindelsen med Herdis lagde den første grund til Snorres magt og anseelse, der dog navnlig først for alvor mærkes efter erhværvelsen af Reykjaholt. Det varede ikke længe, för han fik lejlighed til at optræde i kraft af sin stilling, så meget mere som han fik en del af et godord af sin farbroder. Allerede mens han var i Odde, havde han deltaget i forberedelserne til en proces med en sydlandsk hövding, men dette havde han gjort på Sæmunds vegne (Sturl. I, 203). Da han bode på Borg, kom han i strid med nogle orknøske købmænd, som han behandlede meget hårdt (St. I, 210—11), ja han siges at have sendt 3 stimænd ud på dem, og det, uagtet de havde fået tilflugtsted på Odde. Vi ser heri et vist uklogt, ungdommeligt overmod og lyst til at vise sin vælde; Snorre høstede heller ingen ære af sagen. At han til en vis grad i det mindste har været i sin formelle ret, kan næppe betvivles, men vi savner sikre efterretninger om sagens sande sammenhæng. Rimeligvis har dog Snorre allerede heraf draget en nyttig lære m. h. t. sin fremtidige optræden, således som denne skildres os. Efter at Snorre — efter flytningen til Reykjaholt — havde fået som gave en del af et godord på Nordlandet (Ávellingagoðorð; St. I, 213), var hans magt grundet for bestandig. »Han blev da en stor hövding, ti han manglede ikke penge; han var også en meget driftig mand (*fjárgæzlumaðr*); han var meget »mangesindet (ɔ: ustadig i forhold til kvinder) og fik börn med flere kvinder end Herdis« hedder det i sagaen (St. I, 212, hvor hans börn opregnes); bortset fra det sidste giver denne beskrivelse os en træffende betegnelse af Snorre som den praktisk-dygtige landmand og bestyrer, der sikkert har taget virksom del i driften af sine gårde.

I de følgende år til 1214 hører vi i det hele kun lidt om Snorre. Sammen med andre hövdinger deltog han i toget til Holar 1209 mod biskop Gudmund; Snorre havde ham hos sig den følgende vinter og behandlede ham godt og ærbødigt (jfr. ovf. 87—88); på dette tog hedder det udtrykkelig om Snorre, at han gav en gejstlig livet (St. I, 219, 221—4). På grund af dette tog

blev han ligesom de andre hövdinger af erkebispen opfordret til at rejse til Norge, men han brød sig, og med rette, intet om denne »udstævning«. Heller ikke de fleste af de andre efterkom befalingen. — I nogle stridigheder (St. I, 230—31), der opstod mellem Midfjordsmændene og Vatsdalsmændene, undlod Snorre at tage parti (»han vilde ikke forøge striden«), men søgte — han var jo godordsmand dér — at stifte fred, og det lykkedes ham at udvirke et forlig mellem de stridende parter, der bægge overlod ham at dömme imellem dem. Dette viser Snorres fredelige sind. Desuagtet kunde han selvfølgelig meget godt optræde med kraft og bestemthed, når det galdt at værne om hans eller hans mænds formentlige ære og selvstændighed; således f. ex. engang da en ubetydelig hændelse på altinget (c. 1212; St. I, 233—35) nær havde bevirket en åben kamp mellem ham og Sæmund i Odde. Her kom Snorre imidlertid til kort, uden at der falder nogen skygge på hans karakter; det var ikke første gang, at man kæmpede, eller at det truede med kamp på altinget. Derimod er Snorres optræden i en anden sag, hvor han søgte at oprette nederlaget (St. I, 235), mindre hædrende for ham. Det var en afdød kones arv, det drejede sig om. Snorre skaffede en ukendt arving til veje; det kom til et forlig, og han, hedder det, havde ære af sagen. I hvert fald er det vist, at det ikke var for at berige sig selv, at Snorre tog sig af sagen, men den måde, hvorpå han fik den ført igennem, var vistnok noget uregelmæssig.

Ved dette tidspunkt er det, at sagaen siger om Snorre, »at han blev en god skjald«, d. v. s. at han nu for alvor begyndte at digte; som sådan var han også nu bekendt i Norge, eftersom Hakon jarl galinn (d. 1214) indbød ham til at besøge sig (se ovf.). Det hedder fremdeles, at Snorre »var meget kunstfærdig m. h. t. sine hænders brug og forstod sig godt på at foresige, hvad der skulde göres«.

Vi ser altså Snorre nu som manden med de fremragende evner, som den dygtige skjald, hvis ry farer over havet, som den udmærkede økonom og praktiske mand. Det undrer os ikke, at han ansås for moden til at opnå den höjeste værdighed i landet, lovsigemandsembedet. Han beklædte dette første gang i 4 år (1215—18; Safn II, 28), men hans virksomhed kendes ikke; disse år var meget fredelige.

Så er det, at Snorre får sit ønske opfyldt, at rejse til Norge. 1218—20 er han udenlands (St. I 237—38, 243—45[1]); han opnår Skule jarls og kong Hakons gunst og nød stor anseelse, og dog skulde denne rejse blive skæbnesvanger for ham. Forholdet mellem Nordmænd og Islændere var i de år ikke godt. Páll Sæmundsson fra Odde var druknet i Norge 1216; faderen beskyldte Nordmændene for at have forårsaget hans død; til hævn havde han frataget nogle Bergenske købmænd en del gods, hvad der førte til gensidige manddrab. I Norge var stemningen meget ophidset og det i den grad, at Skule allerede forberedte et formeligt krigstog til Island, tiltrods for manges betænkeligheder. Snorre var en af de ivrigste til at fraråde det; for helt at forpurre toget, fattede han den beslutning at love at virke for, at landet uden blodsudgydelse underkastede sig den norske konge. Hermed lod man sig nöje, man opgav toget, og kongen gjorde Snorre, der för var bleven udnævnt til skutilsvend, til sin »lendermand«; heri lå, at han skulde komme til at styre det »land«, der underkastede sig kongen. Snorre havde foreløbig opnået, hvad han vilde, og reddet sit fædreland. Det løfte, han havde givet den norske konge, tænkte han vist nok fra første færd af ikke på at holde; han har sikkert aldrig et öjeblik i virkeligheden tænkt på at ville forråde sit fædreland, og han gjorde aldrig det mindste forsøg derpå. Fra et islandsk standpunkt og fra datidens moral var dette en patriotisk og nærmest rosværdig handling, en pia fraus, der var på sin plads. At kong Hakon derimod bagefter betragtede Snorres færd med andre og alt andet end milde öjne, er fuldt forståeligt. Han måtte føle sig stærkt krænket og skuffet, og han var ikke den, der glemte krænkelser eller sine mål. Forholdet mellem Hakon og Snorre har vistnok aldrig været synderlig varmt, kun formelt venskabeligt. Anderledes var forholdet til Skule, i hvis hus Snorre opholdt sig bægge vintre; det ses at have været ligefrem hjærteligt; Snorre forfattede mange digte om Skule, og denne får sin rigelige broderpart af lovordene i Háttatal. Snorre skulde sende sin sön til kongen som gidsel; dette, der nærmest kun var en ligegyldig formsag, skete i 1221.

Da Snorre kom hjem, blev han ikke godt modtagen; rygtet

---

[1]) Jfr. Fms. IX, 292—6, Dipl. Isl. I, 603 ff.

var gået forud og fortalte om, hvad han skulde have lovet kongen; hvad der også bidrog til at stille ham i et dårligt lys hos hans landsmænd var de mange og prægtige gaver, han havde modtaget. Navnlig var det den unge hövding Björn Torvaldsson, Gissurs halvbroder, der var forbitret på Snorre; det var hans svigerfader, de norske købmænd havde dræbt. Man hånede Snorre og digtede nidvers om ham. Dog kom det ikke til noget ligefremt overfald på ham. Han følte sig i höj grad fornærmet og var tilsinds at hjælpe Loptr Pálsson i hans stridigheder med Björn, hvad Snorre dog lod fare, da hans broder Sigvatr frarådede ham det (St. I, 246, 248—49). Da så Björn var bleven dræbt (1221), ytrede Snorre sin tilfredshed dermed. Ganske karakteristisk er det, hvad Sigvatr ytrede om det første møde med Snorre: »det var som om Snorre havde en økse over skulderen — da tog jeg en hén af min pung og strøg æggen dermed, så at øksen blev sløv og det i den grad, at den smilte til mig, för vi skiltes«. Hvad Snorre her lovede, holdt han. Vi ser også heraf, at han ikke var den hævngærrige, der med halsstarrighed holdt fast ved hævntanken, men en mand, som var tilgængelig for fornuftens formaninger og altså også en fredeligsindet mand i grunden.

Noget efter opstod der en strid mellem Snorre og Torvald i Vatsfjord (St. I, 257—61. 263—64), som det ikke er nødvendigt her at dvæle videre ved. Den endte med fred og forlig og giftermål mellem Torvald og Snorres unge datter Tordis (1224). Kun skal bemærkes, at et overfald, der foretoges på Torvald, sikkert ikke var planlagt af Snorre, uagtet nogle af de hos ham boende mænd deltog deri, ligesom han heller intet havde at göre med stridens begyndelse. Men sagen bærer vidne om, at Snorre, efter at have taget den i sin hånd, ikke godt kunde tåle, at andre hövdinger skulde vokse ham over hovedet.

Den uvilje, der var bleven vakt mod Snorre, må hurtig have lagt sig igen. Ti han blev 1222 atter valgt til lovsigemand, og han blev genvalgt til 1231 [1]).

En af de for Snorre vigtigste begivenheder i disse år var hans indgåelse af et slags ægteskabeligt samliv med den nævnte

---

[1]) Som et kuriosum kan anføres, at der haves et dokument, som Snorre har oplæst i lovretten 1226; Dipl. Isl. I, 496.

Björn Torvaldssons hovedrige enke, Hallveig; de gjorde »halv fællig« med hinanden 1224, hvilket atter forøgede både Snorre formue og magt. Forholdet mellem ham og Hallveig synes at hav været meget oprigtigt og hjærteligt og berot på gensidig tilböjelig hed; han siges at have sørget dybt over hendes død, der indtra i juli 1241. Samme år (1224) giftede Snorre sin datter Ingibjör med Gissur Torvaldsson, hvilket skulde blive til ulykke for bægg parter. Til Snorres og Hallveigs navn er stykke III i Reykjaholt måldage knyttet, ligesom det sidste til ham og den nævnt datter.

I øvrigt havde Snorre i dette tidsrum en lang strid med si broder Sigvatr og dennes sön, den senere så bekendte og vold somme Sturla, i anledning af slægtens godedömme (*Snorrungagoð orð*), som Snorre havde retmæssigt krav på at få del i (St. I 271—97). Snorre, hedder det, gjorde et tog til Dalene og »lagd landet under sig«, d. v. s. bemægtigede sig gode-herredömmet (de egne). Tidligere havde han truet med at ville overfald Sturla, men det blev ved truslen. Under alt dette var det, a Torvald i Vatsfjords sönner gjorde det ulyksalige tog til Sauðafell hvor Sturla bode, for at tage ham af dage (1228). Man plyndred og ødelagde, dræbte mænd og kvinder, og opførte sig overhovede på den skændigste måde. Bagefter var der dem, som beskyldt Snorre for at have været ophavsmanden til dette afskyelige over fald. Men der haves for det første intet som helst bevis herfor og dernæst, selv om han skulde have opfordret til toget, kan ha ikke under nogen omstændigheder göres ansvarlig for den måde hvorpå det udførtes, eller de enkelte nidingsgærninger, der udøvedes Efterhånden blev forholdet mellem Snorre og Sturla bedre, og d forligtes endelig 1230. Den følgende vinter opholdt Sturla sig end også hos sin farbroder og siges da at have været ivrig i at lad »afskrive de bøger, som Snorre havde sat sammen«.

Sommeren 1231 havde Snorre på altinget en strid me Ormr fra Svinafell angående en sag, hvor han mente det galdt han hövdingeære, og han beredte sig til at værge den med våbenmagt men der kom et forlig i stand (St. I, 300—1).

Snorre havde villet forlige Sturla og Torvaldssönnerne (St. I 302—13), men Sturla havde ikke personlig sluttet noget forlig me dem; han overfaldt dem og dræbte dem (1232). I drabssagen ble

der indgået forlig mellem Snorre og Sigvatr. Samtidig havde Snorre haft en strid med den nordlandske hövding Kolbeinn Arnórsson, — der för havde været gift med hans anden datter —, angående de nordlandske godord. Men også de forligtes, og Snorres sön Órœkja ægtede Kolbeins søster.

1231 er Snorres sidste lovsigemandsår[1]). De følgende år, Snorres sidste 10 år, er i en langt höjere grad end för, uroens og trængselens år for ham. Der var ufred fra indenlandske hövdingers side, som den strid han 1234 havde med Kolbeinn, uden at det var Snorre, der havde gjort Kolbeinn nogen uret; han havde blot venskabelig modtaget en mand, der var flygtet bort fra Kolbeinn; så blev Snorres gårde på Sydlandet plyndrede. Kunde Snorre rolig finde sig i sligt? Han samlede en hær, men til kamp kom det dog ikke (St. I, 326—31).

Sturla Sigvatsson var rejst til Norge 1233 og kom tilbage to år efter. Kong Hakon havde i denne ærgærrige mand fundet et altfor villigt redskab til fremme af sine planer angående Island. Han har da set, at af Snorre kunde han intet vænte. Órœkja, der altid voldte sin fader uro og bryderier og som oftest optrådte som fredsforstyrrer, havde, ved at undertrykke Sturlas tingmænd, pådraget sig dennes fjendskab, og dette var et påskud for ham til at vende sig mod Snorre selv. Da Snorre erfarede Sturlas planer, vilde han dog ikke samle folk for at overfalde Sturla, men kun til det nødvendige selvforsvar, idet han erklærede, at »han ikke vilde göre et tog mod sin broder«; der tilföjes rigtignok som grund, at der var så mange helligdage for hånden (St. I, 341); dette var imidlertid kun et påskud, ti bagefter sendte Snorre mænd med forligstilbud. Den, der derimod ikke respekterede helligdagene, eller tog hensyn til slægtskab eller klogskab, var Sturla; både han og Sigvatr samlede en hær og begav sig til Reykjaholt, hvor de bemægtigede sig gården og alt hvad der var (1236; St. I, 342). Snorre var flygtet bort til sin gård, Bessestad, og herfra tog han til Østlandet og så atter tilbage til Bessestad efter jul 1237 (St. I, 343. 347). Órœkja blev fanget og mishandlet på det skammeligste, hvorpå han rejste udenlands (jfr. ovf. s. 105). Om foråret fik

[1]) I Sturl. I, 316 siges der rigtignok, at han i året 1233 var lovsigemand. Jfr. Safn II, 30.

Snorre samlet en hær for at jage Sturla bort fra sin gård, men Torleifr i Bœr frarådede toget, og det gik så overstyr. Bagefter kom det til det bekendte slag ved Bœr, men dér var Snorre ikke tilstede, og han havde ingen del deri. Kort efter tog Snorre den beslutning, som det ikke er let at forklare, at rejse til Norge (1237), og her blev han nu atter 2 år (til sommeren 1239; St. I, 356)[1]. Den første vinter opholdt han sig hos hertug Skules sön, Pétr, i Trondhjem, men synes ikke at have truffet kongen; så meget nærmere sluttede han sig til Skule, hvad bl. a. det vers viser, han digtede om Gautr på Melr, og hvori han dadler denne som en ufredstifter. At kong Hakon ikke nu var venligere stemt mod Snorre end för, siger sig selv. Snorre rejste, som bekendt, hjem til Island trods kongens udtrykkelige forbud, men med hertugens billigelse. Ja, denne siges at have gjort Snorre til sin jarl — Styrmer kalder Snorre for *folgsnarjarl* ɔ: den hemmelige jarl —. Dette var dog sikkert kun et ondskabsfuldt rygte; Sturla Þórðarson siger udtrykkelig, at ingen af de Islændere, som da var i Norge og havde kunnet give besked derom, har kunnet bekræfte den sag for ham. At den ukritiske og lettroende Styrmer kunde tro på et sådant rygte, er ikke overraskende, men han burde vistnok have været den sidste til at plette Snorres minde.

Imidlertid var det forbi med Sigvats og Sturlas magt på Island. Da de vendte sig mod Gissur Torvaldsson, fik de en modstander, der ikke, som Snorre, undgik at overfalde sine modstandere. I det store slag ved Örlygstad fældede Gissur dem bægge og tog selv del i drabet på Sturla på en såre lidet tiltalende måde. I anledning af dette slag digtede Snorre i Norge det smukke, vemodige vers, han sendte til Tord kakale, Sigvats sön (se ovf. s. 88). Da Snorre kom hjem, var sagen i anledning af slaget ved Bœr endnu ikke bilagt (St. I, 386); det blev overdraget Snorre alene at bestemme forliget og betingelserne (1240).

Herefter fortælles der ikke andet om Snorre, end at han til Sturla Þórðarson afstod en del af godordet (St. I, 387) og holdt Hallveigs søsters bryllup (sst.). Det antydes, at det var på Snorres opfordring, at Órœkja nu drog til Vestlandet, hvor han opførte sig

[1] Jfr. Fms. IX, 436. 453.

som en ren røver (St. I, 387—88), men hans færd kan Snorre ikke göres ansvarlig for.

Sommeren 1240 modtog Gissur og andre hövdinger breve fra kong Hakon, hvis indhold gik ud på at få gjort Snorre, i hvem kongen nu så en ligefrem modstander, uskadelig, enten ved at få ham sendt til Norge eller ved at tage ham af dage. Gissur har uden tvivl straks fattet sin bestemte plan, nemlig den at rydde Snorre af vejen, såsnart han fik et antageligt påskud dertil. Den underfundige og magtsyge mand holdt sig foreløbig i ro. På det sidste alting, Snorre deltog i (1241), lod han endnu, som var han hans gode ven; Snorre havde ingen grund til at mistænke ham. Da Hallveig døde, forlangte hendes sönner deres arvelod af Snorre (St. I, 391), men de blev misfornöjede med delingen — om de eller Snorre havde ret, er og bliver umuligt at afgöre. De henvendte sig naturlig nok til deres farbroder Gissur, og nu var påskudet der, nu var den gunstige lejlighed kommen. Gissur samlede sine mænd; bl. a. kom Kolbeinn, der var bleven indviet i hemmeligheden, nordfra. Natten til den 23. september kom de til Reykjaholt, og her foregik den udåd, der altid vil blive en skamplet på Gissurs minde. Snorre blev dræbt på en særlig tragisk måde (St. I, 393) ved et samarbejde mellem den konge, hvem Snorre havde lovprist i et uforgængeligt digt og hvis forfædres liv han havde skildret i sit udødelige mesterværk, og en kortsynet, indenlandsk ærgærrighed, der åbenbart ikke kunde tåle, at nogen hövding skulde stå ham og hans stræben i vejen. Ja, bagefter gik hans frækhed så vidt, at han »lagde alle sager under kong Hakons dom« (St. I, 400), som om denne endnu havde den mindste ret til at blande sig i specielt islandske sager. Men med Snorres død er det virkelig forbi med landets selvstændighed. Kongen bemægtigede sig, uden skygge af ret, endel af Snorres jordegods. At den blodige udåd af samtiden føltes som et tungt slag. er utvivlsomt. De følgende fejder, som ikke her kan skildres, de kampe, som Gissur måtte bestå, de overfald, han var genstand for m. m., hidrørte fra drabet på Snorre. Klart udtales hævnfølelsen og hævnlysten — foruden i hvad der fortælles om Sigurd vegglágr 1243 (St. II, 30) — i St. II, 131, i Olaf hvitaskalds ord 1252, samt og ikke mindre i Kolbeinn gröns udbrud under branden på Flugumyrr (1253): »Er der nu ingen, der husker Snorre Sturluson«. Snorre

mindedes længe; han mindes endnu den dag i dag, og han vil mindes, sålænge der er en tøddel af oldislandsk litteratur tilbage.

Når der skal dömmes om Snorres karakter og færd, er der mangt og meget at tage hensyn til, først og fremmest de samtidige samfundsforhold og de andre hövdingers gören og laden. Snorre bliver jævnlig strængt bedömt; biskop *Finnur Jónsson* sluttede i sin tid sin biografi af ham med ordene: male parta male dilabuntur, og det er vistnok denne biografi, der har haft indflydelse på eftertidens dom.

For at begynde med Snorres formentlige begærlighed efter penge og gods, kan han vistnok ikke ganske frikendes for denne, i øvrigt temlig almen-menneskelige svaghed. Men derved må det dog ikke glemmes, at så godt som hele sin rigdom erhværvede han på en fuldkommen ærlig måde — hvad man vistnok ikke kan sige om alle hans samtidige — ved giftermålet med Herdis, ved kontrakten med den lidet duelige præst i Reykjaholt, der fuldkommen frivillig afstod sin gård til Snorre, mod at denne skulde underholde ham og hans familje på livstid, hvad Snorre også ærlig gjorde, og endelig ved formuefælliget med Hallveig. Da Snorre tillige var en dygtig forvalter, er det ikke underligt, at han blev så rig, ja en af sin tids rigeste mænd, som ikke kunde føle det som noget stort tab på engang at miste 100 høveder. Han ejede mange gårde rundt omkring. Vi hører intet om, at han søgte at skaffe sig rigdom ved mindre ærlige midler. — Snorre var ærgærrig; det skal ikke nægtes. Hans ideal var, som det fremgår af flere steder, en helst enerådende fyrste, en hövding af samme art som de gamle herredsgoder eller de norske stormænd. Hans sympatetiske skildring af en mand som Erling jarl på Sole viser dette. En sådan mand vilde Snorre selv være, og han havde alle betingelser til at være det. Men heraf fulgte, at når han blev tirret og krænket eller nogen gik hans ære for nær, vilde han ikke finde sig deri, men skaffe sig respekt og, i givne tilfælde, hævne sig og straffe modparten. Dette er ikke i mindste måde påfaldende. Til dette hövdingeideal svarer, at Snorre gentagne gange rider, ledsaget af 6, 8, 9 hundrede mand, til altinget, hvor han går af med sejren. Også på anden måde ser vi Snorres forkærlighed for oldtidens pragt og ejendommelighed. Han holder julegilde »i følge [»gammel« er åbenbart meningen] norrøn skik«

(St. I, 275); hans bod på altinget hedder Valhal (sst. 300) — han var selv etslags Odin —; han omgiver sine gårde med volde (sst. 290, 395) — kort sagt, han udfolder allevegne en hövdings pragt, vi kan tilföje, i god gammel stil.

Man har bebrejdet Snorre underfundighed. Denne beskyldning kan dog ikke i nogen nævneværdig grad bevises ved kilderne. Hans løfte til kong Hakon kan næppe regnes hertil. Hvis Snorre derimod skulde have været årsagen til overfaldet på Sauðafell eller sendt Orœkja til Vestlandet for dér at stifte ufred, vilde det være tegn på den mindre heldige side af Sturlungekarakteren, men beviserne brister i bægge tilfælde. Skönt Snorre nok var hævnlysten som alle andre og ikke undlod at glæde sig, når det gik modstanderne ilde, må det stærkt betones, at Snorre overhovedet er en fredelighedens, fordrageligliedens og besindighedens mand. Aldrig finder vi Snorre som deltager i en eneste kamp, aldrig er han med i et eneste overfald — toget til Hólar 1209 er ikke et sådant. Dette finder sin træffende belysning, når vi ser hen til de fleste af de andre samtidige hövdinger, for hvem kampe og overfald så at sige hørte til dagens orden. Når Snorre har samlet mandskab for at hævne en krænkelse eller til selvforsvar, opgiver han toget eller lader sig det fraråde, han lader sig formilde og er altid rede til at gå ind på forlig, ligesom han på den anden side altid søger at forlige andre. Han er mild mod folk; han behandler gentagne gange biskop Gudmund som en ven og viser ham velgærninger, når andre hövdinger ringeagtede og fortrædigede prælaten; jfr. også hans behandling af Brandr på Staðr (St. I, 283). Når Snorre selv ytrer (St. I, 323), at »han ikke plejer at tage del i bygdestridigheder«, er dette fuldkommen rigtigt. Når man ser på Snorres færd, minder den i noget om hans forfader Egill Skallagrimsson. Han brød sig ikke om folks kævlerier, men ingen hævnede mere eftertrykkelig personlige krænkelser. Altid skåner Snorre sine slægtninge så meget som muligt (jfr. Egils slægtfølelse), hvad de sandelig ikke altid gjorde overfor ham. I så henseende står Snorre höjt over de fleste af sine samtidige. Sturlungerne ligesom spalter sig m. h. t. karakteren i to grene; den ene er stridbar, uretfærdig, listig, og viger ikke tilbage for noget som helst (Sigvatr, Sturla osv.); den anden er fredelig, spagfærdig, besindig og dog kraftig (som Þórðr,

Böðvarr, Sturla Þórðarson osv.), og til denne hører Snorre afgjort. Hvad der end yderligere gör hans skikkelse så tiltalende, er hans nationale følelse, hans patriotisme, der aldrig fornægter sig. Uadskillelig fra denne og måske tillige baggrunden for den er hans indtrængende kendskab til oldtidens, særlig den islandske fortidskultur og åndelige liv og de gamle storladne hövdingeskikkelser. Gennem sine historiske studier har han stiftet bekendtskab med sådanne mænd som Einar på Tværå; måtte ikke hans svar i anledning af kong Olaf d. helliges forsøg på at få fodfæste på Island göre et mægtigt indtryk på en mand som Snorre? Hvad var det andet end et forsøg på at træde i hans fodspor, når Snorre ved sit løfte forhindrede Hakon d. gamle i hans forsøg i samme retning? Han har ligesom følt en fælles forbindende og forpligtende tråd mellem sig og fortiden. Snorre er overhovedet en af det 13. årh.s största personligheder og mest tiltalende skikkelser blandt de mænd, som er kendte i historien. — At Snorre var en kvindekær mand, er sikkert og vist; men det var en brøst, han havde til fælles med så godt som alle sine samtidige; det var samtids- og samfundsfejl; at anlægge vor tids målestok i så henseende, vilde være absurd.

Det her givne, på kilderne grundede billede af Snorre (jfr. *Munch*: N. f. H. III, 1004—5) styrkes i alt ved hans forfattervirksomhed, både hans digte (se foran) og navnlig ved hans prosaværker.

Edda. Dette ved flere håndskrifter og kilder hjemlede navn betyder poetik[1]) og viser således, hvad der er værkets hensigt og indhold. Denne hensigt udtales ligefrem i begyndelsen af den såkaldte Eptirmáli (»Det er nu at sige unge skjalde osv.«) og fremtræder ellers ofte og på mange måder. Af håndskrifter er her flere, nemlig codex regius, 2367 4°, gml. kgl. saml., Wormianus, AM 242 fol., Upsalaedda, Delag. 11, AM 748, 1e*β*, 757, 4°. Af disse er reg., worm. med 1e*β* de bedste, så vidt de når, og af dem er regius atter fuldstændigst. Til dem slutter sig en papirsafskrift i Utrecht, der er en afskrift af en tabt membran fra c. 1280, af betydelig værdi for tekstkritikken. Worm. har store

[1]) Denne af *K. Gíslason* begrundede opfattelse ser jeg ikke nogen grund til at forlade, hverken til gunst for *Eir. Magnússons* eller *Symons'* tydning, i følge hvilken navnet skulde stå i forbindelse med Odde.

lakuner og mangler hele stykker, medens leβ kun er et brudstykke. Uppsalahdskr. har omtrent hele stoffet, men ordnet på en ejendommelig måde, idet afskriveren først kun har villet tage enkelte dele og afsnit med og udelade det øvrige; det meste af dette er han alligevel bagefter kommen til efterhånden at tilföje, idet han har ændret sin plan og måske fået bedre tid. Han forkorter desuden ofte teksten og mishandler den, så at den hyppig bliver uforståelig; dog kan dette håndskrift, der er det dårligste af alle, benyttes til at kontrollere de andre. I 748—757 findes kun værkets andet hovedafsnit, dog ikke i dets helhed og desuden vilkårlig behandlet. Snorres egen tekst findes utvivlsomt bedst og oprindeligst bevaret i reg.—worm.—Utr., og det både m. h. t. ordning og ordlyd; dog findes der her enkelte interpolationer og fejl. Om alt dette kan jeg henvise til min afhandling i Aarbøger f. nord. Oldk. og Hist. 1898[1]).

Skriftet falder i 3 afdelinger, hvoraf den sidste er digtet Háttatal; se herom ovf. s. 79—87. Det hele indledes med en fortale af Snorre selv, hvori han giver en kort fremstilling af verdens tilblivelse og jordens inddeling for så at komme til at omtale Trojanerne eller Tyrkerne og »den gamle« Asgård-hövding, Odins indvandring til Norden. Det hele er Snorres euhemeristiske, på middelalderlig vis fremsatte historiske opfattelse og stemmer med hans fremstilling i Heimskringla, hvor den dog er mere detaljeret. Det er som om Snorre med denne sin fortale vilde antyde, at han tager afstand fra den rent mytologiske opfattelse. der særlig fremtræder i Gylfaginning. Fortalen er i Worm. stærkt interpoleret med middelalderligt, æmnet uvedkommende lærdomskram.

Gylfaginning kaldes værkets første del. Rammen om denne er den, at kong Gylfe i Sverrig opsøger Asgård i en rejsendes skikkelse (jfr. en tegning i cod. Ups.) og har en samtale om hele den mytiske historie med 3 personer: Hár, Jafnhár, Þriði. Gylfes rolle består i at stille spörgsmål og göre enkelte som oftest

---

[1]) Af den temlig righoldige litteratur skal særlig fremhæves: *Müllenhoff*: Deut. alt. V, *Mogk*: Untersuchungen über die Gylfaginning I—II i Paul-Braune's Beiträge VI—VII; *S. Bugge*: Aarb. f. nord. Oldkh. 1875 (Bj. Kolb. og Sn. E.). *E. Wilken*: Untersuchungen zur Sn. E. 1878 (temlig værdiløs).

humoristisk-ironiske små bemærkninger[1]) i anledning af det meddelte, medens en af de 3 stadig svarer. Denne indretning har sit forbillede i middelalderens almindelige lærebøger.

Det egenlige æmne, gudehistorien, verdens og naturens tilblivelse, indretning, beståen og undergang, tilligemed en fremstilling af de enkelte gudevæsner, skildres i en fra først til sidst fuldkommen logisk rækkefølge. Efterat k. 2 (k. 1, i reg.-worm., er et yngre tillæg) har skildret Gylfes rejse og ankomst til Asgård, begynder denne, der kalder sig Ganglere (»den gangtrætte«), i k. 3 med spörgsmålet om, hvem der er ypperst af guderne; svaret lyder »Alfader«, der nærmere beskrives. Herfra går man over til den egenlige kosmogoni med en udførlig fremstilling af Borssönnernes virksomhed og menneskenes oprindelse (k. 4—9) samt Asgårds tilblivelse; Odin, Frigg og Tor nævnes allerede her som de mægtigste guder, og det er klart, at forf. identificerer Odin med den nævnte Alfader, men på en noget uklar, tvetydig måde. Herpå skildres (k. 10—13) Nat og Dag, Sol og Måne m. m. personificerede, samt forbindelsesmidlet mellem himmel og jord, broen Bifröst. Efter at universet således er skildret, vender forf. sig til det liv, der rører sig deri, og dettes udvikling i urtiden, hvortil beskrivelsen af verdenstræet med tilbehør (nornerne osv.) behændig knyttes, foruden omtalen af gudernes boliger m. m. (k. 14—17). Hertil föjes to kapitler om vinden, og Vinter og Sommer, der næppe kunde have stået på en bedre plads. Et nyt afsnit dannes af k. 20—36, der indeholder en systematisk beskrivelse af de enkelte guder og gudinder, og hertil knyttes fortællingen om Freyr og Gerðr (k. 37). Det næste afsnit handler om Valhal og livet derinde, Einherjerne m. m., om Sleipner og andre gudeklenodier (k. 38—43), hvorpå enkelte Torsmyter udførlig anføres; de går navnlig ud på at oplyse Tors kampe mod jætter og jættevæsner til forsvar for menneskeheden (k. 44—48). K. 20—48 er tilsammen et hovedafsnit, hvori fortid og nutid og de herhen hørende tilstande er skildret. Det 3. og sidste hovedafsnit indledes med fortællingen om Balders død, hvorved det sidste tidsrum i den mytiske verdenshistorie begynder; nu går det hastig fremad med skildringen — gennem Lokes straf til Ragnarökskampen, til gudernes og verdens

[1]) Det er Snorres egne randgloser til indholdet.

undergang (k. 49—51), samt til det genfødte liv efter denne (k. 52—3). Endelig er der et lille slutningskapitel, der skildrer Gylfes pludselige væren-alene med sig selv, idet hallen med de 3 mænd forsvinder, samt hans rejse hjem.

Det er klart, at det er et digt som Völuspá — i dens nuværende form —, der har tjænt forf. som et vejledende forbillede. Her var rammen given og de vigtigste punkter i den mytiske histories udvikling fastslåede. Men fremstillingen måtte og kunde göres langt indholdsrigere og fyldigere ved hjælp af andre kilder; således måtte en beskrivelse af de enkelte guder, hvortil der ikke var plads i Völuspá, indsættes på et passende sted, hvilket også skete. Spörgsmålsformen er helt igennem vel bevaret; i reglen er det Hár, der svarer; forholdsvis få gange fordeles svarene også på de to andre, så at det både er Jafnhár og Þriði, der taler indenfor det samme kapitel. Når Þriði findes alene, beror det på fejlskrift eller fejllæsning af afskrivere (f. Hár).

I det hele er fremstillingen kortfattet; kun enkelte gange får vi en udførlig, så at sige sagamæssig fremstilling, som når Tors rejser og bedrifter fortælles, og her er det at Snorres fortælletalent bedst viser sig.

De benyttede kilder angives i grunden tilstrækkelig af forf. selv. Det er da først og fremmest gamle digte, hvoraf der anføres en mængde vers. Blandt disse er det atter Völuspá, der fortrinsvis er benyttet og citeret (omtr. 28 vers[1]), dernæst Grímnismál (omtr. 20 vers), Vafþrúðnismál (omtr. 8 vers); desuden er Hávamál 1 benyttet (ved Gylfes indtrædelse i hallen), samt et vers af Skírnismál, Fáfnismál, Völuspá in skamma, Heimdallargaldr (kun 2 linjer; digtet er ellers ukendt), samt endelig Þorbjörns Haraldskvæði, og et vers, der er en sammenstøbning af 3 vers af Lokasenna[2]). Et par vers af Skaðe-Njörðr, Vane-Gná og Þökks vers er rimeligvis ikke hæntede fra sammenhængende digte, men er hæntede fra og med den mundtlige tradition. Det er klart, at Snorre også her indfører sagaskrivningens princip med dens erkendelse af de gamle digtes kildeværd og udnyttelse deraf. An-

[1]) Henimod slutningen anføres en sammenhængende række vers, hvoraf Ups. — forkortende — udelader de 6.

[2]) Snorres eksemplar af Eddadigte har enten manglet dette digt, så at han anfører det efter hukommelsen, eller hans optegnelse har været forvansket.

førselen af de benyttede vers er også her vilkårlig, og Snorres fremstilling beror langt oftere på vers end han citerer dem. Angående dette kan der henvises til *Mogks* grundige fremstilling i hans Untersuchungen II, skönt jeg ikke på ethvert punkt er enig med ham.

Foruden disse digte, hvoraf Snorre har søgt at uddrage et helhedsbillede af den gamle mytologi, har han på sine steder f. ex. i fortællingen om Tors kamp med midgårdsormen flittig benyttet de gamle skjaldekvad, der behandlede æmnet (jfr. Mogk). Endelig er også en gammel tradition og folketro grundlaget for enkelte træk[1]) og længere mytefremstillinger f. ex. Tors færd til Udgårdsloke, hvorom ingen digte kendes (jfr. k. 5–6 og 16). Men denne kilde har åbenbart kun kunnet spille en ringe rolle for forf. Den gamle myte-tradition var ved 1200 ganske anderledes afbleget og mangelfuld end den historiske, hvilket i og for sig er naturligt. Det ser vi af, at hvor de gamle kvad lod Snorre i stikken, der er hans fremstilling netop mangelfuld eller unöjagtig, og han har mange steder intet vidst udover hvad digtene kunde yde. Således ved han intet om »de 3 tursemøers« betydning (k. 14; jfr. Vspá 9); han misforstår åbenbart ordet *lúðr* (Vafþr.; k. 7); han opfatter Gjallarhorn som et drikkehorn (k. 15); han har rimeligvis heller ikke kendt den rigtige sammenhæng m. h. t. Sleipners tilblivelse eller hvilken skæbnesvanger begivenhed, der lå bagved (Vanekampen osv.; jfr. Vspá); ligeledes beror det på en misforståelse, hvad der i k. 52 meddeles om de forskellige opholdssteder efter Ragnarök, samt når det i k. 15 hedder, at askens 3. rod var i himlen. Hertil kommer, at det er umiskendeligt, at kristelige forestillinger har gjort sig gældende og på sine steder forstyrret fremstillingen noget. Således er der ingen tvivl om, at den Alfader, der omtales i k. 3, er et genskin af Jehova og Odin pa engang, og lignende kommer et par andre steder til syne. I fortalen fremtræder Snorre, som sagt, som den euhemeristiske historiker, og her indblandes adskillig middelalderlig lærdom. Forestillingen om de 12 dommere (jfr. de 12 *díar*) hidrører måske fra en oprindelig svensk institution (jfr. de 12 hövdinger hos den svenske konge i Hkr.), men den har intet at göre med den gamle gudeverden; hvordan man så end regner antallet af guderne, får

---

[1]) Nogle sådanne har også folkeovertroen givet ham (honningfaldet — neglene).

man ikke tallet 12. Dog er det næppe Snorre selv, der har skabt denne forestilling, da »de 12 guder« også antydes i Vspá in skamma. Alfaders 12 navne hænger også sammen hermed (det er konstrueret), samt den skælnen mellem Asgård og den gamle Asgård (jfr. Hkr.), der hist og her dukker op og bevirker tvetydighed og endel forvirring. I øvrigt er komposition og fremstilling i det hele glat og god.

Tiltrods for disse mangler er Gylfaginning et uvurderligt kildeskrift i flere retninger og indeholder et fra Snorres standpunkt og i forhold til hans samtids mytologiske viden en virkelig dygtig, med videnskabelig sans og kritik udarbejdet oversigt over den gamle mytologi. Var det vanskeligt at udrede de enkelte tråde på et rent historisk område, hvor traditionerne var mange gange rigere, måtte det være dobbelt vanskeligt, når der, som her, var tale om forsvundne tiders trosforestillinger, en mytisk labyrint, hvor utallige gange og sidegange stadig kunde forvirre og forvirrer endnu den dag i dag. Så meget mere anerkendelsesværdig er Snorres litterære ydelse; den bliver til noget af en bedrift.

I sin Hkr. har Snorre givet en forskellig fremstilling af visse enkeltheder; noget, som man havde væntet at finde i Gylf. (som myten om Hœner—Mimer), findes kun i Hkr. Dette har Snorre vistnok ikke fundet en passende plads til i sin systematiske fremstilling. Afvigelserne mellem bægge værker beror, som det ofte har været fremhævet, sikkert på, at Snorre det ene sted skriver en hedensk gudelære, det andet derimod vil han skrive historie. At der ikke er tale om to forfattere, fremgår — foruden af håndskrifternes i sig selv utvetydige vidnesbyrd — også bl. a. deraf, at i bægge værker kommer den selvsamme forfatterånd (særlig kan fortalen jævnføres med Hkr.), den selvsamme kritiske benyttelse af oldkvad og vidtstrakte kendskab til disse, samme eller lignende udtryksmåde (f. ex. i beskrivelsen af de 3 verdensdele osv.[1]) atter og atter til syne.

Hvad endelig den sproglige fremstilling angår, er den i det hele fortrinlig og afpasset efter indholdet; snart er den imponerende höjtidelig og alvorsfuld (Balders død), Ragnarök), snart skæmtende

[1]) Kap. 1 i Gylf. er en interpolation, der beror på Hkr., og passer slet ikke m. h. t. indholdet i et mytologisk skrift.

og ligesom let konverserende, som når Ganglere indfletter sine spydigheder og gör sådanne spörgsmål, som det var vanskeligt eller for en af guderne pinligt at svare på. Det er som om det morer Snorre at bringe Aserne i forlegenhed; de redder sig da ofte med en behændig gåen-udenom sagen eller med en ligefrem godtkøbsbemærkning. Fremragende stilistiske afsnit er f. ex. stykket om Tor og Udgårdsloke, hvor alvor og skæmt, ironi og lune stadig spiller ind og gör det til en af de kosteligste perler i den gamle litteratur; ligeledes er stykket om Fenrisulven og de forskellige lænker udmærket fortalt osv.

Den anden hoveddel, Skáldskaparmál[1]), indledes med et afsnit, der sædvanlig, men ganske urigtig[2]) opfattes som et selvstændigt stykke for sig under navnet Bragarœður. Også her finder vi en ramme, idet forf. lader Æger indfinde sig hos de forsamlede Aser; det er digterguden Brage, der for Æger foredrager »digtekunstens sprog« i den sædvanlige samtaleform; Æger er den spörgende. Dialogen er dog ikke helt overholdt, idet forf. eller afskrivere ikke har brudt sig om at beholde den stadige gentagelse af spörgsmål og svar, der skulde have indledet hvert kapitel. Hvad der taler for, at det er Snorre selv, der efterhånden har opgivet rammen eller dialogformen, er fremstillingen i kap. 33, begyndelsen.

Den omtalte indledning består af den mytiske fortælling om Iduns rov ved Tjasse og Skaðes optagelse i gudefamiljen, dernæst beretningen om digtekunstens eller digterdrikkens oprindelse, samt om, hvorledes Odin og Aserne kom i besiddelse af den. Denne prosafortælling må bero dels på gammel skjaldetradition, støttet til omskrivninger, dels og da i den første del (k. 56) hvovedsagelig på Tjodolfs Haustlöng. Denne del, der ikke står i nogen indre sammenhæng med den om skjaldedrikken, må være optaget, fordi den fører til skjaldeomskrivninger for guld, der spillede en så stor rolle, og til omskrivninger overhovedet, der her ligefrem kaldes *skáldskapr* eller med et ligesom mere höjtidelig-mystisk navn *rúnar* (jfr. I, 330). Bemærkningen herom er det, der bevæger Æger (k. 57) til at spörge, hvorfra den kunst (at digte) stammer.

[1]) Navnet findes i Ups. SnE. II, 250, 302, i 748 SnE. II, 427, jfr. I. 224. 230.
[2]) Jfr. *Munch* N. f. H. III, 1042.

Svaret gives i k. 57—58, der ender med at omtale en kenning på skjaldskab som »Odins fangst, drik, gave«. Dette fører atter over til det næste spörgsmål — her må vi følge håndskrifterne, men ikke den AM'ske udgave — om skjaldesprogets »arter«, hvorpå svaret er, at de er *mál ok hættir* ɔ: poetisk sprog og poetisk form. Ved *mál* hentydes til hele det følgende afsnit (værkets 2.), ved *hættir* til det 3: Háttatal. Fremdeles göres der straks rede for, hvoraf *mál* består, nemlig af *heiti, fornöfn, kenningar*. Der oplyses så i almindelighed, hvad det sidste, som jo var det vigtigste, er for noget[1]). Hertil föjes så (også i Ups.) en kort bemærkning af forf. til de unge skjalde om ikke at være bange for de gamle omskrivninger, »som hovedskjaldene har ladet sig behage«. Forf. er åbenbart lidt bange for, at de skal blive bedömte ud fra et snæversynet kristeligt synspunkt, fordi de indeholdt minder om hedenskabet. Snorre vil kun have det hele opfattet som poetiske virkemidler, som noget, poesien ikke kan eller bör undvære, kort sagt, som en uskyldig men nødvendig digtningsegenskab. Snorres opfattelse gör både hans skarpsyn og frisind ære. Men i formel henseende bryder denne bemærkning den oprindelig tænkte ramme (samtaleformen)[2]).

For et uhildet blik på, hvad man i egenlig forstand kunde kalde skjaldesprog, d. v. s. ord og betegnelser, der mer eller mindre afveg fra den almindelige tale, falder dette af sig selv naturligst og simplest i 3 afdelinger, netop dem, som Snorre straks anfører: 1, De egenlige omskrivninger, *kenningar*, 2, enkeltbenævnelser — der ikke tillige brugtes i daglig tale — *heiti*, hvortil kommer 3, endel fra daglig tale hæntede synonymer, hvoraf dog flere har en mere poetisk farve og klang, og som man ikke uden videre kunde bruge i tale, *fornöfn* (egl. stedfortrædere). Denne selvfølgelige inddeling undgik, som sagt, ikke Snorre; den blev ganske naturlig grundlaget for hans systematiske fremstilling. Denne består altså af 3 tilsvarende afsnit, hvor de enkelte ord og betegnelser oplyses ved skjaldecitater, undtagen i det sidste afsnit. Inden for hvert afsnit behandles enhver person eller genstand i en i det hele

[1]) I Ups. er dette i realiteten ens. Odinsomskrivningerne her i k. 34 er kun et forvirret uddrag af versene i R—W, Skskm. k. 1.

[2]) Hvad der herefter følger i R—W er en dårlig interpolation af samme art som den i fortalen i W.

velbetænkt orden; de to første afsnit er så vidt muligt harmonisk-ensartede (se herom min afhandling i Aarbøger). Efter omskrivninger for Odin følger kenninger for hans vigtigste gave, skjaldedrikken, og så omskrivninger for de øvrige guder, og til disse knyttes Loke, og gudinderne. Herfra går forf. over til naturen, himmel, jord, hav, sol, vind, ild, vinter, sommer, og så er vi komne til mennesket, til mand og kvinde, hvis kenninger først omtales i almindelighed. I disse omskrivninger spillede »guld« en overordenlig rolle; de hang altså nöje sammen med dem for mand og kvinde. Derfor behandles de nu i en lang række af kapitler (32—46), hvortil der så ganske logisk föjes sådanne omskrivninger for mand og kvinde som »guldets bryder« og så videre. Derpå går forf. over til menneskelivet eller dets vigtigste gærning, mandens ædleste id, kampen, og dens redskaber, våbnene, samt knytter dertil kenninger for skibet, der for Nordboen spillede en så stor rolle og fremhæver hans anden hovedid, søfarten. Endelig følger så en gruppe af særlige mænd, hövdingerne, og den indledes med kenninger for hövdingernes hövding, Kristus. I de to andre afsnit råder der et lignende system, med de afvigelser, der tildels ligger i sagens natur. Særlig bemærkes, at under fornöfn er det hovedsagelig mand og kvinde og menneskets legeme, der behandles. I det hele kan man sige, at systemet er godt og dygtigt gennemført. At man på sine steder kan kritisere det, skal derfor ikke nægtes, ligesom der ikke altid er skarpe grænser mellem de to sidste arter.

Hvert kapitel eller mindre afsnit indledes i reglen med en almindelig fremstilling og opregning af navne og kenninger, hvorpå skjaldebeviserne for hver enkelt følger, så vidt sådanne forefandtes — alt i den bedste orden. Den almindelige oversigt forbigås dog ikke sjælden. Skjaldebeviserne mangler undertiden, særlig i de kapitler, der handler om de enkelte guder, hvor der dog, f. ex. i k. 5, 8, henvises i al almindelighed til digte. Sine skjaldebeviser har Snorre samlet hovedsagelig fra de ældre skjaldes digte; det er henved 70 skjalde, der citeres, og ofte flere kvad end ét af den samme skjald. Desuden er andre digte benyttede som Alvíssmál, Fáfnismál og lign., foruden Bjarkamál og et par gamle navneremser. Det hele er gjort med smag og finfølelse.

Ind i denne sin fremstilling skyder Snorre undertiden længere prosaisk fortalte myter og sagn, hvortil han vistnok ikke havde

kunnet finde plads i Gylfag., og som oplyser grunden til visse kenninger. Således de to myter om Tor og jætterne Hrungne og Geirröd, der ganske naturlig knyttes til omtalen af de mandlige guder og Loke. Jfr. k. 33 [1]) (guld), 35 (Sifs hår), 39—42 (Niflungesagnet m. v.), [*Müllenhoff* antog, at en stor del af disse kapitler var senere tilföjet, da det kun findes i reg. og ikke i Ups.; det er muligt, at den sidste del senere er tilföjet, men kun fra og med s. 366 øverst [2])], 43 (Grotte), 44 (Rolf krake og Adils), 50 (Hjadningesagnet), 64 (Halfdan d. gamle og hans sönner). — Disse indskudte myter og sagn beror, som Gylfaginning, på gamle digte og, tildels i hvert fald, på traditionen; de er fortalte på samme vis som de i Gylfag. med den samme efter indholdet afpassede stil. Til dem knyttes i de fleste tilfælde enten hele skjaldekvad eller större dele af sådanne, på hvilke de åbenbart beror. Men spörgsmålet er, hvorvidt det er Snorre selv, der har indsat disse sidste. Det modsatte er vistnok tilfældet. I »Bragarœður« anføres ingen digte, og dog var der også dér god lejlighed dertil. I enkelte tilfælde er det håndgribeligt, at der foreligger efter-Snorriske indskud. Således er det klart, at Grottesangen er senere tilföjet. leß viser her det oprindelige forhold; Snorre har på vanlig vis inde i sin fremstilling henvist til sangen og anført dens første vers; dette er i reg. udeladt, og hele sangen uden overskrift eller overgang bagefter tilskreven; i Ups. er det hele forkortet. — Indholdet af k. 33 er hovedsagelig hæntet fra en prosaisk indledning til Lokasenna omtrent af samme art som den, vi har i cod. regius (Eddadigt.). K. 35 er mulig hæntet fra et nu tabt skjaldedigt; k. 39—42 går for det meste tilbage til Eddadigte, en samling med lignende prosastykker som dem, der findes i cod. reg.; man sammenligne Reginsmál og Fáfnismál, hvoraf jo 2 vers anføres, Sigrdrífumál, Sigurðarkviða III og de følgende digte. Da nu slutningen af dette kapitel (se ovf.) vistnok er et yngre tillæg, er det rimeligt, at også det stykke af Ragnarsdrápa, der anføres, er senere tilföjet, tilmed da det netop ikke indeholder et bevis for, hvad det i det foregående egenlig kom an på. I k. 44 er vistnok Skjöldungasaga benyttet.

[1]) At dette mangler i Ups. er uden betydning; det er her simpelt hen oversprunget.

[2]) Jfr. Symons: Zs. f. d. Phil. XII, 103—4.

I k. 17 og 22 anføres större stykker af Tjodolfs Haustlöng, i k. 18 Eilífs Torsdrape. Af k. 17 er det imidlertid kun den sidste del, der kan bero på Haustlöng, resten beror på traditionen, og digtet er endda ikke synderlig stærkt benyttet; at henvise til det i almindelighed kunde Snorre godt göre; men til at optage det, var der næppe nogen tvingende grund. Endnu stærkere grunde taler imod, at han skulde have anført det andet hovedstykke af digtet i k. 22' (Iduns rov osv.). Sagen er nemlig den, at Snorre havde benyttet det helt og holdent i sin indledning (»Bragarœður«), og dér burde han have anført digtet; da han ikke gjorde det dér, var der endnu mindre grund til at anføre det i k. 22. I k. 18 har Snorre stærkt benyttet Eilífs digt, der så helt indføres; men han har også haft en anden kilde (Eddadigte og [eller] traditionen). Alle disse digtes benyttelse må bedömmes på en ensartet måde, og da de mangler i Ups. — hvad der dog ingenlunde er afgörende —, er det höjst sandsynligt, at de ikke er indsatte af Snorre selv. Det samme gælder Ragnarsdrápastykket i k. 50. Jfr. hermed at f. ex. i Heimskr.-håndskrifter Hákonarmál er indsat efter Hakon d. godes saga, tiltrods for at Snorre kun har anført det første vers. Mulig beror også enkelte småvers på interpolation.

Allevegne fremtræder her Snorres gode videnskabelige sans og sigtende kritik; fremstillingen vidner om hans fremragende stilistiske ævne. Hvor fin-diskret hans stil kan være, viser bedst hans beskrivelse af Tors færd til Udgårdsloke. Hans humor fremtræder på en indtagende måde i skildringen af Hrungne og Tor med den udmærkede episode med den lille 3-nætter gamle Magne, der næsten beskæmmer sin stærke fader, selve kraftguden — og således videre.

Efter Skáldsk.m. følger de såkaldte nafnaþulur (se ovf. 171—81). De er ikke antydede i indholdsangivelsen i Ups. De består af mere end heiti og fornöfn, nemlig også af egennavne, og falder således udenfor den egenlige ramme. Da de ganske savnes i Ups. og Worm., er de uden tvivl senere tillæg, tilmed da der for resten ikke er noget som helst, der kunde tale for, at de stammede fra Snorre selv; det kan ikke ses, at han har benyttet dem[1]). På den anden side er de som tillæg lette at forstå; de dannede

[1]) En del af stoffet måtte blive fælles; men hvor Snorre kun anfører navne (uden vers), dér er rækkefølgen en anden end i remsen, ligesom remserne ofte har flere navne; hvorfor tog Snorre ikke dem alle?

et ikke uvelkomment supplement til Skáldsk. og indeholdt endel der dér ikke fandtes.

Hvad endelig det 3. hovedafsnit Háttatal angår, henvises ti behandlingen foran. Hvad der her er af interesse at undersøge, er den kommentars oprindelse, der ledsager digtet. Denne, der udelukkende er af metrisk-formel (-sproglig) art, bliver mod slutningen mindre udførlig end i begyndelsen, hvad i og for sig kan være forståeligt nok. Den er uundværlig for den rigtige opfattelse af de enkelte versemål, idet den forklarer, hvad der er ejendommeligt for ethvert af dem (hvor den ikke helt mangler — mod slutningen); af en særlig betydning bliver f. ex. den sproglige forklaring til versene i *refhvarfahættir*. Men er kommentaren af Snorre selv? Hvad der for det første kunde tale for det, er, at kommentaren findes i alle håndskrifter, også i Ups. Dernæst svarer dens form og indretning ganske til Skáldsk. Således er begyndelsen til den: *hvat eru hættir skáldskapar?* ligesom en direkte fortsættelse af indledningen til Skskm. (hvor der er tale om *mál ok hættir*, og hvor det er det første, der dér behandles nærmere). Herimod kunde der göres den indvending, at en sådan fremstilling var overhovedet den almindelige. Ikke desto mindre må jeg nu antage, at det er Snorre selv, der er forfatteren[1]). Der er ingen tvivl om, at han, idet han forfattede sit digt, må have været gennemtrængt af de selvsamme tanker, som udtales i kommentaren; de svarer nöje til versets form og egenskaber. Hvad var naturligere end, at han også med det samme gav disse tanker udtryk i en fortløbende forklaring? En så subjektiv bemærkning som den i k. 93 (*at flest frumsmíð stendr til bóta*, jfr. Hungrvaka-fortalen) er næsten fuldgyldigt bevis for, at det er Snorre, vi her har for os. Skulde han ikke være forfatteren, måtte man antage en sådan, der så at sige var Snorres alter ego. Det ses da også, at forfatteren til fortalen til de 4 grt. afhandlinger har antaget Snorre som forfatteren (Sn. E. II, 8), om dette end ingenlunde er noget bevis. Derfor er det naturligvis ikke sagt, at kommentaren skulde findes i håndskrifterne i sin oprindelige form. Der findes enkelte, men temlig ubetydelige interpolationer. Jeg er ikke med *Möbius* enig i at antage större indskud, f. ex. opregningen af *leyfi*; de er i deres

---

[1]) I min afhdl. i Aarbb. har jeg endnu hyldet Möbius' og fleres mening; se nedf.

orden, og Möbius' indvendinger beror for störste delen på en misforståelse fra hans side. Når han til slutning kommer til det resultat, at kommentaren er forfattet af en af Snorres litterære tjænere eller medarbejdere under hans tilsyn, kan jeg ikke finde det begrundet (jfr. *Hoffory* i Anzeiger IX). Heller ikke Hofforys mening om, at den skulde være forfattet af en anden end Snorre (uden hans tilsyn), kan jeg bifalde. Hans bemærkning om, at forklaringen til v. 8 skulde være urigtig, er ubegrundet. Det er nemlig klart, at de ulige linjer i det versemål, der her er tale om, skal bestå af 9 stavelser (der må netop ikke læses *spyr'k* for *spyr ek* og lign.). Det viser særlig den sidste (7.) linje, samt hele versemålet som en modsætning til det i v. 7. I det hele er kommentaren — tiltrods for Möbius' forsøg på at vise det modsatte — rigtig nok og i overensstemmelse med, hvad versene selv lærer os om deres metriske ejendommeligheder.

Tilblivelsen af Edda må sættes för 1222. Háttatal er forfattet senest 1222—23 og digtet forudsætter, ikke mindst ved kommentaren, alt det foranstående. Da Snorre var udenlands 1218—20, må affattelsen snarest ligge forud for 1218. Hertil svarer, hvad vi ved om Snorres litterære og digteriske virksomhed (jfr. ovf. og *Munch* N. f. H. III, 1041—42). Også forholdet til Snorres andet hovedværk gör denne antagelse sandsynlig. Af en særlig betydning er følgende. I Edda tillægges et vers i Gylfag. k. 2 Tjodolf, således som også tilfældet er i Fagrskinna og Upphaf, men i Heimskringla henføres det til Torbjörn hornklofe (I, 125). Dette beror sikkert på, at Snorre i sit første værk har fulgt en kilde, der tillagde Tjodolf verset, uden at han havde nogen grund til at undersøge sagen nærmere; under sine historiske studier og, i forbindelse dermed, studiet af de historiske skjaldekvad er Snorre kommen til den rigtige erkendelse af, at verset hørte til et digt af Torbjörn.

Ser vi tilbage på et værk som Edda, er det fra først til sidst et efter en bestemt plan vel udarbejdet hele, udført med et overlegent kendskab til æmnet, kritisk bearbejdelse af stoffet og et frisindet blik. Skriftet er blevet, hvad det skulde være, en udførlig og fortrinlig lærebog i skjaldepoesien, dens sprog og teknik, der særdeles godt egnede sig til »at studeres og tilegnes af vordende unge skjalde«.

Heimskringla. Nóregs konunga sögur, Konunga-

sögur[1]). I håndskrifterne findes dette værk ikke nu tillagt Snorre[2]), men han antydes flere steder i andre værker som forfatter til kongesagaer[3]). Også henvises der nogle steder til et samlingsværk om de norske konger — *Nóregs kon. sögur* eller *Ævi N. kga* eller lign. —, hvorved sikkert ofte Snorres værk menes[4]).

Hkr.[5]) findes i følgende håndskrifter: Kringla AM 35, 36, 63, en papirsafskrift af Asgeir Jónsson; af den gamle membran er kun ét blad bevaret; den stammede fra omkr. 1260. Jöfraskinna, en membran fra c. 1325, hvoraf nogle blade haves; ellers har man en papirsafskrift i AM 38, fol. (Ásgeir; mange og tildels store lakuner), samt i AM 37, fol., en del af en fortrinlig norsk afskrift fra 17. årh.. Om alle disse håndskrifter kan der henvises til Brudstykker af Kr. og Jsk. i fototyp. gengiv. 1895 samt til fortalen til Hkr. (F. J.) og *G. Storms* bog. Codex Frisianus fra c. 1325, AM 45, fol. — hvor Olaf d. helliges saga findes udeladt. AM 39, fol., er brudstykker af et hdskr., der står Kringla meget nær. Hertil kommer endel mindre brudstykker. Alle disse håndskrifter er islandske undt. Jöfrask. Kringla er ubetinget det bedste af dem alle, dernæst 39; til dem slutter Frís. sig, men er langt fra så pålidelig, idet afskriveren behandler teksten vilkårlig; i sagaerne efter Olaf d. kyrres død optages der mange stykker fra Mork.-teksten så at vi her ikke kan betragte Frís. som et håndskrift af Snorre. I Jsk. er teksten sammendragen og forkortet, navnlig i Olaf d. helliges saga, der her tilmed beror på den særskilte Olafssaga.

---

[1]) Navnene (undt. det moderne Heimskr.) findes i håndskrifter: det første (N. K. s.) ofte, det sidste i Jöfraskinna; *Konungabók* har Frísbók. Jfr. *Maurer*: Ueber die Ausdr. Anm. 23.

[2]) Jfr. *G. Storm*: Arkiv I, og L. Hanssöns Sagaoversættelse, der nævner Snorre som forf.

[3]) Således Icel. sag. I, 248—49; jfr. 284, Flat. II, 429; Fms. II, 310. 314, III, 1. 5, Flat. I, 481. 483. 492—93. 494.

[4]) Flat. I, 152, Knytl. Fms. XI, 179. 206 (bis.) 211 anm. 5. 388, Fms. III, 63, jfr. I, 190, Flat. I, 217. Flat. III, 469; Egilss. 198 anm. til l. 13. Þórð. hreð. 5, jfr. *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr. s. 3—5.

[5]) Jfr. *P. E. Müller*: Sagabibliothek III; *samme*: Om Kilderne til Snorros Hkr. i Vidensk. Selsk. Afhdl. 1824; *K. Maurer*: Über die Ausdr. Anm. 22—26. 32 o. fl.; *G. A. Gjessing*: Kongesagaens fremvext I—II; *G. Vigfússon*; Sturl. Proll. § 14—15; men frem for alt, *G. Storm*: Snorre Sturlassöns Historieskrivning 1873; jfr. Arkiv f. nord. Fil. I -- foruden de forskellige litteraturhistoriske arbejder, indledninger til udgaver og oversættelser; se Möbius' fortegnelser.

Spörgsmålet om Snorres forfatterskab til Hkr. — for at begynde hermed — må ved *G. Storms* arbejde om Snorre betragtes som løst og forfatterskabet fastslået for bestandig; de af *K. Maurer* tidligere fremsatte betænkeligheder må anses for hævede. Der er ingen grund til at komme nærmere ind på denne side af sagen. Kun skal bemærkes, at den helt igennem ensartede benyttelse af kilderne, den forfatterånd, der allevegne gör sig gældende på en og samme måde, bekræfter og stadfæster, at vi helt igennem har med én enkeltmands arbejde at göre. Mod Snorres forfatterskab taler ikke den omstændighed, at vi i Kringla, der har bevaret teksten renest og bedst, finder kejser Frederiks død (1250) omtalt som sket for nylig; dette er et af de sædvanlige afskrivertillæg ligesom f. ex. hele Hákonarmál er tilföjet.

Snorre indleder sit sagaværk med en fortale, hvori han gör rede for sine kilder og benyttelse af disse; se herom ovf. s. 207—8. Snorre viser her, hvilke kilder der overhovedet ligger til grund for kongesagaerne i al almindelighed — de enkelte eksisterende ældre sagaer nævner han ikke særlig. Den fælles kilde var traditionen, og denne antyder og omtaler han tydelig nok. Ved siden deraf nævnes en anden såre vigtig kilde, nemlig skjaldenes digte, og disses betydning fremhæves meget stærkt og med rette. Af skrevne værker lader Snorre sig nöje med at anføre Are, vistnok særlig som kronologen. Inde i selve værket henvises der enkelte gange til særlige sagaer som Skjöldungasaga, Knútssaga, men disse henvisninger stammer ikke fra Snorre, men fra de af ham benyttede original-sagaer. Derimod er det Snorres egne ord, vi hører og læser, når Hallfreðr omtales så smukt som pålidelig kilde (Hkr. I, 407). Fortalen er Snorres eget værk og et logisk mesterværk[1]).

Hkr. består i øvrigt af en fremstilling af de norske kongers historie fra den ældste tid af og ned til 1177. De norske kongers oprindelse taber sig i en mytisk urtid. Allerede længe för Snorre havde man istandbragt slægtregistre for den norske kongeslægt helt op til Odin; et sådant havde Are frode haft og benyttet — for ikke at tale om Tjodolfs Ynglingatal. De virkelig historiske

[1]) Den bemærkning, som her (s. 5) findes om de forskellige aldere, er hæntet fra Skjöldungas.; den genfindes i Arngríms Supplementum.

norske konger begynder med Halfdan hvítbeinn, men Snorre har fundet det passende at begynde »ab ovo«. Snorre har villet skrive om de norske konger. Derfor falder hans værk i afsnit, der er opkaldte efter kongerne, medens derimod de herskere over Norge, der ikke bar kongetitlen, eller de, som kun kunde kaldes uretmæssige herskere (som Sven Alfifasson), ikke behandles i særlige sagaer; deres historie fremstilles i og med de egenlige kongesagaer, Hakon jarls i sagaerne om Harald gråfeld og Olaf Tryggvason, Sven Alfifassons i Olaf d. helliges saga osv. Heller ikke Erik blodøkses ganske korte regering behandles særskilt. — I k. 246 af Olaf d. helliges saga (Hkr. II, 523) hedder det, at der nu »er fortalt en del af kong Olafs saga«; hermed menes sagaen om ham som jordisk konge. Den antydede øvrige del af sagaen siges straks efter at være jærtegnene, d. v. s. de undergærninger, Olaf som evig konge og hersker over Norge stadig udførte, alt ifølge den opfattelse, der fra Magnus Erlingssons indvielse til konge gjorde sig gældende (perpetuus rex Norwegiæ)[1]. Disse jærtegn, der allerede begyndte ved Olafs død, og hvoraf nogle allerede meddeles i k. 230 (jfr. 203), sml. k. 236, 240, 245, findes, i overensstemmelse med Snorres hele strænge synkronistiske fremstilling, anførte og fordelte på de følgende sagaer, og udgör ligesom en forbindende tråd, et symbol på og udtryk for Olafs kongelige perpetuitas. Ja, tråden er allerede antydet i Halfdan d. svartes dröm (Halfd. sv. k. 7).

Allerede heri ser vi en konsekvent stræben efter en kunstnerisk komposition. Denne bliver endnu tydeligere, når man — for at holde sig til det ydre — lægger mærke til, hvorledes de enkelte sagaer knyttes til hinanden. I de tidligere samlingsværker om de norske konger havde de enkelte sagaer stået så omtrent ganske isolerede hver for sig, uden at nogen indre sammenhæng var forsøgt tilvejebragt. På dette punkt er Hkr. stærkt afvigende fra dem. Her er de enkelte sagaer således knyttede til, vævede ind i hinanden, at de ikke hver for sig danner et helt og fuldt forståeligt hele. Stærkest mærkes dette i de første dele. Halfdan svarte omtales allerede i Ynglingasaga; Harald hårfagre i Halfdan d. svartes saga; hans og hans efterkommeres mængde og magt er

[1]) *Munch* N. f. H. II, 931—32; *K. Maurer*: Norwegens schenkung an den heil. Olaf.

desuden antydet og forberedt i drömmene. Hakon d. godes fødsel og opdragelse i England omtales i Harald hårfagres saga. Ikke mindre er Olaf Tryggvasons saga forberedt og indledet i Harald gråfelds saga, for ikke at tale om den måde, hvorpå jarlernes sagaer er indflettede i dem bægge — og således fremdeles[1]). Allerede dette viser forf.s kunstnerånd, tilmed da det er klart, at dette ikke er blot en ydre anordning, men at det som oftest beror på en dybere forståelse af den indre sammenhæng i den historiske udvikling.

Et andet, men hermed nöje sammenhængende princip for Snorre, er begivenhedernes rigtige tidsfølge. Men her var mange vanskeligheder at overvinde. Hos sine forgængere fandt Snorre på mange punkter kun forvirring og sammenblanding. De havde enten ingen eller da en höjst ufuldkommen tidsregning; navnlig m. h. t. synkronismen. Det hjalp naturligvis under sådanne omstændigheder, at Snorre havde Sæmunds og navnlig Ares årsangivelser for de norske fyrster. Den sidstes tælling anføres nogle gange[2]), men den kunde sikkert have været anført eller udtrykkelig nævnt som sådan mange flere steder. For mange begivenheders vedkommende forelå der ikke nogen kronologiske holdepunkter; så måtte man gå frem efter bedste skön og grundig overvejelse — naturligvis uden altid derfor at træffe det rette. Således var det f. ex. tilfældet med tiden for Hakon Ivarssons griben ind i Harald hårdrådes saga. Ved og efter midten af det 10. årh. er der stor usikkerhed tilstede, noget, der ikke er påfaldende. Undertiden kunde kildernes egne angivelser med deres tælling efter »vintre« og forskellige tvetydige udtryk være vanskelige at finde rede i. Således er Snorre bleven bragt til at antage, at Olaf Tryggvason kom til Norge efteråret 995 i steden for om våren (hvad der rigtig står i Ágrip), fordi der tales om is på Gulelven i forbindelse med Hakon jarls flugt. Herefter må Snorre så ordne begivenhederne indenfor Olafs liv på den efter omstændighederne fornuftigste måde. Skönt han vistnok ikke her

---

[1]) Kun Magnus Erlingssons saga er ikke således indvævet i den forangående saga, undt. for så vidt som hans fader der omtales og spiller en vigtig rolle. Men han var og blev hovedpersonen.

[2]) Ó. Tr. k. 14 fin.; ÓH k. 179 fin., hvor Ares regning stilles op imod almindelig (folkelig) tælling, k. 246.

overalt har truffet det rigtige, kan fejlene ikke være synderlig store; da her kun er tale om 5 års tidsrum, kan de heller ikke være af stor betydning. Enkelte ting måtte helt udskydes, fordi der ikke blev plads dertil; således kan Snorre ikke fra sin kilde optage bemærkningen om, at Olaf og Tyre fik en sön, der døde et år gammel, da deres ægteskab ifølge hans tidsregning ikke havde varet længe nok dertil. Enkelte ældre fejl i tidsregningen havde Snorre ingen midler til at rette, f. ex. angivelsen af, at Sven tveskæg døde 1008 (f. 1014). Snorres fornuftmæssige og indtrængende stræben efter at ordne alt kronologisk mærkes ingensteds klarere og smukkere end i Olafernes sagaer. Som det senere vil blive bemærket, var de gamle skjaldedigte en hovedkilde for Snorre. Han havde alle betingelser for at forstå dem rigtig og benytte dem forstandig og smagfuldt. Men kronologiske støttepunkter kunde de kun for så vidt yde, som de oplyste, i hvilken rækkefølge begivenhederne var foregåede. Men aldrig stod der i dem, hvor lang tid der var gået mellem de enkelte begivenheder. Når traditionen da ikke trådte oplysende og supplerende til, havde man intet at holde sig til, og her kunde endogså en mand som Snorre føres og er virkelig bleven ført på vildspor. Når han således, åbenbart efter Glymdrápa, skildrer Haralds kampe i Götland (Har. hárf. k. 15—17) og ansætter hans Götlandstog — og i forbindelse dermed Värmelandsrejsen — til tiden för Hafsfjordslaget[1]), beror dette ene og alene på, at Glymdrápa, der intet ord indeholdt om det nævnte hovedslag, ikke havde nogen antydning af, om toget til Götland var foretaget för eller efter slaget i Hafsfjord. Her var altså plads til misforståelse; Snorre tog fejl og formodede, at det var sket för. Åbenbart beror også k. 71 i Olaf d. helliges saga på en misopfattelse af Sigvats vers; det hedder, at Sigvatr rejste med Björn og Hjalte, men det var først senere, at han foretog sin rejse til Skara. Når Snorre fremdeles fortæller (Ó. Tr. k. 24), at Harald blåtand sendte bud til Hakon jarl om at komme til Danmark »tidlig om våren«, beror dette på en misforståelse af skjaldens ord *við frost*, der betyder »ved vintertide«; toget foregik nemlig, som vi nu ved, i oktober—december 974. Men her var Snorre undskyldt.

[1]) En urigtighed, som *Munch* N. f. H. I, 1, 482—83 har bemærket, uden at se grunden dertil.

Herved er vi ved spörgsmålet om Snorres hele måde at arbejde på, samt hans forhold til de benyttede kilder.

Egenlig anfører Snorre aldrig i selve teksten sine prosakilder (med undtagelse af Eiríkr Oddssons bog og Jarlasögur; jfr. foran), men han har i fortalen antydet dem. I og for sig er det en selvfølge, at en mand som Snorre, der påtog sig at skrive en udførlig Norges historie, måtte skaffe sig alle eller dog så mange som muligt af de tidligere eksisterende kilder eller sagaværker, og af sådanne forelå der, som vi ved, omkr. 1225 ikke få. Snorre har uden tvivl haft sin bogsamling i så henseende omtrent i den bedste orden. Når vi sammenligner hans værk med de andre sagaværker, navnlig samlingsskrifter som Ágrip, Fagrskinna, Morkinskinna, er det uomtvisteligt, at der er et nært slægtskab mellem dem. Stykkevis er de eller kan de være omtrent enslydende. Spörgsmålet bliver så, hvorledes forholder det sig med dette slægtskab? *G. Storm* har ment, at Snorre havde benyttet netop de nævnte værker, foruden de levende traditioner. Hvad de første angår, kan jeg ikke antage, at Snorre har benyttet dem. Fremstillingen er på mange punkter så forskellig, at det forekommer mig umuligt; selve Fagrsk., Ágr. og Mork. beror, som foran vist, alle på ældre enkeltsagaer, og det samme er utvivlsomt tilfældet med Heimskringla. Hvorfor skulde ikke Snorre have benyttet de tidligere udførligere sagaer, ligesom han bevislig benytter og udskriver værker som Orkneyinga- og Færeyinga saga, og i dets sted have benyttet de mere eller mindre kortfattede udtog af de enkelte sagaer, som han desuden sikkert med den störste lethed kunde anskaffe sig[1]). De ældre sagaer om Halfdan svarte, Harald hårfagre og Hakon d. gode har Snorre sikkert selvstændig benyttet. Hvorvidt der har været en ældre saga om Harald gråfeld, vides ikke bestemt. Alt tyder på, at det ikke har været tilfældet; deraf forklares de så afvigende fremstillinger i de forskellige skrifter. Hos Snorre synes sagaen om ham hovedsagelig at være skreven efter vers, tildels efter Odds Olafssaga og for en — ringe — del efter traditionen (gråfeld-kapitlet); endelig har der måske eksisteret en selvstændig þáttr om Eyvind skaldespiller, der af Snorre er stærkt benyttet. En sådan þáttr vilde fra et isl. standpunkt være

[1]) Jfr. *Rosenberg* i Nordboernes Aandsliv II.

let forståelig, på grund af det venskabelige forhold, Eyvind stod i til Islænderne (se I, 460—61), — han var også i slægt med visse familjer på Island —, og på grund af den rolle, han spillede i Hakon d. godes dage. Under denne forudsætning forstås først rigtig, at Snorre lader ham få en så stor plads i Harald gråfelds saga. Hvad der fortælles om ham, oplyser fortrinlig forholdet mellem Harald og modpartiet, samt de elendige uårstilstande, der da herskede i Norge. Mulig har der også været en þáttr om kong Sigurd slefa, som Snorre og andre har benyttet. En sådan findes også i Flatøbogen, men i den form, som den her har, kan den ikke have foreligget Snorre. — Olaf Tryggvasons saga er hovedsagelig skreven efter Oddr, men med tilbörlig hensyntagen til andre kilder, en saga om Hakon jarl, Jómsvík. saga, Íslendingabók, Kristnis., samt skjaldedigte og endelig traditionen, f. ex. i k. 63, 74—80; egne betragtninger og tilföjelser findes også. Snorre har fornuftmæssig bragt Odds historiske stof i en bedre orden og omredigeret det; han samler, hvad der hos Oddr er adskilt, omstiller og retter ved hjælp af skjaldevers og kronologiske beregninger. Snorres selvstændighed og kritik viser sig her allevegne i sin fulde glans. -- Olaf d. helliges saga indtager hos ham en hovedpart — omtrent en tredjedel — af det hele. Grundtrækkene og hovedbegivenhederne i Olafs liv var allerede givne i Ældre saga, der åbenbart helt igennem danner grundlaget for Snorres fremstilling. Men ingen steds har Snorre benyttet flere kilder ved siden af end her, og ingen steds fremtræder hans ævne til historisk sammenarbejdelse og harmonisk fremstilling klarere end her. Foruden skjaldedigte, særlig Sigvats vers, som han i en udstrakt grad har brugt, har han for det første vistnok benyttet Styrmes bearbejdelse af Ældste saga eller de kilder, denne har øst af, og fået de derfra hæntede stykker vel indarbejdede i sin fremstilling. Dernæst optager Snorre længere stykker af Jarlasögur og Færeyingasaga, foruden enkelte andre mindre fortællinger f. ex. om Torodd Snorrason, Steinn Skaptason osv. Men aldrig optages der noget uvedkommende og alt indskrænkes til det nødvendige, uden at det dog bliver mindre forståeligt. Disse fra vidt forskellige sider optagne stykker skal tjæne til at vise, hvorledes Olaf stadig og ufortrødent arbejdede for sit dobbelte, bevidste formål: udbredelsen af guds rige, kristendommen, med fuldkommen udryddelse af

hedenskabet og dets skikke på den ene side, udbredelsen og grundfæstelsen af sit eget jordiske rige i selve landet og udvidelsen deraf både mod øst (Jæmtland) og vest (de af Nordmænd befolkede øer i Vesten) på den anden; hans stræben lykkedes i bægge tilfælde, undtagen hvad Island angik; dér strandede hans politiske planer ganske. Denne samling og sikring af Norges rige forløb uden at skabe nogen egenlig misstemning imod kongen, om han end gjorde enkelte hövdinger til sine fjender, fordi han ikke vilde tåle, at deres magt og myndighed blev for stor (Erling jarl). Ganske anderledes følger for ham havde derimod hans virksomhed i guds riges tjæneste; ved denne skaffede han sig mange mægtige mænds fjendskab og had, særlig i det nordenfjeldske Norge. Til alt dette kom, at Olaf vilde sikre den indenlandske fred, ro og orden ved gode love, så at alle og enhver kunde få deres ret. Den strænge overholdelse heraf og af kristendommens fordringer har sikkert skabt uvilje imod ham mange steder. Da så Knud d. store fik tid til at beskæftige sig med Norge og dets forhold til Danmark og fandt ud, at han kunde göre fordring i det mindste på en stor del af Norge, var alt så godt forberedt, at det var ham en let sag at lokke de norske hövdinger til frafald, tildels ved hjælp af løfter, han ikke altid holdt, ved kloge formaninger og ikke mindst ved ligefremme bestikkelser. Hermed var Olafs skæbne afgjort. Indenlandsk utroskab, udenlandsk samvittighedsløs agitation var det, der bragte Olaf til fald, det, der berøvede ham land og liv. Men hvis hin berömte sætning: *mors reparatio vitæ est* nogensinde har bevist sin sandhed, har den gjort det ved martyrdøden ved Stiklestad. Det er denne betydningsfulde begivenhed, som alt det forudgående egenlig stadig stiler hen imod og bestandig forbereder. Det er med dette for öje, Snorre benytter sine mange og rige kilder til sin udførlige skildring af kong Olaf. Denne er lykkedes aldeles fortrinlig både ved optagelsen af de enkelte afsnit, den sikre fastslåen af deres betydning for helheden, og ved de enkelte personers optræden, hvor det dog stadig er kongen selv, der er det midtpunkt, alt drejer sig om, og som aldrig tabes af syne. I sagaen er der en påfaldende mængde afsnit og kapitler, hvis umiddelbare kilde ikke nu kan påvises, således f. ex. k. 32—35, 36—38, 59, 60—67, hele stykket om Torgny, 73—85, 137—38 osv. Endel heraf kan have stået i de ældre, ud-

førligere samlingsværker eller sagaer, Snorre benyttede. I andre *tilfælde* synes enkelte selvstændige þættir at foreligge (f. ex. hele afsnittet om Hrœrekr, en saga om Sigvatr skjald, som *G. Vigfússon* i sin tid antog, osv.). Endelig kan en del bero på levende norske og islandske traditioner, der først er optegnede og litterært benyttede af Snorre.

For Sven Alfifassons regering har Snorre benyttet tidligere fremstillinger i forbindelse med Olafssaga samt digte (Tryggvaflokkr). For de følgende sagaers vedkommende er det klart, at Snorre overhovedet har benyttet og helt igennem kunnet følge de tidligere eksisterende kongesagaer og værker, idet han dog tillige har anvendt den samme kritik, den samme fornuftmæssige ordningsmetode, og endelig haft de samme midler til at rette sine forgængere, tildels ved udstrakt brug af skjaldedigte. Skönt forarbejderne her var ganske anderledes udførlige og pålidelige end för, var der dog stadig grund til at anvende kritik mod dem, og en sammenligning viser, at Snorre var stadig den årvågne; om det så kun er enkelte småændringer, omstillinger og lign., er de i så henseende betegnende. Også i denne del findes kapitler, der ikke står andre steder (som k. 7—11 i Magnus d. godes s., hvor atter en saga om Sigvatr tydelig spores; Magnus barfods s. k. 17—20, Sig.—Eyst.—Olafs s. k. 28—29), samt kilder selvstændig benyttede som Hakon Ivarssons saga (i Har. harðr.). Enkelte afsnit, f. ex. det om Vendernes overfald på Konungahella, synes at bero på islandsk tradition, der måske særlig bör knyttes til Oddaslægten (jfr. *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr. 71—72). For årene 1130—61 har Eiríkr Oddssons bog — som ellers — også for Snorre været hovedkilden — hvad der jo ligefrem udtales (s. 360. 364. 365. 368; jfr. ek 363, der er Eiríkr, ikke Snorre). Her var der overhovedet kun lidet at tilföje eller rette. Hvad sagaen om Inge og Sigurd angår, trænger den til en særlig bemærkning. Det er ved en nærmere betragtning, forekommer det mig, ganske klart, at k. 14—20 er et (senere) indskud i den oprindelige, til grund liggende tekst, der dog ikke helt stammer fra Snorre, da Morkinsk. også har deres indhold. Indskuddet er altså ældre end c. 1210—1220. At kap. 13, hvor det i almindelighed fortælles, at Eysteinn kom til Norge og af sine brødre fik en tredjedel af landet, er oprindeligt, er givet; i en saga om Sigurd og Inge måtte denne begivenhed om-

tales. Begyndelsen af k. 14 om Magnus — den 4. broder — er hæntet fra Einars vers, der kun findes her; den er optagen af Snorre selv. Når det så bagefter om Ottar birting hedder, at »han var lendermand og en stor hövding, tröndersk af slægt«, kommer denne bemærkning — hvis indhold dog ikke direkte er meddelt för — i al fald for sent, og er så meget mere påfaldende her, som Ottar ofte er bleven omtalt i det foregående både som hövding og som sådan særlig knyttet netop til Trondhjem (se navnlig s. 360). Denne noget kejtede oplysning kan kun bero på, at der her dukker en ny kilde op, der ikke er benyttet med den tilbörlige årvågenhed. Til k. 14 er 15 (om Ottar) knyttet. Hos Eiríkr har Ottars død kun været antydet, som det sker i k. 21; der var ingen grund til at dvæle særlig ved hans død, mere end de andre hövdingers. K. 17 vedkommer ikke kongerne, men er indsat her, ligesom k. 16, af kronologiske grunde. K. 18 handler om Hakon hærdebreds fødsel, som det ifølge Snorres princip var passende og konsekvent at indsætte her, men som Eiríkr ikke havde nogen grund til at omtale. Endelig er der k. 19—20, der særlig handler om Eysteins krigstog, udelukkende efter Einar Skulasons vers — altså efter ganske andre sagaprincipper og kilder end Eiríks skrift i det hele. K. 21 fortsætter direkte k. 13; da nu Fagrsk. intet kender til k. 14—20, men har ud i ét et uddrag af k. 13 og 21, må det betragtes som sikkert, at de nævnte kapitler er indskud[1]). — Hakon hærdebreds saga er vanskelig at kontrollere, da de andre kilder her er meget få og mangelfulde; men uden tvivl har Snorre for dens, ligesom også for Magnus Erlingssons sagas vedkommende — hvor vi har Fagrsk. til sammenligning — benyttet en ældre saga, men en sådan, hvor der kun var lidet at ændre.

Det er således, på enkelte undtagelser nær, allevegne litterære kilder[2]), Snorre har haft til sin rådighed; hertil kan også skjaldenes digte regnes. Benyttelsen af dem begynder allerede

[1]) Heraf er det igen end yderligere klart, hvor rigtigt det er, når det hedder at Erik skrev om de to brødre, Sigurd og Inge, alt til deres død, eller — hvis man hellere vil —, herved er den vigtigste grund til at lade ordene: »alt til deres død« kun gå på Magnus og Sigurd slembe (jfr. ovf s. 383—85), bortryddet.

[2]) Fremmede — latinske og lign. — kilder har Snorre slet ikke benyttet.

Ynglinga saga (Ynglingatal m. m.) og de udgör her den vigtigste kilde. Til sagaens istandbringelse var de imidlertid ikke nok; dette er tydeligt, uagtet vi ikke har digtene i deres oprindelige udstrækning. Ved siden af har Snorre her haft skrevne optegnelser om de enkelte konger, en kortfattet saga om Ynglingerne, hvad jo også bevises ved Hist. Norwegiæ (se ovf. s. 607); desuden er Skjöldungasaga benyttet og måske flere sagaværker.

For den historiske tids vedkommende havde Snorre »alle kongers kvad« fra og med Harald hårfagres. For ham spillede dog de digte, der hidrørte fra det (9.), 10. og 11. årh., samt det 12. årh.s første del, den störste rolle. Denne har han selv træffende angivet i sin fortale. De var, kort sagt, både en kilde og en prøvesten — med hensyn til traditionen —, »når de opfattedes rigtig«. At Snorre havde flere forudsætninger til at opfatte dem rigtig end de fleste af hans samtidige, er sikkert og vist. Han har da også i det hele forstået dem, som de skulde, med undtagelse af enkelte tilfælde, hvor det var ham så at sige umuligt, hvorom ovenfor. Ved versenes hjælp har han rettet traditionen og andre kilder vistnok på flere steder, end vi er i stand til at kontrollere det. At han på enkelte steder har undladt at göre dette eller ikke lagt mærke til en uoverensstemmelse mellem prosa og vers, viser den omstændighed, at han lader kong Magnus d. gode opholde sig på Hördaland (Hkr. III, 29), hvor Sigvats vers viser, at Magnus må have været nord for Sogn. Men dette er omtrent enestående. Hvor grundig Snorre har benyttet sine vers, viser i det mindste ét interessant eksempel. I Olaf d. helliges saga (k. 3) hedder det om Olafs öjne, at de var så skarpe, »at det var frygtindgydende at se ham i öjnene, når han var vred«. Denne bemærkning, der ikke findes — og næppe fandtes — i Snorres kilder, er hæntet fra det vers af Sigvatr, der anføres i k. 226 (vers 151). I hvor höj en grad Snorre har benyttet versene, kan måles ved en sammenligning med Fagrsk. Jeg skal blot nævne Sigvats vers, som han vistnok fuldstændig har kendt og tildels for en stor del først benyttet, og således videre.

Misforståelser af de prosaiske kilder, beroende på fejllæsning og lign., forekommer vistnok sjælden eller aldrig. Derimod har det hændtes Snorre at misforstå sin kildes angivelse og derfor foretage en »rettelse«. der viser sig at være urigtig, som når han

opfatter slaget »foran Vestland på Re« (Magn. góð. k. 29) som en kamp med Sven, istedenfor med vendiske vikinger.

Når Snorre havde to forskellige kilder, har han kunnet göre et af to, enten at forkaste den ene kildes fremstilling til gunst for den anden — således som han hver gang fandt rimeligst — eller søge at forene bægge, udjævne striden imellem dem, optage bægge beretninger. Det første har han sikkert hyppigst gjort; det sidste har han valgt nogle gange, hvorved den historiske sandhed, som det i denslags tilfælde i reglen plejer at ske, forrykkes eller forvanskes. Når det i visse ældre fremstillinger af Olafssaga udtrykkelig hed, at Olaf Tryggvason havde deltaget i kejser Ottos krigstog til Danmark (974) — hvorom andre kilder tav —, har Snorre ikke helt turdet forkaste denne beretning, tilmed da den efter hans beregninger vistnok ikke var så aldeles kronologisk umulig; til Snorres undskyldning tjæner imidlertid, — og her viser hans kritiske sunde sans sig —, at han intet har optaget af de foreliggende kilders udførlige fremstilling af Olafs deltagelse i krigstoget (Danevirke-angrebet); grunden hertil er utvivlsomt den, at de samtidige skjaldes kvad intet indeholdt om Olaf i forbindelse med kejserens tog. Han har altså kun den nøgne beretning, at Olaf var med. En större og mindre forsvarlig forvanskning af de historiske forhold er Snorres fremstilling af Magnus d. godes forhold til Harald hårdråde efter dennes ankomst til Norden. Her fandt Snorre to fremstillinger, hvoraf den ene (som f. ex. den i Ágrip) gik ud på, at bægge fyrster straks ved det første møde eller i al fald uden at Harald først havde været i Norge, var blevne forligte, medens den anden (i Fagrsk.—Morkinsk.) udtrykkelig påstod, at Harald først var sejlet hjem til Norge, hvor han mod Magnus' vilje havde fået den unge Tore på Steig til at hylde sig på tinge og udråbe sig til konge over Norge. For dette sidste anførtes der en så god og uimodsigelig kilde som muligt[1]); den kunde Snorre ikke lade uænset. Uagtet nu denne hylding ved Tore var ganske overflødig, ja næsten utænkelig, hvis det hele var gået venskabelig til fra først af, og burde være forkastet, forudsat at den anden beretning antoges som rigtig, forbinder Snorre bægge med hinanden; herved må han have foretaget temlig vilkårlig

[1]) En familjetradition, knyttet til eksisterende genstande.

ændringer i teksten; således nævner han ikke det sted, hvor forligsmødet holdtes, da det ikke passede godt til hans fremstilling. Så vidt det kan skönnes, er denne kombination en af de få virkelige pletter på Snorres i øvrigt så mønsterværdige komposition. At det ikke er skjaldene, der er skyld i denne fremstilling, er forhen (I, 363—66) eftervist.

At det var Snorres ufravigelige princip kun at skrive, hvad der var godt afhjemlet, er utvivlsomt. Derfor borger først og fremmest hans egne ord i fortalen; dernæst den omstændighed, at han aldrig søger at besmykke en norsk konges færd eller nederlag, således som det kan være tilfældet i andre bearbejdelser. Således lægger han Magnus barfods utvivlsomme Foxerne-nederlag ubarmhjærtig blot, hvor f. ex. Ágrip lader ham sejre. Hans upartiskhed og vilje til at fortælle den usminkede sandhed viser sig også f. ex. deri, at han lader Olaf d. hellige fælde en uretfærdig dom (k. 140), hvilket også bliver et led i hövdingernes rejsning imod ham. Han lægger heller ikke skjul på Olaf Tryggvasons hæslige grusomheder. Hermed hænger Snorres ufravigelige lyst til at være retfærdig mod alle på det nöjeste sammen. Dette træder tydeligst frem i hans sammenfattende domme over de enkelte personer, som f. ex. Hakon jarl (Ó. Tr. k. 50). Ganske vist havde allerede Oddr i sin bog ladet ham vederfares retfærdighed ved særlig at fremhæve jarlens legemlige skönhed, klogskab og tapperhed — medens Ágrip om ham kun har ondskabsfulde ord: »således afsluttede skjörlevneren sit liv i et smudsigt hus (ɔ: svinestien)«. — Men Snorre giver en ganske anderledes fyldig og virkelig sympatetisk skildring af Hakon — også med anførelse af Torleifs vers —, der sikkert ikke er langt borte fra den historiske sandhed. I disse udtalelser om forskellige personer har Snorre föjet meget til af sit eget.

Når nu bortses fra de forskellige omstillinger, kritiske ændringer, kombinationer, rettelser og forbedringer, Snorre har foretaget i sine forgængeres tekster, samt fra hans egne udtalelser, kan det i det hele taget siges, at han overfor de enkelte afsnit, hvori der var lidet eller intet at ændre, har forholdt sig temlig passiv. Han har taget de enkelte fortællinger, han fandt i sine kilder, for så vidt de ikke på grund af legendeagtigt indhold var mistænkelige, og indført dem i sit værk ofte ganske ordret, hyppig

dog, hvor det af sagamæssige grunde kunde lade sig göre, noget forkortede eller sammendragne; i stilistisk henseende har han sikkert ofte forbedret dem. Når han skulde benytte længere sagaværker, gjorde han et passende udtog af dem, uden at han dog i nogen væsenlig grad ændrede deres udtryksmåde. Dette kan man let overbevise sig om. Således er f. ex. stykket om finnen Sváse (Hkr. I, 132—35) ordret stemmende med Ágrip, det om Sven Alfifassons love (Hkr. II, 513) med leg. s. og Ágr. I Olaf d. helliges saga kan det især iagttages, hvorledes Snorre har gjort sine uddrag. I k. 96—103 findes der uddrag af Jarlesagaerne; først gives en ganske kort udsigt over øernes historie; men omtrent fra og med k. 97 bliver fremstillingen så at sige en nöjagtig afskrift af sagaen. Her var intet at tilföje, og da Snorre nu var kommen til at fortælle om de mænd, Olaf fik at göre med, mente han, at fremstillingen ikke burde eller behøvede at forkortes. I dette og lignende tilfælde består altså Snorres selvstændighed i, hvormeget han optager af sin kilde, og hvorledes han indordner det optagne under sit historiske helhedssyn. Men netop her er det, vi allevegne, som bemærket, får lejlighed til at beundre Snorres kritiske blik og historiske takt.

Denne måde at benytte sine kilder på, d. v. s. at afskrive dem mere eller mindre nöjagtig, er ikke ejendommelig for Snorre alene; således bar man sig overhovedet ad i oldtiden — også udenfor Island; at betegne dette som plagiat vilde være fuldstændig meningsløst. Vi kan nu både ved hjælp heraf og ved enkelte direkte fingerpeg danne os en klar forestilling om, hvorledes Snorre overhovedet har arbejdet.

Prologens og altså Snorres første ord er: »I denne bog lod jeg (eller: har jeg ladet) skrive« osv.; Ó. Tr. s. k. 80 (s. 402) slutter med ordene: »det vil jeg nu straks herpå lade skrive — at fortælle om isl. mænd[1])«, (jfr.: »som jeg vænter endnu skal senere blive sagt i Olafssagaen, Hkr. II, 309). Disse udtryk forudsætter tydelig, at Snorre har benyttet skrivere, hvem han har foreskrevet, hvad der skulde afskrives, og — vi tör tillægge — hvem han uden tvivl har dikteret, hvad der skulde stå, når de

[1]) Denne sætning, der egenmægtig er udeladt i Frís., lyder som en løs notits, der i og for sig ikke var bestemt til at optages i selve værket. Jfr. Keyser s. 456.

ikke ligefrem skulde afskrive et bestemt afsnit efter en foreliggende kilde. Men stadig har Snorre »siddet over« dem, som det hedder om kong Sverre og Karl; stadig har han passet nöje på; det er overalt hans ordnende hånd, hans skabende ånd og hans kritik, der helt igennem føles. Værket er fra først til sidst én mands personligheds-udtryk.

Til trods for Snorres påpasselighed og udmærkede kompositionsævne var det næsten en uundgåelig følge af den fremgangsmåde, der benyttedes, af kildernes forskellige art, samt af, hvor lang en tid, der må være medgået til udarbejdelsen af et så vidtløftigt værk, at der opstod ujævnheder, enkelte inkonsekvenser, ja modsigelser mellem de enkelte sagaer. Disse er dog i det hele taget af en meget underordnet art. Således er f. ex. Rudejarlernes slægtregister i Ol. hell. s. (k. 20) ikke ganske stemmende med det i Har. hårf. s. (k. 24; Hkr. I, 132). Afvigelserne beror på benyttelsen af forskellige kilder, og Snorre har undladt at slå op på det første sted, da han skrev eller lod skrive det sidste. I Har. hårdr. s. (k. 20) hedder det, at Magnus d. gode tog til Norge efter Helgenæs-slaget, medens det i Magnus' egen saga (k. 35) hedder, at han om vinteren opholdt sig i Danmark. Forklaringen bliver den samme[1]). En ujævnhed er det, når f. ex. Sváse i afsnittet om ham (Har. hárf. k. 24) uden videre nævnes, som om han var nævnet för. At dette virkelig har været tilfældet i Snorres kilde, ser vi af Ágrip. Ved en uagtsomhed er således en bemærkning udfalden, der dannede en indledning til Sváse-Snæfrid sagnet. Snorre lader Hakon jarl Grjótgardsson (Har. hárf. k. 12) dø altfor tidlig (omkr. 870), men han må have levet til henimod 900 eller endnu længere, eftersom hans sön Sigurd først dør 962 (jfr. *P. A. Munch* og *G. Storms* bemærkninger herom). Fremstillingen i k. 37 synes da også at stride imod k. 12[2]).

---

[1]) Om det er Snorres eller afskriveres skyld, at en sætning, Hkr. II, 237 øverst, er udfalden, er usikkert. Det hedder, at kong Olaf »beredte sig til at rejse op« på Romerike; dette forudsætter, at han kommer nede fra Viken; men beretningen om, at han var kommen til Viken mangler. Ligeledes er der uden tvivl udfalden en bemærkning om, at Tóste jarl faldt i Stanfordslaget.

[2]) Når man har anket over, at Snorre (Hák. góð. k. 11) henviser til et tidligere sted angående Halfdan svartes love, der ikke skulde indeholde, hvad

Snorres komposition er alt i alt nærbeslægtet med slægtsagaernes. Han samler og behandler stoffet overhovedet på samme måde som disses forfattere. Han indfletter ofte taler, som han uden tvivl dels selv har formet, dels stiliseret; de er i reglen fortrinlige. Først og fremmest må da f. ex. nævnes kong Olafs og Torgnys taler på Upsalatinget som nogle af de mest glimrende. Ved siden af dem står brødrene Hrœreks og Hrings taler; hver af dem repræsenterede sit princip. Det er lykkedes Snorre fortrinlig at udtrykke disse. Men det er klart, at talerne ofte kun er talerør for ham selv og hans egne meninger, ligesom også Einar Tværåings tale (Ól. helg. k. 125) sikkert er Snorres egne ord — tildels møntede på forholdet mellem Hakon d. gamle og Island — og dog er de i fuld overensstemmelse med den talendes egen karakter[1]). Man kan fremdeles pege på taler som kong Olafs i k. 211 og ikke mindre på biskop Sigurds i k. 218, der er særlig karakteristisk. Også mange samtaler er fortrinlige (f. ex. i Saga Selsbana, Ól. helg.).

Snorre lægger særlig vægt på personskildringen — ligesom tilfældet, mere ubevidst, er i slægtsagaerne. Ikke alene viser dette sig deri, at hovedpersonen overhovedet altid er den, alt drejer sig om, og som belyses fra så at sige alle sider, idet bipersonernes optræden skal tjæne til at stille den i det klareste lys. Gennem dette, ved sine taler, ved sine handlinger står enhver person — dette gælder også bipersonerne — fuldstændig klar og utvetydig for os. En særlig forkærlighed har Snorre åbenbart haft for de gamle norske stormænd, mænd som Erling Skjalgsson, Hárekr i Tjotta, Arnesönnerne, hvortil den svenske gubbe Torgny slutter sig osv. osv. Han forsömmer ikke skildringen af dem, den er hans hjærtenslyst; han har følt sig åndsbeslægtet med dem. — Vi har i det foregående omtalt hans upartiske behandling af disse mænd. Höjest når Snorre, når han skal skildre personlige modsætninger som Olaf d. hellige — Olaf den svenske, Magnus—Har-

---

der sigtes til, er det dog sikkert, som *Storm* hævder, k. 7 (Hkr. I, 94—95), der menes. I øvrigt må det ikke glemmes, at Kringlas tekst netop her er tabt. Det er ikke udelukket, at den her har lydt anderledes end de andre håndskrifter.

[1]) Jfr. *G. Storm*: Sn. St. Hist. s. 99—100: »Overalt er hvert ord skrevet ud af personernes karakter«.

ald, Sigurd—Eystein, Arnesönnerne osv. osv. Vi får herigennem et klart blik for Snorres dybe og fine psykologiske sans, der både fremtræder i den måde, hvorpå han skildrer og fastholder familjekarakteren slægtled efter slægtled, og den måde, hvorpå han, i givne tilfælde, viser denne karakters udvikling (jfr. *G. Storms* bog s. 100 ff.). Den finhed, han lægger for dagen f. ex. i afsnittet om Asbjörn Selsbane, er uforlignelig. Ikke mindre fint blik har Snorre for de forskellige kvindekarakterer; i så henseende skal vi minde om kvinder som Asta, Ingibjörg, dronning Astrid — og den hovmodige Alfhild (i forholdet til Astrid) osv. Hermed hænger nöje sammen følelsen af forholdet mellem skyld og straf, som Snorre har haft en indtrængende forståelse af. — I alt dette er vi berettigede til at se Snorres egne åndsævner; det er netop ved stoffets tilrettelægning, personers og bipersoners optræden, og navnlig deres taler, at de opfattes og karakteriseres af forf. selv.

Sine personskildringer indskyder Snorre på passende steder, når et afsnit afsluttes og forf. ligesom får råderum til at hvile lidt under den fremadskridende fortællings gang (Ó. Tr. k. 85), eller ved og i anledning af personernes død (Hakon jarl) eller når skildringen kan tjæne til belysning eller bedre forståelse af deres færd straks i det følgende (Erling Skjalgsson, Ol. helg. k. 22—23).

Alt dette hører også med til kompositionen i det hele, der i det foregående i øvrigt er tilstrækkelig belyst. Til det fremdragne kan endnu föjes, at Snorre holder af at give korte, ræsonnerende betragtninger og vejledende sammenstillinger af de forskellige virkende grunde og sammenstødende motiver (f. ex. Ól. helg. k. 181 fin., hvor grundene til opstanden kort og fyndig med ægte historisk blik samles; sst. k. 46 om lendermændene osv.; jfr. Ó. Tr. k. 111). Heri afviger Snorre fra sine forgængere og viser sin selvstændighed.

Snorre interesserer sig — ligesom hans private liv viser — særlig for svundne tiders forhold, indretninger og sædvaner, og viser sig således atter i nær slægt med slægtsagaernes forfattere. Skildringen af disse forhold indsættes på passende steder; særlig mærkes den i Yngl. s. Ligeledes beskriver han med forkærlighed mærkeligheder, han har set i Norge og som passende kunde indflettes i fortællingen; f. ex. Harald hårfagres ligsten (sagaens k. 42); denne omtales ganske vist også i Fagrsk., men Snorre har åben-

bart selv været i Haugesund, set stenen og målt den, og hans mål er rigtigt nok. — Fremdeles indfletter Snorre geografiske beskrivelser. Med en sådan begynder jo Yngl. s.; Sverrig beskrives i Ól. helg. k. 77[1]). Nogle af disse beror på Snorres eget selvsyn og er absolut træffende[2]), som beskrivelsen af Sarpsborg (sst. k. 61), og Karmøen (sst. k. 118). Snorre har i Norge kun færdedes på de almindeligste ruter (f. ex. den almindelige kystvej fra Nidaros af), men afstikkere til historiske steder på øer eller inde i landet har han ikke haft lejlighed til at göre. Således har han hverken været ved Stiklestad eller på Frædøen eller Stordøen eller på Re osv. Heraf et par unöjagtigheder i hans terrænskildringer (se ovf. s. 244—45)[3]), der alt i alt dog er ganske træffende, således er beskrivelsen af skuepladsen for Foxerneslaget, som Snorre sikkert ikke selv har besøgt, mærkelig svarende til de nuværende forhold osv.

Ved hele sin metodiske fremgangsmåde, ved sit dybe blik for og gennemtrængende forståelse af personligheden, af hvad der var det centrale i udviklingen og forholdet mellem bægge disse dele, fremdeles ved sit kritiske skarpsind og sans for en afrundet logisk sammenhængende, pragmatisk fremstilling er det lykkedes Snorre at skabe et værk, der ikke alene langt overgår alle andre samlingsværker om de norske konger, men et værk, som står på höjde med de bedste slægtsagaer — hvor stoffet var ulige lettere at tumle —, og overhovedet kan måle sig med verdenslitteraturens bedste historiske værker. Siden Thukydides' dage var der ikke skabt et værk som Snorres; siden Snorres dage er det først vort århundrede, der har frembragt historikere, der kan jævnføres med ham, og på grund af videnskabens nuværende standpunkt kan siges at overgå ham. I virkeligheden er Snorres historieskrivning rent moderne.

Snorres stilistiske fremstilling må man her være meget

---

[1]) Her er dog en fejl begået. — Snorre kender ikke det rigtige forhold mellem Lyrskovsheden og Skodborgå, hvad der er så meget mere tilgiveligt, som Arnorr jarleskald sammenblander bægge.

[2]) Når han siger, at der »går et næs nord fra til fossen Sarp«, er dette netop rigtigt.

[3]) Jfr. *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr. s. 86 (om Oplandene).

forsigtig med at bedömme[1]), da man aldrig — undtagen i enkelte tilfælde — rigtig kan vide, hvad der er hans eget, i det mindste helt hans eget. Vi ser da også, at stilen ofte er temlig forskellig i de forskellige sagaer og afsnit; grunden hertil forklares ved Snorres fremgangsmåde. Dog kan der vistnok udpeges afsnit, som Snorre synes at have sat sit selvstændige præg på, og hvor vi finder den samme stil som i Edda, således f. ex. den glimrende saga Selsbana; jfr. hvad der ovenfor er bemærket om taler og samtaler. Gennemgående genfinder vi i Hkr. det bedste i slægtsagaernes, f. ex. Egilssagas, stil. Fremstillingen er overalt let, flydende og gennemsigtig; sætningsforbindelsen så godt som altid utvungen; talen bevæger sig i det hele jævnt, roligt og behageligt. Hvor der undtagelsesvis findes tilløb til retoriske kunster (f. ex. i Har. hárf. k. 24 fin.) er det ikke Snorres egen, men kildens udtryksmåde, som Snorre ikke har fundet grund til at ændre. Virkningsfulde sætninger findes rundt omkring. Det vilde føre for vidt at komme nærmere ind herpå. Dog kan afsnittet om Torgny lagmand fremhæves og bl. a. her særlig en sætning som den fireords sætning Hkr. II, 142_{18}: *þá stóð upp þorgnýr*, der naturligvis må læses i forbindelse med det foranstående og følgende. I al sin simpelhed er den uforlignelig. Som den står der, virker den som en elektrisk gnist, og driver spændingen til det höjeste; desuden ejer den, betragtet for sig selv, en betagende kraft, netop derved, at det er ordene *þá* og *þorgnýr*, der får hele sætningsbetoningen (man læse ordene i rækkefølgen: *þá stóð þ. upp* eller *þ. stóð þá upp* — hvad der vilde være den simpleste ordstilling —, og man vil føle ordenes mathed). Synet af Torgny, da han rejste sig, må have gjort et overvældende indtryk; det er noget af dette indtryk, den lille sætning formår at bibringe læseren. Dette er blot ét eksempel af mange.

Der er enkelte partier af Hkr., vi i det foregående lige har nævnet; det er Olaf d. helliges jærtegn[2]). De findes, som bemærket, fordelte på alle sagaer efter Olafs egen undtagen Magnus Erlingssons. Alle disse jærtegn, der kun står i tidsforhold til de enkelte sagaer, de findes i, er udskrevne af en eller anden jær-

[1]) *G. Vigfússon* har endogså som særligt eksempel på Snorres stil fremhævet kapitler — der aldrig har stået i Hkr.

[2]) Jfr. *G. Storm*: Sn. St. Hist. skr. 170—72.

tegnsbog, og vistnok ordret. At Snorre skulde have udøvet nogen kritisk virksomhed eller forbedret dem i stilistisk henseende kan næppe med rette antages. Efter at han havde bestemt, at og hvor de skulde optages, har han overladt sine skrivere at indføre dem. Tonen er undertiden i den grad legendarisk, æmnet i den grad latterligt (f. ex. i det sidste jærtegn i Sig.-Eyst.-Ol.s saga), at man næppe kan forstå, at det er Snorre, der har kunnet bekvemme sig til at optage sligt, — han, som ellers er fornuften selv. Endel af disse jærtegn genfindes i Geisli, de fleste i den norske homiljebog, men i en noget forskellig orden; ligeledes i Acta Scti Olavi. Nogle få findes kun hos Snorre (krøblingen i Valland, barneliget, sværdet Hneitir).

Endelig er der det spörgsmål, når Hkr. er forfattet og udarbejdet.

At den skulde være skreven för Snorres første udenlandsrejse, er så at sige utænkeligt, og modbevises ved de stedsbeskrivelser, der forudsætter Snorres selvsyn og andre tegn på hans rejser og de derved erhværvede kundskaber (om forskellige forhold i Sverrig; mulig hører hans Emundar saga hertil). Men umuligt var det ikke, at han havde fattet tanken og gjort nogle forberedelser ved at samle ældre skrifter og studere disse. Langt sandsynligere er det imidlertid, at det først er selve Norgesrejsen og opholdet hos Hakon og Skule, der har vakt tanken eller modnet den; en opfordring fra Hakons side var i og for sig ikke unaturlig[1]). Hvordan det nu end forholder sig hermed, — ét må vistnok betragtes som sikkert, nemlig, at Hkr. er skreven i tidsrummet 1220—30. Dette tidsrum var uden tvivl det roligste og lykkeligste i Snorres senere liv; uagtet han havde endel stridigheder navnlig med sin frænde Sturla, var det dog intet i sammenligning med, hvad der senere væltede ind over ham i de sidste ti år, han levede. Hertil kommer, at Sturlunga må antages at give os umiskendelige oplysninger om grænsen for Hkr.s tilblivelse nedad i tiden. Det hedder der — se ovf. s. 678 —, at Sturla Sigvatsson i vinteren

[1]) Var det måske det fjendtlige forhold til Snorre, der senere bevægede Hakon til at få en anden til at skrive Fagrskinna?

1230—31 lod »afskrive de sagabøger, som Snorre havde sat sammen« [1]). Hermed kan kun Heimskringla menes.

At Snorres værk om de norske konger har en overordenlig stor historisk betydning, vil ingen falde på at benægte eller betvivle. Men på grund af hans kritiske virksomhed, hans subjektive kombinationer, der trods den skönsomhed, der viser sig deri, dog må siges ofte at være vilkårlige, må den historiske gransker i nutiden aldrig forsömme, hvor det er muligt, at sammenligne Snorres fremstilling med de andre, der haves, og som enten var hans kilder eller af disse afledede og altså med dem — hvor de er tabte — sidestillede skrifter.

---

§ 16.

Sturla Þórðarson.

De fleste bidrag til denne mands levnedsskildring findes i Sturlunga; den giver os en i det hele fyldig beskrivelse af hans liv og hovedtrækkene i hans karakter[2]).

Sturla var en sön af Snorres broder, Þórðr Sturluson og dennes frille, Tora, af ukendt herkomst. Med hende havde Þórðr 5 andre börn, hvoraf Óláfr hvítaskáld vistnok var det ældste[3]). Sturla er født 29. juli 1214. Om hans opvækst vides kun, at han

---

[1]) *Sturla .... lagði mikinn hug á, at láta rita sögubækr eptir bókum þeim, er Snorri setti saman* (St. I, 299). Denne udtalelse er tydelig nok; impf. *setti* betyder uden tvivl her — som så ofte — »havde sat« (plusqupf.). Når der her tales om »bøger« i flertal, er dette vel forståeligt; enten tager det sigte på de forskellige sagaer, eller de skindbogs-hæfter, de var skrevne på.

[2]) Foruden til Sturlunga kan henvises til Landn., Dipl. Isl., Hákonarsaga, Árna biskups saga og Isl. annaler. Biografier haves af *Schönning* og biskop *Finnur Jónsson* i Heimskr. V. bind, *Finnur Magnússon* i Skand. litt. selskabs skr. XIX, *Sveinn Skúlason* i Safn til sögu Isl. I, jfr. II, 31. 39—42; *K. Maurer*: Ausdrücke, Anm. 31, jfr. 40, *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. § 19, 30. Jfr. *Jón Þorkelsson*: Ævisaga Gizurar Þorvaldssonar.

[3]) Sturl. I, 190.

blev opdragen hos sin bedstemoder, Guðný, der vilde lade ham arve alt, hvad hun ejede, hvad Snorre dog ikke vilde tillade (Sturl. I, 265). Þórðr og Snorre forligtes angående sagen, og der opstod intet uvenskab mellem de to slægtlinjer. Tværtimod sluttede Sturla sig tidlig til Snorre; det er klart, at han har betragtet denne som slægtens overhoved og ypperste; hans minde omfattede Sturla altid med hengivenhed. Allerede 1226—27 er Sturla hos Snorre i det berömte julegilde og i 1233 er han særlig knyttet til ham (Sturl. I, 275. 316). Sturla har været tidlig udviklet; året efter blev han og broderen Olaf benyttede til en ekspedition, og Olaf foreslog endogså Sturla til voldgiftsmand, sammen med faderen, hvad modparten gik ind på (Sturl. I, 328—29). I den følgende tid finder vi Sturla på faderens vegne indviklet i stridigheder særlig med Orœkja; de sluttede forlig, og det bestemtes (1235), at Sturla skulde »opholde sig hos Snorre«, og den følgende vinter har han uden tvivl været hos ham (St. I, 330—31, 334. 338). Men tiderne var ugunstige for Snorre, og 1237 rejste han til Norge. 1236 blev Orœkja ilde medhandlet af Sturla Sigvatsson, uden at Sturla, der da var i Reykjaholt, kunde forhindre det; han blev endogså tvungen til at opgive Orœkjas sag (St. I, 345—47). Året efter, 1237, døde Sturlas fader, hvorefter han overtog gården Eyrr (St. I, 348—50). Forholdene førte det nu med sig, at Sturla ret naturlig sluttede sig til sin frænde Sturla Sigvatsson imod den fælles modstander Gissur Torvaldsson. Vi træffer da også Sturla både som deltager i toget til Apavatn, da det var hensigten at fange Gissur, og i det store slag ved Örlygstad (1238); om Sturlas personlige deltagelse i kampen forlyder der imidlertid intet (St. I, 359—81). Året efter anlagde Gissur sag på altinget mod alle deltagere i slaget, og de måtte udrede höje bøder. Derefter og til Snorres død levede Sturla forholdsvis rolig; kun med Órœkja havde han en strid, under hvilken denne fratog ham gården Staðarhóll, den gård, som i fremtiden blev Sturlas egenlige hjem; men de forligtes på en smuk måde. I denne tid fik Sturla godt og vel halvdelen af familjegodordet. Efter Snorres død måtte han føle sig som den, der skulde hævne Snorre; han og Órœkja sluttede sig nöje sammen; derimod var han misfornöjet med sin broder Bödvars holdning, fordi denne havde ladet sig bruge som etslags spejder for Gissur. Sturla og Orœkja foretog et tog mod Gissur

til Skálaholt (1241—42), hvor det kom til kamp; i det hele var toget dog mislykket; det endte med et forlig, men kun af navn, og ufreden var lige stor efter som för. Gissur og den nordlandske hövding Kolbeinn unge sluttede sig sammen mod Sturla og Orœkja. Det kom da til det bekendte møde ved Hvidåbro, hvor Sturla og Orœkja svigagtig toges tilfange. Sturla forpligtede sig til at rejse udenlands og blev af Kolbeinn ført som fange til Nordlandet. Sturla blev dog af denne fritagen for udenlandsrejsen mod at sværge ikke i fremtiden at stå imod Kolbeinn (St. I, 394—409). Ved dette tidspunkt (1242) begynder Tord kakales optræden i Island. Denne, en sön af den af Gissur fældede Sigvatr, følte det som sin pligt at hævne Örlygstadslaget på Gissur; også Kolbeinn, der havde konfiskeret hans fædrenearv, måtte han blive modstander af. Han henvendte sig nu til Sturla med anmodning om at støtte sig, men Sturla følte sig bunden af sin ed og kunde intet love, medmindre Kolbeinn forbrød sig mod ham (St. II, 7. 12. 22. 27). Sturla har dog sikkert følt lyst til at støtte Tord, og da Kolbeinn uden grund endogså gav sine udsendinge pålæg om at dræbe Sturla, anså denne sig løst fra sine forpligtelser, og nu først sluttede han sig til Tords sag. Indtil 1250 er han nu nöje knyttet til Tord; det var store og vigtige begivenheder, der i disse år foregik, men vi kan ikke her gå nærmere ind på dem (St. II, 28. 34—81), Uagtet det måske ikke stod ganske klart for Sturla, hvad det drejede sig om, eller hvad begivenhederne vilde føre til, er det dog sikkert, at Sturla med mod, standhaftighed og ærlighed stod både overfor ven og fjende.

I året 1250 rejste Tord kakale bort til Norge for aldrig mere at vende tilbage. Den følgende tid var fredelig for Sturla. Det hedder (St. II, 83), at han blev valgt til lovsigemand 1250, og ved år 1251 nævnes han som sådan i Isl. ann.[1]). Han var det dog vistnok kun det ene år, ti året efter kom Gissur til Island, og det gamle fjendtlige forhold fornyedes. Allerede 1252 blev der af Tords venner, deriblandt Sturla, planlagt et overfald på Gissur, men det blev ikke til noget (St. II, 102. 103). Samtidig hermed fremtræder en ny mand af Sturlungeætten, den tapre og overmodige Torgils skarde, en sön af Bödvar. I begyndelsen var forholdet

---

[1]) Side 26. 66. 191. 329; Safn II, 31.

mellem ham og Sturla fjendtligt; der fortælles vidtløftig om forholdet mellem de to (St. II, 117 ff., 123—53), indtil de endelig forligtes, ikke mindst på grund af Sturlas fredelige sind og forsonlighed. Også forholdet til Gissur forbedredes efterhånden. Og tiltrods for alt det forudgangne, tiltrods for at Sturla var bleven bansat af kong Hakons tro tjæner, den norske biskop Henrik, kom der et formeligt forlig i stand mellem Gissur og Sturla, der beseglede med et ægteskab mellem Sturlas datter Ingibjörg og Gissurs sön Hallr (St. II, 156). Ægteskabet varede desværre kun nogle dage, ti Hallr omkom i hin sörgelige brand på Flugumyr (1253), hvorfra Gissur selv kun med nød og næppe slap med livet. Fra nu af er der ikke mere tale om fjendtligheder mellem de to, og Sturla stod i den følgende tid på Torgils skardes side (St. II, 183—86, 194—216); Gissur var da også udenlands 1254—58. I det sidstnævnte år kom han hjem som kongens betrode mand og forsynet med jarletitlen. De mellemliggende års begivenheder skal vi ikke her komme nærmere ind på (St. II, 230—41); kun skal bemærkes, at Sturla deltog i Øfjordstoget (1255) mod Hrafn og Eyjolfr, der havde foranstaltet Flugumyrbranden; i det påfølgende slag faldt Eyjolfr, og Sturla var således med til at hævne sin svigersön. Det var om dette slag, han digtede drapen om Torgils. Senere forligtes han og Hrafn; desuagtet opstod der snart et spændt forhold mellem dem. I øvrigt er der ikke synderlig meget, der fortælles om Sturla efter 1258 (i hvilket år Torgils blev dræbt) og indtil Hrafn, vistnok ikke uden Gissurs stiltiende billigelse, tvang ham til for første gang at rejse til Norge. Sturla var i øvrigt af Gissur bleven gjort til »lendermand« (St. II, 253 jfr. 258), hvorved hans stilling til kong Hakon var bleven en anden. Den modstand, han altid og konsekvent havde gjort mod kongen og hans mere eller mindre åbenlyse indblanding i islandske sager og forhold, var nu brudt. Sturla har indset, at der ikke var noget mere at göre, men med sorg har han sikkert set tingenes uundgåelige vending. 1262 aflagde han — sammen med andre — eden til kong Hakon; han fandt sig i skæbnen. Ikke desto mindre erfarede han sikkert med ublandet glæde, at kong Hakon var rejst til Skotland för han selv måtte tiltræde sin Norgesrejse 1263. I Norge traf han da sammen med kong Magnus, der til at begynde med var ham uvenlig stemt, men han lod sig snart formilde (St. II, 265—72;

foran s. 98—99). Sturla vandt kongens höjeste yndest og blev af ham benyttet som rådgiver, foruden at det var på hans opfordring, at Sturla forfattede sagaen om hans fader. Sturla, der både blev hirdmand og skutilsvend, opholdt sig, vistnok uafbrudt, i Norge til 1271, hvorhen også hans hustru nu kom og blev særlig hædret af dronningen. Island havde imidlertid underkastet sig den norske konge; følgen var, at en fuldstændig omvæltning i landets øverste styrelse og lovgivning var uundgåelig. I 1271 rejste Sturla hjem med en lovbog, der vistnok var udarbejdet under medvirkning af ham, og som skulde vedtages af Islænderne og afløse de gamle fristatslove (St. II, 273; Arn. bisk. k. 9, 20; Safn II, 39—42). Lovbogen blev tildels vedtagen året efter, og samtidig blev lagmandsembedet stiftet. Den første, der beklædte dette, var Sturla selv, først for hele landet til 1276, så, da embedet var blevet delt, over den nordvestlige halvdel deraf 1277—82. Men nu var Sturla bleven gammel; og det hedder, at han som lagmand ikke var energisk nok, »ikke gjorde gavn nok«. Dette tyder på en misfornöjelse med ham. Derfor foretog han i 1277 sin anden rejse til Norge, hvor han var vinteren over og nød kongens fulde gunst som tilforn og blev »herre«. Herefter førte Sturla et roligt liv, de to sidste år som privatmand. Han døde på Fagerø d. 30. juli 1284. »Hans lig blev ført til Stadarhol, hvor han begravedes ved apostlen Peters kirke, hvem han havde elsket mest af alle de hellige mænd« (St. II, 274).

I Sturla møder vi en ualmindelig sympatetisk mand. For det første ser vi i ham en harmonisk karakter, der altid er sig selv lig, en betænksom og sindig mand, der undgår alle lidenskabernes overdrivelser. Dernæst var han en pålidelig og trofast personlighed, der aldrig svigtede sin overbevisning, aldrig brød fred eller forlig, som altid samvittighedsfuldt overholdt sine edelige løfter, sålænge andres færd mod ham var uden svig. Han var den, der trofast værnede om Snorres minde, som stadig var tro mod sit fædreland og stred så længe som muligt mod kong Hakons bestræbelser; da han så, tvungen af den hårde, historiske nødvendighed, kom i berøring med en konge, var det hans lykke, at det ikke blev kong Hakon selv, og at det skete på det tidspunkt, hvor landets underkastelse var bleven en kendsgærning. Det taler höjt

om Sturlas personlige vindende egenskaber, at kong Magnus fik ham så kær. Pålidelig var da Sturla også som få.

Som Sturla var besindig, var han også fredsommelig. Tiltrods for at han ikke kunde undgå at deltage i kampene og ufreden på Island, er det sikkert, at han først af alle og atter og atter optrådte som mægleren, som fredstifteren, og hans forsøg var ofte heldige. Under alt dette er hans færd præget af den störste uegennytte og aldrig svigtende klogskab. Den sidste egenskab fremhæves ofte. Allerede Tord kakale skal (1242) have ytret, at han havde hørt, at Sturla var »den störste og viseste i de egne af hans frænder« (St. II, 7). I den bekendte interpolation i Sturl. I, 86 sluttes omtalen af ham således: »Og vi stoler på ham både m. h. t. forstand og oprigtighed (*vit ok einurð*) til at fortælle, ti han var den viseste og mest mådeholdne mand, vi har kendt«. Et smukkere eftermæle af en samtidig kunde Sturla ikke få. Han var utvivlsomt en stor menneskekender. Nu er det ofte så, at kloge, skarpsindige ånder allerede af samtiden betragtes som udrustede med ævner til at kunne se ind i fremtiden. Således også med Sturla. Denne hans formentlige ævne fremtræder både som drömmeævne (f. ex. St. I, 368) og som en direkte spådomsævne (f. ex. St. II, 196 og mange andre steder), ofte på en meget karakteristisk måde, og han har vistnok selv trot på denne sin ævne. Han er end ikke langt fra at optræde som en troldkyndig mand; han siges (St. II, 273) at have besiddet »vokstavler« (*vaxspjöld*), ved hjælp af hvilke — ved etslags udregninger? — han kunde forudsige ting, »efter at have leget med dem i nogen tid«. Med alt dette var han gudfrygtig (jfr. bemærkningen om hans begravelse ovf., jfr. St. II, 199) og tillige efter vor udtryksmåde noget overtroisk. Det er ganske vist så, at de fleste af hans samtidige har været gudfrygtige mænd, endogså dem, der ikke veg tilbage for de værste ufredsgærninger; det er mærkeligt, hvor ofte og alvorligt de fører gud og helgener i munden, disse det 13. årh.s urostiftere, men til disse kan Sturla ikke regnes. I modsætning til de fleste andre var hans private liv pletfrit. Han levede i et lykkeligt samliv med sin hustru Helga, med hvem han havde 4 börn; om nogen uægte börn tales der ikke.

Hvad Sturla som digter angår, kan vi henvise til, hvad der

foran i så henseende er bemærket. Vi går nu over til hans historiske skrifter, der dels vedrører Island, dels Norge.

I. Sagaværker vedrørende Island. Der er her forskellige, men tillige meget vanskelige forhold at behandle og udrede, dels fordi de positive oplysninger om Sturlas værker ikke er nöjagtige nok, dels fordi disse ikke mere haves i deres ægte skikkelse.

I det foregående er Landnámabók behandlet[1]). Det blev påvist ved hjælp af Haukr Erlendssons utvetydige meddelelse, hvilken andel Sturla har haft i udformningen af dette skrift. Vi har ikke ment at kunne give ham andet eller mere end en bearbejders andel deri. Hans bearbejdelse foreligger omtrent i dens oprindelige skikkelse i AM 107, fol. Men »vi savner midler til at afgöre, hvad Sturla har tilföjet til den oprindelige tekst ... Bortset fra hans egen familjes slægtregistertillæg har han vistnok kun tilföjet nogle små historisk-antikvariske stykker eller stumper af slægtregistre; dette passer også bedst til den virksomhed af Sturla, som vi iagttager f. ex. overfor et værk som Kristnisaga«[2]).

Angående det sidstnævnte skrift har jeg også (ovf. s. 577—78, jfr. Indledn. til Hauksbók) antaget, at Sturla har bearbejdet det og optaget det som fortsættelse af sin Landnáma; hertil er Kristnis. i hdskr., blot ved en forandring i begyndelsesordene, temlig mekanisk, knyttet. Jeg har udtalt, at det er ligeså rimeligt, at Haukr har afskrevet den efter Sturlas som efter Styrmes Landnáma-håndskrift, og dette fastholder jeg fremdeles. Jeg har ligeledes påvist, at det sidste kapitel i Kristnis.[3]) intet som helst i virkeligheden har at göre med sagaen om den isl. kirke som sådan, men fører udover den og peger hen på noget andet, på en lignende måde som der findes et overgangskapitel mellem Ldn. og Kristnis. I øvrigt består Sturlas bearbejdelse af sagaen vistnok kun i enkelte mindre historisk-anekdotemæssige tilföjelser, men vi er ikke i stand til nærmere at påvise disse (jfr. ovf. 577). Noget egenligt forfatterskab er der her ikke tale om.

Det »andet«, der lige blev antydet som fortsættelse af Kristnis.,

---

[1]) Jfr. indledningen til Hauksbók og navnlig til særudgaven af Ldn.

[2]) Landnáma, særudg. indledn. s. XXIX.

[3]) De små uoverensstemmelser mellem dette kap. og Torgilss. beror på to forskellige forfattere.

er, som foran (l.c) bemærket, sikkert intet andet end sagaen om Torgils og Haflide (ovf. 553—55), der atter står i spidsen af den samling sagaværker, som plejer at benævnes Sturlunga, og hvoraf Sturlas egen Islendingasaga udgör en så vigtig og omfangsrig bestanddel. Heraf turde man have lov til at drage den slutning (jfr. Indledn. til Hauksbók), at Landnáma — Kristnisaga — Þorgilssaga ok Hafliða osv. ɔ: Sturlunga-samlingen (med fradrag af, hvad der efter Sturlas død er indsat i denne), der udgör en sammenhængende oversigt over Islands historie eller i hvert fald vigtige dele deraf, er af Sturla selv bestemt til at danne et hele, i lighed med de sammenhængende værker ang. Norge, som f. ex. Heimskringla. En Islands saga kunde efter omstændighederne næppe istandbringes på anden måde. En sammenarbejdelse af de enkelte slægtsagaer var næppe mulig, men Ldn. omfattede og erstattede dem så at sige alle sammen. Derfor blev den taget og stillet i spidsen. Den handler særlig om det 10. årh., medens Kristnis. behandler det 11. årh. og så fremdeles.

Der er, såvidt skönnes kan, ingen særlig grund, der taler imod, at det skulde være Sturla selv, der har foretaget denne ordning og sammenstilling af andre og egne værker. Hvorvidt Sturla ellers har beskæftiget sig med de isl. slægtsagaer, er vistnok umuligt at bevise. Men at han har været sysselsat med deres personer og begivenheder, synes at fremgå af et par steder i Grettissaga. Her anføres (s. 161 og 208) et par udsagn af ham, indeholdende tidsbestemmelser og historiske ræsonnementer, men der kan ikke herfra sluttes til nogen redaktionsvirksomhed i almindelighed.

Sturlunga. Dette, et af litteraturens vældigste værker, foreligger, som det samlingsværk det er, i to hovedhåndskrifter, AM 122 A og B, fol. Heraf er 122 B meget defekt og består nu kun af 30 blade, som tilmed er meget mishandlede og sværtede, men kun 24 vedkommer Sturlunga. Tabte er c. 108 blade. 122 A er heldigvis langt fuldstændigere; det består af 110 blade; her mangler der 26 blade foruden slutningen. De stammer bægge fra 14. årh.; 122 B er betydelig yngre end hint. De er bægge ensartede i indhold, undtagen for så vidt som Þorgilssaga skarða (udg. II, 104—54) ikke har stået i 122 A foruden enkelte andre kapitler, der har tilhørt den nævnte saga, samt endel mindre

stykker. Den oprindelige teksts ordlyd er på den anden side ofte bedre bevaret i 122 B. Bægge håndskrifter er uden tvivl førte i pennen på Vestlandet.

Angående Sturlunga som sådan må der særlig henvises til *G. Vigfússons* indledning, hans Prolegomena, samt og navnlig til dr. *B. M. Ólsens* særdeles grundige og fortjænstfulde afhandling: Um Sturlungu i Safn til sögu Íslands III. b. Af udgaver haves der to; den første fra 1817—20, udg. af det isl. litterære selskab; til grund for den ligger desværre kun papirshåndskrifter, så at teksten i enkeltheder er meget upålidelig, hvorimod tekstordningen selv er den oprindelige i samlingen som sådan. G. Vigfússon har lagt den ene membran og et dermed sammenhængende papirshåndskrift til grund for sin udgave; denne er dog i det hele ikke ret meget bedre end den gamle, eftersom det i den vrimler af unöjagtigheder i teksten, foruden at de enkelte afvigende læsemåder anføres kun ufuldstændig og vilkårlig, tildels urigtig. Det værste er dog den aldeles uforsvarlige omordning af tekstens enkelte stykker og afsnit, idet udgiveren, foruden at have omstillet enkelte kapitler, i flere tilfælde samler de til en enkelt saga hørende afsnit til et hele og således netop forvansker Sturlunga-samlingens egenlige skikkelse. Vi trænger således endnu til en kritisk udgave, der også forhåbenlig vil udkomme i en nær fremtid.

Sturlunga udgör, som den findes i håndskrifterne, utvivlsomt en sammenstilling af forskellige sagaer, hvad der jo allerede fremgår af behandlingen af nogle af dem i det foregående. Det hele indledes med en lille 1) þáttr af Geirmundi heljarskinn. der var en af de fornemste landnamsmænd i det vestlige Island; til þáttren er slægtregistre knyttede. Derpå følger 2) sagaen om Torgils og Haflide; så kommer 3) slægtregistre (i Vigf.s udgave stillede foran Íslendingasaga), 4) Sturlusaga, 5) den oftere omtalte, mærkelige bearbejder-bemærkning, hvori Sturla omtales, 6) Guðmundar saga k. 1—14 (Bisk. 1—18), hvorpå indskydes 7) Guðmundar saga dýra k. 1—24; herpå følger (6) Guðmundar saga k. 15–16 (Bisk. 19—21, 26—27), hvorpå atter (7) Guðmundar s. dýra k. 25—26; endelig følger herpå atter (6) Guðmundar s. k. 17—19 (Bisk. 28 fin.—36), og nu følger 8) Íslendingasaga k. 1—17, og slutningen af (6) Guðmundar s., k. 20—34 (Bisk. 36—49). Derpå kommer atter

(8) Íslendingasaga til k. 163 (I. binds slutning), dog således, at den sidste del af 9) Hrafnssaga er indsat efter kap. 35. Derpå (i II. bind) kommer 10) Tord kakales saga, der i den sidste udg. udgör k. 164—214. Det nu følgende kapitel (215, der atter deles i 15 afsnit) kaldes 11) Saga Svínfellinga eller Ormssona. K. 216—20 måtte så nærmest betegnes som tilhørende (8) Ísl. saga[1]. I 122 B følger nu 12) Torgils skardes saga, k. 221—51 foruden flere kapitler i det følgende; så kommer atter (8) Ísl. saga[1], k. 252—327 (med fradrag af Torgilssaga-kapitlerne). Endelig kommer k. 330—32, 328—29 i denne rækkefølge.

Denne oversigt er mere end tilstrækkelig til at vise en så at sige systematisk sammenarbejdelse af forskellige, selvstændige sagaværker, hvoraf nogle andenstedsfra kendes som sådanne (Sturlusaga, Gudmunds prestssaga, Gudm. dyres saga, Hrafnss.). Sammenstøbningen beror på kronologiske principper, og det har åbenbart været samlerens hensigt, at få en samlet oversigt over samtidige begivenheder, ligegyldigt om der forelå noget indre bånd imellem dem eller ej. Det er således en rent mekanisk sammenstøbning, der her foreligger, uden andet mål end at tilvejebringe en dynge af historiske begivenheder på et bræt. Et virkeligt historisk blik for pragmatisk historieskrivning mangler her ganske, d. v. s. en historiker kan ikke være ophavsmanden til en sådan sammenstøbning.

Her må vi tage den titomtalte bearbejderbemærkning (ovf. nr. 5) op til særlig betragtning[2]. Betegnende nok står den netop dér, hvor de sammenarbejdede sagaer begynder. Forf. ytrer, at der nu er »mange sagaer«, »der ikke alle kan skrives på engang«, og viser således, at han har et godt öje for sagaernes samtidighed, interesse for dem og deres personer. Vi tager sikkert ikke fejl, når vi i ham ser den person, der har foretaget sammenstøbningen af de enkelte sagaer til den eller omtrent den samme Sturlunga, som nu foreligger os. Forf. omtaler Sturla som død, men som en mand, hvem han personlig har kendt. Han nævner Sturlas værk: *Íslendinga saga* (således sing. 122 B; *sögur* plur. har 122 A), og

[1] Foreløbig med alt forbehold.

[2] Dens betydning for den isl. sagaskrivnings historie er foran (269—71) belyst og hævdet.

siger, at Sturla har »foresagt Ísl. sögur« (således her bægge hdskrr.) — »han havde dertil [ɔ: øste af] kyndige mænds kundskaber, som levede i den første del af hans liv[1]), men endel skrev han efter breve, som de mænd skrev, der var samtidige med dem, om hvem der fortælles. Meget kunde han [desuden] selv se og høre af de store tidender, der skete i hans levedage«. Forudsat, at samleren er den samme som forfatteren til den her omhandlede bemærkning, kan vi straks med nogenlunde sikkerhed antage, at Sturlunga-samlingen stammer fra den sidste del af det 13. årh., eller at den i hvert fald ikke er ret meget senere foretagen, noget der også bestyrkes ved det ældre håndskrifts alder.

Vi har i det foregående (s. 553—64) behandlet nogle af de sagaer, der findes i samlingen og bevist, at de ikke kan være skrevne af Sturla. Vi skal nu undersøge de andre bestanddele for at søge at fastslå, hvorvidt de hidrører fra ham som forfatter eller ej.

Geirmundarþáttr fortæller om kong Hjörr og hans hustru, samt deres to sönner, Geirmund og Håmund, der bægge fik det samme tilnavn (jfr. I, 418). Der dvæles dog særlig ved Geirmund, der bosatte sig i det vestlige Island, og ved hans dygtighed og rigdom; der sluttes med et lille legende-agtigt sagn om Geirmund, der indeholder en spådom om gården Skarð som en gård med en kirke. Hovedindholdet genfindes dels i Ldn., dels i Hálfssaga (der er identisk med den i selve þáttr'en anførte »sidste del af Hrok d. svartes saga«); der er ingen tvivl om, at þáttr'en er lavet efter bægge disse kilder; et bevis herfor er — foruden den gennemgående ordlighed —, at navnet på Hjörs hustru udelades; i Ldn. stod der nemlig ét, i Hálfss. et andet navn, og þáttr'ens forf. kunde ikke afgöre, hvad der var rigtigst og udelod det derfor helt. Den Ldn., der benyttedes, synes at have været Styrmers eller et hdskr., der var nærbeslægtet dermed[2]). Deraf følger, at þáttr'en ikke kan være af Sturla. Den er da også åbenbart knyttet til en bestemt gård, Skarð, hvilket de tilföjede slægtregistre yderligere oplyser. Disse, der for det meste er hæntede fra Ldn., har det tilfælles, at de fører ned til en til Skarð særlig knyttet familje;

---

[1]) *öndverðum* og ikke *ofanverðum* er det eneste rigtige.
[2]) Betegnende er, at Hrólfr kaldes »Kjallaksson«.

især er det præsten Skarð-Snorre Narfason (d. 1260) og hans slægtninge, det hele drejer sig om. Bl. a. nævnes her Skarð-Snorres broder, der var fader til Helga, »som Sturla lagmand Tordsson var gift med«. De sidste slægtled, der nævnes, er fra omkr. 1300[1]). Þáttr'en er som følge heraf yngre end Sturla og er altså senere stillet i spidsen for Sturl.-samlingen. Da dens indhold intet eller meget lidet har med det øvrige at göre, vilde Sturla vistnok heller ikke have anbragt den dér. Den nævnte Snorre spiller en ganske forsvindende rolle i selve sagaen, der ikke berettigede en så udførlig redegörelse, men vi får vistnok derigennem et fingerpeg om, at netop en af Skarðslægten har haft med samlingen af Sturl. at göre, og rimeligvis er denne identisk med den foran omhandlede interpolations forfatter[2]).

Dernæst er der slægtregistrene, der i udgaven er stillede foran den egenlige Ísl. saga, nr. 3 i den foran efter hdskr. opstillede rækkefølge. De begynder med Sæmund frodes efterkommere, hvorpå følger Sturlungernes slægt, så de to Kolbein'ers, så Svinafellsslægten (biskop Brandr Jonsson, d. 1264), og her dukker atter Skarð-Snorre op, i virkeligheden umotiveret og uformidlet; så kommer Selárdalsslægten, der atter føres ned til Skarð-Snorres hustru, Vatsfjordsslægten og den øfjordske hövding Torstein rangláts efterkommere. Næsten alle disse slægter er jo sådanne, der spiller en hovedrolle i Islendinga saga, og det er åbenbart af hensyn hertil, at de er optagne. De gör også ganske godt rede for familjeforholdene. Det sidste stykke vedkommer dog sagaen meget lidt, hvorimod der er tilknytning til Gudmund dyres saga; i formel henseende er det også afvigende fra de andre; det er mulig et tillæg. Hovedsagelig tager disse slægtregistre sigte på det 13. årh.s personer og står således i nöje forbindelse, vel at mærke, ikke alene med Ísl. saga, men også med hele samlingen som sådan. I den form, de nu har, kan de ikke stamme fra Sturla selv, men jeg tror heller ikke, at de, bortset fra mulige tillæg (af en interpolator af Skarðslægten), i en ældre form hidrører fra Sturla,

---

[1]) De to sidste småstykker synes senere tillæg, da de kun ved en gisning kan sættes i forbindelse med Skarð-slægten; se Arkiv f. nord. fil. VIII, 326.

[2]) Jfr. B. M. Ólsens afhdl. s. 206. Når denne lader Ldn. og Hálfss. fremstilling være et uddrag af Geirm. Þ., antager jeg, som ovf. anført, det modsatte som utvivlsomt.

og er altså for så vidt uenig med G. Vigfússon og B. M. Ólsen (s. 385)[1]). Disse slægtregistre gör i det hele mere indtryk af at stamme fra en bearbejder end en oprindelig historisk forfatter; således, med en bunke genealogier af den art, begyndte aldrig nogen islandsk saga. Forudsat at det er rigtigt, at Sturla har stillet sin Landnáma i spidsen af sin samlede Islands saga, var disse slægtregistre her da også tildels overflødige. — Om oprindelsen til disse slægtregistre kan næppe noget med sikkerhed siges. De stammer ikke direkte fra en Ldn.; de stemmer ikke med dens form for slægtregistre. Derimod stemmer de i så henseende med dem, der i AM 162 findes foran Melabók (se Ldn., udg. 1843, Viðbætir IV), men denne form er sikkert sekundær og af en yngre oprindelse; blandt de sidstnævnte findes netop et stykke, der så at sige ordret stemmer med Sturl. I, 191—92 (Sigmundr osv.), men det gensidige forhold er usikkert. — At disse slægtregistre i en udgave bör stå, hvor de findes i hdskrr., er utvivlsomt det eneste rigtige; ved omtalen af Jón Loptsson og ved redegörelsen for Odda- og Sturlungeslægten i det hele udgör de etslags indledning til sagaen om Sturla, ligesom denne atter er etslags indledning til selve Isl. saga.

Som bemærket slutter Sturlusaga med at omtale Sturla (d. ældres) død; slutningsbemærkningen: »som det senere vil blive fortalt« — en henvisning til Isl. saga —, stammer snarest fra Sturl.-samleren, hvis virksomhed nu tager fat for alvor, eftersom der nu indsættes — foruden bemærkningen s. 86 — de »samtidige sagaer« om Gudmund Arason som præst, Gudmund dyre og Hrafn, om hvilke der i det foregående er handlet. Der er ingen som helst tvivl om, at de er optagne af Sturl.-samleren eller hovedbearbejderen, og fra ham stammer forskellige orienterende bemærkninger[2]) (som s. 101 øverst, 126; jfr. s. 174: »nu forlader jeg denne saga«). Vi lærer her så tydelig som muligt, hvorledes han arbejder, hvorledes han forkorter de ældre benyttede sagaer, ude-

---

[1]) De således betegnede henvisninger gælder her og i det følgende den foran anførte afhdl. i Safn III.

[2]) I kap. 15 af Gudm. præstesaga findes en selvstændig interpolation, der handler om biskop Torlaks forhold til forskellige personer; hvorfra den er hæntet, vides ikke; mulig fra en Torlakssaga, hvis den ikke ved hjælp af mundtlige sagn er lavet af bearbejderen selv.

lader og sammendrager, samt filtrer dem ind i hinanden. Der tilföjes slægtregistre som i 1. kap. af Gudm. dyres saga, der, betegnende nok, føres ned til »Narfesönnerne« (ɔ: Tord d. 1308, Torlak d. 1303, Snorre d. 1331), hvorved vi atter kommer til Skarðslægten. Sagaernes sammenstøbning er i det hele lidet kunstfærdig og nærmest kun mekanisk-kronologisk. Efter at være færdig med Gudmunds præstesaga til omtr. 1200, indskyder bearbejderen kap. 1—17 af Isl. saga, der handler om tiden fra Sturlas død til 1201. Da Isl. saga var ført ned til år 1212—13, indskydes Hrafnssaga for årene 1202—13 (jfr. B. M. Ólsen s. 250—52). I det oprindelige værk af Sturla må der have været tilknytningspunkter for denne sammenstøbning; i øvrigt kender vi denne virksomhed fra flere andre sagaværker fra den sidste del af det 13., for ikke at tale om det 14. årh. I øvrigt vil hele spörgsmålet yderligere og fyldigere blive belyst i det følgende, hvoraf det med sikkerhed vil fremgå, at det ikke er Sturla selv, der har foretaget denne sammenarbejdelse. Vi går da over til den egenlige

Íslendinga saga, som G. Vigfússon har kaldt den, d. v. s. det VI. afsnit i hans udgave; det består af kap. 2 (kap. 1 er de herhen flyttede slægtregistre) — 332 (Hrafnss. er udskilt). Af forskellige grunde skal vi først behandle k. 2—163 for sig, ɔ: tiden c. 1183—1242 (Snorres død). Det er dette stykke og kun dette, som B. M. Ólsen har ment at kunne opstille som Sturlas egenlige værk.

Af ydre beviser for tilværelsen af et sådant værk[1]) overhovedet kan anføres, at den biskop Gudmunds saga, der kaldes Midsagaen, henviser til »Sturla Tordssons *Íslendingasaga*« (således i sing.)[2]); henvisningen gælder begivenheder i årene 1222 og 1226, og det er åbenbart k. 49, 63, 67 osv., hvortil der sigtes[3]). Dernæst har vi den betydningsfulde oplysning i bemærkningen s. 86, hvor selve Sturl.-samleren tillægger Sturla en *Íslendinga saga* eller *sögur* (jfr. ovf. 726), og han siges at »have foresagt Islendinga sögur«. Disse udtryk er ikke uden vanskeligheder. Foreløbig kan det dog bemærkes, at enkelttal — *saga* — synes at være mest

[1]) Jfr. B. M Ólsen s. 386 ff.
[2]) Bisk. I, 589. 591.
[3]) Jfr. B. M. Ólsen s. 387; angående abbed Arngrims (betydningsløse) henvisninger se samme s. 387—88.

passende; flertal kunde godt forstås i lighed med et navn som *Nóregs konunga sögur* om ét sammenhængende værk.

Spörgsmålet bliver nu, hvorledes og af hvad omfang dette således betegnede værk af Sturla var. Det er blevet besvaret på forskellige måder, endog forskellig til forskellige tider af én og den samme[1]), hvoraf det fremgår, at det ikke er så ligefrem; deri er Sturl.-samleren skyld. Dr. B. M. Ólsen, der sidst og grundigst har behandlet hele spörgsmålet, antager, som sagt, at kun k. 2—163 er Sturlas egenlige værk. Det er da også unægtelig et afsnit, der danner et så godt og logisk sammenhængende hele, som vel muligt. Det er en saga om de mest fremragende af Sturlungerne, efterhånden som de træder frem. Det er Snorre, hans broder Sigvatr og deres sönner, der er hovedpersonerne og hvis handlinger, der fortælles. Da disse særlig vedrører det nord-vestlige land, bliver sagaen på grund af begivenhedernes indgribende og almindelige betydning tillige disse landsdeles historie. Der kan ikke her være tale om at gengive indholdet, der, tiltrods for dets mangfoldighed og brogethed, som sagt udgör et godt og sagamæssigt hele. Det er, tiltrods for navnet Islendinga saga, i virkeligheden en »Sturlungérnes saga«, vi har med at göre, og dette betegnes straks i begyndelsen, idet det er beretningen om Sturla i Hvammr, hans død, hans sönner og hustru, sagaen indledes med. Det hele fortælles i en strængt kronologisk orden med anførelse af kronologiske holdepunkter og med overordenlig udførlighed og nöjagtighed[2]); störst er denne dog i skildringen af begivenheder, kampe og desl., hvor Sturla selv var med; dette er, trods al udførlighed også i de andre dele, umiskendeligt. Fremstillingen er gennemført historisk, upartisk og uden at den ringeste personlige bitterhed nogen sinde kommer til syne. Ikke engang fortællingen om Snorres skændige drab aflokker forfatteren noget indignationens udbrud; i det hele er den i al sin gribende simpelhed og historiske ligefremhed noget af det mest ophöjede, nogen saga har at fremvise. Det samme gælder f. ex. slaget på Örlygstad, hvor Sturla selv var med; beskrivelsen af Gissurs uædle færd her er ikke beregnet på at stille Gissur i et ugunstigt lys; hvad der ved den lejlighed skete, berettes som

[1]) Se herom *B. M. Ólsens* afhdl., første afsnit.

[2]) Dog antydes der et par gange, at der er sket noget mere, end forf. finder det nødvendigt at fortælle (I, 367. 369).

sådant; det er ikke fortællerens, men den handlende Gissurs egen skyld, når vi føler afsky for ham. På den anden side søger forf. ikke at besmykke sine venner og nærmeste, f. ex. selve Snorre. Der fortælles endel om ham, som ikke er absolut fordelagtigt (jfr. ovf.); det antydes (s. 246) bl. a. at han efter »nogles tale ikke frarådede Lopt at rejse sig mod Björn«. Kun en enkelt gang mærkes forf.s stræben efter at komme tilbunds i en sag for at rense Snorres minde, nemlig, hvorvidt Skule havde gjort ham til en »folgsnarjarl«; det galdt om at slå Styrmers lettroende snak ned.

Fremstillingen er uhyre detaljeret, ofte langt mere end nødvendigt, i det mindste fra vort synspunkt. Talangivelser og personers nævnelse er nöjagtige og så at sige uendelige. Man mærker, at forf. er samtidig med begivenhederne og ikke er fuldt i stand til at udskille det mindre vigtige. Personbeskrivelser er derimod sjældne og undertiden temlig umotiverede (f. ex. den s. 307, hvis den da hidrører fra forf.); ellers skildres personerne som sædvanlig gennem deres handlinger.

Enkelte gange træder forf. selv frem i jeg-form (St. I, 285. 292. 385. 407), navnlig hvor der var anledning til en kritisk bemærkning. Særlige forfatterinteresser træder for så vidt frem, som forf. undertiden gör antikvariske bemærkninger, navnlig om våben. Derimod stammer næppe alle hentydninger til ældre sædvaner og ret (f. ex. I, 234. 394. ifølge den lov, der da [ɔ: för 1271] var her i landet) fra forf., men fra en bearbejder.

Stilen er helt igennem klar, jævn og rolig, uden alt glimmer og prunk. Navnlig i dialoger er den ofte fortrinlig og betagende, ofte ikke uden anstrøg af humor eller spøgefuldhed (f. ex. I, 312. 355—56). Hele fremstillingen vidner, kort sagt, om en over personer og begivenheder hævet, moden mand, der uden lidenskab og med historisk sandhedskærlighed fortæller sin samtids historie i en jævn og sund stil, men uden at han altid har været i stand til at skælne det vigtige fra det mindre betydelige.

At det er Sturla, der er forfatteren, kan efter de ydre vidnesbyrd lige så vel som efter indre kriterier, ikke være nogen tvivl underkastet. Alt, hvad vi i så henseende kan fremdrage, passer på ham, som vi kender ham fra hans Hákonarsaga; stilen, nöjagtigheden, forfatterinteresser, alt er talende nok.

Hvad Sturlas kilder angår, er disse lette at påvise. Efter omtr. 1235 skildrer han, hvad han selv oplevede og med forståelse mindedes, og hvad han tildels var virksom deltager i og öjenvidne til. Desuden havde han den rigeste lejlighed til at udfritte andre öjenvidner og således få den fulde sandhed at vide, ja han kunde så at sige konfrontere dem med hinanden og således kritisk behandle deres udsagn. Dette sidste gælder også den tid, der ligger forud for det nævnte tidspunkt. Også her kunde han få førstehåndsskildringer[1]) fra flere end én side. Dette ses han også samvittighedsfuldt at have gjort. Han antyder ofte — forskellige — udsagn og udtaler, hvad han selv anser for rigtigst (s. 285. 321. 355), eller han tilstår, når hans efterforskninger har været forgæves, sin uvidenhed (s. 407).

Den hernævnte kilde er jo bestemt udtalt i bemærkningen s. 86; men her omtales tillige breve som forf.s kilde; som B. M. Ólsen har bemærket, har Sturla ikke selv indført breve i sin fremstilling.

I alle tilfælde er det utvivlsomt, at Sturlas sagaværk i höjeste grad er virkelig historie, d. v. s. fuldtud pålideligt, som et sagaværk overhovedet kan være. Men hvilken afstand er der ikke mellem dette — et af de sidste originale værker — Sturlas Íslendinga saga og det første, Ares Íslendingabók, mellem Sturlas vidtløftighed og delvise smålighed og Ares kærnefulde fyndighed.

Vanskeligere er det at afgöre, når Sturla skrev sit værk; spörgsmålet burde måske opsættes til efter behandlingen af det hele. Imidlertid kan allerede nu følgende betragtninger med föje göres gældende. Da Snorre døde, var Sturla kun 27 år gammel, og 28, da det her behandlede afsnit ender. Der er ingen rimelighed for, at han da, kort efter, i så ung en alder, eller omtr. ved 30-års alderen overhovedet skulde have skrevet sit værk eller i det hele være begyndt at skrive[2]). Værkets egenskaber, fremfor alt dets upartiskhed og modenhed, taler på det bestemteste herimod. En tidsafstand mellem begivenhederne og affattelsen er, efter min mening, så at sige håndgribelig. För sit, lad os sige, 40. år har Sturla næppe skrevet sin saga eller i hvert fald ikke

---

[1]) Jfr. *B. M. Ólsen* s. 415 ff., hvor det göres gældende, at Sturlas fader, Tord, har været en af hans fornemste hjemmelsmænd.

[2]) Jfr. *B. M. Ólsen* s. 432 ff.

för c. 1250. Da det på den anden side er klart, at han 1263—64 var almindelig kendt som historisk forfatter, og da det ry, der da gik af ham, umulig kan være grundet på hans bearbejdelse af Landnáma eller Kristnisaga alene, antager jeg det som det sandsynligste, at sagaen er forfattet i tidsrummet 1250—60, hvortil hans egne livsomstændigheder i øvrigt godt passer. Hvorvidt tiden nærmere kan bestemmes, vil den følgende undersøgelse af Sturlunga-samlingen og Sturlas forhold til den vise. I ethvert tilfælde kan jeg ikke med B. M. Ólsen henføre udarbejdelsen til Sturlas sidste livsperiode, tiden 1272—84 (s. 433), navnlig da jeg ikke kan tillægge sådanne antydninger og udtryk som den I, 357 (Magnus, »som senere blev konge«), 237 (omtalen af præsten Grim Holmsteinsson, d. 1298) eller hentydninger til senere love (jfr. ovf.) nogen betydning, især ikke når de findes i et værk som den nuværende »Sturlunga«. Sligt er bearbejder-tilföjelser af den sædvanligste art.

Herved står vi ved et andet vigtigt spörgsmål, nemlig, hvorvidt dette afsnit, k. 2—163, er interpoleret eller i sin væsenlig ægte form. De nævnte små indskuds-bemærkninger, samt indsættelsen af Hrafnssaga viser i hvert fald en bearbejders virksomhed. Og vi behøver ikke at søge længe for at kunne påvise andre indskud.

For det første træffer vi da på k. 12—16 eller det stykke, som B. M. Ólsen har kaldt *Haukdœla-þáttr*; her göres der rede for Ketilbjörn d. gamle og hans efterkommere ned til Torvald, Gissurs fader. Det er her, at det bekendte direkte lån fra Are frode findes. B. M. Ólsen har vist, at disse kapitler er senere indskud, hvorved Sturlas ægte tekst, der findes i cod. Resenianus af Guðmundar saga, er forsvunden. Det er særdeles vigtigt og interessant, her at konstatere og fastholde også denne fremgangsmåde, som forresten så godt kendes f. ex. fra Njála, den nemlig, istedenfor en kort og forholdsmæssig omtale af personer eller begivenheder at indsætte en lang, selvstændig beretning. En anden sag er det, hvorvidt denne såkaldte Haukdœlaþáttr udgör begyndelsen af en Gissurarsaga; det vil af det følgende fremgå, at jeg ikke kan erkende en sådan saga. De nævnte kapitler er vistnok kun bearbejderens egen kompilation efter skrevne kilder (Ldn., Are) og slægttraditioner (de to Tora'er; k. 16).

Af vigtighed er forholdet mellem Sturlas værk og sagaen om Gudmund som biskop, hans bispesaga. Gudmund omtales ofte (således i k. 24—26, 28—32, 35, 41—42, 81, 123—24), og ikke blot, når han direkte griber ind i Sturlungernes liv og de dertil knyttede begivenheder. Den særskilte Gudmunds saga — som vi i øvrigt senere kommer tilbage til — viser sig at være omtrent ordret stemmende med Sturlas værk. B. M. Ólsen har grundig behandlet dette spörgsmål, og han er kommen til det resultat, at alle bearbejdelserne af Gudmunds saga i virkeligheden direkte stammer fra Sturlunga, det vil sige, fra Sturlas skrift i dets oprindelige skikkelse, medens Sturl.-samlingen på dette område atter er synlig påvirket af en bearbejdelse af Guðm. saga. Heri må jeg erklære mig for at være enig med B. M. Ólsen. Ikke desto mindre er og bliver det påfaldende, at Sturla har optaget så meget om biskop Gudmund, tilmed meget, som ikke vedrører hovedsagaen, men kun biskoppens mere private historie. Det skulde så forklares som beroende på en særlig forkærlighed hos Sturla for den ulykkelige biskop (jfr. Snorres forhold til ham). Jeg tror dog ikke på en sådan forklaring, og jeg er tilböjelig til at antage en anden sammenhæng. Der er, forekommer det mig, endel, der tyder på, at man i virkeligheden har haft en ældre saga om Gudmund som biskop, og at det er denne, Sturla har benyttet; fra denne saga er der så bagefter, af en første interpolator — ikke hovedbearbejderen — optaget de kapitler, der ikke har noget direkte at göre med sammenhængen i Sturlas saga. Den oprindelige saga om Gudmund måtte så — hvad der langt fra er enestående — være gået helt tabt, og en ny ved hjælp af Sturlas værk dannet; det er den, vi nu har. Denne antagelse bestyrkes ved forskellige stilistiske afvigelser (som f. ex. ved en stærk brug af præs. hist. i Guðm. s. foruden enkelte gejstlige udgydelser). Men denne stærke omtale af biskop Gudmund er det, der har bevirket, at hele hans præstesaga er bleven optagen i Sturl.-samlingen.

Til alt dette kan föjes, at k. 126 er en bearbejders indskud for at lette overgangen; k. 146 afbryder sammenhængen og falder tilmed udenfor den kronologiske rækkefølge, for ikke at tale om det i 122 A interpolerede stykke, der findes i udg. s. 381—82; jfr. i øvrigt B. M. Ólsen s. 320 ff.

Det er heraf klart, at vi ikke har Sturlas saga i et og alt i

dens ægte form. Tiltrods for de gjorte ændringer og tilföjelser må vi dog i det hele og store betragte kap. 2—163 som Sturlas værk.

Når vi nu går over til Sturlungas øvrige dele, møder vi først Þórðar saga kakala eller kap. 164—208 (214) (udg. II, 1—82) eller så omtrent; tiden: 1242—50.

Kap. 162 slutter med forliget mellem Sturla og Kolbeinn; k. 163 omtaler Tord kakales ankomst til Island, hans rejse gennem landet og ankomst til Sturla selv. Det slutter så pludselig som overhovedet muligt; der er ingen virkelig slutning på k. 2—163. Kap. 164, sagaen om Tord, begynder ikke med en direkte fortsættelse heraf, men med en rekapitulation af de sidste begivenheder fra 1242; her mærkes en åbenbar sammenföjning, med andre ord: der begynder et nyt afsnit, der ikke kan være tænkt som en ligefrem fortsættelse af en og samme oprindelige forfatter. Kun for så vidt adskiller det sig fra andre selvstændige sagaer, som det ikke begynder på disses vis med en genealogisk indledning og desl. B. M. Ólsen antager dette afsnit for en særlig og selvstændig saga, der ikke er forfattet af Sturla (s. 437 ff.). Heri har han sikkert ret; de modsigelser, der er tilstede imellem Sturlas Ísl. saga og Þórðar saga beviser det tilfulde; men også stilen i Þórðars. er afvigende fra Sturlas. Med 1250 er Tords saga ude; derefter rejste han udenlands og kom aldrig igen. Der var intet mere at fortælle om ham.

Herefter eller allerede efter k. 208 begynder det parti i Sturl., der hører til de vanskeligste, og hvor flere forskellige kilder er sammenarbejdede tildels på en höjst uheldig måde. Kap 209—11 synes ikke at høre til det foregående, men være af en anden oprindelse; de handler dels om begivenheder på Island under Tords ophold i Norge, om kardinal Vilhelm i Norge og så ganske vist om Tords hjemkomst og færd på Island. Da kap. 213, om Tord og hans sidste bortrejse, ifølge B. M. Ólsen, vistnok er af Tords saga, og da det delvis strider imod k. 210, er sammenstøbningen her af to forskellige kilder uomtvistelig. Man lægge i denne forbindelse mærke til, at der mellem k. 210—11 og Hákonarsaga gamla er verbale overensstemmelser.

Fortsættelsen af k. 211 er i hdskr. k. 215 (1—15) eller Svínfellingasaga; efter stykke 7 følger 9, idet 8 mangler i

122 A og står et andet sted i de andre hdskrr. Denne — lille — saga er nu atter en saga for sig, der handler om stridigheder mellem Sæmund Ormsson på Svínafell og Ögmund Helgason i Kirkjubœr; den begynder omkr. 1240 og ender ved 1252 og er altså en kronologisk parallelsaga til den om Tord, men står ellers ikke i nogen direkte forbindelse hverken med den eller med Sturlas værk. I Sturlunga-samlingen indtager den den samme plads som f. ex. Gudmunds præstesaga, Hrafnss. osv. Grunden til, at den er optagen, er simpelt hen den, at Tord nævnes i den; den giver således et lille supplement til hans saga. I denne forbindelse må vi også nævne kap. 212 og 214; de handler om den nævnte Sæmunds sönner, særlig Philippus fra Hváll, der tilsyneladende ganske ubegrundet og uventet her træder frem; til den nævnte Svínfellingasaga hører disse kapitler ganske sikkert ikke; men hvorfra stammer de?

Kommer vi så til kap. 216—20, danner deres indhold en direkte fortsættelse af slutningen af Þórðarsaga (k. 213) eller perioden til 1250. Man kunde nu tro, at de også hørte til Þórðars., men dette er sikkert ikke tilfældet, da det må hævdes, at den var endt med 1250. Hvad der derefter skete på Island, har intet med Tord at göre; det kunde altså heller ikke stå i hans saga. Med k. 218 vender fremstillingen sig til Gissur, der nu kommer til at spille en hovedrolle. Han kom tilbage til Island året efter, at Tord forlod det. Kap. 219 og 220 danner en logisk sammenhæng. Men nu kommer der atter en afbrydelse, atter en hel særskilt saga, men vel at mærke kun i det ene håndskrift, Torgils skardes saga eller udg.s k. 221—51 (foruden flere i det følgende).. Kap. 252 danner så en direkte fortsættelse (i det ene hdskr. uden afbrydelse) af k. 220.

Ser vi nu tilbage på hele dette temlig forvirrede stykke kap. 209—220 og udskiller 215 (Svínfellinga saga), får vi en nogenlunde uafbrudt fortællingsrække for 1246—52, hvis fejl og mangler uden tvivl hidrører fra bearbejderen. Der er her huller tilstede, fremkomne ved sammenstøbningen af de forskellige kilder, og dog forekommer det mig klart, at vi her har resterne af en sammenhængende fremstilling, med undtagelse af k. 213 eller snarest dettes første del. Om oprindelsen til denne må jeg göre en anden opfattelse gældende end B. M. Ólsen. Jeg antager nemlig, at vi her

har for os resterne af den oprindelige fortsættelse af Sturlas værk og af ham selv. Efter kap. 163 forlod samleren dette og optog Tords saga, hvorved naturligvis Sturlas oprindelige tekst, der også, men langt kortere handlede om Tord eller c. 1242—48, delvis eller helt måtte forsvinde. Som kendetegn for Sturlas skrivemåde har vi her regentopregningen i k. 209, jfr. begyndelsen til Hákonarsaga, og tidsregningen; fremdeles i k. 211 den omtalte verbale overensstemmelse med samme saga; og ellers er der stor lighed tilstede her i fremstillingen. Kap. 212 og 214 er åbenbart revne ud af deres sammenhæng, men de har vistnok også hørt til Sturlas værk. Fortsættelsen kommer så i og med k. 216, hvor alt tyder på Sturlas fremstilling og stil. Alt hvad der herefter følger, naturligvis med fradrag af Torgilssaga (det sammenhængende stykke og de senere indskudte enkelte kapitler og kapitelgrupper), antager jeg er Sturlas værk til og med kap. 327, hvori det fortælles, at to tredjedele af landet underkastede sig den norske konge, hvorved den indenlandske ufred endelig sluttede (1262); det er først her, at der mærkes en virkelig, naturlig afslutning, hvorimod, som bemærket, intet tyder på en sådan ved kap. 163; her hentydes derimod bestemt til en fortsættelse, der netop ikke tyder på en bearbejder. Det vilde da også have været i höj grad mærkeligt, om Sturla så tidlig havde sluttet sin fremstilling. I den antagne fortsættelse finder vi den selvsamme fortællemåde, den selvsamme sikre ro og upartiske overlegenhed, som i k. 2—163. For Sturlas forfatterskab taler endvidere, at der dvæles så meget ved og fortælles så udførlig f. ex. om Sturlas datter Ingibjörg; det er den faderlige følelse, der fremtræder i omtalen af hende under branden på Flugumyr og hendes andet giftermål. Jeg er således ganske uenig med B. M. Ólsen med hensyn til Sturlas værks udstrækning. Følgelig kan jeg heller ikke tiltræde hans antagelse af en særskilt saga om Gissur jarl, der skulde være optaget her i teksten. En sådan saga har vi overhovedet ingen grund til at forudsætte. Når der her skulde mærkes en varmere eller venligere fremstilling af Gissurs færd end vænteligt kunde være, kan jeg ikke indse, at det er tilfældet. Sagaens fremstilling er på intet punkt med hensyn til Gissur for venskabelig til, at den kunde stamme fra Sturla; vi må for det første huske på dennes fredelige sind i det hele; dernæst på, at der var kommet et forlig i stand

mellem ham og Gissur, et ægteskab mellem deres börn. Efter 1253 er Sturlas fremstilling af Gissur ganske naturlig og fuldt forståelig, og det var først langt senere, omkr. 1262, at Gissur var kølig mod ham; i årene 1254—58 var Gissur i Norge; da var der intet, der kunde forbitre Sturlas sind eller rive ham ud af de venligere følelser, han havde fået for Gissur.

Det er om denne, at det sidste afsnit hovedsagelig drejer sig; men også Sturla og Torgils optræder deri. Det er umiskendeligt, at fremstillingen nu ganske naturlig ligesom udvides og bliver mere omfattende. Var den første del til Snorres død først og fremmest en Sturlungernes historie, bliver den sidste snarest eller snarere en Islendinga saga eller Islands historie til c. 1262, og for så vidt bliver dette navn netop berettiget.

Sturlas historiske arbejde bestod altså i en skildring af Sturlungernes og landets historie fra omkr. 1180 (1200) til omtr. 1262; men det afsnit, der handlede om tiden 1242—48 er for det meste ganske gået tabt ved Sturlunga-samlerens vilkårlige færd og optagelse af en særlig saga og andre fremmede bestanddele. Vi kan nu vistnok nærmere bestemme affattelsen til årene omkring 1260; det hele er afsluttet för Sturlas rejse til Norge 1263.

Resten af Sturl.-samlingen, der i hdskrr. er meget forskellig og forvirret ordnet, handler om begivenheder i 1264, 1262 og følg. år, og særlig om Sturla selv, hans udenlandsrejser, sidste år og død. Det er vistnok selve samleren, der har tilföjet alt dette; det slutter sig på en måde til bemærkningen s. 86.

Det er nu herefter klart, at den nuværende Sturlunga er en samlers eller bearbejders værk, hvor vidt forskellige sagaer er kombinerede med hinanden, og hvorunder de mere eller mindre har lidt ved forkortning og udeladelser. Mest er det gået ud over visse partier af det oprindelige og egenlige grundlag, Sturlas Íslendingasaga. Samlingen er bragt i stand omkr. 1290, eller kort efter Sturlas død, og vistnok af et medlem af Skarðslægten, dette på grund af den almindelige interesse, der flere steder vises særlig for denne slægt. At søge at bestemme navnet på denne samler, må anses for frugtesløst. I sammenhæng hermed må det bemærkes, at den oprindelige samling neppe foreligger uforandret i noget af de bevarede håndskrifter.

Hvad enten man ser hen til Sturlas egen saga eller til Sturlunga-samlingen som sådan, er det et uvurderligt gode at være i besiddelse af en i det hele så godt sammenhængende fremstilling af den første halvdel af det 13. årh. og indtil landet underkastede sig den norske konge. Den giver os nöglen til at forstå de vigtigste personer og fremfor alt belærer den os om, hvorledes det kunde gå til, at Island efter 350 års selvstændighed hjemfaldt til den norske konge. Det åbner os en tydelig indsigt i tidsforhold og sæder, kultur og tilstande, som vi ellers vidste så godt som intet om. På en værdig måde har Sturla fortsat de ældre sagaer om det 10.—12. årh., og han har ved sin »Islændersaga« rejst sig selv et uforgængeligt minde.

II. Sagaværker vedrørende Norge. Da Sturla havde opnået kong Magnus' gunst, hedder det i Sturlunga (II, 272), at denne overdrog ham det vanskelige hværv (*vandi*), »at sætte sammen hans faders, kong Hakons, saga, efter hans egen plan og de viseste mænds oplysninger (*forsögn*)«. Det forstår sig, at dette vilde kong Magnus ikke have gjort, hvis Sturla ikke i forvejen var bleven navnkundig som historisk forfatter. Når det kaldes et »vanskeligt hværv«, er dette ganske rigtigt, eftersom Sturla hverken havde kendt kong Hakon personlig og heller ikke haft grund til at nære nogen videre sympati for ham. Men hans litterære uddannelse og ævner, hans upartiske sind hjalp ham over alle skær. Sturla påtog sig hværvet og fuldendte det store sagaværk i en forholdsvis kort tid, i løbet af kun 2 år (1264—65), som han selv etsteds angiver[1]).

Hákonar saga Hákonarsonar gamla danner en direkte fortsættelse af den gamle række af norske kongesagaer ned til Sverrissaga, Hákonarsaga, Sverriss. og Böglungasögur. Den findes i flere, tildels fortrinlige håndskrifter som: Flatøbogen, Frisbók (teksten her mindre god), Eirspennill (forkortet og defekt) osv.. Udgaver i Fornmannasögur IX—X, Icelandic sagas II, Konungasögur 1871 (Eirsp.), Flatøbogen III og Frísbók.

Sagaen begynder med en almindelig tidsbestemmelse (»I pave Innocents dage« osv.), fortæller dernæst om Hakon Sverrissons

---

[1]) Fms. X, 49; Icel. s. II, 270; Flat. III, 184; Frísb. 543.

færd og forhold til Inga fra Varteig og deres sön Hakons fødsel. Herefter følger så dennes saga i dens udførlige helhed, fortalt år for år og yderst nöjagtig med hensyn til alle ydre tildragelser i kong Hakons liv, hvorledes han efterhånden fik magten, senere må strides med hertug Skule derom, hvorledes han befæster sin kongemagt ved kroning uden nedværdigende indrömmelser til kirken, hvorledes han udvider sin magt over »skatlandene«, hvilken pragt han på andre evropæiske kongers vis udfoldede. Alt dette viser os, med hvilken klogskab, udholdenhed og politisk fremsynthed Hakon herskede og formåede at göre Norge til et rige, jævnbyrdigt med de øvrige stater i Evropa og skaffe sig de samtidige fyrsters venskab og agtelse.

Fremstillingen af alt dette — såvelsom af kongens krigstog — er overordenlig detaljeret, ja undertiden ikke fri for at være trættende smålig. Til gengæld er der partier, livlig og fortræffelig fortalte og meget interessante; således afsnittet om kongens opvækst og forhold til de gamle gråhærdede Birkebejner (morsomme anekdoter om drengens tidlige modenhed), om hans valg til konge, forholdet til Skule; dernæst fortællingen om den prægtige kroning, hans datters brudefærd til Spanien — foruden mange andre. Til slutning giver Sturla en samlet oversigt over kong Hakons egenskaber, beskriver hans udseende og opregner hans store og gode foretagender i Norge (bygninger m. m.). I det hele giver sagaen et alsidigt og uden tvivl i alt væsenligt rigtigt billede af en af Norges störste konger, og vanskelig kunde denne have fået en mere sandhedskærlig biograf end Sturla — trods alt hvad der var sket. Det er underligt at tænke sig, at det netop er denne konge, der blev så prægtig besungen af Snorre og biograferet af Sturla.

Sturla anfører i sin saga en mængde vers først og fremmest af sine egne 4 hovedkvad om Hakon, dernæst vers af Snorre, Olaf hvitaskald, Gissur og flere, uden at man kan betragte disse vers som kilde; de er kun formel sagaprydelse (jfr. foran s. 25—26. 306). — Hvilke kilder Sturla har haft, vilde det være en let sag at tænke sig, selv om vi ikke — i Sturlunga — fik direkte oplysninger derom. Det er da først og fremmest mundtlige fortællinger af de — ældre — Nordmænd, der havde kendt Hakon så at sige fra barnsben af. Af de Birkebejner, der var voksne omkr.

1210—20 og kongens lidt ældre jævnaldrende, var der sikkert c. 1265 endnu mange i live; der var ingen mangel på gode hjemmelsmænd. Dette fremgår tydelig nok af alle de mange detaljer angående antal af skibe, mandskab, kampe osv. Dernæst har Sturla haft uindskrænket adgang til det kongelige arkiv og andre dokumenter og derfra dels hæntet oplysninger, dels beviser for de mundtlige meddelelser. Af skrevne værker har han benyttet Böglunga sögur (se ovf. 642).

Der findes i sagaen flere paralleler til Sturlunga. De fleste steder er enten ganske ens eller enkelte gange noget vidtløftigere eller kortere end i Sturl. Ofte er der verbale overensstemmelser. I øvrigt vidner sagaen om de samme egenskaber hos Sturla som Ísl. saga.

Magnús saga lagabœtis. I Sturlunga-saga (l. c.) hedder det, at Sturla »under sin anden (sidste) udenlandsrejse« (1278) »satte sammen kong Magnus' saga efter breve og hans eget råd« (ɔ: meddelelser). Der var altså her et lignende forhold som mellem kong Sverre og abbed Karl. Der er dog vistnok noget unöjagtigt i dette udtryk. Rigtigt er det uden tvivl, at Sturla har fået både meddelelser af selve kongen og benyttet breve efter stor målestok, men sagaen er sikkert ført i pennen på Island i Sturlas sidste leveår og afsluttet først efter kongens død (1280). Sagaen er desværre for det meste helt gået tabt. Der findes kun 2 blade deraf i AM 325 X, 4°, udg. i Fms. X. Det første blad er af dens begyndelse, det sidste handler om begivenheder i 1274. Det lader ikke til, at Sturla her, som i Hákonars., har anført sine egne digte om Magnus. Ellers har sagaen den sædvanlige form.

Der er ingen tvivl om, at der rundt omkring i den senere sagalitteratur findes stykker og bemærkninger, der stammer fra Sturla, foruden forskellige personalhistoriske optegnelser og lign. Af sådanne kan der bestemt udpeges den lovsigemandsliste, der findes i den såkaldte Viðauki Melabókar ennar yngri (Ldn. 1843, s. 337—39). Her hedder det (s. 339), at med Sturla som lagmand for anden gang holder listen op »efter min [ɔ: Tord Jonssons] Landnáma«. Denne liste har altså formentlig stået bagved Sturlas Landn.-Kristnis., og listen er uden tvivl af ham selv.

Det er Ares liste med tilföjelse af de senere lovsigemænd. Atter heri har vi, forekommer det mig, et fingerpeg om Sturlas historiske tanke. Ligesom Ares liste er den kronologiske tråd i hans skrift, således antydede Sturla ved sin liste, der omspænder tiden 930—1282, sammenhængen i sin historiske virksomhed — en fremstilling af landets historie til hans egen tid.

---

§ 17.

Sagaværker efter Snorre og Sturla til 1300.

A. Sagaer om islandske personer.

De her i betragtning kommende sagaer falder i to dele, de, der angår: I den verdslige, II den gejstlige historie. En undersøgelse heraf vil vise, at vi her har med en dobbelt virksombed at göre, en original sagaskrivning, en direkte fortsættelse af den gamle, og en bearbejdelsesvirksomhed. Af originale værker er der i det hele kun få. Så meget mere omfangsrig og dybt indgående er den anden virksomhed, der består dels i at udvide, dels i at sammenarbejde ældre og yngre værker, således som vi i det foregående har set adskillige prøver på. Så godt som alle de ældre sagaer har været genstand for denne behandling af en mere eller mindre grundig art. I enkelte tilfælde (som f. ex. Njála og Sturlunga-saml.) er der tildels tale om et virkeligt åndeligt arbejde, der viser den levende historiske interesse og usvækkede virkelyst. Skönt der altså kun er tale om en epigonvirksomhed, og skönt de ældre værker tit og mange gange er blevne mishandlede — til stort besvær for litteraturforskeren —, er denne virksomhed dog ikke uden fortjænester; endel af værdi er derved blevet bevaret, men den kritiske sans er i en betænkelig grad svækket og ligesom affældig. Det er lysten til at samle, til at anlægge store samlinger, helst i ét hele, der allerede nu er tidens kendetegn. Men til alle tider har en sådan samlelyst og

mangel på kritisk sans været tvillinger. På Island gik bægge dele endnu videre, til en yderlighed, i det 14. årh. og de følgende tider, ja helt ned til vore dage. Allerede nu møder vi helt eller halvt opdigtede sagaþættir eller sådanne, hvor den historiske kærne er ved at visne.

Uagtet sagaformen stadig bevares, er der dog en umiskendelig forskel tilstede både i stil og fremstilling. Denne bliver ligesom bredere, mindre fornem, mere almueagtig. Den tidligere ophöjethed og klassiske simpelhed forsvinder efterhånden. På en tilsvarende måde ændres stilen. Ord, der ikke brugtes för, kommer nu i brug; retoriske assonanser og lign. får, vistnok tildels på grund af skoleundervisningen, indpas og giver fremstillingen undertiden et anstrøg af unaturlig svulst og veltalenhed, der ikke klæder.

Alt dette er i øvrigt en naturlig og uundgåelig følge af de ændrede tids- og kulturtilstande. I så henseende må heller ikke glemmes det bekendtskab, Islænderne i det 13. årh. gjorde med den fremmede fransk-engelske litteratur, der kom i mode ved kong Hakons hof og ved hans bestræbelser. Indflydelse herfra både i sprog og tildels indhold er umiskendelig.

I. Sagaer om ældre tider (10.—11. årh.). Her kommer nogle få sagaer i betragtning, der kan henføres til de forskellige grupper (se foran).

Til første gruppe hører følgende:

1. Hænsa-Þórissaga. Denne saga fandtes i det 17. årh. vistnok kun i én membran fra 15. årh., hvoraf et par blade endnu eksisterer i AM 162 fol. Hel haves den kun i papirshåndskrifter; af disse er Asgeir Jónssons i 501, 4° og 157 F, fol. de bedste. Sagaen er udgiven i Ísl. sögur II, 1847.

Under henvisning til *K. Maurers* fortræffelige afhandling har vi i det foregående (s. 233—37) til en vis grad behandlet denne saga og fremhævet de vigtigste momenter til belysning af den og dens troværdighed. I så henseende har Ares Isl. bók den största betydning.

Sagaens hovedperson er den lavættede slyngel Hönsetore. Efter at der er gjort rede for nogle af hovedpersonerne — men på en höjst ulige måde i forhold til deres vigtighed — fortælles om denne Tore, hvorledes han erhværver sig en social stilling og

yderligere befæster denne ved at modtage goden Arngrims sön til opfostring, hvad der bagefter bliver til ulykke for fader og sön. Under et uår og hungersnød vilde hövdingen, den ædle Blundketill, for at hjælpe de andre bønder, købe hø hos Tore, der havde nok deraf; men han vilde intet sælge. Blundketill tog da høet med magt og efterlod dets værdi i penge. Tore søgte nu goden Arngrims hjælp; de heraf opståede stridigheder endte med Blundketils indebrænding, efter at Arngrims unge sön under tragiske omstændigheder havde bødet med livet. Efter Blundketill blev der rejst en drabssag, og Hönsetore dömtes fredløs, men under altinget var han bleven overfalden og dræbt af Blundketils sön. Han fik således sin velfortjænte straf. Også Arngrims blev dömt til landflygtighed. Endelig kom det til udsoning mellem de to stridende familjer.

Dette er således en almindelig bygdestrids saga, som for så vidt er forskellig fra andre, som dens hovedperson er en ny type, den lave og lavsindede opkomling, der til alles tilfredshed får sin straf. Det er således ikke hans skæbne, der vækker vemod eller medlidenhed. Alligevel er der i sagaen episoder, der er af höj tragisk virkning. De enkelte karakterer er psykologisk interessante og ret godt skildrede. Derimod er sagaens historiske værd meget ringe eller tvivlsom. Som för omtalt er det ikke Blundketill, men dennes sön Torkel, der blev indebrændt (Are). Hvorledes denne forvanskning er foregået, er vanskeligt at sige. Mulig har Blundketill i virkeligheden i den gamle bygdetradition indtaget en så fremherskende plads, at han ligesom har fortrængt sönnen; fejlen er ikke forfatterens, men det 13. årh.s tradition, der altså var bleven stærkt svækket. Dette er også klart af andre omstændigheder; der findes flere ujævnheder, halvglemte oldtidsminder; forf. kan derfor ikke rigtig begrunde eller forbinde de enkelte begivenheder; en del står som noget uforstået og uforståeligt. Der dvæles uforholdsmæssig ved visse mindre betydningsfulde personer og begivenheder; personer indføres uden videre og uden den sædvanlige forberedelse. Jfr. i øvrigt, hvad der foran (l. c.) er fremhævet. Dette skyldes sikkert ikke senere omarbejdelse, sagaen er sig selv lig fra først til sidst. Dette gælder også den sproglige fremstilling, der på flere punkter er efterklassisk. Af alt dette er kun det at slutte, at sagaen i dens helhed ikke kan være ældre end fra den sidste halv- eller fjærdedel af det 13. årh.

Trods det dårlige materiale, der stod til forf.s rådighed, har han søgt at få det bedst mulige ud deraf, og han har ikke været ganske ukyndig i oldtidsforhold eller uden interesse for sådanne. Således anfører han en gammel formular for landnam (s. 154), en heitstrenging (s. 166, rigtignok temlig ubehændig), og han meddeler, at altinget engang holdtes under Armannsfell (s. 171), rigtignok en höjst mistænkelig efterretning, som Maurer imidlertid har søgt at redde. Hans stedsantydninger er rigtige og bærer vidne om, at han har haft hjemme i eller nær ved begivenhedernes skueplads. Forf. har ikke benyttet Ldn., og dog stemmer slægtregistrene for det meste med den. Et par afvigelser har mindre betydning.

Sammenligner vi Hönsetoressaga med sådanne perler som Egilss. og Gunnlaugss., der jo stammer fra de samme egne, ses det bedst, hvilken afstand der er imellem dem; vi kan her ligesom måle den omtrent 100 års forskel, der er både med hensyn til stil, fremstilling og troværdighed, og dette gælder ikke alene denne ene saga, men overhovedet alle sagafrembringelser fra den sidste halvdel af det 13. årh., for så vidt de handler om de ældre og ældste tider.

Til den 3. gruppe hører:

2. Kormákssaga; den findes hovedsagelig kun i det store håndskrift AM 132, fol. fra c. 1350; desuden findes et blad fra c. 1400 i AM 162 F, fol. Sidste udgave ved *Möbius* 1886.

Sagaens indhold[1]) er kortelig anført ovf. I, 537—39. Det er skjalden Kormaks bevægede liv, der er sagaens så at sige eneste indhold; i begyndelsen göres der ganske kort rede for hans fader, vikværingen Ögmund Kormakssons færd, udvandring til og bosættelse på Island. Selve begyndelsen: »Kong Harald hårfagre herskede over Norge, da denne sagas indhold foregik«, er i og for sig betegnende nok; den viser straks en senere tids måde at skrive på, hvad også omtalen af den fremsynte fostermoder (i 1. kap.) m. m. yderligere antyder; hele det første kapitel røber den efterklassiske tid.

Det er allerede bemærket (I, 537—38), at sagaen er dannet

[1]) Jfr. *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. liv—lv; angående versene *B. M. Ólsen* og *S. Bugge* i Aarb. f. nord. Oldkh. 1888 og 1889. *E. Sommarin*: Anteckningar vid läsning af Kormaks saga; Från filol. fören. i Lund 1897.

omkring versene som en ramme om disse. Det forholder sig i virkeligheden således, og for så vidt er sagaen enestående. Den indeholder Kormaks vers i et antal af c. 67, men nogle af disse er dubletter; desuden er et par oprindelig usammenhængende halvvers blevne stillede sammen til ét; og et steds lader sagaen Kormak gentage et og det samme vers (!). Denne overlevering af versene i forf.s tid viser, at traditionen var alt andet end god, og forf. har åbenbart ikke besiddet den fornødne ævne til at behandle dem kritisk. Han har taget dem, som de opbevaredes, vistnok i Kormaks familje i Midfjorden; han tilhørte den måske selv. Sammen med dem har han samlet alle de gamle traditioner om Kormak og søgt at sammenarbejde det hele til en saga. Men fremstillingen viser, hvor dunkle og usammenhængende de gamle minder om skjalden var blevne, hvor isprængte de var med uhistoriske træk og lign. Alligevel er det lykkedes at give en nogenlunde logisk sammenhængende oversigt over Kormaks liv, dog ikke uden store ujævnheder og mangler. Der er meget uhistorisk løbet ind med, f. ex. Tordis på Spákonufells optræden i k. 9 (hun er pludselig fra sin gård Spákonufell kommen til det langt borte liggende Saurbær), Kormaks krigsfærd i k. 19 og hans møde med Steingerd sst. og endmere i k. 24—25 (i Norge), Bjarmelandstoget i k. 25, tyreblodets anvendelse i k. 22, længe efter at tyren er slagtet, osv. Til ujævnhederne hører, at Torolf på Spákonufell først nævnes i k. 22, medens hans nævnte hustru allerede för er optrådt. Endelig er Kormaks sidste kamp med risen (!) i Skotland uhistorisk. Hertil kommer, at det er tydeligt, at forf. ikke altid har forstået Kormaks vers og undertiden ikke rigtig har vidst at behandle dem.

Forf. ligefrem svælger i beretninger om trolddom og overnaturlige ting (Torveig omskaber sig til en hval, der vækker storm og havsnød — et fornaldarsagamotiv; Tordis spåkvinde, hvis optræden er en underlig blanding af tagen parti for og imod Kormak, foretager flere mærkelige ting, som ofringen af gæssene i erotisk öjemed; trolddomssværdet Sköfnung beskrives nöje; en *lyfjasteinn* ligeledes osv.). En del heraf er dog gammel tradition og af betydelig værdi for den gamle folketro. Den interesse, forf. lægger her for dagen, er den samme som han viser i sin beskrivelse af den gamle holmgang (k. 10) og enekamp; men netop her kommer

han til at vise sin ukyndighed i de gamle forhold, idet han gör forskel på de to navnes betydning; jfr. den træffende kritik i *E. Sommarins* ovf. nævnte afhandling; og flere fejl findes der m. h. t. oldtidsforhold. Også tidsregningen i sagaen er mindre god.

Som bekendt spiller Holmgöngu-Berse en stor rolle i sagaen som Kormaks modstander og gift med Steingerd. Der fortælles i grunden mere om ham end sagaen strængt taget krævede. Kap. 15—16 vedkommer den i virkeligheden slet ikke, og de falder kronologisk udenfor sagaen om Kormak, for så vidt som de handler om Berses höje alderdom[1]). Som det tidligere er blevet udtalt, synes disse kapitler at forudsætte en tabt saga om Berse, der her skulde være benyttet af forf., uden at denne dog var i stand til at begrænse benyttelsen til det rimelige og passende. Dette spörgsmål er vanskeligt at afgöre. Berse med alle sine tvekampe var en kæmpe, der kunde afgive stof nok til en saga[2]). På den anden side kan forf. også have fået det hele fra den mundtlige tradition.

Mellem sagaen og Ldn. eller andre kilder er der ingen forbindelse. Dog er der et godt historisk forhold mellem den og både Ldn. og Egilss. (angående Steinarr Sjónason). Skönt sagaen er af den ovenfor beskrevne art, må man dog antage, at Kormaks liv i hovedtrækkene er rigtig fremstillet.

Alt tyder på, at sagaen er forfattet i Midfjorden eller de nærmeste egne, i al fald vest for Svínadalen (k. 20). På vestlandet, altså f. ex. i Dalene, er den ikke forfattet, da den røber en mærkværdig ukyndighed til stedsforhold i de egne. Den gård, som (k. 7) nævnes Válastaðir, har vistnok aldrig eksisteret; og om den hedder det meget kejtet, at »den står kort fra Hrutafjorden«[3]). Derimod er forf. åbenbart velkendt i Strandasyssel. Sagaens tilblivelsestid må efter hele dens art og væsen sættes til den sidste halvdel af det 13. årh. Jfr. Möbius bemærkninger herom og i det hele til hans udgave s. 65 ff.

3. Grettissaga. Denne saga findes kun i yngre hånd-

---

[1]) Her findes også det lille vers om ham og Haldor, der kendes fra Laxdœla. Her står det uden al sammenhæng med prosaen.

[2]) Jfr. *Möbius* s. 71.

[3]) Jfr. *Kålund*: Isl. beskriv. I, 500—1.

skrifter fra det 15. årh.; heraf er AM 551 a, 4° det vigtigste. Efter det er sagaen udgiven i 1853 og i Sagabibliothek 1900.

Sagaen[1]) handler hovedsagelig om den fredløse helt Grettir Ásmundarson (se I, 521—24), men indledes med en fremstilling af hans forfædre (k. 1—13), og til den er der föjet en særlig þáttr, Spesarþáttr. Der fortælles først om Önund træfod, hans vikingetog og forhold til Harald hårfagre, mod hvem han skal have kæmpet i Hafrsfjorden, hans udvandring til Island, samt hans efterkommere; Gretter var hans sönnesönssön. I øvrigt behøver vi ikke at gå nærmere ind på Grettes liv her. Efterat han var bleven dömt til livsvarig fredløshed, måtte han flakke om fra sted til sted; under disse sine vandringer havde han mange æventyr og mangen en hård dyst at bestå, ikke mindst med overnaturlige væsner og trolde, hvoraf sagaen er overfyldt. Desuden findes der alle slags sagamotiver her så at sige samlede, bersærkedrab, hestekampe, lege, trolddom, kraftprøver, hvalstrid m. m., hvoraf en stor del også tilhører fornaldarsagaer og folkeæventyr. Gretter er i tidens løb bleven gjort til et slags sagn- og æventyrhelt og så at sige folkets officielle utyskedræber.

Sagaen er i det hele godt fortalt, i en flydende stil og behageligt foredrag, der godt passede til folkelig udtryksmåde, navnlig i det 14. årh.[2]). Dens indhold afspejler sikkert også dets åndelige interesser. Men det er ikke den klassiske sagagrund, vi her befinder os på. Uagtet sagaen skal være historisk, og det er den til en vis grad, befinder vi os dog i en betænkelig nærhed af de opdigtede sagaer. Bl. a. karakteriserer den sig tillige ved en vis efterklassisk romantisk følelse eller tilløb til sentimentalitet. Et af de smukkeste udslag af denne er den rørende fortælling om Grettes og Illuges sidste dage i Drangø. Som det ofte er fremhævet, er Grettes stil ejendommelig knap og kærnefuld, og han ynder at anvende ordsprog.

Sagaens oprindelse og tilblivelse er det temlig let at bestemme. Der er flere kilder, den er øst af. Først og fremmest er det Ldn., der giver os ligesom nöglen til at forstå Grettiss. Forholdet er det, at overhovedet alle de slægtregistre, der kan komme i be-

---

[1]) Jfr. *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. xlviii—l; *Boer* i Zeitschr. f. deut. Phil. XXX.

[2]) Der findes flere (yngre) fremmedord hist og her, som *kumpan, kjallari, buklari, piltr, prófa, partr.*

tragtning, er lånte fra Ldn. og behændig indsatte på passende steder; den første del bygger overhovedet på Ldn.; hvad der her i øvrigt fortælles om kampe i Vesterleden og vikingetog er fri fantasidigtning tildels efter historiske mønstre. Det vilde føre for vidt at påvise dette i enkeltheder, men en undersøgelse f. ex. af k. 1 er tilstrækkelig; det går tilbage til k. 112 (86) i Ldn. (II, 19 i udg. 1843). I Grettiss. hedder det om Geirmund heljarskinn, at han da var »vestfor havet«; man studser og spörger: »hvad vedkommer det sagaen og sammenhængen?«. Forklaringen ligger simpelt hen i, at i Ldn. — og her ganske passende, fordi der er tale om Geirmund — bemærkes, at Geirmund var »i vesterviking« under Hafsfjordslaget. At det er Ldn., der ligger til grund for Grettiss. og ikke omvendt, fremgår på det klareste netop deraf, at den sidste her og andre steder medtager, hvad der passede i et skrift som Ldn., men ikke i sagaen (f. ex. slægtregistret s. 9, eller slutningen af kap. 10)[1]). I sagaen anføres dernæst flere sagaer, som Laxdœla, Bjarnars., Bandamannas., og der er ingen tvivl om, at de er alle benyttede, men ofte frit og skødesløst. Hvad der f. ex. i Bjarnars. fortælles om Björn og Gretter, er naturligt, i Grettiss. er det af mangel på lokale kundskaber overdrevet og umuligt. Fremdeles er Heimskr. og en saga om Erik jarl, samt Njála benyttede. Forf. har således haft en hel litteratur til sin rådighed, og det kan ikke nægtes, at han har benyttet den i det hele behændigt og ved hjælp af den og så sin fantasi forstået at danne en læselig fremstilling. Dette gælder særlig sagaens første del[2]). Indflydelse fra andre sagaer, bevidst eller ubevidst, spores flere steder: således er scenen hos Erik jarl (s. 59) en tydelig efterligning af scenen hos Erik blodøkse i York; man finder påvirkning fra Vatsdœlas. og Reykdœlas. (s. 147); forf. kender Tormods Torgeirsdrape, og han indfletter Hafrsgrið. Til dette udstrakte litteraturkendskab svarer forf.s eget udtryk om »de fleste sagaer« (s. 2). Alt dette har naturligvis stor betydning for sagaens tilblivelsestid.

En anden hovedkilde er naturlig traditionen, særlig gælder dette Grettissaga i egenlig forstand[3]); den ligger uden tvivl til

[1]) Enkelte afvigelser beror kun på en flygtig læsning og uddrag.

[2]) Det er mig uforståeligt, hvorledes dr. *R. Boer* kan komme til det modsatte resultat, at det f. ex. er Ldn., der låner fra Grettiss.

[3]) Jfr. Grettiss. s. 112.

grund for det meste af, hvad der fortælles om Gretter selv, men denne tradition er ikke mere den gamle uforvanskede, men den er overgrot med forskellige folkesagn og æventyr, man, som bemærket, har grupperet om Gretter[1]); det er dog muligt, at også forf. selv har anbragt nogle af dem i sin saga uden hjemmel i traditionen.

Af alle disse bestanddele er det virkelig lykkedes forf. at danne en sammenhængende og meget underholdende saga; han har haft et godt blik for historisk fremstilling, »historisk« taget rent formelt. Gretter skildres livfuldt og konsekvent, og det samme gælder i øvrigt de andre personer. Forf. var en dygtig kronolog, og tidskoloriten er i det hele godt bevaret. Dog gör han sig skyldig i fejl, som når han lader Arnor jarleskjald, der endnu kun var et barn, deltage i et overfald; ligeledes når han lader Viga-Barde og Gretter støde sammen, og lader Torodd Snorrason angribe Gretter, samt omtaler en præst c. 1014 i Forsæludal, en kirke på Bjarg o. s. v. Sagaens fabler faldt vistnok i god jord hos det ukritiske og lettroende publikum i det 14. og 15. årh. Sagaen er fuld af vers, men de fleste af dem er uægte og først digtede i en meget sen tid. Naturligvis har forf. optaget Ldn.s ægte vers, samt endel andre gamle vers. Sagaen er sikkert ikke skreven för ved 1300. Både indhold og stil, samt forhold til de benyttede kilder taler tydelig nok, og til dette tidspunkt svarer den direkte henvisning til Sturla Tordsson som hjemmelsmand (jfr. bemærkningen om »Sturlungernes dage« s. 192).

Det sidste stykke af sagaen handler om hævnen for Gretter og plejer at kaldes Spesar þáttr efter den kvindelige hovedperson; om denne og Torstein dromund fortælles et erotisk æventyr, der minder om forholdet mellem Tristran og Isolde og som uden tvivl middelbart stammer fra en middelaldersroman. Det er muligt, at dette er et senere tillæg fra 14. årh., men der er dog næppe noget i vejen for at antage, at det hele stammer fra forf. selv. I al fald har han skrevet om Torsteins hævn i Miklagård. Henvisningen til Sturla s. 208 hidrører sikkert fra ham.

---

[1]) Det ligger udenfor dette æmne at søge at udrede disse folkesagn, eller hvorvidt de er udenlandske af oprindelse. Kun skal jeg bemærke, at den forbindelse, man har villet antage mellem et af dem og Grendelsagnet i Bjovulf, forekommer mig yderst tvivlsom.

Vi har hidtil behandlet sagaen som et hele. Dr. *Boer* har i den nævnte afhandling forsøgt at påvise forskellige interpolationer i den nuværende tekst; således episoden om den fredløse Grímr m. m. I og for sig var der ikke noget umuligt eller urimeligt i, at der kunde foreligge enkelte indskud, men når jeg ikke har kunnet lade mig overbevise af dr. Boers udviklinger, kommer det af, at sagaen i og for sig er sig selv lig fra først til sidst, og at man i virkeligheden intet bestemt har at holde sig til; det er kun mer eller mindre rimelige ræsonnementer og betragtninger, og den ene episode er næppe mere et indskud end den anden. Men det vilde føre for vidt her at drøfte disse enkeltheder, tilmed da spörgsmålet i betragtning af sagaens sene tilblivelse i det hele er af en underordnet betydning.[1]).

Et andet spörgsmål er, hvorvidt der har eksisteret en ældre, fra den klassiske tid stammende saga om Gretter, hvad Boer er tilböjelig til at antage. Naturligvis er det vel tænkeligt, at en sådan har eksisteret, men vor saga giver ingen særlig grund til at antage det, og jeg kender ellers intet, der kunde tale derfor.

Til slutning bemærkes, at forf. uden tvivl var en gejstlig mand fra Midfjorden.

Til 4. gruppe hører:

4. Hávarðar saga ísfirðings, Ísfirðingasaga. Denne lille saga findes desværre kun i papirsafskrifter f. ex. AM 160, fol., 157, fol. (der gives en kortere bearbejdelse, men den er værdiløs), der alle beror på et og samme skindhåndskrift. Teksten er dårlig og i versene fuldstændig forvirret. Udg. 1860 er yderst dårlig; en ny tiltrænges. Jfr. *G. Vigfússon* i Sturl., Proll. liii.

Sagaens hovedperson er Håvard fra Isafjorden den halte, også kendt som skjald, se I, 519, hvor en kort oversigt over indholdet findes. Der er her ingen forhistorie; sagaen begynder ikke engang med hovedpersonens ungdom og ungdomsfærd; Håvard er allerede en gammel mand. I så henseende afviger sagaen stærkt fra de klassiske sagaer. Selve begyndelsen (›*þat er upphaf* osv.)

---

[1]) Boer antager f. ex., at fortællingen om Grettis kamp med Bardardalstrolden er en interpolation, idet han påviser, hvor nærbeslægtet den er med de tidligere spøgelsehistorier, men netop dette slægtskab betragter jeg som bevis for forf.s identitet.

er som saga-begyndelse uklassisk. I øvrigt fortælles der i det hele jævnt og logisk om begivenhederne og deres gang i en i det hele nogenlunde god stil, der dog ikke er fremmed for yngre ord og usagamæssige udtryk, som dog tildels kan hidrøre fra senere afskrivere. Håvards sön, den unge raske Olaf »med björnevarmen«, der uretfærdig bliver dræbt af den overmodige hövding Torbjörn, er meget tiltalende skildret. Den gamle faders dybe sorg og endelige manden-sig-op til hævn er ikke uden spænding og psykologisk interesse. Endelig er hans hustru, den mandige Bjargey, en af disse smukke karakterer, der nærmest er i slægt med en Bergtora.

I sagaen forekommer en del vers, ét af Óláfr, de øvrige af Hávarðr selv; af disse må dog et udgå (s. 24); det er en sammenblanding af Hromund haltes og Torbjörn tynas vers i Ldn. Det er åbenbart det fælles tilnavn (halte), der har bevirket forvekslingen. Sagaens tradition — og det er denne, der er dens hovedkilde — er grundig forvansket — skönt hovedtrækkene uden tvivl er rigtige og historiske. Der er i sagaen for det første meget, der er usandsynligt (en almueagtig spøgelsehistorie), unaturligt og søgt. Håvard skal således have ligget 3 år i sængen af sorg, hvilket naturligvis er en overdrivelse. Det samme motiv gentages atter og atter; det er stadig (tre gange) 60 beder, der mangler; Bjargey besøger sine 3 brødre, og de er alle lige mistænkelige; de har alle navne på *-brandr* og de bor på gårde, der, opkaldte efter dem, ikke kan påvises. Her er der uden tvivl sket en tildigtning, der har sin rod i, at Bjargey var en datter af en Valbrandr. Sammenlignes sagaen med Ldn., findes store og vigtige afvigelser. En Ljótr fra Månaberg — dette stedsnavn er også usikkert — kendes ikke fra Ldn. Senere omtales en Ljótr på Rauðasandr, der åbenbart er identisk med den, der nævnes i Ldn. k. 142 (Stb., her et indskud, se ovf. s. 588), og bægge kilders beretning er åbenbart den samme. I Ldn. er fremstillingen simpel og bærer præg af troværdighed; i sagaen er der urigtigheder og i det hele fuld forvirring, idet bl. a. Ljótr enn spaki blandes sammen med Holmgöngu-Ljótr. Torbjörn er ifg. Ldn. gift med en søster til Ljótr den spake, i sagaen med en søster til Gestr den spake — atter forvirring på grund af tilnavne. Steinþórr på Eyrr, der spiller en stor rolle som Håvards beskytter, kan intet have haft med ham at göre; den, der støttede ham, var Eyjolf grå i

Otrardal, hvilket også dunkelt skimtes. Der er således stærk forvanskning tilstede både m. h. t. personer og begivenheder. Ikke mindre mangelfuldt er forf.s kendskab til de vestlige egne, hvor sagaen foregår. Stedsforhold og afstande har forf. overhovedet ikke haft begreb om (jfr. *Kålunds* bemærkninger til de pågældende steder i hans Isl. beskriv.).

Heraf fremgår det utvetydig, dels at sagaen indeholder en meget forvansket — og altså sikkert sent optegnet — tradition, dels at forf. umulig kan have været en Isfjording. Men dette forklarer atter de mange og store fejl, sagaen har. Forf. er i det hele temlig ukyndig i ældre tiders forhold og tidsregning. S. 10 gör han den bemærkning, at det dengang — i Håvards alderdom, i den sidste del af det 10. årh. — kun var landnamsmænd, der var bønder på egnen, og s. 2 taler han om Isfjordingernes »lagmand«, der aldrig har eksisteret (jfr. 7—8).

Håvard måtte efter hævnens fuldbyrdelse flytte bort fra sin hjemstavn; han nedsatte sig da i Svarfadardalen ved Øfjord, og der døde han (kap. 24). Dette er sikkert historisk, og det giver nöglen til den rigtige forståelse af sagaen. Den er forfattet her, i Svarfadardalen, af en mand, der aldrig har besøgt Isefjordsegnene, og her er de gamle traditioner om Håvard blevne samlede. På grund af den lange afstand i sted og navnlig i tid har de været meget afblegede og forvanskede, og forf., der åbenbart var en gejstlig, besad hverken kritik eller oldtidskundskaber nok; han er også over al måde partisk mod Håvards modstander. Sagaen er ikke ældre end fra tiden ved 1300. Imod dette strider ikke, at Ldn. henviser til *Hávarðar-* eller *Isfirðinga-saga*. Det er umuligt, at det er denne saga, der menes, men det må være en ældre klassisk, senere tabt saga af et lignende indhold. Fra denne saga er rimeligvis det nævnte kapitel i Sturlubók (142) af Ldn. netop hæntet.

5. Svarfdælasaga findes også så at sige kun i papirsafskrifter, f. ex. Det isl. litt. Selskabs 226, 4°, AM 161, fol. Til grund for dem ligger en membran fra 15. årh., hvoraf der nu haves ét blad i AM 445c II, 4°, aftrykt i Isl. fornsögur III, bagved udgaven dér. Afskrifterne er alle lige dårlige og har lakuner.

Sagaen[1]) danner for så vidt den stærkeste modsætning til den foranstående saga, som den er en hel bygdesaga gennem flere slægtled og svarer således til sagaer som Laxdœla, Eyrbyggja, Vatsdœla. Formelt begynder den på samme måde som Hávarðars. og med at omtale Harald hårfagre som tidsbestemmelse. Herved røbes straks den sildige tilblivelsestid. I øvrigt fortælles der først om en norsk generation; Torstein ligger i ildhuset og er faderen forhadt, men han bliver en vældig helt, der udfører vikingebedrifter af den æventyrligste art sammen med sin ældre, af faderen yndede broder, der falder i en af kampene. Torstein kommer til jarlen Herrød i Sverrig (et gængse fornaldarsaga-navn på götiske og svenske fyrster) og får der lejlighed til en bersærkekamp. Nu er der en stor lakune i sagaen. Efter den træffer vi hövdingen Torstein svörfud og hans sön Karl d. røde i Svarfadardalen. Der er næppe tvivl om, at de to Torstein'er er identiske. I samme dal var der imidlertid en anden hövding Ljótólfr, og der opstod nu langvarige fjendtligheder mellem bægge slægter gennem et par generationer, der udførlig fortælles. Der findes her flere ikke uinteressante episoder, navnlig den om bersærken og gengangeren Klaufe, samt den om sagaens onde ånd, Yngvild fagerkind, og hendes brødre, samt og særlig den om forholdet mellem hende og Karl d. unge. Karl sælger hende, der synes ukuelig, gentagne gange i udlandet, indtil hun endelig böjer sig, og det hele ender med en smuk forsoning mellem de stridende slægter. Der er undertiden en egen poetisk farve og kraft i skildringen, og flere af personerne er psykologisk ret interessante. Der er åbenbart heri flere ældgamle historiske træk. Det er en gammel bygdetradition eller rettere sagt gamle traditionsstumper, det hele er bygget over. De antydes da også. Disse er nu blevne samlede, men udfyldte ved hjælp af fri digtning. At dette er sket meget sent, viser hele fremstillingens efterklassiske art og væsen, samt begivenhedernes almindelige karakter, hvilket navnlig er stærkt fremtrædende i den første del. De enkelte begivenheder er undertiden dunkle reminiscenser, forf. ikke har været i stand til at stille i det rette lys og den rette forbindelse (jfr. Hænsaþóriss.). Personnavne er ligeledes blevne forvanskede, hvad der ses af en sammenligning med Ldn.,

[1]) Jfr. min afhandling i Aarbb. f. nord. Oldkh. 1884.

hvis troværdighed næppe kan betvivles. M. h. t. sagaens store mangler både i den ene og den anden retning kan der i øvrigt henvises til min nævnte afhandling. Her er der også forsøgt at give en kort oversigt over det formentlig historiske i den (s. 132—33). Et vist åndeligt slægtskab mellem den og Hávarðars. er umiskendeligt; vi får den samme forestilling om en »lagmand« i det 10. årh., en lignende uvidenhed — skönt forf. har antikvariske interesser, navnlig for oprindelsen til stedsnavne — m. h. t. ældre tiders tilstande og skikke (mandebod, skibsbyggeri osv.); tidsregningen er dårlig, og der er forskellige ubehjælpsomheder f. ex. i indførelsen af personer. På den anden side viser forf. et nöje lokalkendskab, der klart viser, at han har haft hjemme i den egn, hvor sagaen foregår. Sagaen er umulig ældre end fra slutningen af det 13. årh., men heller ikke ret meget yngre.

Sagaen indeholder nogle vers, hvoraf dog de fleste er uægte (se I, 528). Det i Ldn. anførte ægte vers findes også her.

I forbindelse med Valla-Ljótssaga giver Svarfd. et indblik i de bygdestridigheder, der i den pågældende afsides liggende egn rasede ligesom andre steder i det 10. årh. I så henseende er den ikke uvigtig.

Endelig skal anføres, at vi her som ved Hávarðarsaga finder en »Svarfdæla saga« citeret i Ldn., der dog ikke står i nogen forbindelse med vor saga. Det er umulig denne, der menes, og forholdet må være det samme her som hist, at den ældre, klassiske er gået tabt og en ny senere lavet. I og for sig behøver dette ikke at vække nogen forundring.

Til den 6. gruppe (Njálssaga) hører:

6. Flóamannasaga. Den findes i AM 516, 4° (Vatshyrna); i 445, b, 4° findes 2 blade, hvor sagaen haves i en noget længere form, og et par blade i AM 514, 4° (jfr. udgavens fortale s. xxiv). Forholdet mellem håndskrifterne er, at den længere form kun er en stilistisk udvidelse af den kortere, dog således at enkelte mindre selvstændige tillæg er optagne (som det om fundet af et åreblad med vers på s. 177 i udg.). Sagaen er udg. i Fornsögur 1860.

Sagaens navn hentyder til, at den handler om personer i Floe, den sydøstligste egn i Arnæssyssel. I Ldn. k. 371 (326) meddeles udførlig om landnamsmændene her, der ikke var nogen

ringere end Hásteinn, en sön af Atle jarl på Gaular, og hans 2 sönner; en direkte efterkommer af Hásteinn var sagaens hovedperson Torgils, kaldt örrabeinsstjúpr. Sagaen begynder med at fortælle om landnamet i Floe og meddeler i forbindelse dermed den bekendte strid mellem Atlesönnerne og Ingolf-Hjörleif. Efter at Hallsteins (således her) sön Atle er bleven dræbt, bliver han hævnet af sönnen Tord, der nu bliver slægtens overhoved; derpå rejste han udenlands og kom aldrig tilbage. Hans enke, moderen til den nævnte Torgils, giftede sig så med Torgrim örrabein af Mosfellsslægten. Nu er det Torgils, der bliver hovedpersonen. Der fortælles vidtløftig om hans opvækst, udenlandsrejse med mange heltegærninger osv. indtil han år 1000 lod sig døbe. Kort efter fik han opfordring af Erik d. røde til at komme til Grönland, og han rejste med alt sit. Rejsen var forbunden med mange og uhyre anstrængelser og farer, som sagaen tilskriver den forkastede og fornægtede gud, Tor. Herom fortælles der udførlig. Undervejs blev Torgils' hustru myrdet; endelig kom de til Erik røde, men blev ikke fuldt så venlig modtagne, som de havde væntet. Efter et ophold i Grönland og efter også her at have udført bedrifter vendte Torgils tilbage til Island, giftede sig pány og blev stamfader til flere bekendte mænd som biskop Torlak d. hellige.

Sagaen er ret godt og underholdende fortalt, men den er fuld af opdigtede begivenheder, overdrivelser og gentagelser af motiver. Om Torgils ophobes der de forskelligste bedrifter, kraftprøver og æventyrlige ting; det er som om det havde været hensigten i én saga at samle alle mulige motiver. Torgils kæmper med bersærker og spøgelser; han sendes til Syderøerne for at hænte skat (jfr. Friðþjófssaga), han bliver gift med en jarledatter, som han bagefter afstår til en ven osv. Bersærkerne bærer navne som Svartr *járnhauss* og Randviðr (dette bæres endogså af to). Der fortælles om overnaturlige sværd, om underjordiske boliger osv. Fremstillingen karakteriseres godt derved, at Tor i egen person gentagne gange kommer til Torgils og er i höj grad elendig, samt at der optræder to skibe, der snakker med hinanden om deres fremtid. Torgils er en stor »drömmer«; evig og altid drömmer han. Interessantest er Grönlandsrejsen, hvor der virkelig findes dramatiske enkeltheder, hustruen Toreys død, faderens forhold til den lille sön og hans

vekslende sindstilstand, men her mærkes der tillige en efterklassisk følsomhed.

Sagaen må sættes omtrent ved siden af Grettiss., om hvem den i meget minder. De historiske hovedtræk lader sig let samle, men de er meget få. Sagaens tidsregning er heller ikke ganske i sin orden; Grönlandsrejsen må være foretagen för og ikke efter år 1000 (*G. Vigf.*). At sagaen er meget sent skreven, kan herefter ikke være tvivlsomt; ældre end fra tiden omkr. 1300 er den ikke. Dette fremgår også af forholdet til Ldn., der, ligesom i Grettiss., er excerperet og udskreven. De enkelte, underordnede afvigelser beror dels på en flygtig læsning, dels på vilkårlige ændringer; forf. interpolerer også Ldn.-uddragene med egen lærdom (Aslaugs slægtregister i kap. 1); Ldn. anføres selv i kap. 3. Mulig er også andre litterære kilder benyttede.

Forf. anfører forskelligt af antikvarisk interesse, hvis han da er rigtig underrettet, f. ex. karkampen (tvekamp i et kar), men særlig er det det æventyrlige og folkesagnsagtige, han ynder. Han er åbenbart en gejstlig[1]), der har haft hjemme i den egn, sagaen foregår i.

Sproget bærer også præg af den sene affattelsestid, skönt noget af det uklassiske deri hidrører fra afskriverne, hvad man her tildels kan bevise. Der findes undertiden en retorisk brug af bogstavrimende adjektiver.

7. Til de hernævnte sagaer slutter sig enkelte þættir. Om disse gælder noget lignende som om hine. Den oprindelige tradition er stærkt forvansket og uhistoriske og æventyrlige ting indblandede, undertiden i den grad, at det hele får præg af æventyr og ikke historie, de bliver til fornaldarsagaer; der er da heller ingen tvivl om, at de i höj grad er påvirkede af de sagaer, der kaldes så. En historisk kærne er dog sikkert ofte tilstede. Sprog og fremstilling bærer umiskendeligt præg af det 13.—14. århundredes

---

[1]) En enkelt scene minder om Kristus og Satan. Torgils syntes i drömme, at Tor førte ham ud på en klippe ved havet, der slog mod den — »I sådanne bølger skal du altid færdes, medmindre du omvender dig til mig«. »Nej, sagde Torgils, bort med dig (jfr. ὕπαγε σε), du lede djævel; han vil hjælpe mig, som forløste os alle med sit blod«. Dette er enestående i en slægtsaga.

tænke- og skrivemåde. At angive deres nöjagtige tilblivelsestid er ikke muligt, men de må dog høre til tiden ved 1300; nogle stammer mulig fra tiden efter dette år. De kan deles gruppevis som för efter sagaerne, men det er dog muligt, at de ikke hidrører fra de egne, hvor hovedpersonerne havde hjemme. Som de ældre þættir foregår de for en stor del i udlandet.

Til 2. gruppe hører Geirmundarþáttr, hvorom der ovf. s. 727—28 tilstrækkelig er handlet. — Þorvalds þáttr kråkunefs handler om en mand fra Vestfjordene, der vilde give Harald hårdråde et sejl, som denne i sin vrede stemning ikke vilde modtage; derefter foræredes det til Eysteinn orre. Þáttr'en hører måske til de ældre, da den findes i Morkinskinna (s. 73—75).

Til 3. og 4. gruppe kan følgende regnes. Þorsteins þáttr skelks findes i Flatøbogen I, 416—18 og handler om en efterkommer af Ásgeir œðikollr i Vididalen. Torstein rejste til Norge og opholdt sig hos Olaf Tryggvason, hvor han engang havde et natligt æventyr med en djævel under forrettelsen af sin nødtørft. Djævelen fortæller Torstein, hvilke pinsler forskellige oldtidshelte udstod i helvede, og efterlignede deres smærtens skrig. Torstein befriedes ud af situationen ved en klokkeringning. Det hele er et gejstligt æventyr; Torstein kendes ikke fra andre steder. — Þáttr Svaða og Arnórs kerlingarnefs, der også findes i Flat. I, 435—39 (Fms. II, 222 ff.), tilhører egenlig den sagaløse egn Skagafjorden. Den begynder med at omtale et svært uår — rimeligvis det i 976 —, under hvilket den grumme Svaðe på Svaðastaðir vil dræbe en mængde fattige og begrave dem i en stor grav, han har ladet dem selv opkaste. Torvard d. kristne frelser dem, og Svaðe får sin straf. Arnor hjælper de fattige og lader sig døbe. Det er ikke urimeligt, at dette stammer fra Gunnlaugs Óláfssaga (jfr. ovf. s. 410); det minder om Finns þáttr, og er sikkert ganske uhistorisk. — Bollaþáttr er den i det hele uhistoriske fortælling om Bolle d. unge, der i håndskrifter findes föjet til Laxdœlasaga. Den handler særlig om Bolles strid med en nordlandsk bonde i Svarfadardalen. Forf. er ganske ukyndig m. h. t. oldtids forho og personer (hvorom der kan henvises til dr. Kålunds udgave af Laxd. s. XLIII, XLVIII, LXII). Det er rimeligt, at þáttr'en er forfattet i Svarfadardalen (jfr. udtrykket »nord på i Skagafjorden s. 290); den er også meget nærbeslægtet med Hávarðars.-Svarfd. s.

Både de berömte Hjaltesönner og Valla-Ljótr optræder i þáttr'en; den sidste beskrives som i sagaen, der her vistnok er benyttet. Det uhistoriske fremgår allerede deraf, at så godt som alle de hövdinger, der nævnes, må være døde för de beskrevne begivenheder gik for sig. — Þorleifs þáttr jarlsskálds slutter sig meget nöje til Svarfdælasaga; den findes i Flat. I, 207—15 (jfr. Ísl. fornsögur III). Angående Torleif henvises til I, 549—52, hvor hovedindholdet findes angivet. Der er meget uhistorisk og udsmykket i þáttr'en, skönt der uden tvivl er endel af god historisk tradition deri med nogle ægte vers. Den er uden tvivl forfattet i Svarfadardalen omtrent samtidig med sagaen. — Þorvalds þáttr tasalda findes fremdeles i Flat. I, 379—83. Torvald var en søstersön af Vígaglúmr og spiller en rolle i dennes saga. Sommeren 999 skal Torvald være rejst til Norge, hvor han sluttede sig til kong Olaf og blev døbt. Torvald blev bagvasket af en hirdmand, og kongen sendte ham mod en blotmand, Bård på Oplandene, hvilket var en farefuld rejse. Torvald og Bård kom op at brydes, og denne falder; Torvald havde nemlig i en dröm af kongen fået en dug med guds navn på (!). Så lader Bård sig døbe. Herved er dette gudelige æventyr tilstrækkelig karakteriseret. — Þórarins þ. Nefjólfssonar. Torarin er velkendt fra Olaf d. helliges saga og er en historisk person. I Tómásskinna (Fms. V, 314—20) findes en þáttr om Torarin, der atter kun er et gejstligt æventyr. Han indføres som boende på Tjörnes; han rejser udenlands og træffer Olaf d. hellige, men bliver beskyldt for at være underkøbt af Knud d. store til at dræbe kongen. Han blev kastet i fængsel med et par andre. En af disse fortæller et forunderligt æventyr om sig selv, hvorpå kongen indser sin fejltagelse, og bagvaskeren får sin straf. Torarin siges at være falden med kongen. Det hele er ganske opdigtet.

Til den 5. gruppe hører ikke så få, tildels længere þættir.

Brandkrossaþáttr findes i AM 164 k, fol., udg. i Nord. oldskr. 1848. Det er et forunderligt produkt, et æventyr om en okse Brandkrosse. Þáttr'en begynder med at omtale Hrafnkell Hrafnsson (jfr. Hrafnkelssaga), idet den udskriver Ldn., og Helge Asbjörnsson (jfr. Droplaugars. s.); det fortælles, hvorledes denne gennem en proces skaffer sig en gård at bo på; den tidligere ejer forlader sin gård under påkaldelse af og bön til Freyr (ganske som

i Glúmssaga) om, at den nye ejer også engang nødtvungen må forlade den. Hertil föjes så en mærkelig historie om Dropløgsönnernes herkomst »efter nogle mænds udsagn; skönt mange synes den tvivlsom, er den dog morsom at høre«. Det følgende æventyr går ud på, at Dropløg skulde være en sönnedatter af Mardöll, en datter af (den ældre) Dropløg, der var en datter af et jættevæsen i Norge. Denne jætte havde ved trolddom skaffet sig oksen Brandkrosse fra bonden Grim; denne, der rejste til Norge, traf jætten og ægtede hans datter. Dette æventyr er nærbeslægtet med Dofresagnet og sikkert påvirket deraf, men synes i øvrigt at være en sammenblanding af afblegede myter og sagn, der i Vápnafjorden er blevne sat i forbindelse med historiske personer. Det hele er vistnok bestemt til at danne en indledning til Dropl. s.; jfr. begyndelsesordene: »Der begynder vi Helgernes historie«.

Þorsteins þáttr stangarhöggs findes væsenlig i de samme håndskrifter som Þorsteins s. hvíta; desuden i mbr.-brudstykket AM 162 c, fol., der i udgaven 1848 ikke er benyttet. Þáttr'en danner etslags fortsættelse af Vápnfirðingas., idet Bjarne Broddhelgason her spiller en rolle. Hovedpersonen er bondesönnen Torstein, der engang havde en hestekamp med Bjarnes hjemmemand, Tord, af hvem han fik et hug af hestestangen (deraf tilnavnet). Til hævn dræbte Torstein Tord og blev dömt. Efter at Torstein endnu har dræbt to af Bjarne udsendte folk, kommer det til kamp mellem de to selv. Det ender dog godt og smukt med en forsoning. Þáttr'en ender med en genealogi, der føres ned til Sturlasönnerne. Den er vistnok fuldt historisk, skönt fremstilling og stil bærer et yngre præg. Forf. er en gejstlig, åbenbart fra selve egnen. Han har givet os et smukt billede af Bjarne, og han beretter om hans død på en pilgrimsrejse i Italien.

Þorsteins þáttr austfirðings findes kun i papirsafskrifter som AM 144, fol., 158, fol., udgivet i Sex söguþættir 1855. Torstein skal have levet i Magnus d. godes tid og foretaget en pilgrimsrejse og på den fået lejlighed til at hjælpe den unge konge, der kaldte sig Styrbjörn, i en livsfare. På tilbagevejen kom han til Magnus' hird og fik da at vide, hvem han havde hjulpet og blev rigelig lönnet. Det hele er vistnok ganske uhistorisk med et uægte vers af Magnus; stilen er også mindre god.

Þorsteins saga Síðuhallssonar. I AM 142, fol. findes

et brudstykke af denne saga, skrevet efter en tabt membran i det kgl. bibliotek af Asgeir Jonsson. Udg. i Analecta norrœna og Fire og fyrretyve Prøver. — Begyndelsen af sagaen, der i alle tilfælde har været temlig kort, mangler helt. Det tiloversblevne begynder med Torsteins udenlandsrejse og deltagelse i Bríanslaget (1014). Tre år efter kom han hjem igen, men fik nu en strid med den mand, Torhadd, der imidlertid havde overtaget Torsteins godord, som han nu ikke gærne vilde aflevere, men Torstein aftvang ham det, og han måtte forlade sin bolig. Her er der en lakune. Resten fortæller om forholdet mellem de to, indtil der kom et formelt forlig i stand. Imidlertid fik Torstein i en dröm af sin moder opfordring til at hævne sig, og han foretog nu et hævntog mod Torhadd. Her bryder brudstykket af; resten mangler, undtagen selve slutningen, der består i en fortegnelse over Síðuhalls efterkommere. Meningen er vel den, at Torstein dræbte Torhadd. Sagaen stammer vistnok fra Torsteins hjemstavn, fra en egn, hvorfra der ellers ingen sagaer haves[1]). Den er ikke gammel; den citerer Njála (angående Flose og Sigurd jarl) samt Brianssaga, vistnok kun afsnittet i Njála om Clontarfslaget; dog er et par udtryk her vistnok ældre end i Njála. Tidsregningen er urigtig, idet slaget siges at være holdt i Magnus d. godes tid. Endelig er fremstillingen i det hele mindre klassisk. Ingen steds er drömmemotivet så misbrugt som her. Torhadd fortæller på engang 12 drömme, der alle angår ham og hans nærforestående død. Sagaen må stamme fra den sidste halvdel af 13. årh. — Et supplement til den haves i den såkaldte *Draumr Þorsteins* (se nedenfor).

Þiðranda þáttr ok Þórhalls findes i Flat. I, 419—21 (Fms. II, 192—97); den er en smuk lille gejstlig fortælling om den unge Tidrandes, Siduhalls söns, tragiske endeligt, han, »hvem diserne dræbte«. Trods alle advarsler gik han engang ud om natten og så da 9 sorte og 9 hvide kvinder komme imod hinanden. De sorte angreb ham, de hvide vilde hjælpe ham, men han fik de sår, han dagen efter døde af. Det er hedenskabets og kristendommens kamp, der her symboliseres.

Endelig må hertil föjes Þorsteins þáttr oxafóts i Flat. I,

---

[1]) Herimod kunde synes at stride udtrykket — »det fjæld [Gerpir] er i Østfjordene«. men dette er rimeligvis kun en afskriver-forklaring.

249—63 (Fms. III, 105—34). Der er ingen tvivl om, at hovedpersonen Torstein oksefod, »der rev benet af en okse«, er historisk; ifølge historiske kilder var han en stavnbo på Ormen lange i Svolderslaget. Men hvad denne þáttr fortæller om ham, er så godt som alt digt. Han skal have været en sön af en døvstum søster til Torkell Geitisson i Krossavik og en Nordmand, Ivar ljome, af Gimseslægten. Barnet blev sat ud, men fandtes og opdroges og fik endelig sin sande herkomst at vide. Efter flere æventyrlige oplevelser rejser Torstein til Norge, tvinger Ivar til at vedkende sig ham som sin sön. I Norge dræber han mange trolde og er etslags sidestykke til Gretter. Selv kalder þáttr'en sig æventyr, og dette er rigtigt. Dens indhold er vel knyttet til historiske personer, og der anføres atter og atter flere sådanne. Men alt dette er direkte hæntet fra et Ldn.-håndskrift. I begyndelsen fortælles der om Ulfljot og Ulfljotsloven, som ikke har det mindste med vor þáttr at göre; det er en kritikløs udskriven af Ldn. Forf. var uden tvivl en gejstlig fra Vápnafjordsegnen, der skrev sin þáttr omkr. 1300.

Til 6. gruppe kan henføres:

Orms þáttr Stórólfssonar, der findes i Flat. I, 521—33 (Fms. III, 204—28). Til oldtidens stærkeste mænd regnedes Ormr, en sön af bonden Storolf af den berömte Hrafnistaslægt. Intet under, at der om ham i folkemunde dannedes en tradition om kraftprøver og store gærninger. Hvad enten de nu var historiske eller ej — overdrevne var de i hvert fald —, er Ormr dog en historisk person, der også nævnes i andre pålidelige kilder. Vor þáttr er ikke andet end en samling kraftprøver, udførte i og udenfor Island, som Ormr alle består med den störste hæder. Med fortællingen om dem er der så kombineret en ligefrem fornaldarsaga om helten Asbjörn prude fra Danmark (der også havde slægtninge i Norge), som blev Orms gode ven og fælle. I forening udfører de forskellige krigstog og bedrifter. Så skilles de; Ormr rejser hjem. Asbjörn får lyst til at prøve kræfter med jætten Bruse på Sandø, men det går ham ilde; han lider en forfærdelig død. Efter at have erfaret dette, rejser Ormr bort for at hævne ham, og han dræber både jætten og dennes moder, en vældig hunkat, tildels ved hjælp af Bruses søster med det mytiske navn

Menglöð. — Þáttr'en beror dels på traditionen om Orms egenlige kraftprøver — dels på rent litterære kilder, uden at det dog kan siges, at der har eksisteret en særlig skreven saga om Asbjörn. Indledningen er for det første ligefrem hæntet fra Egilssaga k. 23 (et håndskrift af WK-klassen), hvorimod Ldn. ikke er benyttet. I slutningen af k. 6 henvises til et skrift, der kaldes »*Islendingaskrá*«. Man har villet sætte dette i forbindelse med Ares skrift, hvad der vistnok er ganske umuligt, i hvert fald höjst urimeligt. Hvis det ikke er et fingeret skrift, må der være ment en eller anden genealogisk optegnelse. I øvrigt behøver man ikke længe at lede efter hovedkilden eller forbilledet eller rettest bægge dele på engang. Det er Örvar-Oddssaga, der, som *Boer* har påvist i sin afhandling om Grettiss. (s. 66 ff.), er ligefrem »plyndret«. Det er let at se grunden hertil; Örvar-Odd var en forhistorisk slægtning af Ormr selv. Ormr-Asbjörn svarer ganske til Oddr-Ásmundr. Völven i Oddss. genfindes i þáttr'en og hun udtaler sin spådom i et vers, der både m. h. t. indhold og form går tilbage til Örvar-Oddss. Ligeledes er Asbjörns dødssang (i k. 7) stærkt påvirket af Odds og Hjalmars. Men også andre påvirkninger er umiskendelige, således fra Ragnar lodbrogs saga (blodörnsristningen; Asbjörns dødssang har verbale lån fra Krákumál)[1]), Grettissaga (jfr. Boer) og Heimskringla (navne som Eyvindr snákr og Bergþórr bestill er lånte derfra). Det er således klart, hvilket kunstprodukt der her foreligger. Þáttr'en må antages at stamme fra omkr. 1300 og være skreven på Rangárvalla-egnen. — Til slutning bemærkes, at det færøske Brúsajökils-kvæði beror direkte på þáttr'en, derimod har digtet Ormar Tórólvsson intet med den at göre.

Til ingen af grupperne kan en þáttr af Þorsteini forvitna henføres; den findes i Flat. III, 431—32 (Sex söguþættir 69—71). Denne Torstein kom til Harald hårdråde og kom tilfældig til at se i kongens pung, hvor han så to knivskafter af en mærkelig art. Til straf for hans nysgærrighed pålagde kongen ham at opsøge magen til skafterne (det træ, de var lavede af). Det lykkedes Torstein ved Olaf d. helliges hjælp. Det hele er kun et æventyr uden betydning.

---

[1]) Man jævnføre f. ex. det sidste vers med Krák. v. 26; jfr. ovf. s. 149.

Til alt det foranstående kan det være hensigtsmæssigt at föje de såkaldte drömme eller visioner (*draumavitranir*), der af *G. Vigfússon* er udgivne i Nord. oldskr. XXVII efter papirsafskrifter af tabte membraner. Det er næppe muligt med bestemthed at angive deres tilblivelsestid, men de er vistnok førte i pennen c. 1300; deres indhold strejfer sagaens, og de er knyttede til historiske personer. Den længste og interessanteste er Stjörnu-Odda draumr. Denne Odde var en stjærnekyndig mand fra Nordlandet i det 12. årh. Han drömte, at en mand fortalte ham en historie fra Götland, hvis indhold er rent fornaldarsagamæssigt med et par digte, der ikke er så dårlige, men de er stærkt forvanskede; jfr. ovf. s. 183. — Bergbúa-þáttr handler om en Tord fra Djupafjorden (hvis beliggenhed angives delvis urigtig), der engang tog til kirke, men tog fejl af vejen; han overnattede i en ellers ukendt hule, og der hørte han om natten 12 vers blive kvædede; de indeholder en spådom og minder om Völuspá og Merlinusspá. Mærkeligt nok slutter det første vers med de to linjer, der i Grettiss. siges at være omkvædet i Hallmunds flok. — Kumlbúaþáttr. Torstein på Reykjanes fandt en höj og deri et sværd, som han tog og beholdt. Höjboen viste sig for ham i sövne og krævede sværdet, men Torstein afslog hans krav i et par vers, der meddeles. Denne ubetydelige þáttr er vistnok skreven på Helgafell; Torstein siges at have været beslægtet med en abbed der, der kun kan være Torfinn Torgeirsson 1187—1216. — Endelig den ovennævnte Draumr Þorsteins Síðuhallssonar. Torstein drömmer, at 3 kvinder kommer til ham og forudsiger hans død. Han blev kort efter myrdet af sin irske træl, der var bleven mishandlet af ham; så blev trællen pint til døde. Denne dröm stammer vistnok fra Østlandet.

Sagaer om senere tider.

Her kommer så at sige kun de i Sturlunga-samlingen optagne sagaer i betragtning, hvortil sagaen om Áron Hjörleifsson föjes. Det er originale sagaer fra den sidste halv- eller fjærdedel af det 13. årh. M. h. t. den plads, de indtager i samlingen, henvises til, hvad der foran er oplyst.

1. Þórðar saga kakala findes i bægge håndskrifter af

Sturl. og optager i den sidste udgave kap. 164—208 foruden enkelte stykker i det følgende særlig k. 213, i det mindste dettes første del. Om sagaen handler *B. M. Ólsen* i sin afhdl. s. 437—69.

Sagaen begynder ved år 1242, men giver en kort rekapitulation af tidligere begivenheder; der fortælles om Tords hjemkomst i det nævnte år og så — udførlig — om hans færd og bedrifter til udenlandsrejsen 1246, dernæst om hjemrejsen og årene til 1250. Dermed er hans egenlige saga ude. Resten af sit liv levede han i Norge som en kongelig embedsmand uden nævneværdige handlinger. Om hans opvækst fortælles intet; rimeligvis har dog sagaen haft en mere ægte form af den sædvanlige art, men samleren har forkortet den. Hvorvidt det kapitel i Sturl. (317), der handler om hans død, virkelig er hæntet fra denne saga, synes mig meget tvivlsomt. Sagaen er ikke forfattet af Sturla (jfr. ovf.). Den er godt bygget og fortalt, med visse ejendommeligheder i stilistisk-retorisk henseende (jfr. jævnlig forekommende udtryk som *drýgja dáð*, *verpa á*, osv.). Forf. har været nöje kendt med Tord og hans liv og giver os vistnok et godt og veltruffet billede af den unge, stridbare helt, der, trods al sin færd, stadig har guds navn i munden. At gætte på et forfatternavn, synes mig ørkesløst. — I alt væsenligt stemmer sagaen med Sturlas fremstilling. Som B. M. Ólsen har bemærket (s. 466), er sagaen vistnok skreven ikke så kort en tid efter Tords død (1256), men noget bestemt holdepunkt gives der ikke[1]. Forf. var en gejstlig mand. Hans kilde var dels hans egen viden, dels pålidelige hjemmelsmænds udsagn. Han benyttede også digte, nemlig drapen om Tord og Brand af Ingjald og Brandsdrape af Hallr; en sådan benyttelse var her ikke meningsløs. Han har næret stor sympati for Tord og går undertiden for vidt i sine udtryk, navnlig når han fortæller folks antagelser om Tords store fremtid, antagelser, der ikke gik i opfyldelse. Forf. refererer overtroiske ting (trolden s. 38, hærlænken s. 47). Ejendommeligt er det, at han et par gange henvender sig til (fingerede?) tilhørere.

2. Svínfellingasaga eller k. 215 (II, 83—99) i Sturl. er

[1]) S. 66 nævnes Brand, der »siden blev bisp til Hólar«. Han døde 1264, s. 70 Vermund, som »siden var abbed på Tingøre« ɔ: 1254—79.

åbenbart kun et brudstykke og dertil bearbejdet. Det handler om hövdingen på Svínafell, Ormr Jónssons sönners lange og bitre strid med Ögmund i Kirkjubœr (jfr. ovf.) i årene 1248 ff., der endte med Sæmund Ormssons tragiske drab. Tord kakale nævnes et par gange; det er derfor brudstykket er indsat som supplement til sagaen om ham. I almindelighed kan det siges, at brudstykket giver et godt bidrag til landets almindelige historie, i det det angår en del af landet, som vi ellers vilde vide meget lidt om. Det er vanskeligt at danne sig en klar forestilling om denne sagas oprindelige form og udstrækning. Det første stykke er kun samlerens orienterende bemærkninger; i det andet tör vi se den egenlige begyndelse til sagaen; det øvrige er et velordnet hele, men der mangler sikkert ikke så lidt af slutningen. Forf. fortæller jævnt og anskueligt og indskyder passende interessante personbeskrivelser. I øvrigt er han gejstlig og har stor beundring for abbed Brandr (den senere biskop) og dennes søster, Ögmunds hustru. Sagaen er forfattet en rum tid efter hovedbegivenhederne, og vistnok ikke för end c. 1270—80; det er her, at Snorre kaldes den »frode«. Både Arne Torlaksson og Arne Helgason omtales som bisper, men det har ingen betydning. For resten henvises til B. M. Ólsen s. 469—72.

3. Þorgils saga skarða. Denne særskilte saga om Torgils er så at sige helt og holdent optagen i det ene håndskrift, 122 B, af Sturlunga dels gruppevis, dels kapitelvis; i det andet hdskr. mangler den ganske. Sagaen består af (udgavens) kap. 221—51, 261, 264, 269, 272 for störste delen, 277—89, 290 begyndelsen, 293—315, 318, 320—3, hvormed den sikkert (B. M. Ólsen anderledes) ender. Vi har således med et langt og udførligt sagaværk at göre; det er meget detaljeret og nöjagtigt i skildringen af Torgils' liv, mest dog af hans virksomhed på Island i årene efter 1252 (Torgils er født 1226). Skildringen af denne voldsomme og kraftige men også rettænkende Sturlung, der engang udtalte, at han var så bange for ingen »saga« at skulle få (s. 129), er gennemført med stor dygtighed og anskuelighed og uden tvivl med historisk korrekthed og er helt igennem fængslende. Den stemmer også med andre kilder. Forf., der er særdeles godt underrettet, har udpræget islandske sympatier og er ikke venlig

stemt mod kong Hakon. Han er utrættelig i at fremhæve, at man ikke vilde anerkende eller tåle, at kongen havde noget at sige m. h. t. Island og dets forhold. Navnlig skinner harmen over den mod Snorre begåede forbrydelse stadig igennem; forf. er da også bitter mod Gissur. For så vidt er forf. bevidst islandsk-national, noget, der ellers sjælden mærkes. I øvrigt er hans fremstilling overhovedet særdeles klar og ligefrem, uden indblanding af uvedkommende ting. Han er meget nøgtern og fortæller ikke gærne undere eller varsler; derimod tror han på Sturlas drömme og har åbenbart store sympatier for ham og broderen Olaf. Hvem forf. er, er vanskeligt her som ellers at bestemme. Jeg tör ikke med B. M. Ólsen udpege nogen bestemt mand (Tord fra Hitarnes), eller tænke på Sturla selv; der er nemlig endel (omtalen af ham selv f. ex.), der taler imod, at han skulde være forfatteren. I alle tilfælde var det en mand, der besad udmærkede førstehåndskundskaber om tiden 1252—58. Han kender også Sturlas digt om Torgils og henviser dertil. Sagaen er skreven kort efter 1258 og vistnok för landet underkastede sig kong Hakon. Når Gudmund Bödvarssons død (1275) fortælles (k. 323 slutn.), er dette en af de sædvanlige senere tilföjelser. Ligeså simpel som fortællingen er, ligeså klar og simpel er stilen. Sagaen er i det hele fortrinlig og en af de bedste fra denne periode. Den er vistnok omtrent i sin oprindelige skikkelse. Noget er den dog ændret af Sturl.-samleren. Beviset herfor er, at der i Kristiania rigsarkiv (nr. 56) findes to blade af sagaen, hvor tekstens ordlyd synes oprindeligere, og hvor et afsnit er langt udførligere. Her har vi uden tvivl den oprindelige særskilte saga. Enkelte interpolationer kan også udpeges (f. ex. k. 230 fin. og vistnok k. 231). Se i øvrigt B. M. Ólsens afhdl. s. 472—501.

4. Áróns saga Hjörleifssonar. [Denne saga findes i AM 551 dβ, 4° (mbr. brudstykke) og i en afskrift i 212 fol. Desuden haves k. 3—10 i codex Resen. af biskop Gudmunds saga. Udg. i Biskupasögur I og Sturlunga II.

Det er en kön lille saga om den meget sympatetiske Aron, en slægtning af Seldölerne[1]). Der fortælles kort om hans op-

[1]) Jfr. *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. cxvi—vii; *B. M. Ólsen*: Sturl.-afhdl. s. 254—72.

vækst, og hvorledes han kom til Eyjolfr Kársson, hvis hustru var beslægtet med Aron. Eyjolfr var en af biskop Gudmunds trofasteste mænd og var med ham i Grimsø 1222, hvor han lod sit liv. Også Aron var taget med Eyjolfr derhen efter at have deltaget i toget til Holar, hvor Tume Sigvatsson blev dræbt. Til hævn foretog Sturla, Tumes broder, det bekendte tog til Grimsø, hvor Aron, hårdt såret, undslap; bagefter dömtes han fredløs. Derpå levede han et par år hist og her, efterstræbt af Sturla, indtil det lykkedes ham at undkomme til Norge, hvor han sluttede sig først til Skule, derpå til kong Hakon selv. Alt dette fortælles udførlig. Aron døde 1255, men om hans liv i Norge fortælles der kun lidet og uden sammenhæng. Han giftede sig her og fik af kongen en gård og nød hans höje yndest. Smukt fortælles der om hans forhold til Tord kakale.

Forf.s kilder er udelukkende traditionen, hvortil der flere steder hentydes. Der anføres nogle vers, men kun de færreste tilhører den oprindelige saga; den urigtige måde, hvorpå de anføres, viser bedst dette. Senere tilföjede er præsten Tormod Olafssons vers (fra 14. årh.); derimod ikke Brands vers om Eyjolfr og Olafs vers i kap. 15 (senere tilföjet er det i k. 14). Sagaen er først sent skreven; både dens form (begyndelsen) og stil tyder herpå; skönt den sidste er temlig simpel, er den dog noget ubehjælpsom (stærk brug af præsens, af adjektiver); også personskildringerne er ikke som i de ældre sagaer. Yngre end c. 1280 er den i hvert fald ikke, da den er benyttet i biskop Gudmunds saga. Så at sige hver side bærer vidne om dens gejstlige ophav. Sagaens pålidelighed og forhold til Sturlas Isl. saga har B. M. Ólsen træffende behandlet. Han påviser forskellige uoverensstemmelser, hvor Sturlas beretning må antages at være den rigtigste, samt forskellige overdrivelser, der sikkert tildels hidrører fra traditionen.

II. Af sagaer, vedrørende den isl. kirke, haves der kun én, nemlig om Guðmund som biskop (bispesagaen). Sagaen om ham som præst er foran behandlet (572—75); det er dennes fortsættelse, der her skal tages i betragtning. Den er udgiven i Biskupasögur I efter cod. Resenianus, AM 399, 4° fra c. 1300 og en yngre afskrift deraf i 394, 4°. I 657 c haves en kortere recension, der af G. Vigfússon er bleven kaldt *Miðsagan*. Det var

kun, hvad man væntede, at en så folkelig helgen, som biskop Gudmund blev, skulde få sin saga fortsat og fuldstændiggjort; egenlig havde man væntet, at præstesagaens egen forfatter havde gjort det[1]).

Sagaen fortæller om biskop Gudmunds möjefulde og vanskelige liv til hans død 1237; det er et höjst ejendommeligt billede, vi får af denne trodsige biskop, der mere var biskop af navn end gavn, og som førte et omflakkende liv, stadig med et følge af stoddere og kun støttet af nogle få hövdinger, stadig görende mirakler og efter sin død — ufortjænt — dyrket som helgen.

Midsagaen indledes med en fortale (Bisk. I 559—60), der vistnok stammer fra 14. årh. I slutningen af denne udtales, at sagaen er sammensat af »brave og pålidelige mænd, som bedst var bekendt med de her skrevne begivenheder«. Litterære efterretninger fra 14. årh. må man i det hele tage sig i agt for; denne oplysning tager vist nok heller ikke sigte på nogen bestemt person, men er en almindelig, dog i alt væsenligt, rigtig slutning. Midsagaen ytrer fremdeles, at »de, som agtede at göre sagaen lang«, er døde, og at »da Laufáskirke brændte (c. 1258), brændte også alle brevene«. Disse bemærkninger er dunkle; den sidste synes at antyde vanskeligheden ved at skrive om bispen efter brevenes tilintetgörelse; disse må altså have angået ham. Men den passer ikke til den foreliggende saga, og forf. har næppe haft den rigtige forståelse af sagaens egenlige tilblivelse, uagtet han har kendt og henvist til Sturlas Ísl. saga; med denne står den nemlig i den nöjeste forbindelse, som B. M. Ólsen rigtig har påvist.

I codex Resen. foreligger der for det første en ofte höjst ubehændig og mekanisk sammenstøbning af følgende sagaer: Sturlas Ísl. saga, der er lagt til grund, så at der i dette hdskr. ofte findes bedre læsemåder end i Sturl.-teksten, — Aronssaga, d. v. s. lange uddrag af denne, — samt kronologisk-synkronistiske småstykker i annalform, og endelig enkelte stykker fra Sturlungasamlingen som den nu er. Midsagaens form er åbenbart mere oprindelig; her mangler uddragene af Aronssaga; de er således egenmægtig indsatte i cod. Res.; ligeledes mangler der her forskellige stykker fra Sturl.-saml. Her antager jeg, i modsætning til

[1]) Jfr. *B. M. Ólsens* afhdl. s. 272—92.

B. M. Ólsen, at der ikke foreligger nogen forkortelse i Midsagaen; når der i denne findes et lille stykke, der ikke findes i Res., beror det på en overspringelse i denne[1]. I Midsagaen findes enkelte selvstændige tillæg, som ærkebispens brev[2] m. m. — Om jærtegnene skal handles i en anden sammenhæng.

Det er klart, at bægge recensioner beror på en og samme grundsaga, og denne var intet andet end en afskrift af alle de kapitler i Sturlas Isl. saga, der handlede om Gudmund; den var altså et rent mekanisk kompilationsarbejde, der kun yderligere er fortsat i cod. Res. Angående en ældre Guðmundarsaga, der mulig har eksisteret, se foran s. 735.

Endelig bemærkes, at annal-notitserne i cod. Res. uden tvivl er hæntede fra et eller andet annal-håndskrift, der repræsenterer en ældre samling end nogen af dem, vi nu har.

B. Sagaværker angående Norge, Sverrig og Danmark m. m.

I. Hvad Norge angår, er der ikke tale om nogen særlige originale större sagaer; hvad vi har, er kun bearbejdelser af ældre værker samt enkelte mindre þættir, disse af tildels underordnet betydning og uhistorisk art. Først og fremmest er der da de bearbejdelser, der findes i den bekendte samling, der kaldes med det lidet betegnende navn Fornmannasögur, I.—VII. bind, VIII. bind, Sverrissaga, IX. og X. bind, Hákon Sverrisson osv. til Magnús lagabøter, er tidligere behandlede.

Meget tidlig blev der foretaget en selvstændig udgave af Snorres Olaf d. helliges saga med en indledning, der var et uddrag af de foranstående sagaer fra Halfdan svarte af og med et tillæg, bestående af et uddrag af de følgende sagaer, særlig alle jærtegnskapitlerne, der her blev samlede til et hele. Der er forskellige afgörende beviser for, at denne saga ikke kan stamme fra Snorre selv, men der benyttedes et håndskrift af Snorre, der var nærbeslægtet med Kringla. Noget egenlig nyt fremkom der ikke her; kun i indledningen findes der endel mindre afvigelser efter

[1] Om kap. 32 henvises til B. M. Ólsen; dog skal bemærkes, at når de to sidste sætninger opfattes som interpolerede — de mangler jo i Midsagaen — er der i virkeligheden intet urigtigt i det øvrige.

[2] Om dette henvises til B. M. Ólsens bemærkninger.

andre kilder. Herom henvises der i øvrigt til fortalen til Heimskringla (min udg.). Det ældste og bedste håndskrift af denne særskilte Olafssaga er Stockh. 2, 4°, og herefter er den udgiven i 1853. Den i Fornm. IV—V udgivne saga er identisk med den nævnte; kun i de forskellige yngre håndskrifter — Flatøbogen, Bergsbogen, Tómasskinna og flere — er den gamle tekst interpoleret med mindre indskud hist og her[1]), hvoraf endel hidrører fra Styrmer, og hvoraf de fleste findes samlede i tillæggene i V. bind. Disse indskud er af höjst forskellig art og historisk værd. De vil dels findes nærmere omtalte nedenfor (*þættir*), dels i næste periode i forbindelse med Flatøbogen osv. I den såkaldte Bæjarbók (AM 73 b, fol., 71, fol. osv.) er der tillige indsat et stykke af Bjarnarsaga (se s. 425). Hertil kan endelig föjes, at også Snorres fortale findes forudskikket den særlige Olafssaga, dog således, at dens to hovedbestanddele er ombyttede og et par redaktionelle ændringer foretagne.

Ligesom man nu havde en særskilt saga om Olaf d. hellige og med denne som forbillede fik man lyst til at istandbringe en særskilt saga om Olaf Tryggvason af en lignende art; det er denne, der findes i Fms. I—III. Denne saga er, som den her foreligger, en — ikke mindst i kronologisk henseende — særdeles dygtig sammenarbejdelse af mange sagaværker. Til grund er Snorres saga om Olaf lagt — hvortil der oftere henvises —, og det er klart, at det er Jöfraskinna eller et dermed nærbeslægtet håndskrift, der er benyttet. Hovedhåndskrifterne er AM 61, 53 og 54, fol., jfr. 62 og Flatøbogen[2]).

Også her findes der en indledning, der er et uddrag af Heimskr. fra Harald hårfagres saga af. I øvrigt har det været samlerens hensigt at samle overhovedet alt, hvad der om Olaf fandtes i den islandske tradition eller litteratur, selv om det kun periferisk angik ham. Det er ham ligegyldigt, af hvad art det er: historie, legender, æventyr — alt er ham lige kært; og ligeså ligegyldigt er det ham, af hvilken udstrækning de optagne stykker er,

---

[1]) Nemlig: 16, 17, 18 delvis, 19, 21, 23—24, 28—30, 35—36, 41, 44 delvis, 49, 52 delvis, 60. 63 slutn., 87 delvis, 122 (Einars vers).

[2]) Jfr. *G. Morgenstern* i Arkiv f. nord. Fil. VIII; om sagaen se i øvrigt *K. Maurer*: Ausdr. Anm. 33; *B. M. Ólsen* i Aarbb. f. nord. Oldkh. 1893, s. 289 ff.

og endelig er det ham ganske ligegyldigt, hvad stil de benyttede originaler har. Det falder ham ikke et öjeblik ind at göre noget forsøg på at få en ensartethed i nogen som helst henseende tilvejebragt. I det ene kapitel kan vi således finde Snorres historiske fremstilling og klassiske stil, i det næste en eller anden gejstlig ophavsmands retorisk-svulmende ordflom, endogså med latinske ordformer (af mandsnavne) osv. Nogen historisk kunstsans har han ikke haft; hvad han derimod har sin styrke i, er den kronologiske sammenstilling og her, men også kun her, viser han en selvstændighed; i så henseende er hans arbejde endogså særdeles respektabelt.

Som bemærket, er det Snorres Olafssaga, der danner grundlaget og rammen, men redaktören har undertiden omstillet enkelte stykker i tilslutning til sin hele metode. Men hermed har han kombineret en lang liste af kilder. Først og fremmest har han da benyttet både Odds og Gunnlaugs sagaer om Olaf. Det er temlig let at udskille de afsnit og stykker, der er hæntede derfra, navnlig dem fra Oddr. Noget vanskeligere er det, bestemt at udpege alt, hvad der er taget fra Gunnlaugr (jfr. ovf. s. 409—10 anm.), men dennes svulstige stil er meget vejledende[1]). — Dernæst har han af isl. slægtsagaer på sine steder udskrevet Laxdœlasaga, Hallfreðarsaga (denne næsten helt og holdent), rimeligvis også Kristnisaga, samt Landnáma; fremdeles Erik d. rødes saga, Færeyingas., Skjöldungas. og Jómsvíkingas. Endelig har han benyttet Snorres Olaf d. helliges saga allerede straks i begyndelsen sammen med Harald hårfagres saga osv. Desuden indskydes der forskellige, som det synes, oprindelig selvstændige þættir — hvoraf dog nogle mulig stammer fra Gunnlaugr —, således den om Albanus og Sunnifa, Ögmund dyttr og Gunnar helmingr, Torvald tasalde. Tidrande, Svaðe-Arnor (se om disse foran), Indride ilbred, Olaf og nökkvemanden (k. 212), Rögnvald af Ærvik og Rauðr (k. 145—46, 148, 150, 155). Men han lader sig ikke nöjes med de prosaiske kilder; også de poetiske benytter han i stor målestok for at fuldstændiggöre sin fremstilling, således Hallarsteins Rekstefja, Torkels Búadrápa og Bjarnes Jómsvikingadrápa — alt yngre digte,

[1]) Kap. 60, der formentlig stammer fra ham, er sammensat efter Einhards annaler og Adam af Bremen; selv citerer han bøger af forskellig art og fremmed oprindelse.

som Snorre ikke kunde bruge, da de ikke var samtidige kilder. Ved hjælp af disse digte er det navnlig lykkedes at göre kampskildringerne (Jomsvikingeslaget og Svolderslaget) endnu udførligere og mere glimrende. Ligeledes har forf. til slutning medtaget en hel del uhistoriske sagn om, at Olaf var sluppet med livet ved Svolder og var gentagne gange set forskellige steder i Syden.

Selve istandbringeren har næppe tilföjet meget af sig selv; han har tilföjet nogle overgangssætninger, måske udvidet talerne og indsat enkelte, mest gejstlige bemærkninger; at han var gejstlig er utvivlsomt. Uagtet han næppe 50 år efter Snorres død har foretaget sin kompilation, ser man dog, hvilken uhyre afstand der er imellem dem.

Man har villet sætte abbed Bergr Sokkason (d. 1350) i forbindelse med denne Olafssaga. Anledningen dertil er den, at det i den såkaldte Bergsbók (fra c. 1400) i overskriften til sagaen hedder: »Her begynder sagaen om kong Ó. Tr., *er Bergr áboti snaraði*«. Men denne autoritet er for det første yderst svag, da man i det hele i den tid kun vidste lidt om ældre litterære forhold. Dernæst tilintetgör netop selve ordet *snaraði*, der kun kan betyde »oversatte«, enhver tanke om Bergr som sagaens samler; endnu mindre er sagaen »oversat«; med andre ord: overskriftens ophavsmand har vistnok ikke haft begreb om, hvad han skrev. Jfr. *Maurer*: Ausdr. s. 192.

Sagaen om Magnus d. gode og Harald hårdråde. Her er det særlig håndskrifterne Hulda og Hrokkinskinna, AM 66, fol. (hvor dog begyndelsen mangler), Det kgl. bibl. 1010, fol., der er de vigtigste; også Morkinsk. og Flat. kunde nævnes. I de først nævnte håndskrifter er sagaen eller sagaerne en sammenstøbning af Mork.-teksten og Heimskr., dog således, at den første her er lagt til grund; mod slutningen bliver dog Hkr.s tekst i det hele mest benyttet. Samleren indsætter selv enkelte gange skjaldevers, og det er klart, at han har haft forkærlighed for vers, som han endogså undertiden kommenterer. Sammenstøbningen er i det hele ikke dårlig, når man blot ser bort fra den oprindelige historiske sammenhæng, som derved næppe er bleven bedre eller rimeligere. Enkelte mindre stykker er indsatte fra Olaf d. helliges saga (k. 16 i Magn., k. 1 i Har.). Morkinskinnas episoder er medtagne. I øvrigt har sagaen som sådan ingen synderlig værd,

undt. for så vidt som den sammen med Flat. udfylder Morkinskinnas lakuner.

Med Olaf d. kyrres saga forholder det sig på samme måde, ligeledes med Magnus barfods saga, hvorved Fms. VII begynder. Kun er det her Heimskr., der er lagt til grund for sammenstøbningen. Kombinationen med Mork. er her noget mere vilkårlig end ellers, og der indskydes selvstændig vers af Gils Illugason samt dennes þáttr, og endelig et længere stykke af Orkneyingasaga k. 43 i kap. 14, 23—24. — Ligeledes er sagaen om Sigurd—Eystein—Olaf en sammenarbejdelse af Hkr. og Mork. uden selvstændighed. — Harald gilles saga er så at sige ganske identisk med Hkr. med kun få indskud fra Mork. — Inges og Sigurds, samt Hakon hærdebreds sagaer er også identiske med Hkr.: Magnus Erlingssons saga begynder formelt her først med k. 9 i Hkr.s fremstilling og er identisk med denne.

Der er i øvrigt intet særligt at bemærke om disse sagabearbejdelser, undtagen at sproget på enkelte punkter er noget moderniseret. Noget selvstændig forfatterskab er der ikke tale om.

Mindre sagaer og þættir.

1. Skáldasaga er en lille saga, der kun findes i Hauksbók og hedder her *Saga skálda Haralds konungs hárfagra.* Den handler om 3 af Harald hårfagres skjalde, der engang ved deres færd overfor en fornem enke pådrog sig kongens vrede (jfr. I, 427. 435. 436), som til straf pålagde dem en farefuld rejse til den svenske konge, hvilken rejse så beskrives med alle dens æventyrlige tildragelser; det hele ender dog godt med giftermål og gammen. Hovedpersonerne er historiske nok, men indholdet er vist nok ganske uhistorisk. Der er her fuldt op af fornaldarsagamotiver, en fremsynt fostermoder, stimænd og røvere tildels med höjst mærkelige navne, forgiftede sværd, troldkyndige personer osv. Hertil kommer, at sproget er ungt og vidner om de romantiske sagaers indflydelse; endogså fremmede æventyr-påvirkninger spores. Men det hele er dog godt fortalt. I øvrigt kan henvises til Hauksb. udg. s. LXXXVI—VII. — I denne saga henvises der til en — nu tabt — saga om Ulfr Sebbason og Kvígr jarl, der vistnok var af en lignende art.

2. Hálfdanar þáttr svarta og Uphaf ríkis Haralds

hárfagra kan behandles under ét; de findes i Flatøbogen I, 561—76. Jfr. *G. A. Gjessing*: Kongesagaens fremv. I, 41 ff. *G. Storm*: Snorre Sturl. Hist. skr. Halfd. þ. er sent sat sammen efter den gamle saga om Halfdan, der også ligger til grund for Snorres og andre fremstillinger. Men hermed er kombineret æventyret om Harald som Dofrefostre[1]) på höjst efterklassisk vis. Gjessing har nöje undersøgt þáttr'en og er kommen til det resultat, at den stammer fra den »historiske tekst«, hvilket svarer til, hvad jeg kalder den oprindelige saga om Halfdan, samt fra en »æventyrlig saga« om ham. Denne sidste kildes tilværelse må jeg dog stærkt betvivle; Dofresagnet er vistnok først efter mundtlige sagn optegnet her af þáttr'ens istandbringer (omkr. 1300)[2]). — Uphaf fortsætter den forrige þáttr og fortæller om Harald hårfagre indtil Hafsfjordslaget samt om hans giftermål og sönner. Dette Uphaf er en sammenstøbning af den oprindelige saga om Harald — ikke Snorres, da Uphaf ikke kender Haralds Gøtlandstog — og Fagrsk., dog således, at enkelte mindre stykker er hæntede fra andre, nu ubestemmelige kilder (et stykke s. 572). Denne sammenarbejdelse er som sædvanlig ukritisk; den fører bl. a. til den urimelighed, at Harald aflægger sit løfte to gange[3]). Bægge þátt'er er i det hele af ringe betydning. I Flat. er de tilföjede til Olafssagaen, forat læseren kan få begreb om, hvad der er gået forud for, hvad der fortælles i dennes begyndelse.

3. Óláfs þáttr Geirstaðaálfs kaldes k. 5—8 i Olaf d. helliges saga i Flat. (II, 6—9) og i en vistnok mere ægte form i k. 16—17 i Fms. Den beror atter tildels på Styrmer (den leg. saga k. 2—4). Den handler om Olaf Geirstad-alven, hans magt og død, der varsles i en dröm; efter døden bliver der ofret til ham. Resten fortæller om ham og Hrane, som hjælper Sven jarl og forløser Asta. Det hele beror tildels på en ubetydelig folketradition fra Geirstadegnen.

---

[1]) Jfr. herom *S. Bugge* i Arkiv för nord. Fil. XVI.

[2]) Teksten i Flat. er ikke altid rigtig; således beror *Halfdani skatt* (562_5) kun på en læsefejl (f. *Hallvarð skálk*), *hattum* (k. 452 slutn.) ligeledes (f. *botum*), og beror ikke på nogen selvstændig kilde.

[3]) Også her findes tekstfejl: *hann* (567_7) er i virkeligheden Harald, ikke Guthorm; *fa miog mart lid* (569_4) er fejllæsning for *fara miok markleið* osv. Jfr. *Gjessing* Kgs. frv. I, 56.

4. Hauks þáttr hábrókar findes i Flat. (I, 577—81). Haukr var en historisk person, nöje knyttet til kong Harald hårfagre og af ham benyttet til sendefærd. Således optræder han også her. Haukr sendes til Holmgård for at købe kostbarheder til kongen, men der får han strid med Sveakongen Eriks kæmper; dernæst foretager Haukr en Bjarmelandsrejse, hvor han atter træffer sammen med kæmperne. Det hele er et ungt æventyr, sammensat af forskellige sagareminiscenser og fornaldarsagamotiver (kappekøbet minder om Eyvind úrarhorn i Ól. helg.; Harald siges at have haft en jættekvinde til fostermoder ved Gandvik). Også tidsregningen er umulig.

5. Sigurðar þáttr slefu findes også i Flat. (I, 19—21). Om denne Gunhilds-sön fortælles i den historiske saga om Harald gråfeld, at han blev dræbt af hersen Klypp, hvis hustru han havde skændet. Dette er også þáttr'ens indhold, kun udførligere fortalt og efter en noget afvigende tradition. Klypps hustru skal senere være rejst til Island og her være bleven gift med en broder til Síðuhallr. Her ligger der vistnok noget historisk til grund, men i øvrigt er det meste en sen digtning (Torkell klypp sendes bort til England for at kræve skat; jfr. fortællingen om Sigurd Jorsalfar og Ivar).

6. Hemings þáttr Áslákssonar. Af denne þáttr findes omtrent to tredjedele i Hauksbók; det øvrige kan for störste delen udfyldes efter Flat. III, 400—10, hvor begyndelsen findes, samt papirsafskrifter (AM 65, fol., 326 a, 4°). Efter alt dette og et supplement fra Hrokkinskinna har *G. Vigfússon* udgivet þáttr'en i Icel. sag. I. I Sex söguþættir er teksten Flatøbogens, så vidt den når; den ganske korte slutning dér er kun et uddrag af Hemingsrímur. Om þáttr'en m. m. se *O. Klockhoff* i Upsalastudier (1892), samt Indledn. til Hauksbók LXXXVIII—XC.

Heming er den norske Tell (jfr. Klockhoff) og der er ingen tvivl om, at det er det fremmede Tellsagn, der her findes omplantet på nordisk grund. Þáttr'en handler fra først til sidst om den håløgske bondesön Hemings forhold til Harald hårdråde, der aner, at Heming skulde blive hans banemand, og efterstræber ham på alle måder. Heming må udføre flere vovestykker (skydning,

skiløb, svømning), för han flygter bort fra landet og over til England, hvor han — under et andet navn — slutter sig meget nöje til kong Harald Godvinssön. Endelig fortælles der vidtløftig om Harald hårdrådes Englandstog; på dette blev Harald jo skudt i Stanfordslaget, og þáttr'en vil, at pilen var Hemings. Om Harald Godvinssön fortælles, at han i slaget ved Hastings skal være undsluppet med livet og ved Hemings hjælp have levet nogle år som eneboer.

Hele denne þáttr er en sammenstøbning fra forskellige hold; der er det gamle æventyr om bueskytten og idrætsmanden; der er her religiøse folkedigtningstræk (St. Stefans dug); der er vidtudstrakte lån fra den historiske saga om Harald hårdråde og endelig forfatterens egne tildigtninger. Der er fuldt af anakronismer, opdigtede personer og tildragelser (forholdet til Ellisif). Der er overhovedet intet historisk, undtagen hvad der er hæntet fra den historiske saga. Forf., der var en gejstlig ukyndig person med meget ringe ævner, har grundig forvansket billedet af Harald hårdråde, der her optræder som en gudfrygtig mand med en samvittighedsfølelse, som han aldrig besad, og som næsten bliver parodisk. Fremstilling og stil er lige uklassisk. Dette makværk er ikke ældre end fra den sidste del af 13. årh. Angående þáttr'ens forhold til Saxo, den norske og færøske folkevise m. m. henvises til Klockhoffs afhandling.

7. Indriða þáttr ilbreiðs er overhovedet nærbeslægtet med Hemingsþ., idet der også her findes vovestykke-motivet. Þáttr'en står i Flat. I, 456—64. Hovedpersonen skal have tilhørt Gimseslægten og været hedning i Olaf Tryggvasons tid. Der fortælles om, hvorledes Indride omvendtes til kristendommen, efter at være bleven overvunden ved Olafs idrætsprøver. Þáttr'en er uhistorisk og munkedigt og minder om den om Torvald tasalde.

8. Vedrørende Grönland haves Grœnlendinga-þáttr i Flat. I, 430—32, 538—49 (jfr. Eiríks s. rauða ved *G. Storm* 1891). Denne þáttr handler om den grönlandske landnamsmand Herjolfs sön Bjarne og dennes opdagelse af Vinland, samt rejserne derhen. Den første del af den er kun en afskrift af, hvad der forefandtes i Olaf Tryggvasons saga (Fms.), som atter er et uddrag af Erik

rødes saga; hertil er der knyttet et uddrag af Ldn. om de grönlandske landnamsmænd. Det øvrige handler om de forskellige Vinlandsrejser, Leifs, Torvalds og Karlsefnes, samt om Leifs søster Freydis' ganske uhistoriske ophold i Vinland. Det meste af, hvad der her er sat sammen, beror efter *G. Storms* vistnok rigtige mening på en nordlandsk (skagfjordsk) tradition, men denne var bleven meget afbleget, forvansket og udsmykket. Det er derfor en ganske upålidelig þáttr, vi her har for os, der umulig kan opstilles som kilde ved siden af Erikssaga (jfr. G. Storm i afhandlingen i Aarbøger f. nord. Oldkh. 1887, s. 305—13); dog er den næppe yngre end c. 1300.

9. Helga þáttr ok Úlfs findes i Flat. III, 457—60 som en selvstændig þáttr for sig. Den vedrører Orknøernes historie. Dens to hovedpersoner — i Sigurd jarls tid — er bitre fjender. Ulfr dræbes af Helge, og denne bortfører hans datter (Hjadningesagnet?); med hende får han en sön, der bliver biskop over »hele Irland« (!). Det er muligt, at der ligger noget historisk til grund, men det meste, og især slutningen, er uhistorisk. Det hele er en gejstligs frembringelse c. 1300.

II. Sagaer angående Danmark og Sverrig.

Knytlingasaga. Dette værk findes nu kun ufuldstændig på membran. Der eksisterede i Arne Magnussons tid et godt skindhåndskrift deraf, hvoraf han selv tog en afskrift, men til alt uheld er både membranen og det meste af afskriften tabt; resten af den sidste findes i AM 18. fol. Dernæst haves sagaen fra og med kap. 28 i det unge håndskrift AM 180, fol.; desuden findes enkelte mindre brudstykker af værdi og papirsafskrifter. Den eneste udgave, der for tiden haves, er den meget ukritiske i Fornm. s. XI.

Navnet betyder »sagaen om Knuds efterkommere«, og man antager, at det er Knud d. store, der menes. Dette er dog næppe rigtigt; det må være en ældre Knud, der menes, og da Knud »den fundne«, der blev stamfaderen til de historiske konger i Danmark i modsætning til de forhistoriske, Skjoldungerne.

Sagaen[1]), som den i reglen opfattes og i den form, den er udgiven, begynder, som ingen anden saga, med sætningen: »Harald Gormsson blev taget til konge i Danmark efter sin fader«. Herved forudsættes utvetydig, at der er gået noget forud. Som för udviklet har dette uden tvivl været Skjöldungasaga (se ovf. 666), men denne var allerede skreven omkr. 1200; den må altså af den, der istandbragte Knytlingasaga — vi beholder dette navn for værket fra og med Harald blåtand —, af grunde, som vil fremgå af det følgende, være bleven lånt og stillet i spidsen for den samlede fremstilling af de danske kongers historie, ligesom Ynglingasaga står i spidsen af Heimskringla. Dette tilknytningspunkt til Hkr. er ikke enestående.

Sagaen, d. v. s. Knytlingasaga i den sædvanlige betydning, består af de danske kongers historie fra og med Harald blåtand til noget ind i Knud d. VI.s historie eller, nærmere bestemt, til afslutningen af Vendertogene c. 1190. Hver konges saga står for sig i samlingen uden nöjere eller indre sammenhæng med de andre; om nogen kunstnerisk sammenarbejdelse som i Hkr. er der her ikke tale. De enkelte sagaer eller afsnit er desuden ikke udarbejdede efter en ensartet plan: navnlig er sagaen om Knud den hellige (kap. 26, 28—68, 72, 77) stærkt afvigende fra de andre både ved sin udførlighed og stil. Den første og sidste del ligner derimod gennemgående hinanden og hidrører uden tvivl fra en og samme hånd. Det lönner sig at betragte disse dele først.

Den første del, kap. 1—25, 27, er overhovedet meget kortfattet, særlig er Sven tveskægs saga meget tarvelig og kort. Denne del består hovedsagelig kun af de hovedtræk i kongernes liv, som man kender fra den norsk-islandske overlevering, foruden slægtregistre. Om Harald blåtand fortælles udtogsmæssigt om hans forhold til Venden, kejser Otto, Styrbjörn, Norge og sönnen Sven; om denne kun, at han satte sig op imod sin fader og foretog krigstog, uden at disse nærmere beskrives; hans erobring af England og død meddeles kort. Mere berettes der om Knud d. store, hans tog til England, kampe dér osv., hvorved særlig skjaldekvad er benyttede som kilde, og her göres først tilløb til en virkelig

[1]) Jfr. *P. E. Müller*: Vidensk. Selsk. Skr., hist.-philos. Afdel., IV Række; *K. Maurer*: Ausdrücke, Anm. 37; *G. Vigfússon*: Sturl. Proll. § 17; *F. Jónsson*: Vidensk. Selsk. Skr., VI. R. hist.-philos. Afd. VI.

personskildring. Tiden 1035—76 (til Sven Estridsens død), samt Harald héns historie behandles ganske kort; også her anføres der nogle vers. Om Olaf hunger som konge fortælles ligeledes kort, hvorefter der kommer en forholdsvis udførlig saga med mange vers af Markus' Eiríksdrápa om Erik egode, og dernæst et længere afsnit om Knud lavard, der i stil er noget afvigende. Tiden 1031 til 1157 gennemgås i hovedtrækkene; dog er afsnittet om Sven, Knud og Valdemar temlig udførligt. Udførligst er dog fremstillingen af den følgende tid, kong Valdemar d. stores og Knuds historie; men her drejer det sig så at sige udelukkende om de mange krigstog til Venden, der skildres med en forbavsende fuldstændighed og selvstændighed. Denne udførlighed, der i og for sig er forståelig nok, minder om Orkneyingasaga.

De enkelte personers karakter kommer for störste delen i det hele godt til sin ret, og vi får smukke billeder f. ex. af Erik egode, men fremfor alt af Valdemar og Absalon, for hvilken sidste forf. nærer den störste beundring; det lykkes navnlig her at fange læserens interesse. De givne billeder er i alt væsenligt vistnok historisk rigtige og i god overensstemmelse f. ex. med Saxo.

Spörgsmålet om forf.s kilder er temlig let at besvare.

Der var i tidens løb gentagne berøringer mellem Norge og Danmark, og disse omtales i sagaen. Flere steder henvises der til et værk om »norske konger« eller til enkelte kongers sagaer, hvorved der dog sikkert menes de enkelte afsnit af det samlede værk. Sammenligner vi nu Knytlinga med de islandske sagarecensioner, vil vi finde, at der kun kan være tale om ét: Snorres Heimskringla. Alt hvad der vedrører Danmark—Norge i Knytlingas 1. og 3. del er, kort sagt, udskrevet af Snorres værk, ofte dog i en noget forkortet form; desuden er også andre enkeltheder hæntede derfra. Herom kan der overhovedet ikke tvivles. Enkelte afvigelser er uden betydning. Det er ganske betydelige stykker, der stammer fra Snorre, så at han kan kaldes en hovedkilde.

En anden hovedkilde er, som bemærket, skjaldedigte. Af sådanne havde man i det hele ikke så få. Over 20 islandske skjalde vides at have digtet om forskellige danske fyrster; disse digte har forf. dog sikkert ikke kendt alle sammen. Men for Knud d. stores og Erik egodes historie er det især versene, der ligger til

grund, digte af Ottar svarte, Hallvard Háreksblese, med Tord Kolbeinssons digt om Erik jarl, Markús Skeggjason. De forskellige digte om Knud d. store har forf. særlig benyttet for at fremstille kampene i England, men han har vistnok savnet kritik til at kombinere dem rigtig, navnlig m. h. t. tidsfølgen.

Knud lavards saga, omtr. kap. 84—93, synes at være et uddrag af en på traditionen beroende helgensaga, og det er traditionen, der ligger til grund for hele resten, bortset fra hvad der er hæntet fra Hkr. Forf. nævner etsteds »danske bøger«, men disse kan ikke nærmere bestemmes, og fra sådanne har forf. vistnok kun lidt i det hele.

Hvad pålideligheden af indholdet angår; er der næppe tvivl om, at den islandske tradition, der findes hos Snorre eller i ældre kilder, i det hele og store er rigtig. Ligeledes er det historisk pålideligt, hvad skjaldene fortalte; de var jo alle samtidige med de besungne fyrster; det er ikke deres skyld, hvis forf. har benyttet dem på en kejtet måde, og der er som sagt, noget, der taler derfor, særlig i Knuds saga. Den angelsaksiske krönike kan for det meste bekræfte versene. På et enkelt punkt har forf. i Erik egodes historie taget mærkelig fejl eller haft en mærkelig forvirret tradition; det er når han lader dronning Bothilde være tysk og af Erik blive tagen til frille og senere forskudt, og dog kender sagaen hendes danske herkomst på fædrene side (stemmende med Saxo). Man skulde fristes til at tro, at her forelå en sammenblanding med en af den kvindekære konges mange friller. Skildringen af Eriks sidste rejse er også ufuldkommen. — Hvad afsnittet om Knud lavard angår, er det sagaens mest forvanskede afsnit, ja det meste deraf kunde kaldes digtning, skönt flere hovedtræk er rigtige nok. Det er mulig en lille selvstændig helgensaga om Knud, der her er benyttet, forfattet af uvidende gejstlige, og som forf. ikke havde midler til at kontrollere. — Det følgende er i alt væsenligt historisk rigtigt, hvad man bedst kan se ved en sammenligning med den her så velunderrettede Saxo. Det er ligefrem beundringsværdigt, hvor godt sagaen stemmer med ham. ja, der er ofte næsten verbal overensstemmelse, uagtet de er uafhængige af hinanden. Her har vi altså en udmærket målestok for en islandsk tradition, næsten 100 år gammel. Naturligvis findes der enkelte fejl, som dog for det meste er temlig ligegyldige; til

gengæld er sagaen på enkelte punkter fuldstændigere end Saxo. Saxo nævner Islændere, der har været i Danmark i den sidste halvdel af det 12. årh. Det er åbenbart fra disse, traditionen stammer. Hvad kunde ikke Arnoldus Tylensis, som »solerti historiarum narratione callebat«, fortælle? Her er Knytl., med andre ord, en god kilde ved siden af Saxo.

Forf. har gjort sig megen umage for at bestemme fyrsternes regeringsår, og dette er overhovedet lykkedes ham. Enkelte gange giver han dog én konge for mange år på en andens bekostning. Særlig kan fremhæves, at han, i overensstemmelse med engelske (men ikke med danske) kilder, lader Sven Estridsen dø 1076.

Forf.s sagaværk har tilvisse flere, tildels svære fejl, og er på flere punkter ufuldkomment, navnlig m. h. t. forholdet mellem Danmark og dets sydlige naboer, og det oplyser os meget lidet om de indre tilstande (lige så lidt som sagaerne overhovedet ellers). Forf. er ikke uden kritik, men han savnede ofte midler til at udøve en sådan. Han bruger næsten ikke Jómsvíkingasaga som kilde, og dog kender han den, vistnok fordi han ikke fandt den pålidelig nok. Han nævner ikke biskop Poppos jævnbyrd og er i det hele meget nøgtern og ligefrem. At sagaen holder op c. 1190 kommer af, at da var krigstogene mod Venderne forbi, og dermed en sagas indhold.

Sagaens nuværende form er for det meste den oprindelige. Bortset fra indløbne afskriverfejl, der dog i udgaven vanskelig kan kontrolleres, er der enkelte indskud deri. Således Tords vers i k. 8; det samme vers findes atter senere, og her er det på sin plads; ligeledes er Arnors vers s. 209—10, samt et lille stykke om Fotvikslaget i begyndelsen af k. 95 og mulig et par sætninger til, indskud. I enkelthederne kan dette først nærmere bestemmes, når en ny udgave kommer.

Knud d. helliges saga, som vi hidtil har ladet ude af betragtning, er meget udførlig og har alle mærker af en selvstændig saga, der er optagen af Knytlingas forf. Vi ved da også fra andre kilder som Morkinskinna, at man havde en »Knudssaga«, hvorved en særlig saga må være ment og ikke Knytl. Denne saga stammer snarest fra den første del af det 13. årh. og er forfattet af en gejstlig mand. Det er en helgensaga, som i hovedtrækkene er historisk og som vistnok giver et ret træffende billede af den

på engang hårde og krigerske og religiøse konge, men den er stærkt isprængt med uhistoriske træk, legender og digtning, f. ex. alt hvad der fortælles om Torgunnasönnerne i forhold til Olaf hunger m. m. Et större afsnit af sagaen udgör k. 33—40, der handler om Blodegil, en røverisk hövding på Bornholm. Dette afsnit findes også i Flat. III, 435—41, men det er her åbenbart afskrevet efter sagaen om Knud. Dets historiske troværdighed kan ikke kontrolleres. Fortællingen om Knuds sidste levetid, hans tog til Vendsyssel, flugt og martyrdød skildres i sagaen med levende farver, men ikke historisk rigtig i alle punkter. Det stærke modsætningsforhold til munken Ælnods fremstilling, som prof. *H. Olrik* har søgt at påvise og begrunde, er dog sikkert ikke tilstede, hvis Ælnods fortælling fortolkes rigtig. Herom og om andre af sagaens egenskaber henvises i øvrigt til min særafhandling om Knytl.

Sagaen danner i udførlighed og ved sin stilling i Knytl. et sidestykke til Olaf d. helliges saga i Hkr., uden at den ellers tåler nogen sammenligning med denne; der er ingen tvivl om, at når Knytl.s forf. har optaget den i dens helhed, er det sket med Hkr. som forbillede.

Sagaens omfang (se ovf.) er uomtvisteligt. Den er vistnok også uinterpoleret, undtagen for så vidt som k. 32, indeholdende en geografisk, særdeles mærkelig beskrivelse af Danmark, åbenbart er et senere indskud af selve Knytl.s forf.

Således er altså Knytlingasaga kommen i stand, dels ved selvstændig benyttelse af litterære kilder og traditionen, dels ved optagelse af ældre sagaer, hvortil også Skjöldungasaga må regnes. Den passer godt ind i det billede af litteraturen efter Snorres død, som vi atter og atter har haft lejlighed til at antyde.

Sagaen er skreven ikke så kort efter Snorre og næppe för end omkr. 1270. I kap. 127 nævnes Ludvig, »der erobrede Damiað« (1249), fremdeles Sveakongen Erik (1234—50) og Valdemar (1250—79) samt dennes søster Rikiz, der var gift med Hakon d. unge, »Norges konge« (d. 1257). Alt dette er næppe senere tillæg. Også Olaf hvitaskald (d. 1259) omtales og det snarest som død. At gætte på et forfatternavn kan her lige så lidt som ellers nytte. Man har i denne forbindelse netop villet nævne Olaf selv, men den måde, hvorpå han omtales, gör snarest det modsatte indtryk. Derimod kan Olaf, »som havde så mange udmærkede

fortællinger« fra Valdemar sejr, godt have været forfatterens hjemmelsmand for et eller flere afsnit.

Hertil sig sluttende þættir er følgende:

1. Hróa þáttr heimska i Flat. II, 73—80 handler om en dansk bondesön, der holdt meget af købmandsrejser, men stadig var uheldig og forliste sine skibe; men han var tillige en dygtig smed, og som sådan tjænte han meget. Så drog han til Sven tveskæg, der gav ham gode råd og blev hans handelsfælle, og nu gik alt godt. Hovedindholdet er dog til slutning et æventyr, Hroe havde i Sverrig, og som endte med, at han ægtede en datter af »Torgny lagmand«, ved hvis bistand han blev renset for nogle slynglers beskyldninger (f. ex. for at have stjålet den enes ene öje; Hroes öjne var forskellig farvede). Dette er vistnok et østerlandsk æventyr. Det hele er vistnok opdigtet.

2. Styrbjarnar þáttr Svíakappa findes også i Flat. II, 70—73. Styrbjörn er en historisk person og en brodersön af kong Erik sejrsæl i Sverrig. Da han ikke fik del i riget efter sin faders død, gav Erik, for at blive af med ham, ham 60 skibe, hvormed han begav sig på vikingetog; han vandt Jomsborg og blev borgens hövding. I Knytl. k. 2 hedder det ved en overdrivelse, at han tog Harald blåtand til fange og fik hans datter Tyra til ægte, hvilket er historisk; derpå skal Harald selv være draget med Styrbjörn til Sverrig, hvilket er uhistorisk; det var hans broder Toke, ifølge en skånsk runesten (Hällestadst. I), der deltog i toget. Ifg. þáttr'en indgik Styrbjörn forlig med Danskerne og ægtede Tyra, hvorpå der på en meget uhistorisk måde og med indblanding af mytiske elementer (påkaldelse af Tor og Odin) fortælles om Fyrisslaget, hvor Styrbjörn og hans mænd skal være omkomne ved et fjældskred (!). Det er klart, at den historiske, til grund liggende tradition er bleven stærkt forvansket, og þáttr'en er ikke ældre end fra c. 1300. Der findes i den et par sikkert ægte vers af Torvald Hjaltason (I, 555); fra ham stammer vel også den isl. tradition om slaget.

3. Eymundar þáttr Hringssonar findes ligeledes i Flat. II, 118—34 (Fms. V, 267—98). Den vedrører Ruslands historie og er ikke uden betydning. Hovedpersonen, Eymund, skal

have været en sön af den oplandske konge, Hringr, som fordi han ikke vilde have ufred med Olaf d. hellige, begav sig til Garderige, efter at have erfaret Valdemars [ɔ: Valdemar den store d. 1015] død. Dennes sönner, hvis navne ikke er ganske rigtige på grund af sammenblanding med andre personer, delte riget, men blev hurtig uenige. Eymund blev landeværnsmand hos kong Jarizleif og udførte som sådan i 3 år store bedrifter; men Jarizleif behandlede ham ilde og brød sine løfter, hvorfor Eymund forlod ham og sluttede sig til broderen Vartilaf, hvorpå der kom forlig i stand mellem brødrene. Men Eymund levede ikke længe derefter og døde som en höjt anset mand. Þáttr'en er ikke dårlig fortalt, men de lange og mange taler, Eymund stadig holder, virker trættende og er efterklassiske i deres form, men de skal tjæne til at vise Eymunds overlegenhed; det er forf.s hensigt overhovedet at stille Eymund og hans Nordmænd i det gunstigste lys — på den historiske sandheds bekostning.

At ikke alt i denne þáttr er historisk, kunde man næsten sige sig selv, f. ex. udmalingen af Eymunds list; den rolle, dronning Ingigerd spiller, er umulig; de tre års bedrifter er kun gentagelser osv. På den anden side er der dog ikke så lidt af historie eller historiske træk i þáttr'en, hvad vi kan se ved en sammenligning med Nestors krönike, hvis fremstilling dog ikke i alt er rigtig[1]). Her fortælles ved år 1015, at Jaroslav lod hænte Varæger til hjælp mod sin fader, efter hvis død det kom til kamp mellem Jaroslav og hans broder, den onde Svjatopolk (þáttr'ens Burizleifr), der havde ladet to af sine brødre dræbe. De mødtes ved Dnjepr (þáttr'ens *móða ein*) og lå dér 3 måneder, uden at det kom til kamp (4 dage i þáttr'en; *seta sjá* kalder Eymund det, og her er þáttr'en rimeligere); disse og flere, tildels rigtige reminiscenser findes. Þáttr'ens Burizleifr er Nestors Boleslav, en polsk konge, der 1018 vilde hjælpe Svjatopolk; i den nordiske tradition er denne fortrængt af Boleslav, hvis navn var langt mere kendt som sådant. Þáttr'en omtaler nogle Islændere hos Eymund, deriblandt en Björn, der formodenlig er ingen anden end Björn Hitdølakappe (jfr. I, 505). Det må være disse, der har bragt efter-

[1]) Jfr. *C. Smiths* bemærkninger i anm. 79—81 i hans oversættelse af Nestor. Annaler 1847, s. 49 ff., hvor det uden al grund antages, at der mangler noget i þáttr'en.

retninger om Eymund til Island, men den fra dem hidrørende tradition er bleven forvansket og først meget sent nedskreven.

C. Annaler. Fortegnelser af litterær og historisk art.

Allerede Are frode var bekendt med årstal for udenlandske begivenheder, og han anfører endel sådanne efter den kristelige tidsregning. Han har vistnok besiddet et fremmed historisk værk eller et annalværk (Beda?); sådanne eksisterede i hans tid, ja endogså begyndte at blive skrevne i Danmark. I den følgende tid, det 12. årh., findes intet spor til kendskab til udenlandske annaler, hvilket jo er mærkeligt, da vi ellers kender så mange fremmede skrifter på Island allerede i det 12. årh. Snorre anfører aldrig tal efter den kristelige tidsregning, og yderst sjælden findes sådanne i andre skrifter fra den første halvdel af det 13. årh. Ved midten af dette årh. har man dog ganske sikkert besiddet fremmede annalværker, og det forstår sig af sig selv, at de måtte virke æggende på de islandske historikere; de måtte derigennem blive opfordrede til at søge at årfæste også de isl. og norske begivenheder. Dette var ingen let sag, men der var dog flere udmærkede holdepunkter, f. ex. Ares angivelser. Ved hjælp af disse, ved beregninger og sammenligninger er det lykkedes at bestemme de vigtigste begivenheder i landets historie fra først af med en tilnærmelsesvis sikkerhed. Blandt de islandske annalhåndskrifter er der særlig ét, der i denne forbindelse har krav på opmærksomhed. Det er de såkaldte Annales regii, der findes i Det kgl. bibl., gml. saml. 2087, 4°, der hovedsagelig er skrevet kort efter 1300. Denne annal indledes med en kort verdenshistorie og tidsregning, tildels efter Ekkehard af Aura's universalhistorie, hvorefter følger det egenlige annalværk på latin, altså en afskrift af et fremmed annalværk. Her finder vi nu forskellige islandske bemærkninger indsatte i teksten. Den første, der vedkommer Norge, er Harald hårfagres fødsel 848, og derefter bliver de ved hele tiden, stadig flere og vidtløftigere, ja fortrænger næsten i slutningen af det 10. årh. ganske den latinske tekst, hvorimod denne nu oftere findes oversat. Ann. regii er ikke nogen original, men en afskrift; efter år 1279 har skriveren ladet et stykke for hvert år stå tom; han har altså selv villet tilföje noget, efterhånden som hans kundskaber udvidedes, og snarest er alt efter det nævnte år hans eget tillæg.

Hvis så er, har hans original stanset omtr. år 1279. Herved kommer vi uden tvivl omtrent til den tid, da annaler for første gang forfattedes på Island, og det er sandsynligt, at det var forf.s original, der ligger umiddelbart til grund for Ann. regii. At den ikke kan sættes senere, fremgår også af den omstændighed, at skriveren af codex Resenianus af biskop Gudmunds saga har benyttet og afskrevet et annalhåndskrift (jfr. ovf. 771). Jfr. fortalen til *G. Storms* udgave, afsnit XII.

Det ældste isl. annalværk beror på flere kilder end det latinske; det har fået bidrag fra Historia scholastica, en engelsk kongerække og danske annaler, ifg. G. Storm s. LXXVII—LXXX. De norsk-isl. begivenheder er hovedsagelig hæntede fra Heimskringla, Hungrvaka, Bispesagaerne og Sturlas arbejder.

I øvrigt tilhører de forskellige bearbejdelser og håndskrifter den følgende periode, hvorfor behandlingen af dem og deres indbyrdes forhold opsættes. For sagaskrivningen i denne periode har annalerne så godt som ingen betydning; tværtimod har sagaerne den störste betydning for dem. Netop som den originale historieskrivning så at sige er afsluttet, da om- og bearbejdelser af de ældre værker er i fuld gang, bliver disse nu også excerperede for at kronologiske tabeller kan istandbringes.

Fortegnelser og lister af forskellig art, særlig personalhistoriske, findes der endel af. Også sådanne, både genealogiske og den bekendte præstefortegnelse, kan sættes i forbindelse med Are frode. De fleste, der haves, er dog først fra det 13. årh.; vi skal give en kort opregning af de vigtigste.

1. Historiske: Ábótatöl og Byskupatöl både for Islands og Norges samt de norske bilandes vedkommende findes trykte i Ísl. fornbrjefasafn (Dipl. Isl.) III, 20—31, 35—51; jfr. Kålunds katalog over AM. Hertil slutter sig Lögsögumannatal i Upsala-Edda, og Ártíðaskrár (Obituarier), af hvilke der haves ikke få, tildels fra en meget gammel tid; de er udgivne af Jón Þorkelsson 1893—96.

2. Genealogiske: Ares slægtregister (Ísl. bók), Hauks (Hauksbók), Sturlungernes (AM 748, 1eβ) osv.; foruden de mange

såkaldte Langfeðgatöl, hvor slægterne (også de allerede anførte) føres op til Adam, Noah eller Jupiter igennem Odin (Snorra Edda, fortalen; Sverrissaga, fortalen [Styrmer], Flatøbogen I. 26—27; Dipl. Isl. I, 504—6, III, 5—8, 10—13, Script. rer. Dan. I; jfr. *Axel Olrik:* Sakses oldhistorie I, 94 ff.). Disse Langfeðgatöl går direkte tilbage til angelsaksiske kongerækker (slægtregistre), hvoraf der findes flere f. ex. i den angelsaksiske krönike og hos Beda.

3. Skáldatal, den vigtige skjaldefortegnelse, der er udgiven i Snorra-Edda III. Den findes i to håndskrifter, nemlig Kringla (afskrifter deraf, Arnes i AM 761, 4°) og codex Upsaliensis af Snorres Edda — i Snorres to hovedværker. Denne i litteraturhistorisk henseende så overordenlig vigtige liste ender i Kringla med Hakon d. gamles og Hakon d. unges skjalde, d. v. s. med Olaf og Sturla; i cod. Ups. fortsættes den ned til Erik Magnussons skjalde, d. v. s. ned til c. 1300. Den falder i flere grupper: først stilles svenske fyrsters skjalde fra og med Starkad d. gamle, dernæst de norske kongers og så de norske jarlers; derpå danske kongers med et par jarler, og endelig, men kun i cod. Ups., to engelske kongers samt enkelte norske hövdingers skjalde. Der kan næppe være tvivl om, at denne liste står i nær forbindelse med Snorre, og mulig stammer den fra ham; i så fald er der omkring 1260 (mulig af Kringlas skriver) gjort nogle tilföjelser; i cod. Ups. er den yderligere udvidet og ført så langt ned som muligt, d. v. s. fuldstændiggjort.

---

§ 18.

Fornaldarsögur og nogle dermed beslægtede sagaværker.

De sagaer, der kaldes således, egl. »oldtidssagaer« (hvor oldtid er = forhistorisk tid fra nutidens standpunkt), er en samling sagaer dels om personer, der var eller formodes at have været virkelig historiske, hovedsagelig norske, for en del danske, personer og hvortil der ad genealogisk vej knyttes historiske slægter. dels ganske uhistoriske d. v. s. opdigtede — nordiske — person-

er, men som på en måde sidestilles med de første og som på grund af deres hele væsen og virken må sættes i klasse med dem. Hertil slutter sig så atter enkelte sagaer, der helt eller delvis handler om ikke-nordiske æmner og personer, nemlig tyske sagnpersoner m. m., som sagaen om Didrik af Bern, forudsat at denne er islandsk, hvorom nærmere på sit sted.

Alle disse sagaer er blevne samlede og udgivne i Fornaldarsögur Norðrlanda I—III, 1829—30. Enkelte af dem er i nyere tid bleven særskilt udgivne, hvorom der under de enkelte sagaer vil blive oplyst.

Vi har flere gange i det foregående beskæftiget os med sådanne sagaer og þættir, der har kunnet betegnes som mere eller mindre fornaldarsaga-agtige, ja som rene æventyr; vi har dér atter og atter måttet udpege fornaldarsaga-motiver; ja, enkelte af de nævnte skrifter havde med lige så stor ret i grunden kunnet behandles her som der. Vi har således allerede stiftet bekendtskab med flere af disse sagaers æmner, fremstilling og stil.

Når vi nu skal göre nærmere rede for disse sagaer, må vi undersøge, hvad den gamle litteratur selv oplyser om deres historiske forekomst[1]).

Det ældste litterære vidnesbyrd om disse sagaer er den bekendte og flere steder i det foregående omtalte beskrivelse af bryl-luppet på Reykjahólar (1119); Hrolf fra Skalmarnes skal her have fortalt en saga om Hromund Greipsson, og der nævnes de hovedafsnit, den bestod af. Det hedder her tillige, og det er meget vigtigt, at denne saga havde fortælleren selv »sat sammen«. Dernæst siges præsten Ingimund at have fortalt sagaen om »Orm Barrøskjald«, der nu ikke eksisterer, men den har vistnok også været af samme art som en fornaldarsaga. Bægge disse fortællere siges at have fremsagt mange vers og en flok i tilgift (se ovf. s. 140). Det anvendte udtryk: »at sætte sammen« betyder, at Hrolf var den egenlige forfatter af sagaen som et hele, at den altså ikke tidligere eksisterede som sådan, men kun som forskellige enkelte omløbs-

[1]) Det kan ikke være hensigten her at komme ind på en undersøgelse og udredning af de enkelte sagns eller sagnmotivers historie og udvikling; det tilkommer sagnforskeren (folkloristen), og jeg finder grund til for mit vedkommende at fremhæve, at sagnhistorie ikke er litteraturhistorie.

fortællinger. Der er intet, der hindrer os i at antage, at Hrolf, idet han samlede og knyttede dem til hinanden, af sit eget kan have tilföjet et eller andet. At han skulde have opdigtet det hele, er der derimod ingen som helst grund til at tro, da Hromund sikkert var en til visse slægter knyttet (sagn)person. Uagtet det nu sst. om Orms saga hedder, at mange kyndige folk (vel at mærke på grund af Ingimunds vers) »har anset den for at være sand«, er den og andre lignende sagaer dog af andre sagkyndige og oplyste mænd vistnok bleven betragtede som uhistoriske, som »lögnesagaer« (*lygisögur*)[1], således som vi hører, at kong Sverre betegnede Hrómundarsaga, hvis underholdende betydning han dog var den første til at anerkende (sst.).

Det er meget vigtige og interessante oplysninger, vi her får. Det er først og fremmest klart, at disse og lignende fortællinger udgjorde et underholdningsæmne ikke blot på Island, men også i Norge. Dette er naturligt, ti större eller mindre dele deraf er gamle folkelige æventyr og ældre sagnminder. Herom får vi et andet vidnesbyrd. I anledning af en »Vatnarshöj« sydfor Hákonarhella siges (Ldn. 326) en norsk købmand at have fortalt »sagaen om Vatnar«, en sön af sagnkongen Vikar; tiden, når dette skete, angives ganske vist ikke, men det må dog have været för 1100, eftersom det straks efter fortælles, at da kong Harald hårdråde lå ved Glumsten, så han to höje der på kysten; efter hjemkomsten til Norge kunde Kárr den svarte, Tjodolf fra Hvinis (d. yngres) frænde[2], fortælle kongen, at i de gravhöje lå kong Vatnars sönner, Snjallr og Hjaldr[3]; om disse har der altså været mundtlige, uden tvivl fornaldarsaga-agtige traditioner. Disse norske sagn, som vi her får antydede, er ganske sikkert komne til Island, længe för nogen fornaldarsaga blev nedskreven, enten allerede med landnamsmændene eller i den følgende tid gennem Islændere, der havde opholdt sig i Norge, eller gennem norske købmænd. Det er således fuldstændig forfejlet, når enkelte af de senere udgivere af disse sa-

---

[1]) Dette navn er ikke en artsbetegnelse og bör ikke bruges om de her pågældende sagaer.

[2]) Det er morsomt her at se, at indsigt i sagn og myter er nedarvet i samme slægt; den nævnte Tjodolf var et barnebarn af digteren Tjodolf (I, 437—47).

[3]) Jfr. Hjallus og Scatus hos Saxo.

gaer kan mene, at en sådan saga er nedskreven i Norge, fordi der deri findes norske sagn.

I fortalen til sin saga om Olaf Tryggvason ytrer Odd munk, med en vis ringeagt, følgende: »bedre er det at have fornöjelsen af at høre sligt (om kong Olaf) end stemødresagaer, som hyrdedrenge (*hjarðsveinar*) fortæller, men om hvilke ingen ved, hvorvidt de er sande, og som altid lader kongen være den ringeste«[1]. Her får vi atter en såre velkommen oplysning om en anden art »sagaer«, nemlig de rene æventyr, ti det er klart, at det er sådanne der menes, og vi ser både til hvilken folkelig klasse eller sfære, de hørte, og den dermed sammenhængende (ringe) anseelse, de nød hos de mere dannede. Man kan gå ud fra, at sådanne fortællinger og æventyr, som de her antydede, endnu ikke var fundne værdige til at optegnes. Man var da også travlt sysselsat med den historiske saga af enhver art.

Kommer vi så ned til det 13. århundrede, får vi meddelelsen om Sturla Tordsson som en dygtig sagafortæller, idet han siges (se foran s. 99) for det norske kongepar at have fortalt »sagaen om jættekvinden Huld« godt og morsomt. Desværre er denne saga tabt, men man tager vistnok ikke fejl ved at antage, at den har været i slægt med de jættekvindesagaer, der findes blandt fornaldarsagaerne. Når det ved den lejlighed hedder, at dronningen lod Sturla hænte og bad ham »tage sagaen med sig«, synes dette udtryk med nogenlunde bestemthed at antyde, at sagaen var nedskreven. Dette skete jo i året 1263, og da var den originale historiske sagaskrivning for det meste forlængst færdig. Sådanne sagaer har endnu dengang — og uden tvivl i lange tider efter — været et almindeligt underholdningsæmne, og det er åbenbart dem, hvortil der med et gejstligt suk i Postolas. 849 sigtes; her hedder det (i præsten Grims brev; Grim d. 1298): »at det var bedre at forklare baptistens spådomme — hellere end at ænse tåbelige menneskers ønske, som finder alt det langt [ɔ: kedeligt], hvad der fortælles om Kristi kæmper, og morer sig mere over fabelsagaer (*skröksögur*)«.

At disse sagaer er nedskrevne allerede i det 13. årh., fremgår også af andre omstændigheder.

[1]) Jfr. Hrólfss. k. 15, Fms. VIII, 18.

Vi har i det foregående set utvetydige vidnesbyrd om, i hvor høj en grad de historiske sagaer og dermed nærbeslægtede — skönt mindre historiske — þættir fra c. 1300 er påvirkede af disse sagaer ikke alene med hensyn til indhold og motiver, men også m. h. t. stil. Herved synes de bestemt at forudsætte fornaldarsagaernes tilværelse ikke blot i mundtlig, men også i skriftlig form.

Håndskrifterne, hvori Fas.[1]) findes, er ganske vist for det meste meget unge, nemlig fra tiden ved og efter 1400, men forholdet kunde jo her sluttes at være det samme som ved den ældre række af historiske sagaer, hvis håndskrifter i reglen er et til to hundred år yngre end affattelsestiden. Hertil kommer et temlig afgörende bevis, idet vi er så heldige i et par enkelte tilfælde at have håndskrifter eller brudstykker af sådanne, der fører tilbage til tiden ved og kort efter 1300. Således er f. ex. Stockholmshdskr. 7, 4°, mbr. med Örvar-Oddss. m. m. i hvert fald ikke yngre end c. 1325—50. I AM 567, XIV β haves et skindblad af Hrolf Gautrekssons saga, der ikke er yngre end c. 1300; jfr. hvad der ovf. blev bemærket om Sturla og Hulðarsaga (i skreven form).

Der er således næppe nogen tvivl om, at Fas. eller den störste del af dem er nedskreven i den sidste halvdel af det 13. årh.; enkelte er mulig først skrevne i det 14. årh. Dette bestyrkes også derved, at de ældste rímur, der hovedsagelig beror på Fas. og lignende sagaer, er forfattede i slutningen af det 14. årh. eller omtrent ved den tid. Uagtet nogle af Fas. formentlig tilhører det 14. årh., må de dog alle behandles her samlet, så meget mere som en eksakt deling efter tilblivelsestiden er umulig, ti at holde sig strængt til deres nuværende form, går lige så lidt an som ved de historiske sagaer. Det er nemlig gået dem ganske som disse, at de i tidens løb er bleven mere eller mindre stærkt om- og bearbejdede, hvilket her netop var meget lettere end ellers; her var intet historisk at holde sig til, hverken i tid eller sted; æventyrlige bedrifter, kampe og tog kunde indsættes og udskydes efter behag — og dette kan for fleres vedkommende ligefrem konstateres. Også den sproglige fremstilling er tit og ofte bleven ændret og moderniseret efter tidens sprogbrug og smag. Efter alt dette må de som

---

[1]) Således forkortes i det følgende *Fornaldarsögur*.

sagt ikke bedömmes. Hvorledes det i øvrigt forholder sig med hver enkelt saga, vil vi i det følgende nærmere undersøge, idet vi først vil forudskikke nogle almindelige bemærkninger om dem i det hele.

De personer, der optræder i Fas., er i reglen fyrstelige, hövdinger, konger, og deres börn, men det er klart, at det er de gamle fylkeskonger, der afspejler sig i dem. Kongesönnerne vokser op og nyder som oftest en god opdragelse; de går på vikingetog og udfører forskellige storbedrifter. Kongedøtre spiller på forskellig vis ofte en stor rolle, mest som ombejlede, der volder kampe og farefulde tog, men som dog tilsidst får den, de skal og vil have. De er undertiden udmærkede og kloge kvinder — således optræder også ofte dronningerne overfor deres mænd; de giver besindige og kloge råd, er forudseende og har varslende drömme. Undertiden er kongedøtrene meget mandhaftige, trodsige, rene valkyrjenaturer, men uden disses finhed. De bortføres af uvætter eller omskabes til jættekvinder og må da eftersøges. Herser og hersefødte mænd optræder flere gange og da tildels ved kongernes side, med hvem de er jævnbyrdige, og hvem de endog kan overgå i tapperhed og ædelsind (som Fridtjof). Men i øvrigt er forskellen på dem og kongerne ikke stor. I enkelte tilfælde optræder, ligesom så hyppig i de senere islandske folkesagn og æventyr, »en karl og kærling i deres hytte« ved siden af kongsgården; deres börn viser sig altid at være særdeles kløgtige, rådsnare og raske; de knytter venskabsforbindelser med kongebörnene og udfører de æventyrligste bedrifter. Af særlige slægter fortjæner navnlig Hrafnistamændene at nævnes, hvoriblandt enkelte »kulbidere« fandtes.

De forskellige hovedpersoner beskrives, ofte temlig udførlig, både m. h. t. deres ydre og indre egenskaber, men det er undertiden som om disse, ofte ordrige beskrivelser ligesom skal bøde på den ringe lejlighed, de, trods alle kampe osv., får til at lægge dem for dagen; det er ikke som i de gamle slægtsagaer, hvor de forskellige optrin maler mandens mest centrale væsen bedre end nogen beskrivelse i ord kunde göre det. I reglen er disse beskrivelser lidet særtegnende; der dannes hurtig typer, og personerne omtales i de samme eller lignende ord og vendinger. Enkelte gange findes tilløb til virkelig personlig karaktertegning som f. ex. ved brødrene Hrólfr Gautreksson og Ketill, hvor modsætningen mellem

den enes besindighed og noget langsomme tankegang og den andens fremfusenhed og ilterhed er ganske dygtig skildret. Ligeledes er bueskytten Áns, erotikeren Fridtjofs og fleres karakter godt tegnet for ikke at tale om personerne i Gjafarefssaga (se nedenfor). Overhovedet er personernes optræden konsekvent. Ejendommeligt er det, at tiltrods for at disse sagaers helte er udstyrede med det ukueligste mod og en aldrig svigtende lyst til at udøve bedrifter, er kort sagt ideale helte, går det dem dog ofte ilde; de fanges af deres fjender, bliver mishandlede og fængslede, men rigtignok altid for så at slippe ud af vanskelighederne, enten ved deres egen snildhed eller ved andres hjælp og ved overnaturlige midler; bagefter skinner da deres berömmelses glans med dobbelt styrke. tiltrods for det komiske skær, der efter vore begreber undertiden unægtelig kommer til at falde på dem, som f. ex. når helten Ganger-Rolf får bægge sine ben afskårne og noget efter igen påsatte, så at de bliver, som der ingen ting var sket. Det lader ikke til, at man i det 13. og 14. årh. har fundet anledning til at trække på smilebåndet. Vi ser da også af forskellige udtalelser, hvor lettroende man overhovedet da har været. Dette kan tildels bero på kendskab til de fremmede romantiske sagaer og deres skildringer.

Med de her omtalte personer er personlisten imidlertid langt fra udtömt. Der optræder tillige en mængde ikke-menneskelige væsner, først og fremmest j æ t t e r og j æ t t e k v i n d e r. De første er altid nogle slemme uhyrer, store af vækst og over al måde hæslige, med flere hoveder osv.; de er undertiden menneskeædere, der kogler til sig hele skibe med deres mandskab. Jættekvinderne svarer tildels hertil; de er i reglen hæslige; de beskrives også typisk og de ligner i ydre alle hinanden. Men flere af disse — ganske bortset fra de menneskelige kvinder, der er forvandlede til jættekvinder — er dog besjælede af menneskelige følelser (hvilket da kan sættes i forbindelse med, at de på mødrene side f. ex. nedstammer fra røvede menneskedøtre); de hjælper heltene, når disse er i knibe, og fatter endogså kærlighed til dem og får börn med dem; ikke desto mindre er de ædle nok til at give afkald på dem og lade dem rejse videre. De er taknemmelige og lönner altid de tjænester, der vises dem. De tager ikke i betænkning at være behjælpelige med at slå deres stammefæller og slægtninge ihjæl og

tage alle deres kostbarheder, ti af guld og klenodier, gode sværd og lign. har jætterne nok.

Det er særlig i anledning af jættekvindeelskoven, at der i disse sagaer forekommer den art hentydninger til könslig omgang, som ellers ikke findes i de historiske sagaer, men som findes i rimerne; det er den senere fordærvede smag, der tildels er fremkommet ved læsning i de fremmede riddersagaer; og det er vistnok fra senere bearbejdere, at det meste heraf stammer (Bósasaga med sine usminkede obscöniteter er dog en undtagelse, men disse er ganske sikkert ikke alle oprindelige).

Hvad de til jættekvinder omskabte kongedøtre angår, har de altid bevaret deres oprindelige sind og sjælsævner og bevidstheden om, hvem de selv er; de hjælper ofte deres befrier under forsøget på at befri dem undertiden mere end godt er; heltens bedrift bliver ofte derved betænkelig forringet.

Alle bor de i klippehuler i afsides ubygder, er klædt i skindkapper, der ikke forskönner dem.

En stor rolle spiller b e r s æ r k e r n e, disse halvjætteagtige og jættebeslægtede skadedyr. Med dem har disse sagaers forfattere ingen som helst medlidenhed. De er så godt som altid de værste vikinger og banditter, tildels udstyrede med overnaturlige ævner og trolddom. De har mærkelige navne, og tilnavne som *járnhauss*, 'jærnhoved', hvorved deres hoved göres ligesom til en usårlig jærnklump; med dette afparerer de alle sværdshug — skjolde behøver de altså ikke —, indtil den rette helt med det rette sværd kommer og gör det af med dem på den forsmædeligste måde. De er bravtende, uforskammede og optræder hyppig som selvgode bejlere til fornemme mænds døtre, men det går dem altid ilde til inderlig fryd for fortæller og tilhører.

Endelig forekommer der i Fas. en stor mængde troldkyndige væsner, galdremænd og sejdkvinder, tildels af den mest æventyrlige og overdrevne art, men ikke alt, hvad de således indeholder, stammer fra de oprindelige forfattere. Navnlig er det Bjarmer og Finner, der altid er troldkyndige og som sådanne bringer heltene i de störste farer. De kan i en håndevending omskabe sig til et hvilket som helst dyr; de farer i luft og i hav og smutter som ål ned igennem jorden osv. Til disse væsner kan d v æ r g e også regnes; de optræder som ellers som dygtige smede og venlige væsner og

som troldkyndige. Virkelige dyr, dog af overnaturlig störrelse og egenskaber (som *blótnaut* og lign.), spiller en rolle foruden æventyrlige uhyrer, som drager, finngálkn og fl., for ikke at tale om gengangere og grumme höjboer.

Ligesom personerne er typiske og stereotype, således er også deres navne lidet ejendommelige og uden individuel mangfoldighed. Det er de samme, der atter og atter dukker op. Bortset fra de enkelte virkelige personer (som Hrafnistamændene) har vi dels med eponymiske navne at göre (*Gauti* med *Gautrekr*, *Nórr*, *Norðri* i Northumberland osv.), dels med navne, der åbenbart går tilbage til historiske personer, eller med andre ord, det er historiske personers navne, der lånes. Således hedder kongedøtrene i reglen *Ingibjǫrg* og *Ingigerðr*; det er de fra Olafssagaerne bekendte navne på Olaf Tryggvasons søster og Olaf d. svenskes datter, der jo bægge spillede en stor rolle; den sidste blev gift med den russiske konge, og det er da også særlig i Garderige, vi i Fas. træffer navnet. Dette er i en anden henseende vigtigt, hvorom nedenfor. Atter og atter træffer vi navnene *Hringr*, *Herrauðr* (*-røðr*), dette særlig på (gøtske) jarler, *Asa*, *Æsa*, *Halfdan*, *Haraldr*, *Agnarr*, *Alfr*, *Eiríkr*, *Hlǫðver*, *Hrólfr*, *Grímr* osv. (jfr. navneregistret til Fas.); og disse navne synes ofte at være stedbundne; således hedder kongen i Valland altid *Vilhjálmr*, i England *Ella*, jfr. *Hárekr* i Bjarmeland. Atter her mærkes der bekendte historiske forbilleder. Også andre navne, der forekommer sjældnere eller enkeltvis, beror åbenbart på historiske, dels også fra bekendte sagnkilder kendte personer som *Angantýr*, *Atli* (konge), *Dagr* (søkonge), *Haki*, *Ingjaldr*, *Ulfr*, *Björn* (som rådgiver), *Signý* og flere. Enkelte rent symbolske navne (jfr. de eponymiske) findes som *Mjǫll*, *Drífa*, *Eisa*, *Eimyrja*, *Logi*, *Glóð* (således og ikke *Glöð* skal der læses i þorst. Vík.), tildels knyttede genealogisk til hinanden. Jættekvinder bærer navne som *Skinnnefja*, *Skellinefja*, *Arinnefja*; trælle og bersærker hedder *Kolr*, *Sóti* osv. Hertil kommer så de forskellige lidet talrige ikke-nordiske navne, der findes i enkelte sagaer. Som man ser, er det ikke specielt islandske navne, der forekommer; navne som *Þorkell*, *Þorsteinn*, der i Ldn. findes henholdsvis henved 70 og 100 gange, forekommer i Fas. kun 3 og 4 gange. Man har ment, at de hjemlige, mest kendte og brugte navne ikke rigtig passede til disse gamle oldtidshelte; hvorimod de gamle sagn-navne

og navne fra de nordiske kongeslægter fandtes passende. Det er tillige en stræben efter at give det hele et så antikt udseende som muligt, ganske som man søgte at give de indstrøede vers et sådant (se foran s. 140—41). At disse navne beror på forfatterne selv, at de i hvert fald ikke er en arv fra en gammel tradition, vil yderligere fremgå af det følgende.

Det landområde, hvor disse sagaer foregår, er overhovedet og i al almindelighed de nordiske lande, blandt disse atter fortrinsvis Norge. Bortset fra sagaer som Rolf krakes og Ragnar lodbrogs saga samt Völsungasaga er de øvrige sagaers hovedpersoner særlig knyttede til Norge og dernæst til Gøtland, hvilket sidste ikke spiller nogen ringe rolle, ganske sikkert på grund af de historiske forhold, der så betydningsfuldt skildres i Olafssagaerne, særlig dog i Olaf d. helliges saga. Dernæst kommer Sverrig (Upsala-egnen) og fremfor alt de baltiske lande, Garderige (Rusland) osv., samt Bjarmeland, der er et slags fabelland med æventyrlig glans, hvis indbyggere er troldkyndige ligesom deres naboer Finnerne (Lapper og Finlændere). Bjarmeland var jo blevet opdaget kort för Island blev bebygget; det er muligt, at nogle af landnamsmændene har ført med sig sagn om det nye land nordøst for Norge, der så efterhånden har fået sin nævnte karakter. Ikke desto mindre er det dog atter her senere historiske forbilleder, der uden tvivl har haft den störste betydning, og vi træffer da atter Olaf d. helliges saga, der jo netop fortæller om et farefuldt Bjarmelandstog, hvortil der var knyttet forskellige uhyggelige minder og sagn om trolddom, om rige skatte osv. Navnlig er det Odd »d. vidførle«, Örvar-Oddr, der er sat i forbindelse med Bjarmeland; mindet om Ottar, der opdagede sejlleden derhen, afspejler sig i sagnet om Odd (»Er du hin Odd, der drog til Bjarmeland?« er det konstante spörgsmål), men jeg tror ikke med *Boer*, at Oddr er identisk med den nævnte Ottar. Forfatterne er ikke altid på det rene med de geografiske forhold; de har den forestilling, at man fra Bjarmeland direkte kan sejle til Østersøen og dens forgreninger fra Gandvik (Det hvide hav) uden at behøve at sejle uden om Norge. Det er Bjarmernes umiddelbare naboskab til Garderige, der har skabt denne forestilling. I øvrigt er de geografiske begreber angående de skandinaviske lande for det meste ganske i orden; i enkelte tilfælde foreligger der fejl, som når »Vifilsø« omtales som liggende udenfor »Ullarakr«, eller

når Gøtaelven og egnene i det nordlige Norge i en enkelt saga tænkes temlig nærved hinanden; et par gange laves der norske stedsnavne tildels efter bekendte navne som *Uppdalir* (jfr. *Updalr* i Trondhjem og navne på *-dalir*). — Ved Gøtaelven holdes møder og tvekampe efter kendte historiske forbilleder. Sverrigs øvrige egne — foruden de för omtalte — spiller kun en ringe rolle. Man skulde tro, at de vestlige øer og lande på grund af vikingetogene og Islændernes færd dér indtog en meget fremtrædende plads i disse sagaer. Men det er ikke tilfældet. Det er rent undtagelsesvis, at et tog til Orknøerne og England eller Irland omtales; og beskrivelsen deraf er uden al værd; men der mærkes her urigtige forestillinger, tildels urigtige navne, ligesom også Irland betragtes som etslags vestligt Bjarmeland, hvor der er troldpak og storartede templer med kostbare uroksehorn (III, 248). Dette hænger sammen med, at sagaerne stammer fra sene tider, da Islændernes egen skibsfart var gået i stå; til vikingetidens Irland og Vesten overhovedet mærkes der absolut intet; det er atter kongesagaernes skildringer, der har udøvet deres indflydelse, ligesom vi f. ex. ser det i Hemingsþáttr. Kun sporadisk eller en enkelt gang nævnes andre lande i Evropa (Spania, Grecia, Húnaland, Sváfa, Valland). Ligeledes Serkland og Indien, hvorfra man på den nemmeste måde og i den störste fart kan komme til f. ex. Sverrig — atter en påvirkning fra de romantiske sagaer.

Nogen egenlig tidskolorit har forfatterne ikke været i stand til at frembringe; kun er der en stræben efter at komme bort fra deres egen samtid at mærke; og da er det, som antydet, litterære forbilleder i de historiske sagaer, der har påvirket dem, og ad denne vej har de fået ældre tiders begivenheder og tilstande frem i deres sagaer, men ikke de ældste tiders tilstande, som det dog åbenbart, uagtet de undgår nærmere tidsbestemmelser, er deres mening at beskrive; de føler, at de personer og begivenheder, de behandler, ligger forud for Harald hårfagre. Dette ses bl. a. af, at de undertiden gör sagapersonerne til de islandske landnamsmænds forfædre.

Det er af de historiske sagaer klart, hvor lidet man i det 12. og 13. årh. på Island vidste om Nordens historie för 800 eller för Harald hårfagre. Traditionen når i virkeligheden ikke længere tilbage end omtrent til hans fremtræden, og de ældre digte var

forlængst helt gåede til grunde. I de i fornaldarsagaerne fremstillede begivenheder kan vi i det hele ikke se eller mærke virkelige historiske tildragelser eller overhovedet noget gammelt og, kunde man med en vis ret tilföje, godt. Den stereotype karakter i alle skildringer er for det første betegnende nok; der er, som bemærket, intet særpræg, intet old- eller urtidsagtigt ved personer eller begivenheder. Den store mængde af handlinger og enkelttræk, der åbenbart er lånte fra de historiske sagaer, viser bedst, hvor fattig traditionen var, hvis man overhovedet har nogen ret til at tale om en sådan. Dernæst er en mængde motiver hæntet fra folkelige æventyr og andre folkesagn. Og endelig er der endel, der går tilbage til de senere romantiske sagaer, — dette mulig hidrørende fra senere bearbejdere. Af alle disse bestanddele er disse sagaer lavede; tit og mange gange findes der den mest brogede og löjerlige sammenblanding af alle motiver på et bræt. Af virkelig gamle historiske minder bliver der kun en meget ringe brøkdel tilbage, ofte eller måske oftest kun navnene[1]). Af de i de historiske sagaer så ofte forekommende kritiske bemærkninger og antydninger af ældre tiders tilstande findes der her så godt som ingen. Et enkelt ejendommeligt udslag af en bedre-viden findes, idet en forfatter stolt ytrer: »ti da var man endnu ikke begyndt på at opføre haller i Norge« (I, 316); men dette er kun et enestående eksempel og netop derved undgår det ikke et ironisk skær.

[1]) Som eksempler på historiske sagaers og senere tiders påvirkning kan anføres — foruden hvad der allerede er bemærket —: De belejrede viser kostbarheder på deres borgmure (!), jfr. Sig. Jórs. s. — Ingibjörg på Ullarakr jfr. Óláfss. helg. — Jærnbeslagne skibe jfr. Eriks Jærnbarde. — Oddr i »jordhuset« i Irland jfr. fortællingen om Hjörleif. — Bavner på fjældene jfr. Hák. s. góð. — enkelte træk går tilbage til Egilss. og Vatsd.. osv. osv. Der findes en strid om en hest, gave af stodheste, den bestemmelse, at en kongedatter skal sidde i 3 år og vænte på sin bejler. Af senere anakronismer — endel er allerede anført — kan nævnes, at der etsteds omtales »røg fra en ovn«; — en slæbes »gennem alle gader« i byen; der tales i det hele om befæstede byer, borge og tårne — og der »sættes torv« for de fremmede — kongerne har høge på skuldrene og jager som i de romantiske sagaer. Der tales om »hærsporer«, »låsbuer«, »helpansrede« heste; der rides »i turniment«, ja der tales om en »dromund« i Irlandshav (!) og en enkelt gang fanges isbjörne i Østersøen. Der spilles meget på harpe og andre strængelege, ligesom også fremmede drikke benyttes. En romantisk beskrivelse af våben læses III, 239, osv. osv.

Særlig islandske forhold skinner meget lidet igennem (jfr. hvad der foran blev bemærket om navnene.)

Hvad nu sagaernes egenlige indhold angår, er dette, tiltrods for dets typiske ensformighed, dog så rigt på afvekslinger og kombinationer af enkeltheder, at vi kun kan skildre det i de almindeligste træk.

Det består da for det første i vikingetog, der spiller en hovedrolle. De foretages enten af lyst til at vinde guld og ære eller for at eftersøge forsvundne personer i fjærne lande eller også for at bringe hjælp; endelig foretages bejlerfærd oftest til søs. I reglen er disse tog forbundne med mere eller mindre alvorlige farer, dels fra elementernes side (storm og stride bølger, undertiden opstået ved trolddom), dels fra de professionelle vikingers side. Der leveres kampe af den mest gruopvækkende art. Gærne mødes to vikinger ved øer, eller den ene part lægger til ved et næs, så går man op på land og opdager en flåde på den anden side af næsset; man skynder sig tilbage, bringer guld og kostbarheder i sikkerhed i land, men fylder skibene med sten og træer; så ror man i natligt mulm og mørke mod fjenden og angriber ham; der opstår så en hæftig kamp med meget mandefald, megen vaden i blod og desl.; der udveksles de drabeligste hug. Kampen ender med den angrebnes fald — ti den angribende er i reglen sagaens helt —, eller han bliver hårdt såret og helbredet, hvorpå han og modparten indgår fostbroderskab, når de bægge er værdige dertil; fostbrødrelaget spiller overhovedet en meget stor rolle i disse sagaer, hvor det sikkert atter er historiske forbilleder, der har virket (f. ex. de berömte fostbrødre Tormod og Torgeir); her kan der vistnok findes enkelte træk af det gamle fostbroderskabs beskaffenhed, der ikke findes andre steder. Fostbrødrene følges så trofast ad til nye kampe og støtter hinanden af al kraft. Skibene er altid prægtig udstyrede og næsten altid er der et drageskib i flåden: ofte står ved det første møde en lige så prægtig udstyret mand ved masten. Skibene er undertiden begavede med menneskelig forstand; de adlyder deres ejer og bærer dem trygt gennem skær og brænding. Enkelte af sagaerne består så at sige kun af skildringer af søtog; dette motiv misbruges og udtværes. Rejser og tog til lands forekommer ofte; de er af den æventyrligste art. Man rejser igennem lange og tykke skove, hvor der altid er røvere og stimænd; disse

har »en skåle« og guld i hobetal og er selv vilde og grumme, men bliver altid slåede ihjæl. Lige så hyppige er bersærkekampe. Jættedrab efter det samme mønster findes adskillige gange. I reglen er det udmærkede våben, sværd med overnaturlige egenskaber, der spiller en stor rolle; der er giftige sværd, dværgearbejder; der er sværd, der for så vidt er enestående, som de er de eneste, en bersærk eller jætte frygter; det gælder da ikke at lade vedkommende få nys om, at man besidder det rigtige våben. Disse sværd »stanses aldrig i hug«; de kløver fjenden ned til kindtænderne eller lige ned til bæltestedet. Der er overhovedet ingen grænser for, hvad et sådant sværd i en kæmpes hånd kan udrette. I enkelte sagaer findes også vidunderlige pile som våben. Svarende til skibene er heltenes heste; de er prægtige og udholdende; men her mærkes udenlandske forbilleder og lån som hesten Dulcifal (ɔ: Bukefalos) i Ganger-Rolfs saga, der, pudsigt, men betegnende nok. siges at have været af de »dromedariorum« slægt. En stor mængde af togene gælder en kvinde, enten når hun skal vindes af bejleren eller frelses fra jættevold, hvilket undertiden falder sammen med det første. Der er derfor i disse sagaer fuldt op af bryllupper og erotik. Og der er ét, der karakteriserer dem alle i modsætning til slægtsagaerne, nemlig at de elskende altid får hinanden, når blot de har gennemgået den hele skala af trængsler, kampe, trolddom og farer. Dette skyldes atter uden tvivl indflydelse fra de fremmede romantiske sagaer og de gamle folkelige æventyr. Det bærer tillige vidne om folkets smag og åndelige tilstand i det 13. og 14. årh.

I variationen af motiver udvikles ingen synderlig fantasi eller frodig opfindsomhed. Det er de samme begivenheder, der gentager sig, de samme ting og da uden særpræg; en enkelt forfatter er så nöjagtig at angive, at en tå eller to hugges af. Af glæden over dette fund gentages det. Også heri ligger en modsætning til slægtsagaerne.

Kristendom og hedenskab spiller overhovedet en ringe rolle i disse sagaer; naturligvis fordi forfatterne henlægger deres indhold til så gammel en tid. Det er kun enkelte som Nornagestsþ. og Örvar-Oddss., hvor en brydning mellem bægge findes. Derimod tager man fejl, hvis man tror, at disse sagaer indeholder gamle, uforfalskede minder om hedenskabet. Tværtimod. Hvad der heraf forekommer, beror dels kun på efterligninger og genklange af, hvad

der findes i de historiske sagaer, dels på urigtige, af uvidenhed opståede forestillinger om hedenskabets væsen og optræden. I kun ganske enkelte tilfælde findes virkelige og da meget afblegede og forvanskede minder om gamle myter. Det samme gælder også de gamle folkesagn; af sådanne er overhovedet meget få ægte eller særlig værdifulde. Til disse få må først og fremmest henregnes den glimrende, ægte folkelig-naive skildring af den mærkelige familje i skoven, som kong Gaute engang traf på. En ejendommelig gærrighed og naiv smålighed samt de forunderligste forestillinger præger denne familje. Faderen trækker hatten ned for öjnene under Gautes måltid — han kan ikke tåle at se madens forsvinden — og remmene ud af de sko, han forærer ham, og styrter sig endelig af sorg over, hvad han har måttet bortgive, ud over »Ætteklippen« (*Ætternisstapi*) og går glad til Odin; hans ene sön gör det samme, fordi sorte snegle er krøbne over hans guldbarrer, hvorved de er bleven så slidte, at livet for ham bliver uudholdeligt; den anden gör det samme, fordi en spurv har pillet et korn af et aks i hans mark, den tredje endelig, fordi han indbilder sig at have besvangret sin søster blot ved at röre hendes kind. Her er en af folkepoesiens ægte guldbarrer, som tidens sorte snegle ikke har kunnet få bugt med.[1]

Til det gamle, men ikke derfor rent nordiske stof kan også høre motivet med den onde stemoder — der i reglen er en jættekvinde —, der vil lokke stesönnen til utugtig kærlighed og overhovedet er sine stebörn grum; hun forhekser dem (»lægger på dem« en trolddom, *álög*), og de må leve så og så længe under trolddommens magt, indtil denne løses og de er frelste. Uden at det forklares, er disse börn selv i stand til at »lægge trolddom på« deres stemødre, der virker lige så kraftig; straffen rammer dem i samme öjeblik, som börnene frelses. Denne trolddom antager undertiden en barok form, så at vi dermed er udover det naive folkeæventyrlige motiv.

Af andre motiver, der enkelte gange forekommer, og som tildels er hæntede fra æventyrene, kan endnu nævnes: en faders råd

[1]) Af andre gamle minder kan anføres skildringen af hallen i Völs.s. (I, 119), *hlunnroð* (I, 260), hasselstængerne (I, 329), den hyppige omtale af herseværdigheden, vikingelove, Gjallandi brú (III, 398); jfr. Hálfss. kap. 4 slutn. og endel andre.

til sin sön, drömme (meget hyppige). anvendelsen af sövntorn. drikken-blod for at få flere kræfter, stormbælge (der bevirker storm og frost), horn (som Rolands), løfteaflæggelser, væddemål mellem hirdmænd, fremsynte fostermødre, selvfortælling om liv og levned osv. Motiver, som genfindes i den danske folkevise, er svalen, der lader et silketörklæde falde ned i et bestemt öjemed, guldringen under boven på et dyr. Ganske unordisk og meget sen, men også temlig enestående, er omtalen af en gilding som kvindevogter (Bósas.).

Det følger af sig selv, at der på et område som dette ingen grænser er for, hvad man kunde tillade sig i retning af det usandsynlige. Man sætter sig ganske udover tid og sted, udover alt hvad der er menneskeligt for hvert öjeblik at havne i det usandsynlige, umulige, barokke, fantastiske. Ingen spörger om eller har lov til at spörge om, hvorledes dette eller hint kan være gået til, hvorledes en mand kan finde en guldring på havsens bund mange år efter, at den er kastet i vandet, hvorledes Sigmund lever 10 år i en höj uden at göre noget forsøg på at komme bort; en kvinde med et alen-bredt ansigt, et gribbeæg med guldbogstaver og lign. — alt tages med troens ærlige öjne; langt borte erfarer man, hvad der foregår i fjærne egne, og kan indfinde sig i rette öjeblik til hjælp, osv. osv. Man ser, at den kritiske sans, som var så vågen i det 12. årh., nu har fået sig en sövntorn. Man ser tillige, at fantasien er temlig ubehersket, men til gengæld lidet rig eller opfindsom, som den hos Islænderne altid har vist sig at være det. Ensformigheden m. h. t. indholdet er overalt fremtrædende, og den er det ikke mindre m. h. t. stilen.

Fremstilling, sammensætning og stil er i det hele ret simpel og naturligvis efterligning af den historiske sagas. Dog har stilen gennemgående noget andet og yngre præg end i hin. Ikke alene er den ligesom mere kunstløs — en stil-kunst er der her overhovedet ikke tale om —, men de samme vendinger, de samme sætninger, de samme beskrivelser forekommer atter og atter, ikke mindst i skildringen af kampe og hug og lign. Sagaerne bliver derfor noget trættende at læse i længden, men de oplives noget ved de ofte friske vers. Der findes mange gange en vel rigelig anvendelse af bogstavrimede ord og udtryk; præsens hist. bruges meget gærne; yngre ord og talemåder findes ikke sjælden, men endel heraf stam-

mer ganske vist fra afskrivere og bearbejdere; de må altså ikke lægges til grund for bedömmelsen af sagaen eller dens alder. Ordsprog findes forholdsvis sjælden i det hele, og det er da særlige sagaer, der anfører dem fortrinsvis: de er i enkelte tilfælde hæntede fra de historiske sagaer[1]). Almueagtig stil med lavere skældsord og ufine, tildels uhøviske udtryk, åbenbart for at göre fremstillingen mere drastisk og vistnok også morsom, findes enkelte gange[2]), men sikkert stammer heller ikke alt dette fra de oprindelige forfattere. Det er den samme smag, vi finder i rimerne hist og her. Der er således den forskel på indhold og fremstilling med stil, at medens hint søges gjort så gammeldags som muligt, hvorved man særlig har gjort studier i Olafssagaerne, der netop var så udbredte på Island i den sidste halvdel af det 13. årh. og derefter, har man umulig eller kun med stor vanskelighed kunnet løsrive sig fra det medfødte talesprog eller den farve, der nu havde lagt sig over den skriftlige fremstilling, og som vi så godt kender fra tidligere behandlede sagaværker; der var opstået én sprog- og stilform, der godt kan betegnes som efterklassisk.

Selve kompositionen er, som sagt, simpel og i det hele sagamæssig. Forfatterne ved meget godt, hvorledes en saga burde indrettes, hvorledes de enkelte begivenheder skulde forholde sig til hinanden, med andre ord, de har et udpræget blik for årsagssammenhængen, og begivenhederne udvikler sig i reglen med en logisk naturlighed og indre nødvendighed. Kun sjælden falder sagaerne i lidet sammenhængende afsnit, hvilket da vistnok beror på senere bearbejdelser (som f. ex. Rolf krakes saga). De er i reglen kun ét slægtleds historie med en eller to hovedpersoner; dog får vi undertiden også en forfædrehistorie af större eller ringere udstrækning. Et par gange findes sagaer, der fortsætter hinanden (Þorst. —Friðþj.; Ketill—Grímr—Örvar-Oddr) uden dog at udgöre én saga. Selvfølgelig findes ujævnheder og urimeligheder eller dårlig motiverede enkeltheder. Dette var uundgåeligt hos ikke större kunstnere,

---

[1]) Således er der ingen tvivl om, at det er Ól. helg. k. 176 II, 405—6, der er forbillede for Friðþj. s. 20, jfr. 49—50. Fra Egilss. s. 119 er ordsproget i Ket. hæng. (II, 115) hæntet. Man læse bægge steder i sammenhæng.

[2]) Bortset fra den berygtede Bósasaga, hvor dog meget hidrører fra bearbejdere.

end forfatterne viser sig at have været. At der indstrøs vers og digte, er jo en efterligning af de historiske sagaer.

Hvad forfatterne og disses hjem angår, er bægge dele meget vanskelige at bestemme. Forfatterne har mindre lejlighed til at røbe sig her end ellers. At de enkelte kristelig-farvede sagaer hidrører fra gejstlige, er klart. I det hele og store kunde man antage, at både læg og lærd har været beskæftiget med disse sagaers dannelse, således som vi ser, at det var tilfældet med de 1119 fortalte sagaer; her var det en bonde og en præst, der var forfatterne. Der er ingen grund til at tiltro den islandske gejstlighed i det 13. årh. nogen følelse af, at det ikke passede sig for den at forfatte denslags sagaer; så folkelig var den og blev den ved med at være.

Hvad sagaernes tilblivelsessted angår, får vi noget bestemtere antydninger. Ganske vist indeholder de selv lidet eller intet til bestemmelsen heraf; vi er henvist til at drage slutninger af andre omstændigheder. Enkelte af disse sagaer (f. ex. de om Hrafnistamændene, Half osv.) er særlig knyttede til visse (norsk-)islandske slægter på en sådan måde, at det bliver rimeligst, at de er forfattede i disses hjemstavn. Alle sådanne fingerpeg leder tanken hen på det vestlige og sydvestlige Island, netop de dele af landet, hvor de fleste og bedste sagaer i øvrigt er skrevne. Hermed stemmer på det bedste den omstændighed, at så godt som alle skindbøger, hvori de findes, og hvorom man ved besked, stammer, så vidt skönnes kan, fra de nævnte landsdele. Men Nordlandets sagaegne har vel også en andel i dem.

Alt i alt kan disse sagaer ikke i nogen henseende måle sig med den ældre sagalitteratur; de er kun efterligninger deraf, og en god del af deres stof går tilbage dertil eller har sin rod deri. Så snart man erkender, at de ikke har opbevaret noget synderlig gammelt af betydning, men for det meste kun æventyrmotiver og enkelte træk af folketroen, således som disse levede i det 13. årh., forringes deres kulturhistoriske betydning, og dog er det denne, der giver dem deres egenlige værdi. Dr. *Rosenbergs* dom over dem træffer så nogenlunde det rigtige (Nordb. Aandsliv II, 285—86). Det behøver ikke nærmere at formuleres, i hvor höj en grad man må være forsigtig med at betragte disse sagaer som kilder, også på

det rent kulturhistoriske område, og jeg kan tilföje: det folkloristiske med.

Når vi nu skal til at gennemgå de enkelte sagaer, vil vi dele dem i klasser; først er der de sagaer, der kan antages at have bevaret historiske træk og som tilhører Norge, dernæst de, der foregår i Norge, men er opdigtede; så kommer de, der angår Danmark, og endelig de, der behandler ikke-nordiske æmner.[1])

A. Sagaer vedrørende historiske personer i Norge.

Her træffes først et par sagaer, vedrørende Rogaland og Hörðaland.

1. Hálfssaga eller Sagan af Hálfi ok Hálfsrekkum. Denne saga findes i Det kgl. bibl., gml. kgl. saml. 2845, 4°, AM 202 b, fol.; udgiven i Fas. II og *Bugges* Norröne sagaer af sagnhistorisk indhold. — Sagaen begynder med kong Alrek på Alreksstad, en eponymkonge, der ved Odins hjælp ægter en Geirhild; deres sön er Víkarr, der ved moderens ubesindige løfte bliver Odins ejendom. Víkarr har strid med kong Jösurr, der havde fældet hans fader, men de forliges. Jösurs sön var Hjörr, og hans sön Hjörleif den kvindekære, der bl. a. drog til Bjarmeland. Der fortælles ikke uinteressant om en strid mellem ham og en dansk konge Hreiðarr, samt hans forhold til hustruerne Æsa og Hild. Med den sidste har han sönnerne Hjörolf og Half (hvilket sidste navn er at opfatte som *Há-alf* ɔ: Alf d. höje). Resten af sagaen handler om Half og hans kæmper. Der har uden tvivl eksisteret en betydelig mængde sagn om denne oldtidskonge, hvis historiske tilværelse er utvivlsom, men sagaens forf. har ikke vidst meget af positive bedrifter eller handlinger at berette. Bortset fra de almindelige vikingelove (k. 10), der sikkert vilkårlig er knyttede til Half, fortælles kun, hvorledes Half og de fleste af hans kæmper omkom ved svig af hans stefader, Asmund. To af kæmperne beholdt livet, hvoraf Hrokr d. svarte hævnede sin konge. Halfs sön var kong Hjörr på

[1]) Om disse sagaer kan i det hele henvises til *P. E. Müllers* Sagabibliothek II, hvor der findes en mærkelig sund bedömmelse af dem. Jfr. Sturl., Proll. § 34 og *A. Olrik*: Sakse I—II.

Hördaland, fader til de islandske landnamsmænd Hamund og Geirmund (jfr. foran s. 727—28); med omtalen af dem slutter sagaen. — Der findes i denne saga utvivlsomme historiske minder[1]), skönt lidet fyldige og blandede med forskellige folkesagn og æventyrmotiver (fjældet, der pludselig stiger op af havet — havmanden osv.). Der er gamle ægte mytiske træk (Odins optræden) og der findes et eksempel på den urgamle straf over utro hustruer (drukning i et morads). Af yngre oprindelse er derimod dyrejagten og omtalen af nøddeskoven (k. 16). I sagaen nævnes den Sölve Högnason, der også omtales af Snorre i Yngl. k. 31, men der er ikke tale om indbyrdes slægtskab mellem Yngl. og sagaen. De forannævnte sagnpersoner Vatnarr, Snjallr og Hjaldr antydes også. Sagatraditionens höje alder antydes derved, at der i slutningen af kap. 2 henvises til en beretning af landnamsmanden Finnr på Akranes. I slutn. af kap. 8 anføres Reyknesingernes slægt og i k. 17 slutn. Geirmunds og Hamunds efterkommere. Alt dette henviser sagaen til Vestlandet og rimeligvis til egnene ved Akranes. Det er ikke umuligt, at noget i den går tilbage til Styrmer. Det sidste kapitel svarer i indhold til Landnáma k. 112 (86), men der er ingen direkte forbindelse mellem de to kilder; jfr. ovf. l. c. og Landn. 1900 s. XLVIII—XLIX. Sagaen er ældre end Geirmundarþ., der citerer »Hrok den svartes saga«, der uden tvivl er identisk med vor Hálfssaga. Dens komposition er i det hele god, skönt den falder især i den første del noget fra hinanden i afsnit. Den hører til de få sagaer, der omfatter flere slægtled. Omarbejdelse og interpolationer (slutn. af k. 2 ?) er det meget vanskeligt at antage. Kun bemærkes, at verset s. 4—5 (Norr. sag.) er i grunden det samme som det i Ragnarssonaþ. (Fas. I, 298—99); det er altså temlig gammelt og gör indtryk af at være nok så oprindeligt i Halfssaga. Sproget og stilen er ret god.

Endelig bemærkes, at det færøske digt Álvur kongur beror på sagaen.

2. Hrómundar saga Greipssonar. Som ovenfor bemærket blev en saga om Hromund forfattet af bonden Hrólfr og fremsagt ved brylluppet på Reykjaholar. Det ses, at den har be-

---

[1]) Jfr. *P. A. Munch*, N. F. H. I, 1. 294—310.

stået af 3 hovedafsnit eller begivenheder, kampen med vikingen Hröngviðr og den med Olaf lidsmannakonge, samt Tráins höjbrud og kampen med höjboen. Hromund er uden tvivl en historisk person. I Ldn. (k. 6) siges Björnolf og Hroald at have været sönner af Hromund Greipsson, hvis hjem snarest må have været Telemarken; Björnolf var Ingolfs bedstefader. Herefter skulde Hromund have levet i den første halvdel af det 8. årh., altså i så gammel en tid, at der let kunde danne sig sagn om ham og æventyrlige begivenheder knyttes til ham. Men alt, hvad der knyttedes til ham i det 12. årh., er digt og ikke gammel tradition. Tværtimod får vi her syn for sagn om, hvorledes vidtforskellige motiver og sagnelementer sattes sammen og knyttedes til en enkelt person. — Hromund er i sagaen en dattersön af Hrokr d. svarte (jfr. Hálfssaga). — Den oprindelige saga, forfattet af Hrólfr, er gået tabt, men bevaret i rimerne om ham (Griplur, udg. i Fernir fornísl. rímnaflokkar 1896); efter dem er den nuværende saga (udg. i Fas. II) i AM 587, 4°, ligefrem lavet[1]). Hvad der giver sagaen en særlig interesse er afsnittet om kampen med bersærken Hröngvid, hvis broder er Helge d. frökne, der bliver Hromunds fostbroder. Denne Helge har en frille, Kára; det er forlængst set, at vi har her en antydning af sagnet om Helge Haddingjaskate og valkyrjen Kára (med digtet Káruljóð[2]), men i en meget afbleget og misopfattet form; det ophöjede valkyrjeforhold er blevet til et almindeligt frilleforhold og frillen opfattes som etslags heks. Også det herhen hørende sagn om Blind den bölvise genfindes her. Men hele dette sagn har oprindelig intet med Hrómund at göre. Nærbeslægtet med valkyrjemotivet er den könne skildring af Hrómunds og kongedatteren Svanhvides elskov. Alt i alt har denne saga hørt til de interessanteste »oldsagaer«.

Anm. Til de nævnte sagaer har måske sluttet sig en saga, der nævnes i Ldn. k. 160 (129) *saga Böðmóðs gerpis ok Grímólfs* (eller *B., Gerpis ok Grímólfs* Grettiss. s. 20), skönt den tilhører en noget senere tid; men sagaen er forlængst tabt.

3. Gjafarefssaga ok Gautreks konungs[3]) er særlig

[1]) Jfr. *Kölbing:* Beiträge osv. 1876.
[2]) Omtalt i codex reg. af den ældre Edda.
[3]) *Gjafarefssaga* kaldes sagaen i dens slutning.

knyttet til Rogalandsøerne og Gøtland. Den findes i AM 152, fol. (mbr.), 590 b-c, 4° (pap.) og 194 c, fol., der vistnok er skrevne efter en gammel membran. Udg. i Fas. III og særskilt af Ranisch i Palæstra XI (1900) med en udførlig og dygtig indledning. — Sagaen er, som den foreligger i Fas. og den ene række af hdskrr., løst sammenstykket af forskellige afsnit, hvoraf det første handler om kong Gaute i Vester-Gøtland, der engang på jagten for vild i skoven og traf den mærkelige familje, som ovf. (s. 803) er omtalt. Med datteren Snotra får han sönnen Gautrekr, der bliver en vældig konge efter sin fader. Herpå følger et afsnit om Fridtjofs efterkommere, hvis navne alle ender på *-þjófr*, og deres strid med Víkar, en sön af Harald den egdske (fra Agðir); hertil knyttes så atter de to Starkad'er, samt sagnet om den yngre Starkad og Odin-Hrosshársgrane og Tor. Det ender med, at Starkad mod sin vilje bliver Víkars banemand. — Herefter fortælles igen om Gautrek og den gærrige Nere jarl på Oplandene (jfr. Ol. helg. Hkr. II, 44?) samt om Gave-Ræv Rennesson, den naivt tillidsfulde og elskværdige bondesön, der giver Nere gaver, som denne i sin gærrighed lader kong Gautrek og andre betale; forholdet mellem Ræv og Nere er meget morsomt skildret.[1]) Ved Neres råd og hjælp ender det med, at Ræv får Gautreks datter til ægte og bliver jarl, men dør tidlig. — Denne saga er den, der indeholder de fleste gamle sagnminder. Både sagnet om kong Gaute og Nere jarl og om Gave-Ræv er ældgammelt og upåtvivlelig kommet til Island med landnamsmændene. — Det første og tredje afsnit hører oprindelig sammen. Derimod falder det andet helt udenfor det øvrige, og det mangler ganske f. ex. i AM 194 c, fol. Det er blevet indsat simpelthen fordi Nere jarl dér findes gjort til en sön af Víkar, hvilket dog formentlig kun er en sekundær tilknytning. Afsnittet er oprindelig en lille saga for sig[2]). Dets hovedperson, Víkarr, synes ikke at have noget tilfælles med Hálfssagas Víkarr. Men afsnittet

---

[1]) Gave-Ræv nævnes også hos Saxo; jfr. herom *A. Olrik* II, 137—38; for mig er der ingen tvivl om, at den isl. saga er langt mere ægte end fremstillingen hos Saxo, der vistnok egenmægtig har ændret det af ham modtagne og ufuldstændige sagn.

[2]) Det er her, at den russiske fyrste Sisarr forekommer, der kæmper med Víkar. Jfr. *A. Olrik* i Festskr. til V. Thomsen s. 127—28; *Heinzel*: Hervarars. s. 87.

er i sagnhistorisk henseende höjst interessant og mærkeligt og minder en del om Starkadsagnet hos Saxo. Hvad der i begyndelsen af Hervarars. siges om Starkad, synes nærmest at gå tilbage til denne saga om Víkarr. Her sættes Starkad i forbindelse med de svenske konger, brødrene Erik og Alrek, Agnes sönner (Yngligas. k. 20), hvad der uden tvivl er forfatterens eget påfund.

Gjafarefssaga er i det hele gammel og indeholder udmærkede personskildringer og er overhovedet i höj grad sagnpoetisk. At den er ældre end c. 1300 er givet, først og fremmest fordi den efter alt at dömme har stået i skindhdskr. fra c. 1300 (jfr. under Hrólfss. Gautr.) og dernæst fordi den forudsættes ved Hauksbogens Hervararsaga. Dens forfatter er ikke ganske kyndig i Norges geografi; han tror (k. 9), at man fra Rennesø rejser »øst over Jæderen« til Oplandene. Englands konge hedder naturligvis Ella; han besøges af Ræv og er samtidig med Rolf krake. Sagaens stil er i det hele god. Således indtager den en første rangs plads blandt fornaldarsagaerne. — Når der i slutningen af sagaen henvises til Hrolf Gautrekssons saga som en del af »denne« saga, er dette sikkert ikke oprindeligt, og jeg er ikke sikker på, at sagaen, som Ranisch vil, er forfattet for at skulle danne en indledning til den sidstnævnte saga. Dr. Ranisch mener, at sagaen er knyttet til Helge magres slægt.

4—7. Sagaer om Hrafnistamændene.

Ifølge Egilssaga var Kveldulf en sön af Hallbera, der var datter af Ulf den oarge og søster til Hallbjörn halvtrold i Hrafnista, faderen til Ketill hœingr; fremdeles nævnes dér en Helga og en Hrafnhildr som Ketils døtre; Hrafnhilds sön var den yngre Ketill hœingr, der udvandrede til Island. Endelig nævnes også dér Grímr loddenkind, der siges at have givet Torolf Kveldulfsson sværdet Dragvandil; dette siges Ketill (d. ældre) at have ejet og benyttet til holmgang. Omtrent det samme genfindes i Ldn. Vi har altså her oplysninger om den historiske Hrafnistaslægt i det 8. og 9. årh., hvor de samme navne genfindes som i de pågældende fornaldarsagaer. Hertil kommer den i Ldn. givne oplysning, at landnamsmanden Án rauðfeldr var en sön af Grim loddenkind og Helga, en datter af Án bogsveigir. Alt fører således tilbage til de sidste tider för Islands bebyggelse og Harald hårfagre. Intet under, at

gamle minder om den berömte slægt længe kunde leve hos deres efterkommere. Jfr. *Munch:* N. F. H. I, 1, 329—31.

(4). Ketils saga hœings findes i AM 343 a, 471, 4° (mbr.); udg. i Fas. II. Sagaen begynder med et slægtregister, der er identisk med Egilssagas. Ketill er »kulbider« (askefis) og ligger i ildhuset, men tager sig sammen og aflægger, særlig efter at være bleven ægget af faderen, en kraftprøve, der minder om Storolf og Orm, der jo var hans slægtninge, og som mulig er lånt fra beretningerne om dem. Hvad der ellers fortælles om Ketill er, at han hævner sig på en, der spotter ham, dræber en flyvende drage og får i anledning deraf sit tilnavn, drager på fiskeri til nordligere egne under to uår og kommer i berøring med jætter. Med jættedatteren Hrafnhild får han sönnen Grímr; med sin ægtehustru Sigrid Bårdsdatter har han datteren Hrafnhild; for datterens skyld kæmper han med to bejlere. Han kæmper også med jætter og Finnekongen Gusir (Saxos Cuso) og fratager ham sværdet Dragvandil og de berömte pile. I øvrigt er de fleste motiver lånte andensteds fra; endel beror på Egilss., Ormsþ. og Örvar-Oddss. (særlig navne); uårene er en afspejling af Eyvind skaldespillers tid (Hkr.)[1]). Hvorvidt sagaen haves i dens oprindelige form, er vanskeligt at sige. Endel deri kunde se ud som senere indskud. Da den forudsætter Ormsþ., er den ikke ældre end fra omtr. 1300. Ret meget yngre er den heller ikke. Formodenlig er sagaen forfattet i Borgarfjordsegnen.

(5). Gríms saga loðinkinna findes i de samme håndskrifter som Ketilss. og danner egenlig en direkte fortsættelse deraf og er udgiven sst. — Grímr frir til Lopthœna, en hersedatter fra Viken, men 7 nætter för brylluppet forsvinder hun. Der fortælles så, hvorledes hun eftersøgtes og genfandtes i jættevold; en ond stemoder er med i spillet. Også i denne saga forekommer uår, og hovedpersonen rejser til Norges nordligste egne. Grim har her en strid om en hval (et isl. motiv). Grímr får med Lopthœna dat-

---

[1]) Hvad der fortælles om stimanden Sóte og Ketill (k. 5) minder stærkt om Tor og Skrymer i Gylfaginning, og hvad der berettes om Ketill på höjen (sst.) om Starkad i frostvejret hos Saxo.

teren Brynhild, for hvis skyld også han kæmper med en bejler — ligesom faderen i sin tid. I kap. 3 omtales de fra Egilss. kendte personer, Torkel jarl og hans sön Ketill d. yngre, »der indebrændte Hildiridssönnerne« (hæntet fra Ldn.), samt flere andre historiske personer; i slutningen nævnes Örvar-Oddr som Gríms sön, uagtet Oddr allerede i k. 3 er nævnet og det på en ejendommelig måde; det hedder om Asmund, at han var »fostbroder til Oddr d. víðförle, der var med Sigurd Ring på Bråvold«, men denne sætning er vistnok kun et yngre indskud efter Sögubrot k. 8. Sagaen er rimeligvis noget yngre end Ketilss. og vistnok fra beg. af 14. årh.

(6). Örvar-Oddssaga. Den findes i Sth. 7, 4°, mbr. fra første halvdel af 14. årh., AM 344 a, 343, 4°; efter disse (og flere) er den kritisk udg. af *R. Boer,* Leyden 1888, (og i Sagabibliothek 1892), samt i Fas. II. Sagaen er i yngre håndskrifter stærkt bearbejdet og udvidet med æventyr og udmalinger (jættehistorier og lign.), hvor man meget lærerigt kan iagttage, hvorledes det ene lag ligesom föjes til efter det andet. Men vi kan henvise herom til Boers udgave, der i det hele rigtig har bedömt det hele forhold. Vi holder os her til de ældste og bedste hdskrr., Sth., som det, der utvivlsomt har bevaret den oprindelige form bedst, uagtet teksten dog også her har modtaget nogle ændringer[1]). Foruden til Boers indledning kan henvises til hans afhandling i Arkiv f. nord. fil. VIII.[2])

Örvar-Odd er, som bemærket, en sön af Grim loddenkind og Lopthœna; han fødes på Berurjóðr på Jæderen (nu Berliud) hos bonden Ingjaldr, der tager ham til opfostring, og Odd bliver hans söns, Asmunds, fostbroder. Engang kom en völve til Ingjald og spåde folk, men fostbrødrene vilde ikke have noget med hende at göre og mishandlede hende, og hun spår dem ilde; hesten Fakse skal volde Odds død; for at forebygge dette slår fostbrødrene hesten i hjæl og graver den ned i en dyb grav; ikke desto mindre går spådommen, rigtignok på en noget hårtrukken måde, i opfyldelse,

---

1) Interpolationer f. ex. er 7_{20-22}, 27_{10} ff. (fra Hkr.; jfr. *Boer*: fortalen s. XXIV), 39—41, 43_5 ff., 47_6 ff. osv., foruden episoden s. 121—31[8].

2) Om forholdet mellem Ö. O. s. og Máguss. se *Boers* og *Cederschiölds* artikler i Arkiv IX.

og Oddr dør på Berurjóðr, som han i sin höje alderdom, båren af den smukke menneskelige følelse for barndomshjemmet, vilde gense. Indenfor denne skæbne-ramme ordnes nu Odds bedrifter[1], der er både mange og store og udføres på forskellige steder (jfr. Odds tilnavn: »den vidförle«). Først og fremmest er det dog den første, Bjarmelandsrejsen, der giver ham hans egenlige berömmelse; det øvrige indhold består af en række søtog og kampe med vikinger og bersærker, af hvilke særlig mærkes kampen med Hjalmarr den modige, hvis fostbroder han bliver, og sammen med hvem han kæmper med Angantyr og hans 11 brødre; denne episode mangler i Sth., men den har, som *Boer* har påvist, stået i den oprindelige saga. Dernæst finder Odd en særlig modstander i den overmenneskelige Ögmund Eytjovsbane, der er ligesom en personifikation af den forfølgende og fremaddrivende skæbnedæmon. Stadig dukker han pludselig op for så at forsvinde og atter at eftersøges. Odd kommer til Irland, vinder en kongedatter og får en skjorte, der gör ham usårlig; han rejser til Syden, ja, helt til Jordan og døbes. Endelig kommer han til kong Herröd i Hunaland og gör krigstog til Bjálkaland (et russisk land) for at vinde kongens datter Silkisif; efter hans død bliver han konge. — Her er så at sige alle æventyrmotiver samlede, og det er ikke frit for, at det bliver lidt for meget. Hvad Odd selv angår, er han uden tvivl en gammel sagnperson, måske endog en historisk person, skönt jeg på ingen måde med *Boer* kan antage, at han er identisk med kong Alfreds hjemmelsmand, Bjarmelandsfareren Othere (Óttarr), men der kan være overført på Odd, hvad der fortaltes om Ottar. Der er heller ingen tvivl om, at Odds genealogiske tilknytning til Hrafnistamændene er vilkårlig. Snarere er han oprunden på selve Jæderen, og »Jathricus« kaldes han hos Saxo (jfr. *Oddr af Jaðri*), skönt dette dog ikke behøver at have nogen videre betydning. Det er også muligt, at *Oddr af Jaðri* og *Örvar-Oddr*[2] er to forskellige sagnpersoner. Sagaen er ret underholdende skreven og stammer fra det 13. årh.s sidste halvdel; her er Sth. hdskr. bestemmende. Man skulde tro, at Grímss. var forfattet for at få sagarækken fuldstændig, men

[1] Jfr. *Boers* indledn. i Sagabibl. § 1.

[2] Således hedder det altid, uagtet sagaen taler om 8 pile; oprindelig har der vist kun været tale om én.

forf. til Ketilss. har dog næppe kendt Örv.-Oddss., da sagaen lader Grim få pilene af Guse[1]) (Ketilss. anderledes). Der er flere vers i sagaen (se foran s. 144. 148. 149—50. 155), deriblandt Odds Ævidrápa (rettere: *kviða*). der er mindst lige så gammel som sagaen; den findes ved sagaens slutning, men forf. har i teksten optaget nogle vers derfra. — Som person er Odd ikke den rå, skånselsløse viking, som så mange andre; det er ikke for intet, at forf. lader ham tilsidst blive kristen; han vil fra først af ikke tro på Odin, ikke blote, intet have med sejdkvinder at skaffe; han vil skåne de svagere som f. ex. værgeløse kvinder. Men mod trolde, uvætter, bersærker og denslags væsner er han uforsonlig til sine dages ende. Sagaens komposition er i det hele god og fast. Historiske forbilleder og lån findes flere steder (særlig beror Bjarmelandsrejsen på Hkr. m. m.), og det er let at se, at der ikke er tale om nogen sammenhængende oldtradition. Når Boer derfor mener, at den islandske forf. har »kun kunnet samle de mundtlige traditioner« om Odd på Hålogaland. hvor sådanne skal være blevne uddannede, kan dette kun bero på et fejlsyn på fornaldarsagaerne overhovedet. Med Norge har Örv.-Oddss. litterært intet som helst at göre. Hele dens indhold er de almindelige, tildels efter litterære mønstre dannede sagn og æventyr, som den skriftlige forf. har samlet og grupperet om Odd. Har der været gamle traditioner om ham, har de været meget indholdsfattige, ja, vistnok blot bestående af sagnet om hans fødsel og død og Bjarmelandsrejsen, og de kunde lige så godt leve på Island som i Norge.

At eftergå de enkelte motiver er ikke hensigten her. Kun skal bemærkes, at jeg ikke finder nogen grund til her at antage indblanding af fremmede sagntræk f. ex. fra Odyssevssagnet. Jeg finder det også höjst usandsynligt, at Jólfr, der giver Odd stenpilene, er Odin — som Boer og Detter mener —; dette navn er = *Jó-olfr* og kan intet have med Odinsnavnet *Jǫlf-uðr* at göre. Angående *Bjálkaland* og eponymen *Alfr bjálki* henvises til Boer i Arkiv VIII. Af særlig vigtighed er sagaens forhold til Hervararsaga, hvor Odd- og Hjalmar-episoden også findes.[2]) I Hauksbogens bearbejdelse af Herv. k. 3 henvises der ligefrem til Örv.-Oddss., og

[1]) I AM 344 a er dette ændret efter Ketilss.

[2]) Jfr. *Boer*, indledn. til udg. i Sagabibl., *Heinzel*: Ueber die Herv.

hvad der dér findes, er ligefrem et udtog af vor saga; derom er der ingen tvivl. Hvad derimod den anden bearbejdelse af Herv. angår, er den en selvstændig optegnelse og står ikke i nogen direkte forbindelse med Hauksb.[1]) Den er også uden ligefrem forbindelse med Örv.-Oddss.; bægges beretninger går åbenbart tilbage til samme grundfremstilling, hvortil også versene var knyttede. Hovedforskellen er, at i Örv.-Oddss. er Samsøkampen ikke en følge af Angantys bejlen til kongedatteren Ingibjörg, men dette er sikkert uoprindeligt; for så vidt er dens fremstilling mindre rigtig. Havde vi Sth. hdskr. fuldstændigere. vilde sagen måske få et andet udseende. — Efter alt at dömme er Örv.-Oddss. en af de tidligst nedskrevne fornaldarsagaer, og den har ligesom Grettiss. været meget yndet på Island.

(7). Ánssaga. Findes i AM 343, 340, 4⁰; udg. i Fas. II. Hovedpersonen, Án bogsveigir (Saxos Ano sagittarius) nævnes, som bemærket, i Ldn. som fader til Helga; en anden datter af ham var Mjöll, Ketill raums hustru (sst. k. 179/145); derimod har den An skyti, der nævnes blandt kæmperne på Ormen, intet med vor An at göre. I øvrigt er sagaen om An ganske uhistorisk. Den hensætter os til fylkeskongernes tid; desuagtet lader den An af en sådan blive gjort fredløs over hele Norge (!). Hovedindholdet er Ans strid med den naumdalske konge Ingjald Olafsson, hos hvem han en tid opholdt sig og til hvem hans broder Þórir þegn særlig var knyttet; Ingjald er en slet mand (jfr. *Ingjaldr* illráði), der bekæmper sine to halvbrødre og dræber Þórir. An var vokset op som etslags skumpelskud, stor og særlemmet; der blev et lignende forhold mellem ham og broderen som mellem Egill og Torolf i Egilss., mellem Hreiðarr heimske og hans broder. An bliver atter og atter efterstræbt af Ingjald, men undgår alle farer ved sin kløgt og udholdenhed, og lader endelig en sön af sig, Tore háleggr. dræbe kong Ingjald. Denne sön havde han fået med bondedatteren Drifa (jfr. foran s. 145—46); om ham og hende som også om An og hirdmanden Ketill fortælles der meget morsomt. An blev gift med en rig enke Jórunn, og det ender med, at han drager hjem til Hrafnista for der at tage sit fædreneodel i besid-

[1]) Jfr. indledn. til denne s. XCIII.

delse. Sagaen er ret underholdende skreven, og der er ikke nogen synderlig ophobning af motiver. En gammel talemåde: »her er der svært meget med »ånegang« (ɔ: færden af svære, fordægtige personer)« sættes i sagaen i forbindelse med An. Rimerne om An forudsætter omtrent sagaen i samme form som den, vi nu har (jfr. *Kölbing:* Beiträge osv.); det er mod slutningen, at der findes et par betydeligere afvigelser. Således står der intet om, at Tore ægtede Ingjalds datter Æsa, men dette står i rimerne; her må afskrifterne være forkortede eller noget af vanvare udeladt. Sagaen er ikke yngre end fra c. 1300.

8—9. Sagaer fra Sogn. Det er de to sagaer om hersen Torstein Vikingsson og Fridtjof den frökne, der her er tale om. De danner fortsættelse af hinanden, men de er dog höjst ulige og af forskellige forfattere. Jfr. *P. A. Munch*: Norske Folks Hist. I, 1, 315–22.

(8). Þorsteins saga Víkingssonar findes i AM 152, fol., 579, 4°, og fl., alle fra 15. årh. Udg. i Fas. II. Sagaen handler først temlig udførlig om Víking og hans bedrifter, samt fostbroderskab med en norsk konge Njörfe, hvorefter der udførlig fortælles om Torstein, hans og hans brødres fejder og kampe med Njörfes sönner, forhold til kong Bele i Sogn osv. Skuepladsen er både Norge og Sverrig. Indholdet er i grunden ikke andet end en ustanselig ophobning af alle mulige motiver, krigstog og kampe til lands og til vands, strid om en kongedatter, bersærkedrab, trolddomskunster osv., uden nogen ledende tanke og ofte med afbrudt indre sammenhæng. Den vigtigste fejde ender med en fredslutning mellem bægge parter, Torstein og Jökull, Njörfes sön. Torstein ægter Beles søster Ingibjörg, og alt ender godt. Der er i sagaen fuldt op af historiske reminiscenser, men intet som helst historisk. Indialand og dets konge Hárekr járnhauss spiller en rolle og viser, at sagaen i dens nuværende form ikke hører til de ældste; på grund af dens sprog kan den på den anden side ikke sættes længe efter 1300. De geografiske forestillinger er meget fejlagtige, og at forf. (eller er det en bearbejder?) ikke bryder sig om historiske genealogier fremgår af, at han lader Vésete, Bues fader, være gift med Eisa, Loges datter; her er vi også på de symbolske navnes område. I det hele er sagaen en af de værdiløseste.

(9). Af en helt anden art er Friðþjófssaga, der findes i AM 510, 568, 4°, Sth. 20, 4° mbr., 17, 4° pap. Udg. i Fas. II og af *L. Larsson* 1893. Jfr. *H. Falk:* Arkiv f. nord. fil. VI, *Kölbing:* Beiträge osv. I hdskrr. er teksten noget, men ikke synderlig afvigende; af de i Larssons udgave trykte tekster er II og III næsten ganske ens, II dog bedst; I er lavet på grundlag af III. — Sagaen er forholdsvis kort og handler kun om ét slægtled, hovedpersonerne Fridtjof, hersesönnen fra Sogn, og kong Beles datter, den skönne Ingibjörg, samt hendes to brødre, der er lidet mandige og lidet kloge. Det er en kærlighedshistorie, der slutter sig nær til sådanne historiske sagaer som Gunnlaugssaga, men adskiller sig derfra ved, at de elskende til slutning får hinanden. Vi finder her flere andensteds fra kendte motiver, skatteindkrævningen, trolddomsuvejret, sejdkvindestormen, vikingetog og lign. Derimod er Fridtjofs færd i Baldershagen og hans ophold hos kong Ring, idet han udgiver sig for at være en anden end han er, så temlig ejendommeligt for denne saga. I det hele er den fri for overdrivelser og overnaturligheder (undt. sejdkvindernes optræden) og andre udsmykninger. Her er overhovedet alt rent menneskeligt. Personerne skildres smukt og konsekvent, og her er der virkelig individuelle karakterer; den gamle, støtte, uforfærdede vikingekonge, kong Ring, og hans modsætninger, de to blødagtige brødre; og så Fridtjof, der atter danner modsætning til alle de andre, til kong Ring ved sin strålende ungdomsfriskhed, til de to brødre ved sit aldrig svigtende mod og kraft; han er, kort sagt, den ideelle helt, og dog rent menneskelig i al sin færd. Endelig er der Ingibjörg; hun elsker Fridtjof så rent og inderligt, men finder sig med en kvindelig hengivenhed i skæbnens hårde bestemmelser; hun er pligttro mod sin ægtemand, tiltrods for sin kærlighed til Fridtjof og tiltrods for at hun fra første stund har genkendt ham, da han forklædt er hendes ægtemands gæst. Men hun belönnes også tilsidst for sin dyd og kærlighed. Hun er på sin vis en ideal og dog så menneskelig kvinde. Da Fridtjof mælder hende hendes brødres overfald på ham og beder hende ikke at vredes, hvis det skulde gå dem ilde for ham, svarer hun: »nu er det kommet dertil, at dig vil jeg mindst af alle miste«. Med dette stilfærdige svar, der går en lille omvej, er hun sikkert tegnet. På ethvert punkt har de to læserens sympati; det har i øvrigt kong Ring også. Fridtjof bryder

sig ikke ret meget om guderne; han besøger Ingibjörg i deres helligdom, og han volder templets brand. Alligevel er det kun i en ringe grad at betragte som en straf fra guderne, hvad der vederfares Fridtjof; hvad *Falk* i sin afhandling antager herom, er i hvert fald overdrevent. Det er blevet antaget, at Fridtjof og Ingibjörg skulde ved könslig omgang have besmittet helligdommen, men dette beror på misforståelse; sagaen indeholder ikke et ord derom, og det har åbenbart ligget dens forf. fjærnt. Når der ellers antydes et sådant forhold mellem mand og kvinde, har det altid sine bestemte følger, men her antydes intet sådant. Brøden for Fridtjofs vedkommende, nemlig overhovedet at vise sig i helligdommen, hvor Ingibjörg skulde være beskyttet, er i og for sig stor nok. — Der er sikkert endel gamle minder i denne saga. Hvorvidt hovedpersonerne er ganske uhistoriske, hvad *Falk* f. ex. mener, får stå hen. Jeg finder det ikke så afgjort, men er tilböjelig til at tro, at der ligger virkelige begivenheder til grund. Men derfor behøver indholdet i og for sig ikke at være historisk. Det er da også sikkert nok, at meget er umuligt og anakronistisk som f. ex. skatteindkrævningen hos Orknøjarlen — senere historiske forbilleder er her fulgte —, ligesom også den romantiske farve, der hviler over det hele. Skildringerne, f. ex. af sejlasen i stormen med Fridtjofs vers, er udmærkede. Versene er betydelig ældre end c. 1300, ligesom sagaen på grund af dens hele karakter må være en af de ældste fornaldarsagaer overhovedet. Den er i hvert fald ældre end Þorst. Vík. s. og Örvar-Oddss., der, som Boer har vist, er påvirket af den. Endelig bemærkes, at rimerne forudsætter sagaen omtrent i dens nuværende form.

Til de her gennemgåede sagaer slutter sig på grund af deres historiske indhold et par mindre stykker, nemlig

10—11. Hversu Nóregr byggðisk eller Fundinn Nóregr og Af Uplendinga konungum, der særlig er af genealogisk-sagnagtig art.

(10). Hversu Nóregr byggðisk findes i Flat. I, 21—24, hvor der er knyttede dertil forskellige slægtregistre, af hvilke höjst den første: *Ættartala frá Höð* (s. 24—26) vedkommer os her. Dette stykke om, »hvorledes Norge befolkedes«, går ud på at nævne de forskellige eponymer for Norges enkelte bygder og de

fra dem stammende slægter; der begyndes med Fornjótr og hans sönner Hlér, Logi, Kári (Sø, Ild, Vind). Vi befinder os naturligvis her på de lærde kombinationers grund fra en meget sen tid. Fra Kári nedstammede Norr, Gorr og deres søster Góe; denne forsvinder og eftersøges af brødrene, der kommer til Norge, hvis navn udledes af Norr, og de bemægtiger sig landet; fra dem nedstammer så de norske bygders eponymer. De enkelte slægter føres ned til historiske personer gennem forholdsvis få led. Hyndluljóð og Heimskr. synes benyttede. Det sidste kapitel er af en lignende art, men dvæler særlig ved Halfdan d. gamle og hans efterkommere efter Snorres Edda, Skáldsk.m. k. 64, dog med en enkelt mindre afvigelse. Her knyttes alle de berömteste slægter sammen som i et eneste brændpunkt. Men det hører dog vistnok ikke fra begyndelsen af sammen med hovedstykket. Dette er identisk med det afsnit, der under titlen *Fundinn Nóregr* findes i Flat. I, 219—20 som en indledning til Orkneyingasaga (se foran s. 658). Kun er fremstillingen her bearbejdet og forkortet, også enkelte steder udvidet, fordi dette stykke her skulde benyttes som indledning til Orkn.s. Originalen har vistnok tilhørt tiden efter midten af det 13. årh. Jfr. *P. A. Munch:* Norske Folks Hist. I, 1, 63—70.

(11). Af Uplendinga konungum findes i Hauksbók s. 456—57; jfr. indledn. LXXXVIII. Stykket begynder med at omtale Olaf trételgja og fortsætter med at fortælle om hans efterkommere ned til Rögnvald heiðumhæri, »om hvem Tjodolf den hvinverske digtede Ynglingatal«. Navnet passer ikke rigtig til indholdet. Dette genfindes for det meste hos Snorre (Yngl.saga), men med små afvigelser, hvorved det bliver sandsynligst, at det ikke er et uddrag af Snorres fremstilling, men af dennes original, der også ligger til grund for Hist. Norw., med hvilken stykket på et par punkter stemmer. Dog er det næppe ældre end Snorres værk.

B. Sagaer uden historisk grundlag.

De herhen hørende sagaer må anses for at være rent opdigtede, deres personer er kun almindelige typer med temlig almindelige navne; det er med andre ord rene romaner, eller hvad man vil kalde dem. Hovedpersonerne er dog eller skal være

nordiske, men fremmede navne og fremmede elementer er undertiden indblandede. I dem alle spiller alle mulige krigstog og kampe osv. en overhåndtagende rolle; her er overdrivelserne så at sige satte i system; her er al virkelighedsgrund trukket bort under fødderne på os. Her optræder jætter og jættekvinder, og her finder vi stemoderæventyret osv. Fremstillingen bliver ofte ret almueagtig, hvilket dog kan stamme fra afskrivere. Hvorvidt disse sagaer i virkeligheden danner et yngre lag i udviklingen, er ikke sikkert; i al fald må det hævdes, at de litterært næppe gör det.

1. Hrólfs saga Gautrekssonar findes i AM 567 XIV α, 4°, Sth. 7, 4° mbr.; desuden haves et blad af en gammel membran fra c. 1300 i AM 567 XIV β: udg. i Fas. III, samt af *Detter* i Zwei fornaldarsögur 1891. — Sagaen slutter sig for så vidt til Gjafarefss. (Gautrekss.), som hovedpersonerne Hrólfr og Ketill er sönner af kong Gautrekr og Ingibjörg Toresdatter fra Sogn, men ellers er der intet tilfælles med dem. De to nævnte brødre er hinandens modsætninger (jfr. ovf. 794—95) og bægge er ret godt skildrede. Sagaen er i øvrigt en bejler-saga, idet ikke mindre end 3 bryllupper fejres til slutning. De må have deres forhistorie, og her er der da tale om farlige rejser og kampe i Sverrig, Rusland, Irland. Den første og interessanteste er Hrolfs egen frierrejse til Sverrig, hvor han bejlede til den opsvenske, mandhaftige, i mandsdragt klædte kongedatter. Her er endel godt og morsomt fortalt. Af personerne er i øvrigt Tore jærnskjold den interessanteste. I ham har vi en gammel sagnperson (han kendes fra Hyndluljóð). Skildringen af ham, navnlig under hans færd i Irland, er noget af det bedste i Fas. Som *Detter* har påvist (s. XXXVI f.) har sagaen meget tilfælles med Örvar-Oddss., som jo egenligst hører til den her behandlede række af sagaer. *Heinzel* antager (Ostgot. heldens. 74), at der i episoden i Irland foreligger en omdigtning af det tyske sagn om Dietrich og Hildebrand, som det findes i Virginal (jfr. Detter s. XXXIX). Der kan dog ikke være tale om nogen direkte forbindelse mellem sagnet og sagaen. Der findes i øvrigt i sagaen forskellige påvirkninger fra de romantiske sagaer (f. ex. s. 4—5) og sproget indeholder endel, der næppe er oprindeligt; de samme ord og vendinger gentages; enkelte ting som løvekampen (!) i England er også af yngre oprindelse. Der haves rimur over k. 24

slutn. til 36 beg. (ender med brylupperne), men deraf kan næppe sluttes noget m. h. t. sagaens oprindelige slutning; et par stykker (k. 28, 31) er omstillede i rimur (k. 28 efter 30, 31 efter 33); enkelte steder forkorter rimerne, andre steder er de noget vidtløftigere; men i øvrigt er teksten den samme. I hvert fald hører sagaen det 13. årh. til. — Der findes endelig i sagaens slutning en bemærkning om, at der fandtes forskellige sagn om Hrolf — »hvad den ene hører, hører ikke den anden, og dog kan bægge dele være sande«. Dette kunde sikkert med lige så god ret siges om alle disse sagaer og er næppe oprindeligt.

2. Hálfdanar saga Eysteinssonar findes i AM 343. 586, 4°. Udg. i Fas. III. Den begynder med eponymen Þrándr i Trondhjem, en sön af Sæming Odinssön. Han var gift med Dagmær, en søster til Hrómundr Greipssons hustru. Som man ser, er man straks udenfor al kronologisk rimelighed. Trands sönner var Eysteinn og Erik vidførle. Eysteinn ægtede Ása, en datter af Sigurd hjort og datterdatter af Aslaug d. yngre; deres sön er sagaens hovedhelt. Denne genealogiske indledning er rent digt, men derved opnås, at helten nedstammer fra Odin selv og Sigurd fáfnisbane. En anden hovedfamilje er kong Hergeir i Aldeigjaborg, hvis datter Ingigerd opfostres af jarlen Skule i Álaborg. Hovedindholdet drejer sig nu om forholdet mellem denne kongedatter og Hálfdan, der forud er bestemte for hinanden, men først får hinanden efter mange og lange forviklinger. Tiltrods for alt det overdrevne og æventyrlige findes der dog en poetisk gnist hist og her, som f. ex. når Ingigerd holder en handske op for Halfdans öjne og siger, at han aldrig skal få rist eller ro, för han finder den hånd, hvortil den hører; vistnok et unordisk motiv. Den stemning, sligt kunde vække, drukner straks i andre uhyrlige udmalinger af kraftprøver og lign. Sagaens stil er ofte ung og efterklassisk; den er sikkert bleven bearbejdet, skönt fremstillingen er ret god og logisk. Mærkeligt er det, hvor mange finlandske stedsnavne, der måske ikke alle er lavede, der her forekommer[1]). — I k. 2 nævnes Oddr skraute som broder til den garderigske dronning, »fader til Guldtore, som omtales i Landnámabók på Island«. Foruden den vilkårlige genea-

[1]) *Krákunes*, *Klyfandanes*, *Hlymskógar*, *Kol-*, *Klyf-*, *Kálfskógr*.

logiske tilknytning, der her foreligger, er jo anakronismen tillige håndgribelig. Sikkert hidrører bemærkningen fra en bearbejder, da enhver omtale af Oddr savnes i de gamle rimer, der dog går ud fra sagaen, omtrent som den nu er.[1]) Sagaen har åbenbart sluttet lidt inde i kap. 25, omtrent hvor hdskr. 171 b, fol. (Björners udg.), ender, og hvor rimerne netop også slutter. Resten af k. 25 samt k. 26 er senere tilföjet og har intet med sagaen som sådan at göre; her fortælles folkesagnet om Valr i Valshulen og Oddr skraute med henvisning til Guldtoressaga, jfr. dennes slutning (*Kålunds* udg.). Men utvivlsomt giver denne påklistrede slutning et vink om sagaens tilblivelsessted (Vestlandet).

3. Sturlaugs saga starfsama findes i AM 171 a, fol., pap., 173, fol., pap., 335, 589 f., 4⁰. Udg. i Fas. III. Sturlaugr er en sön af den nummedalske herse, Ingolfr; han omtales straks som voksen, og han frier til jarledatteren Ása den fagre, der er opfostret af den troldkyndige enke Véfreyja. Ása siger først nej til Sturlaugr, men efter at flere har friet til hende, og Sturlaugr på hendes og jarlens vegne har fældet hendes jætteagtige bejler i holmgang, samt tvunget en kongelig frier, Harald, der selv ikke har turdet kæmpe, til at afstå hende, ægter han Ása. Kong Harald vilde nu indebrænde jarlen, men Sturlaugr får ham forsonet mod at love at hænte et uroksehorn, hvilket naturligvis er forbundet med allehånde farer, men Véfreyja står ham altid bi. Senere blev Sturlaugr landeværnsmand i Sverrig og konge, og man skulde tro, at sagaen nu var ude, men nu aflægger Sturlaugr (k. 21) et løfte om at få at vide, hvorfra det berömmelige horn stammer; det lykkes ham uden egenlig fare for ham selv; det hele ser ud til at være senere tilklistret (jfr. Sagabibliothek II, 645—46); det mangler i 171, fol., og i rimerne, der ellers i det hele stemmer med sagaen; nogle navne er anderledes, og enkelte personer findes ikke. Rimerne er også noget mere kortfattede (sål. i k. 6—7). Sagaen findes ikke i sin ægte form. Den begynder med at omtale Tyrkerne og Odins indvandring efter fortalen i Snorres Edda, der her altså er benyttet som kilde. I øvrigt er det vanskeligt at påpege

[1]) Der findes enkelte afvigelser i tal og navne; bemærkningen om Heime i k. 2 findes ikke; sætn. *Grundi — Ragnarsslóðann* i k. 22 heller ikke.

nogle historiske reminiscenser her; der mærkes en indflydelse af sagnet om de fabelagtige Hundingjar (Hauksb. s. 167). Der er de gængse motiver (endogså to Bjarmelandsrejser) og gamle æventyrtræk (uroksehornet). Kompositionen er noget løs, hvilket måske er bearbejderes skyld, og stilen er mindre god. Enkelte træk, som Sturlaugs måde at tage Véfreyja på ved deres første møde, er ganske godt skildrede. Sagaen er ældre end den følgende saga, der henviser til den, og dog er der flere afvigelser som den. at Sturlaugr her dør i sottesæng, men i Hrólfss. falder han i Garderige. Yngre end 1300 er den ikke.

4. Göngu-Hrólfssaga findes i AM 152, fol., 589 f., 4°, Gml. kgl. saml. 2845, 4°; udg. i Fas. III. Denne saga er en af de længste og æventyrligste og tillige unaturligste. Den indeholder en ophobning af alle mulige motiver. Hovedpersonen, der intet som helst har at göre med den historiske Rolf (Rolf Ganger), er en sön af Sturlaugr og Asa (se foregående saga); han er stor og stærk og så tung, at ingen hest kan bære ham en hel dag. Han forlader sit hjem på grund af misstemning mellem ham og faderen, og han kommer til Danmark. I øvrigt foregår sagaen hovedsagelig i Garderige. Her er der en konge Hreggvid, der skal have været en sön af de fra Halfdanssaga kendte personer Skule jarl og Isgerd. Erik fra Gestrikland angriber ham med sine bersærker, blandt hvilke det troldkyndige utyske Grímr œgir findes, og fælder ham; Erik vil ægte hans datter, Ingigerd, men hun opnår 3 års frist for at få en mand til at kæmpe for hende; hvis han sejrede, skulde hun slippe for giftermålet. Det bliver naturligvis Hrolf, der indlader sig på dette, foranlediget af Ingigerd selv (svalen med silketörklædet). På vejen til Garderige er Hrolf så uheldig at træffe en dansk bondesön, Vilhjálmr, en snedig, lögnagtig, men ærgærrig praler, der ved list får Hrolf ganske i sin magt; han kommer som hans tjæner i en fornedrelsestilstand, men udfører store bedrifter og aflægger de mest glimrende kraftprøver, som Vilhjálmr tilegner sig. I dette forhold ligger der en virkelig poetisk tanke, og det er på en måde den, der bærer det ellers så ganske urimelige indhold, der består af de vildeste æventyr og mærkeligste hændelser, hvorved gengangeren Hreggvid spiller den mærkværdigste rolle, for ikke at tale om dennes hest, Dulcifal. Ind i hovedindholdet er der vævet forskellige andre

begivenheder, der vedrører den danske jarl, som Hrolf først besøgte, og flere andre personer. Naturligvis ender alt godt, og Hrolf fører Ingigerd bort på Dulcifal som en anden Valtarius, og ægter hende, men først efter mange genvordigheder. Fremmed indflydelse mærkes her på mange punkter, ligesom der også optræder personer som Menelaus konge i Tattariet osv. Men der er al grund til at antage, at sagaen er overarbejdet (de eksisterende rimer er ikke her vejledende, da de er meget unge og går ud fra sagaen omtrent i dens nuværende form; de første kapitler om Hreggvid er her udeladte, idet digteren henviser til særlige rimer over dem[1])); i hvert fald er det klart, at adskilligt af, hvad der fortælles om Grímr œgir, skyldes senere udmalinger; det samme gælder også hans modstykke, dværgen Möndull. Af friske folkesagn er her så godt som intet. Der findes forskellige historiske genklange og, mærkeligt nok, er Knytlingasaga bleven benyttet. Sagaen hører vistnok til de yngre, men er dog næppe ret meget yngre end 1300.

5. Bósasaga findes i AM 510, 586, 4°, osv. Udg. i Fas. III og særskilt af *O. Jiriczek* 1893. — Denne saga indtager i flere henseender en særstilling, og dog er dens indhold for en stor del af den sædvanlige art med krigstog, bortrøvede kongedøtre, farlige rejser efter kostbarheder, forviklinger og lign. Hovedpersonerne er Hring, konge i Øster-Gøtland, og hans sön Herrauðr, samt Bose, en sön af den gamle Tvare og kællingen Brynhild baga (»den forvoksne, skæve«), hvorfor Bose kaldtes Bögu-Bose. Kongesönnen og Bose bliver gode venner og foretager tog og rejser i fællesskab, der tildels har deres grund i det fjendskab, der består mellem Hringr og Bose, der har dræbt hans frillesön. Da Herraud og Bose skulde aflives, er det, at Busla, Boses fostermoder, træder op og tvinger kongen ved sine kraftige formaningsvers og forbandelser (se ovf. s. 156—57) til at give dem liv. Det er denne episode, der giver sagaen noget værd. Der er i øvrigt tale om Bjarmelandsfærd, Jómáletemplets plyndring m. m. På et af sine tog får Bose hjælp af en bondedatter; deres natlige færd beskrives drastisk; når dette motiv gentages to gange — i endnu mere uhøviske ord —, er det

[1] Her findes heller ikke Danmarksbeskrivelsen i kap. 37, og kun begyndelsen af det sidste kap.

senere udsmykninger, som *Jiriczek* har påvist, til hvis indledning der i det hele kan henvises. Alt ender i fryd og bryllupsgammen. Så godt som alt her er lavet og lånt tildels fra fremmede sagn. Kun nogle få træk, Busla med sin tryllesang, navnene på de voldsomme strængemelodier, er hæntede fra folkesagn og folkeliv. Fremstilling og stil står temlig lavt, og det hele gör et meget plumpt, almueagtigt indtryk. Sagaen danner en modsætning til en saga som Friðþjófss., hvor på sin vis alt er klassisk og rent. Det er vanskeligt bestemt at sige, når den først er skreven — bearbejdet er den nemlig sikkert —; ældre end fra c. 1300 er den næppe; og ikke yngre end c. 1350.[1])

Til de foranbehandlede sagaer slutter sig nu nogle, hvor de velvillige fostermødre blandt jættekvinderne spiller en hovedrolle, og efter hvem fostersönnerne tildels har fået deres tilnavne.

6. Egils saga ok Ásmundar. Der findes i AM 343, 577, 589 e; 4°. Udg. i Fas. III. — Ásmundr, en sön af Óttarr, konge i Hálogaland, og Egill »med den ene arm«, en sön af kong Ring i Småland. er sagaens hovedpersoner, der efter en kamp bliver hinandens fostbrødre. Vi møder bægge heltene straks som voksne, men deres ungdomshistorie findes i en selvfortælling langt inde i sagaen; de fortæller den i en jættekvindes bolig, der også giver sit lævned[2]) til bedste. Kong Hertrygg i Russia har to døtre. Brynhild og Bekkhild (jfr. de tilsvarende navne i Völsungas.), der bægge bortføres af jætter. Fostbrødrene drager ud for at lede efter dem, og så begynder de sædvanlige rejsefarer og æventyrlige hændelser. De er imidlertid så heldige at træffe en jættekvinde, der hjælper dem, og det viser sig nu. at Egill engang tidligere har ydet hende bistand; det er hende, der har gæmt Egils afhuggede arm og bevaret den mod forrådnelse; han får den nu igen, og jættekvinden lader den gro fast til stumpen. Så frelser de kongedøtrene og ægter dem. Det hele er kun et æventyr, men sagaen er påvirket

[1]) Den yngre Bósasaga, hvorom der henvises til i Jiriczeks redegörelse i udg., vedkommer os ikke.

[2]) Dette er jo et almindeligt æventyrmotiv; her er det i reglen de slette personer. der tvinges til at fortælle, hvad de har gjort, og så sker det også med Vilhjálmr i Göngu-Hrólfss.

af fremmede æventyr og sagn. Således optræder en konge Rodian[1]) af Tartariet og dennes sön Aran, der blev Asmunds fostbroder og hos hvem Asmundr måtte sidde nogle dage i gravhöjen, efter at han var død og höjlagt; hvorvidt dette er et nordisk træk, er tvivlsomt. I Egils historie har man fundet genklang af Polyfemossagnet[2]) (jætten, hvis öjne stikkes ud osv.). I øvrigt er sagaen ret underholdende fortalt og i sin gang ret simpel. Asmundr identificeres med den såkaldte Gnóðar-Asmundr, der vistnok er en ældgammel nordisk sagnperson, men denne identificering er uden al tvivl forf.s eget påfund. I sagaen tales der om en lagmand hos jætterne, hvorved de islandske lagmænd efter 1272 forudsættes. Sagaen behøver dog ikke at være yngre end omkr. 1300. Af ejendommelige træk, der findes i den, skal blot til slutning bemærkes, at forf. lader en jættekvinde påkalde Tor, der har legemlig omgang med hende og alle hendes søstre, — dette er tilvisse intet gammelt træk, — samt at det i de isl. folkesagn så hyppig forekommende (fremmede) motiv med dugen, som fører de derpå stående personer bort gennem luften, også findes her.

7. Hálfdanar saga Brönufóstra findes i AM 152, fol., 571, 4° og fl. Udg. i Fas. III. — Kong Ring i Danmark, gift med Signý Ulfheðins (el. -hams) datter, har börnene Ingibjörg, Asmund og Halfdan, hvilken sidste er sagaens hovedperson. Deres fader bliver dræbt af vikinger, og Ingibjörg og Halfdan flygter til Bjarmeland. Efter et ophold dér begiver Halfdan sig — ledsaget af sin søster — på vikingetog; de kommer til jættebygder, hvor Halfdan frelser en røvet kongedatter og hjælpes af jættekvinden Brana, hos hvilken han er en vinter; de får en datter sammen; efter hende skal *brönugras* (en orkidé) være opkaldt. Derpå sejler Halfdan til England og vinder ved hjælp af »Branas urter« kongedatteren Marsibils elskov, men udfører der i øvrigt flere bedrifter. Endelig hævner han sin fader og ægter Marsibil, efter at han ved en glemselsdrik er bleven bragt til at glemme hende en tid lang. Hans

---

[1]) I rimerne, der i øvrigt er temlig unge og omtr. er identiske med sagaen, Rudent. Jættekvindens datter hedder i rimerne *Skinnvefja* (ikke *-nefja*). Rimerne ender i 15. kap. noget afbrudt, men har aldrig været længere.

[2]) Kr. Nyrop: Tidsskr. for Phil. og Pæd. N. R. V.

søster ægter kong Erik af Miklagård, der var kommen for at bejle til Marsibil. Sagaen hører til dem, der viser sig mest påvirket af fremmede romantiske motiver; den er ikke nær så underholdende som flere af de andre, og beskrivelserne er stærkt overdrevne. Der findes motiver, som genfindes i Skáldasaga og Konráðs s. Keis. Den er imidlertid også meget bearbejdet og vistnok oprindelig ikke yngre end c. 1300. Kap. 14 er bl. a. et senere indskud. Rimerne er meget unge og går ud fra sagaen omtrent i dens nuværende form.

8. Illuga saga Gríðarfóstra. Den findes i AM 123, 8°, 203, fol. (pap.). Det er en temlig ubetydelig saga, der handler om Illuge, en sön af Svide karl og hans hustru Hildr (jfr. Bósas.). Kong Ring, Skjolds sön, i Danmark har sönnen Sigurd; han og Illuge er legekammerater og venner (jfr. samme saga) og bliver fostbrødre. En ond rådgiver sætter ondt for Illuge. De går alle på vikingetog og forslås til Gandvik. Her træffer de på trolde. bl. a. jættekvinden Gríðr og hendes datter. Hos dem er Illuge om vinteren; han sover hos datteren, tiltrods for at Gríðr gentagne gange lader, som hun vil afhugge hans hoved. Det viser sig imidlertid, at de bægge er forgjorte (Gríðr er en kongedatter), der nu bliver frelste, Illuge ægter datteren. Den onde rådgiver får sin straf. Sagaen er snarest noget ældre end den foregående.

9. Hjálmtérs saga ok Ölvis findes i Stockh. 30, 4°. og 63, fol. (pap.); udg. i Fas. III. — Denne saga er i dens nuværende form både med hensyn til fremstilling og stil meget ung; en blanding af ældre og yngre motiver. gamle æventyrminder og fremmede navne, men der er heller ingen tvivl om, at den er en stærk omarbejdelse af en ældre saga, hvad man bl. a. kan se af de gamle rimer over sagaen (jfr. *Kölbings* Beiträge osv.)[1]; af disse kan man også se, at sagaens hovedtræk genfindes i den nu eksisterende saga, og disse har i visse henseender en ejendommelig og ikke upoetisk farve. Den er en dobbelt stemodersaga med forgörelse af

---

[1]) Intepolerede er sål. kap. 4—8. hvilket selv uden rimernes hjælp er klart. Også 16—17. Enkelte navne er anderledes i rimerne end sagaen; Inge hersker i Danmark osv. Ligeledes er fremstillingen på mange punkter fornuftigere end i sagaen.

jarlebörnene Hörðr og hans søster. Hovedpersonen er Hjalmtér, en sön af kong Inge i Manheimar, samt hans stalbroder, jarlesönnen Ölver. Hovedinteressen knytter sig til Hörðr, der i en træls skikkelse tjæner tro og dygtig, indtil han bliver befriet for forgörelsen, samtidig med at hans søster også bliver det, og alt ender i fryd og herlighed. I øvrigt er det ikke nødvendigt at komme nærmere ind på det væv af begivenheder, sagaen nu er opfyldt af. Den oprindelige saga var sikkert ikke yngre end c. 1300.

C. Sagaer vedrørende Danmark.

Det forstår sig af sig selv, at er fornaldarsagaerne angående Norge uden egenligt historisk indhold, må de være dette i endnu höjere grad, når det er danske personer, det drejer sig om. Af sådanne er det egenlig kun Rolf krage og Ragnar lodbrog, der er tale om, og vi vil snart se, hvor indholdsfattige sagaerne om disse er. Hvad vi har udover disse er grumme lidt, når vi ikke hertil regner Skjöldungasaga. Noget specielt dansk særpræg har disse sagaer ikke.

1. Hrólfs saga kraka. Den findes desværre kun i papirshdskrr. som AM 9. 10, fol. Udg. i Fas. I. — Som sagaen her foreligger, består den af løst sammenhængende afsnit, der — i hdskrr. og udg. — har deres særlige overskrifter, og som nu findes i beklagelig unge og forvanskede bearbejdelser. Ikke desto mindre får man — navnlig når Böðvarsþáttr udskilles — et fremadskridende kronologisk hele, en beretning om den berömte sagnkonge, sagaen har sit navn efter, og hans forfædre fra og med brødrene Halfdan og Frode, de samme som Grottesangen særlig nævner, og hvor Halfdan antydes som dræbt af Frode; hævneren, Rolf, antydes dér også. Sagaen begynder noget hovedkulds med en kort karakteristik af brødreparret, så at den endogså glemmer at anføre, hvor de havde hjemme. Dette oplyses vi først om i det følgende. Halfdan har börnene Signý, gift med jarlen Sevill, og Hróarr og Helge; disse efterstræbes af Frode, men undgår faren ved deres fosterfader Regins hjælp; det lykkes dem endelig at indebrænde Frode, hvorpå Helge bliver konge i Danmark, medens Hróarr opholder sig hos kong Norðre i England, hvis datter Ögn han ægter. Dette sker.

for at Helge alene kan herske over Danmark. Her begynder det andet afsnit, der særlig handler om Helge. Hvad der fortælles om ham er dog kun et par hovedtræk. For det første hans forhold til dronning Olöf i Saksland, hvor forsmædelig hun først behandler ham som bejler, dernæst bliver frilletagen; så føder hun Yrsa og hævner sig på Helge ved at lade ham ægte hende; deres sön er Rolf krake. Ind i denne fremstilling indskydes, således som sammenhængen nu er, en ret uvedkommende episode (k. 10—12) om Hróarr, der kommer hjem og fordrer som arvegods en ring af sin broder (et motiv, der også ellers findes); han får den, men nu kommer Sevils sön Hrókr til Helge for at afkræve ham en tredjedel af riget eller ringen; da han får at vide, at ringen er i Hróars besiddelse, begiver han sig til ham, får engang ringen at se og kaster den i søen. Siden fælder han Hróar og vil ægte enken, men denne indkalder Helge, der hævner sin broder. Hróars sön Agnarr fisker senere ringen op. — Så fortælles atter om Helge, Yrsa, Olöf og kong Aðils, Yrsas anden mand, samt om Helges anden datter, Skulds fødsel (moderen en alvekvinde), hvorved der peges på sagaens sidste afsnit. Endelig fortælles om et besøg hos Aðils; på vejen derfra bliver Helge overfaldet — på Aðils foranstaltning — og dræbt. Lad os stanse her et öjeblik.

Det her fremstillede æmne har også været behandlet i Skjöldungasaga, således som det først og fremmest fremgår af Snorres Yngl. s. k. 28—29. Men her er sammenhængen en anden og langt naturligere. Yrsa ægter først Aðils, men Helge ægter hende efter først at have besejret Aðils. Olöfs brøde m. h. t. giftermålet forsvinder her. »Kong Helge faldt på hærtog« hedder det kort hos Snorre. I Arngrims udtog (Supplementum) af Skjöld. træffer vi Halfdan og Ingjald som brødre[1]) (den sidste har sönnerne Agnarr, Hrörek og Frode); Halfdans börn (med Sigrid, således også sagaen) er de samme som sagaens, og det går her på samme måde. Det er kun navnet Ingjald, der står for Hróarr; tillige siger Arngrim, at Ingjald ægtede enken. I øvrigt stemmer Suppl. og sagaen temlig nöje angående Olöf og Helge; også Arngrim siger, at Hróarr ægtede »filiam Angli« (ɔ: Anglerkongens datter). Det er heraf

---

[1]) Således også i rimerne om Böðvar-Bjarke, der i det hele forudsætter en langt ældre og oprindeligere sagaform end vor.

klart, at det ikke er Skjöldungasagas tekst, der genfindes i sagaen, men en dermed nærbeslægtet, og som vistnok med störst rimelighed kan antages at stamme fra den gamle Skjöld. gennem mundtlig fortælling efter den. Herved er dens fremstilling bleven noget forvansket og vistnok udvidet med Agnar-episoden. Det hele er betydelig yngre end Skjöld. Forholdet til Saxos fremstilling er det overflødigt her at dvæle ved.

Vi går nu atter over til sagaen og møder da her 3 afsnit, eller rettere 2, om nogle af Rolfs ypperste kæmper og deres oprindelse, samt den måde, hvorpå de kom til at slutte sig til ham. Det er afsnittet om Svipdag (k. 18—23), om Böðvar-Bjarke og Hjalte. hvilke sidste afsnit vistnok med urette opfattes som to (k. 24—37). Sagaen om Rolf vedkommer disse afsnit så godt som slet ikke. Svipdag er en svensk bondesön, der sammen med sine brødre slutter sig først til kong Aðils og senere til Rolf, efter at have udført bedrifter, navnlig den, at dræbe nogle af Aðils bersærker. I slutningen af afsnittet om Svipdag fortælles om Rolfs store magt i almindelighed og Lejres grundlæggelse, samt om Skulds giftermål med Hjörvard. Ved en temlig uværdig list gör Rolf ham til sin skatskyldige underkonge, hvilket avler fjendskab og fører til Rolfs undergang. Dette kapitel må regnes til den egenlige saga om Rolf. Hvad Bjarke-afsnittet angår, fortælles ganske æventyrlig om hans oprindelse. Vi får her en stemoderhistorie samt et elskovsforhold mellem kongesönnen Björn Hringsson i »Opdalene i Norge«, der forvandles til en björn, og bondedatteren Bera — man mærke disse björne-navne —; med hende får han trillingerne Elg-Frode, Tore og Bjarke[1]; Björn bliver dræbt, men Bjarke hævner ham. Der er i denne fortælling — som i sagaen fremtræder sikkert i en stærkt omarbejdet form[2]) — meget, der minder om Saxos fremstilling af Sprakaleggsættens oprindelse. Der findes her gode træk af gammel folketro, der genfindes i danske folkeviser. Af de gamle rimer om Bjarke ser man imidlertid, i hvor höj grad den oprindelige saga må være bleven forvansket (brødrenes fødsel er dér gan-

[1]) Han kaldes i sagaen *Böðvarr*, men dette beror på en gammel misopfattelse af hans tilnavn: *bǫðvar* (af *bǫð*); hans egenlige navn er *Bjarke* (Saxos *Biarco*), hvilket rigtigst er blevet tydet som »den lille björn«.

[2]) Hvad der også navnlig fremgår af rimerne, der dels har andre navne, en anden sagsammenhæng osv.

ske anderledes naturlig og langt mere folkelig fremstillet osv.). Bjarke kommer endelig til Danmark til Lejre; her er det hans første gærning at opdage Höttr, efter hvem hirdmændene skyder til måls med de afgnavede knokler; Bjarke får ham gjort til Hjalte den huprude. Beskrivelsen af den naiv-frygtsomme Höttr er ganske fortrinlig, men næppe helt den oprindelige. Bjarke bliver så Rolfs hirdmand. I kap. 35 fortælles om drabet af et frygteligt dyr; det er åbenbart en rigtignok svag afglans af det fra Bjovulf bekendte Grendelsagn. Afsnittet slutter med at omtale Bjarkes giftermål med Drifa. Rolvs datter.

Herefter optages Rolfs saga på ny, og der fortælles nu om de to hovedbegivenheder, forholdet til Aðils med Upsalatoget og Rolfs sidste kamp og fald (*Skuldarbardagi*). Toget til Upsala skildres med stærke overdrivelser og meget efterklassisk, tillige med stærk påvirkning af yngre romantiske sagaer (der tales om höje borgtårne i Upsala. høviske riddere, hule söjler og m. m. af den slags). Dog er der her et ægte gammelt og værdifuldt sagnminde, Rolfs gentagne møde med bonden Hrane ɔ: Odin, som tilsidst vredes på ham og straffer ham. Hele dette afsnit har gennemgående et yngre præg end det øvrige og er overhovedet en stærk omarbejdelse af, hvad der i Skjöld. har stået om toget; jfr. også fremstillingen i Snorres Edda. De samme småvers-replikker findes her. Men ellers er fremstillingen i sagaen på flere punkter mindre naturlig (således når den lader Vögg træffe Rolf i Upsala). Det samme gælder også afsnittet om kampen med Skuld; også det er bearbejdet; dog er det langt bedre end det foranstående og afviger en del derfra; vi får således først her navnet (»tilnavnet«) Bjarke. Også her ligger Skjöld. til grund, og det hele er nærbeslægtet med Saxos fremstilling; de samme digte synes at være benyttede i bægge.

Således som sagaen nu foreligger, er den altså en meget sen kompilation af forskellige stykker. De oprindelige sagn fremtræder her i en yngre og fremfor alt i en meget overdreven form. Man kunde fristes til at antage, at den var skreven efter hukommelsen efter en ældre saga, således som tilfældet er med flere af disse sagaer. Havde vi den oprindelige Skjöld., vilde vor saga så omtrent være værdiløs — bortset fra Bjarke-afsnittet. Stilen svarer til dens nuværende form. Denne er næppe ældre end fra det 14. årh.s første halvdel, men der er intet i vejen for, at den er nedskreven i det

13. årh. — i en mere ægte og bedre skikkelse. Til slutning bemærkes, at når der i sidste kapitel anføres en »mester Galterus« som hjemmelsmand (»så siger mester G.«), er der her for det første ikke tale om at anføre en kilde for sagaen som sådan, men kun den ene sætning: »det gik som man kunde vænte, at menneskelige kræfter ikke kunde modstå slig djævelsmagt« (som Skulds), og så følger en direkte henvendelse til Rolf; noget lignende finder ellers aldrig sted. Det er da også let at se, at det hele er en afskrivers åndrighed, og det er lige så let at se, hvorfra den stammer; »mester Galterus« er nemlig ingen anden end Alexandersagas forfatter, hvis subjektive bemærkninger i den islandske oversættelse altid betegnes ved disse ord (»siger« osv.); og Hrolfssagaens sætning er en genklang af, hvad der flere steder er at læse i Alexandersaga[1]).

2—3. Ragnars saga loðbrókar og Þáttr af Ragnarssonum hører så nöje sammen, at de kan behandles under ét. Den første findes i Det kgl. bibl. 1824 b, 4°, og AM 6—7, fol.; den sidste i Hauksbók (udg. s. 458—67). Ragnarss. er udg. i Fas. I. I hdskrr. findes den sammen med og som fortsættelse af Völsungasaga. Men oprindelig er der uden tvivl tale om to forskellige sagaværker, der senere af en bearbejder — som i så mange andre tilfælde —, er knyttede til hinanden. Dette vil i det følgende nærmere blive belyst.

Ragnar lodbrog, en sön af Sigurd ring, er sikkert en historisk person fra det 9. årh.s første halvdel, om hvem der tidlig har dannet sig og samlet sig en række sagn, hvorved han er bleven en af de berömteste sagnkonger. Hans ry er nået til Island, men beretningerne om ham har rigtignok, efter alt at dömme, været mærkværdig afblegede og indholdsfattige. Herom vidner hans saga. Den indeholder kun 3 hovedbegivenheder: lyngormdrabet i Gøtland og giftermålet med Tora; hans sammentræf og giftermål med en datter af Sigurd og Brynhild, Kraka-Aslaug (denne sagnets sildefødning), hvorved sagaen knyttes til Völs.saga, og endelig Ragnars

[1]) Hele dette forhold er fuldstændig miskendt af prof. *F. Detter* i fortalen til Zwei fornaldars., hvor han tror, at denne »Galterus« mulig er en forgænger for Saxo, og at Hrolfssaga kan hidrøre fra ham.

sidste tog til England og død i ormegården hos kong Ella. Det er i grunden det hele. En stor del af sagaen handler derimod om Ragnarssönnerne, deres tog og bedrifter (k. 6—13); det er rygtet om disse, der skal have bevæget Ragnar til det sidste tog; for så vidt hører de til sagaen som motiverende bestanddele deraf, men denne motivering er ganske sikkert ikke den historiske. Slutningen af sagaen optages af beretningen om sönnernes bekendte hævn efter faderen. Forf. til digtet Krákumál — og altså den ældre isl. tradition — har mulig vidst mere om Ragnar; i det mindste angiver han 51 kampe og opregner nogle af dem; men det **kan** jo være hans egen digtning.

Som sagaen begynder i udgaven, er den usagamæssig; der begyndes jo med omtalen af den gøtske jarl og hans datter, beg. af k. 2 forudsætter åbenbart en nærmere redegörelse for Sigurd ring og Ragnar. Ligeledes forudsætter fortællingen om Kraka (Áslaug) hendes forhistorie. Hertil kommer, at sagaen om Ragnar i hdskr. i det kgl. bibl. begynder med det sidste kapitel (k. 43) af Völsungas., fortællingen om Heimes flugt med barnet (Kraka) og hans død. Dette er åbenbart det rigtige; kapitlet tilhører langt mere Ragnarss. end Völs.s. Men herved kastes der atter et lys over et par andre kapitler i den sidste, nemlig 23—24, der, som det senere nærmere skal omtales, står i et meget løst og uharmonisk forhold til Völs.s. De hører også sammen med dennes k. 43 og med Ragnarss., og har uden tvivl fra først af tilhørt denne. Forf. til Völs.s. eller snarere en bearbejder har kombineret bægge sagaer, snarest for Ragnarssagaens skyld, for at få hans aners glimrende historie med som indledning.

Det er med Ragnarss. som med alle de andre, at den ikke findes i sin oprindelige form. Det kan vi se deraf, at Ragnarssonaþ. henviser til en saga om Ragnar, der forudsættes at være noget anderledes end vor. Forholdet synes omtrent at være det samme som ved Hervarars. i Hauksb.; vor saga synes at være skreven på ny efter reminiscenser fra den gamle. Herved forklares måske sagaens fattigdom på positive handlinger. Meget ung er sagaen dog ikke, og den tilhører utvivlsomt en tid, der er nærmere ved 1300 end f. ex. 1400. Der er ret gode partier deri, f. ex. hvad der fortælles om Kraka og om Aslaug, der under navnet Randalin som en valkyrje fører en hær til Sverrig for at hævne sine ste-

sönner. Ligeledes er sagaens vers betydelig gamle og, som følge deraf, forvanskede. Endelig bemærkes, at sagaen oprindelig har sluttet med kap. 19 med fradrag af dettes slutning. Denne og resten er et senere tillæg af et höjst ubetydeligt indhold; det er her, at verset fra Hálfss. (se ovf. 808) findes. — Hos Arngrim findes en kort fremstilling, der utvivlsomt er et udtog af Ragnarss. den ældre, men ikke hæntet fra Skjöld. Hvad der i kap. 42 i Snorres Skáldsk.mál fortælles om Heime og Áslaug beror vistnok på samme saga; denne har altså næppe været yngre end fra c. 1250.

Hvad þáttr'en om Ragnarssönnerne dernæst angår[1], er den et kompilationsarbejde fra c. 1300. Dens overskrift lyder: »Her fortælles om Ragnars sönner og hvor mange konger der nedstammer fra dem«. Hensigten er således at vise, at både den danske og den norske kongeslægt stammer fra Ragnar lodbrog. Begyndelsen lyder: »Efter kong Rings død tog hans sön Ragnar herredömmet over Sverrig og Danmark«. Herved forudsættes en saga om kong Ring, omtrent som Ragnarss. gör det; også Herröd i Götland omtales, men kaldes her selvfølgelig Ragnars jarl. Til midt ind i kap. 3 har vi kun med et uddrag af Ragnarss. (den ældre) at göre, men forf. indskyder et halvvers af Sigvats Knútsdrapa om Ellas død. De øvrige vers hidrører fra Ragnarss. d. æ. og genfindes i vor. I øvrigt fortælles intet om Ragnarssönnernes tog. Foruden Ragnarss. er også en fremmed kilde benyttet; derfra stammer navnene »Yngvar og Husto«, som forf. naturligvis ikke ved er identiske med Ivar og Ubbe. Fra Skjöld. er slutningen af k. 3 og k. 4, hvor slægten føres ned til Gorm og Harald, hæntet; de genfindes i Olafss. Tryggv. k. 63—64; k. 5 fører slægten ned til Harald hårfagre snarest efter Heimskringla, eller mulig en fælles kilde.

4. Hertil slutter sig det såkaldte Sögubrot af fornkonungum, udg. i Fas. I efter AM 1eβ, med samme hånd som nogle blade af et Knytlingahåndskrift fra omtr. 1300. Arne Magnússon og Gudbr. Vigfússon har udtalt, at brudstykket egenlig var en del af selve Skjöldungasaga. Det har derfor dobbelt krav på vor opmærksomhed; jfr. ovf. s. 665—66. — Brudstykket begynder midt inde i Ivar vidfadmes saga i en samtale mellem ham og datteren

[1]) Jvf. Hauksbók, indledningen XCI—III.

Auðr, hvori han nægter sit samtykke til et giftermål mellem hende og Helge (ɔ: den hvasse). Senere bejler Helge til hende på sin broder Hrœreks vegne, og med ham bliver hun gift. Men Ivar, der skildres som en underfundig skurk, overfalder sin svigersön og dræber både ham og Helge; Auðr flygter til Garderige med sin unge sön, Harald (hildetand), og ægter her kong Radbard. Nu vil Ivar foretage et tog mod denne; han drömmer og beder sin gamle fosterfader Hörd at tyde drömmen, og så kommer den mærkelige samtale mellem dem, der indeholder en sammenligning af hans fader, Helge, Hrœrek og fl. med Aserne; da Ivar endelig spörger, hvem han selv er blandt Aserne, bliver han vred over svaret, og vil dræbe Hörd, men styrter over bord og lader sit liv, ti Hörd er Odin selv. Nu bliver Harald tagen til konge, og en konge i Jylland, Hildebrand, nævnes, men her er der en större lakune. Den sidste del handler særlig og udførlig om det store Bråvallaslag og forberedelserne dertil[1]), fuld af gode, gamle sagnminder. I det sidste kapitel gives en oversigt over Sigurd Rings magt, hans sön Ragnar og dennes moder Alfhild nævnes, og der antydes en fremtidig strid mellem Ragnar og Ella, men her afbryder brudstykket fuldstændig. Arngrim har haft fortsættelsen, Sigurds giftermål med Alfsol, kampen med hendes brødre, samt hendes død og Sigurds selvdrab. — Der er ingen tvivl om, at vi her i dette brudstykke har Skjöld., men det er lige så utvivlsomt, at det ikke er dens oprindelige tekst. Stil og fremstilling bærer et altfor tydeligt vidne om senere tider og om tilværelsen af riddersagaer. Det er en senere bearbejdelse af den ældre saga fra noget efter midten af det 13. årh. Da sagaen i denne form formentlig har dannet indledningen til Knytlingasaga, ligger det nær, hvad jo også dr. *A. Olrik* har gjort, at antage, at det er forf. til Knytl., der har foretaget omarbejdelsen. Dette er dog ganske sikkert ikke tilfældet. Forf. af Knytl. bærer sig ad lige på modsat måde; enten tager han sin original, som den er, eller han gör udtog deraf; jfr. *P. E. Müller* i Sagabibl. Til grund f. ex. for mandtallet i bægge hære ligger et gammelt norsk digt, der også benyttedes af Saxo, men den islandske forf.

---

[1]) Det er dette afsnit, som i Fms. V 345 betegnes som sagaen om Harald hildetand.

har ikke kendt det i dets hele omfang[1]). I øvrigt er det den isl. tradition, der ligger til grund.

Som etslags tillæg til alt det foregående kan Sörlaþáttr, der findes i Flat. I, 275—83 (Fas. I), regnes. Den er enestående, for så vidt som den indeholder mytiske sagnminder og derfor ikke ganske uden betydning. Den går ud fra, at Freyja er Odins frille; hun erhværver Brísingamen hos de 4 dværgesmede ved at sove en nat hos hver af dem. Loke får dette imidlertid at vide og røber hende for Odin. Til straf pålægger denne Freyja at få en stedsevarende kamp i stand mellem to jordiske konger, hun vækker da den berömte Hjadningekamp, der foregår på øen Há (som hos Snorre), men Ivar ljóme, i Olaf Tryggvasons tid, bevirker kampens ophør. Hjadningekampen knyttes således her til guderne, ligesom f. ex. Fafnisskatten og de dermed sammenhængende begivenheder. Det er næppe forfatteren, der har fundet på dette. Det er vistnok et gammelt sagn, men man ser, hvor sagnet om Freyja må være blevet forvansket og gjort almueagtigt. Således som Brisingasmykkets oprindelse og erhværvelse her fortælles, kan det ikke være den ægte gamle myte. Ind i det hele er nu et stykke om Sörle den stærke, en sön af kong Erling på Oplandene, stukket. Han er på vikingetog og fælder en kong Halfdan i Danmark, bliver bagefter bekæmpet af dennes sön Hedin og falder kort efter; her anføres et vers af digtet Sörlastikki (ovf. s. 158), der røber efterligning af Sturlas Hrafnsmál. Denne Sörle er identisk med hovedpersonen i Sörla saga (i Fas. III), men denne er et produkt fra 15. årh. og vedkommer os ikke her. Efter rimerne om Sörle at dömme (jfr. *Kölbing:* Beiträge osv.), er, hvad der her findes, kun et udtog af en ældre saga. Kun uegenlig kan altså det hele kaldes Sörlaþáttr; rigtigere er et navn som »sagaen om Hedin og Högne«, som þáttr'en kaldes i nogle papirshåndskrifter. I øvrigt er den et udpræget litterært produkt med lån og reminiscenser fra mange hold; begyndelsen er efter Yngl. s. beg. og Gylfag. k. 33, Þorsteins þáttr uxafóts osv. Den kan således ikke være gammel og næppe ældre end fra den første del af det 14. årh.

---

[1]) Jfr. *G. Storm*: Krit. bidrag og *A. Olrik* i Arkiv X, 223 ff.; ovf. s. 49—50.

D. Sagaer vedrørende ikke-nordiske sagn.

De her pågældende sagaer er ganske vist for en stor del nordiske og nærbeslægtede med de andre fornaldarsagaer, men karakteriserer sig ved en optagelse eller i det mindste en kendelig påvirkning af fremmede, særlig tyske sagn og er for så vidt af en særlig interesse. Til disse slutter sig naturligst Völsungasaga, der dog er af en noget forskellig art og oprindelse.

1. Hervarar saga ok Heiðreks konungs. Dette mærkelige sagaværk findes i to hovedhåndskrifter, nemlig Hauksbók (H), hvor slutningen dog mangler, idet teksten bryder af lige efter begyndelsen af gådekampen mellem Heidrek og Gestumblinde (noget kan udfyldes efter papirsafskrifter), og Det kgl. bibl s gml. kgl. saml. 2845, 4°, (R), hvor også slutningen mangler, men denne kan udfyldes efter papirsafskrifter. Udg. i Fas. I og i Norröne sagaer af sagnhist. Indhold ved *S. Bugge*. Jfr. *Heinzel:* Ueber die Hervararsaga 1887, Hauksb., indledn. XCIII—VII.

Sagaen begynder i R med at nævne kong Sigrlame og hans datter Eyfura, samt sværdet Tyrfing, der straks udførlig beskrives, fordi det spiller en skæbnesvanger rolle i hele sagaen. Eyfura bliver gift med Arngrim fra Bolm, der får sværdet; de får 12 sönner, de berömte Arngrims-sönner. Hjörvard aflægger løfte om at ægte Ingibjörg, kong Ingjalds datter i Sverrig, hvoraf holmgangen på Samsø bliver følgen; om den fortælles her udførlig. Tyrfing lægges i höjen med Angantyr; dennes datter, den mandhaftige Hervör, kommer imidlertid og afkræver sin døde fader sværdet og får det. Senere ægter hun Höfund, en sön af Gudmund på Glasisvold, og får med ham sönnerne Angantyr og Heidrek. Her er en lakune i hdskr. Ifl. H er de to brødre meget forskellige; Heidrek opfostres hos en Gissur (et Odinsnavn) og bliver slet og samvittighedsløs, men moderen elsker ham; han dræber sin broder (her omtr. begynder R igen) og må flygte bort, men får Tyrfing af sin moder og gode råd af sin fader, som han dog bryder alle. Han kommer til Reidgotaland, hvor den gamle kong Harald hersker. Heidrek befrier ham for en forsmædelig beskatning og ægter hans datter, Helga; for ikke at skulle blote sin sön, Angantyr, i anledning af et uår, må han kæmpe med sin svigerfader og fælder ham;

Helga hænger sig i disesalen. En anden sön Hlöðr har han med Sifka Humlesdatter. Herefter kommer der ro over ham, hans karakter udvikles mere og mere i retning af klogskab og fredelighed; han bliver mægtig og berömt. Endelig har han med Gestumblinde (Odin) en gådekamp, hvor han sluttelig kommer til kort, men viser sin gamle karakter ved at ville slå Odin ihjæl. Til straf bliver han kort efter dræbt af trælle med Tyrfing. Efter ham blev Angantyr konge; han hævner sin fader og bor på Danparstaðir (*Danpr* = Dnjepr). Nu kommer Hlöðr og kræver en del af riget; i den versificerede samtale mellem brødrene slutter R. Resten af sagaen, der som den haves i papirsafskrifter vistnok nærmest slutter sig til H's oprindelige tekst (jfr. *Heinzel*), handler om den vældige kamp mellem brødrene; denne kamp er et minde om og en afglans af det store Hunnerslag på de katalauniske marker; Hunnerne følger Hlöðr til kamp, hos hvis konge han er opdraget; det er denne kamp, der giver sagaen dens særlige betydning og interesse. Hlöðr falder for Angantyr, dræbt af Tyrfing, og Hunnerne flygter. Hermed er sagaen ude; man får mod forventning intet mere om Tyrfing at vide; meningen har dog vistnok været, at sværdet, ligesom Fafnisguldet, på en eller anden måde forsvinder eller göres uskadeligt. I steden for en fortælling herom tilföjes til slutning en vidtløftig beretning om Angantyrs efterkommere, Ivar vidfadme og Ragnar lodbrog, efter »kongesagaerne« og Ragnarssaga. Med »kongesagaer« må her menes Skjöldungasaga. Endelig fortælles om de svenske konger ned til Filip, d. 1118, altså en kort udsigt over Sverrigs historie; dette afsnit kan umulig have tilhørt den oprindelige saga. Hvorfra det stammer, er ikke let at bestemme; i hvert fald har det sikkert intet med Are frode at göre (jfr. ovf. 373—74).

I indhold svarer bearbejdelsen i H til R, men der er dog både formelle og reelle afvigelser, hvorom der kan henvises til indledningen i Hauksb. Det første kapitel (etnografi; Gudmund på Glasisvold; Starkad'erne m. m.) er her overflødigt og kejtet redigeret. Der findes hyppig ujævnheder, ulogiske ting og dårlig ordning i H, der således står langt tilbage for R. Jeg har tidligere antaget, at bægge bearbejdelser gik tilbage til en ældre og kortere fremstilling. Nu finder jeg det rimeligst at udtrykke forholdet så, at H er en kompilation efter mundtlige, men noget forvanskede

sagn, der dog kan bero på den ældre saga; denne må antages at findes i R så nogenlunde i sin oprindelige form; den er her logisk og velordnet i det hele og affattet i et godt, næsten klassisk sprog. At også gåderne er bedre ordnede i R end i H er anden steds påvist[1]). Vistnok er det også rigtigere, når det i R hedder, at det var Hjörvard og ikke Angantyr, der var holmgangens hovedmand.

I sagnhistorisk henseende er sagaen en af de mærkeligste, både ved hvad den indeholder af nordiske sagnminder og ved, hvad den har om de store begivenheder ude i Evropa, da Hunnerne rasede, ved hvad den fortæller om Hunner og Goter. Sagaens »Reiðgotaland« (hvis ældre form var *Hreið-*) betegner Goternes eget land, og ikke, som ellers, Jylland. Også andre stedsnavne i sagaen minder om navne i det daværende gotiske rige[2]). Intet steds i fornaldarsagaerne findes så storladen fremstilling og af en så gammeldags simpel karakter som her i skildringen af de forskellige fejder, navnlig den sidste, brødrestriden. Der er et pust fra Eddadigtene i dette, ligesom også versene i sagaen i stemningsfuldhed kommer dem nærmest, og dog er de langt yngre end hine digte (se foran s. 144. 148. 157. 159—63), men vistnok ældre end sagaen. — Sagaen udmærker sig også ved virkelige, gode karakterskildringer; der er først og fremmest den kraftig-dæmoniske Hervör, der i al sin vildhed er konsekvent-storladen, og ikke mindre sönnen Heidrek, der ender med at være elsket af sit folk. Hans fader, Höfund, er ligeledes en udpræget personlighed, både klog og smidig. Hans karakter er ikke ublandet god, men det er klart, at sönnen har noget også fra ham af sine mindre heldige egenskaber. Således er det Höfund, der sub rosa giver Heidrek råd mod svigerfaderen. De gode egenskaber, som Heidrek udvikler, stammer åbenbart fra faderen. Sagaen er næppe yngre end c. 1250.

2. Ásmundar saga kappabana findes i Sth. 7, 4°, AM 586, 4°; udg. af *Detter* i Zwei fornaldarsögur og Fas. II[3]). — Sagaen begynder med »kong Budle i Sverrig«, hvis datter, Hildr, er gift med Helge Hildebrandsson og senere med Áki, og har med

---

[1]) Det eneste at udsætte pä R er navnet *Fróðmarr* s. 382 (jfr. verset); det skal være *Ormarr*.

[2]) *R. Much* i Zeitschr. f. deut. alt. XXXIII.

[3]) Jfr. *Boer*: Zur dän. heldensage i Paul-Br. Beitr. XXII.

dem sönnerne Hildebrand og Asmund, der ikke er opfostrede sammen. Det er disses indbyrdes kamp og den førstes fald for sin broder, der er hovedbegivenheden; herom og om forberedelserne til kampen handler sagaen. Også her forekommer tryllesværd, ja hele to, hvoraf det ene af skæbnesvanger betydning; de blev smeddede af de to dværge, der bærer de fremmedagtige navne Alius og Olius. Hildebrand opfostres i Húnaland og bliver en mægtig kæmpe og konge. Han vil hævne sin fader, der er dræbt af Ake, den danske kong Alfs mand, og han fælder Alf. Denne har en datter Æsa; til hende bejler Asmund og Eyvind, den første foretrækkes, bliver konge, og han forpligter sig til at hævne sin hustrus fader. Tryllesværdet, der var blevet nedsænket i Mälaren, hæntes op, og så kommer det til den sidste kamp. Efter at Hildebrand er bleven dødelig såret, genkender brødrene hinanden, og Hildebrand fremsiger nogle vers, der er meget gamle, og hvis indhold genfindes hos Saxo; disse vers er for så vidt i strid med sagaen selv, som moderen i dem kaldes *Drótt,* ligesom også hos Saxo (jfr. ovf. 148—49).

Allerede de anførte navne viser, at vi er i nærheden af norsk-islandske sagnpersoner fra den gode, gamle tid, ligesom sagaen indeholder utvivlsomme reminiscenser fra sagn om dansk-tyske stridigheder (jfr. *A. Olrik:* Sakse II, 246—47), tyske sagn om brødrene Hildebrand og Hadubrand (Saxos Hildiger og Halfdan); men hermed er enkelte rent nordiske motiver (sværdet), samt yngre romantiske træk bleven forbundne. Sagaen er som alle de andre en rent islandsk frembringelse. Herimod strider ingenlunde de nævnte navne: Alius, Olius, hvortil også kommer *Lazinus* (ɔ: Latinus; jfr. *Máshella* ɔ: Mosella). Disse navne er åbenbart senere indsatte af en lærd bearbejder; for Lazinus findes nemlig i mbr.-brudst. *Atli.* Sagaen bærer også ellers præg af yngre bearbejdelse både i enkelte forestillinger og sproglig fremstilling. Det er således fuldstændig forfejlet, når *Detter* på grund af navne skimter en latinsk original. Sådanne eksisterede der overhovedet ikke; jfr. hvad der ovf. er bemærket i anledning af Rolf krakes saga. M. h. t. sagaens sagnhistoriske værd henvises til Detters bemærkninger i fortalen XLIII—IV.

3. Völsungasaga. Den findes i AM 6—7, fol., Det kgl. bibl., gml. saml. 1824 b, 4° (jfr. Ragnarss.); udg. i Fas. I og i Norr. sagaer af sagnhist. Indhold. Af afhandlinger henvises særlig til *B. Symons'* fortræffelige undersøgelse i Paul-Braunes Beiträge osv. III; jfr. *Bugge:* Norr. fornkvæði, Indledn., *K. Müllenhoff:* Die alte Dichtung von den Nibelungen i Zeitschr. f. deut. alt. XXIII.

Sagaen indledes med et afsnit om Sigmund og hans forfædre, Sige, en sön af Odin, Rere og Völsung. Det er en af de sædvanlige nordiske tilknytninger til guderne, samt en genealogi, der også er specielt nordisk; den stemmer med Snorres Edda, fortalen (k. 10 slutn.). Trællen Breðe dræbes af Sige (deraf den specielt islandske etymologi *Breðafönn*) og må forlade landet. Han bliver konge i Húnaland, men falder for sine svogre. Sönnen Rere hævner sin fader og får riget, gifter sig, men får ingen börn; ægtefællerne ofrer til Odin og Frigg, som bönhører dem, og Reres hustru bliver frugtsommelig ved et æble, som valkyrjen Hljóð bringer hende. Rere dør, og dronningen føder sin sön først efter 6 (i rimerne 3) år og dør. Sönnen Völsung skæres ud af moderens liv. Völsung ægter Hljóð, og deres sön er Sigmund, samt 9 andre og datteren Signý. Hun ægter kong Siggeir i Götland. Der følger nu en beretning om forholdet mellem Signý og Siggeir samt Völsung og Odins sværdgave til Sigmund. Det ender med, at Siggeir sviger Völsung og fælder ham i kamp; det er et sidestykke til Atle-Gjukungesagnet og påvirket deraf (jfr. *Symons*) samt til sagnet om Ivar-Hrörek. Alle Völsungs sönner fanges og opædes af et ulvindeuhyre, med undtagelse af Sigmund. Signy tænker kun på hævn; og nu følger historien om, hvorledes hun får sönnen Sinfjötle med sin broder, og Siggeir bliver indebrændt med alt sit. I dette afsnit findes mange gamle ægte sagntræk, endel er ret unaturligt, f. ex. at Sigmund tilbringer 10 år i et hus nede i jorden. Afsnittet svarer omtrent til rimerne om Völsung, men disse forudsætter en noget anden og sikkert ældre form end sagaens nuværende. I sagaen nævnes Skaðe som en m a n d, medens rimerne ved, at det er Njords hustru, der er tale om. Rimerne ved, hvorfra Siges hustru stammer, ligeledes, at Reres hustru var Ingigerd, kong Inges datter i Sverrig, men dette k a n være digterens påfund. Hvad der for-

tælles om Sigmund, beror uden tvivl på gamle digte, hvoraf et vers anføres i kap. 8.[1])

Fra nu af er Völsungas. — så vidt dette kan konstateres — for största delen simpelt hen en parafrase, en prosaisk gengivelse af heltedigtene i den ældre Edda, så at sige digt for digt, vers for vers; der er kun nogle få digte, der ikke er benyttede; dobbeltdigte som Atlakviða og Atlamál er kombinerede med hinanden. Grípisspá (eller Grípissagnet) er benyttet, men ikke på det sted i udviklingen, hvor digtet findes i cod. regius (Edda). Enkelte vers anføres, tildels af tabte digte: et digt som Sigrdrífumál, der ikke godt kunde opløses i prosa, indføres delvis (se I, 279), og til dette knyttes fortællingen om Sigurds og valkyrjens trolovelse, sikkert i overensstemmelse med digtets slutning (cod. reg. nu tabt). Foruden Eddadigte er også uden tvivl en saga om Sigurd fafnisbane benyttet, hvorom senere; enkelte sætninger og angivelser hidrører på forf. selv og beror dels på slutning fra den givne tekst, dels på selvstændig gisning. Fra alt dette danner nogle kapitler en undtagelse. Der er for det første k. 22, indeholdende en beskrivelse af Sigurd; dette er, som forlængst set, identisk med et kap. i Þiðrikss. (k. 185) og uden al tvivl lånt derfra (og ikke omvendt), som *Bugge* og *G. Storm* har påvist. Man behøver kun at læse dette kapitel for at se, hvor helt afvigende det er i stil og tone fra Völs.s., og hvor nær i slægt med Þiðr. det er. Man kunde tænke sig muligheden af, at der i sagaen (i en ældre form) havde stået en ganske kort beskrivelse af Sigurd — hvad jeg dog ikke tror —, som var bleven erstattet af denne, der er vidtløftig nok. Efter dette kapitel følger en beretning om Sigurd og Brynhild hos Heime i Hlymdale (kap. 23—24), hvortil Eddadigtene ikke har noget tilsvarende, og som indfører i det ellers så logisk dannede hele store urimeligheder i begivenhedernes gang. Her nævnes Brynhilds søster Bekkhild og broder Alsvid, der ingen betydning ellers har for sagaen. Tonen i disse kapitler er anderledes end ellers. Der er således ingen tvivl om, at kilden er her en anden end ellers. Og denne kilde

---

[1]) Ved at omtale Helge som Sigmunds broder viser rimerne, at deres indhold ikke har foreligget digteren som et afsluttet hele for sig. — Ang. den første del af sagaen jfr. *Bugges* afhdl. i Arkiv XVII. Jeg er dog ikke på noget punkt enig med forf. angående de fremmede bestanddele, sagnet skulde bestå af.

var uden tvivl den gamle saga om Ragnar lodbrog (se foran). Spörgsmålet er blot, hvorvidt det er Völs.s istandbringer selv, der har været så ulogisk at optage disse kapitler (og andre senere dermed sammenhængende) eller om de stammer fra en senere bearbejder. Det forekommer mig rimeligst, at det sidste er tilfældet, tilmed da vi også andre steder mærker bearbejdervirksomheden.

Kap. 26—29 beror på digte, der falder i den store lakune i cod. reg., og det er især herved, at sagaen har sin store betydning. — Endelig skal bemærkes, at »det gamle Hamðismál« sikkert ikke er benyttet i sagaen, men det yngre, det, hvoraf vi har nogle fornyrdislagsvers, stukne ind i Hamð. i cod. reg.; det er fra dette digt, at Odins deltagelse i Jörmunrekks-kampen (jfr. Saxo) stammer. Endelig har vi i slutningen et kapitel om Heime-Aslaug (Kráka), der nöje slutter sig til k. 23—24 og danner overgangen til Ragnarss. (se foran).

Ligesom det er lykkedes sagaens istandbringer — bortset fra de nævnte kapp. 22—24 — at bringe et ret godt og logisk sagahele istand, er det også lykkedes ham forbavsende godt at oversætte sine poetiske kilder til prosa; fremstillingen er forstandig, forståelig og flydende, og det er mærkeligt, hvor lidt den poetiske form skinner igennem; naturligvis gör den det ikke så sjælden, og det er da, som havde vi med etslags codex rescriptus at göre, hvilket i grunden ikke formindsker interessen og giver stilen en ejendommelig farvetone. At der undertiden forekommer noget ubehjælpsomme udtryk og noget hårde overgange (hvorom se Symons' afhandl.), skal ikke nægtes; men egenlig særlig stødende forekommer mig disse tilfælde ikke at være.

Som sagaen nu foreligger, består den altså 1, af gamle traditioner — tildels eller helt nordiske — om Sige—Rere og Völsung, 2, af en parafrase af heltedigtene (Eddadigte), 3, af sagnet om Heime—Brynhild—Sigurd, hvortil kapitlet med Sigurds beskrivelse kan föjes, og endelig 4, af kapitler, hvis kilde endnu ikke er omtalt, men som utvivlsomt var en saga om Sigurd fafnisbane. Om en sådan savner vi ikke oplysninger. Det hedder om Sigvatr (I, 608), at han vilde digte et arvekvad om Olaf d. hellige og deri »anvende omkvæd (*stál*) fra sagaen om Sigurd fafnisbane«[1].

[1]) Fms. V, 210, jfr. 345 og Nornag.þ. k. 3 slutn.

Dernæst hedder det i kommentaren til Háttatal v. 35[1]), at Torvald veile digtede et kvad (I, 479) »efter Sigurðarsaga«; meningen må vel være, at digtets indhold var hæntet fra »sagaen«. I disse tilfælde har der naturligvis været tale om en mundtlig tradition, men når Snorre taler om en »Sigurdssaga«, har han uden tvivl en skreven saga i tankerne; det er den, han bevislig har benyttet og udskrevet i sin fremstilling i Skáldsk.mál kap. 39—42, hvor dog slutningen senere er tilföjet (se foran s. 693). Vi finder her en udførlig fremstilling af Fáfnisguldet og den følgende historie med to vers af Fáfnismál, således at indholdet svarer til Völs.s k. 14 (her er det Reginn, der til Sigurd fortæller sagnet) og følg. Når man nu sammenligner bægge fremstillinger, er det klart, at de i alt væsenligt er identiske, men Snorre har forkortet og noget omredigeret sin original efter sit formål. Dog er det klart, at det ikke er vor saga, han har benyttet, ti der er afvigelser af betydning; det er lige så klart, at der er en fælles original til bægge fremstillinger. Men der er endnu en tredje kilde, vi har til sammenligning, nemlig prosastykkerne i codex regius af Eddadigtene, hvorom der har været så megen strid og tvivl. Man har endog ment, at de har fulgt med digtene i den mundtlige tradition lige fra gammel tid af. Dette anser jeg for en ganske umulig og grundløs antagelse og det allerede på grund af det lærde tilsnit, de på sine steder har, idet de f. ex. undertiden henviser til forskellige beretninger og andre digte. Endnu klarere bliver forholdet, når disse stykker sammenlignes med Snorres uddrag af Völs.s. Jeg kan da ikke opfatte forholdet anderledes end så, at de også er uddrag af den selvsamme originale tekst. De stemmer for det meste, ofte ordret, med sagaen, men der findes enkelte afvigelser, hvor de da stemmer med Snorre, f. ex. at Sigurd kun skal göre én grav, da han skal til at dræbe Fafnir (sagaen flere), at han først prøver sværdets skarphed (uldtotten i strömmen) og derpå dets styrke, omvendt i sagaen, hvilket er mindre oprindeligt. Den fælles original for alle 3 fremstillinger er nu den förnævnte Sigurðarsaga; netop det indbyrdes forhold er det bedste bevis herfor. Denne saga har været en kort og kærnefuld fremstilling af Sigurds liv og har rimeligvis begyndt med Sigmund og Sinfjötle og deres bedrifter. Her

---

[1]) Sn. E. I, 646.

har vi også kilden til Völs.s. kap. 5—8, indtil benyttelsen af Helg. Hund. I begynder, 10—18, for så vidt som digtene ikke er benyttede, samt 40.

Udviklingen og sammenhængen ligger nu klar. Den ældre (ældste) Sigurðarsaga er fra omkr. 1200 og slutter sig til sagaer som Skjöldungas. og Ynglingas. Den har anført enkelte Eddavers og vistnok støttet sig til Eddadigte. Deraf har Snorre gjort et selvstændigt uddrag. Samleren af de digte, der foreligger i codex regius, har gjort et kort uddrag af samme saga for at fylde hullerne mellem de enkelte digte og på sin vis få et sagahele i stand (jfr. hvad der er sagt I, 120), uden at opløse digtene til prosa. Endelig har forf. af Völs. påtaget sig at udarbejde en fuldstændig prosaisk slægtsaga for Völsunger og Gjukunger, og hvorledes han har båret sig ad hermed, er ovenfor skildret. En således beskaffen saga passer, litterært set, ganske til den sagaskrivning, der finder sted i den sidste halvdel af det 13. årh. Der kan da heller ingen tvivl være om, at sagaen hidrører fra det nævnte tidsrum. *Symons* har ansat den til c. 1260; et sådant årstal er dog måske for bestemt. Forudsat, at det ikke er den oprindelige forf., der har optaget lånene fra Þiðrikss., bliver disse uden egenlig betydning for affattelsestiden; de har mere at betyde for Þiðrikss. selv.

4. Til Völsungasaga slutter sig på en måde Nornagestsþáttr, der findes i Flat. I og AM 62, fol., udg. i Flat., Fas. I og Norr. sagaer af sagnhist. Indhold. — Hovedpersonen Nornagestr er en gammel dansk mand, der ifølge nornernes dom skal leve så længe som et lys, han bærer på sig, er ubrændt. Efter endelig at have truffet kong Olaf Tryggvason (for så vidt slutter þáttr'en sig til visse foran behandlede þættir) og ladet sig døbe, lader han lyset brænde ud og udånder. Dette er rammen, og det er tydeligt, at den er påvirket af fremmede, endogså ikke-germanske sagn, nemlig Meleager-sagnet og lignende. Da Nornegæst, der minder om den evige jøde, har levet i 300 år, må han selvfølgelig have oplevet meget[1]), og han fortæller nu kong Olaf en del af dette. Hvad han beretter, er mest om Sigurd fafnisbane og Gjukungerne (med

[1]) Han er tillige harpespiller og kan spille Gunnarsslage (acc. plur.) og Guðrúnarbrögð en fornu, — opdigtede navne.

vers af Eddadigte), om Gjukungerne og Gandalfssönnerne (en ganske vilkårlig tilknytning), Starkad, Sigurds og Brynhilds død (med Helreið) og endelig om Lodbrogsönnerne. Det hele indledes med et væddemål mellem et par hirdmænd og Nornegæst om, hvorvidt han ejede lige så godt (rent) guld som det, der fandtes i kongens guldring. Hans guld er en saddelgjordring, der har tilhørt Sigurd; han viser dem også et hår af Granes hale til bevis på hestens störrelse.

Det hele er en sildig kompilation fra kendte kilder med enkelte ændringer og tilföjelser, der dels beror på, at Nornegæst fortæller i første person og foregiver, at han selv har været med, dels på kompilatorens lyst til at indrette det hele så sagamæssigt som muligt, dels endelig på slutninger efter de bevarede vers (fortællingen om Lyngves død beror således på Reginsmál B 26). Kilden er i øvrigt et hdskr. af Eddasangene med lignende prosastykker som i cod. reg. Når der i slutningen af kap. 5 henvises til en Sigurðarsaga, er det enten den gamle saga, eller citatet er, hvad der er rimeligst, på anden hånd. Afsnittet om Gandalfssönnerne er vistnok hæntet fra Skjöld., og endelig beror afsnittet om Ragnarssönnerne på Ragnarss. (k. 12. 13) den ældre[1]). Enkelte historiske reminiscenser er der også. Þáttren stammer snarest fra tiden ved 1300.

E. Þiðrikssaga.

Dette store og vigtige sagaværk findes i følgende håndskrifter: Stockh. 4, fol. mbr., AM 177, fol., 178, fol., bægge afskrifter af to tabte skindbøger, som Arne Magnússon henholdsvis kaldte *Eiðagás* og *Bræðratunguból*, denne sidste skreven af Jón Eggertsson. Udgave ved Unger 1853[2]). Hertil skal föjes, at der findes en meget

[1]) Navnet *Sónes* på den gamle mand, der bevæger Ragnarssönnerne til at vende om, beror vistnok kun på fejllæsning.

[2]) Af den store litteratur om denne saga skal her særlig anføres følgende: *Rassmann*: Die deut. Heldens. 1858; Die Niflungasaga und das Nibelungenlied 1877; *B. Döring*: Die quellen der Niflungasaga i Zeitschr. f. deut. Phil. II; *G. Storm*: Sagnkredsene om Karl d. store og Didrik af Bern 1874; Nye studier over Thidreks saga i Aarbb. 1877; *Treutler*: Zur Thidrekssaga i Germ. XX (1875); *Holthausen*: Zur Þidrekssaga i Paul-Braunes Beiträge IX; *Neumann*: en afhandl. om Iron og Apollonius-afsnittet Germ. XXVII:

vigtig oversættelse på svensk fra 15. årh., udg. af *Hyltén-Cavallius* 1850—54.

Det er først og fremmest nødvendigt her at komme nærmere ind på håndskrifternes forhold. M. h. t. dette bemærkes, at de to tabte membraner utvivlsomt var islandske, medens den bevarede membran både er skreven af norske og islandske afskrivere, mest dog af norske. De første er fuldstændige, den sidste har desværre tabt mange blade, først og fremmest begyndelsen, de første 20 kapitler (med prologen, hvis den også har stået i hdskr.). *Unger* mente, at der var tabt et læg, medens andre mener, der er to gået tabt, og dette er vistnok dog det rigtigste. Dernæst mangler der blade hist og her, samt endelig slutningen. Alle disse lakuner er i udg. udfyldte efter papirshåndskrifterne (og den svenske oversættelse). Af overordenlig betydning er, at der efter udgavens k. 240 i Sth.-mbr. findes en paralleltekst til den oprindelige i udgavens 21—56; disse to tekster er noget indbyrdes afvigende, dog mere i fremstilling end indhold. I sin udgave har Unger trykt den senere skrevne tekst som hovedtekst, men givet den første under denne. Papirshåndskrifterne slutter sig i alt væsenligt til mbr., men har i et enkelt afsnit så store afvigelser — ligeledes mest m. h. t. fremstillingen —, at Unger også her har trykt deres tekst under hovedteksten (k. 57—79). I øvrigt gives deres afvigelser på sædvanlig måde som varianter. M. h. t. ordningen af de enkelte afsnit findes der den afvigelse, at mbr.s afsnit V—VII [1]) — Velents og Viðgas saga m. m. — står i AB[2]) straks efter II, hvorved begyndelsen har måttet omredigeres i de isl. håndskrr., samt at XV — om Valter og Hildegund — følger straks efter VII. Men det er klart, at der her foreligger vilkårlige ændringer af den oprindelige tekst. Et par kapp. mangler AB. Uagtet disse er nærbeslægtede, indeholder de dog forskellige indbyrdes afvigelser; B viser sig hyppig at have den rettere læsemåde. Hvad membranen, M, angår, frem-

---

O. Klockhoff: Studier öfver Þidrekss. 1880, jfr. *sammes*: Tellsagan i Arkiv XII; *Boers* afhandlinger i Arkiv f. nord. fil. VII og Zeitschr. f. deut. Phil. XXV, samt *H. Paul*: Die Þidrekssaga und das Nibelungenlied i Sitz. ber. des philol.-hist. Cl. der k. b. Akad. d. Wiss. 1900.

[1]) Jeg følger her og ellers Ungers inddeling, skönt den på sine steder ikke er heldig.

[2]) Således betegnes af Unger henholdsvis 177 og 178.

byder den ganske ejendommelige forhold. Den er skreven af 5 hænder; hånd 1 har skrevet kap. 22—56 (under teksten), 57—59 [og vistnok også det første tabte læg], hånd 2 k. 59—151, 170—71, 189—96, hånd 3 k. 21—56 (hovedteksten), 152—88 (170—71 gentaget), 196—292, 424—27, hånd 4 k. 293—355, 393—401, og endelig hånd 5 k. 355—93[1]) — alt med undtagelse af de enkelte lakuner. Det mærkeligste forhold er, at hånd 2 ud i et har skrevet k. 151, 170—71, 189 ff., medens hånd 3 ind i vedkommende læg har stukket 10 blade med k. 152—88, hvorved 170—71 blev skrevne igen; de oprindelige kapitler er stregede over; samt at hånd 3, som anført, har fundet sig foranlediget til igen at afskrive k. 21—56 og stikke denne afskrift ind efter k. 240. Dette håndskriftlige forhold er vistnok enestående; vi vil atter komme tilbage dertil. — Hvad den svenske oversættelse angår, antog Unger, at den direkte beroede på membranen, og anførte i så henseende ikke uvigtige omstændigheder; dette blev man stående ved, indtil *Klockhoff* i sin afhandling påviste sådanne afvigelser mellem mbr. og den, og på den anden side overensstemmelser med A B (særlig B), at M (mbr.) ikke kunde være originalen. Oversættelsen, der betegnes med S, får derved en ganske anden betydning, idet den kun kan være foretaget efter en anden — tabt — membran; men det er sikkert, at denne har stået M overordenlig nær[2]). Konsekvenserne af det herved ændrede syn på håndskriftforholdet har *Boer* draget i sin Arkiv-afhandl., hvor han mener at kunne konstatere, at M^{23}) og et andet, han kalder U, er søsterhåndskrifter; fra U stammer igen x og I, fra x M^{33}) og S, fra I AB. Han antager fremdeles, at prologen og bearbejdelser stammer fra I og ikke den oprindelige forfatter. Herved er vejen sikkert banet til en bedre forståelse af det hele spörgsmål. Men vi skal nu gå over til sagaens indhold.

Den begynder på god gammel sagavis med at omtale hoved-

---

[1]) Jeg anser det for givet, at man har skrevet efter foreliggende originaler, ikke efter diktat. I det mindste er dette bevisligt for 5. hånds vedkommende; herom oplyser fejlen *sem* f. *scin* k. 375 slutn.

[2]) S har omtr. samme orden som M AB; kun står kap. 174 efter sagaens kap. 184, og 186—87, 194 mangler; k. 188 findes som S 16; k. 245—68 findes i et kort kap. (226 S). Til slutn. har det 4 kapp. (aftrykte hos Unger s. X—XI).

[3]) Exponenten betegner 1. og 2. hånds afsnittene. M^3 alt det øvrige.

personen Didriks bedstefader, kong Samson i Salerne; hans frillesön er Tetmar, fader til Didrik. Dennes ungdomshistorie og forhold til Hildebrand og Heime, der slutter sig til ham, føres frem for læseren. Herpå følger, som antydet, i AB afsnittene om Velent og hans sön Viðga, samt Fasold og Sistram, der alle slutter sig til Didrik, medens M straks tager fat på sagaen om Vilkinerne (hvorefter hele værket i tidligere tider undertiden kaldtes Vilkinasaga), deres konge Osantrix samt hans kampe med Melias, hvis datter Oda han har begæret til ægte og som han, efter at have overvundet faderen, ægter. Senere göres der ham gengæld af Attila, der tvinger ham til at give sig datteren Erka. Det er på engang gengæld og gentagelse af samme motiv. Herefter følger så i M de förnævnte afsnit, hvorpå fortællingen om Detlef danske og hans tilslutning til Didrik gives udførlig. At denne ordning er den mest logiske og ægte, kan ikke være tvivlsomt. Didriks fader dør, og han bliver konge i Bern, hvorpå Vildifer og Herbrand kommer til ham. Alle de, som således efterhånden bliver Didriks kæmper, kaldes undertiden »jævninge«, hvilket næppe er oprindeligt, men beror på påvirkning fra Karlamagnússaga. Herpå følger et afsnit om Attila og Osantrix, der dræbes, så et om Sigurd sven, hans fødsel og ungdom, og dernæst et om Didriks store gæstebud med en beskrivelse af alle heltenes udseende og skjoldmærker. Her er det, at 3. hånd har gjort sit store indskud på de 10 blade, hvortil vi straks skal nærmere komme. Hermed er sagaens første del egenlig ude; det er blevet bemærket, at denne heltenes skildring er som et hvilepunkt i den fremadskridende fremstilling. Herefter væntede man en beretning om Didrik i al hans kongeglans og herskervælde. En sådan kommer imidlertid kun tildels, idet der fortsættes med et afsnit om hans tog til Bertangaland, hvor der særlig er tale om mange enekampe mellem hans kæmper og kong Isungs sönner. Didrik selv er passiv, indtil han kommer til at kæmpe med den hos Isung sig opholdende Sigurd sven. Der opstår den vældigste kamp mellem disse to kæmper, men det går egenlig Sigurd bedre; det er kun ved hjælp af det kneb, at Didrik hemmelig låner Viðgas uimodståelige sværd, Mimung, at han går ud af striden som sejrherre Men dette kneb forringer hans sejr. Herpå følger 3 afsnit, om Sigurds og Gunnars giftermål, Herburt og Hilde (dette slutter med et ganske kort fortalt

giftermål mellem Didrik og Gudilinda; Herburt var sendt bort for på Didriks vegne at bejle til Hilde, men han tager hende selv — efter hendes egen tilskyndelse. Didrik lader sagen uænset), Valter og Hildegund (der i AB og M² følger umiddelbart på afsnittet om Attila og Osantrix). Alle disse afsnit har — når bortses fra Didriks nævnte giftermål — lidet eller intet at göre med hovedæmnet. Efter endnu et afsnit om Iron jarl og Appollonius, hvor Didrik heller ingen rolle spiller, men som ender med at omtale Viðgas giftermål, følger et afsnit om Sifka, den onde rådgiver, og kong Ermenrik, der jo er Didriks farbroder. For at hævne sin hustrus skam på Ermenrik bevirker Sifka hans börns undergang og får ham dernæst til at kræve skat af Didrik; følgen heraf bliver, at Didrik må forlade sit rige og drage til Attila i Soest; hos ham opholder han sig nu i en lang række af år og udfører lejlighedsvis enkelte bedrifter som f. ex. under kampen mellem kong Attila og Osantrix, hvem vi her møder som levende igen. Fremdeles fortælles om et temlig resultatløst tog mod Ermenrik, hvor Viðga som dennes mand må kæmpe med Didrik og lader sit liv. Herefter er det kun de enkelte heltes endelige skæbne og død, der berettes, først Sigurd svens — hvor Didrik ingen rolle spiller —, så Fasolds og Detlevs; hvorpå der udførlig fortælles om forholdet mellem Attila og Niflungerne, samt om disses tragiske undergang. Endelig handles der om Didriks tilbagekomst til Bern og generobring af sit rige, der foregår uden kamp, om Hildebrands død, om Didriks vældige dragekampe, Attilas død, Heimes sidste bedrifter og død og til slutning Didriks mystiske forsvinden.

Indholdet er meget righoldigt og broget og grupperer sig for det meste om Didrik, som er den forbindende, men ikke just den mest virkende person. I det hele og store kan det siges at være velordnet og udgöre et sagamæssigt hele. Æmnet er ikke nordisk, men helt og holdent tysk; endogså dér, hvor man fra gammel tid af havde sagn om Sigurd og Gjukunger, mærkes disse grumme lidt, når man fraregner benyttelsen af de gammel-kendte navneformer (*Sigurðr* og ikke den tyske form osv.) og visse enkeltheder (jfr. *Pauls* afhdl.). Men så findes der også navne som Aldrian, og navnet *Guðrún* forekommer aldrig. Som det i fortalen hedder, beror fremstillingen på tyske sagn, der på den mærkeligste måde er knyttede sammen, hvad enten dette skyldes de tyske hjemmels-

mænd eller forfatteren eller endelig bægge parter; for den tyske sagndigtning har sagaen en uvurderlig betydning. Der er trods Pauls forsøg på at påvise det modsatte liden eller ingen grund til at tro, at forf. har foretaget vilkårlige ændringer i, hvad der var blevet ham meddelt, men vel kan enkelte ting være bleven misopfattede, eller hukommelsen kan have svigtet på et eller andet punkt. Uoverensstemmelser med nu kendte tyske digte har derfor kun lidet at sige for bedömmelsen af sagaens forhold til de tyske hjemmelsmænd. En nærmere undersøgelse af de formentlige kilder er det her ikke sted eller lejlighed til at komme ind på; jeg bemærker blot, at jeg m. h. t. dette spörgsmål nærmest slutter mig til *G. Storm*, når han mener, at hovedkilden har været sydtyske sagn og sange, der er gåede gennem nordtyske købmænd[1]). Om disse sine kilder indeholder sagaen vigtige oplysninger. Der henvises for det første til »tyske mænds fortællinger« (s. 333, 334, 373, jfr. 281[2]) og prologen), og der angives nærmere i kap. 394, at disse mænd stammede fra Bremen og Münster; dette sidste gælder dog måske alene hovedafsnittet om Niflungerne; ikke desto mindre har det en mere almindelig betydning. De antydede fortællinger sættes atter i forbindelse med gamle tyske sange, der også nævnes i det anførte kapitel, og hvortil der ellers gentagne gange henvises (s. 231, 304, 330, 366 og prologen). Det vældige materiale er naturligvis blevet samlet hos flere; og der er ingen grund til at antage, at det skulde være sket på engang. Tværtimod. Ja, det er sandsynligst, at stoffet ikke helt og holdent er kommet til den endelige forfatter, hvis der kun er tale om én (hvorom mere nedenfor), direkte fra de tyske købmænd, men gennem hjemlige meddelere, altså på anden hånd. Enkelte fejl og afvigelser fra tyske sagn kunde forklares heraf. I hvert fald må man ved en undersøgelse af sagaen regne med dette som muligt[3]). Hvad tiden for

---

1) At forf. har haft de tyske digte i skreven form, er efter min opfattelse umuligt.

2) *Sægum* s. 180_{11} er åbenbart en fejl for *lægum;* jfr. S.

3) I sin afhdl. i Sitz. ber. 1900 har *H. Paul* igen optaget spörgsmålet om forholdet mellem sagaen og Nibelungenlied; han kommer til det resultat, at dette sidste digt er bleven benyttet. — Når Paul mener, at *Boer* begår en fejl ved at antage Klockhoffs mening om forholdet mellem S og M, er dette ikke rigtigt. Bægge dele kan netop godt forliges. Boers udviklinger kan ikke således afvises, som Paul gör det, selv om Boer undertiden går

indsamlingen af stoffet angår, har vi også her et stort spillerum, eftersom vi finder tyske købmænd tidlig i Norge. Således finder vi, for blot at nævne dette, ved år 1186 en mængde tyske købmænd i Bergen (Sverriss. k. 103—4); i den første halvdel af det 13. årh. var der fuldt op af dem til stadighed. Det er vistnok denne periodes tyskere, vi her har at göre med.

Til det foranstående skal endnu föjes, at når der flere steder (s. 18, 24, 82, 177, 181, anm., 185) henvises til »Væringernes« benævnelser for forskellige personer m. m., er der her ikke tale om kildehenvisninger, ti »Væringer« er kun det samme som *vér*, 'vi' (Nordboer); jfr. *G. Storm:* Sagnkr. s. 93. Hvorledes betegnelsen i øvrigt bör forklares, er mindre sikkert og omtvistet.

Lige så uomtvisteligt som kildespörgsmålet er, lige så omtvistet er sagaens nuværende form som det hele, den er. Er den skreven af én mand, eller har vi, som i reglen ellers, med et omarbejdet eller interpoleret værk at göre? Da det ældste håndskrift, vi har, er fra slutningen af det 13. årh. — altså fra en bearbejdervirksomhedens periode —, ligger tanken om en bearbejdelse snublende nær, forudsat, at værket giver selv anledning dertil. Hertil kommer, at dets karakter sikkert fra først af ydede rig lejlighed til omarbejdelse og interpolation. Fordi man går til undersøgelsen med en sådan mulighed for öje, er man ikke derfor forudindtagen. Den, der først har taget sagen fra denne side i dens skarphed, er *Boer* i sine afhandlinger. Jfr. *Treutler* (s. 27), der havde antaget forskellig bearbejdelse, idet han formoder tilværelsen af en ældre simplere saga med alt, hvad 1. og 2. hånd havde skrevet, samt med toget til Bertangaland, Sifkas hævn, Attilas kamp med Russerkongen, Didriks tog mod Ermenrik, hjemkomst osv., d. v. s., afsnit XII, XVII—XIX, XXIV—XXX. Hvad han udskiller, er altså: alt hvad der findes om Sigurd og Niflungerne, Herburt—Hilde, Valter—Hildegund, Ironss., samt stykket om Fasold og Detlevs død, hvilket sidste i hvert fald ikke er rigtigt. *Boer* har antaget, at k. 226—39 (beg. af k. 224, 222), 340—48, 356—94, d. v. s. den egenlige Niflungasaga, og desuden k. 241—74 (Valter—Hildeg.,

for vidt. — Heller ikke kan jeg gå ind på Pauls antagelse, at sagaforf. har behandlet stoffet vilkårligt. Afvigelserne fra tyske digte kan forklares på en anden og mere naturlig måde.

Ironss.), k. 276—83 (Sifka—Ermenrik), 291—92 (Attila—Osantrix med den sidstes fald for anden gang), foruden mindre stykker hist og her, som k. 396—402, 423—28 (Attilas død, hængende sammen med Niflungesagnet), fremdeles k. 303—7 (Didriks kamp med Didrik Valdemarsson). 349—55 (Fasolds og Detlevs død, yngre end det øvrige), 414—22 (hovedsagelig Didriks dragekampe). Han går således betydelig videre end Treutler. Hvad der anføres for at antage de nævnte interpolationer er i det hele taget indre grunde. Dog er der også f. ex. det ydre holdepunkt, at for hele Ironssaga, k. 245—68 har S, som ovf. antydet, kun et lille kapitel på 3 linjer. Nu forkorter S ganske vist sin tekst, d. v. s. den sammendrager den, men, som det her vilde være tilfældet, bærer oversætteren sig aldrig ellers ad; der er således stærk sandsynlighed for, at der i dens original ikke har stået andet eller mere, end hvad vi nu læser i S.[1]) Hertil kommer da også, at alt, hvad der findes i de nævnte kapitler, intet som helst har med Didrikss. at göre; kap. 269—74 (fortsættelsen af Ironss.) indeholder et hele for sig om Irons kærlighed til Akes hustru Bolfriana efter hans første hustrus død. Som indledning til disse kapitler er de foranstäende indsatte. I de sidst nævnte kapitler spiller Didrik en, ganske vist ubetydelig rolle; hvorvidt de også er et indskud vil senere betragtes. I hvert fald er det sikkert, at vi her har et uomstødeligt bevis for, at der findes uoprindelige bestanddele i sagaværket.

Overfor et værk af én forfatter har man lov til at gå ud fra at det fra først af har dannet et nogenlunde velordnet hele uden løst tilknyttede episoder. Vi har i det foregående set, at hvor der er sådanne episoder tilstede, viser det sig af ydre grunde, at de er senere indskud. Vi, som i det foregående har set så mange slående eksempler på den islandske måde at behandle og bearbejde originalværkerne på, kan ikke have nogen som helst betænkelighed ved at underkaste Þiðr.s. en kritisk behandling efter de samme principper, tilmed da det er klart, at ingen saga ifølge sin natur var lettere at interpolere end netop den. Den giver os da, som alt for længst er hævdet, holdepunkter nok.

Der er da for det første den omstændighed, at kong Osantrix

[1]) Selve Ironssaga beror vistnok atter på en vilkårlig sammenstøbning af sagn; se *Neumanns* ovf. anførte afhandling.

bliver dræbt i k. 144 (= S) og atter i k. 292; ganske vist findes ikke det første i AB, men at drabet her er undgået beror ene og alene på en omredaktion af en, der havde mærket modsigelsen. Et af stederne må bero på en interpolation; således kan ingen forfatter eller første samler have skrevet. Det er, forekommer det mig, sikkert, at det er den første beretning, der er interpoleret. Attila og Osantrix har kæmpet, men uden resultat, så at kongerne drager hver hjem til sit. Viðga er imidlertid bleven slået af hesten af Viðolf og taget tilfange; han frelses så ved en gøglerkunst af Vildifer og hovedgøgleren Isung, idet Vildifer indsys i en björnehud og optræder som tæmmet björn, der gör-kunster, og som sådan dræber han Osantrix. Hele denne historie er episk usandsynlig og karakteriserer sig som beroende på en spillemandssang, der er optaget i den oprindelige sammenhæng. Der findes enkelte sproglige afvigelser deri, samt i fremstillingen den mærkelighed, at Attila (k. 145) tiltaler både den fraværende Didrik og den dræbte Osantrix. Hertil kommer så den meget vigtige omstændighed, at det er langt sandsynligere, at en interpolator kunde indsætte her sin beretning om Osantrix' død, medens han endnu ikke var gjort kendt med den senere — oprindelige — beretning; at han lod denne stå uforandret, er kun hvad man af en bearbejder-afskriver kunde vænte. Med andre ord: k. 137—46 samt en bemærkning i k. 193 er senere tilföjet. Derimod finder jeg ingen grund til med *Boer* at antage k. 291—92 (den sidste beretning) for uægte.

Af betydning er, at k. 194, der dog er skrevet med 2. hånd. ikke alene mangler i AB, men også i S. Det indeholder da også kun en i og for sig ganske overflødig rekapitulation af, hvad der i forvejen er skrevet og betegner sig således som et evident indskud.

I denne forbindelse er det dog først og fremmest afsnittet k. 152—88, hvoraf kun 170—71 findes i det oprindelige håndskrift, tanken fæster sig ved. Disse kapitler er jo ligefrem, på 10 blade. indsatte i det oprindelige, normale 8-blades læg. K. 151 omtaler afslutningen af den krig. som Didrik havde med jarlen Rimsten, og det hedder, at han nu bode rolig i nogen tid. Herpå følger — i det oprindelig skrevne — fortællingen om Didriks gæstebud (170—71). Sammenhængen er her i virkeligheden naturlig og udadlelig. Her omtales også Niflungerne for første gang på en sagamæssig måde, og her nævnes Högne som en sön af en alv og

kong Irungs hustru Oda, medens denne konge i k. 169 kaldes Aldrian — altså en åbenbar modsigelse, eller en håndgribelig og ubehændig sammenblanding af to forskellige kilder. Den eneste naturlige forklaring er, at vi her antager en sammenstykning af to forskellige afskrifter eller bearbejdelser. At den første afskrift i M er den mest ægte og den oprindelige, betvivler jeg ikke. Det hele forklares naturligst så, at den, der »fortsætter« hånd 1—2, hånd 3, ikke har kunnet benytte den samme original som hånd 1—2 eller ikke villet, fordi han havde fået fat i en anden og vidtløftigere (ɔ: interpoleret) fremstilling, og det var denne, han vilde have en afskrift af; vi vil senere finde et andet bevis herfor. — Hvad dette indskuds første del, k. 152—68, indeholder, er Sigurd svens udførlige ungdomshistorie, hvortil knyttes k. 185 om hans udseende og rustning, idet der her gås ud fra, at også han er i gæstebudet hos kong Didrik. I det følgende afsnit (XII; toget til Bertangaland) har de to imidlertid aldrig för set hinanden, og Sigurd omtales i k. 190 som aldrig för nævnet. Dette er talende nok. — I flere kapitler i XI, 172—84, beskrives de enkelte kæmpers udseende og skjoldmærker, hvad der ligeledes utvivlsomt er et indskud; skjoldmærkerne gives ellers hist og her i teksten og samlet i k. 200, og her findes enkelte afvigelser. Endelig er det klart, at også k. 186 (om Sifka, der her intet som helst har at bestille), 187 (der vender tilbage til Hildebrand med en aldeles intetsigende og indholdsløs lovprisning) er senere tillæg; bægge disse kapitler mangler da også i S; k. 188 er endelig yderst uheldigt, idet der her fortælles om, hvorledes Didrik får sin berömte hest Falka af Heime efter deres tvekamp, der er fortalt i k. 20, og efterat Falka atter og atter i det foregående er nævnet. I S har indholdet stået i slutningen af k. 20, altså på den eneste naturlige plads. K. 185—88 er et yngre tillæg til 172—84.

Efter k. 240 indskydes, som anført, en anden redaktion af k. 22—56. I og for sig er denne ikke synderlig afvigende fra den første, men det må dog være den noget, mest sproglig forskellige form[1]), der har bevæget hånd 3 til, efter sin (udvidede) original, at medtage dens redaktion. Hvorfor den netop er afskrevet som fortsættelse af k. 240, er ikke godt at sige. Rimeligvis er dog

[1]) Jfr. *G. Storm*: Aarbb. s. 308—9; *Boer*: Arkiv s. 230.

grunden den, at det netop var ved det tidspunkt, da afskriveren var kommen så vidt, at han fik den tanke at tage disse kapitler med. Hertil knyttes i M og S (jfr. AB) det korte afsnit om Valter og Hildegund, der intet vedkommer Didriks historie og kun strejfer Attilas. Ligeledes er det blevet fremhævet, hvor unaturlig episoden om Herburt—Hilde står til det hele. I k. 240 er enhver tanke om Hilde som Didriks brud forsvunden, og han ægter uden videre Gudilinda, en datter af kong Drusian. Denne Gudilinda spiller ellers ingen som helst rolle; hun forsvinder lige så hurtig, som hun er kommen, hvorimod en anden af samme navn senere spiller en betydelig rolle som Rodingeirs hustru. Senere betragtes Didrik da også som ugift hos Attila, hvor han ægter Herrat. Hele Herburt—Hildeafsnittet med dette giftermål med Gudilinda er en fremmed, senere optagen bestanddel i sagaen. Hertil er det, at Ironssaga knyttes, der intet som helst har med Didrik at göre og som ved sin stil viser en betydelig afvigelse fra den egenlige, øvrige saga; forholdet til S (se foran) er her afgörende.

Det meste af afsnit XI, afsnit XIV, XV og af XVI k. 245—68 er som følge af det anførte indskud i den oprindelige saga. Endvidere må k. 269—74 betragtes som tillæg, dog ikke oprindelig sammenhørende med det foranstående, af den grund, at k. 275 — der sikkert er oprindeligt, da det indeholder noget af stor betydning for Viðga og hans fremtidige stilling til Didrik og Ermenrik — nævner »en greve Aki Örlungatrausti«, som om denne ikke för var nævnet, uagtet han netop spiller en hovedrolle i den lige foranstående episode.

Dernæst har *Boer* forsøgt at påvise, at hele Niflungasaga (jfr. overskriften til k. 342) og dermed Sigurd svens saga, samt forskellige andre kapitler, er uoprindelige. Heri må jeg give ham ret, af to grunde, fordi Sigurds ungdomshistorie, der ikke kan adskilles fra afsnittene om Niflungerne osv., er et bevisligt indskud, og dernæst fordi hele denne historie i virkeligheden har så lidt med sagaen om Didrik at göre som muligt. Der er også modsigelser tilstede mellem bægge (jfr. Boers afhdl. i Zeitschr. s. 445—46). Det er Attila, der her spiller hovedrollen; det er da også åbenbart, at man, fordi Attila også spillede en stor rolle i Didrikss., har fundet det passende at optage Niflungasaga i denne. Dog er det muligt, at der i Didrikss. har stået en ganske kort fremstilling af Sigurds

og Niflungernes historie, fordi de nævnes i k. 170, men som senere er bleven erstattet af den fuldstændige; man kunde tro, at k. 225—30, afsnit XIII, i hvert fald for en del kan være oprindelige. Hermed bortfalder altså afsnit (XIII? ÷ første kapitel), XX, XXII—III, samt XXVIII (Attilas død; det kan ikke adskilles fra Nifl.s.; *Boer*). Når nu disse afsnit fjærnes, viser det sig straks, at resten bliver et godt sammenhængende hele om Didrik og hans kæmper eller om begivenheder, hvor de spiller mere eller mindre vigtige roller. Man lægge f. ex. mærke til, hvor fortrinlig k. 395 (afsnit XXIV) passer til k. 341 eller til afsnit XIX som en umiddelbar fortsættelse deraf.[1])

I dette således påviste store interpolerede stykke af sagaen findes endnu ét (XXI), om Fasold og Detlevs død, som Boer også har forkastet som indskud. Der er meget, der taler herfor, ikke mindst den ganske vilde karakter, de der skildrede personer, særlig den troldkyndige Ostacia, og begivenheder har. Imidlertid forekommer det mig dog tvivlsomt, hvorvidt det er indskud, da det åbenbart er hensigten i den sidste del af sagaen at fortælle om kæmpernes skæbne og død. Afsnittet er tilmed så kort, at det næppe kunde føles som stødende, at det stod mellem de så stærkt sammenhørende k. 341 og 395; men der er også den mulighed her, at det er indsat i steden for et ældre endnu kortere afsnit.

Det er klart, at foruden de sagn, som de tyske købmænd havde at fortælle om Didrik, har de haft en mængde andre, hvad man også måtte betragte som givet, først og fremmest de berömte sagn om den anden store sagnkres, Gjukunger—Sigurd osv. Alt dette er på nordisk sagavis blevet søgt knyttet sammen, dog ikke af de(n) ældste nedskriver(e). Men det er temlig let at skælne mellem de to bestanddele, værket nu hovedsagelig består af. For så vidt kan man tale om to forfattere, men desuden er der også tale om bearbejdere.

Hvad de i S tilföjede 4 kapitler, der indeholder en (afvigende)

---

[1]) Når *Paul* i sin afhdl. mener at kunne pävise utyske enkeltheder (navne), der er hæntede fra den romanske litteratur, og som skal bero på sagaforfatterens vilkärlige fremfærd, er det mærkeligt, at disse navne kun findes i de af andre grunde som indskud påviste kapitler. De er et bevis mere, for at det er så.

beretning om Viðgas død, der engang för er omtalt, er de kun en bearbejders tillæg.

Hvem der har samlet stoffet og skrevet sagaen, har så godt som alle været enige om undt. *P. E. Müller* og *Raszmann*. Spörgsmålet gælder, hvorvidt det var en Nordmand eller en Islænder (det sidste mente de to nævnte lærde). Det hænger nöje sammen med spörgsmålet om prologen. Denne mangler jo i M og S, men det er dog usikkert, hvorvidt den ikke kan have stået i M; så vidt jeg kan skönne, er der næppe noget til hinder derfor. Når vi nu ser på prologen, kan det ikke nægtes, at den i det hele er træffende sammensat. Den tager rammende sigte på, netop hvad der var det væsenligste. Den angiver sagaens geografiske omfang, omtaler klart dens kilder (sange og frasagn) og antyder de ældre nordiske sange om æmnet og deres afvigelser fra sagaens, samt indeholder endelig en forklaring på, hvorfor man ikke må være altfor mistroisk overfor de fortællinger, der lyder unaturlige, og en opfordring til ikke at være det. *G. Storm* har udtalt, at de geografiske angivelser træffende svarer til sagaens gang i dens nuværende form. Denne opfattelse kunde bestyrkes ved, at der først i prologen ved opregningen af sagaens folk nævnes »Sigurd fafnisbane og Niflungerne«, samt ved at det senere hedder, »det er først at fortælle om S. f., V. og G. og Velent smed og hans broder Egill; om kong Nidung«. Men hertil er at bemærke, at denne angivelse indeholder en stærk unöjagtighed (»først«), og dernæst, at således, som her anført, lyder stedet kun i A; hvorimod B udelader alle de anførte ord og har teksten — her som i øvrigt mange andre steder — anderledes og sikkert mere ægte. Det er afgjort ikke oprindeligt i prologen, at der her hentydes til Sigurd og Niflungesagaen. Men det forekommer mig lige så evident, at ordene på første sted (»S. f. og N.«) ligeledes er senere indsatte, de står nemlig i en urigtig rækkefølge. Det er tillige klart, at den, som har interpoleret sagaen med Niflungesagaen, har konsekvent også måttet interpolere fortalen. Fjærner vi disse tilföjelser, bliver prologen helt igennem adækvat og passende som fortale til Didrikssaga. De geografiske navne passer også, ti når »Hispana« nævnes, må det bemærkes, at Spanien nævnes s. 15, og der behøver ikke at være sigtet til andet. Jeg kan således ikke se rettere, end at prologen er eller kan være forfattet af sagaens oprindelige samler. Men

så har denne samler været en Islænder. Ti jeg må på det bestemteste hævde, at prologen kun kan være skreven af en Islænder. Ikke alene den sagamæssige fremstilling i det hele, der minder så levende om den islandske sagaskrivning (jfr. Snorres Hkr.-prolog), men også og navnlig citatet af Hallfreds arvekvad om Olaf Tryggvason med den dertil knyttede forklaring udelukker tanken om en Nordmand som prologens forfatter. Således kunde en Nordmand ikke skrive; det vilde forudsætte et sådant kendskab til og leven sig ind i — ikke alene den specifik isl. sagaskrivning, som til nød måske kunde antages, men også til — den gamle isl. skjaldedigtning, som man ingen litterær-historisk grund har til at forudsætte hos det 13. årh.s Nordmænd. Tværtimod. Hele måden her at skrive på, tænke på, og indflette skjaldevers er særlig islandsk og kun dette. Men jeg tör gå videre og hævde, at selv om prologen ikke var der, måtte sagaen være en Islænders arbejde, netop fordi den helt igennem hviler på og er præget af den islandske sagaskrivnings principper og egenskaber. Vi finder den samme måde at göre rede for personer og deres karakter, den samme pragmatiske måde at knytte det hele sammen[1]). En sådan virksomhed, som Didrikss. forudsætter, var i det hele ukendt i Norge. Ellers havde man ikke f. ex. behøvet at bede Sturla om at »sætte Hakon den gamles saga sammen«. Ikke uden betydning er måske den omstændighed, at end ikke M er istandbragt uden Islænderes medvirkning, men dette lægger jeg naturligvis mindre vægt på. Derimod er det vel tænkeligt, at en del af stoffet er kommet til forf. gennem en eller flere Nordmænd, samt at sagaen kan være bearbejdet af Nordmænd (jfr. forholdet med Olafs legendariske saga). At sagaen først er nedskreven i Norge, anser jeg for uomtvisteligt (jfr. den første hoveddel af Sverrissaga). Herved bliver M's istandbringelse forståelig. Men meget tidlig er den kommet til Island, hvad vi bl. a. kan se af lånene i Völsungas. og ikke mindre deraf, at dens stil og fremstilling åbenbart har påvirket de isl. sagaer fra slutningen af det 13. årh.[2]) Tiden for

---

[1]) Ikke at glemme den så karakteristiske bemærkning s. 83 (jfr. s. 372): »men det ved jeg ikke osv.«, der så levende minder om sagaernes bemærkninger.

[2]) Jfr. den omstændighed, at i Arna biskups saga forudsættes åbenbart Didriks saga som folkekendt; Bisk. I, 765.

sagaens tilblivelse sætter jeg til den 2. fjærdedel af det 13. årh. eller den første del af Hakons regering. Det er höjst sandsynligt, at sagaen står i forbindelse med interessen for fremmed kultur, riddervæsen og »riddersagaer«, hvortil Hakon d. gamles navn så nöje er knyttet. Fra de nævnte »riddersagaer« adskiller Didrikss. sig imidlertid bestemt derved, at den er en komposition fra mange hold efter mundtlige meddelelser, medens hine kun er litterære oversættelser af enkelte tekster og det samme gælder jo også Karlamagnússaga.

Stilen bærer helt igennem præg af de nævnte sagaers og slutter sig vistnok også temlig nöje til de mundtlig hørte sagn og sange. Skönt den på mange punkter minder om den isl. sagastil, er den dog vidt forskellig derfra, ved ordstilling, ved brugen af assonanser og adjektiver, ved den stærke brug af det ubest. *einn*, ved en vis blomstrende retorik og på sine steder svulst. Derimod er der forbavsende lidt af fremmedord og langt mindre end i de (norske) riddersagaer. I øvrigt er sproget uden betydning for spörgsmålet om sagaforfatterens hjemsted. Der er intet specifikt norsk eller islandsk hverken i sproglige udtryk eller i hentydning til kulturelementer.

Til trods for at kompositionen i den oprindelige saga er god og logisk i det hele, kunde det på den anden side ikke undgås, hvor kilderne var af den art, som her, at enkelte ujævnheder indløb. Således indføres undertiden personer, der i forvejen er ukendte [1]), eller tilnavne, der ikke för er anvendte, og lign. [2]) (jfr. G. Storm i Aarbb. s. 318). Sligt findes også enkelte gange i de isl. slægtsagaer. Dette kunde være af betydning for bestemmelsen af de til grund liggende tyske sange.

Hvad fremstillingen ellers angår, kan den i det hele siges at være livlig og ret underholdende; at det var forf.s hensigt, i det mindste hans bihensigt, at skrive en underholdningsbog, ser jeg ingen grund til at nægte. Hvad der i det hele karakteriserer hans fremstilling, er den allevegne fremtrædende svælgen i beskrivel-

---

[1]) Hertil hører naturligvis ikke kong Drasolf f. ex. i k. 155; men den måde, han nævnes på, er betegnende for interpolationen.

[2]) Betegnelsen *Ömlungar* findes først s. 258, hvorimod Ömlungaland er nævnt s. 96.

ser — af personerne, af kampe og drabelige hug. Heri er forf. ganske utrættelig, og det i den grad, at hvor der, som her, er tale om så mange slagscener, er han nødt til at gentage, både hvorledes kampen foregår og de anvendte ord. Det er meget nærved, at han bliver stereotyp, og dog er der en afveksling tilstede, der bevirker, at man dog ikke bliver så træt deraf, som vænteligt kunde være. Personskildringerne er ikke dårlige. Logisk skildres Osantrix' udvikling i forhold til Attilas karakter (k. 134); smukt beskrives dronning Erka. Ligeledes er de enkelte helte dygtig og konsekvent tegnede, undertiden ikke uden humor; navnlig gælder dette Heime; han er en blanding af frygt og mod, af ærlighed og list; hans færd i klostret og overfor munkene er kostelig; ikke mindre skildringen af hans flugt (s. 131), hvor han ved at høre en mølles klaprende »slag« synes at høre et fjendtligt »slag, slag, dræb, dræb«. Detlef danske er en prægtig skikkelse; han kappes i Rom med kong Didrik selv, holder prægtige gæstebud hele tiden, men pantsætter efterhånden alt hvad han kan få fat i, rustning, våben, heste osv. Mindst individuel er egenlig Didrik selv, ligesom der i grunden fortælles mindst om ham af positive handlinger. Hans karakter — når bortses fra den personificerede tapperhed i almindelighed, han skal være — er og bliver noget udvisket og almindelig glansløs.

At tale om naturlighed i de fremstillede begivenheder, vilde være unaturligt. Herom har endogså prologens forfatter set sig foranlediget til at göre den bemærkning, »at det er enfoldigt at kalde det lögn, hvad man ikke har set og hørt, uden dog selv at vide noget sandere om sagen«, og han mener, at de personer, hvorom der handles, »har været frem for andre mænd«, og at der sker så mange ting i fremmede lande, som andre steder synes utrolige; han nærer også den anskuelse, at jo længere man kommer tilbage i tiden, desto större og stærkere var menneskeheden. Fordi man i forf.s tid ikke kendte f. ex. noget til drager og dragekampe, er der ikke mindste grund til at tvivle om, at de i Didriks tid kunde eksistere i Tyskland eller Italien. Der opereres allevegne med de overdrevneste talangivelser, m. h. t. hærenes störrelse, mandefaldet osv. Kort sagt, alt er her kolossalt, ja, undertiden betænkelig nær ved karrikaturen.

G. Storm har påvist, at der i sagaen findes ikke så få minder

om kampe og begivenheder i Nordtyskland i det 10. årh. og derefter (Aarbb. s. 341 ff.); de stammer naturligvis fra selve de tyske sagn. Fra den islandske sagalitteratur findes der, som vænteligt var, ikke mange reminiscenser. Til sådanne må dog vistnok regnes, at k. 200 i höj grad minder om Laxdœla k. 63, 222 om Glums ed, 195 om fortællingen om Skrymer og Tor og her synes påvirkningen at være sikker (et ord som *köpuryrði* findes f. ex. bægge steder), og når der s. 324 tales om de friske oksehuder (i Niflungas.), minder det unægtelig om samme list i Eyrbyggja. Hvis der her foreligger — bevidste eller ubevidste — genklange, er de atter et bevis for forfatterens islandske oprindelse. Om enkelte nordiske træk henvises i øvrigt til G. Storm i Aarbb. s. 317.

Bortset fra den store sagnhistoriske betydning, sagaen har, betegner den, i litterær henseende, vistnok et vendepunkt i Islændernes historiske smag og har uden tvivl bidraget til at interessere dem for de fremmede »sagaer« om den fornemme verden, de kun så lidt kendte til, de stolte riddere, tapre krigere, ridderkampe og hofliv tilligemed de lidet nordiske elskovshistorier, der fulgte med. At denne påvirkning ikke egenlig var heldig, synes der næppe at kunne være tvivl om. Men den varede længe ved; vi genfinder den hos rimedigterne i 14. og 15. årh., der fortrinsvis beskæftigede sig med disse sagaer og deres æmner; af Didrikss. er jo Herburtsþ. omdannet til rimer. Og vi ser af Skíðaríma, hvor almindelig yndede æmnerne har været. Sammen med de øvrige romantiske sagaer har Didrikss. også bidraget sit til visse ændringer i sproget og den sproglige fremstilling.

— — — — —

§ 19.

Oversatte sagaer.

De sagaer, der her kommer til behandling, er dels af verdslig, dels og fornemmelig af religiøs art. Nordboerne, specielt Islænderne, kaldte alle legender og fortællinger om helgener, deres gærninger og lidelser for s a g a e r og stillede dem ved siden af de hjemlige sagaværker og historiske fortællinger. Ikke et öjeblik tvivlede man

om disse sagaers historiske pålidelighed, og de blev i et tidsrum lige så yndede, i hvert fald af visse enkelte personer, der tildels navngives, som hine. Alle disse sagaer har det tilfælles, at de er ligefrem oversatte fra latin, undtagen for så vidt som enkelte af dem udgör selvstændige kompilationer fra forskellige sider, men det allermeste af stoffet er også da oversat fra nævnte sprog. Hele denne litteratur, der i form og indretning nöje slutter sig til de hjemlige sagaer, hænger på det nöjeste sammen med den lærde — teologiske og grammatiske — litteratur, der senere vil blive udførlig behandlet. Men de her behandlede sagaer viser, hvor stor den historiske interesse var på Island i det 12. og 13. årh. og hvor altomfattende den litterære virksomhed var, samt hvor stor en mængde fremmede håndskrifter, tildels af et meget betydeligt omfang, Islænderne har været i stand til at skaffe sig.

A. Verdslige sagaer.

Af disse findes ikke så mange, men de, der haves. er ret interessante. Det er dels rent historiske skrifter som Sallusts, dels bekendte middelalderlige historiske romaner, der har fundet vej til Island; hertil slutter sig et afsnit af den jødiske historie, der fører over til de religiøse sagaer. Om nogen egenlig selvstændighed er der her næppe tale undt. måske i et enkelt tilfælde (Veraldarsaga), men det er overordenlig interessant at undersøge gengivelserne af digte som Lukans og Philip Gautiers. Det vilde være ønskeligt, om en klassisk filolog vilde underkaste disse oversættelser, særlig dem af Sallust og Lukan, en kritisk undersøgelse; det var muligt, at de kunde have en vis betydning for bedömmelsen af originalerne. Vi skal i al korthed gennemgå de her pågældende sagaer.

1. Veraldarsaga[1]), verdenshistorie, findes udgiven i K. Gíslasons Fire og fyrretyve Prøver (s. 64—103) efter AM 625, 4° (13. årh.. jfr. dog bemærkningen i katalogen II, 39—40); den findes også i andre håndskrifter, hvoraf et lille brudstykke fra c. 1200 i AM 655, VII—VIII[2]), udg. af *G. Morgenstern* i Arnamagn. Frag-

[1]) Navnet er moderne.

[2]) Dette er rester af to forskellige håndskrr., der repræsenterer to bearbejdelser, den ene indeholdende en symbolsk kommentar.

mente 1893. Denne fremstilling består af en kortfattet oversigt over de 6 bekendte verdensaldere (ætates mundi) fra og med verdens skabelse. Sproget er godt og klassisk, og der findes ingen uvedkommende indskud i AM 625. Derimod fandtes en anden bearbejdelse, hvoraf brudstykker findes i den såkaldte 3. del af Rímbeygla; her findes tilföjede for enkelte partiers vedkommende udlægninger eller symbolske forklaringer af indholdet (jfr. AM 655, VIII). Her findes i øvrigt k. 5 slutn.—14 (Rb. s. 374—416) med et par mindre afvigelser, samt enkelte stykker i det følgende (44 Prøver s. 92_{14} ff., 97_{7} ff.—99_{25}, jfr. Rb. 362, 416—22, 368—72, uddrag). Nogen direkte original har jeg ikke været i stand til at finde, men indholdet, der er velbekendt fra flere middelalderlige værker, beror snarest på Bedas De sex ætatibus mundi, men også andre kilder er benyttede som f. ex. Trójumanna- og Bretasögur og fl. Slutningen fra og med s. 101_{28} er et selvstændigt tillæg, der opregner de tyske kejsere fra og med Karl d. store (og hans forfædre) til Frederik Barbarossa. Heraf, samt af at Gizur Hallsson antydes som hjemmelsmand, og ikke mindre af brudstykket i AM 655 VII fremgår det, at denne »verdenshistorie« stammer fra tiden omkring 1200.

2. Rómverjasögur[1], sagaer om Romerne, findes i brudstykker i AM 226, fol., 595 a-b, 4°. Det vigtigste findes udgivet i 44 Prøver s. 108—380. Hvad der her foreligger som ét værk, er en sammenstøbning af flere forskellige kilder, nemlig Sallusts skrifter om krigen med Jugurtha, Katilinas sammensværgelse, samt Lukans store digt, Pharsalia, om borgerkrigen. I 44 Prøver er der trykt to bearbejdelser; den sidste, brudstykkerne A—I, udgör den oprindelige oversættelse, der kan kaldes ordret; derimod er den, der er trykt først, og hvoraf slutningen mangler, kun en forkortet bearbejdelse af den anden; derved er dens fremstilling bleven noget mere ligesom sammentrængt og sagamæssig. Der forekommer mig ikke at være grund til at antage to selvstændige oversættelser. De af K. Gíslason sst. trykte stykker: *Upphaf Rómverja* (Romernes ophav) I—II (s. 381—86) findes indsat i AM 595 b. Der foreligger her to bearbejdelser af et og det samme, nemlig sagnet om

---

[1]) Navnet er gammelt.

Romulus og Remus og Roms grundlæggelse. Her anføres (I, 1) »romerske bøger« som kilde, hvorved Titus Livius sikkert menes; denne nævnes også kort efter som *Teitr enn öfundsjúki* (!; Livius forstået som *lividus*) — vistnok er dog Livius benyttet på anden hånd, fremstillingen svarer heller ikke helt til den hos Livius — fremdeles Orosius (men henvisningen er urigtig; hos Orosius har jeg ikke kunnet finde noget tilsvarende), samt Lukan (k. 2—3). I II genfindes endel af det i I indeholdte og der fortsættes med udtog til sagnet om Tarquinius og Brutus og Lukrezia, efter Lukan. Det er klart, at dette sidste stykke er ment som begyndelsen til »Romernes sagaer« i AM 595 og burde ikke være adskilt derfra. — Den sidste del af Rómv., om borgerkrigen mellem Cæsar og Pompejus, er en kort og meget fri parafrase af Lukan, hvorved digterens lange og mange poetiske udmalinger ganske er forbigåede. K. 31—32 (i den først trykte bearbejdelse) er selvstændige overgangskapitler fra Jugurthasagaen til Katilina, tildels også efter Lukan (jfr. slutningen af kap. 31, hvor der sigtes til Lukan II, 98 ff.); af lignende art er k. 48. Det hele er opfattet i en stil, der godt kunde kaldes klassisk; det er meget interessant at se, hvorledes man har vidst at finde træffende islandske ord for endogså latinske termini technici. Ikke mindre må vi også her fremhæve lysten til at få et sammenhængende historisk arbejde fra de første tider af, en lyst, som vi allevegne genfinder hos Islænderne.

3. Trójumannasaga og Bretasögur[1]). Uagtet der her er tale om oprindelig to forskellige værker, hvert af sin forfatter, er de dog at betragte som et hele eller dog som kronologisk sammenhængende, hinanden fortsættende sagaer. De findes i Hauksbók, AM 544, 4°, og 573, 4°. Den første, den »om Trojanerne«, handler særlig om Trojas erobring og brand. Efter en begyndelse på 6 kapitler, der er af mytologisk art og som indeholder en forvansket og forvirret gengivelse af nogle græske myter, særlig Jupiters elskovshistorier, hvis direkte kilde ikke kan påvises, følger en fremstilling af hovedæmnet, der i alt væsenligt er hæntet fra det bekendte middelalderlige skrift af Dares Phrygius »De excidio Trojæ«, til hvilket der flere steder henvises. Ved siden af er også andre

[1]) Bægge navne er gamle.

kilder benyttede; således Pindarus Thebanus (hvorfra enkelte stykker særlig er hæntede i 573, hvormed teksten her er interpoleret [1])) og Ovid; i slutningen henvises til en anden, Romernes, fremstilling af Trojas undergang; hermed menes den fra Vergil kendte fremstilling. Om hele forholdet henvises til *W. Greif:* Die mittelalterlichen bearbeitungen der Trojanersage (1886), samt Hauksb. indledn. s. XCIX—CIII. Sagaen er ingen ordret oversættelse, men en i øvrigt temlig tro gengivelse. Kun undtagelsesvis er noget helt udeladt eller noget tilföjet, der er hæntet andenstedsfra end fra de nævnte kilder (hvorom nærmere i den nævnte indledn. til Hb.). Denne oversættelse er i hvert fald ældre end c. 1260, da der i Alexandersaga (s. 7) henvises til den, og vistnok ikke så lidt ældre. — I slutningen af Trójum.s. henvises til fortsættelsen, Bretasögur. Dette skrift er en meget løs parafrase af det bekendte værk af Geoffroy af Monmouth (Galfridus Monumetensis), forfattet på latin omkr. 1132—35. Der er så godt som ikke et historisk ord i hele værket; det er lutter sagn og digt og blev som sådant en rigt flydende kilde for senere digtere som Shakespeare, der derfra har hæntet stoffet til nogle af sine berömteste stykker. Det er her vi finder Artursagnet, Lear-sagnet, Merlins spådomme og så meget andet. Der begyndes med Æneas og hans færd, særlig grundlæggelsen af riget i Italien, hvorefter der så gås videre til Brutus, Britternes eponym, og det af ham stiftede »brittiske« rige (Brutus og Britt- anses for at høre sammen), og så videre for tilsidst at slutte med de historiske konger, hvoraf den sidste er Adelsten (925—40). Heller ikke denne saga er en ordret oversættelse, men kun en meget fri, på sine steder stærkt sammendragen gengivelse; oversætterens fremgangsmåde har jeg ment at kunne betegne på følgende måde: »han har i reglen læst et længere stykke i originalen ad gangen og så efter hukommelsen gengivet indholdet så nöjagtig og udførlig som han i hvert tilfælde kunde og fandt fornødent; hvor han vilde have det ordret, har han naturligvis atter læst sin original og gengivet den sætning for sætning«. For så vidt er denne gengivelse vistnok ret enestående. Enkelte pudsige misforståelser og flygtighedsfejl har oversætteren gjort sig skyldig i, hvorom jeg atter kan henvise til Hauksb.-indledningen. I Hauksb.

[1]) Se udgaven i Annaler f. nord. Oldkh. 1848.

er for Merlins »prophetia« i prosa (orig.s 7. bog) optaget Gunnlaugs rimede oversættelse (se foran s. 413—14). I det hele kan der henvises til Hauksb., indledn. s. CIII—CXIII. Endelig bemærkes, at der til de 5 første kapitler findes så godt som intet tilsvarende i originalen, samt at enkelte selvstændige tilföjelser findes hist og her. I 573 er teksten på sine steder noget vilkårlig udvidet og mulig rettet efter et andet hdskr. af orig.; og her findes en selvstændig þáttr, Valvensþ., optaget.

4. Alexanderssaga. Om denne saga, der findes f. ex. i AM 519, 4°, 226, fol., er vi ganske godt underrettede. I det sidstnævnte håndskrift hedder det i slutningen, at den, der oversatte sagaen, var »Brandr Jónsson, biskop«. Dette bekræftes af Gyðingasaga, hvor det (jfr. nedenfor) om Brandr hedder, at han også »*sneri Alexandro magno*«; når det her tilföjes, at Brandr oversatte »efter kong Magnus Hakonssöns bud«, kan det dog være tvivlsomt, hvorvidt Alexandersagaen er her medindbefattet. Om Brandr Jonsson se i øvrigt straks nedenfor. Originalen er Philippus Gualterus' (eller Filip Gautier's) Alexandreis, et latinsk digt i heksametre i 10 bøger, forfattet i tiden mellem 1170 (Thomas Beckets drab antydes) og 1201 (digtet er dediceret til ærkebiskop Guillermus af Rheims, der døde i dette år). Det er dette digt, der helt igennem er fulgt; oversættelsen eller gengivelsen er gennemgående ganske fortrinlig og udført i et forbavsende rent og kraftigt sprog; det er en af de få oversatte sagaer, der læses tilende med ublandet fornöjelse[1]). Oversætteren medtager originalforfatterens subjektive bemærkninger og lyriske udbrud, men for at læseren ikke skal tro, at det er hans, oversætterens, bemærkninger, indskyder han: »siger mester Galterus« eller lign. Af selvstændige tilföjelser findes der enkelte f. ex. s. 22 (henvisningen til Makkabæernes bog), s. 48 (den til Ovidius magnus), s. 131 (bemærkningen om »det store Sverrig«) osv. Hvad indholdet i sig selv angår, har vi, som bekendt, ikke her med virkelig historie at göre, men med en i höj grad udsmykket fabelsaga, der hviler på Curtius. Det i Ungers udg. (1848) som anhang trykte brev fra Alexander findes ikke i originalen og er en interpolation.

[1]) Arne Magnusson følte det fortræffelige heri og agtede selv at udgive sagaen; se Nord. Tidsskr. for Oldkh. III, 128.

5. Gyðingasaga. Det skrift, der kan kaldes således — navnet er moderne —, findes i AM 226, fol., foruden nogle brudstykker i AM 229, fol., 238, fol., 655, 4°, og er udgivet af *Guðm. Þorláksson* 1881. Ved slutningen af skriftet gives den ovenfor antydede oplysning, der fuldstændig lyder således: »Denne bog oversatte præsten Hieronymus fra ebraisk[1]) til latin, men fra latin til norrönt mål præsten Brandr Jónsson, som siden blev biskop til Hólar, og ligeledes Alexander magnus, ifølge befaling« af kong Magnus (lagaböter). Brandr var af en gammel hövdingeslægt; han var en sön af Jon Sigmundsson til Svínafell (det sydøstlige Island) og en datterdattersön af biskop Brandr Sæmundarson (d. 1201), hvis navn han fik, hvoraf det med rimelighed kan sluttes, at han er født kort efter sin oldefaders død. Hermed stemmer, at han allerede 1232 ifølge Isl. Ann. vender hjem fra en udenlandsrejse, hvorom vi ellers intet ved, men den har han uden tvivl foretaget for at studere; 1247 vies han til abbed i Þykkvabær kloster og havde da i længere tid hørt til Skalholts bispedömmes mest ansete gejstlige, og var desuden nöje knyttet til Skalholt, idet han 1250—54 under en vakance var officialis. Da biskop Henrik til Hólar døde 1260 i Norge, var det derfor kun rimeligt, at en mand som Brandr blev udset til hans eftermand. Han rejste da 1262 til Norge for at modtage vielsen, og her opholdt han sig den følgende vinter, nöje knyttet til og höjt anset af kong Hakon og hans sön Magnus, og det var på den sidstes opfordring, at han oversatte Gyðingasaga, muligvis også Alexanderssaga (se ovf.). Efter at være vendt hjem igen levede han kun et år; han døde d. 26. maj 1264[2]). Det er et smukt eftermæle, Brandr har fået. Han berömmes som en vennesæl og velvillig mand, der altid vilde mægle og stifte fred; han var en særdeles lærd mand og en fortræffelig lærer, der uddannede mange dygtige disciple, deriblandt bisperne Jörund og Arne Torlaksson; den sidstes biograf ytrer således (Bisk. I, 681), at Arne sluttede sig til Brandr, »fordi han så, at han var særdeles dygtig i forfatterskab og skarpsindig i boglig forståelse, så at han

[1]) At dette beror på misforståelse, har *G. Storm* bemærket, og tillige, at det i denne sammenhæng er uden betydning.

[2]) Ang. hans liv se særlig Sturlunga og Isl. Ann. Jfr. Hist. eccl. IV, Ísl. ártíða-skrár.

i så henseende overgik de fleste, hvis studier i øvrigt kunde måle sig med hans«. Om dette hans »forfatterskab« ved vi nu ellers kun lidet. Det er höjst sandsynligt, at en eller flere af vore helgensagaer hidrører fra ham. Foruden oversættelsen af Alexanderssaga kendes kun hans Gyðingasaga, der består i en fremstilling af Jødernes historie under Makkabæerne. Når det i den ovenfor anførte bemærkning hedder, at han oversatte sin saga efter Hieronymus' bog, ɔ: Vulgata, er dette rigtigt. Det er Makkabæernes første bog, der her findes oversat; den ender med k. 21. Hvad der derefter følger i udgaven, er fortsættelsen af Jødernes historie og til slutning en såkaldt saga om Pilatus Pontius, der også findes trykt i Postolas., hvis kilde ikke kendes. Den nævnte fortsættelse er udarbejdet efter andre kilder end Gyð.s. *G. Storm* har udtalt (Arkiv III, 254—55), at Brands værk sluttede med k. 21, og at det øvrige var af en anden forfatter (eller oversætter). Hertil må jeg slutte mig, både fordi fremstillingen bliver forskellig i sin art, i kildebenyttelse og ligeledes i stil. I sin oversættelse har Brandr dog også benyttet andre kilder (som Hist. scholast.) og vistnok af sig selv tilföjet enkelte bemærkninger. At Brandr ikke har fået mere oversat, kan bero på hans forhold i Norge. Hovedteksten er, som så ofte, noget bearbejdet, hvad der fremgår af en sammenligning med det første som tillæg trykte brudstykke[1]; dette er noget fyldigere og slutter sig nærmere til originalen.

B. Religiøse sagaer.

Af sådanne forefindes et stort antal; den fælles betegnelse for dem alle er Heilagra manna sögur, sagaer om hellige mænd og kvinder. Af *C. Ungers* mange udgiver-fortjænester er ikke den den ringeste at have gjort en så at sige næsten fuldstændig samling af dem tilgængelig for almenheden, idet han har udgivet Postolasögur i et bind for sig 1874, Heilagra manna sögur i to bind 1877, hvortil så slutter sig Máríusaga også i

[1]) Derimod er det som tillæg 2 trykte brudstykke åbenbart af en anden og selvstændig oversættelse. Til alt dette kan föjes, at der i Flat. (I, 17—18) findes et stykke fra Adam af Bremen II, 3, 4, 22, 25, 26—28, 32—34, 36—38; et par bemærkninger findes tilföjede.

to bind 1871. Når udgiveren her har skelnet mellem apostlers og helgeners sagaer, kan dette være praktisk, men ikke i overensstemmelse med den gamle betegnelse og opfattelse, som klart kan ses af Postolas. s. 735 (jfr. 774)[1]; de betragtedes alle som »hellige mænds sagaer«, men tilvisse indtog apostlene blandt disse en første rangs plads.

Meget tidlig begyndte man at interessere sig levende for dem, der led, led pinsler eller døden for deres tro på gud og Krist, kort sagt, blodvidnerne, martyrerne. Man gjorde optegnelser angående forhørene over dem (*acta martyrum*), fortegnelser over deres dødsdage, som da holdtes i ære (martyrologier). ja der samlede sig efterhånden grupper af fortællinger om dem, særlig deres jærtegn i livet og efter døden; der kunde således fremkomme hele mere eller mindre fuldstændige lævnedsskildringer (*vita*), der så benyttedes til oplæsning på vedkommende helgens dødsdag, deraf navnet legende (læsestykke)[2]. Foruden at være biografiske indeholder de altid et religiøst-opbyggeligt moment. En af de første, der vides at have forfattet helgenlævneder, er kirkefaderen Hieronymus. Efterhånden blev disse helgenlævneder overordenlig talrige; ikke alene var der én for hver dag i året, men ofte flere for en og samme dag. Der er dog forskel tilstede på de enkelte måneder (i én samling fylder majmåned f. ex. ikke mindre end 8 store folianter). Disse legender spillede en meget stor rolle i kirken, de blev meget hyppig afskrevne, ofte også bearbejdede, og der blev anlagt samlinger. I senere tider er de blevne samlede og udgivne i större og mindre samlingsværker som Acta Sanctorum (Bollandisterne), Surius: De probatis Sanctis (6 bind), Mombritius: Sanctuarium, hvortil kommer Jacobus de Voragine: Legenda aurea (udg. af Grässe 1845).

Meget tidlig, sikkert allerede i det 11., men navnlig i det 12. årh., er der blevet bragt til Island en stor mængde af disse

---

[1]) Jfr. også Fms. X, 147, Sturl. I, 348, hvor den latinske tekst omtales. *Helgir menn* indbefatter da også, f. ex. Grágás. I, 22 (k. 6), både apostle og andre.

[2]) Se f. ex. Post. 236 anm., 404. 435. 513. 735. 743. 754. 791. 834. 842 osv. Men de blev også benyttede til at læses höjt om aftenen, Bisk. I, 849, Sturl. II, 245 osv. Om folk virkelig har moret sig ved at høre dem, er vel tvivlsomt; ialfald klager præsten Grímr (se nedenfor) over, at det morer folk mere at høre om alt andet end troens forkæmpere.

helgenlævneder. Vi hører et par gange de latinske originaler omtale (Sturl. I, 348). For at kunne nydes af folket måtte de oversættes — ligesom de på latin skrevne originale historieværker —. Disse oversættelser, »hellige tydninger«, er allerede omtalte af forfatteren til den 1. grt. afhandling[1]); Are omtaler St. Edmunds vita (jfr. Sn. E. II, 4). Blandt de ældste islandske håndskrifter (fra o. 1200) indtager brudstykker af håndskrifter af sådanne legender den vigtigste plads og hører som sådanne til litteraturens vigtigste sprogmindesmærker. Gennem hele det 12. og 13. årh. har de gejstlige på Island været ivrig beskæftigede med disse helgensagaer, med at oversætte dem, bearbejde dem og undertiden ved kompilation at lave helt nye, dog vistnok oftest med den gamle saga som grundlag.

Ved at sammenligne de bevarede håndskrifter og brudstykker opdages det let, at der i et stort antal af tilfælde er tale om i det mindste to forskellige oversættelser. Dette er naturligt og hænger sammen med, at en og samme helgen var knyttet til flere kirker i forskellige egne[2]), og det er givet, at det er de til disse kirker knyttede præster, der uafhængig af hinanden følte sig forpligtede til at oversætte kirkehelgenens legende for at oplæse den for menigheden. Vi kunde altså have væntet at finde brudstykker af mange oversættelser af hver saga. Når dette dog ikke er tilfældet, kommer det dels deraf, at så mange hdskrr. er gåede til grunde, dels af, at den originale oversættelse sikkert ofte er bleven udlånt til afskrivning, og afskrifterne igen afskrevne.

I begyndelsen var disse sagaer omtrent ordrette oversættelser af de latinske originaler; i de ældste håndskrifter står teksten i reglen disse nærmest, undertiden er den kun noget sammendragen. Men o. 1200 og navnlig i det 13. årh. gjorde også her lysten til at bearbejde, fuldstændiggöre og udvide sig som ellers gældende. Man samler mere stof fra forskellige sider sammen. Der indskydes subjektive udtalelser og altid af belærende, opbyggelig art, men ikke just altid morsomme at læse. Af en sådan art har Gunnlaugs

---

[1]) Jfr. Bisk. I, 164. 241. 878, hvor de antydes og omtales; jfr. s. 173—74, hvor der nævnes en bog om en mishandling af Kristi legeme på korset (et krucifiks).

[2]) Se herom Sv. Nielsson: Presta tal og prófasta, samt listerne i Jón Þorkelssons Digtn. på Island.

Ambrósiussaga været (se foran s. 404). Denne har været en selvstændig kompilation, men uden tvivl en af de ældste. I det 13. årh. udarbejdedes der på grundlag af de kortere originaler længere fremstillinger, som f. ex. sagaen om Pétr, hvor hele afsnittet om Simon magus er optaget. Herved benyttedes i höj grad de 4 evangelier og Apostlenes gærninger (Actus apostolorum af Lukas, som så ofte citeres). En anden art bearbejdelser er de »glosserede«; her gjaldt det at »tyde«, forklare de enkelte fortalte begivenheder; nogen selvstændig tænkning eller original opfattelse lægges her vistnok ingen steds for dagen. Det hele er et temlig groft sammenpluk fra forskellige bekendte middelalderlige lærde værker som Petrus Comestors Historia scholastica, Vincentius Bellovacensis Speculum historiale, desuden kirkefædre, Hieronymus, Evsebius, Josephus, Beda og fl., sikkert ikke altid benyttede på første hånd. Disse lærde, kommenterede kompilationer er ikke nogen islandsk original opfindelse. De er efter udenlandsk mønster og er sikkert først begyndte i Norge og derfra indførte til Island. Her er fremstillingen altid bred, udtværet snakkesalig og forfærdelig kedelig at læse, de er overhovedet ulæselige. Dog har de en vis sprogligstilistisk betydning. Denne virksomhed, der passer så godt til litteraturens behandling i den sidste halvdel af det 13. årh., fortsættes til langt ind i det 14. Hertil skal föjes, at i en enkelt saga (Apostlen Johannes' saga) findes til slutning anført brudstykker af isl. skjaldes digte. Af »forfatter«navne kendes ikke mange. Præsten Grímr Hólmsteinsson (d. 1298, jfr. nedenfor) skrev sin Jóns saga baptista på opfordring af abbed Runólfr Sigmundarson på Þykkvabær i Ver, der også selv beskæftigede sig med denslags litterære arbejder. Vistnok kan også hertil regnes Brandr Jónsson (se ovf.). Alle disse navne er knyttede til Þykkvabærkloster; det synes altså, at det er særlig her, at disse lærde bearbejdelser udførtes. Men det er sandsynligt, at heller ikke Tingørekloster har været udelagtigt i denne virksomhed.

En sammenligning af de forskellige oversættelser er ret interessant; den giver os et godt indblik i den almindelige skoleundervisning i latin. Det viser sig, at de samme fraser atter og atter genfindes hos de forskellige oversættere — glossarerne har været meget ensartede —, ligesom også metoden gennemgående er den samme, nemlig den at følge den latinske tekst så ordret, som det

islandske sprog utvungent tillod; at man dog ofte finder de latinske konstruktioner og udtryk igen, er en selvfølge. Der findes som følge heraf en vis lighed mellem to forskellige oversættelser, der undertiden kan være ret skuffende. I enkelte tilfælde bliver ligheden dog for stor til, at den kan forklares på en sådan måde. Forklaringen bliver da den — hvor der da ikke er tale om en og samme oversættelse, der blot er noget ændret eller bearbejdet —, at den ene oversætter har haft den andens oversættelse ved siden af, benyttet den frit og lånt derfra ord og vendinger, men af en eller anden grund ikke har villet afskrive den. Der er næppe noget tilfælde, hvor man kan nære tvivl om, hvorledes forholdet skal bedömmes.

Noget bestemt midtpunkt for disse sagaers tilblivelse kan der i det hele ikke gives, hvilket er ganske naturligt; de må have været spredte og afskrevne overalt i landet. Ser vi på håndskrifterne, som vi nu har dem, synes, som sædvanligt, syd- og vestlandet at være rigest repræsenteret. I håndskrifterne findes disse sagaer meget hyppig samlede i större og mindre grupper; angående disse samlingshåndskrifter kan der henvises til katalogerne samt redegörelsen i fortalen til udgaven af Post. og Heil. m. s. osv.

Disse sagaer slutter sig meget nær til de hjemlige Bispesagaer, eller rettere sagt, disses tilblivelse er uden tvivl for en stor del bevirket ved de fremmede helgensagaer og ledsages, ligesom disse, af jærtegn. Til dem slutter sig et par mindre sagaer af hjemlig oprindelse, men ganske vist af en meget ringe betydning.

Foruden den sproglige betydning, helgensagaerne i almindelighed har, har de også ikke sjælden en vis betydning, idet de latinske originaler er tabte eller i det mindste ikke tilstede i den form, som oversættelserne forudsætter. I og for sig er denne betydning ikke synderlig stor. En langt större betydning har de haft for den islandske befolkning i tidens løb, idet de ved deres i höj grad indsnævrede og indsnævrende åndelige horisont, ved deres mirakler og mange unaturligheder har bidraget deres til den almindelige åndsforladthed og overtro i det 15. og 16. århundrede indtil reformationen. At de for os er lidet læselige eller ulæselige er en sag for sig. Enkelte lysglimt er der dog. Der findes eksempler på en sproglig veltalenhed, der gör sin virkning; der findes enkelte gange smukke religiøse, naive træk, der

virker ved deres umiddelbare friskhed og barnlighed, og der findes endelig enkelte personer, der kan kaldes personligheder. I øvrigt er det hele for det meste kedelig-stereotypt, også stilistisk set. En enkelt undtagelse gör eneboeren Pauls saga, hvis udarbejder har været i besiddelse af en humoristisk sans og ævne til at udtrykke den. Fremstillingen virker som en lille frisk oase i al den øvrige tørre sandørken.

Vi skal nu gå over til en kort oversigt over disse sagaer, idet vi først behandler de enkelte vigtigere sagaer samt apostelsagaerne.

1. Lífssaga Jóans baptista, Post. 842—49, er defekt i slutningen og siges at være »til minde om døberens fødselsdag« og identisk med, hvad der findes om Johannes i evangelierne, og dette er rigtigt; en latinsk original findes kun delvis i ASS. I den isl. oversættelse findes et mirakel ved Johannes' hoved tilföjet.

Den anden bearbejdelse eller saga, der findes sst. s. 849—931, er forfattet af den ovenfor nævnte præst, Grímr Hólmsteinsson på opfordring af abbed Runolf (1264—1306). Grimr var ved år 1255 præst i Kirkjubær og senere i Odde (Bisk. I, 680. 697), han var nöje knyttet til biskop Arne Torlaksson og var en anset præst. Han døde 26. april 1298 (Isl. Árt. 29. 45). Foran sagaen om Joannes findes et brev fra Grim til Runolf, hvori han ytrer, at han på hans opfordring »har nedlagt al rødme (skamfølelse) og påtaget sig at samle fra forskellige skrifter, Gregors homilier, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus og andre skrifter alt, hvad han har kunnet finde om Joannes den døber«, samt forklare alt dette. I så henseende siger Grim, at han ikke har brudt sig om »tåbelige folks mening, der synes, at alt er for vidtløftigt om Kristi kæmper og som finder större fornöjelse ved opdigtede sagaer«. Denne bemærkning synes at være et oprigtigt hjærtesuk; den oplysning, den indeholder, er ret fornöjelig og gör de »tåbelige folk« al ære; navnlig sådanne produkter som Grims egen Jónssaga er mindst af alle skikkede til at underholde og opbygge. Ti noget mere ulæseligt skrift gives der næppe, opfyldt som det er af de evindelige udlægninger og »gloser« til så at sige hver eneste sætning i den til grund liggende original; disse udlægninger er ikke Grims egne, men kun, som han selv antyder, samlede alle steds fra; foruden de nævnte har han benyttet evangelierne, liber regum, apostlenes

gærninger, Petrus Comestor, Vincents, Bernardus, Josephus og fl. Sproget er ret svulstigt og spækket med adjektiver og andre sprogblomster, fremstillingen höjtravende og udtværet.

2. Máríusaga. Denne saga er udgiven af Unger efter to håndskrifter med hele den store masse af jærtegn efter en mængde håndskrr. (1871). Sagaen findes i 1. bind s. 1—65 og 332—401. Foran den sidste findes en selvstændig prolog, der indeholder en afskrivers svulstige lovprisning af jomfru Maria. Men i øvrigt er bægge sagaer ganske identiske, så at sige ordret overensstemmende. I enkelte hdskrr. findes teksten udvidet (se f. ex. s. 39). Selve teksten findes her næppe i dens oprindelige form; således findes k. 4—5 (om de 15 tempeltrin) ikke i originalen, der for de første 12 kapitlers vedkommende er det af Tischendorff udgivne Evangelium de nativitate Mariæ. Hermed er der forbundet andre kilder som evangelierne (Lukas, Mathæus) og fl.; jfr. Ungers forord beg. I sin nuværende form er sagaen ikke ældre end fra midten af det 13. årh.; Lateranmødet 1215 nævnes i k. 23 slutn. Det er muligt, at det er denne saga, der i et hdskrr. tillægges den gejstlige Kygri-Björn (d. 1237), se Bisk. II, 186.

3. Pétrs saga postola. Af denne findes et par recensioner, hvoraf den ene, Post. 159—216, er den ældste og oprindeligste (hertil brudstykket s. 201—11). Den sidste del af sagaen fra k. 22 af skal være en gengivelse af Marcellus: de mirificis rebus et actibus beatorum Petri et Pauli, men der kan dog vistnok forudsættes én original for det hele, skönt en sådan ikke har kunnet findes. Det brudstykke, der er trykt s. 211—16, hører til bearbejdelsen I, men er ældre og ægtere end denne og nærmer sig i visse henseender til II. Slutningen fra 214_{14} er et selvstændigt tillæg. Sagaen er vistnok knyttet til Skalholt (se s. 215_{15}), hvor kirken var helliget Petrus. Hvad sagaen I angår, er den en bearbejdelse af II, i höj grad opfyldt af betragtninger og didaktiske udvidelser. Sproget er meget ungt og fuldt af fremmedord, så at denne bearbejdelse måske først hidrører fra det 14. årh. Den ligner en del de sagaer, som sættes i forbindelse med abbed Bergr. Med k. 123 er sagaen om Petrus egenlig ude; hvad der er tilbage, handler så godt som alene om Paulus, men disses liv og skæbne

var nöje knyttet til hinanden. Denne bearbejdelse har stærkt benyttet sagaen om Clemens (Romanus; se nedenfor), samt andre skrifter, der citeres, Comestor, Augustinus, Gregor, Beda, Evsebius osv., omtrent de samme skrifter som Grim præst kendte og benyttede. Om alle citater er første hånds, hvad de formentlig næppe er, har jeg ikke set mig i stand til at kontrollere. Til afsnittet om Petrus, (Nero og) Simon magus findes originalen bl. a. i Leg. aur. Hegesippus skal have skrevet om Petrus; heraf findes et brudst., svarende til I k. 99—100, i Surius; en del beror uden tvivl på en biografi af pave Linus (jfr. ASS). Det er rimeligst, at den isl. saga fra først af er en sammenstøbning af forskellige kilder.

4. Pálssaga, Post. 216—83, begynder noget abrupt og beror åbenbart på apostlenes gærninger, hvis tekst dog er noget forkortet. Dette gælder særlig den første af de to recensioner, der haves; den sidste er noget vidtløftigere end den første og tildels nærmere ved Ap. gærn.; der findes her udlægninger (der citeres navne som Josephus, Petrus Manducator) og der dvæles ved jærtegnene. Her findes også en selvstændig indledning, og hertil hører det brudstykke, der er trykt s. 279—83.

Til disse to sidste sagaer slutter sig den såkaldte Tveggja postola saga, Pétrs ok Páls (Post. s. 283—318); denne er en temlig mekanisk sammenstøbning af de to andre, således at Pétrss. II så at sige ordret er afskreven i de første 15 kapitler; så kommer Pálss. I (her noget defekt) samt et selvstændigt stykke s. 304 og endelig igen Pétrss. II fra s. 311, hvor dog også Pétrss. I er benyttet.

5. Andréássaga, Post. 318—412, er ikke ret meget andet end en jærtegnsliste. Ifølge udgaven er der her 4 bearbejdelser. Af disse kommer I vistnok originalen nærmest, og hertil hører brudst. 1—2 (s. 343—48); »Passio« (s. 349—53) er — I fra kap. 18 med k. 16 og genfindes hos Surius, men her noget fyldigere. Bearb. II (s. 354—89) svarer på en måde til Pétrss. I, idet den oprindelige sagaoversættelse er her forøget med belærende indskud, der beror på evangelierne, og der er tilföjet et jærtegn vedrørende en biskop. Bearb. III har en selvstændig begyndelse og slutning, indeholder stoffet, dog ikke fuldstændigt, i en forskellig orden; der

foreligger således her en helt anden original, der genfindes i Leg. aur. Bearb. IV er endelig kun et kort uddrag af I—II, men ordlyden synes her at stå på det ældste trin; k. 4—17 er her ganske udeladt, vistnok for at få den til kirkeoplæsning passende længde.

6. Jóns saga postola, Post. 412—513, er også her trykt i 4 bearbejdelser. Af disse er II (s. 445—54) nærmest ved originalen (der findes f. ex. i Leg. aur.), omtrent identisk hermed er I, der dog er noget udvidet med didaktiske bemærkninger og indskudte kapitler (efter Matthæus og Johannes' evangelium, samt Evsebius); k. 1—4, 6, 9 beg. og slutningen er således tilföjet. III er vistnok også en udvidelse af II, og IV er bygget over den oprindelige, men teksten er stærkt udvidet med skriftsteder osv. og uden tvivl den yngste; den nærmer sig til at være en prædiken. Det s. 436—43 trykte brudst. hører til I. Endelig bemærkes, at den sidste bearbejdelse, uagtet den er den længste, kaldes *Lítla Jónssaga*. Den har også den ejendommelighed, at dens istandbringer ved slutningen anfører vers af digte om Johannes af Nikulaus, Gamle og Kolbeinn (se ovf. 116—19). Angående et stykke s. 467 f. se nedenfor.

7. Jákobssaga, Post. 513—35, findes i 3 bearbejdelser, der synes at være lige så mange oversættelser af samme original. I er udvidet med k. 1, der er lånt fra Jónssaga (s. 412); derfor er kun slutningen deraf identisk med beg. af k. 2; det 4. kap. er også et tillæg, hæntet fra et Spec. eccl. Med I er brudst. s. 521—23 identisk, ligeledes Passio s. 524—29, der dog mangler k. 1 og 4. II har fra I lånt k. 1, men udelader konsekvent beg. af k. 2. III er kun et lille brudstykke.

8. En sammenarbejdelse af de to sidste sagaer er Tveggja postola saga, Jóns ok Jákobs (s. 536—711) i en overordenlig vidtløftig og ulidelig kedsommelig fremstilling, der angiver sig i prologen at være en oversættelse af en af en Miletus forfattet original. En sådan kan også påvises (jfr. Unger s. XXIV), men den haves kun fragmentarisk. Det hele slutter med Jakobs mirakler. Sagaen er et lærd produkt med alle mulige betragtninger og dels ganske uvedkommende ekskurser. Sagaen er mulig fra tiden efter

1300. Den latinske orig. har sluttet med kap. 82. Resten er et tillæg, hæntet fra Karl d. stores saga, afsnittet om Agulandus i dettes ældre bearbejdelse (dog ikke ganske i dets nuværende form), samt k. 92—93 fra samme saga s. 553 (ordret). Slutningen fra k. 95 er en samling jærtegn, der et par steder siges at hidrøre fra pave Calixtus. Enkelte andre selvstændige tilföjelser findes også, f. ex. henvisningen til Marias jærtegn (s. 709), samt k. 122, der er hæntet fra hellig Edvards saga (jfr. Flat. III, 465).

9. Tómássaga, Post. 712—34, haves i to oversættelser af samme original (i Leg. aur., dog i en noget forskellig form); II er nærmest ved denne, den er defekt, men findes i to brudstykker. Brudst. s. 727—28 hører til I.

10. Filippus ok Jákobs saga, Post. 735—43, er i virkeligheden to på hinanden følgende selvstændige sagaer. Også her findes der to oversættelser; II er noget kortere. At de dog er ment som et hele, fremgår af, at der findes en indledning (i I), der gælder dem bægge; den mangler dog i II. I ASS findes sagaen om Filip fra s. 736 af, samt til Jakobssagaen i Leg. aur. og hos Surius.

11. Barthólómeússaga, Post. 743—66, haves i to oversættelser af samme original, der findes i Leg. aur. (med undtagelse af k. 1). I I findes en selvstændig indledning, der dog mangler i det ene håndskr., hvori sagaen haves (B). Hertil hører brudst. s. 754—57; samme oversættelse er også Passio s. 757—62; her er teksten i en noget ældre skikkelse og slutter sig nær til hdskr. B. II er kun et brudstykke, der begynder i k. 6; slutningen fra s. 765_7 findes også i A-hdskr. af I (k. 9), men er her uden tvivl hæntet fra II; det samme var måske tilfældet med indledningen.

12. Matthíassaga, Post. 767—78, haves også i to oversættelser, hvoraf II er den, der står nærmest ved originalen (i ASS), men er noget forkortet. I er mere frit oversat og af en didaktisk art med en selvstændig begyndelse og slutning; den første er hæntet fra Ap. gærn., der citeres. Sagaen er egenlig kun en samling jærtegn. Den i ASS foreliggende tekst er åbenbart også udvidet af den egenlige original.

13. Símonar saga ok Jude, Post. 779—97, findes i to bearbejdelser, der vistnok er to oversættelser, som dog ikke ganske er uafhængige indbyrdes. II er nærmere ved originalen og har en indledning, der mangler I, og er defekt i slutningen. Brudst. s. 789—91 er = I.

14. Matheússaga, Post. 797—841, findes i to oversættelser, men af disse er 4 håndskrifter aftrykte. I—III er vistnok en og samme oversættelse, uagtet der er nogle afvigelser tilstede; hovedforskellen er, at der i II og III findes et stykke om Paradis (s. 815—16, 827—28) indsat. Brudst. s. 807—13 er også = I. Derimod er brudst. s. 823—25 vistnok af en selvstændig norsk oversættelse. Hvad endelig IV angår, findes her en af de oftere forekommende selvstændige indledninger, her efter Math. 9_{9-17} eller Markus 2_{14} ff., men hdskr. er defekt; det har haft flere jærtegn end de andre, samt Paradis-afsnittet (s. 836—37), men oversættelsen er egenlig den samme som I—III. Den lat. original findes i ASS, med undtagelse af jærtegnene (slutn. af IV).

15. »Heilagra manna sögur«; angående håndskrifterne henvises til udgiverens redegörelse. I sin 2 binds udgave har Unger medtaget enkelte stykker, der ikke hører herhen; de vil blive behandlede sammen med den øvrige teologiske litteratur. Alle de her udgivne sagaer om ikke-nordiske helgener er oversatte fra latin, og man er i stand til i de aller fleste tilfælde at påvise originalerne; i nogle tilfælde foreligger disse dog ikke i den form, som oversættelsen forudsætter. Herom kan der henvises til Ungers oplysninger, der, såvidt jeg har kunnet kontrollere dem, er rigtige nok. De sagaer, der således er udgivne, er: Agatu (Ögutu) saga, Agnesar s., Alexis s., Ambrósíús s., Antóníús s., Águstínús s., Barbáru s., Benedikts s., Blásíús s., Cécilíu s., Díónýsius s., Dóratéu s., Erasmus s., Grégóríús s., Káterine s., Laurentíus s., Lúcíe s., Malkús s., Margrétar s., Máríu s. egypzku, Marthe s. ok Magdalene, Martínús s., Mauritíús s., Maurús s., Nícolás s. erkibyskups, Páls s. eremíta, Plácídús s., Quadraginta militum passio (De 40 riddere), Remigíús s., Sebastíánús s., Septem dormientes (De 7 sovere), Silvesters s., Stéphánús s., Theódórús s., Thómás s. erkibyskups (jfr. nedenfor), Vincencíús s., Vítús s., samt endelig sam-

ıværket Vitæ patrum. Hertil kommer endvidere Clémens saga, : Post., samt Básilíús s. (brudst.), udg. af *G. Morgenstern* i fragmente (1893), samt de endnu ikke udgivne sagaer om ıen denne tilhører næppe denne periode i hvert fald ikke den findes i AM 238, fol.), Egidiús, d. hellige Kristo-ıtomus (Jon guldmund), Lazarús, Rochús og Servasíús. ·e sagaer er i reglen kun bevarede i en enkelt over-,g de er vistnok alle fra det 12. og 13. årh. Kun i en-.ılfælde findes her mere gennemgribende bearbejdelser. Vi .ıl ganske kort gennemgå disse sagaer, for så vidt som de frembyder noget særligt, der er værdt at fremhæve.

Af Agathe s. er der to forskellige bearbejdelser (foruden en 3., der er norsk, kun et lille brudstykke). — Af Agnesar s. haves et lille brudstykke af en selvstændig oversættelse (s. 22). — Af Ambrósíús s. er brudstykket s. 52—54 kun en afskrift af hovedsagaen. — Hvad Ágústínús s. angår, haves, foruden sagaen selv, et brudstykke (s. 149—52), der er identisk med den; men brudstykket giver os den interessante oplysning, at oversætteren er abbed Runolf Sigmundarson i Ver. Denne var en lærd mand (jfr. ovf. s. 873) og elev af biskop Brandr Jónsson; der kan i øvrigt om ham henvises til biskop Árne Torlakssons saga. M. h. t. sagaen har han bearbejdet den en del. — Benediktss. står i nöje forbindelse med Gregors dialoger, 2. bog, hvor det meste af den genfindes, og er vistnok en bearbejdelse deraf. Denne saga citeres i Mauruss. (s. 664). — Det s. 269—71 trykte brudstykke af Blásíúss. er af en selvstændig norsk oversættelse. — Hvad Cecilíus. angår, slutter den i et hdskr. med to kapitler, der udgör et selvstændigt tillæg og er af interesse, for så vidt som de indeholder et par jærtegn, der hændtes islandske personer, nemlig Torarin og hans sön Brandr på Húsafell (Borgarfjorden). Den herværende kirke opførtes netop af den nævnte Brandr og viedes til gud, Maria og Cecilia; hans egen måldage findes i Dipl. Isl. I, 217—18; den stammer fra biskop Kløings tid (1152—76). Sagaen er uden tvivl oversat på gården af en af de første »hjemmepræster« her (*heimilisprestr* i måldagen). — Af »den ægyptiske« Marias saga findes to bearbejdelser, der dog snarest er en og den samme oversættelse; hvis der er to forskellige oversættelser, må den ene have benyttet den anden. Det tilsidst trykte brudstykke er — I. — Sagaen om

Marta og Maria er en lærd islandsk kompilation efter forskellige kilder, men uden selvstændig betydning. — Af Martínúss. (for det meste en jærtegnsliste) haves 3 bearbejdelser, der vistnok alle er en og samme oversættelse; idet mindste er III i hovedsagen = II; I er snarest opstået af II med nogle ændringer. — Af Mauritíúss. findes et brudstykke af en selvstændig oversættelse ved siden af hovedoversættelsen. — Det som tillæg I, 714 ff. hertil trykte stykke »om Diocletian« genfindes, men i en selvstændig oversættelse, i Lítla Jónss. (Post. 467—68). — Af Níkuláss. haves to oversættelser, den ene dog kun brudstykkevis, samt et brudstykke af en tredje, der er norsk. Endelig haves Bergr Sokkasons saga, der ikke vedkommer os her. — Plácídúss. findes i to håndskrr., der opviser samme oversættelse, den sidste en del defekt. I et tredje hdskr., der vistnok er norsk, findes brudstykke af en selvstændig oversættelse; endelig haves et udtog af sagaen, også et brudstykke. Jfr. Opuscula philologica s. 254—55 og ovf. s. 120. — Sagaen om de 40 riddere haves i to oversættelser, den ene fragmentarisk. — Sebastíánuss. er defekt, ligeledes den om de 7 sovere. — Af Silvesterss. findes, foruden hovedteksten, et par brudstykker, der er ens med den. — Stéphánúss. synes at være en kompilation; der citeres både Petrus Comestor, Beda, Lukas og fl. Den slutter med jærtegn. K. 2—4 beror på Pílatuss. (se ovf. s. 870). K. 6, 7, 9 (forkort.), 10, 11, 13 genfindes — i samme oversættelse, men i en noget ældre form — i Stockh. Homiliebogen s. 175—76 og 201—7. — Samlingsværket Vitæ patrum, i to dele, handler særlig om ægyptiske eneboere; her har udgiveren aftrykt den latinske tekst, så at en sammenligning er let at göre. Den oprindelige forfatter af den første del skal være en Tyrannius Rufinus; den sidste er forfattet af en anden og mulig oversat på latin fra græsk. Oversættelsen er temlig ordret og noget ubehjælpsom og næppe ældre end fra det 13. årh.s sidste halvdel. Jfr. i øvrigt fortalen til udgaven XII—XIII. — Til disse sagaer slutter sig den om Clemens (Romanus) I, pave (Post. 126—51), der er stærkt benyttet i sagaen I om Petrus, til hvem Clemens længe var knyttet. Orig. findes i Leg. aur. og skal bero på de Clemens selv tillagte recognitiones.

De hertil sig sluttende hjemlige helgensagaer er en saga om den hellige Hallvarðr, en nær slægtning af Olaf d. hellige; heraf

haves kun et ganske lille brudstykke, trykt i Heil. m. s. (s. 396), men den er rimeligvis norsk. — Dernæst en såkaldt Ólafs s. helga, trykt sst. II, 159–82; her er der ikke tale om noget originalt arbejde; »sagaen« er simpelt hen for aller störste delen et uddrag og en afskrift af Snorres Olafssaga — hvortil der også hentydes i k. 1 —; følgende kapitler er benyttede: 58, 60, 178—79 (k. 1); 181, 187—90 (k. 3—6); 191, 202—4, 207 (k. 7—8); 209—11 (k. 9—10); 214 (k. 11); 224—30 (k. 12—15); 235—36 (k. 15—16); 238 (k. 17); 240—46 (k. 18—19); jærtegnene fra og med k. 20 er alle hæntede fra Hkr. med undtagelse af de 4 sidste (k. 29—32), der er et selvstændigt tillæg; heraf genfindes to (k. 30—31) i den norske Hom. uden dog at være hæntede derfra; det første findes i Acta Sci Olavi (nr. X); k. 29–30 findes også i den leg. saga og Flat. Det sidste jærtegn findes altså kun her.

Til de foran nævnte sagaer slutter sig endnu følgende to, der stammer fra England.

16. Játvarðar saga ens helga findes i Stockh. 5 fol. mbr. og Flat.; den er udgiven i Annaler f. nord. Oldkh. 1852, i Flat. III, samt i Icel. sagas I. Hovedpersonen er den bekendte engelske konge, Edvard Confessor (bekenderen), 1042–66. Der udviklede sig tidlig sagn om hans fromhed og jærtegnsævne. Sagaen er da også så at sige kun en jærtegnsliste, men isprængt med uddrag af Heimskringla (jfr. citatet i k. 7: *ævi [sögur] Nóregs konunga*) angående Harald Godvinsson, Tóste osv. Den er noget i slægt med Hemingsþáttr; der henvises f. ex. til engelske mænds udsagn om, at Harald havde levet efter slaget ved Hastings. Endelig fortælles om nogle begivenheder efter dette, men det er alt kun fabler. Af de forhåndenværende vitæ om Edvard er der ingen, der er den direkte original, men en, der tillægges Eadred (ASS, under 5. juni), står nærmest ved den islandske oversættelse. Også andre kilder som William af Malmesbury er mulig benyttede. Sagaen stammer snarest fra tiden o. 1300.

17. Tómás saga erkibyskups. Martyren fra 1170 var meget yndet i Norge og på Island[1]). Herom vidner bl. a. de for-

[1]) Se f. ex. Hrafn Sveinbj. saga k. 4 og fortællingen om Torgils skarde i Sturl. II, 245; denne lod sig sagaen forelæse aftenen, för han døde.

skellige sagaer, der er forfattede om ham eller oversatte. *Unger* har i Heil. m. s. II, 315—20 udgivet et brudstykke efter Stockh. 2 fol.-mbr., samt 3 bearbejdelser i Thómás saga (1869); jfr. *E. Magnússons* udgave 1875, 1883; til fortalen her kan i det hele henvises. Den første af disse er utvivlsomt en norsk oversættelse, der ikke vedkommer os her; dernæst er der en udførlig saga, der findes i Tómásskinna, gml. kgl. saml. 1008, fol., og endelig er der brudstykker af en tredje, hvortil kommer enkelte fragmenter. Den anden saga er en ung kompilation fra o. 1300, hvor hovedgrundlaget tillægges en prior Robert af »Cretel« ɔ: Cricklade, men dette er udvidet og ledsages af en lang jærtegnsliste; den første saga er sikkert en del benyttet her. Brudstykkerne tilhører bægge sagaer, således som Unger har sondret mellem dem. Den 3. bearbejdelse synes at have været en kortere saga, der mulig ligger til grund for sagaen i den anden bearbejdelse. Endelig er det i Heil. m. s. trykte brudstykke også et kort udtog af den samme grundtekst som den, der foreligger i den 2. bearbejdelse, men i en ældre form. Af hvad der fortælles om Torgils skarde (se foran) ser vi, at der 1258 havdes en saga om Tómás, og der er ingen tvivl om, at den er betydelig ældre. Ifølge Anshelmusþáttr (Isl. æventýri I, 51) skal præsterne Bergr Gunnsteinsson (d. 1211) og Jón hestr, der antages at være identisk med Jón holt[1]), (d. 1302), præst til Hitardal, have forfattet sagaer om Tomas; det er snarest den førstes, der blev læst for Torgils, og formodenlig er det den af Jon, der foreligger i den anden ovenfor omtalte bearbejdelse.

Den såkaldte Seljumannaþáttr eller þ. om Albanus og Sunnefa i Olafs s. Tryggv. i Fms. og Flat. hidrører vistnok fra Gunnlaugr.

---

[1]) Nævnes flere gange i biskop Arnes saga; her hedder det bl. a., at han havde været 40 år i Hitardal (Bisk. I, 734).

3. Afsnit.

De islandske love.

---

§ 1.

Lovenes udvikling til omkring 1100.

Den norske udvandring til Island foregik hovedsagelig i slutningen af det 9. årh.; det kan med gode grunde antages, at den for allerstörste delen var afsluttet c. 910—20. Allerede ved denne tid var landet så bebygget, »at det aldrig blev mere«, som Are siger [1]). Landets forskellige egne rundt omkring var blevne befolkede, alle de vigtigste slægter havde bosat sig, de fleste af de vigtigere gårde, som står den dag i dag, havde rejst sig. Her var nu på et afsluttet landområde samlet en livskraftig befolkning, stor nok til at kunne udgöre et statssamfund, ensartet nok til at føle det naturlige i et politisk sammenhold. Det var en befolkning, der var vokset op under de samme samfundsforhold i den oprindelige hjemstavn; den tilhørte én folkestamme, den talte et og samme sprog; og for de fleste havde grunden til udvandringen været den samme, lyst til frihed og uafhængighed. I deres hjem havde de kendt retsinstitutioner, retssædvaner og love, der i de forskellige egne i Norge, hvorfra de var komne, i alt væsenligt vel har været ens. Hurtig måtte landnamsmændene komme i en nöjere indre berøring med hinanden, ikke blot de nærmeste naboer, men også fjærnereboende indbyrdes. Hvor mange anledninger til strid og trætte kunde der ikke straks opstå og er der ikke opstået, som kunde være blevne bilagte ved retslig afgörelse, hvis en sådan havde kunnet opnås? Og hvor hurtig måtte ikke erkendelsen heraf

---

[1]) Íslendingabók k. 3. Hermed menes ikke folkemængden, men at landet territorialt blev taget til bebyggelse (Páll Briems skriftlige meddelelse).

komme? Det er let at tænke sig, i hvor höj en grad ejendomsretten kunde være usikker eller truet, ikke blot med hensyn til det tilegnede landområde i det indre, men også f. ex. med hensyn til fangstret i elve, strandret og lign. Af Landnáma får man på forskellig vis et ret levende indtryk af al den usikkerhed, der herskede rundt omkring. Også sagaerne giver os vink nok i denne henseende. Af alt dette kunde der opstå fejder og manddrab. Ønsket om en retslig beskyttelse, om på lovlig vis at kunne få mellemværender afgjorte, måtte her mælde sig og det med eftertryk; de klogere, mere tænksomme hövdinger må snart have erkendt, at ordnet lov og ret var nødvendig i landet, ikke alene for de små bygder hver for sig, men for den hele befolkning som sådan. I overensstemmelse hermed og til bekræftelse derpå finder vi virkelig et par lokale ting i virksomhed allerede för 930, nemlig Kjalarnæsting for Ingolfs landnam og oprettet af hans sön, Torstein[1], og et ting på Torsnæs, oprettet af landnamsmanden Torolf mostrarskæg[2]. Om fremgangsmåden, domstole og desl. vides intet, men uden tvivl har disse ting været indrettede efter norske forbilleder og da sikkert Gulatinget, da både Ingolf og Torolf stammede fra Gulatingslagen. På Kjalarnæsting har man allerede dömt til fredløshed[3], og det hedder endogså, at sager fra fremmede egne blev dér førte frem, hvis man tör fæste lid til Grettissagas fortælling (k. 10, s. 15), der intet urimeligt indeholder. Hvorledes det i dette tidsrum er gået til i andre dele af landet, derom forlyder der intet; mulig har de enkelte hövdinger hver i sin egn søgt at afgöre stridigheder, som det kunde falde sig.

Så skete det, som Are meddeler (k. 2), at »en Nordmand, Ulfljot, først førte lov hertil fra Norge, som kaldtes Ulfljotsloven, men den var for det meste ordnet, således som Gulatingsloven dengang var eller som Torleif den spake Hördakåressöns råd gik ud på, hvor der skulde föjes til eller afviges derfra«. Dette var Teits beretning. Denne Ulfljot siges at have været en sön af Tora Hördakåres datter, en søster til Torleif. Han siges fremdeles at være kommen til Island — når kan ikke bestemmes — og dér

[1]) Ldn. (1900) 9. 134. 266.
[2]) Eyrb. k. 4; Ldn. (1900) 32. 153.
[3]) Íslendingabók k. 3.

at have købt land af Tord skegge østerpå i Lon. Henved 60 år gammel rejste han så til Norge for at få en lov i stand, og efter 3 års fravær kom han tilbage (Ldn.). Det følger af sig selv, at Ulfljot ikke egenmægtig har indladt sig på et sådant foretagende. Det må sikkert antages at være sket ifølge samråd med flere eller færre andre islandske hövdinger. At Ulfljot fra en så afsides liggende egn blev valgt, finder sin forklaring dels i den anseelse, han må have nydt, dels og måske mest deri, at han havde så udmærkede slægtskabsforbindelser som med Torleif spake. Det er betydningsfuldt og værd at fremhæve, at vi her træffer en mand med netop dette tilnavn. Torleif har været en i sin tid almindelig anset mand, særlig bekendt for sin lovkyndighed og kløgt (*speki*); vi træffer ham også som Hakon d. godes juridiske rådgiver. Det er, forekommer det mig, höjst sandsynligt, at det er Torstein Ingolfsson, der har taget initiativet til det hele på grund af de erfaringer, han havde gjort m. h. t. folks søgning til hans ting. Tilknytningen mellem ham og Ulfljot er let nok; Tord skegge, af hvem Ulfljot købte land, bosatte sig bagefter i Mosfellssveit, i Ingolfs landnam, hvor han så at sige blev Torsteins nabo. At Torstein har haft med sagen at göre, slutter jeg også deraf, at det i den følgende tid var hans familjes ret (i eftertiden) at indvi hvert alting.

Da Ulfljot nu var vendt tilbage, måtte man nødvendigvis sammenkalde et møde af alle landets vigtigste hövdinger, men hvorledes det skete og hvor det holdtes, derom vides intet. Men man har i al fald enedes om Ulfljots lovforslag og om oprettelsen af et fælles ting med bestemte institutioner, der fik navnet alting, *alþingi*, et navn, der også var kendt udenfor Island, f. ex. på Gulland. I året 930, da 9 uger var forløbne af sommeren, mødtes man for første gang til en altingssamling på den i forvejen dertil valgte plads, sletten i hraunsænkningen nord for søen Ølfusvatn — senere Þingvallavatn —, på de berömte Þingvellir, som stedet siden er blevet kaldt. Her var alle betingelser til stede for et sådant öjemed; et mere centralt sted kunde der, efter landets beskaffenhed, næppe gives.

Altingets institutioner var følgende[1]). Først og fremmest en

---

[1]) Angående opfattelsen af disse institutioner og deres udvikling følger jeg i det hele *V. Finsens* anskuelser, der synes mig ikke alene i sig selv de

lovrette, der uden tvivl oprindelig bestod af 36 medlemmer, ligesom dens forbillede, den gulatingske (ifølge Egilssaga). Et omtvistet spörgsmål er det, hvorledes denne lovrette har virket. Om den norske vides det, at den på engang var lovgivende og dömmende. Der er imidlertid meget, der taler for (se *V. Finsens* afhandling Om fristatens institutioner), at man fra først af på Island har fundet det praktisk og hensigtsmæssigst at udskille den dömmende myndighed fra den lovgivende og oprette en egen domstol, der rimeligvis har været kaldt *alþingisdómr,* hvilket navn findes vistnok som et minde om de ældste tilstande. Selvfølgelig bestod denne domstol af 36 medlemmer. Grunden til denne udskillelse, der må antages at være frugten af Ulfljots og Torleifs fælles rådslagninger, har været den, at man forudså, at der vilde blive stillet så store krav til lovretten både som lovgivende og dömmende, at den i løbet af den korte tid (14 dage), den var samlet, umulig vilde kunne magte dem.

Til lovretten var lovsigemanden, *lǫgsǫgumaðr,* nöje knyttet. Denne stilling, det eneste embede — hvis det kan kaldes så —, som fristaten besad, blev oprettet samtidig med fristaten selv. Lovsigemandens hværv var, foruden at være etslags formand i lovretten, også og navnlig fra det berömte lovbjærg, *lǫgberg,* for tingforsamlingen at fremsige de gældende love, alle i løbet af det tre-års tidsrum, han valgtes på, og »tingsordningen«, *þingskǫp,*

---

naturligste, men også mest i overensstemmelse med kilderne. I øvrigt henvises til følgende hovedværker og afhandlinger: *Schlegel*: Indledning til Grág. 1829, jfr. Nord. tidsskr. f. oldkh. I; *B. Einarsson*: Bemærkninger om Grág., Jurid. Tidsskr. 22. b.; *V. Finsen*: Den isl. Familieret efter Grág. Annaler 1849—50; *K. Maurer*: Die entstehung des isl. Staats 1852; *samme*: Graagaas i Ersch. u. Grubers Encykl. 77, 1864; *V. Finsen*: Om de isl. Love i Fristatstiden, Aarbøger 1873, Den isl. Fristats Institutioner 1888; *K. Maurer*: Island, 1874, foruden flere specialafhandlinger, bl. a. Die Quellenzeugnisse über das erste landrecht, Abhdl. d. bay. Akad. d. Wiss. 1 Cl. XII, Ueber die isl. gesetze, Krit. Ueberschau I, Zur isl. rechtsgeschichte, Ueberschau d. deut. gesetzgeb. VI, Ueber das alter einiger isl. rechtsbücher 1869, foruden Udsigt over de nordgerm. retskilder 1878; *E. Hertzberg*: Nord. Retsencyklopædi 12. h.; *K. Lehmann*: Zur frage nach dem ursprung des gesetzsprecheramtes, Zs. der Savignystift. VI; *P. Briem*: Um Grágás i Tímarit VI, Nokkur orð, Andvari XV. *V. Finsens* bemærkninger i udgaven, Grágás I—III (særlig ang. håndskrifterne; ordregistret i III), samt hans utrykte Den islandske retshistorie, AM Accessoria 6.

hvert år — hvilket sidste også er et udslag af sansen for, hvad der var hensigtsmæssigt og praktisk. Lovsigemændenes hele række kendes nöjagtig[1]) lige fra den første Hrafn Hœingsson (930—49) til den sidste Torleif hreim (1271). Af listen over dem vil man se, at et stort antal ved genvalg har fungeret i en lang række af år, de to første 20 år hver, de to næste henholdsvis 15 og 17 år; senere finder vi dem, der har beklædt stillingen i 10, 12, 15, 20, 24 år osv.; den længste tid har den berömte Skapte Toroddsson, nemlig 27 år (1004 30), at opvise. Dette har uden tvivl haft en gavnlig indflydelse på lovenes stabile og følgerigtige udvikling.

Ved lovsigemandsembedet var der sörget for, at der stadig var og skulde være mænd, der så at sige var forpligtede til at være lovenes mundtlige bærere og forplantere. Man har følt stillingens betydning, ansvar og værdighed. Der skete aldrig nogen ændring deri.

I året 963 (eller som man plejer at sige »c. 965«) skete der derimod en vigtig forandring m. h. t. lovretten og dommene i forbindelse med en bestemt inddeling af hele landet i fjærdinger og de allerede bestående tings indordning under disse. Landet deltes i 4 territorialt bestemte fjærdinger og hver fjærding i 3 ting, hvert med 3 goder, med undtagelse af Nordlandsfjærdingen, der på grund af de lokale forhold fik 4 ting. På grund heraf ændredes lovrettemændenes antal, idet man lagde Nordfjærdingens godeantal til grund og udnævnte 3 gòder til for hver af de andre blot for at fungere som lovrettesmænd. Hver af disse 48 udvalgte desuden 2 kyndige mænd, der skulde sidde foran og bagved goden i lovretten (den bestod af 3 bænke) og være rådgivere (»bisiddere«). Denne bisidderinstitution var måske indført allerede 930. Således kom da lovretten til at bestå af 144 mand foruden lovsigemanden og, fra 1056 og 1106, de to biskopper.

Den oprindelige 36 medlemmers domstol deltes, når, vides ikke, i 4, svarende til landets fjærdinger og opkaldte efter disse, på 9 medlemmer hver. Angående dette meget omtvistede spörgsmål, antallet af medlemmerne, slutter jeg mig ganske til V. Finsens udvikling, idet også jeg mener, at forskellige steder i Grågåsen alene kan forstås således, at hver gode kun havde at udnævne ét

---

[1]) Se Safn til sögu Íslands II.

medlem til en enkelt domstol (og ikke til alle 4). Minimumsantallet 6 — for at en dom kunde fældes — er i og for sig bevis nok. Disse domstole virkede selvstændig og uafhængig af hinanden.

Grunden til disse ændringer og landets inddeling beretter Are (k. 3), hvortil der henvises. At domstolene blev 4, bevirkede, at sagerne langt hurtigere end ellers kunde føres og pådömmes. Altså ser vi atter her et udslag af Islændernes praktiske sans, der i dette tilfælde byggede på de erfaringer, man havde høstet i landet selv. Også kom nu kun de til at dömme i hver sag, der måtte anses at være de mest kompetente.

Herefter skete der ingen ændringer i altingets institutioner undtagen den, at der år 1004 oprettedes en femte domstol, femterretten, *fimtardómr*, et slags overret, hvortil sager fra fjærdingsdommene kunde appelleres, og som i enkelte sager var første instans. Den bestod af 48 medlemmer, hvoraf dog kun de 36 skulde dömme; de blev udnævnte af goderne.

I øvrigt henvises angående disse institutioner til V. Finsens Ordregister (Grág. III).

Således var det islandske alting udstyret, og således forblev det lige til landet underkastede sig den norske konge, hvilken underkastelse medførte flere gennemgribende forandringer. Altinget blev efter dets oprettelse midtpunktet for landets hele offenlige liv. Her mødtes hver sommer så at sige landets hele frie befolkning, mænd og kvinder, unge og gamle. Umådelig er dets betydning for hele statslegemet, umålelig for de enkeltes liv og udvikling. Hvilken litterær betydning, f. ex. for sagaen, altinget har haft, er foran fremhævet. I denne sammenhæng er det særlig lovretten, der har krav på vor opmærksomhed.

Hvad Ulfljotslovene angår, vides så godt som intet om deres omfang eller indhold. Desværre haves ikke den gamle Gulatingslov, der var disses forbillede. Imidlertid er der grund til at antage, at loven har været forholdsvis kortfattet og lidet indviklet, og fornemmelig har beskæftiget sig med den rent politiske ordning af staten samt procesmåden (tingsordningen), de vigtigste straffebestemmelser og hvad der ellers kunde anses nødvendigt[1]). I

[1]) Ifølge skriftlig meddelelse antager amtmand P. Briem, at Ulfljotsloven ikke har været så aldeles kortfattet, men indeholdt hele retssystemet.

nogle kilder hedder det[1]), at det var »ophavet til de hedenske love, at man ikke måtte have dragehoveder på skibene, når man nærmede sig landet«, for at ikke landvætterne skulde blive bange, og der tilföjes, at der skulde ligge en ring af en bestemt art på altret i hvert hovedhov, ved hvilken eder skulde aflægges; formularen herfor tilföjes. Det er mærkeligt, at denne begyndelse, forudsat at efterretningen er rigtig, synes at have været af religiøs art; Grågåsen begynder jo med Kristenretten. Det er alt, hvad vi hører om den ældste lov. Hvad enten denne har været mere eller mindre omfangsrig, er det sikkert, at det stats- og samfundsliv, der kom til at udfolde sig så rigt, stillede store krav til lovretten, desto större, jo flere fejder og stridigheder der opstod på Island i løbet af det følgende århundrede, dette gæringens og de ubeherskede lidenskabers tidsrum. Jeg slutter mig derfor ganske til *V. Finsen,* når han, særlig i sin afhandling i Aarbøger har udtalt og begrundet den mening, at lovretten må have udfoldet en stor og rig virksomhed netop i det nævnte hundredår. Det forekommer mig uomtvisteligt, at går man ud fra, at de i vore lovhåndskrifter optegnede fristatslove — for en stor del i hvert fald — hidrører fra tiden för 1100, da er det den første del af denne tid, der må siges at have været den mest skabende, mest produktive. Det er fejder, ufred og krænkelser, der skaber love, men ikke fred og enighed. Tiden mellem 1030 og 1100 var overvejende fredelig. Det er en selvfølge, at vi kun i en meget ringe grad er i stand til at påvise den nöjagtige udvikling i denne lovgivnings gang eller enkelte efterhånden vedtagne love. Nogle af dem kender vi dog, og disse vidner dels om den måde, hvorpå lovene efterhånden fuldstændiggjordes, dels om, hvad der om lignende æmner har bestået i forvejen. År 976 eller så omtrent blev det i følge Eyjolf Valgerdssons råd vedtaget, at enhver fredløs kunde skaffe sig frihed ved at dræbe 3 andre fredløse[2]). I anledning af Stefner Torgilssons kristendomsforkyndelse og færd blev det vedtaget, at

---

[1]) Hauks Landnáma k. 268; jfr. Þorst. þ. uxaf. Fms. III., 105—6 = Flat. I, 249 (teksten her hæntet fra Ldn.), Ldn. (1843) s. 334—35 (også en afledet kilde uden selvstændig værd), Þórð. hreð. (1860) s. 93—94 (også beroende på Ldn.). Jfr. *V. Finsen*: Fristat. Instit. og *K. Maurer*: Die Quellenzeugnisse. — Fra den ældre Ísl. bók antager jeg ikke, at efterretningen hidrører.

[2]) Ldn. (1843) s. 323.

frænder af en vis slægtskabsgrad kunde sagsøge den, der forkyndte den kristne tro[1]. 994 vedtoges det[2], at ingen kvinder eller mænd yngre end 16 år skulde kunne være rette sagsøgere efter en dræbt slægtning. På to steder i Grettiss. (s. 20. 141) hentydes der til særlige love, angående ejendomsretten til drivtømmer og om troldkyndige personers fredløshed (efter Grettes drab). Skapte siges[3] at have foranlediget en lov om tillysning af drab, »för var der herom den samme lov som i Norge« (ɔ: Ulfljotsloven). Det er tillige klart, at kristendommens indførelse krævede en gennemgribende ændring på flere punkter. 1006 blev holmgangen ved lov afskaffet, og vi kunde nævne et par love til. Fra den følgende tid (ɔ: efter 1030) kendes meget få nye love; i året 1057 blev der vedtaget nogle flere fastedage[4], og 1096 blev tiendeloven gennemført. Stadig ser vi, at det var livets krav, der gav stødet til forslag om nye love.

Disse islandske love, som ved år 1030 må anses at have opnået et ganske betydeligt omfang — hvilket også forudsættes af sagaerne, særlig Njála —, måtte nu gå fra slægt til slægt, fra mand til mand, ad den mundtlige traditions og undervisnings vej. Naturligvis var det da først og fremmest lovsigemændene, der måtte blive denne traditions bærere. Ligeså naturligt var det, at der blandt de mange hövdinger, særlig lovrettesgoderne, var flere, der særlig interesserede sig for lovgivningen. Det var jo dog noget, de så at sige hver sommer kom i en mer eller mindre stærk beröring med. I overensstemmelse hermed hører vi da gentagne gange mænd omtalte og nævnede som særlig retskyndige, som *lögmenn*, hvilket er det sædvanlige udtryk, eller *lögspakir menn*. Vi finder, at flere af disse mænd førte tilnavnet *spakr* 'den vise, dybsindige', der betegner de medfødte ævner til at tænke, gennemskue og granske (jfr. *fróði* om historikerne med deres tillærte kundskaber). Af lovkyndige kunde vi opregne en stor mængde med dette tilnavn, f. ex. Hroðgeirr (Ldn. 54. 303), Torstein surt (sst. 98), Gestr (sst. 137, Laxdæla 108), Ljótr (sst. 144—45), Torarinn

---

[1] Fms. I, 285.
[2] Eyrb. k. 38.
[3] Íslendingabók k. 8.
[4] Ldn. (1843) s. 323.

(sst. 186, Bandams., Grettiss.), Bjarne (sst. 291; Grettiss. 9), Hafr (Njála 131. 590), Móðólfr (sst. 493), Þiðrandi (sst.), Bjarni bóndi (Flóam.s. 160). Ósvífr kaldes *spekingr mikill* (Laxd. 106, jfr. 244), Ölvir (Reykd. 87), Óleifr hjalte (Egilss. 94); blandt disse vides flere at have været retskyndige, f. ex. Ósvífr, Gestr, Torarin osv., for ikke at tale om hin Bjarne, bedstefaderen til Markus Skeggjason, der siges at have været den kyndigste af alle, når undtages Skapte, eller, som han også kaldtes, Lögskapte[1]; Óleifr hjalte var fader til Torarin lovsigemand; her ser vi tilknytningen. Dernæst nævnes udtrykkelig flere retskyndige som Sámr (Hrafnkelss. 5, jfr. 11), Helge (Dropl.), Arnkell gode (Eyrb. 13), Halle (Vallalj. 155. 161. 167), Mörðr gige i Njála (jfr. Glúmss. 56) osv.[2] Ja, vi får flere oplysninger om, at de ældre retskyndige ligefrem underviste yngre opvoksende mænd i lovkyndighed; således meddelte Torstein på Borg den unge Gunnlaug undervisning deri[3]), Njáll den unge Torhall, Torgils Hölluson Gudruns og Bolles sön, Torleik[4]), osv.; til disse unge mænd hørte også den fra Njála så sörgelig bekendte Eyjolf Bölverksson. Hertil kan det föjes, at om Torgils Arason på Reykjahólar hedder det i Víga-Styrss.[5]), at han særlig forstod sig på at fremsige gridformularen og foretage andre retsforhandlinger (*lögskil*); jfr. Hafr i Grettiss. (s. 164). Ser man på de her fremdragne navne, viser det sig for det første, at de er spredte over hele landet, skönt syd- og vestlandet er rigest repræsenteret, og dernæst, hvad der her er af særlig interesse, at de hører netop til den ovenfor omtalte periode og svarer således ganske til de frode mænd ved 1100 og derefter. Der er ingen tvivl om, at det er disse mænd, som i forbindelse med goderne mest har bidraget til de islandske loves udvikling ved at foreslå og gennemføre lovændringer og nye love (*nýmæli*) for at supplere de ældre, ganske som det i Islbók (k. 4) hedder, at kalenderforbedringen »blev ført ind i loven (vedtaget som lov) ifølge Torkel månes og andre spake mænds råd«. Uagtet der vistnok særlig gærne var en ydre tildragelse, der gav

---

[1]) Bisk. I, 28.
[2]) Jfr. *K. Maurer*: Graagaas-art., *V. Finsen*: Aarb. 1873, s. 116—19.
[3]) Gunnl. 205.
[4]) Laxd. 212.
[5]) Isl. s. II, 378.

stødet til en lovændring, er der næppe noget i vejen for at tænke sig disse spake mænd som etslags teoretikere, der, af systematiske hensyn, søgte at fuldstændiggöre lovens enkelte afsnit og bestemmelser; en stor del af de mange enkelttilfælde, der tænkes at kunne indtræffe under processen og ved andre lejligheder, hidrører uden tvivl fra disse spake mænds selvstændige tænkning og teoretiske overvejelser.

I hovedsagen har den positive islandske lovgivning været afsluttet ved midten af det 11. årh. Men naturligvis blev man ved i den følgende tid at vedtage fornødne ændringer, og af sådanne kendes da også nogle, ligesom en sammenligning af lovhåndskrifterne klart viser dette. Også navnene på enkelte lovkyndige — foruden lovsigemændene — kendes. Men nogen principiel forandring i lovene er ikke foregået. Det er nu klart, at der af den ældste lov, Ulfljotsloven, ikke kan være meget, måske intet tilbage i dens oprindelige form. En hel række af lovbestemmelser fra det 10. årh. må nødvendigvis være gået ud; derfor er der intet mærkeligt i, at vi i sagaerne lejlighedsvis finder love antydede, der ikke stemmer med Grågåsen, men viser tilbage til en tid, der ligger forud for det 11.—12. årh. — således som det for Njálas — af *V. Finsen* —, for Eyrbyggjas — af *K. Maurer* — vedkommende er påvist. En af de sidste love af virkelig betydning — foruden Kristenretten — var uden tvivl biskop Gissurs tiendelov af 1096, der vistnok fra først af forelå i skreven form.

Til det foran bemærkede skal endnu tilföjes, at jeg kan ikke se rettere, end at *V. Finsen* har ret[1]), når han — imod *K. Maurer* — indskrænker sædvanerettens betydning for de islandske loves udvikling til det mindst mulige. Ved siden af den stadig virkende lovrette er der kun ringe plads for nogen anden retskilde.

[1]) Aarbøger 1873, s. 129 ff.

§ 2.

De skrevne love, Grågåsen.

Det blev bemærket, at tiendeloven vistnok fra først af har foreligget nedskreven; den blev foreslået og udarbejdet af biskop Gissur, Sæmund frode og Markus Skeggjason, der da var lovsigemand. Denne lov findes i bægge vore lovhåndskrifter, i Konungsbók som tillæg til det hele, i Staðarhólsbók som tillæg til Kristenretten[1]. Denne lov er det første led i en kirkelig lovgivning og beror tildels på den almindelige, pavelige kirkeret. Der gik endnu en del år, inden en almindelig skriftlig affattelse af lovene i deres helhed eller efter en större målestok blev foretagen, måske efter norsk forbillede[2]. Herom får vi den bekendte oplysning hos Are frode (k. 10), der lyder således: »Den første sommer, Bergtor [Hrafnsson] var lovsigemand [ɔ: 1117], blev det vedtaget som en ny lov, at vore love skulde nedskrives i en bog den følgende vinter hos Haflide Mársson efter Bergtors og andre dertil valgte spake mænds diktat og råd; de skulde göre alle de forslag til lovforbedringer, som de syntes vilde være heldigere end de gamle loves bestemmelser; de skulde fremsige dem [de således istandbragte love] i lovretten den følgende sommer [1118], og alt det skulde gælde som lov, der blev vedtaget af majoriteten af lovrettemændene. Det skete da, at da blev der skrevet Vígslóði [afsnittet om drab og sår osv.] og mange andre ting (*mart annat*) i loven, og det blev fremsagt (oplæst) i lovretten af gejstlige mænd den følgende sommer; det behagede alle godt [som det var], og ingen nægtede at gå ind derpå«. I denne særdeles velkomne og udførlige beretning er der kun ét, man må beklage som mangelfuldt, nemlig det summariske *mart annat;* her vilde vi gærne ønske, at den gamle Are havde haft en bestemtere angivelse. At hans ord er tilforladelige, er hævet over enhver tvivl; han var rimeligvis selv tilstede på hint mindeværdige alting 1118. Hos hövdingen Haflide Mársson, hovedpersonen i Hafliða saga ok Þorgils (se foran s. 553—55), på gården Bredebolstad i Vestrhóp (Hunavats syssel), vinteren 1117—18, foregik da den første kodifikation af de islandske

---

[1]) Jfr. Dipl. Isl. I, 70—162, hvor den findes aftrykt efter de vigtigste hdskrr.

[2]) Jfr. *G. Storm*: Arkiv II, 175.

fristatslove i forbindelse med en drøftelse og revision af dem, og denne har uden tvivl været grundig nok. Selve lovsigemanden og flere andre retskyndige har arbejdet derpå en hel vinter under medvirkning af skrivekyndige gejstlige. Der var god tid og god lejlighed til at udrette meget. Det er denne første lovbog, der plejer at kaldes *Hafliðaskrá* (navnet er ikke gammelt[1])), jfr. *lögskrá*, der dog kun findes i norsk[2]). Det er hovedsagelig denne lovbog, hvortil der vistnok sigtes i den 1. grammatiske afhdl. fra omtr. 1140, når det her hedder (s. 19): »eller man optegner sine love hvert folk på sit sprog«, jfr. det følgende: »for at det kan blive lettere at skrive og læse, som det nu er almindeligt også her i landet, både love osv.« (s. 20)[3]).

Desværre har man ingen midler til bestemt at angive denne første samlings omfang og udførlighed. *V. Finsen* har udtalt den mening, at den ikke har haft et synderligt omfang; dette er dog ikke så sikkert. Den nærmest liggende slutning af Ares ord er den, at det har været en ganske betydelig del af lovene, samlingen har indeholdt. *Mart annat* går tydelig på de »mange andre« afsnit, den bestod af. Bortset fra en Kristenret, der sikkert ikke fandtes i den, kunde man med fuld ret slutte, at samlingen havde indeholdt de fleste andre afsnit, vi kender fra Grågåsen. Hvad Kristenretten angår, skulde det ikke vare længe, inden også den blev forfattet og nedskreven. Det skete i biskopperne Torlak Runolfssons og Ketils tid, idet disse »efter samråd med Sæmund og mange andre gejstlige mænd satte den kristenret«[4]), som findes i vore lovhåndskrifter; men det hedder tillige, at dette skete ifølge ærkebiskop Assers initiativ eller råd (*at ráði*); i Hungrvaka tillægges fortjænesten hovedsagelig Torlak. Men det er höjst rimeligt, at tanken om en skreven Kristenret allerede er opstået vinteren 1117—18, men at udarbejdelsen deraf overdroges eller overlodes kirkens höjeste autoriteter. Torlak blev netop viet til biskop af Asser 1118. At Kristenretten først blev færdig efter 1122 (da Ketill

---

[1]) *Skrá*, egl. et stykke skind, har man i den første skrivetid på Island brugt om skindblade og skindbøger.

[2]) Kgsjá 66, NgL. I. 448.

[3]) Jfr. Hungrvaka k. 1.

[4]) Grág. I a, 36. II, 45—46.

blev biskop), må have berot på omstændighederne. At den har foreligget færdig kort efter dette år, må anses sandsynligst.

Af Hafliðaskrá har man sikkert haft flere afskrifter. I løbet af det 12. årh., da forfatterskabet og skrivelysten stod i sin fulde blomst, har man efterhånden istandbragt flere samlinger af lovene, — de nye ændringer og love gjorde dette ønskeligt —, flere håndskrifter af mere eller mindre selvstændigt værd. Nu blev Kristenretten optagen deri og andre afsnit, der mulig har manglet i Hafliðaskrá. Fremdeles blev nye ændringer optagne og indsatte på deres sted; det er disse, hvortil der sigtes ved de navnlig i Staðarhólsbók hyppig (omtr. 90 gange) forekommende marginalhenvisninger *nym.*, *n̊* (ɔ: novella). I Staðarh.bók fordeles de således på de enkelte afsnit: 12 i Krist. l. þáttr, 6 i Erfðaþ., 18 i Ómagabálkr, 13 i Festaþ., 28 i Um fjárleigor, 10 i Vígslóði, og endelig 4 i slutningen af Landabrigðisþ.[1]). Denne fordeling har sikkert sin betydning — de fleste findes i Ómagab. og Um fjárleigor —, men det er ikke stedet her at komme nærmere ind på dette. Til de omtalte, efterhånden udarbejdede håndskrifter sigtes der uden tvivl i det mærkelige sted i Lögréttuþáttr[2]), der lyder således: »Det er og fastsat, at det skal være lov her i landet, som står i håndskrifterne. Men dersom håndskrifterne ikke stemmer overens, skal det gælde, som står i de håndskrifter, som biskopperne ejer. Er der endvidere uoverensstemmelse mellem deres håndskrifter, skal det af dem tages tilfølge, som med flere ord omhandler det punkt, hvorom spörgsmålet mellem parterne drejer sig. Men dersom bægge håndskrifter er lige udførlige, men dog uoverensstemmende, skal det håndskrift gives fortrinnet, som er i Skalholt. Det skal alt gælde, som findes i det håndskrift, som Haflide lod skrive, medmindre en forandring er gjort senere, men af andre lovkyndiges fremstillinger skal ene det gælde, der ikke står i strid med Haflides håndskrift, og skal alt det gælde (ɔ: af andre lovkyndiges håndskrifter), som fattes i Haflides håndskrift eller (i hine håndskrifter) er tydeligere.«

Vi ser for det første heraf, at der har været et eksemplar af lovene ved hvert af bispesæderne; desuden har lovsigemanden

---

[1]) Jfr. listen i Grágás III, 572—75.

[2]) Grág. I a, s. 213, oversættelsen 212—13 (der her er benyttet).

naturligvis sit. Der synes også at forudsættes, at andre, d. v. s. private, samlinger skulde gælde ved siden af hine, ligesom mere officielle bøger, dog med visse indskrænkninger. Störst betydning tillægges der åbenbart Haflides eget håndskrift, eller den første samling af lovene, og den betegnes som endnu almindelig kendt og benyttet. Stedet kan af denne grund sikkert ikke være yngre end fra omtr. midten af det 12. årh. Vi lægger tillige særlig mærke til, at de forskellige håndskrifter omtales som mulig indbyrdes uoverensstemmende, fornemmelig dog kun i udførlighed (ordmængde), men dog også med hensyn til det reelle indhold, og der er truffet nærmere bestemmelse om, i hvilken grad de mere private samlinger skulde gælde eller betyde som efterrettelige. Det er åbenbart disse »gamle lovbøger«. hvortil der etsteds i Grågås sigtes.[1])

Både af dette sted og andre omstændigheder fremgår det klart, at man i den sidste halvdel af det 12. årh. har haft flere lovsamlinger, og der er lige så lidt tvivl om, at de fleste af disse har været private mænds, især juristers optegnelser, dels efter ældre håndskrifter, dels efter hvad de selv kan have lært udenad af lovsigemænds oplæsning, det praktiske liv, eller andre retskyndige folk. Allerede heraf er det ligeledes klart, at håndskrifterne måtte komme til at være indbyrdes afvigende, hvad det anførte sted også forudsætter. Ikke desto mindre er det en given sag, at indholdet må have været omtrent ens indenfor de enkelte afsnit, samt at Hafliðaskrá må have dannet grundlaget for dem alle. Endelig er det ikke nødvendigt at forudsætte, at alle afsnit stadig har været samlede i én bog. Alt dette bestyrkes tilfulde af de håndskrifter og brudstykker, der endnu er i behold.

Der er da for det første de to hovedhåndskrifter Konungsbók, 1157, fol. i gml. kgl. saml. i det kgl. bibliotek, udgiven med dansk oversættelse 1852—70 af V. Finsen, Staðarhólsbók, AM 334. fol., udg. 1879 af samme; i det følgende betegnes de ved K og S. Dernæst er der vigtige brudstykker, især det ældgamle brudstykke AM 315 D, fol. fra c. 1150 eller noget senere; 315 C, fol. fra c. 1260 og 315 B, fol. fra det 13. årh. — alle udgivne i Finsens udgave af K, 315 C også i Grágás III. 490 ff. Hertil kommer en del brudstykker, indeholdende enkelte afsnit, særlig Kristenretten,

[1]) Staðarhólsbók s. 101.

hvorom der i det hele kan henvises til Grágás III, hvor alt, hvad der er af vigtighed, findes trykt tilligemed en nöjagtig fortegnelse over håndskrifterne, en synoptisk oversigt over deres indhold m. m., samt endelig et fortrinligt juridisk ordregister med forklaringer.

Disse love plejer at kaldes Grágás, og således vil de også her blive kaldte. Det er ganske vist bevist, at denne benævnelse er tillagt disse samlinger ved misforståelse, idet navnet på en gammel norsk lovbog, der knyttes til Magnus d. gode, er blevet overført på de islandske fristatslove i en tid, da man var ganske uklar over de gamle historiske forhold, særlig forholdet mellem Island og Norge[1]). Det vil fremgå af det følgende, hvor rigtigt det er at betegne de love, der indeholdes i disse håndskrifter, med et fælles navn.

Konungsbók indeholder følgende hovedafsnit: 1, Kristinna laga þáttr, 2, Þingskapaþ., 3, Vígslóði, 4, Baugatal, 5, Lögsögumannsþ., 6, Lögréttuþ., 7, Arfaþ., 8, Ómagabálkr, 9, Festaþ., 10, Landbrigðaþ., 11, Um fjárleigur, 12, Rannsóknaþ., 13, Um hreppaskil, hvortil föjes forskellige usammenhængende kapitler og endelig Tíundarlög (Um tíundargjald). Alle disse navne findes i håndskriftet som overskrifter undt. 1, der findes inde i selve teksten, 7, der er dannet af udgiveren, og 9, der er hæntet fra Staðarhólsbók. Af dem er 1, 2, 5, 6, (7), 9, 10, 12, i alt 7 (8) dannede ved hjælp af ordet *þáttr,* ɔ: afsnit; da dette netop findes i det ældste brudstykke, har vi sikkert her med en oprindelig betegnelse at göre, ganske svarende til benævnelsen på en lille saga eller sagaafsnit; der er gennem det taget sigte på loven som en helhed, og det er i så henseende vigtigt, at det netop findes inde i Kristenretten; det hidrører uden tvivl fra dens forfattere selv. Foruden de ganske almindelige benævnelser 11, 13 og 14 (*um* . . .) er der specielle navne på 3, *Vígslóði*[2]), hvortil 4, *Baugatal,* »Ringopregningen« ɔ: bøders opregning, slutter sig. Endelig er 8 afvigende fra alle de andre, idet vi her, mærkværdigt nok, finder den ellers i Norge og Sverrig så almindelige betegnelse for et afsnit i en

---

[1]) Jfr. *V. Finsen*: Forerindring til Staðarhólsb. XXVI—IX, *K. Maurer*: Graagaas.

[2]) Om ordets betydning: »Drabsfølger« se *K. Maurer* i Arkiv f. nord. fil. V, 98—108.

lovbog, nemlig *bǫlkr, bálkr.* Denne afvigelse ved jeg ikke at forklare, så meget mindre, som det tilsvarende afsnit i de norske love ikke hedder så. Vi vil senere vende tilbage til de enkelte afsnit.

Staðarhólsbók består af følgende afsnit: 1, Kristinna laga þ., 2, Erfðaþ., 3, Ómagabálkr, 4, Festaþ., 5, Um fjárleigur, heri også Um hreppaskil, 6, Vígslóði, 7, Landabrigðisþ. Af disse navne findes 1, 2 og 7 kun inde i teksten, 6 i registret over kapitlerne (*Upphaf vígsloða*). Der findes nemlig et sådant foran afsnittene 4—7, derimod ikke foran 1—3, hvilket kunde tyde på forskellige originaler. Vi vil i det følgende se, at de enkelte afsnit indeholder endel uvedkommende stof.

Hvad brudstykkerne angår, indeholder 315 D begyndelsen af Landbrigþarþotr (sål.), 315 C endel af Rannsóknaþ., 315 B forskellige usammenhængende kapitler (nye love) hørende til forskellige afsnit. De to første er de vigtigste.

Allerede denne overfladiske indholdsangivelse viser, at de to hovedhåndskrifter er indbyrdes temlig afvigende, idet forskellige afsnit i K mangler i S, medens andre er ordnede anderledes, og i det rækkefølgen er noget forskellig; K's afsnit er i S's rækkefølge således: 1, 6, 2—4, 7, 5, idet 6 er kommet foran 2 og 7 foran 5; en nærmere undersøgelse af teksten vil i forbindelse hermed hurtig vise, at der ikke er tale om, at det ene skulde være en afskrift af det andet, altså ikke om et direkte afhængighedsforhold. Angående hele denne sag har der været udtalt afvigende meninger, idet *K. Maurer* meget stærkt har betonet uligheden og det i den grad, at han betragter det som umuligt, at den samme tekst ligger til grund for bægge håndskrifter[1]), og ham følger *v. Amira*[2]). Maurer formulerer sin opfattelse således: »Af alt dette må nødvendigvis sluttes, at de hidhørende håndskrifter ikke simpelt hen er forskellige gengivelser af en og samme retsbog, men at de udgör indbyrdes uafhængige samlerarbejder, der blot har opnået en vis overensstemmelse, fordi de for största delen øste af fælles kilder«. Herimod har *V. Finsen* gjort gældende, at der trods al ulighed er en

[1]) Graagaas s. 64, særlig 90—92, De nordgerm. retskilder s. 80—81.
[2]) Se f. ex. Grundr. der germ. phil. II, 2 s. 101.

get væsenlig overensstemmelse tilstede. Han udtaler[1]: »Vi ger imidlertid, at der . . . i virkeligheden er en enhed imellem [håndskrifterne]. . . . Det har en overvejende betydning, at virkeligheden — hvilket straks påtrænger sig læseren — stor del bestemmelser, som er ordret eller omtrent ordret e i håndskrifterne, der således har en fast, fælles kærne. er er ikke tale om samlinger fra forskellige tidsaldere, eller produkter, hvor afvigende synspunkter eller retsopfattelser gör sig gældende. . . . Vore håndskrifter af Grågåsen bör derfor rettelig betegnes som recensioner af et i hovedsagen ensartet materiale, og der må i det hele og store anses at være en væsenlig enhed mellem de forskellige håndskrifter«. Som man ser, er dette omtrent det modsatte af Maurers mening. I øvrigt har V. Finsen, så vidt mig bekendt, ikke nöjere bestemt forholdet mellem de to hovedhåndskrifter[2]). Derom er imidlertid bægge de lærde forfattere enige, at disse er private mænds optegnelser og samlinger, ikke de officielle lovbøger, der foran er omtalte. Det anførte sted af Lögréttuþ. viser netop, at de ikke er det. Af indholdet selv fremgår dette i øvrigt på det klareste.

Hvad nu hele dette spörgsmål angår, må jeg atter her ganske slutte mig til V. Finsens opfattelse, idet jeg, efter at have sammenlignet de to håndskrifter ord for ord, dog går et skridt videre end han. Det er ikke nok med, at hele afsnit, kapitel efter kapitel, stemmer, som V. Finsen har udtalt, ordret eller omtrent ordret med hinanden, hvilken lighed det forekommer mig, at Maurer har undervurderet, — men ligheden og overensstemmelsen omfatter endogså ord og ordformer af en sådan art og beskaffenhed, at der nødvendigvis må ligge en fælles skreven tekst til grund, med andre ord: bægge håndskrifter er delvis afskrifter af samme grundhåndskrift eller af søsterafskrifter af et sådant. Hele sider kunde fyldes med udtryk og vendinger samt ortografiske ejendommeligheder, der beviser dette og ikke eller meget vanskelig kan forklares anderledes. Enhver kan ved sammenligning overbevise sig om rigtigheden heraf; der er her ikke plads til en vidtløftig påvisning. Jeg skal kun göre opmærksom på, at aksenter tit og ofte findes

---

[1]) Forerindring til Stað. s. XXVII—VIII.

[2]) Jfr. dog Grág. III, s. XX—XXI og XXX—XXXII.

meget væsenlig overensstemmelse tilstede. Han udtaler[1]: »Vi antager imidlertid, at der . . . i virkeligheden er en enhed imellem dem [håndskrifterne]. . . . Det har en overvejende betydning, at der i virkeligheden — hvilket straks påtrænger sig læseren — findes en stor del bestemmelser, som er ordret eller omtrent ordret stemmende i håndskrifterne, der således har en fast, fælles kærne. . . . Der er ikke tale om samlinger fra forskellige tidsaldere, eller om produkter, hvor afvigende synspunkter eller retsopfattelser gör sig gældende. . . . Vore håndskrifter af Grågåsen bör derfor rettelig betegnes som recensioner af et i hovedsagen ensartet materiale, og der må i det hele og store anses at være en væsenlig enhed mellem de forskellige håndskrifter«. Som man ser, er dette omtrent det modsatte af Maurers mening. I øvrigt har V. Finsen, så vidt mig bekendt, ikke nöjere bestemt forholdet mellem de to hovedhåndskrifter[2]). Derom er imidlertid bægge de lærde forfattere enige, at disse er private mænds optegnelser og samlinger, ikke de officielle lovbøger, der foran er omtalte. Det anførte sted af Lögréttuþ. viser netop, at de ikke er det. Af indholdet selv fremgår dette i øvrigt på det klareste.

Hvad nu hele dette spörgsmål angår, må jeg atter her ganske slutte mig til V. Finsens opfattelse, idet jeg, efter at have sammenlignet de to håndskrifter ord for ord, dog går et skridt videre end han. Det er ikke nok med, at hele afsnit, kapitel efter kapitel, stemmer, som V. Finsen har udtalt, ordret eller omtrent ordret med hinanden, hvilken lighed det forekommer mig, at Maurer har undervurderet, — men ligheden og overensstemmelsen omfatter endogså ord og ordformer af en sådan art og beskaffenhed, at der nødvendigvis må ligge en fælles skreven tekst til grund, med andre ord: bægge håndskrifter er delvis afskrifter af samme grundhåndskrift eller af søsterafskrifter af et sådant. Hele sider kunde fyldes med udtryk og vendinger samt ortografiske ejendommeligheder, der beviser dette og ikke eller meget vanskelig kan forklares anderledes. Enhver kan ved sammenligning overbevise sig om rigtigheden heraf; der er her ikke plads til en vidtløftig påvisning. Jeg skal kun göre opmærksom på, at aksenter tit og ofte findes

[1]) Forerindring til Stað. s. XXVII—VIII.
[2]) Jfr. dog Grág. III, s. XX—XXI og XXX—XXXII.

over den samme vokal på det samme sted (jfr. et så sjældent ord som *huáte* ens i bægge); der findes en så sjælden skrivemåde som *sec* (= *sik*) på samme sted i K og S (I b 100 = S s. 437), *sciptissens* (med c, ss, e, K I b 6 = S 110), *fremmi* (K I a 225 = S 69), *gøʀ* (K I a 178 = S 348), *einigar* (K I b 57 = S 188) osv., osv. Jeg anfører dette blot som nogle få eksempler.

Overensstemmelsen i teksten er, som antydet, ikke lige stór overalt eller i alle afsnit, hvilket kommer af den forskellige måde, afskriverne har behandlet originalteksten på, idet de hver for sig har bearbejdet og interpoleret den efter indbyrdes forskellige håndskrifter. Særlig lærerigt er det at sammenligne et afsnit som Arfa-(Erfða-)þáttr, hvor teksten så at sige helt igennem er ordret overensstemmende, dog med nogle afvigelser. For nemheds skyld vil vi her holde os til k. 118—21 i K = k. 56—63 i S. Overensstemmelsen i forbindelse med fælles ortografiske ejendommeligheder gör forholdet utvivlsomt. Vi må se lidt nærmere på afvigelserne.

Begyndelsen er i S endel kortere, idet afskriveren ikke har fundet det nødvendigt, stadig at gentage ordene: *nú er eigi hann* (*hon*) *til,* som findes i K. I S er den lille sætning i K s. 224_{19}-$_{20}$ (ikke en hel linje) flyttet til noget foran (l. 3 i K) og de små stykker om *bæsingr* og *vargdropi* (sst.) er i S omstillede, rimeligvis blot ved et öjebliks fejltagelse (aberrationsfejl); de begynder bægge ganske ens. Ks ordning synes mig den mest logiske. Endelig findes der skrivefejl af den sædvanlige art, som at en kort sætning er oversprungen, hvortil jeg regner ordene *ok andaz at scipe* K, k. 120 beg., der er udfalden i S. Til gengæld mangler i K sætningen *oc* — *hann* S 65_4, ligeledes ordene *þeir* — *kalla* S 77_6-$_7$. I K er fremstillingen øverst s. 220_2 noget kortere end i S. — Vi kommer nu til de betydeligere afvigelser. I K 222_{13}-$_{15}$ findes en kort sætning, der står i S k. 73, s. 98_8-$_9$. Men det er klart, at den på ingen af stederne, mindst dog i S, rigtig passer i sammenhængen. Der gives kun én forklaring herpå — men den har også en hovedbetydning — nemlig, at bægge afskrivere har optaget den efter et andet håndskr. end grundhåndskriftet og indsat den i deres afskrift; det er da kun naturligt, at de indsatte den hver på sit sted. Dette genfindes nu atter og atter. K 225_2-$_{10}$ findes to sætninger, der genfindes i S på to forskellige steder s. 99 og 77. Den første handler om en tiggerfødt mands arveberettighed, den anden om en landstrygers retløshed. Æmnet er i bægge nærbeslægtet. Teksten i S (s. 69), der svarer til K (l. c.) er

særdeles vel sammenhængende og logisk, så at det af denne grund er sandsynligt, at sætningerne er indsatte i K. I S er den første indsat i et særligt kapitel, der dog ikke passer videre godt til omgivelserne, medens den sidste findes på et ret heldigt sted, (k. 63 handler om tiggerarv), men den omstændighed, at den findes i kapitlets slutning, kunde tyde på, at den var senere tilföjet. Forklaringen bliver den samme som för. — Samme side i K l. $_{20}$-$_{3}$ findes atter en sætning, der genfindes i S k. 72 (s. 96$_{11}$-$_{13}$); den passer slet ikke i Ks sammenhæng; men den passer heller ikke i Ss, der her handler om noget ganske andet end den. Sagen er den, at sætningen — og i øvrigt det foranstående stykke (l. $_{1}$-$_{11}$) — er ukritisk indsat her efter et andet håndskrift. Dette er noget, vi ofte møder i S. I K s. 220—21 findes endvidere et stykke, der ikke er skrevet fuldtud — af sådanne findes der overhovedet mange i K, langt færre i S —; det genfindes i S k. 62 slutn. (s. 76 nederst). I K passer det for så vidt som æmnet er beslægtet; ikke desto mindre er det klart, at det er et indskud I S består hele kapitlet, hvor det står, af usammenhængende stykker, der i K findes spredt. — Slutningen af k. 118 (s. 227$_{3}$-$_{7}$) er udførligere i S (s. 71), men meningen er dog den samme; S synes her noget yngre. Vi har her eksempel på, hvad der hentydes til i de fra Lögréttuþ. anførte ord om håndskrifterne. Samme kapitel slutter med et uudskrevet stykke, der står i S (s. 71—72). K. 120 er i slutningen noget afvigende fra S k. 61, men herom nærmere i det følgende. Her findes også et uudskrevet stykke i K, der ikke kan udfyldes efter S, samt et andet, der kan udfyldes. Desuden findes andre sådanne s. 220, 222$_{11}$-$_{13}$, 224$_{1}$-$_{2}$.

Lad os nu se på S, for så vidt som der er noget særligt derved, der ikke allerede er omtalt. Her finder vi da i k. 59 (s. 70) et par stykker (l. $_{5}$-$_{11}$), hvoraf det første er en tillægsbestemmelse til det foranstående, der svarer til K s. 226$_{9}$-$_{11}$ om bigami i Norge. Her kunde man formode, at disse småstykker ved uagtsomhed var oversprungne (på grund af en homöotelevti i originalen). S s. 71$_{14}$-$_{25}$ findes 3 småstykker, hvoraf det første i K skulde have stået s. 227$_{7}$, men findes s. 245$_{5}$-$_{8}$ og her i en noget fyldigere form. I S er det en dublet, for det første af, hvad der står höjere oppe på samme side (l. $_{6}$-$_{8}$), og dernæst findes det atter i k. 71 (s. 95 øverst). Det findes altså i alt 3 steder, hvoraf ét havde været nok. Det andet stykke, der findes i K i slutningen af Arveretten (s. 250), er ligeledes en dublet af hvad der med nogen variation i fremstillingen findes i k. 71; noget tilsvarende findes også i k. 62.

Det 3. stykke — jfr. K 245_{22} —, har ligeledes noget tilsvarende to andre steder, der selv kun er gentagelser af hinanden. I k. 61 (s. 74_{14}—75_{8}) står et par stykker, hvoraf det første genfindes i K k. 249 (b s. 198) inde i et selvstændigt kapitel om »østmænds« arv — det sidste findes ikke i K —; atter her beror dette på lån fra et forskelligt håndskrift. I slutn. af k. 61 findes et stykke, der står i K k. 249 (s. 198) og danner en fortsættelse (dog ikke ganske umiddelbart) af den første. Endnu findes der i det her behandlede afsnit i kap. 73 en dublet til det 2. stykke i k. 56; k. 57 beg. findes gentaget i k. 66 slutn.; det lille stykke s. 65—66 i samme kapitel beg. (st. c); stykke a s. 68 ≠ stykke b s. 98 og så videre (se udgaven). Sådanne gentagelser findes yderst sjælden i K.

Blot sammenligningen af disse få kapitler bringer, efter min mening, klarhed over forholdet, ti vi vil genfinde det samme, som vi her har påpeget, i alle de andre afsnit. Grundteksten er den selvsamme — for det meste ordret stemmende — i bægge håndskrifter. Afvigelserne beror på, at bægge håndskrifter er interpolerede efter et andet (andre) håndskrift(er), S dog stærkest. S udmærker sig ved idelige gentagelser af det samme, dels ordret, dels i noget forskellig form, således at der fremkommer dubletter (ja tripletter) i et stort antal; skriveren har fra forskellige håndskrifter samlet disse og indsat dem uden at mærke, at han havde skrevet det samme för, eller uden at bryde sig derom; hvor der var afvigelser i ord, har han måske endogså ikke været klar over, om der ikke også var en meningsforskel tilstede[1]. Vi finder med andre ord — særlig i S — den selvsamme ukritiske samling og ophobning af stof, som vi genfinder i historiske værker fra det 13. årh.; vi genfinder den samme litterære sans eller usans og samme ukritiske fremgangsmåde. Gennemgående er teksten bedre, mere vel ordnet og på et ældre standpunkt i K; dog kan der i K findes eksempler på at ældre og yngre bestemmelser er optagne, i S findes det hyppig. På den anden side findes der i S, i visse afsnit, stykker og kapitler af en overordenlig gammel karakter og affattede i et meget gammelt sprog, der ligefrem virker afstikkende; det er fordi afskriveren her har benyttet et af de ældste håndskrifter, vi

---

[1]) I enkelte tilfælde kan disse dubletter forklares af, at de kunde passende (og burde) stå i to forskellige afsnit.

kan påvise, og som sikkert ikke var yngre end fra den første halvdel af det 12. årh. Ja, jeg er kommen til at tænke på, om vi ikke i disse stykker og kapitler havde selve Hafliðaskrá. De burde samles og kritisk undersøges; de er forholdsvis meget lette at udskille, fordi sproget er så ejendommeligt, og de mangler i K. I de partier, der er særlig afvigende i K og S, beror afvigelserne på, at bægge håndskrifter med grundteksten kombinerer andre afskrifter, eller i undtagelsestilfælde går tilbage til helt forskellige grundhåndskrifter. Der er nemlig ingen grund til at antage, at alle afsnit fandtes samlede i et og samme håndskrift. Når der findes uudskrevne steder i K — og disse findes hyppigere i visse afsnit end andre — kommer det ikke deraf, at afskriveren havde disse stykker i en anden bog, — ti han kan falde på, som för bemærket, at skrive dem fuldt ud senere; forklaringen (jfr. *K. Maurer)* er den, at hans original på disse steder også var forkortet; det sidste fuldtudskrevne sted beror i så fald på benyttelsen af et forskelligt håndskrift. Vi ser således, at fremgangsmåden i K og S er omtrent den samme; kun går, som bemærket, S langt videre i sin håndskrift-kombination. — Der er her hele tiden blevet talt om Ks og Ss afskrivere. Det er muligt, at det dog ikke er netop disse håndskrifters istandbringere, der har foretaget disse sammenstøbninger, men at K og S kun er direkte afskrifter af ældre. Men dette bevirker ingen ændring i opfattelsen. Den sidste redaktion kan i hvert fald ikke være ældre end fra det 13. årh.s anden fjærdedel, idet lovændringerne om ægteskabsgrader fra 1217 er optaget i K og Torlaksmesse fra 1237 i S. Men de til grund liggende håndskrifter — og om sådanne er der her ene og alene tale, ikke tillige om optegnelser efter mundtlige meddelelser — stammer alle fra det 12. årh. I disses tekst var det jo let at indsætte enkelte nye love fra det 13. årh.s begyndelse.

Vi skal nu gennemgå ganske kort de enkelte afsnit, hvert for sig.

Kristenretten findes i mange håndskrifter (Grág. III) foruden i K og S; den er lidt forskellig i disse, men undersøgelsen heraf hører ikke hid, afvigelserne beror for det meste på senere ændringer. Således som Kristenretten foreligger i K—S, må den anses for at være i alt væsenligt identisk med den oprindelige. Hvilken kristen ret, der har gældt på Island för omtr. 1120, får vi

Det 3. stykke — jfr. K 245_{22} —, har ligeledes no… …et hedder, »at Issteder, der selv kun er gentagelser af hinand… …en ret, således som står et par stykker, hvoraf det første gen… Men denne ret var ikke i et selvstændigt kapitel om »østmær… findes i K i det hele taget K —; atter her beror dette på … end i S. Allerede begyndel- af k. 61 findes et stykke, … er ægtere end Ss: »I vore fortsættelse (dog ikke ga… Sætningerne er i S undertiden der i det her behand… yngre bestemmelser (f. ex. k. 5 beg.) k. 56; k. 57 beg. … i hovedsagen er i overensstemmelse med —66 i samme … siger sig selv, ikke mindst eftersom ærke- så videre (s… at göre; vi finder da også fremmede. isl.

Blo… bestanddele, som når der (S s. 43, K s. 34) menin… hjorte.., samt skovbjörne. Trangen til disse vi b… dog mulig være opstået i selve landet. — Den se… slutter i K med kap. 17, i S med k. 35. Men … interpoleret dels med stykker, der ikke ellers findes i S er teksten … (f. ex. i k. 2 osv.), dels med dubletter[1]). Til Krist. föjes i K to kapitler (18—19) om ægteskabsgrader (ɔ: loven fra 1217!) og tidsregning, der indeholder ældgamle bestemmelser. Det sidste kapitel slutter med den mærkelige bestemmelse om nye love. I S følger for det første hele tiendeloven, k. 36—46, omtrent i samme form som i K (k. 255—60). Kap. 47—55 indeholder forskellige bestemmelser af kirkeretslig art, der for störste delen genfindes i de bagest til K tilföjede kapitler (jfr. udgavens henvisninger) og da som oftest ordret stemmer med disse. Vi træffer atter her det samme skriftlige grundlag. De to sidste kapp. i S er kun dubletter af et par tidligere steder i tiendeloven. Den sidste del af k. 53 findes kun her; dette stykke er en løst vedföjet vidneformular. I det hele har S en forkærlighed for formularer, af hvilke adskillige indsættes.

Þingskapaþáttr, kun i K. Kun enkelte bestemmelser findes spredt i S (K s. 41. 58. 60). Dette afsnit slutter egenlig med k.

¹) I k. 5 findes det samme to gange: stykke a s. 5 findes forkortet i st. c; k. 7 begynder med en bestemmelse, der står i strid med beg. af k. 8; resten af kap. findes ikke andre steder undt. slutn. I k. 14 (s. 19 med.) findes et langt stykke, der ellers ikke forekommer, men det beg. dog ganske som k. 10; k. 20—23 er interpolation; 21 er kun et udtog af k. 25. osv.

47 (s. 83). Hvad der så følger (k. 48—85) handler (tildels dublet-is jfr. f. ex. 48—50 med 62) om forskellige beslægtede æmner som ansdom og fjörbaugsmænd (k. 49—55), om vårting (56—59; dubl.) fredløshed i almindelighed (60), leið (61), resten k. 62—85 om elligt, deraf endel dubletter og enkelte ting, der egenlig hentil tingsordningen. I k. 73 henvises til lovsigemanden Ulf-(1108—16) angående skovgangsmænds hjælp. 78—82 findes . S 232—44, 83 i 247 og 274.

Vígslóði findes både i K og S; men i K mangler to blade (se udg. s. 185). Det hele hører sammen med undtagelse af det sidste kap. i K (112), der intet har med afsnittet at göre og som genfindes i S i Festaþ. k. 161. I S findes her både Griðs- og Trygðaformularen; i K står de bagefter Baugatal (se nedenfor). I det hele og store er teksten identisk, og her findes flere fælles ortografiske egenheder. I begyndelsen findes dog en del afvigelser, idet enkelte stykker er noget omstillede, men K står gennemgående på et ældre, mere logisk standpunkt. Her findes en ualmindelig mængde steder, der er ufuldstændig skrevne, i K, hvoraf nogle kan udfyldes efter S. I S findes en stor mængde interpolerede stykker, der ikke findes andre steder og usædvanlig mange dubletter[1]). Ingensteds mærkes bedre kombinationen af håndskrifter end her, og her er mange formularer indførte. Her findes også de för omtalte særdeles gammeldags stykker i et stort antal. Af dette er det klart, at der ikke kan være tale om, at vi i K eller S skulde have Vígslóði i den form, dette afsnit havde i Hafliðaskrá.

Baugatal slutter sig nær til Vígslóði; det findes kun i K (k. 113), men det forudsættes også af S (s. 333). Om dette afsnit har allerede *Baldvin Einarsson* udtalt, at det måtte høre til Grågåsens allerældste dele, og heri har han uden tvivl ret. *v. Amira* har deri villet se overensstemmelser med Frostatingsloven[2]). Det er helt igennem af stor interesse. I sin utrykte retshistorie (s. 1123) har Finsen udtalt, at stykke 200_{28}—201_{17} er et indskud i den oprindelige tekst, fordi det ikke skulde være islandske forhold, det tog sigte på. Det må indrömmes, at indholdet mere er norsk, men

[1]) F. ex. k. 274 slutn.. k. 316—21 (for största delen), 323 sl., 325, 343—44 (for största delen) osv. — for ikke at tale om at *búakvöð* findes to gange, — indholdsreg. XXIII og XXVIII.

[2]) Germania N. R. XX.

hvorvidt det er et senere indskud, forekommer mig meget tvivlsomt. Til dette afsnit slutter sig, som för bemærket, i K formularerne for Grið og Tryggðir[1]), der i S findes i slutningen af Vígslóði og her i forskellige variationer, den første i 4, den sidste i 2. Af Griðformularerne er den første og sidste i S ikke islandske, men norske, og det samme gælder om Ks Griðamál, der er ganske identisk med Ss; det samme gælder Ks Tryggðamál. De stammer fra det samme håndskrift. Det er höjst usandsynligt, at man nogensinde skulde have brugt de rent norske formularer på Island. Det er atter her lysten til at samle alt, der har været rådende, især for Ss vedkommende. De formentlig islandske formularer findes altså kun her. At der også ellers findes enkelte, men ganske få interpolationer indeholdende norsk ret, er vist[2]).

Lögsögumannsþ. og Lögréttuþáttr findes kun i K og indeholder en velordnet fremstilling af lovsigemandens virksomhed og stilling samt lovrettens indretning og virksomhed.

Arfa (Erfða-) þáttr både i K og S er omtalt i det foregående. Det er omtrent ganske ens i begge håndskrifter og beror på et og samme grundhåndskrift.

Ómagabálkr, både i K og S. Herom gælder omtrent det samme som det foregående afsnit. Der ligger en fælles tekst til grund, men både K og S interpolerer denne efter andre håndskrifter; de divergerer derfor her mere end ellers. I S findes de sædvanlige dubletter[3]).

Festaþáttr, både i K og S. Også her er der en overvejende lighed tilstede i bægge håndskrifter. I K er mange stykker uudskrevne, hvoraf nogle findes senere skrevne fuldt ud; dette beror på en kombination af to håndskrifter (jfr. k. 163 beg. med k. 144 s. 30). Med k. 163 i K og 173 i S er afsnittet endt. Hvad der herefter følger, er det uvedkommende, nemlig i S to kapitler (174—75) om ulovligt udlån og riden af heste, der genfindes i K (fortsættelsen) k. 164; endelig følger i S et kapitel (176) om betalingstermin, hvilket også har noget tilsvarende i K, men på for-

---

[1]) Jfr. Grettiss. og Heiðarv.s.; Isl.s. II, (1847).

[2]) Se herom *V. Finsen* Aarbøger 1873, s. 114 anm.

[3]) F. ex. sammenligne man blot beg. af k. 90 (= K) med stykke c på foranstående side osv.

skelligt sted. I øvrigt findes disse kapitler senere i S på det til K svarende sted. I K er 164, med overskriften »Om hesteridt«, temlig vidtløftigt og det hele findes næsten ordret — dog med nogle indskud — i S k. 208—16 i afsnittet Um fjárleigur. Men slægtskabet mellem K og S bestyrkes yderligere ved Ss forhold i det hele. Herpå findes i K et lille afsnit om ulovlig brug af skibe, et sidestykke til det om hesten, men hertil findes intet tilsvarende i S. Endelig findes her to kapitler (170—71) om jordgravet gods = S k. 182. Den private samlervirksomhed og mekaniske ordning mærkes godt i sådanne tillæg som disse.

Landbrigðaþáttr. både i K og S. Her findes i S en stor mængde indskud i den fælles tekst, hæntede fra et meget gammelt håndskrift. Men også K forlader fællesteksten mere end ellers, men overensstemmelser af den særlige art som f. ex. den ortografiske viser fællestekstens benyttelse.

Um fjárleigur er omtrent ens i bægge håndskrifter, undtagen for så vidt som et par kapitler er ombyttede i S og nogle indskud gjorte. Bemærkningen om Markus som hjemmelsmand er ens i bægge (K k. 221 fin. = S k. 182, s. 221). Med k. 207 (= K k. 226) er afsnittet i S ude, hvorpå der følger det ovenfor omtalte, i K til Festaþ. föjede lille afsnit om hesteridt (k. 208—16), hvorefter der her gås uden videre over til Hreppaskil, der i K findes efter det følgende afsnit.

Rannsóknaþáttr, K k. 227—33, findes ikke i S., undt. kap. 232—33, om bismer og tærningekast, der er afsnittet uvedkommende tillæg, hvoraf det første genfindes i S k. 262 og 229.

Um hreppaskil, K k. 234—36 = S k. 217—24 (i Um fjárleigur, se ovf.), er omtrent ens i bægge håndskrifter.

Hvad der herefter findes i K indtil Tiendeloven, ɔ: k. 237—54, er usammenhængende stykker, der åbenbart er tagne efter et andet håndskrift, men som skriveren ikke har ævnet eller villet indsætte i de hovedafsnit, de nærmest kunde høre til. De fleste af dem findes i S indordnede under de forskellige afsnit, således som man af V. Finsens oversigt i Grág. III vil kunne se. I bægge hdskrr. er der omtrent ordret overensstemmelse til stede. Af særlig interesse er k. 237 om ærekrænkende ord og 238 om skjaldskab (jfr. I, 645—46), 245—46 om sølv- og værdiberegning (disse kun i K). Kap. 247—48 handler om den norske konges ret på

Island og Islændernes ret i Norge (ligeledes kun i K), ifølge en overenskomst med Olaf d. hellige, hører kun uegenlig til en lovbog. De to sidste kapitler (i K) er kun uddrag af, hvad der findes andetsteds. — Efter tiendeloven følger i K atter nogle kapitler, 261—68, der genfindes i S i Kristenretten, da indholdet vedrører denne (barnedåb, ligsang, våbenbæring i kirke osv.).

Vi vender nu tilbage til S, hvoraf den sidste del af Um fjárleigur, k. 225—62, endnu ikke er omtalt. Der handles her om forskellige ting som repsmøder og repsvæsen, gensidig assurance osv., alenmål og bismer, fardag og visse dermed beslægtede æmner, overdragelse af sager, forlig og lign., samt endel, der vedkommer sagsanlæg. Alt dette er tillæg, der for största delen genfindes spredt i K (kap. 232—47 er = K k. 78—83, tillægene til þingskapaþ.); endel findes kun i S. Disse tillæg er vistnok hentede fra forskellige håndskrifter og her samlede på en temlig udvortes måde.

Det ses heraf, hvor nærbeslægtede K og S er i indhold, i samlemåden, i den lidet kritiske behandling af stoffet, i den mekaniske ophobning deraf; men S overgår dog K i så henseende. De oven for påviste og antydede dubletter, der især findes i S, forudsætter originaler i forskellig affattelse, skönt meningen som oftest er den samme. Denne afvigelse kan dels have sin grund i forskellige lovsigemænds forskelligartede måde at foredrage lovene på; aldeles ordret ens behøvede foredraget jo ikke at være; dels kan det også bero på, at disse originalers istandbringere af sig selv forkortede en ældre original for at lette sig skrivearbejdet. Fik nu en senere samler to eller flere håndskrifter af forskellig udførlighed og art, var det en grund for ham til at forene bægge i én bog, ligesom f. ex. Haukr Erlendsson gjorde ved Landnáma. At han så kom til at tage mere med end nødvendigt, blot fordi ordlyden var forskellig, er vel forståeligt fra det 13. årh. bearbejderes standpunkt.

Der findes enkelte gange, som allerede lejlighedsvis bemærket, nogle lovsigemænd anførte som hjemmelsmænd; således Guðmundr Þorgeirsson (1123—34) to gange i K (k. 108 og 143; Vígsl., Ómagab.), Markús 1084—1107 (K k. 221 fin. = S s. 221), Úlfheðinn 1108—16 (K k. 73 bis); det er ikke uden betydning, at det er kun lovsigemænd fra den første del af det 12. årh., der således nævnes. Det er et godt bevis for de til grund liggende originalers ælde.

Hvad de föromtalte brudstykker, som findes trykte som Tillæg i K, angår, skal her kun bemærkes, at det meget gamle brudst. 315 D i indhold er meget nærbeslægtet med S, så at man endogså kunde antage, at det, eller et søsterhåndskrift, var blevet benyttet. 315 C er identisk med K. 315 B er et lille brudstykke af et yngre håndskrift, som V. Finsen kalder »et supplementhåndskrift, indeholdende nye love«[1]). Det IV. Tillæg er forskellige bestemmelser fra Belgsdalsbók, et yngre skindhdskr.; det er en temlig uordnet samling, hvis tekst er stemmende med de to hovedhdskrr., og der er kun lidet, der ikke findes i noget af disse.

Uagtet jeg ikke er fagmand, tager jeg ikke i betænkning med V. Finsen at opfatte Grågåsen, som den foreligger i vore håndskrifter, som en lovbog, som en samling af fristatens positive love, for det meste fremstillede således som de lød fra lovbjærget, fra lovsigemandens læber. Samlerens eller samlernes egne betragtninger eller formeninger om hvad der var eller ikke burde være lov og ret mærkes aldrig; samlerne mærkes overhovedet ikke selv undtagen i deres håndskrift-kombinationer og den ydre behandling, d. v. s. ordning af det således samlede stof. Des oftere træder et »jeg« frem, hvilket er lovsigemandens jeg; og det er til at tage og føle på, at samlingens eller indholdets og ordenes baggrund eller virkelighedsland er hint berömte tingsted, specielt klippen på Allemandskløftens østre væg, hvor lovsigemanden havde sit sæde, lovbjærget. Det hele er positive love, intet andet med undtagelse af nogle ganske få stykker, som det ovenfor nævnte om den norske konges ret på Island og Islændernes i Norge[2]).

Når nu disse gamle fristatslove skal karakteriseres, er der særlig to egenskaber, der først og fremmest falder i öjnene for en ikke-jurist. Stoffets sammenligning med andre germanske folks oldtidslove kan vi ikke her gå ind på og derigennem vise, hvor gamle disse love er i ånd og indhold og hvor ægte nordiske de er, d. v. s. udviklede i Norden og uden fremmed påvirkning. Det er blevet udtalt, at de står på et ældre trin end noget andet ger-

---

[1]) Grágás III, 526.

[2]) Om hele dette spörgsmål se i øvrigt *V. Finsen* Aarbøger 1873 s. 211—33.

mansk folks. Hvis så er, har de dobbelt krav på opmærksomhed, dobbelt interesse. Men de to egenskaber, der nævnedes, er righoldighed, udførlighed, i forbindelse med sund praktisk sans, og retfærdighed.

Righoldigheden gælder atter to ting, dels hvad æmnerne angår og hvad udførligheden indenfor hvert enkelt afsnit vedrører. Det er vanskeligt at påpege noget, som med hensyn til de gamle historiske forhold og kulturstandpunkt skulde mangle. Foruden lovbestemmelser om ting og processer, hvordan de skulde påbegyndes og tilendebringes, derimellem om domstole og lign., og foruden en Kristenret, er der udførlige afsnit om personret, tingsret, obligationsret, familjeret osv. Allevegne er straffene nöjagtig angivne, enten mulkter, 3 års landflygtighed eller skovgang på livstid. Straffene er i reglen strænge, for des bedre at værne om lov og ret og indbyrdes fred. Lovbogen må siges at være udtömmende. Udførligheden i det enkelte afgiver enhver side vidnesbyrd om. Næppe noget tænkeligt tilfælde, der ifølge forholdenes natur kunde indtræde, er ladet uænset. De enkelte tilfælde forudsættes og opregnes: »hvis det sker . . ., eller hvis det sker . . ., så osv.« [1]). Det er denne udførlighed, der giver de islandske love et helt andet udseende og en helt anden karakter end de norske har. Det er kasuistikken, der med andre ord er så stærkt fremtrædende. Derimod findes der ingen almindelige synspunkter, almindelige sætninger, hvorunder de enkelte tilfælde kunde bringes; der er ingen generalisering. Anderledes kunde det ikke i de tider blive. Der er ingen tvivl om, at det er de i livet enkelte forekommende tilfælde, der ligger til grund for og som har givet stødet til de enkelte bestemmelser; deraf al denne mangfoldighed. Men det forekommer mig dog også rimeligt, at endel heraf beror på lovsigemændenes og

---

[1]) Som et på må og få valgt eksempel kan følgende tjæne: »Dersom en gode vil rejse bort af landet, skal han på vårtinget forkynde, hvem der skal forestå hans godebestilling. Dersom han rejser ud af fjærdingen i den næste måned efter påske, skal han forinden på et repsmøde kundgöre, hvem der imidlertid skal forestå hans godebestilling. Dersom der er 2, der ejer en godebestilling i fællesskab, skal den samme beklæde godeværdigheden 3 ting over, vårting, alting og høstmøde; de skal skifte om på høstmødet, efter at det er sluttet; da anses et høstmøde sluttet, når forkyndelserne er forbi« osv. Tingsordn. k. 84.

andre juristers indtrængende og konsekvente tænkning over æmnet, hvorefter så de har foreslået den og den tilföjelse, hvor de syntes der var huller i loven. Hvordan det nu end forholder sig hermed, ét er sikkert, at lovene er helt igennem prægede, ikke af studerestuens tilræsonnerede resultater, men af det praktiske livs krav og tarv, af en gennemtrængende praktisk og sund sans. Lovene så at sige strutter af sundhed.

På höjde hermed er den retfærdighedssans, der helt igennem har sat sit uudslettelige og næsten gribende præg på disse gamle love. Hvad enten vi ser hen til den måde, hvorpå der ved dem er sörget for hvert enkelt individs ret og rettigheder i alle forhold, eller til den måde, hvorpå opnåelsen af lov og ret betryggedes hver enkelt, mand eller kvinde, gammel eller ung, rig eller fattig, fri eller ufri, er de lige beundringsværdige. Særlig interessant er det at læse om, hvorledes kvindens stilling er bestemt, hvorledes der er værnet om hende og hendes personlige ret, og hvorledes der overhovedet er taget alle rimelige hensyn. Tiltrods for de strænge straffe er lovene netop i höj grad humane.

Hvor vigtig en kulturhistorisk kilde Grågåsen er, er indlysende. Det er klart, at eftersom den behandler så at sige hele det offentlige l v, som samfundet og dets enkelte medlemmer fra vugge til grav kom til at føre, viser den os i klare træk livet på Island, som det levedes i hine fjærne tider; den viser os, hvorledes hele tænkemåden var, ja den giver os tillige et indblik i en mængde mere private forhold, som vi uden den vilde savne. Her er netop disse loves kasuistik af en fremragende betydning, et hovedfortrin, som vi ikke for alt vilde undvære.

Hvad fremstillingen angår, bærer den for det første i höj grad præget af lovsigemandens personlige foredragsmåde, den mundtlige fremsigelse. Ikke alene derved, at han, som för bemærket, ligefrem taler i første person, men også derved, at det er den daglige tale med dens forskellige småuregelmæssigheder, der ofte er af en så henrivende ynde, som allevegne skimter igennem. Gennemgående er fremstillingen klar og simpel, sætningerne korte og koncise, og sætningsforbindelsen naturlig. Men det forekommer på den anden side ikke sjælden, at sætninger ophobes, sættes ind i hinanden; der kommer da, foruden hovedsætningen, flere bisætninger af forskellig art, kausal, modal, hypotetisk osv., så at man

under læsningen må anspænde sin opmærksomhed for at kunne forstå sammenhængen. Alt dette sker for nöjagtigheds, for den nærmere præciserings skyld. I det mundtlige foredrag er den rigtige forståelse sikkert bleven i höj grad lettet ved lovsigemandens distinkte foredrag. Hvad de enkelte afsnit angår, er stilen lidt forskellig, idet den i nogle tilfælde kan være mere gammeldags end ellers, jfr. hvad der för er bemærket om de interpolerede stykker i S. I det hele står K på et ældre trin i så henseende end S, der moderniserer, indsætter yngre ord og ordformer. Bogstavrimet, der forekommer så hyppig i andre nordiske love, er, mærkeligt nok, her af forsvindende betydning; men der findes ofte en vis samklang og en vis rytmisk bevægelse i vendinger og sætninger.

---

§ 3.

De islandske love efter fristatstiden.

I årene 1262—64 foregik der på Island den for hele eftertiden så følgerige og vigtige begivenhed, at landet underkastede sig den norske konge, Hakon den gamle (d. 1263). Det hører ikke hid at skildre denne begivenhed her. Underkastelsen skete i form af en overenskomst med kongen, hvori de gensidige forpligtelser bestemtes. Dette dokument kaldes »den gamle pagt«, *Gamli sáttmáli*[1]). Islænderne forbeholdt sig udtrykkelig bl. a. at »kongen skal lade os opnå fred (*ná friði*) og beholde de islandske love« (§ 2 = 8 i den såkaldte 2. overenskomst). Altså skulde de gamle fristatslove blive ved med at gælde, naturligvis dog for så vidt som de ikke stred direkte imod den nye afhængighedstilstand. Foreløbig ændredes intet i landets indre forfatning. Imidlertid var Hakon død og Magnus bleven hersker i Norge. Han har sikkert snart indset, at de gamle institutioner, som han gennem Sturla nöje kunde lære at kende, ikke i længden vilde kunne passe til den nye tilstand. Han som snart viste sig så ivrig for den norske lovgiv-

[1]) Se herom i særdeleshed Dipl. Isl. I, 602—46, 661—716.

ning, har uden tvivl tidlig fået den tanke, at også Island måtte få en ny lov, der kunde nærme det til Norge. Gangen i disse bestræbelser eller forhandlinger med Islænderne i tidsrummet 1263—70 kendes desværre ikke, men som antydet, må det afgjort antages, at Sturla har været kongens fornemste rådgiver; dertil havde han jo alle betingelser. At den første norske lovgivning for Island var så uheldig, behøver dog ikke at skyldes ham. Årene 1271—73 gör skæl i de islandske retsinstitutioners form og love. Det er fristatstiden, der nu begraves. Nu måtte lovsigemandsembedet forsvinde — Torleif hreim var den sidste 1271 —; i steden for kom der én, kort efter to, lagmænd, *lögmenn,* der var kongelige embedsmænd og kongens særlige repræsentanter med en vis magtfuldkommenhed. Den gamle oplæsning af lovene faldt nu bort, det berömte ærværdige lovbjærg gik »ud af sagaen«, — og glemtes, for i nyere tid atter at fremdrages og blive omgivet af mindets velfortjente stråleglans, rigtignok ikke uden tillige at afgive stof til strid — om dets sande beliggenhed. — Den første lagmand var Sturla selv. Altinget fik en lignende stilling som de norske lagting. Et bestemt antal mænd fra hvert ting skulde nu møde, i følge Jonsbogen 87 mænd; men dette tal blev senere hen yderligere indskrænket. Af disse skulde dog kun 36 beklæde lovretten, der fremdeles bestod, og disse valgtes af lagmanden. Lovretten blev nu — foruden lovgivende dette dog i nöje forbindelse med kongen — væsenlig dömmende; de gamle fjærdingsretter og femterretten bortfaldt. Dette er en grundig forandring i altingets liv og væsen, der først og fremmest bevirkede, at folket som sådant hørte op med at møde; dets kulturhistoriske og litterære betydning var forbi. Betegnende er det, at også navnet alting i de nye love og i de følgende tider i reglen ombyttes med »Øksaråting« eller »lagting«.

Vi skal nu give en ganske kort udsigt over den nye norsk-islandske lovgivning, hvor der da særlig er tale om to hinanden afløsende lovbøger og en ny kristenret.

Járnsíða[1]), eller »norröne love«, som det også hedder[2]), foranstaltedes af Magnus lagaböter, og det siges ved år 1271, snart at det var Sturla, snart Sturla og Torvard Torarinsson, snart disse

[1]) Navnet findes i Isl. ann. s. 28 (bis). 68.
[2]) Isl. ann. 259.

to og Eindride böggull alle 3, der »kom ud« med en lovbog af det anførte navn[1]). Sturla var dog sikkert hovedmanden. De kom til Island lidt för altingets slutning, og endnu samme år blev bestemmelsen om þegngildi, samt tingsordningsbalken og to kapitler af arvebalken (XIV og XVI) vedtaget. Året efter, 1272, blev alt det øvrige, undtagen arvebalken (med fradrag af de to kapitler), ved biskop Arnes energiske støtte, vedtaget, og endelig blev arvebalken gjort til lov »ved Martinsmesse« 1273, altså ikke engang på et alting. Herved var Grågåsen faktisk ophævet; jfr. tingfarebalken k. 3; den var ikke mere gældende lov, skönt man måske fremdeles fulgte den m. h. t. særlig islandske forhold. Járnsíða findes i Staðarhólsbók og er udgiven for det Arnamagn. legat af *Þ. Sveinbjörnsson* 1847, samt i Norges gamle love I under den urigtige titel Hákonarbók. Den består af følgende afsnit, *balkar*, efter norsk sprogbrug: Þingfararbálkr, Kristindómsbálkr, Mannhelgi, Kvennagiptingar, Erfðatal, Landabrigðab., Kaupab., Þjófab. I sammenligning med Grågåsen er denne lov meget kortfattet. Den er tilmed lavet efter de norske love, og der er meget lidet hensyn taget til specielt islandske forhold; den er desuden yderst slet redigeret og konfus. I hovedsagen støtter den sig til Frostatingsloven, men låner også fra Gulatingsloven. I et enkelt afsnit, Landabrigðab., er Grågåsen benyttet vilkårlig og uddragsvis; der er herved benyttet et hdskr. nærbeslægtet med Staðarhólsb. og 315 D. Der findes atter og atter ord og sætninger, der slet ikke passer i en islandsk lovbog, men kun i en norsk. Og i det hele er dette lovværk, som *Maurer* har udtrykt det, jammerligt[2]). Hertil skal endnu kun föjes, at det første afsnit regnes egenlig for at stå udenfor balkeinddelingen, ligesom i den norske Landslov og Jonsbogen, samt at Kristenretten kun indeholder trosbekendelsen, bestemmelser om kongens og biskoppens myndighed, arvefølgen, kongens ed og alle andres ed til ham.

Jónsbók. Af grunde, vi ikke kender, men som vi kun kan gætte os til (dens slethed), blev Járnsíða ikke længe gældende lov. At Islænderne har været misfornöjede med den, må anses for givet; mulig har også kong Magnus selv, under sin indgående beskæftig-

---

[1]) Isl. ann. 28. 68; 49. 138. 331; Flat. III, 538; Bisk. I, 688—90.
[2]) Jfr. *K. Maurer*: Udsigt osv. 39—40. 93.

else med den norske landslov, indset dens ufuldkommenhed og ønsket at göre den om igen. Hvordan det nu end har sig hermed, er det vist, at kongen 1280 sendte lagmanden Jón Einarsson (1277—91) til Island »med en ny bog« [1]), men han er først kommen til landet efter altingets afslutning. Den følgende vinter havde man vist bogen til forskellige folk og agiteret for dens vedtagelse, men man fandt, at den på flere punkter indeholdt altfor strænge bestemmelser. Både Arne biskop og bønderne mødte med lange lister over de paragraffer og stykker, de ikke syntes om. Det kom til en strid med Lodin leppr, kongens udsending, der erklærede, at man havde kun at vedtage, hvad kongen bød (han glemte rent »den gamle pagt«), og enden blev, at lovbogen blev vedtagen »med undtagelse af de kapitler, som kongen og ærkebispen skulde afgöre indbyrdes«, og det overlodes til kongens mildhed at ændre loven efter de fremkomne ønsker. Dette skete 1281 [2]); i dette år må Jonsbogen i almindelighed regnes som vedtagen; hvorledes det gik med de omtvistede kapitler, hører vi intet bestemt om; endel deraf rettedes i de første retterbøder, særlig den fra 1294. Fra da af og lige ind i vort århundrede har denne lovbog været gældende på Island, dog, efter som tiden led, mere og mere delvis. Nogle år tidligere var den norske landslov bleven udarbejdet, og det var kun, hvad man væntede, at den nye lovbog for Island blev indrettet i en så nær tilslutning til den norske som muligt. Vi ser da også, at dette helt igennem er sket. For det første finder vi inddelingen efter balker, og disse står i samme orden som i landsloven, således som den omtales og begrundes i prologen, der også indleder Jonsbogen [3]). Den norske landeværnsbalk er her fjærnet og Um þegnskyldu kommet i steden; mellem Købebalk og Tyveb. er indsat Farmannalög. I det hele og store kan Jonsb. — bortset fra enkelte stykker, der straks efter skal omtales — siges at være en afskrift af landsloven, dog således, at enkelte kapitler og mindre stykker er udeladte, teksten på sine

[1]) Flat. III, 540; det er sikkert denne, der menes i Sturl. II, 273 ved en sammenblanding; Isl. ann. 260. 337.

[2]) Isl. ann. 50. 70. 195. 337; navnet s. 70. 337; Flat I, 28. Bisk I, 715, 717 ff.

[3]) Foruden de ældre udgaver og den fra Akureyri 1858 findes Jonsb. udg. efter 4 af de ældste hdskrr. i NgL. IV (her cit.).

steder noget sammendragen eller en lille smule ændret; man har søgt at fjærne hvad der var særlig norsk, uden at dette dog ganske er lykkedes (således findes ord anvendte som odel, fylki og lign., eller ord så uislandske som *vápna-tak* i den betydning, det her bruges, *árborinn*). De fra de gamle islandske love hæntede stykker er indordnede i landsloven på en i det hele tilfredsstillende måde. I det hele står Jonsb. höjt over Járnsíða, der så godt som slet ikke er benyttet ved udarbejdelsen; det samme håndskrift af Grågåsen er her hovedsagelig atter benyttet. De herfra hæntede stykker er i reglen stærkt forkortede og sammendragne, tildels også ændrede for konsekvensens skyld, hvilket særlig gælder straffebestemmelserne og kongens forhold til bøderne og lign. Tingfarebalken og Kristendomsb., der er ligesom den i Járnsíða, er omtr. ganske som i Ll. (Landsloven): kap. 9 i den sidste er snarest taget fra Járns. Slutningen er en tilföjelse, som er taget fra Frostatingsloven (eller Ll.). Afsnittet om þegnskylda er selvstændigt: en del af k. 1 beror på S k. 287. Mannhelgeb. er omtr. som i Ll.; k. 12 i denne, en retterbod, er her indsat i k. 1; k. 3 er hæntet fra Landeværnsb; i k. 11 er endel hæntet fra S k. 360, jfr. k. 13, 26, k. 16 fin. fra S k. 381; en ringe del er ny (i k. 4). I Arveb. findes enkelte steder ligheder med og lån fra Grág. (f. ex. 23 Omagab. 1, 24 beg. S k. 111, 28 jfr. S k. 116, 30 S 65 fin, 67, 31 jfr. Hreppaskil 8, 14, 15 osv. jfr. S 62—65 osv.): endelig er enkelte kapitler hæntede fra Landslejeb. (29, 32—34ª, Llb. 57, 54—56). Om Landsbrigdeb. gælder noget lignende (1 = S 1, 3—4 S 403, 6 S 390—91, 7 S 390 fin., 8—9 S 401, 409—10, 11ᵇ—12 S 402 s. 444); k. 3ª og 5 er hæntede fra Odelsb. — I Landslejeb. er lånene fra Grág. mest gennemførte; således er k. 3—4, 6, 9 beg. og slutn., 11ª, 16, 19 delvis, 20—21 ligeledes, 22—25, 31—32 delvis, 36 ligel., 37, 41, 45—51, 53—67, 69—71 delvis lånte fra Grág.[1]). Købeb. er omtr. ens med Ll. undtagen for så vidt som k. 13—14 er hæntet fra Grág. (K 245—46). Farmannaloven er hæntet fra Nyere Bylov IX. med undtagelse af enkelte stykker, der beror på Grág. (især 3 og 5, 25—28.

[1]) Man jævnføre i følgende orden hermed: S k. 434, 392—93, 424, 412—16, 418—22, 407, 404, 399, 409, 405, 425—27, 429, 431, K 205—6 (k. 54), S 438, 436—37, 460, 440—45, 447—51, 455—59. Heraf er det klart, hvor eklektisk man er gaet til værks.

jfr. K 166, 165). Endelig stemmer Tyveb. med Ll. med undtagelse af enkelte selvstændige stykker (1 fin., 10 med., 12 fin.) og enkelte mindre lån fra Grág. (4^b K 227, 6^b K 230, 7^b K 228, 13 K 231, 15—16, S 182 K 165. 209).

Jonsb. er som den norske lov tör og lidet morsom at læse, skönt præcis og klar. Dens stil er det knappe lovbuds, hvor enkelte sætninger er korte og fyndige som ordsprog. Under sådanne forhold er det mærkeligt, enkelte gange at finde ræsonnementer, der ikke synes at passe i en lovbog, indledede med et »fordi« (se prolog. 5, 7, 9; I, 2, 7; III, 16). Navnlig er dette fremtrædende i III, 17, den såkaldte dómakapítuli; som lovkapitel er det ganske ulideligt; man skulde tro, man pludselig var i færd med at læse et stykke i Kongespejlet. Bogstavrim mærkes mere i de norske end i de gamle islandske love.

Den nye eller biskop Arnes Kristenret. Den gamle Kristenret indeholdt ingen stridsæmner mellem den verdslige og den gejstlige myndighed; og der forlyder intet om, at de islandske biskopper vilde tiltage sig en större magt eller hierarkisk jurisdiktion end den, der hjemledes dem ved loven, för Torlak den hellige ytrede lyst til at udvide eller forøge kirkens magt; men hans bestræbelser blev hurtig tilbageviste, og han fik intet udrettet; og det gik ikke bedre for Gudmund den gode. Det var først, da den myndige og stærkt kirkeligsindede biskop Arne Torlaksson (d. 1298) havde fået magten, at striden om kirkens ret (særlig patronatsretten) blussede op i al sin kraft. Her er det dog ikke stedet til at give en nærmere skildring af denne strid, hvorom der må henvises til sagaen om biskop Arne. Da denne 1272 rejste til Norge, har han sikkert haft det ønske at få en ny kristenret for landet tilvejebragt; han sluttede sig nær til ærkebispen, Jon røde, og fik en udtalelse af denne, at det var og skulde være lægmænd forbudt *at segja um kristinn rétt*[1]), og han har sikkert rådført sig med ærkebispen om en ny islandsk kristenret. Biskop Arne kom hjem 1273; men først i vinteren 1274—75 fik han en sådan udarbejdet[2]), og sommeren efter vedtaget på altinget med undtagelse af nogle få kapitler, om

[1]) Bisk. I, 691.
[2]) Sst. 697.

hvilke man ønskede kongens og ærkebispens erklæring[1]). Da kong Magnus fik det hele at vide, blev han ilde berørt og erklærede, at der intet måtte vedtages hverken m. h. t. Kristenret eller andre love, undt. hvad han havde ordnet eller bestemt efter samråd med ærkebispen. Arnes Kristenret kunde altså forløbig ikke betragtes som gældende lov, skönt bønderne gærne vilde det, da dens straffe var meget mildere end den gamles. Efter forliget i Tønsberg 1277 mellem kongen og ærkebispen viste kongen sig imidlertid mere medgörlig, ligesom biskop Arne på sin side erklærede — i en skrivelse —, at han ikke vilde holde på den vedtagne lov »mere end passende var«[2]). Kongen synes, med andre ord, at have samtykket i den nye Kristenret, for så vidt den ikke indeholdt bestemmelser, der stred imod den verdslige lov. Angående striden herom i de følgende tider henvises til *P. Briems* udførlige redegörelse. Denne Kristenret, der findes udgivet i NgL. V, er forholdsvis godt affattet; dens kilder er, foruden den almindelige kanoniske ret, fornemmelig den gamle Kristenret og ærkebiskop Jons Kristenret. Den indledes med Jonsbogens eller, rettere sagt, Járnsíðas Kristendomsbalk, men dette er et yngre tillæg; den har fra først af begyndt med k. 8, ligesom Jóns norske. Den isl. tiendelov er optagen.

Hermed er Islands gamle lovhistorie afsluttet.

---

[1]) Bisk. I, 698 jfr. 701. Om Kristenretten i øvrigt se *P. Briem* i Lögfræðingur III. 25—36, hvis fremstilling her følges.

[2]) Bisk. I, 707.

4. Afsnit.

Sprogvidenskab, grammatik, retorik.

Vi står her ved begyndelsen til den lærde litteratur, der mer eller mindre har sin rod i den almindelige europæiske videnskabelige litteratur i middelalderen. Det viser sig, at Islænderne har stået i en meget nær forbindelse med de videnskabelige strömninger ude i Evropa og søgt at blive delagtige i den middelalderlige litteratur.

Så snart kristendommen var bleven vedtaget som landsreligion, måtte man være betænkt på at sörge for den unge kirkes tarv, først og fremmest for oprettelsen af kirker og uddannelsen af præster. At det i begyndelsen er gået noget småt med dette, medens en ordnende øverste myndighed savnedes, er indlysende. Det måtte være mænd som Gissur og Hjalte, der havde fået kristendommen indført i landet, som nærmest måtte føle sig forpligtede til at virke til bedste for den, dens befæstelse og udbredelse. De havde ført gejstlige med sig fra Norge; det er disse, der må have taget fat på uddannelsen af præster og indretningen af gudstjænesten osv. Men Gissur traf desuden den vigtige foranstaltning, at han sendte sin egen sön Isleif til Tyskland for at studere i Herford, omkr. 1025. Efter at være kommen hjem »som præst og vellærd mand« holdt han i en lang årrække en skole i Skalholt, ikke alene för han blev viet til biskop, men og ikke mindre ivrigt derefter. Hans disciple, blandt hvilke den første biskop på Holar Jon Ögmundsson nævnes, har så igen undervist andre. Desuden var der allerede i den første halvdel af det 11. årh. endel fremmede gejstlige på Island[1]). Af disse er der særlig grund til at fremhæve

---

[1]) Jfr. Ares Isl. bók k. 8, Hungrvaka k. 3.

Bjarnhard den bogvise, der opholdt sig 5 år i landet. Hrodolf (19 år), der bode i Borgarfjorden, og endelig en anden Bjarnhard (ligeledes 19 år), der bode i Vatsdalen på Nordlandet. Det følger af sig selv, at disse mænds ophold, undervisning og bogsamlinger ikke har været uden befrugtende virkninger, måske i flere retninger end det er muligt nu at eftervise. I de følgende tider hører vi om undervisning og skoler på så berömte gårde som Haukadal og Odde[1]), og ikke mindre på Holar, efter at det nordlandske bispesæde var oprettet (1106), der nu blev det andet arnested for den gejstlige undervisning. Om flere af biskopperne hedder det, at de ikke alene var lærde, men også fortrinlige og flittige lærere, som biskop Jon, Kløng[2]), Torlak osv.; til den sidste er knyttet en Tjörve præst, der også nævnes som en dygtig lærer. Efter at der var oprettet klostre, blev disse, som för påvist, også hjemsteder for gejstlig undervisning og litteraær virksomhed.

Största delen af den islandske gejstlighed har således fra først af fået sin uddannelse i selve landet; at denne i flere tilfælde har været tarvelig nok, er givet; men i det hele og store har den vistnok været tilfredsstillende efter forholdene. Der var stadig nogle, der rejste udenlands for at studere og som således stod i forbindelse med evropæiske litteraturcentrer. Sæmund frode og Jon Ögmundsson studerede i Paris og måske flere steder, biskop Torlak i England (Lincoln) og Paris, Páll i England; denne siges at have været lærdere end nogen anden[3]); hans sönner berömmes da også for deres begavelse og kundskaber[4]). Om Hallr Teitsson, der skulde bispevies, men døde i Utrecht 1150, hedder det[5]), at han talte ethvert folks sprog, han kom til, »som han der var barnefødt«. Hvor litterært optaget den gejstlige stand overhovedet har været, har vi i det foregående set så mange eksempler på; til den hører de fleste ypperste forfatternavne, vi kender. Hvad der angående denne fremdeles må fremhæves og som aldrig bliver stærkt nok fremdraget, er denne gejstligheds fuldtud nationale folkelighed

---

[1]) Om skoler m. m. kan henvises til *K. Maurer*: Island 225 ff., 244 ff., 259 ff.; *B. M. Ólsen*: Den grt. litt. i middelald. II, Indledn. Sml. Tímarit XIV.

[2]) Bisk. I, 83.

[3]) Bisk. I, 92, 127.

[4]) Sst. 138.

[5]) Sst. 80.

— noget som vi også i det følgende vil komme til at se adskillige smukke eksempler på.

Hvad de lærde studier angår, havde de det samme præg som i udlandet. Alle skoler var indrettede efter fremmede mønstre, undervisningen foregik efter samme metode og ved hjælp af de samme midler (bøger) som i udlandet. Det kunde ikke være anderledes. Foruden i teologi undervistes der i de 7 bekendte fag, artes liberales, astronomi, geometri, aritmetik, musik (quadrivium), grammatik, retorik, dialektik (trivium) — vi finder dem alle, nogle dog meget svagt, repræsenterede i den islandske litteratur i dette tidsrum. Af störst vigtighed var dog grammatikken eller latinundervisningen samt astronomien på grund af hensynet til tidsregning og kalendervæsen..

Fremmed litteratur og lærebøger indførtes til landet efter en stor målestok, ikke alene teologiske skrifter og afhandlinger, men også klassiske profane forfattere, som Ovid »de arte amatoria«; det eksemplar, der engang fandtes i hænderne på en elev, den senere biskop Klöng, blev rigtignok konfiskeret som usund litteratur af den nidkære biskop Jon[1]), men tilstedeværelsen af en sådan bog er interessant og oplysende nok. Större bogsamlinger har man været i besiddelse af; ikke alene i klostrene fandtes der sådanne, men også hos privatmænd. Således finder vi en »bogkiste« omtalt, tilhørende den begavede præst, Ingimund[2]); hovedsagelig bestod de af fremmede skrifter, mest latinske; så godt som hele oversættelseslitteraturen forudsætter latinske originaler. Sådanne nævnes adskillige gange som f. ex. Gregors Cura pastoralis, Cantilena Lamberti, Expositiones Gregorii[3]), foruden psaltere (allerede i Laxdæla, Gudrun) og plenarier m. m., homilier, legender osv. Mange af disse bøger har sikkert været pragteksemplarer; i det mindste omtales sådanne i Norge[4]). Disse bøger er erhværvede som gaver eller ved køb. Kirkerne ejede i reglen flere bøger, foruden håndbøger og lign. i reglen sagaen om den helgen, de var viede til m. m.

---

[1]) Bisk. I, 165, 238.
[2]) Sturl. I, 97—99, jfr. 102.
[3]) Bisk. I, 74, 75, 876.
[4]) Hkr. III, 510, 313.

Af særlige lærere nævnes der ikke mange, og de få, der nævnes, er, tilfældigvis, for störste delen fremmede, som hin Gisle Finnason fra Götland, der af biskop Jon sattes til at styre skolen på Holar[1]) og undervise i grammatica, og hin Rikinne, samme biskops kapellan, der skulde undervise i messesang og versificatura[2]). Under Gudmund gode nævnes en Tord upse[3]); fra senere tider også andre.

At Islænderne meget tidlig har haft en vis sproglig sans og sproglige interesser, er sikkert nok[4]). Det var navnlig skjaldepoesien, der ikke alene udviklede sansen for ordenes forskellige betydninger, men også ved sin strængt regelmæssige indretning og metrik måtte vække og skærpe sansen for sproglige fænomener, særlig stavelsers og vokalers kvantitetsforhold, og for sproglig vellyd. Skjaldenes øre, og folks overhovedet, var fintmærkende i så henseende. Dette finder vi anerkendt af den første islandske grammatiker, når han i sin afhandling ytrer: »skjalde er autoriteter (dommere) i ethvert spörgsmål om skrivemåde og udtale«; dette siger han i anledning af, at han omtaler tostavelsesformen *earn*, mellemformen mellem *ísarn* og *járn*. Oprindelig var skjaldenes opfattelse naturligvis kun den medfødte og mekaniske, men det har sikkert ikke varet længe, för deres kunst, netop hvad stavelser og deres indbyrdes forhold angik, blev mere bevidst; dette ser vi i digte som Háttalykill og hos skjalde ved år 1100 og derefter som den særlig regelrette Einarr Skúlason. Nogen sproglig indsigt i dybere forstand kan man dog ikke forudsætte, hverken med hensyn til etymologi eller sprogets udvikling. Her gribes der så godt som altid fejl, som når man ved 1100 identificerede *Gissurr* med et *Gisrøðr* ɔ: Gisfried (Are) eller når Snorre afleder *Auðon* af *Óðinn* (Hkr. I, 20) osv. Jfr. Olafs klassiske eksempel på lucus a non lucendo: *Hlér* kaldes havet, *þvíat hann hlýr allra minnst.* Men dette viser, at man tidlig grublede over sproglige fænomener. At man ikke, hvad der heller ikke kunde væntes, gennemskuede sprog-

---

[1]) Bisk. I, 163, 168.
[2]) Bisk. I, 168.
[3]) Sturl. I, 238.
[4]) At dette også var tilfældet i Norge, ses af et digt som Alvísmál, men dette hænger sammen med skjaldenes sproglige interesser.

formers udvikling, ses af navneremserne, hvor f. ex. *ísarn* og *járn* opfattes som to forskellige ord, samt af Snorres lære om drotkvædede 5-stavelsers linjer. Den beror sikkert på, at Snorre hos ældre skjalde læste visse oprindelige to stavelses ord, som *séa, féar,* som én stavelse (*sjá, fjár*) og drog deraf den falske slutning, at skjaldene havde tilladt sig 5-stavelsers linjer. Man behøver ikke at minde om alle de etymologiske og sproglige fejltagelser, som Olaf hvítaskáld har begået i sin afhandling; han tror, at *hvaðarr* er udvidet af *hvárr, þórrøðr* af *þórðr,* at *knarra* er opstået ved tillæg af *a* — alt sammen blot for at linjen skal være lang nok (*at kveðandi haldisk*).

Nogen egenlig beskæftigelse med skriftsprog og alfabet har man det 11. århundred igennem ikke indladt sig på. At de gejstlige har kendt det latinske alfabet og i ny og næ benyttet det til mindre latinske optegnelser, er naturligvis givet. Først i slutningen af det nævnte århundrede kan det antages, at man også har begyndt at göre optegnelser af mindre omfang i modersmålet. Det er forudsætningen for nedskrivningen af de islandske love i vinteren 1117—18. Herom og om den benyttede skrift henvises til s. 246—64 (2. afsnit § 3). Det er der påvist, hvor utilstrækkeligt det latinske alfabet måtte føles til optegnelser i islandsk sprog; hvorledes skulde f. ex. de 3 tandlyd *d*, *ð*, *þ* udtrykkes? eller en lyd som *œ*? Dette gav folk noget at tænke på; vanskelighederne måtte vise sig, og de førte naturligvis til ønsket om at kunne overvinde dem. Det er denne grublen, dette ønske, der førte til et reformforslag allerede ved eller lidt för midten af det 12. årh.

Det er den såkaldte første grammatiske afhandling, der sammen med 3 andre af grammatisk-retorisk indhold findes optagen i codex Wormianus af Snorres Edda; den er udgiven i Snorra Edda (AM) II og Islands gramm. litt. i middelalderen (I). Forfatteren til denne afhandling udtaler, at hans hensigt er at danne Islænderne et alfabet, der kunde passe for deres sprog, ligesom f. ex. Angelsakserne har deres. Han lægger det latinske alfabet til grund og udvider det på forskellig, tildels meget sindrig vis, idet han tillige beholder det allerede tidligere fra Angelsakserne optagne *þ* både for at betegne *ð* og *þ*. Hvad vokalerne angår, optager eller danner forfatteren 4 nye, *ǫ*, *ę*, *ø*, *y*. hvoraf dog *ę* også fandtes brugt i latinske håndskrifter ved siden af *e* (— *æ*). Det

er således klart, at det er tegn for omlydsvokalerne, han har savnet; han danner sine tegn i henhold til lydens oprindelse og kvalitet; ǫ f. ex., siger han, »har krøllen fra *a*, men rundkresen fra *o*, ti det er sammenblandet med de to's lyd, udtalt med mindre åben mund end *a*, men med mere end *o*«; han er altså klar over forholdet mellem grundlyd og omlyd — uagtet han naturligvis ikke kender omlydens natur og årsag. Dernæst konstaterer forf. meget rigtig, at disse vokaler både er lange og korte; de første betegner han med en aksent ('). Ved selvvalgte og træffende eksempler oplyser han denne forskel. Fremdeles konstaterer han det overmåde vigtige og interessante fænomen, at vokalerne, både de lange og de korte, udtaltes nasalerede. Også denne forskel vil han have betegnet i skrift (med et punkt over vokalen, f. ex. *ȧ* et langt, nasaleret *a*). Her er det, en af forf.s störste fortjænester ligger — uagtet han netop ikke på dette punkt formåede at trænge igennem i skrift. Uden hans påvisning vilde vi overhovedet intet vide om islandske nasaler i oldtiden. Den nyeste tid har givet den gamle forfatter ret[1]), uagtet der har været dem, der tvivlede om rigtigheden af hans lære. Men han har åbenbart haft et fint øre, måske finere end de fleste andre. Denne nasalering er rimeligvis forsvundet af udtalen ikke så lang tid efter, og skjaldene kunde intet hensyn tage dertil i deres rim; det er derfor intet under, at man ellers mærker så lidt, eller, rettere sagt, intet til den. Derimod har forf.s forslag om anvendelsen af længdetegn i skrift båret gode frugter; det er de samme som nutidens islandsk anvender, blot i en anden betydning. Hvad konsonanterne angår, er forf.s reform af ringere betydning; noget nyt fremkommer han ikke med her. Han foreslår at lade de store bogstaver (*B* osv.) betyde dobbeltbogstav (*bb* osv.), hvad de i hdskrr. ofte nok også betyder, samt at disses navne skal alle bestå af *e* + konsonanten dobbelt (*ebb, edd* osv., i lighed med *eff, ell* osv.). Han vil bruge *c* alene både for latinens *c, k* og *q*; det store tilsvarende bogstav skulde skrives ᴋ (*ekk*); *ng* foreslår han at skrive ŋ som ét bogstav. Derimod vil han helst udskyde *x, z, v* og ⁊ (ɔ: lat. *et* = isl. *ok* 'og') og skrive *ks, ds; v* er overflødigt ved siden af *u* (jfr. *þ* for *ð* og *þ*) og ⁊ bör erstattes af det fuldtudskrevne ord (*ok*); dog er det

[1]) Herom kan henvises til *S. Bugge* i Arkiv II, 230—34, *A. Noreen* sst. III, 1—41.

kun *z*, han bestemt udskyder. Endelig omtaler han 'titler', d. v. s. forkortelsestegn; dem har han intet imod — »lad enhver forkorte med titel, som han anser for hensigtsmæssigt og tydeligt«; titlen ɔ: forkortelsen oplyser ordet, viser, hvilken form der er ment; *titulus* er jo deminutiv af *titan* 'sol' — et eksempel på den ovf. omtalte etymologiseren.

Dette her foreslåede alfabet er nu i grunden ganske godt og i alt væsenligt det selvsamme, man endnu den dag i dag bruger på Island. Forf.s afhandling indeholder på engang en fuldstændig behandling af æmnet samt værdifulde oplysninger om det islandske sprog i hans levetid. Vi har antydet den indflydelse, afhandlingen har haft; det er rimeligt, at den tidlig har fået en vis udbredelse, eller i det mindste dens indhold. Vi kender ikke forfatterens navn, men at han var en gejstlig, fremgår af alt; han har været i besiddelse af gode kundskaber, selv om noget, han hentyder til, skulde være andenhåndsviden; han kender det hebraiske, græske, angelsaksiske alfabet, kan latin og har kendt endel til latinsk litteratur; således anfører han et af Catos disticha, som han oversætter fortrinlig på islandsk. Han kender en hel del latinske homilier d. v. s. kirkelig litteratur. Men han er åbenbart ikke mindre velbevandret i den hjemlige litteratur og skjaldedigtning. Han kender Ares skrifter, islandske genealogiske optegnelser, samt anfører vers af den gamle skjaldepoesi (af Þjóðólfr Arnórsson og Óttarr svarte). Det er således klart, at vi i forf. har en udmærket repræsentant for den islandske nationale gejstlighed i det 12. årh. Som forfatter gör han et fortræffeligt indtryk; han er på engang beskeden og selvsikker; hans ræsonnementer er logiske og hans tanker klare; der er noget gammeldags vederhæftigt ved hele hans væsen. Han indfører en tænkt modstander og behandler ham med tör humor og grundighed.

Forf.s levetid kan bestemmes nogenlunde nöjagtig; i så henseende er hans omtale af den ham bekendte islandske litteratur af vigtighed. Hvad han da kender er »religiøse tydninger«, love [dem fra 1117—18], genealogier og Ares »lærde historiske værker«, med andre ord: det er den allerældste islandske litteratur og kun denne, han antyder. Heraf kan der da kun sluttes det ene, at han må have levet i det 12. årh.s første halvdel eller ved midten deraf, været Ares samtidige, måske noget yngre af alder end denne. I

den 3. fjærdedel af det 12. årh. var den historiske sagaskrivning i fuld gang; nu blev den ene saga ført i pennen efter den anden, det ene lovhåndskrift skrevet efter det andet osv., hvilket alt sammen forudsætter en udstrakt øvelse i at skrive. Det vilde være utænkeligt, eller i hvert fald uforståeligt, at forf. udtrykker sig som han gör, hvis al denne litteratur i forvejen havde eksisteret (jfr. hans udtryk: »som det nu er blevet skik (*tíðisk*) også her i landet«), hvis han f. ex. havde skrevet ved år 1180, som *B. M. Ólsens* sidste opfattelse går ud på. Senere end omkr. 1150 kan han umulig have skrevet, men der er al grund til at antage, at han har gjort det noget för; hans ord om Are (d. 1148) forudsætter ingenlunde, at denne dengang var død. Til tiden c. 1130—40 eller c. 1140 passer alt på det fortrinligste.

Forf.s sprog svarer ganske til denne affattelsestid; det minder i meget om Ares stil; sproget er noget tungt og ubehjælpsomt men solidt og klart; der findes gamle former (ikke blot former som *kank, kveðk,* men endogså *kanka, sékka*), og hele tonen er langt alderdomligere end i værker fra den sidste fjærdedel af det 12. årh. (som f. ex. Sverriss.). Teksten er på sine steder noget forvansket.

Med hensyn til forf.s hensigt, forhold til den latinske skrift og runerne henvises til, hvad der ovf. afsnit 2, § 3, er fremført, samt til fortalen til den sidste udgave. Nogen direkte kilde kan ikke påvises.

Den 2. grammatiske afhandling findes i cod. Worm. uden overskrift og desuden i cod. Upsaliensis af Snorra Edda med en overskrift, der slet ikke passer til afhandlingen. Prof. *E. Mogk* har ment[1], at den hidrører fra Snorre selv og skulde være bestemt til at danne etslags indledning til Háttatal; dette har jeg modbevist i min afhandling i Aarbøger for nord. Oldkh. 1898. Afhandlingen er et selvstændigt arbejde, der handler om bogstaver (deres klassificering) og stavelsers dannelse. Dens overlevering er i hdskrr. noget forskellig, idet teksten i Worm. er udvidet og interpoleret, særlig med et stykke (om 'titlerne') fra den 1. afhdl. m. m.

---

[1]) Der sogenante 2. grt. traktat der Sn.-E. Halle 1889. Jfr. *O. Brenner* i Zschr. f. deut. Philol. XXI.

samt med en særlig indledning og slutning, der er munkesnak. For slutningen har Ups. et afsnit af en særlig art. Fremdeles er stilen på sine steder bedre i Ups. Om alt dette kan der henvises til den udførlige redegörelse i fortalen til udg. i Isl. grt. litt. s. XVI —XXVIII. Hovedsagelig har vi at gå ud fra afhandlingens form i Ups. Den er i den sædvanlige lærebogsform og begynder med spörgsmålet: »Hvorledes deles lyde?« Herpå følger en redegörelse for de forskellige lyde (toner), den døde naturs, dyrenes, menneskets, hvilket for det sidstes vedkommende vil sige: sproget. »Munden og tungen er ordenes legeplads; på den plads er de stave rejste, der udgör al tale, og talen griber dem (stavene) afvekslende, ligesom harpestrænge eller nögler i symfoniet (d. v. s. ligesom greb i strængene frembringer toner af forskellig art)«. Nu følger der en cirkelfigur med 5 koncentriske krese, i hvilke bogstaverne ordnes efter deres arter. De flestes navne angives og disse er tildels höjst besynderlige (*d* hedder *dud*, *f* *faf*, *g* *gug* osv.). I den inderste kres findes *q*, *v*, *h*, *þ*, i den anden de øvrige konsonanter (undt. dem, der findes i 5.), så vokalerne i den 3., i den 4. dobbelkonsonanter og endelig i den 5. *ð*, *z* (*þet*), *c*, *x*, ⁊ (*eð* ɔ: *et*) og andre forkortelsestegn. Figuren ledsages af en udførlig forklaring. De sammenskrevne vokaler (*ǫ* osv.) kaldes *límingar*, hvorimod *ey*, *ei* kaldes *lausaklofar* (løse, ikke sammenskrevne), de 4 første i 5. kres *undirstafir*. — Det andet hovedafsnit indledes også med en figur, inddelt i ruder; vokalerne står øverst og under dem og til höjre og venstre for dem stilles konsonanterne, først de, som kan stå både foran og efter vokalen, så de, der kun kan stå foran, og endelig de, som kun kan stå bagefter — alt for at vise, hvorledes stavelser kan dannes; en lignende forklaring gives også her som ved kresfiguren. Figuren sammenlignes med et strængeinstrument. Sammenknytningen af bægge figurer med forklaringer til ét hele er ikke uheldig, men afhandlingen er som sådan af liden værdi. Den er langt yngre end den første; bl. a. kender den *ð*, som først blev indført på Island c. 1225. Der er ingen tvivl, forekommer det mig, om, at den er et lærd skoleprodukt fra midten af det 13. årh. Dens forfatter var åbenbart en gejstlig mand, der kendte strængeinstrumenter og musik (kirkemusik) og for hvem det lå meget nær at hentyde til den, hvilket så temlig sikkert,

bl. a., afviser tanken om Snorre som forfatteren. Nogen fremmed original har ikke kunnet påvises.

Den 3. grammatiske afhandling har til forfatter skjalden Óláfr Þórðarson hvítaskáld, Sturlas broder og Snorres brodersön[1]). Som skjald er Olaf behandlet i det foregående. Han er født omkr. 1210 og var vistnok ældst af sine helsøskende[2]). I sin ungdom har han studeret hos en eller anden gejstlig, hvilket forudsættes af hans hele forfattervirksomhed samt deraf, at han i Isl. annaler, hvor hans død omtales, kaldes *súbdjákn*. I øvrigt vides kun, at han tidlig ligesom Sturla sluttede sig til Snorre, i hvis berömte gæstebud (1226—27) han deltog; jfr. foran, hvor også den sag er omtalt, han på sin faders vegne sammen med Sturla havde at göre med i året 1233. Ved den lejlighed udviste han kraft og mod, ligesom han et par år senere lagde sin fredsommelige karakter for dagen. I øvrigt vides kun lidet om hans færd i disse for Snorre så urolige år. 1235 opholdt han sig i Reykjaholt. 1236—37 boede han på Borg[3]), var tilstede ved sin faders død[4]) og var med på Bœr mod Sturla Sigvatsson, men måtte böje sig for denne og forpligte sig til at rejse udenlands[5]), og samme år, 1237, rejste han med Snorre til Norge[6]). Herom se foran s. 95—96. Olaf opholdt sig en tid hos hertug Skule, men der er ingen tvivl om, at han også er bleven en god ven af kong Hakon, hvis begavelse og dannelse han har lært at beundre. Han har under ufreden mellem ham og Skule sikkert vidst at holde sig neutral. Efter at han havde opholdt sig hos Hakon vinteren 1239—40, begav han sig til kong Valdemar sejr i Danmark og opholdt sig hos ham i nogen tid; det hedder herom i Knytlinga[7]), at »han lærte af ham (ɔ: kongen) mange udmærkede kundskaber og fortrinlige fortællinger«;

---

[1]) Efter afhandlingen står der i AM 748: »her er den del af bogen sluttet, som Olaf Tordssön har sat sammen«, Sn. E. II, 427. I den 4. grt. afhdl heatydes der et par gange til ham som forfatteren (k. 9. 11).

[2]) Jfr. Sturl. I, 190, jfr. 275.

[3]) Sturl. I, 347.

[4]) Sst. I, 350.

[5]) Sst. I, 353—55.

[6]) Hák. Hák. Fms. IX, 436. 453 osv.; Isl. ann. 130. 188.

[7]) Fms. XI, 396; jfr. Sturl. II, 110.

hertil sigter åbenbart Olaf selv, når han i sin afhandling ytrer: »disse stave og deres betydninger kompilerede (sammenstillede) min herre Valdemar Danekonge således i en fyndig sætning«. Hvorlænge Olaf har opholdt sig her eller overhovedet i udlandet, vides ikke bestemt. Men mange år har det sikkert ikke varet, inden han rejste hjem, måske kort efter Valdemars død (1241). Sin tid har han åbenbart anvendt til studeringer og litterære sysler. Hvilken anseelse han har nydt, afgiver den omstændighed en målestok for, at kong Valdemar har ført videnskabelige samtaler med ham. Efter at være kommen hjem stod han på Tord kakales side og blev af denne taget til lovsigemand 1248, og han beklædte stillingen til 1250[1]). En anden gang var han lovsigemand 1252[2]), men red, som det hedder, ikke til tings 1253 og frasagde sig embedet, som han foregav, af helbredshensyn[3]). Da bode han på Stafaholt. Samme år deltog han i mødet ved Höfðahólar, hvor han holdt »en tale og opfordrede til at høre på de breve og ærinder, som en så udmærket konge som Hakon havde sendt«[3]). Han stiller sig på en måde på kongens side overfor Sturla. Da denne overfaldt Torgils skarde på Olafs gård, optrådte han med fasthed, og det kom til forlig ikke mindst ved Olafs mæglende virksomhed[4]). Her viste han også sin trofasthed mod Snorres minde og sin forbitrelse på Gissur. Olaf betegnedes af sin broder Sturla som en brav mand: »jeg ved, at du vil kun, hvad der er godt«. Men herefter hører vi intet om ham. Kun vides det, at han døde 1259 (Isl. ann.). Olaf minder i meget om Sturla; han er fast og pålidelig, fredelskende og forsonlig; han trækker sig, som det synes, ganske tilbage efter hjemkomsten fra udlandet; han er gudfrygtig og mild af sind. Hans stilling til Hakon d. gamle beror på hans personlige bekendtskab med denne fyrste. At han vilde lade folk høre på Hakons »breve og ærinder« behøver ikke at forstås anderledes end som opfordring til at vise kongen høflighed. Hvorledes Olaf vilde have stillet sig til landets underkastelse, kan intet sluttes med bestemthed. Olaf var sikkert en vindende personlighed, siden han

---

[1]) Sturl. II, 79; Isl. ann. (enstemmig); Safn I, 30—31, jfr. 31—32.
[2]) Sturl. II, 103; Isl. ann.
[3]) Sturl. II, 118, jfr. 144.
[4]) Sturl. II, 127—32.

vandt både den norske og den danske konges gunst og, som det synes, delvise fortrolighed. Efter forholdene var han en meget lærd mand, der særlig lagde sig efter studiet af retorik og skjaldesprog, altså igen forenede de ældre forfatteres gode egenskaber, tilböjeligheden til at nationalisere fremmed videnskab. Hos Olaf ser vi dette på et særlig vanskeligt område. Om den skole, han holdt, ved vi intet positivt. Lejlighedsvis nævnes præsten Torstein titling som hans discipel[1]). Et indblik i Olafs undervisning får vi gennem hans afhandling. Han lægger en fremmed lærebog til grund og følger den helt igennem, men erstatter de fra latinske forfattere hæntede eksempler med citater fra skjaldepoesien, til hvilken han viser et udstrakt kendskab; jfr. nedenfor; uagtet han altid griber fejl i sine sproglige forklaringer, er det dog klart, at han har været i besiddelse af sans for sproglige fænomener, og hans afhandling frembyder flere forskellige ting af interesse.

Afhandlingen findes både i cod. Worm. og i AM 748 og 757, 4°, uden overskrift. I Worm. er der i k. 16 oversprunget et stykke; i 748 mangler et blad; i 757 er teksten omtrent som i 748, undt. for så vidt som sidste del af k. 3 (runestykket), af k. 4 (ligeledes), k. 10 helt mangler, foruden forklaringen af Barbarismus i k. 11, og hele k. 12—16 (d. v. s. slutningen)[2]). Men *B. M. Ólsen* har i sin indledning påvist, at disse stykker vilkårlig er udeladte. Vi vil i øvrigt komme tilbage til dem.

Afhandlingen falder i to dele — i den AM'ske udgave kaldt *Málfræðinnar grundvöllr* (k. 1—9) og *Málskrúðsfræði* (k. 10—16) —, hvoraf den første handler om lyd og bogstaver, deres arter og væsen, den sidste udelukkende om talefigurer og retorik. Den indbyrdes tilknytning mellem dem er kun ringe, men der er ingen grund til at mene, at de ikke fra først af skulde have hørt sammen.

Den første del bygger for en stor del på Priscian, der flere gange nævnes, men også andre kilder er benyttede; det er rimeligst at forklare forholdet så, at Olaf ikke har benyttet Priscian på første hånd, men et middelalderligt latinsk værk, der beroede på ham og anførte hans navn. Der göres først rede for de enkelte lyd på en systematisk måde (k. 1); »legemlige lyd« beror enten på

---

[1]) Sturl. II, 211.
[2]) Jfr. Isl. grtik i middelald. II, s. LVI.

»livløse« eller »levende« ting; de »livløses« lyd deles atter i forskellige kategorier, hvorpå de »levendes« lyd behandles på samme måde. Men ind her i mellem skydes en bemærkning om *musicam* (lat. form) efter *philosophi* og om planeternes sang, *celestis armonia,* og Platos mening om disse. Dette stykke synes bestemt at være et senere indskud på grund af sin stil, de latinske former og den lærdom, som Olaf ellers ikke således søger at pynte sig med; derimod minder det levende om fortalen (prologen), hvorom mere nedenfor, samt om Worm.s interpolationer i prologen til Eddaen. Slutningen af stykket er desuden delvis en gentagelse af et sted lidt höjere oppe. Kapitlet — hvis direkte kilde er ukendt, men som har et vist slægtskab med afhdl. II, beg. — slutter med at omtale den menneskelige stemme, og forf. er derved kommen til talens mindste bestanddel, staven (bogstavet ɔ: de enkelte artikulerede lyd k. 2); læren herom genfindes i latinske grammatiske skrifter. Atter her støder vi på et lignende indskud som i k. 1, nemlig stykket fra l. 14 s. 37 (*B. M. Ólsen*) til kapitlets slutning. Vi møder her atter »philosophi« og deres »elementa« med en parallel mellem elementerne og bogstaverne. Her er forholdet endnu tydeligere, idet hvad her meddeles om staven og stavelser — hvortil forf. slet ikke er kommen — er en antecipation og gentagelse af, hvad der bagefter udførlig fremstilles, tildels knudret og utydelig fremsat; desuden findes der modsigelser mellem indholdet og den følgende fremstilling, ligesom de tekniske ord er forskellige. At pådutte Olaf dette stykke er tilvisse meningsløst. I k. 3 findes en sammenhængende lære om bogstaverne og deres navne; her er det, at de gamle runetegn (for vokalerne) og runenavne anvendes efter futharkens kendte ordning. Dette fortsættes i k. 4, der handler om stavens »figur« og »betydning« ɔ: udtale. Her er det, Olaf anfører »sin herre, Valdemars« sætning i runer, og her findes læren om tvelydenes tildels sammenskrevne form. Disse runestykker har *B. M. Ólsen* udførlig behandlet både i sin afhandling Runerne i den oldisl. litteratur og i udgaven af den 3. og 4. afhdl., og han er kommen til det resultat, at vi i den har rester af en gammel afhandling om runealfabetet af dettes reformator, Torodd med tilnavnet »runemesteren«. Vi må her komme noget nærmere ind på denne sag.

Om denne Torodd giver Jónssaga[1]) den efterretning, at da han, der var en udmærket tømrer, var i færd med at opføre kirken på Holar i biskop Jons tid, fik han lejlighed til at høre på latinundervisningen (grammatica), og han lærte så meget deraf, »at han blev den störste idrætsmand i det studium (*nám*)«. Dernæst nævnes han i prologen (foran de 4 grt. afhdl.) således: »der skal nu vises eder den første alfabets-indretning (*letrsħátt*), således skreven »efter« 16 bogstavers alfabet i den danske tunge, således som Torodd runemester og Are præst den frode har sat det imod (som ækvivalent til) Latinernes alfabet, som mester Priscianus har sat«. At der i disse, forøvrigt lidet klare ord sigtes til de anførte runestykker synes, især ved bemærkningen om Priscian, at være utvivlsomt (*B. M. Ólsen*)[2]). Indblandingen af Are beror ganske sikkert på en misforståelse hos den ukyndige forfatter. Der må lægges mærke til, at Torodd ikke her er nævnet som en forfatter til et skrift, men kun som en ordner af runealfabetet i forhold til det latinske. Om et til grund liggende skrift, som B. M. Ólsen har antaget, kan der efter min opfattelse ikke være tale. Fremstilling og stil i de pågældende runestykker er fuldstændig stemmende med den øvrige afhandling (bortset fra de forannævnte indskud) og himmelvidt forskellig fra stil og sprog i Ares tid. Ikke et eneste ord røber en ældre eller en så gammel kilde. Kan man tillægge prologens ord nogen betydning overhovedet, og det er der dog endel der taler for, — ganske uden grund er dens forfatter næppe kommen til at nævne Torodd; Ares navn har han derimod hæntet fra den 1. afhdl. —, så kan man kun drage den slutning, at det runealfabet, Olaf har benyttet, er et, som Torodd har ordnet for at få det til at svare til det latinske, delvis også det islandske[3]) (jfr. foran s. 255). Den interesse, Olaf viser for de gamle runer, tyder på et fremmed ophav. Jeg formoder, at det netop er samværet med den runekyndige kong Valdemar, der har givet ham interesse derfor; i Danmark spillede de en ganske anden rolle end på Island i det 13. årh. Derfor kan Olaf dog have benyttet Torodds refor-

[1]) Bisk. I, 163. 235.

[2]) Udtrykket »den første« betyder »den ældste«, og går sikkert ikke på alfabetet i den 1. afhdl.

[3]) Jfr. *G. Storms* anmældelse af Runerne osv. Arkiv II.

merede runerække, og derpå tyder tvelydenes tilværelse deri. Men i litteraturhistorien kan Torodd ingen plads få.[1])

Man kunde måske rejse tvivl om, hvorvidt bægge runestykker var af en og samme forfatter. Der er dog næppe gyldig grund dertil. I det første gås der ud fra 16-rune-alfabetet, 5 vokaler (*a, o, i, u, y*), 5 *hálfraddarstafir* (*r, n, s, m, l*) og 5 *dumbar* (*f, þ, k, t, b*); forf. glemmer *h*, vistnok fordi han i tilslutning til »Priscian« betragter det som en aspiration. I det sidste stykke går forf. ud fra Valdemars-sætningen, og her er det først han får lejlighed til at omtale runetegnet for *p* osv., og i tilknytning hertil tvelydene *ae, au, ei, ey, eo.* Disse stykker er tilvisse ikke uinteressante, men så stor en betydning, man tidligere har villet tillægge dem, besidder de næppe.

I k. 5—8 behandles stavelser, hvorved forf. kommer ind på de i skjaldedigte forekommende harmonistavelser (*hendingar*), og er dermed kommen til det æmne, der i den sidste del spiller en overvejende rolle; også på andre punkter tages der sigte på norrön poesi. Endelig fremstilles i k. 9 talens dele. —

Hele denne første del er, bortset fra indskuddene, ret logisk ordnet, men med forf.s originalitet er det i det hele lidet bevendt; forbindelsen af runestykkerne og det øvrige er lidet kunstnerisk. Den latinske aksentuation overføres på det islandske sprog, hvilket naturligvis fører til et urimeligt billede af dette. Dog er de her pågældende bemærkninger ikke uden sproghistorisk betydning.

Den anden del er ganske anderledes simpel og overskuelig. Den indledes med et kapitel om Donat og hans værk, der skulde have bestået af »to bøger«, hvoraf den ene betegnes som handlende om *náttúru allra parta þeira er hafa þarf í réttu látínumáli* ɔ:

---

[1]) Hvad selve fortalen angår, er den, som anerkendt af alle, et konfust og dunkelt produkt, der ganske sikkert ikke hidrører fra Olaf, men som dog tager særlig sigte på hans afhdl. Vi finder her former som *orðografíam*, hentydninger til Snorra Edda og dennes interpolerede fortale (ɔ: cod. Worm.); her som der findes et vb. som *undirstanda*. Heraf kan kun sluttes, at denne fortale er skreven af de 4 grt. afhdl.s samler, der mulig var forfatter til den 4. afhdl. (B. M. Ólsen), og det er tillige ham, der er mester for indskuddene i Olafs afhdl. Hele fortalen er af en og samme mand (*G. Storm*), og det er et fejlsyn at tale om bratte overgange fra et stykke i den til det andet. Heraf forklares lighederne mellem fortalen og Olafs afhdl. i dens nuværende form. Derimod er der ingen parallel mellem den og k. 6.

talens dele, altså netop svarende til vor afhandlings første del. Den anden bog handlede derimod om »talens fejl«. Da nu Olaf i den 1. del har benyttet Priscian, og ikke Donat, hvad man dog netop efter disse ord havde væntet — grunden hertil er forklaret af *B. M. Ólsen* —, og da der her findes samme lærdomskram som i indskuddene i Snorra-Eddas prolog og »epilog« og en tildels ordret henvisning til prologen, forekommer det mig sandsynligst, at kapitlet er senere tillæg; at det mangler i 757 er ganske vist ikke noget bevis, men måske alligevel ikke uden betydning.

Herpå følger så en fremstilling af »Barbarismus« (k. 11), så »Soloecismus« med sine underafdelinger og hertil sig sluttende 12 andre fejl (k. 12—13); dernæst »Metaplasmus« med sine 14 arter (k. 14), »scema lexeos« med 17 (k. 15) og endelig »Tropus« med 13 arter (k. 16). — Alle de enkelte arter forklares og oplyses ved skjaldeeksempler; den prosaiske tekst er i det hele kun en oversættelse af den latinske grundtekst; lejlighedsvis indskyder Olaf islandske benævnelser på talefigurer. De vers, Olaf anfører, hører til 34 navngivne skjalde[1]), men mange steder anføres anonyme vers, som jeg ikke antager hidrører fra Olaf selv; fremdeles anføres vers af Heidreksgåderne, Hafliðamál, Bjúgar vísur, Kúgadrápa og endelig af Grímnismál, for ikke at tale om et citat af et latinsk digt om Thomas Becket og af Ovid.

Anvendelsen af disse islandske skjaldesteder og de pågældende sproglige fænomener er, som bemærket, afpassede efter de latinske mønstre uden nogen forståelse af det islandske sprogs historie (jfr. foran s. 925). Så ensartede sprogfænomener som sammentrækningerne *þars, vask, hvés* anvendes som eksempler på sincopa, sineresis, sinalimphe. Bortset herfra kan man ikke frakende Olaf skarpsindighed i valget af sine skjaldesteder. For os ligger hovedbetydningen deri, at Olaf ved sin fremgangsmåde har

---

[1]) Starkaðr (!), Brage, Auðun, Egill (6 g.), Glúmr (2 g.), Eyvindr (2 g.), Kormákr, Holmgöngu-Berse (»Björn« ved en sammenblanding), Þorleifr, Hárekr í Þjóttu, Eilífr Guðr., Hallfreðr (2 g.), Þórðr Kolb., Sigvatr (4 g.), Þormóðr, Arnórr (4 g.), Þjóðólfr (3 el. 4 g.), Sneglu-Halle, Markús (2 g.), Skraut-Oddr (2 g.), Haldórr skvaldre, Guðbrandr í Svölu(m), Guðlaugr, Hallar Steinn, Ormr Steinþórsson, Leiðólfr, Sveinn (2 g.), Einarr Skúlason (3 g.), Nikulás, Máne, Kolbeinn, Snorre (en halv snes gange), Óláfr Leggsson og endelig Óláfr selv — altså skjalde fra alle tider, og både norske og islandske.

bevaret så mange interessante skjaldevers, der sikkert ellers vilde være tabte.

Olafs sprog bærer stærkt præg af de latinske originaler, hvorom der i det hele kan henvises til B. M. Ólsens udgave[1]). De latinske ord er mer eller mindre slavisk oversatte; derved er fremkommet sådanne ord som *lífligr, hræriligr, framflutning;* Olaf skyr ikke ligefremme latinske ord som *figúra, formera, pontaðr, nóti.* Sin original har han overhovedet forstået og gengivet rigtig. Når Olaf har skrevet sin afhandling, kan ikke afgöres bestemt, men det er sandsynligst, at den stammer fra hans første undervisningsår, altså fra tiden omkring 1250.

Den 4. grammatiske afhandling findes i Worm. som en direkte fortsættelse af den 3. uden afbrydelse eller overskrift. Æmnet er også det samme. En lang række talefigurer fremføres her og forklares på samme måde og efter samme mønster; til Olafs afhdl. hentydes der flere gange. Forfatteren anfører vers af nogle ældre skjalde[2]), men hovedmassen af de anførte vers (henved 50) er anonym; B. M. Ólsen mener, at de er af forfatteren selv, hvilket dog vistnok er meget tvivlsomt, især på grund af det sprog, som de fleste af dem fremviser. Nogle af dem er dog samtidige med ham. Forf.s kilder er helt igennem afsnittet de figuris grammaticis i Alexander de Villa Dei's Doktrinale, men han tilföjer ikke så lidt af sig selv i bemærkningerne til de enkelte vers; han viser sig deri som en snakkesalig gejstlig med hang til udlægninger og forklaringer, hvilket stemmer med de lærde helgensagabearbejdelser, vi finder ved 1300 og derefter. Men forf. er ingen ignorant; han kender endel til skjaldepoesi, var måske selv en skjald, men han viser forkærlighed for gejstlige digte, ligesom han i det hele langt mere direkte tager sigte på skjaldedigtningen end Olaf selv. Hvem forf. var, vides ikke. *Svb. Egilsson* og flere har antaget, at han har skrevet omkr. 1350 eller efter 1340 42 (B. M. Ólsen), dette fordi der i et par vers skulde være sigtet til islandske for-

---

[1]) At Olaf har kendt Snorres Edda fremgår af, at han i k. 16 hentyder til k. 1 af Skáldskaparmál og anfører herfra et halvvers af Eyvindr.

[2]) Brage, Þorleifr. Þorleifr skúma, Eiríkr viðsjá, Arnórr, Eilífr kúlnasveinn, Einarr Skúlason. Snorre (8 g.), Óláfr, samt en Nikulásdrápa.

hold, uro og ufred, ved den tid. Men opfattelsen heraf er langt fra sikker. I en gejstlig mund kunde de udtryk passe på et hvilket som helst tidspunkt. Mere har det at sige, at der hentydes til Skalholt kirkes brand 1309, samt at et af versene nævner eller antyder Magnus lagaböter, Erik og »hans broder« ɔ: Hakon (konge 1299—1319). Udtrykkene forekommer mig at tyde på, at verset er digtet i Hakons tid, og jeg kan ikke antage, at afhdl. er yngre end fra den anden tier af det 14. årh. Ikke desto mindre har jeg ment det hensigtsmæssigst at omtale den her[1]). Det er nu rimeligvis netop denne forfatter, der har samlet alle 4 afhandlinger og skrevet prologen; mulig er han også den, som interpolerede fortalen til Snorres Edda og var mand for »epilogen«; der er her den samme sprogtone, brug af latinske endelser osv.

Hvad andre grammatiske ting angår, er der ikke synderlig meget at nævne. AM 748 (Sn. E. II, 397; Den 3. og 4. grt. afhdl. s. 159) begynder nu med slutningen af en afhandling, der synes at have været af en lignende art som den sidste del af Olafs afhandling, men mere islandsk-national, idet den synes at have indeholdt en liste over islandske tekniske udtryk (*garðr, snyrða, skarbrot* er de tilbageblevne), oplyste ved skjaldeeksempler (af Guðbrandr í Svölu, Einarr, Óláfr Leggsson), ældre end fra det 13. årh.s sidste halvdel har den ikke været. Det er skade, at vi ikke har mere af den.

I samme hdskr. — ligeledes i AM 757 — findes efter de grammatiske afhandlinger et stykke, *Müllenhoff* har kaldt »den lille skalda« (Sn. E. II, 428—31. 511—14). Det er en summarisk fortegnelse over skjaldeomskrivninger uden systematisk orden; hertil knyttes navne på genstande m. m. vedrørende Fenrisulven. Alt dette viser samlerens interesse for gamle ord, der yderligere fremtræder i opregningen af navne, vedrørende Hel, og især i den mærkelige lille samling af gamle og forældede ord med angivelse af deres betydning, over linjen, hvormed 748 slutter (udg. s. 494).

---

[1]) Når B. M. Ólsen i tilslutning til Svb. Egilsson antager som sandsynligt, at forf. er Bergr Sokkason, kan dette meget vel stemme med min antagelse, at afhdl. er skreven 1310—20, da Bergr nævnes som prior allerede 1322. Men jeg ser helst i dette tilfælde som ellers bort fra at identificere forfatteren, da grundlaget derfor er så usikkert, som det i virkeligheden er.

Vi står her overfor rent sproglige interesser, der i øvrigt også viser sig i samlingen af þulur, både den ældre og den yngre række, samt de i slutningen af Skáldskaparmál optegnede enkeltord (k. 66 osv.). Overhovedet var de filologisk-antikvariske interesser på Island meget stærke i det 13. årh. Hertil slutter sig den omarbejdelse af det sidste afsnit af Skáldsk., hvoraf der findes brudstykker i Worm. og Laufásedda (udg. s. 495—500. 628—34) fra begyndelsen af det 14. årh.[1])

Af leksikalske ting er, foruden det anførte, de latinsk-islandske gloser at nævne, der findes i AM 249 l fol., udg. i Småstykker 78—99, og i 1812, 4°, gml. kgl. saml. (oprindelig sammenhørende), udg. i Zeitschr. f. deut. Philol. IX (1878) og i Äldsta delen osv. s. 41—44. Gloserne er skrevne omkr. 1200 af samme mand. De har betydelig interesse i sproglig henseende; det er tillige morsomt at se nogle af de islandske oversættelser som patera *bliþs(c)ǫl* ɔ: *blíðskál*; jfr. Snorres Háttat. 87. Vi får ordbetydninger, vi ellers ikke kendte, som *úfr* (bubo) osv. Der findes egenlig ingen logisk ordning eller rækkefølge af gloserne, undtagen for så vidt som nærbeslægtede ord gærne stilles sammen; undertiden synes lighed i ordenes ydre form at have været bestemmende. Sådanne glose-samlinger var sikkert rent private og bestemte til eget brug.

Endelig er der et lille brudstykke, et blad fra 14. årh. (AM 921, 4°; aftrykt i Den 3. og 4. grt. afh. s. 156–58), af en latinsk grammatik med oversættelse af de enkelte former. Det bevarede går fra »*amabit hann skal elska*« gennem imperativ, optativ til 3. person i »præterito plusquamperfecto *á liðnum tíma ok framarr en fullloknum*«. Denne lille rest giver et ganske morsomt indblik i indretningen af de oldislandske grammatiker, naturligvis efter fremmede mønstre; jfr. udgiverens bemærkninger.

[1]) Som kuriosum mindes om det latinske vers i drotkvædet versemål, der findes i AM 732 b, udg. i Småstykker.

5. Afsnit.

Andre videnskaber. Lærd litteratur.

---

§ 1.

Teologi.

Det følger af sig selv, at det udelukkende var de gejstlige, der beskæftigede sig med teologi og den lærde litteratur overhovedet. Sysselsættelsen hermed foregik, som foran omtalt, både ved selve skolerne, hos de præster, som havde ævner og lærdom nok dertil, samt endelig og ikke mindst i klostrene, efter at disse var stiftede. Vi har i det foregående behandlet en del af litteraturen, der i og for sig kunde behandles som teologi, nemlig helgensagaerne. Vi har set, at der for disses vedkommende kun var tale om en mer eller mindre direkte overførelse fra latin eller også en lærd, men temlig uselvstændig kompilation fra flere, men altid latinske, kilder. Det samme vil vi også finde, hvor der er tale om teologi i snævrere forstand, teologiske lærebøger eller lign. Det er alt sammen mer eller mindre nöjagtige oversættelser af latinske originaler; vi mærker intet til nogen selvstændig opfattelse, ingen lyst til at göre egne meninger gældende, kort sagt, ingen selvstændig grublen over problemer, ingen teoretisk spekulation. Det hedder om Gøtlænderen Gísle Finnason (se foran), at når han prædikede, lod han en bog ligge foran sig, hvoraf han læste op for menigheden; dette gjorde han, siges der, fordi han var ung, og for at folk skulde se, at han hæntede sine lærdomme fra hellige bøger, men ikke blot fra sit eget »brystvid«. Om dette nu var den virkelige grund eller ikke, får stå hen, men de anførte ord kunde gælde som en karakteristik af den islandske lærde teologi i det hele. Det er som om man havde været bange for at tænke selv over tingene, og dette gælder Islænderne den dag i dag.

Af egenlige teologiske lærebøger findes ikke mange. Der er egenlig kun tale om den i middelalderen berömte encyklopædiske Elucidarius (eller -um). Dette værk, der i dialogisk form indeholder en fremstilling af verdens tilblivelse, skabelsen, syndefaldet osv. med en skolastisk begrundelse og forklaring, er forfattet af Honorius Augustodunensis (fra Autun), der levede i det 12. årh.s første halvdel. Dets titel er: Elucidarius (-um) summam totius christianæ theologiæ complectens. Meget tidlig, endnu i det 12. årh., er dette værk nåt til Island, hvor det oversattes. Det kendes fra to — defekte — håndskrifter, nemlig AM 674 A, 4⁰, fra den første fjærdedel af det 13. årh., udg. fotolitografisk 1869, og Hauksbók, AM 675, 4⁰, udg. i Annaler f. nord. Oldkh. 1858 samt Hauksbók s. 470—99, jfr. 170—72 (et lille stykke deraf; jfr. Indledn. s. CXIII—VI). Oversættelsen er i det hele ordret og nærmest originalen i det gamle hdskr., der i det hele er temlig fejlfrit, medens afskriften i Hauksbók vrimler af de værste og mest meningsløse fejl, uagtet den også viser tilbage til en gammel original. Af alt det yngre i Elucidarierne optagne stof har det islandske intet.

Af didaktisk-moralsk indhold er *Viðræða æðru ok hugrekki, sálar ok líkama,* der også findes i Hauksbók (s. 303—30; også trykt i Heil. m. sögur I, 446—73) samt i AM 696, 4⁰. Det er egenlig en sammenstykning af to afhandlinger; den første er det 26. kapitel af Philip Gautiers Moralium dogma, forfattet i slutningen af det 12. årh.; oversættelsen er en del ændret og udvidet, mulig efter en interpoleret original (jfr. Hauksb., indledn. CXXV; stykket genfindes for sig i Delagard. 4—7 i Upsala bibl.). Det andet afsnit er en omtrent ordret oversættelse af Soliloquium de arrha animæ af kanniken Hugo de Sancto Victore, forfattet i den første halvdel af det 12. årh. Den oprindelige oversætter var mulig en Nordmand (Hauksb., Indl. CXXVI).

Af didaktisk art er den oversættelse af Prosper af Akvitaniens epigrammata, med enkeltheder fra sammes sententiæ, der findes i AM 677 (og 685 c), udg. i Leifar fornra kristinna fræða (1878).

Pave Gregor d. stores dialoger — Dialogorum libri IV de vita et miraculis patrum Italicorum et de æternitate animarum — findes i oversættelse, der dog er defekt, i AM 239, fol. (begynd.), og 677, 4⁰ (fra c. 1200); jfr. 655, XV, 921; i 677 begynder teksten

i 1. bog k. 10 og ender i 4. bog, med lakuner; udg. i Heil. m. sög. I, 179—255, Leifar 87—150 (her er bladene trykte i uorden), jfr. *Morgenstern:* Arnam. fragm. VII. Disse samtaler føres mellem Gregor og hans degn Petrus og handler om mænd, der har gjort sig berömte ved jærtegn og lign., deriblandt er Benedikt af Nursias lævned; men der er indflettet forskellige betragtninger, så at det hele får en didaktisk karakter. Oversættelsen, der hidrører fra 12. årh., er fortrinlig og kærnefuld.

Den oversættelse af Alcuins De virtutibus et vitiis, der findes i AM 685 d, 4°, er en noget moderniseret og islandiseret afskrift af den norske i den norske homiliebog. — I AM 624, 4°, findes noget af begyndelsen af Bernhard af Clairvaux' Meditationes piissimæ, trykt i Leifar s. 188—98, i AM 671 et uddrag af sammes 7. brev. — I 655, 4°, er et brudstykke af Isidors afhandling De conflictu vitiorum et virtutum, Leifar s. 180—82; den hidrører rimeligvis fra denne periode. Det samme gælder flere mindre stykker af forskelligt indhold (bibelsk, troslære, kirkehistorie m. m., de 10 bud med forklaring, sakramenterne med forklaring m. m.), hvoraf en stor del er utrykt; se f. ex. AM 133, 4°, 310, 4° (de 10 bud, trykt i 44 Prøver s. 437 og i udg. af 310), 624, 626 (Leifar 159—61) osv. I AM 385, 4°, findes to blade, som det synes med kirkeretslige betragtninger. I forskellige hdskrr. findes også de små stykker om de 4 storting ɔ: økumeniske koncilier (44 Prøver), hvortil stykket om *kennimannsskapr* (om biskopper, paver, paverækken) slutter sig. Endel hørende til breviarier, messeforklaring m. m. findes også, hvoraf dog endel måske er yngre; jfr. hdskrr. som 655 (Leifar 168—72), 672, 4°. Herhen hører også endel af det, som findes i »Rymbegla«s III. del.

Endelig kan her indskydes den såkaldte *Niðrstigningarsaga,* hvilket er en parafraseret oversættelse af 2. del af Nikodemus' evangelium; den findes i AM 645, 4°, og fl. st., og udg. i Heil. m. sög. II. Der synes at ligge den samme originale oversættelse til grund for alle brudstykkerne, hvori den findes.

Homilier, legender. Alt, hvad der kan nævnes, er oversættelser fra latin; kun undtagelsesvis kan der være tale om noget originalt norsk eller islandsk som f. ex. i den tale (prædiken), der symbolsk fortolker kirkens enkelte dele, idet der gås ud fra de gamle stavkirker (Isl. hom. s. 98—103, No. hom. 131—36). Flere

af de i islandske hdskrr. optegnede homilier er uden tvivl oprindelig norske. Disse prædikener eller »hellige tydninger«, som de kaldes i den 1. grt. afhandling, er noget af det første, der blev nedskrevet på Island. Det er da også så, at de ældste isl. hdskrr. (oftest brudstykker på 1 eller 2 blade osv.) har et religiøst indhold; deres betydning er derfor overvejende sproglig. Disse homilier oplæstes i kirkerne på de dertil bestemte dage. De er i reglen fortrinlig oversatte; sproget er kraftigt og der er lagt an på tydelighed, idet der ofte bruges ord og billeder fra tilhørernes eget forstands-område. Det vilde føre for vidt at komme ind på hver enkelt af disse homilier. De findes særlig i hdskrr. som AM 237 a, 238, 241 fol., 624, 642 a, 655, 671, 672, 677, 686 a-c, 696, 732 b, 764, 4°, hvoraf dog nogle måske tilhører det 14. årh. Det meste heraf findes trykt dels i Frumpartar (655), dels i Leifar, her Gregors homilier (s. 19—86, efter 677), der begynder i In evangelia II, 26, osv. Vigtigst af alle er dog den Islandske homiliebog i Stockholms bibl. mbr. 15, 4°, udg. af *Th. Wisén,* Lund 1872[1]). Den er et af de vigtigste oldislandske sprogmindesmærker fra tiden omkr. 1200 og den righoldigste prædikensamling. Den er defekt i begyndelsen. Nogen bestemt, f. ex. perikopisk ordning af stoffet synes mærkeligt nok i det hele ikke at være tilsigtet; det er en tilfældig samling, på sine steder, som det synes, temlig skødesløst udarbejdet, idet stykker er udeladt, som senere atter indføres med henvisningstegn. Navnlig mod slutningen er indholdet broget, her findes f. ex. (s. 175—77, 201—7) et uddrag og afskrift af protomartyren Stefans saga (k. 6 fin., 7, 9—11, 13; jfr. Heil. m. sög. II, 297—302, 306—9). Af indholdet findes endel andre steder, både i Norsk homiliebog og Leifar[2]). Heraf fortjæner måske særlig at fremhæves Nativitas Joannis baptistæ (der grunder sig på sagaen om ham, Post.), Oratio domini (s. 33—35), en forklaring af fadervor (jfr. den interlineare oversættelse af trosbekendelsen s. 148—50), stykket om Imbrudagar (s. 35—37), der genfindes i Hauksb. (s. 172 ff.), Kirkjudagsmál (s. 98 ff.), om de enkelte gudstjænester (s. 109—11, jfr. 121—27) osv. Sammenligningen af håndskrifterne

---

[1]) Jfr. *L. Larsson:* Studier över den Sth. homilieboken I—II. Lund 1887, og de dertil knyttede polemiske afhandlinger af Wisén og Larsson.

[2]) Jfr. listen i L. Larssons Studier s. 56—57.

viser, at talerne så at sige er ens allevegne; præsterne har her ikke haft mod til at foretage de sædvanlige bearbejdelser og ændringer; kun nogle få gange findes enkelte (mindre) stykker udeladte, snarest af rent praktiske hensyn. De hidrører fra forskellige tider fra det 12. århs. af. S. 212 findes der en hentydning til den overhåndtagende »kødelige lyst« på Island, der sammenstilles med drikfældigheden i Norge. Her peges der vistnok på historiske forhold i slutningen af det 12. årh. Ellers er sådanne selvstændige tilföjelser eller antydninger meget sjældne.

Hertil slutter sig en hel del legender, hvoriblandt den om Fides, Spes og Caritas (Heil. m. sög. I, 369—76) af moralsk-opbyggeligt indhold efter en latinsk original i Speculum hist., samt de 3 forskellige Crucis legendæ (Heil. m. s. I, 298—311), hvoraf den første handler om *Hvaðan kominn er kross drottins* (i Hauksb.; jfr. Leg. aurea LXVIII) eller Sets rejse til Paradis[1]), den anden om korsets opdagelse ved dronning Helena (i AM 233, 238, fol.) efter en original i Acta SS., og den 3. om Flagellatio crucis (AM 235, fol. osv.), hvis original findes hos Surius. Hertil eller til homilierne kunde regnes det i flere hdskrr. bevarede stykke om regnbuen og skibet og deres symbolske betydning, trykt flere steder.

Endelig er der en mængde jærtegn, der må henføres hertil. Først og fremmest jomfru Marias jærtegn, der er udgivne efter en mængde hdskrr. i Máríusaga I—II (heri det bekendte stykke om Theofilus, særlig udg. af Dasent 1845). Dernæst er der Olaf d. helliges jærtegn, der findes i de forskellige bearbejdelser af hans saga og som oprindelig er norske. Af störst betydning er de indenlandske helgeners jærtegn, f. ex. biskop Jons og Gudmunds, der meddeles i sagaerne om dem[2]). Fremfor alle er det dog biskop Torlak, der skinner klarest og blev videst berömt. Hvad ham angår, lod hans søstersön, Páll Jónsson biskop 1195—1211, samle hans jærtegn til et hele, en bog, som han lod oplæse på altinget 1199[3]), da Torlaks messedag blev vedtaget; herom og om Torlaks

[1]) Jfr. Indledn. til Hb. og Meyer: Die gesch. d. kreuzholzes i Abhdl. d. kgl. bayer. Akad. d. Wiss. 1881.

[2]) Biskop Gudmunds jærtegn findes i AM 204, 657, samt 122 B, fol. (Sturl.); i 204 og 122 B er de enslydende. De er tilföjede i Sturl. i tilslutning til sagaen om Gudmund, der findes optagen på forskellige steder, se ovf. 771.

[3]) Bisk. I, 120. 372.

hellighed kan henvises til Biskupasögur I, 113 ff., 133 ff., 302 ff. Til sagaen om ham er en mængde jærtegn knyttede, særlig i AM 382, 4°, samt i en særskilt samling i 645, 4° (fra c. 1200), der vistnok er identisk med Pálls; her begynder jærtegnene med k. 44 i Torlakssaga (Bisk. I, 315); hdskr. er udg. af *L. Larsson* 1885; jfr. Bisk. I, 333—56. En oversigt over jærtegnenes tidsfølge og hdskrr.s indbyrdes forhold gives Bisk. I, 331 anm., hvortil der henvises. I det hele skal det være henved 90 jærtegn, der stammer fra årene 1197—1200, heraf 46 i 645. Når man læser disse jærtegn, forekommer de hverken bedre eller værre end andre helgeners; men de er overhovedet meget almueagtige og ofte ligefrem latterlige; en nærmere redegörelse er overflødig. De er heldigvis ikke det eneste vidnesbyrd om tidsånden ved år 1200; så var vi ilde farne; ikke desto mindre må de tages i betragtning, når denne alsidigt skal bedömmes.

Endelig er der endel latinske læsestykker og officia, vedrørende biskop Torlak (jfr. Ártíðaskrár 146—54), samt andre; jfr. K. Kålunds AMske katalog.

---

§ 2.

Geografi.

At Nordboerne fra gammel tid af overhovedet havde rigtige forestillinger om Norden og de nærmeste egne, syd og øst for Østersøen, er sikkert. Et sådant kendskab spores allerede i Eddadigte, og det fremtræder overalt i islandske sagaer. Landenes indbyrdes beliggenhed og retningerne kendes nöjagtig og angives rigtig efter Nordmændenes måde at betragte sagen på; for Nordmænd og Islændere var det Norges beliggenhed og de dertil knyttede udtryk, der blev afgörende for sprogbrugen; således udtryk som *landnorðr* (nordøst), *útnorðr* (nordvest), *landsuðr* (sydøst), *útsuðr* (sydvest), hvoraf i det mindste de to første forudsætter Norges kystböjning mod øst nord for Stadtlandet. For Nordmænd fra vestkysten og Islændere var det naturligt at sige »øst på til Viken«,

men da denne vej også var den, man tog, når man sejlede til Danmark, nærmest Øresund, hvor det berömte købstævne holdtes og ad hvilket sejlasen til Østersøen almindelig foregik, blev det også et almindeligt, og ret naturligt, udtryk at sige »øst på til Danmark, til Østersøen« osv.; dog sagde man også »syd på« i dette tilfælde. Efter disse udtryk rettede sig så andre, f. ex. om Danmarks og dets enkelte deles beliggenhed og indbyrdes retningsforhold. Opfattelsen er i det hele korrekt, undtagen i nogle sene sagaer (fornaldarsagaer, jfr. ovf. 798—99).

Ved rejser udvidedes Nordmænds og senere Islænderes geografiske kundskaber, først og fremmest ved opdagelsen af vejen til de vestlige øer og lande ved 800; der åbnedes for dem en ny verden. Senere fandtes søvejen nordpå forbi Norges nordspids til det hvide hav (Gandvík) af Hålogalændingen Óttarr, hvis rejsebeskrivelse findes i Alfred d. stores oversættelse af Orosius. Her findes også en beskrivelse af Ulfstens rejse gennem Danmark til Hedeby. I denne forbindelse kunde man minde om *Adam* af Bremens beskrivelse af de nordiske lande i hans 4. bog, som hviler på nordiske beretninger. Ved længere rejser mod vest og syd, til Frankrigs kyster, til Spaniens strande, ja helt ind i Middelhavet, udvidedes atter Nordboernes geografiske kundskaber. I Miklagård fik de dernæst efterretninger om Garderige, det velkendte land i Østerleden; det var som de på den måde havde gjort en rundrejse. Alt dette måtte bevirke, at de fik en tilnærmelsesvis rigtig forestilling om Evropas kystlande, samt Afrikas nordkyst. På den anden side bevirkede unge Islænderes ophold i udlandet for deres studiers skyld et kendskab til landenes indre beskaffenhed; men navnlig var dog pilgrimsrejserne i så henseende af den störste vigtighed; disse foregik ad to hovedveje, den østre og den vestre[1]). Vi kender navnene på en mængde islandske pilgrimme, både mænd og kvinder, fra sagaer og fra udenlandske kilder som Reichenaulisten. Endelig kunde man i Norden skaffe sig geografiske oplysninger ad rent litterær vej.

Angående værker om alt dette kan særlig henvises til *N. M. Petersen:* Haandbog i den gamle nordiske geografi I, 1834, Regesta geographica i Scripta hist. Islandorum XII.

---

[1]) Jfr. Njála s. 907.

I de islandske sagaværker findes enkelte geografiske beskrivelser — foruden alle enkeltbemærkninger og indirekte angivelser, der ikke her skal opregnes —. Således får vi hos Snorre i 1. k. af Ynglingas. (jfr. kap. 2 i prologen til hans Edda) en almindelig jordbeskrivelse, delingen af jorden i 3 *hálfur* eller *heimsþriðjungar*, Asien, Evropa, Afrika eller *Austr-, Norðr-, Suðrhálfa;* det sidste også kaldt *Bláland et mikla*, »det store Neger-land«. En beskrivelse af Norge findes i Olafssaga af Odd munk k. 22 (AM 310), af Finmarken og landene øst for den i Egilss. k. 14 (jfr. Hkr. Ól. helg. k. 137), af Sverrig (dog ikke ganske rigtig) hos Snorre, Hkr. Ól. helg. k. 77 med angivelse af bispedömmer. I Knytlinga findes et mærkeligt kapitel om Danmark og dets inddeling, bispedömmer og kirkeantal (jfr. foran 784). I Erik d. rødes saga omtales de nyopdagede lande i vest (Grönland, Vinland)[1]. Hvad Island selv angår, kan man gærne betragte Landnáma som etslags sammenhængende geografisk oversigt[2].

Af særlige skrifter er der ikke mange. Der haves et *Fylkjatal*, en liste over Norges fylker, der f. ex. fandtes i Hauksb. (se udg. s. 502—3, jfr. CXXXV) og findes i AM 415, 4°[3]; dens oprindelse er uvis. Hertil slutter sig en lille fortegnelse over Bergens féhirzla (også i Hauksb. 502, jfr. CXXXIV), jfr. den norske konges féhirzla i AM 157 b, 4°, samt over bispesæder i Norge (sst. s. 501—2), England og Skotland. I »Rymbegla« III, k. V, findes et stykke om norske øer, om Norge og Sverrig. Hvad Island angår, haves der et udførligt *Fjarðatal*, en liste over landets fjorde, udgiven af *Kr. Kålund* i Isl. beskr. II, 359—72 efter AM 415, 4° (jfr. »Rymbegla« III); i udvidet form og med angivelse af kirker findes den også, udg. sst. s. 380—95. Den begynder med Østlandet og følger landet mod syd, og så rundt. I forbindelse hermed kunde de såkaldte »tylvter« omkring Island også nævnes, der findes i mange hdskrr., udg. sst. 373—75, samt kursforskrifterne angående Island og Grönland. Endelig findes lister over fjordene i Grönland og tilhørende kirker[1]. Endel geo-

---

[1]) Jfr. Meddelelser om Grönland XX.

[2]) Jfr. K. Kålund: Hist.-topogr. beskrivelse af Island. *O. Schumann*: Islands Siedelungsgebiete, Leipzig 1900.

[3]) Jfr. *G. Storm*: Norsk hist. tidskr. 1877 og ovf. s. 380.

grafisk stof gemmes i navneremserne i Sn. E. og forskellige remsevers, tillagte Einarr Skúlason.

Af fremmed oprindelse, hæntet fra Isidor, Honorius og fl., er de kapitler, der findes som 1—4, 7—8, 18 i Heimslýsing ok Helgifrœði i Hauksb. Her handles der om verden, dens inddeling og folkeslag, med indblanding af meget fabelagtigt og æventyrligt (folk med hundehoveder, enöjede folk osv. — i den bekendte maner); her gives også en liste over byer med helgenlævninger. Dette står på grænsen til teologien. Jfr. Rymb. III, § 30—53, og Sögubrot I i Fms. XI, k. 9 ff. Af hdskrr. kan særlig nævnes AM 194, 8°, jfr. Indledn. til Hauksb. CXVI—VII. I AM 415 findes en kort angivelse af Grækenlands inddeling efter Isidor. Endelig findes i 1812 i gml. kgl. saml. etslags kresformet verdenskort, d. v. s. landes og folks navne i deres relative beliggenhed, og en tegning af Jerusalem i Hauksb. og AM 736 I, jfr. *Werlauff:* Symbolæ, hvor også en beskrivelse af byen findes.

Af forfatternavne haves kun ét, nemlig Nikulás Bergsson. I sine Symbolæ ad geographiam medii ævi (1821) har *Werlauff* udgivet, hovedsagelig efter AM 194, 8°, en almindelig jordbeskrivelse samt en angivelse af to pilegrimsrejseruter med anførelse af de forskellige byer, man kommer til, og deres mærkværdigheder (helgenlævninger og lign.). Ved slutningen hedder det, at »denne vejviser, *leiðarvísir,* og byers beliggenhed, *borgaskipan,* og al denne visdom, *fróðleikr,* er skreven efter abbed Nikolas' forsagn (diktat)«. Denne Nikolas er uden tvivl den samme, som forfattede en Jonsdrape (se foran s. 116) og hvis mange gode egenskaber så stærkt fremhæves. Men hvad der hidrører fra Nikolas er sikkert kun afsnittet fra s. 15 i Werlauffs udg. (*Svá er sagt* osv.). Jfr. AM 736, II. Beskrivelsen er i det hele velordnet og ligefrem. De fremmede byers navne læmpes ofte ved folkeetymologiske forsøg på at få mening deri, som når Vercelli göres til *Friðsæla,* Venedig til *Feneyjar,* eller de søges oversatte som Aquapendente = *Hangandaborg,* eller blot islandiseres i udtalen som Antiochia = *Anþekja.*

Den berömte lovsigemand Gissurr Hallsson (d. 1206) siges at have været den bedste klærk på Island, der ofte rejste udenlands og nød i Rom den störste anseelse på grund af sin dannelse og dygtighed. Han fik udstrakt kendskab til de sydlige lande og siges derom at have gjort en bog, kaldt Flos peregrinationis

(Sturl. I, 206); desværre er denne bog ganske gået til grunde, og dens indhold kan ikke angives nærmere.

§ 3.

Lægevidenskab.

Om nogen virkelig lægevidenskabelig litteratur, mindst af alt nogen selvstændig, kan der overhovedet ikke være tale. Hos Nordboerne var der oprindelig ligesom hos andre oldtidsfolk kun om kure ved overnaturlige midler at göre. Der anvendtes runer, galdre, samt visse urter, man tillagde lægekraft eller i hvert fald en stærk virkning på legeme og sjæl. Sådanne lægemidler kaldtes *lyf* (hvoraf vb. *lyfja*), jfr. *ellilyf ása* om Iduns æbler i Haustlöng. Stærkt virkende middel af forskellige ingredienser omtales i Guðrkv. II, 21—23, og her i forbindelse med runetegn. I Háv. 137 hentydes der til forskellige lægemidler — jord, ild, eg, aks —, samt runer. I Háv. 147 omtales udtrykkelig tryllesange som nødvendige for dem, der vil virke som læger. Med stærke tryllesange forløste Oddrun sin veninde Borgny (Oddr. grátr). Dog synes runerne at have været det almindeligste middel. I runeafsnittet i Sigrdr. omtales »bjærgeruner«, der skal anvendes under påkaldelsen af diserne ved mødres forløsning; fremdeles nævnes »grenruner« som nødvendige for lægen. I Egilss. (k. 72) findes en mærkelig fortælling om en ung pige, hvis kærlighed en bondesön vilde vinde ved hjælp af runer; men han kom galt af sted, da han åbenbart ikke forstod sig godt nok på runerne; de, han ristede, bevirkede sygdom og dvaletilstand, indtil Egill kom og hjalp med runer, der helbredede hende. Til de overnaturlige midler hører Gullþórissagas »lægehansker« (k. 3—4). Ved siden af alt dette har der dog allerede tidlig en mere rationel opfattelse og behandling gjort sig gældende, især hvad sår og ydre beskadigelser angik. Dette fremgår bl. a. af fortællingen om Stiklestadslaget[1]), hvor en kvindelig læge omtales; hun lod de sårede spise løggrød, for at

[1]) Ól. helg. f. ex. Hkr. k. 234; jfr. Fóstbr. slutn.

kunne lugte, om sårene var hulsår eller ikke, og hun rensede sårene med vaskning og forbandt dem. Ved denne lejlighed omtales også en tang[1]) (*spennitöng*), for at trække jærnstumper ud. Så vidt var man altså dog kommen. I øvrigt omtales fremgangsmåden ved kurene ingen steder. Men vi kender navnene på mange fremragende og heldige læger, mænd såvelsom kvinder, og lægeslægter. I Lyrskovslaget var der to islandske mænd, som opfordredes af kong Magnus til at »binde sårene«, fordi de var så blødhændede; jfr. udtrykket *læknishendr* (Sigrdr. og Hkr. Ól. helg. k. 189). Disse to blev de bedste læger, og fra dem nedstammede der mange læger; den ene blev stamfaderen til den bekendte Selárdalsslægt (Seldölerne); til den hørte Hrafn Sveinbjörnsson, der i sagaen om ham omtales som en udmærket og heldig læge; der nævnes forskellige kure, åreladning, brænding, operation af sten m. m.[2]) Oprindelig var det vel fortrinsvis kvinder, der var læger; jfr. at hos guderne er det Eir, der var »den bedste læge«. Lægehjælp lönnedes undertiden godt[3]).

I håndskrifter findes der flere steder optegnet »husråd« og »lægeråd«, hvoraf endel måske kan henføres til dette tidsrum, men nogen litterær betydning har de næppe. Derimod findes der i AM 194, 8°, en l æ g e b o g, hvor Hippokrates og Galienus citeres (jfr. 58, 8°). Her omtales, hvad man skal nyde i hver måned; også i 696, II, 4° findes diætetiske regler. Hvorfra dette er hæntet, kan jeg ikke angive. Afsnittet sluttes med eller efterfølges af (i 194) en omtale af »naturstene« med helbredende virkning (jfr. AM 195, 8° og Hauksb. og 696, II) efter fremmede kilder. Til denne periode hører mulig også en oversættelse af Henrik Harpestrængs (d. 1244)

---

[1]) Også omtalt i Eyrb. 88, Sturl. I, 99.

[2]) Af folk, der nævnes som læger (*læknir*), kan følgende nævnes: Þorvarðr læknir Vápnf. 22. 23. 26. 29 (benbrud), *Álfgerðr læknir* Dropl. 26 [jfr. 36], Berse, Tormods fader, »en god læge« Fóstbr. 32—33 [jfr. *Gríma* i Grönland, »en god læge« sst. 95], Snorre gode Eyrb. 88, Þorvarðr á Svalbarði Ljósv. 221. 222, Ljótr Laxd. 310 (måske uhist.), Hjalte Skeggjason Njála 698, Höskuldr — Þormóðr — Þorkell, alle »læger« Ldn. 144. 158 anm. 265, *Helga*, »en god læge«, Harð. 76—77, Þormóðr læknir Sturl. I, 26 (den samme som i Ldn.?), Helge, »en god læge«, sst. 45. 99 (her beskrives et slemt benbrud). 195, Brandr sst. 195, jfr. om Dalk sst. 301 (der var uheldig). — I Fas. findes flere kure omtalte.

[3]) Vápnf. 29.

lægebog, hvoraf der findes et brudstykke i AM 696 I. Jfr. »Lækningakver« i AM 434 a, 12°. Endelig findes en lægebog i AM 655 XXX, et brudstykke på 4 blade fra den sidste halvdel af det 13. årh., udg. i 44 Prøver s. 470—75, her citeres Dioscorides og Gallienus. Disse lægebøger består af korte anvisninger om, hvorledes et medikament tilberedes og nydes, hvilken virkning det har osv.; overtroiske forestillinger er jævnlig stærkt indblandede. Et eksempel viser arten: »Mod benbrud — tag en hane og stød den helt med fjærene på og bind omkring; det helbreder hurtigst«, »Mod ormebid — tag afkog af lægegræs, olie og salt og giv ham at drikke; det driver giften ud« osv. Det er egenlig kun en samling af husråd, hvor dog enkelte ting kan være rationelle nok. Det er disse og lignende bøger, man senere hen på Island har kaldt »kællingebøger«; det er målestokken for den anseelse, de længe har nydt.

---

§ 4.

Matematik. Tidsregning. Astronomi.

Matematik. Det følger af sig selv, at noget selvstændigt har man ikke her frembragt på Island. — I den hedenske tid og langt ned i tiden talte man i hundreder à 12 × 10 (»store hundreder«), senere, dog næppe för end i 12. eller 13. årh., begyndte hundreder på 10 × 10 efter fremmede forbilleder at trænge sig frem ved siden af. Helt at fortrænge de »store« hundreder har disse dog aldrig formået på Island. Man regnede efter hundreder, hvad enten der var tale om sølv (vægt) eller vadmel (alenmål); sølv blev både talt og vejet; jfr. det lille stykke herom i Småstykker (i flere hdskrr.). Enhederne var mark og øre (hvoraf der gik 8 på en mark). De romerske tal benyttedes overvejende; så godt som i alle islandske hdskrr. er det udelukkende dem, der bruges. I det 13. årh. blev man kendt med de »indiske« tal og med måden at regne på ved hjælp af disse. Af herhen hørende litteratur er der, foruden enkelte betydningsløse småting, kun den såkaldte Algorismus at omtale. Navnet er egenlig kun en fordrejelse af en arabisk matematikers navn [Muhamed ben Musa] Alkaresmi.

Det var Araberne, der blev Evropas læremestre i regnekunsten. Den foran nævnte grammatiker, Alexander de Villa Dei, forfattede i det 12. årh. et latinsk digt i heksametre: Carmen de Algorismo. Dette digt blev oversat på islandsk prosa, og det er den afhandling, der findes i Hauksb. (udg. s. 417—24; jfr. Annaler 1848) og 1812, gml. kgl. saml., jfr. AM 685 og 736 III (brudst.). Angående forholdet mellem hdskrr. og originalen kan henvises til Hauksb., indl. CXXXI—II. Originalen følges temlig nöje helt igennem, undt. i slutningen, hvor der findes en teologisk anvendelse af tallene; det er et senere tillæg, dog næppe af oversætteren. Afhandlingen handler om de enkelte taltegn, deres navne og betydning, derpå om de 4 species, endelig om kvadrerede tal og kubustal (roduddragning). Sproget er ofte temlig knudret og fremstillingen ikke altid klar eller let forståelig. Teksten synes at være bedst i 685. Den er endel forvansket i alle.

Tidsregning. Oprindelig deltes året i Norden efter sommer og vinter; vår og efterår var egenlig kun dele af de første, overgangstider. Man regnede efter vintre (*vetr* eller også *misseri*, plur.) og nætter; dette var en gammel germansk skik (jfr. Snorres *ríðr Nótt fyrri* og Tacitus' Nox diem ducere videtur, Germ.). En uge (*vika*) bestod oprindelig af 5 dage, *fimt*, hvorom enkelte minder findes i det norske lovsprog og digte[1]). Ugen på 7 dage med navnene på disse, der jo stammer fra de 7 planeter, er indkomne fra kristne lande. Året deltes i 12 måneder[2]) (*mánuðr* af *máni* 'måne') på 30 nætter med 4 øgedage eller i 52 uger. Et sådant år var imidlertid for kort. Hvis det nu ikke iagttoges, at hvert år således tabte noget, måtte der snart komme uorden i tidsregningen. Dette indtraf i virkeligheden på Island ved eller kort efter midten af det 10. årh., hvilket synes at tyde på, at denne tidsregning ikke har været synderlig gammel i Norge-Island (måske indført under Hakon d. gode). Der måtte altså göres noget, for at tidsregningen blev rigtig. En reform blev da indført og vedtagen, idet den vise Torstein surt, som det hedder, »fandt sommerforøgelsen«; d. v. s. han foreslog at indsætte en hel uge i »hvert 7.«, efter vor sproget brug hvert 6. år, og i »hvert 6.« (ɔ: 5.), hvis der i løbet af en

---

1) *Fimtarstefna* og lign.; Háv. 51. 74.
2) Disse findes i Sn. E. I, 510—12.

sådan periode indtraf to gange skudår. Beretningen herom giver Are os i k. 4 i sin Isl. bók (jfr. Isl. ann.). Fra nu af er det gået jævnt og rigtigt, indtil de gejstlige med deres teoretiske uddannelse, også hvad dette punkt angår, tog sig af ordningen og berigtigelsen af kalenderen; det var jo især vigtigt for alle messer og helligdage, for *misseristal* og *messudagahald,* som lovsigemanden var forpligtet til hvert år at forkynde fra lovbjærget[1]). Den ejendommelige tidsregning, der findes i Rímbeygla (se nedenfor), beror i alt væsenligt på den kristelige tidsregning, således som *Bilfinger* har godtgjort det i sin afhandling: Untersuchungen über die Zeitrechnung der alten Germanen. I, Das altnordische jahr (1899), men der er visse særlige ejendommeligheder, denne har fået på Island. — Til at udregne tiden og festerne havde man udfundet en regnemåde ved hjælp af fingre og fingerled, idet disse taltes efter visse bestemte regler og i tilslutning til visse latinske (eller islandske) memorialvers, som f. ex. Cisio janus. Det er dette, man på Island har kaldt *fingrarím* og som har været i brug næsten indtil vore dage. Uagtet forholdet synes temlig indviklet, besad dog mange en udmærket færdighed i at regne på denne måde. Man havde i oldtiden også på Island almindelige kalendere, måned for måned. — Hertil var naturligvis nöje knyttet en vis indsigt i solens, månens og stjærnernes gang — en indsigt, som også for søfartens skyld var nødvendig. Dette kaldtes *stjörnulist*[2]), jfr. udtrykket *stjörnubókarfræði*. Der nævnes mænd, som særlig forstod sig på stjærnernes bevægelse og at styre efter dem; f. ex. Einarr på Tværå[3]), »han gik ofte ud om natten og iagttog nöje himmellegemer og havde god forstand på de dele«, og hin alsidige Hrafn Sveinbjarnarson samt Gissurr jarl[4]). Særlig nævnes dog to mænd som stjærne- og talkyndige mænd, nemlig præsten Bjarne Bergþórsson med tilnavnet *inn tǫlvísi* (»regnemesteren«), d. 1173, en af biskop Jons disciple[5]), men vi er ikke istand til nærmere at påvise hans astronomisk-kalendariske virksomhed, undtagen for så

---

1) Grágás, Krist. l. þáttr.
2) Hjálmþérss. k. 14.
3) Ljósv. s. 165.
4) Bisk. I, 562; Sturl. II, 252.
5) Jfr. Rymbegla IV, § 22, samt prologen til Rímbeygla; Bisk. I, 241; Isl. ann. 118. 323; Flat. III, 517.

vidt som en nöjagtig udregning af »månealderen« skal skyldes ham. Den anden er Stjörnu-Odde Helgason, der også nævnes i prologen til Rímbeygla. Om ham ved vi noget mere; se ovf. 183. 765. Han levede på Nordlandet (Tingøsyssel) uden tvivl i det 12. årh. — »han var så kalenderkyndig, at han ikke havde sin lige i samtiden på Island, og i mange andre henseender var han en vis mand«; han roses som en meget vederhæftig mand, men var, hedder det, fattig og lidet dygtig til strængt arbejde.[1]) Efter ham er den såkaldte *Oddatala* opkaldt. Denne findes i et kapitel af Rímbeygla (Larssons udg. s. 30—31; også i Hauksb., 415, 8°, og særskilt i 1812) og består i bestemmelsen af solhværv i løbet af hver 6 år og tilvæksten i solens gang eller dens aftagen fra solhværv til solhværv osv. Denne beregning skal være nöjagtig nok, især når hensyn tages til, at den er foretagen uden instrumenter. — Af afhandlinger haves her først og fremmest

Rímbeygla. Således hedder den afhandling, som står forrest i det samlingsværk, der er udgivet under titlen »Rymbegla« (1780), og som findes i 1812 gml. kgl. saml., samt i AM 625, 727, 730, 4°, 194, 8° (afskr. af 1812), 435, 12° (beg.). Afhdl. er udg. sidst efter 1812 under titlen Äldsta delen osv. af L. Larsson 1883. Her i dette hdskr. er ordningen forstyrret (ligeledes i 194), idet hvad der i udg. findes s. $1—7_7$[2]) hører ind mellem s. 29 og 30, hvilket bedst fremgår af den indholdsfortegnelse, som findes i hdskr. selv (udg. s. 8; jfr. Larssons fortale). I andre hdskrr. findes desuden en fortale (prolog), der bærer alle ægthedens præg, og her findes afhandlingens navn angivet; forf., der levede i det 12. årh., ytrer, at den har fået dette navn, »ti den vil synes ved siden af god rimtælling (ɔ: velskreven bog om tidsregning) som noget bulet og sammentrykket (*beygla*) ved siden af smukt udførte smedegenstande«: Det er en beskedenhedsudtalelse, der ligner den, der findes i fortalen til Hungrvaka. Skriftets indhold er udelukkende komputistisk; det större månedtal, måneders længde, epakterne, måneløb (saltus lunæ) osv., det islandske misseristal, concurrentescyklen, påskecyklen, de 7 dages skabelsesværk, verdens aldre (efter Beda og Hieronymus; jfr. Flat. III, 475) osv., Oddes beregning, solens gang,

[1]) Stjörnu-Oddadraumr, beg.

[2]) S. $7_8—8_6$ er stykket om Torstein surt fra Ares Isl. 6.

skudår, månens gang, planeterne, dögnets deling, stjærnernes stilling — alt dette er det vigtigste af indholdet. Æmnet hænger i det hele vel sammen, undtagen for så vidt som forfatteren ikke har kunnet dy sig for at indsætte et kapitel af teologisk-skolastisk indhold (skabelsesgærningen), men for en gejstlig var der jo altid tilknytning nok. Han begynder da også med at omtale den ældste tidsregning, den, som »gud gav Moses«. Der kan ikke antages nogen enkelt fremmed original, hvad da også prologen antyder; dog er sikkert udenlandske kilder benyttede (Beda eller andre), men endel har forf. selv indsat, f. ex. Oddes beregning. Angående indholdets beskaffenhed kan der henvises til de gode anmærkninger i udgaven i »Rymbegla«. Her findes der endnu to kapitler, XVIII—XIX, tildels om samme æmner, der för er behandlede. De er et yngre tillæg; de findes i andre hdskrr. indsat mellem IV. parts k. 22 og 23. Endelig skal bemærkes, at i 625 findes en særlig prolog, hvori afhandlingen kaldes *Blanda* (ɔ: Blanding); så følger kapitelregistret og derpå de første små paragraffer i Rymbeglas IV. part 1. kapitel, og så kommer selve Rímbeygla. Enten er denne fortale lávet af en afskriver isteden for den ældre og ægte, der i hans original har manglet, eller den er lånt fra en anden afhandling; dette sidste er vistnok det rigtigste, da de to nævnte paragraffer — af en forskellig afhandl. — er fulgt med.

Andet og mere end den nævnte afhdl. kan ikke gå under navnet Rímbeygla. Hvad der i øvrigt findes udgivet under fællestitlen »Rymbegla«, er höjst uensartet. Den 2. del heraf handler særlig om »Fingerrim« og desuden om tidsregning; her benyttes fremmede (lat.) memorialvers, bl. a. Cisio janus (navnet hentyder til Januar og circumcisio, den 1. Jan.), der består af 24 heksametre, to for hver måned; den findes, tildels i noget afvigende former, i flere hdskrr. (som 1812, Hauksb., jfr. indledn. CXXIX—XXX; her indsættes norske og islandske helgener. Her findes også den såkaldte *talbyrðingr* 'talbord', en tabelformet oversigt over årene i en påskecyklus m. m.; jfr. udgaven, bagerst[1]). Den 4. del

[1]) Den 3. del af »Rymb.« har intet med komputistik at göre, men indeholder en broget blanding af historisk-etnografisk-geografisk-teologiske stykker, der foran er omtalte eller antydede, og som findes i forskellige hdskrr. deriblandt tildels i Hauksb. Her findes også lister over isl. bisper, abbeder, fjorde m. m.

handler også om tidsregning og kalendervæsen, tildels af samme art som den egenlige Rímbeygla, hvorfra endel er taget. Det hele sammenfattes her under navnet *stjörnubókarfræði* og kaldtes måske af samleren *Blanda* (jfr. ovf.). Navnet passer i hvert fald ret godt, eftersom indholdet er noget broget og åbenbart hæntet fra forskellige hold. Det hele er en kompilation, næppe ældre end fra slutningen af det 13. årh., ti der forudsættes, at altinget begynder på den i Jonsbogen (fra 1281) bestemte dag. Enkelte stykker af denne afhdl. findes i forskellige hdskrr., således k. 1—4, § 18 i AM 415, og her er teksten oprindeligere, medens den i udgaven er interpoleret; her findes også en tilhørende koncentrisk tegning; stykket om månens aldere findes i AM 435, 12°; i AM 624 findes 5. kap. § 25, 26 m. m., k. 10, 25, og teksten noget anderledes; i 1812 findes IV, 10 ff, 26 ff, 32 ff, 51 ff, endelig findes i AM 732 b § 14—26 omtr. og enkelte småstykker foruden, osv. En ny kritisk udgave af det hele vilde være höjst ønskelig; nu er det overhovedet vanskeligt eller umuligt at behandle det hele alene efter den gamle udgave. Af forfattere citeres Beda (k. 3, om solens bevægelse og vindene), Macrobius de sphæra, Joannes af Pavillas Archilenius, samt en Alpicus eller Elpicius, foruden Bjarne præst. En enkelt original eksisterer sikkert ikke. Og som allerede antydet er den oprindelige tekst uden tvivl interpoleret; der findes gentagelser. I det sidste kapitel findes en *Jólaskrá;* æmnet, en profeti om det kommende års vejrlig, hører ikke sammen med det øvrige stof; den er et tillæg.

Til alt dette kan föjes, at der i AM 415 findes verdenssystemet med planeterne figurlig fremstillet, jfr. 732 b, og 1812 med mange lignende figurer, der burde nærmere undersøges. I 1812 findes endelig et selvstændigt stykke, der ikke er fundet andre steder, om stjærnebilleder, *um stjörnumörk,* udg. i 44 Prøver s. 476—79.

Endelig hører herhen de mange kalendere, hvoraf der haves brudstykker, delvis meget gamle. Deres vigtigste betydning består i. at de tillige er obituarier, idet islandske personers dødsdage er optegnede deri. Herom kan der i det hele henvises til udgaven, Íslenzkar ártíðaskrár, ved *Jón Þorkelsson,* 1893—96.

---

§ 5.

Naturvidenskab. Overtro. Filosofi.

Hvad der kan henføres til naturvidenskab er alt af fremmed oprindelse og af grumme ringe betydning, tilmed gennemsyret af overtro og fabler. Ganske vist havde Nordboerne et skarpt öje for naturen og dens forskellige fænomener på jord, i hav og i luft; men nogen undersøgelse af disse og deres natur indlod man sig slet ikke på; man gav dem i bedste fald en forklaring, man selv udpønsede og af en mystisk-mytisk art. Kendskabet til naturen var i aller egenligste forstand kun overfladisk, og om alt, hvad der var udenfor Norden, havde man de ufuldkomneste forestillinger, tildels af den æventyrligste art, grundede på, hvad man læste hos forfattere som Isidor, Honorius og fl. Fra dem stammer middelbart eller umiddelbart hvad der i forskellige hdskrr. findes om fremmede folkeslag i fjærne egne med forskellige abnorme egenskaber, menneskeædere, enöjede folk, hundehoveder osv. osv.; jfr. k. 7 i Hauksb.s Heimslýs. og helgifr. (indledn. CXVI), Rymb. III, 10. Der findes fremdeles stykker om mærkelige stene, hvis udseende og natur ɔ: lægekraft og betydning beskrives — også efter fremmede kilder; sådanne findes i Hauksb., AM 194, 8° (jfr. lægebogen ovf. 950). I den 3. del af Rymb., k. 13 findes et lignende afsnit om orme. Hertil slutter sig på en måde den berömte Physiologus eller Bestiarius, uagtet dette skrift i egenligste forstand er teologisk-moraliserende. Det opregner mange dyr, fugle, slanger, samt rent fabelagtige uhyrer, som kort karakteriseres ved en enkelt for öjemedet særlig fremhævet egenskab, hvorfra der så drages slutninger eller sammenligninger med Kristus eller mennesket, eller deres færd opstilles som advarsel for dette. Dette skrift er oversat på islandsk allerede i det 12. årh. og findes i et af de ældste hdskrr., AM 673 a, 4°, med billeder af de enkelte dyr (og flere tegninger); det hele er litografisk udgivet med udførlig indledning og forklaring af *V. Dahlerup* i Aarbøger for nord. Oldkh. 1889. — I Hauksb. findes et stykke om de 4 elementer og deres forhold til det menneskelige legeme efter Beda o. fl. (se Indl. CXXIII), og i AM 435, 12° et om det menneskelige legeme, blandet med overtro og religiøse betragtninger.

Astrologiske afhandlinger eller stykker findes der ikke mange af. I sagaer og andre kilder mærkes tro på stjærnernes magt over og betydning for mennesket yderst sjælden; således i Jónssaga[1]) samt i Rauðólfsþáttr[2]), men dette er uden al betydning. I AM 624 findes noget i denne retning samt i 736 II, af fremmed oprindelse. Beslægtet hermed er troen på uheldige dage, dies mali, eller ved en forvanskning, *dismaladagar,* samt forskellige prognostiske tegn og fænomener (Jólaskrá og lign.), der findes i forskellige håndskrifter som Hauksb., og fl.

Hvad filosofi angår, eksisterer den overhovedet slet ikke i den gamle litteratur. Hertil kunde dog endel henføres af, hvad der foran er omtalt som hæntet fra udenlandske skrifter. Spekulative var Islænderne mindst af alt, de grublede ikke over tilværelsens gåder, de tog den, som den var. Deres livsvisdom havde Nordboerne nedlagt i korte, fyndige sætninger i vers eller rytmisk bevægede, i ordsprog og talemåder eller på sin vis i gåder. Vi finder alt dette i digte og sagaer — havde man det samlet, vilde det kaste et klart lys over Nordboernes tænkemåde og psykologiske tilstand[3]). Vi kan sige, at det viser os dem som et praktisk folk med klare tanker og sund sans og i besiddelse af en god del humor. I disse korte sætninger gemmes Nordboernes etik og livsfilosofi. Den gamle mytologi viser den samme side af deres karakter, en nøgtern beregnende kløgt, uden synderlig fantasi. Det viser fremdeles lovene, og her er vi på en måde nærmere ved Islænderne selv, men herom kan der henvises til, hvad der foran er bemærket. Der opstilledes ingen teorier, problemer drøftedes ikke. Det er udslag af denne ånd, når sagaforfatterne aldrig hengiver sig til ræsonneren over tingene; det er tillige et udslag af denne ånd, når

---

[1]) Bisk. I, 228.
[2]) Fms. V, særlig 333—35.
[3]) Der haves en lille samling i *G. Vigfússons* Reader og en stor, men ukritisk samling ved Guðm. Jónsson, udg. 1830 samt en mindre ved H. Scheving.

samme forfatteres stil næsten ikke kender ordet *þvíat* — et ‚fordi' indeholder altid en refleksion.

Af oversatte ting findes så godt som intet, der kunde henføres hertil, udover hvad der i det foregående er omtalt og kunde regnes hertil; i afsnittet Heimspeki og helgifræði i Hauksb. s. 178—80 (jfr. Indl.) findes et kapitel om eftertragteligheden af jordiske ting.

---

6. Afsnit.

Norsk litteratur.

Vi har i det foregående (2. afsnit § 10) behandlet tre på latin affattede historiske skrifter af norsk oprindelse, hvoraf dog kun de to første er af nogen större betydning. Det er, bortset fra et par andre skrifter, omtrent det eneste originale, som Nordmændene har frembragt. Sammenlignes den norske litteratur med den islandske, ses det let, hvor stor forskel der er tilstede og det i en dobbelt retning, dels hvad righoldighed, dels hvad den nationale karakter angår. Vi har for Islands vedkommende set, hvor let og hurtig den nationale ånds krav sprængte latinens fremmede lænker, så at næppe et bogstav er tilbage af de oprindelige latinske skrifter, og udfoldede en så frodig og mangesidig blomst, der kunde nydes af alle. De få norske latinske skrifter findes ikke oversatte og har overhovedet ikke været udbredte eller læste i Norge. Hvad der her kendtes og læstes af skrifter angående hjemlige forhold, var de islandske sagaer. Grunden til, at der i Norge ikke opstod nogen national litteratur, antages at have været den, at landet netop i det århundred, da et sådant forfatterskab mulig kunde have fremblomstret, var hærget af den mest uafladelige og forbitrede indenlandske ufred. Inter arma silent musæ. Ikke blot tav den historiske muse dengang, men dens mund blev for be-

standig lukket. Den historiske tradition må tillige antages at have været langt mindre intensiv og levende i Norge end på Island. måske også væsensforskellig fra den islandske, og mere være gået i sagnhistorisk end historisk retning. Vi synes at skimte dens væsen i forskellige sagn angående visse gamle steder (fornaldarsaga-agtige fortællinger), i de mange sagn, Saxo synes at have opbevaret og benyttet (jfr. *A. Olriks* påvisninger), samt endelig i de uhistoriske sagn og legender, der findes i et værk som Agrip (jfr. foran s. 623). Det 12. årh.s store og mange begivenheder fristede ikke de norske gejstlige til at behandle dem historisk. Theodricus kunde have gjort det, men han vilde ikke; grunden dertil har vi omtalt foran. Det blev Islænderne Erik Oddsson og abbed Karl, der løste opgaven uden de skrupler, som den norske forfatter nærede.

Magnus Erlingssons fald 1184 betegner, uagtet kampene varede ved en god stund endnu, et vendepunkt i Norges historie. Da var det Sverre, der faktisk kom i besiddelse af herredömmet og grundlagde et velbegavet og dygtigt dynasti på Norges trone. Det er sönnesönnen Hakon den gamle (1217—63), der får den allerstörste betydning for landets ro og indre udvikling, og, hvad der i denne sammenhæng er vigtigst, dets litteratur. Kong Sverre var höjt dannet og lærd og satte stor pris på litterær virksomhed, men til virksomt at støtte denne og bidrage til dens udvikling, var forholdene ikke gunstige. Hans höjtbegavede og håbefulde sön, Hakon (d. 1204) levede for kort til at kunne göre noget videre. Når man har tillagt ham visse norske litteraturværker, beror dette på misforståelse. Hakon den gamle besteg tronen 1217. Allerede som ung har han interesseret sig for litteraturen, ti ved år 1226 blev et fremmed digterværk (Tristramssaga) oversat på norsk ifølge hans foranstaltning. Dette er ejendommeligt og på sin vis ret forbavsende. Men vi ved, hvor gammelklog Hakon var i sin ungdom. Da det hurtig blev hans opgave at göre Norge til en virkelig stat i evropæisk forstand, har han også haft sin opmærksomhed rettet på åndslivet. Selvfølgelig måtte det da være ligesom i andre lande knyttet til kongen og hoffet, hvor dannelsens brændpunkt i det hele måtte søges, og hvor det alene blev at finde. Ti, mærkeligt nok, mærker vi grumme lidt til den norske gejstlighed og klostrene m. h. t. litteraturen. Da der ikke syntes at være nogen

mulighed til stede for en hjemlig original litteratur var det kong Hakon, der foranledigede, at fremmed litteratur fik indpas i Norge, således, at især fransk-engelske romaner og sange, samt dermed beslægtede latinske skrifter oversattes på norsk. Det var den fremmede hoflitteratur, der nu også skulde blive norsk hoflitteratur. Den således istandbragte litteratur er for allerstörste delen en ren underholdningslitteratur, undertiden med et moraliserende anstrøg. Selv synes kong Hakon ikke personlig at have beskæftiget sig med de herhen hørende skrifters overførelse, men han har ladet Nordmænd og i Norge bosatte, nationaliserede fremmede (gejstlige) besørge den (jfr. nedenfor om Tristramss.). At han morede sig over disse skrifter, viser bl. a. den omstændighed, at han endnu som døende lod dem sig forelæse sammen med andre bøger. På grund af kildernes mangelfulde oplysninger kan vi ikke nu til fulde måle og vurdere kong Hakons fortjænester af den norske litteratur, og derigennem den yngre islandske. Men den var sikkert ganske betydelig; om til gavn for nordisk ånd, for den sædelige opfattelse og for den alvorlige livsbetragtning. eller ikke, er et åbent spörgsmål. De fremmede romaners mer eller mindre letfærdige skildringer af elskov og kærlighedsæventyr, ægteskabsbrud osv., har næppe gjort gavn, hvor følelsen af det strængt sædelige i forvejen var slappet. Sund litteratur var det ikke, der her fremelskedes. Som vi senere skal se, fik denne litteratur en overvejende betydning for Island, idet den både i poesi og prosa blev hele folkets åndelige ejendom, medens den i Norge selv næppe blev så udbredt.

Hakons sön, Hakon den unge (d. 1257), var begavet og studeret og tog personlig del i den litterære virksomhed, men han var kun 25 år, da han døde. Magnus lagabøter (1263—80) beskæftiger sig på sin vis med litteraturen (lovene); Hakon Magnusson (1299—1319) tager igen fat på oversættelseslitteraturen, dog vistnok udelukkende den religiøse. Derimod er det hans dronning, der besørger den anden side deraf (»Eufemiaviserne«, der ikke vedkommer os her).

Hvad gejstligheden i det hele angår, har den, ligesom den islandske, først i den sidste halvdel af det 11. århundrede fået den fornødne lærdom og uddannelse. Man rejste udenlands for at studere ved de forskellige skoler. Man har ført hjem med sig bøger af forskelligt indhold — legender, prædikener og lign. —, og man,

særlig biskopperne, har i tidens løb samlet sig större eller mindre bogsamlinger. En talrig og selvbevidst gejstlig stand har efterhånden udviklet sig, hvis organisation måtte blive af stor betydning, efter at ærkebispesædet i Trondhjem 1152 var oprettet. Fra nu af blev kirken etslags stat i staten, hvis myndighed og umedgörlighed de følgende konger, især Sverre, mange gange fik at føle. Særlig vind i sejlene fik den efter Erling skakkes usalige færd for at få sin sön, Magnus, anerkendt som tronarving. Foruden ærkebispesædet i Trondhjem var der 4 bispedömmer i Norge, Bergens, Stavangers, Oslos og Hamar-stift. Desuden var der en hel del klostre rundt omkring i landet, stiftede til forskellige tider. De ældste var St. Laurentiusklostret på Nidholmen (Munkholmen), St. Mikaelskloster ved Bergen, bægge Benediktinerklostre, osv. Senere stiftedes f. ex. Augustinerklostret i Elgesæter. Lyseklostret ved Bergen, Hovedøens kloster (af engelske munke 1147[1]); omkr. 1300 var der ialt ikke mindre end 25 klostre i Norge. Om nogen litterær virksomhed indenfor disse klostres mure vides intet, undt. for så vidt som Theodricus var en munk; men han er jo enestående; dernæst kan man formode, at man i klostrene har deltaget i oversættelsen af teologiske skrifter, legender osv. Hvad man ellers hører om disse klostre, især i senere tider, er alt andet en smigrende for dem; navnlig synes drukkenskab at have været temlig almindelig blandt munkene.

Udenfor klostrene har der også været flere gejstlig uddannede mænd, der har beskæftiget sig med litteratur, som bibelkommentatorer, som kongespejlets forfatter.

Som bemærket, måtte der hist og her findes bogsamlinger. En interessant oplysning om en sådan haves i den liste over biskop Arne Sigurdsson (1302—14) i Bergens bøger, der findes i et håndskrift fra Vadstena; jfr. *G. Storm* i (Norsk) Historisk tidsskrift 2 R. II (1880), *Gödel:* Fornnorsk-isl. litt. i Sverige s. 20 ff. Af »norröne bøger« findes her to lovböger, sagaerne om Trojanere, Brutus (ↄ: Bretasögur), Didrik af Bern (vistnok den bekendte Stockholmscodex), Örvar-Odd, Thomas erkibyskup og fl., der ikke er nærmere betegne.

Da det er den oversatte litteratur, og da særlig roman-

---

[1]) Se herom *Langes* Klosterhistorie; *A. C. Bang*: Udsigt s. 192—96.

litteraturen, riddersagaerne[1]), som de plejer at kaldes, der giver den norske litteratur sit hovedpræg, er det rigtigst at behandle den først.

---

§ 1.

Romantiske sagaer og andre dermed beslægtede frembringelser.

I Frankrig, og derpå i England, var der opstået en rig og frodig heltedigtning, der hæntede sit stof fra forskellige sider, dels fra Frankrigs gamle historie, sagnene om Karl den store, Roland osv., dels fra bretonske digte og sagn, der atter havde deres rod i keltisk digtning, Artussagnene, dels endelig fra fjærnere steder, særlig Østerland og Byzans, efter korstogenes begyndelse, digtningen om Flores og Blancheflur, Partonopeus og fl. Om alle disse æmner digtedes længere sange, hvis karaktermærker er ridderlig erotik, heltegærninger og farer af den vidunderligste art, tildels blandet med religiøs mysticisme. De er på sin vis ofte naive nok i deres fremstilling, men deres erotik er lige så ofte eller som oftest raffineret-slibrig; ren, uskyldig kærlighed skildres rent undtagelsesvis. Disse ridderromaner dreje sig alle om fornemme personer, konger, fyrster, riddere, dronninger, hofdamer; i enkelte tilfælde er overnaturlige væsner (féer) hovedpersonerne. Det er det middelalderlige hofvæsen og hofliv, der spiller hovedrollen. Disse digte blev meget yndede og almindelig udbredte i alle kultiverede lande og holdt sig i lange tider[2]). Blandt de vigtigste forfattere er Chrestien de Troyes fra den sidste halvdel af det 12. årh.; han hæntede sine æmner især fra Artusdigtningen (ridderne ved det runde bord) og forfattede digte om Erec og Enide, Ivan løveridderen, Perceval og fl. Det er fra disse hans digte, »at hele den idealiserede betragtning af middelalderens ridderliv og kærlighedsliv tager sin udgang« (*Kr. Nyrop*)[3]).

---

[1]) Ordet *riddarasögur* findes i Skikkjur. III, 76; jfr. Dipl. Norv. V, 18. osv.

[2]) *C. Rosenbergs* dom over disse produkter (Nordb. Aandsliv II, 534—35) er i det hele træffende.

[3]) Jfr. i det hele taget *Kr. Nyrop*: Oldfransk heltedigtning 1883; *Suchier*

Det er endel af disse digte, der blev omplantede til norsk mål under Hakon den gamle og tildels på hans foranstaltning. Bortset fra de skrifter, der er oversatte fra latin, er de alle oversatte fra oldfransk. Ikke desto mindre er der flere forhold, der viser, at originalerne næppe er komne direkte fra Frankrig, men fra England, hvilket i og for sig er nok så forståeligt. I flere tilfælde er originalerne gået tabt; i intet tilfælde haves, såvidt vides, netop den original eller et søsterhåndskrift, hvorefter oversættelsen er foretaget. Af denne grund har de norske oversættelser en overordenlig stor tekstkritisk betydning for de oldfranske originaldigtes tekstform og ordlyd.

Alle disse oversættelser er i prosa. De er foretagne med en stor kyndighed og umiskendelig dygtighed. De bærer for det første vidnesbyrd om, at oversætterne har i en fortrinlig grad været grundsproget mægtige; ganske vist forekommer der fejl af og til, undertiden synes dog disse at bero på blot skødesløs læsning af originalen eller et öjebliks åndsfraværelse (sammenblanding af hinanden lignende ord). Uagtet oversættelserne på sine steder er temlig ordrette, er teksten dog hyppigst noget sammendragen og forkortet — og afskrivere synes yderligere ofte at have forkortet den —. Den kan dog også ofte være udvidet med enkelte sætninger eller ord for overgangens eller afrundingens skyld for at göre fremstillingen mere sagamæssig. I mange tilfælde kan dog de i hdskrr. eksisterende plus-sætninger og -ord bero på den tabte original. I forskellige af de isl. afskrifter er beskrivelser af kampe og lign. undertiden udvidede og derved gjorte endnu plattere.

Sproget i disse oversættelser er stærkt afvigende fra de islandske sagaers rene klassicisme — hvilket jo er naturligt nok. Det var umuligt andet end at originalens sprog og fremstilling havde stor indflydelse på gengivelsen og satte dybe spor deri. Sproget er i det hele taget let flydende og ikke uden en vis tiltrækning ved en indsmigrende tone. Det er rigt på adjektiver, tildels også på allitteration, men heraf kommer dog sikkert en god del på afskriveres kappe; ti de nævnte særegenheder synes at have vakt et stort bifald hos de senere, særlig islandske afskrivere i det 14.

---

u. *Birch-Hirschfeld*: Gesch. der franz. litteratur 1900 — to bøger, jeg særlig har støttet mig til.

årh.; ligesom også brugen af part. præs., der fra først af skyldes oversætterne, efterhånden bliver til misbrug. Fra afskrivere hidrører også de verslinjer, der enkelte gange forefindes. Grundtekstens navne er i reglen stærkt forvanskede (også af afskriverne). Der kommer hurtigt noget ensformigt over denne oversætterstil; de samme ord og vendinger gentages atter og atter; stilen stivner og stereotypiseres. Herom kan der henvises til *G. Cederschiölds* fortræffelige redegörelse i indledningen til Fornsögur Suðrlanda. I de — ældre — oversættelser af homilier og lign. var det norske sprog kraftigt, men måske noget stivt; de vidnede om en dygtig behandling af modersmålet. I disse oversættelser fik sproget et vist flot sving over sig, en vis retorisk farve, men et virkelig folkeligt sprog var det ikke.

De fleste af disse oversættelser eller snarest alle er foretagne i Norge og de var i norsk sprog. Hvorvidt Islændere er bleven benyttede, er vanskeligt at sige; men det forekommer mig ikke synderlig rimeligt, hos Islændere at forudsætte de fornødne sprogkundskaber, og tillige, at netop de, som mulig var i besiddelse af dem, opholdt sig i Norge. Muligheden er selvfølgelig tilstede. Men en ting er sikker nok, at opbevaringen af det meste af, hvad der hører herhen, skyldes Islændernes interesse og afskriverflid. Kun ganske enkelte af disse sagaer er bevarede i norske afskrifter (ingen i den originale oversætters eksemplar). Tidlig førtes de til Island, blev dér en yndet læsning — ligesom også tilfældet blev med Kongespejlet —; her blev de også på mangfoldig vis om- og bearbejdede (slutningen af Elissaga helt tildigtet), og her opstod der i løbet af det 14. og følgende årh. efterligninger, og her blev de tildels omdigtede til rimer og fik således endelig en form, der på sin måde svarede til deres oprindelige. På Island og ikke i Norge fik de deres varigste betydning. De fleste findes i forholdsvis unge isl. håndskrifter fra omkr. 1400 og derefter.

Vi skal nu se nærmere på de enkelte sagaer og da begynde med dem, der udtrykkelig siges at være oversatte på foranstaltning af Hakon den gamle.

1. Tristramssaga. Denne findes i to bearbejdelser eller former; den længste i AM 543, 4°, en papirsafskrift efter en skindbog, hvoraf der haves 3 blade i AM 567, XXII, 4°, udg. af *E. Kölbing* 1878 og *G. Brynjúlfsson,* den kortere i AM 489, 4°, udg. i

Annaler f. nord. oldkh. 1851. Denne sidste er imidlertid en helt ny fabrikeret saga, lavet efter en meget mangelfuld erindring om den ægte tekst tildels med en ganske ny personliste. Den er i denne sammenhæng uden al betydning. Vi har her kun med den længste saga at göre, der viser sig at være en ualmindelig god, dog, især mod slutningen, forkortet oversættelse af en fransk original, hvoraf kun et brudstykke haves. Den tillægges en Thomas, der af den tyske bearbejder, digteren Gottfried af Strassburg, kaldes Thomas af Bretagne, om hvis liv der i øvrigt så godt som intet vides. Også det oldengelske digt om Tristram stammer fra den samme Thomas. Herom kan der navnlig henvises til den fortrinlige indledning i Kölbings udgave. Af den vidtløftige litteratur kan jeg nöjes med at henvise til *W. Golthers* afhandling i Zeits. f. franz. spr. u. litt. XXII. — Tristramsagnene er oprindelig keltiske uden dog at høre til Artusdigtningen; til denne findes der ikke i sagaen nogen virkelig tilknytning. Det er hovedsagelig en historie om en utilladelig, ved trylledrik fremkommen elskov mellem den unge Tristram — hvis rette navn skulde være *Tristam* — og den skönne kongedatter, Isolde (*Ísönd*, *Ísodd*), et æmne, der var særdeles yndet og udbredt. I den form, som det har fået hos Thomas og som det har i den norske oversættelse, er det meget lidet tiltalende behandlet, ja, undertiden bliver fremstillingen lav og plat. Det könneste deri er slutningen om bægge hovedpersonernes død. Der er fuldt op af ridderlige handlinger, vældige konflikter, drab og kampe, bl.,a. med jætter, dog ikke fuldt så latterlig fantastiske som så ofte ellers. Sproget og teksten er sikkert noget ændret, navnlig det første, da vi kun har med en sen afskrift at göre. Overskriften giver os den værdifulde og for årstallets vedkommende enestående oplysning, at sagaen i året 1226 »efter kong Hakons bud blev oversat af broder Robert«. Der er vel næppe nogen grund til at betvivle rigtigheden heraf. Denne Robert — der mulig har været en Englænder — må antages at have opholdt sig allerede længe i Norge inden oversættelsen foretoges. Hørte han måske til Hovedøens kloster?

2. Elis saga ok Rósamundu, en saga om en af faderen, en borgfyrste, næsten fordreven sön, der, efter at have forladt sit hjem, straks kommer i kamp med hedninge (muhamedanere) og pludselig viser en stor heltekraft. Ikke desto mindre bliver han

overmandet, fangen og ført bort til hedningenes land. Efter forskellige æventyr kommer han her i berøring med kongen, vinder hans datter Rosamundas kærlighed, og til slutning får de hinanden, efter at hun har ladet sig døbe. Sagaens håndskriftlige overlevering er meget interessant. Den findes i et norsk håndskrift fra det 13. årh., samt i sene islandske afskrifter. Her kan vi da klart se, hvorledes afskrivere behandlede deres originaler; de forkortede og sammendrog teksten temlig vilkårlig. Slutningen af sagaen mangler i det norske hdskr. — Delagard. 4—7 i Upsala — og den har manglet fra begyndelsen af; i de isl. hdskrr. findes derimod en slutning, men det er klart, at denne er forfattet på Island og den beror ikke på den franske original. Dens stil er helt afvigende fra det øvrige ved den stærke brug af præs. partic. Den franske grundtekst er gået tabt; oversættelsen får derved dobbelt betydning. Om det hele forhold kan der i øvrigt henvises til Kölbings udførlige redegörelse i hans Beiträge zur vergl. gesch. der rom. poesie u. prosa des mittelalters (1876) s. 92—136 og hans udgave af sagaen (1881). Jfr. *O. Klockhoff:* Små bidrag till den nord. litteraturen (1880). Ved sagaens slutning hedder det, at »abbed Robert har oversat den eder til underholdning« på befaling af kong Hakon. Det er åbenbart den samme, som 1226 oversatte Tristramss., men som i mellemtiden var avanceret til abbed.

3. Strengleikar, eller, rettere, Ljóðabók må her, uagtet indholdet er meget afvigende, indskydes. Det er en prosaisk oversættelse af en samling små sange, hvorfor Ljóðabók, Sangbogen, er det mest betegnende navn, jfr. fortalen; hver enkelt sang kaldes med forskellige navne: *strengleikr, ljóðsöngr, strengleiksljóð, strengleikssaga* — det bliver alt sammen til sidst dog en saga. Ifølge fortalen (jfr. s. 24) blev denne »sangbog« oversat på foranstaltning af kong Hakon, af hvem siges ikke, og den findes i et godt norsk håndskrift, nemlig det samme som Elissaga findes i (Delagard. 4—7), udg. af *C. Unger* og *Keyser* (1850). Håndskr. er defekt, idet der mellem 7. og 8. sang mangler to blade (udg. s. 49), hvorved sangene om Tidorel og Chetovel bliver defekte, samt ét blad mellem 15. og 16. sang (udg. s. 68) i sangene om Legeren og Janual; endelig mangler slutningen (afbryder i Ricar den gamle). Desuden findes rester af 4 blade af samme hdskr. i AM 666 b,

4°, der indeholder brudstykker af to sange, en, der er ubestemmelig, og en om Grelent.

Der fandtes i Bretagne (jfr. sangenes *Bretland hit minna*) en mængde oprindelig keltiske småsange[1]) mest om elskov og elskovssorg og kvide, hvis hovedpersoner var fyrster og fornemme folk. Disse sange var i reglen smukke og yndefulde; de blev sungne til lyden af forskellige instrumenter (deraf navnet »Strengelege«), og de blev udbredte ved omvandrende sangere; senere blev nye sange digtede både i Frankrig og England i lighed med de oprindelige. I det 12. årh. levede en fornem dame i England, *Marie de France*, som hun kaldes, under Henrik 2. Hun stammede vistnok fra Frankrig og antages at have digtet eller på fransk gengivet en del bretonske sange, lais, som de hedder. Alle de bevarede lais stammer ganske vist ikke fra hende, dertil er de indbyrdes for ulige i stil, sprog og rim. Til Norge er der bleven bragt en temlig stor samling af lais. Vi har endnu følgende sange: Guiamars ljóð, Eskju ljóð, Equítans ljóð, Bisclarets ljóð, Laustiks lj., Desire lj., Tídorels lj. (kun beg.), Chetovels lj., Douns lj., Tveggja elskanda lj., Guruns lj., Miluns lj., Geitarlauf, Strandar lj., Leikara lj. (kun beg.), Janvals lj., Jonets lj, Naboreis lj., Ricar hinn gamli. . . ., Grelentz saga. Guruns ljóð, Strandar ljóð og sangen om Rikar den gamle findes kun i den norske oversættelse. Om denne hedder det træffende i fortalen s. XIV: »Den norske oversættelse, som sådan betragtet, er idet hele taget meget god. Sammenligner man den med originalen, vil man finde den fri, undertiden forøgende, endnu oftere forkortende, men på få undtagelser nær . . . nöjagtig i at gengive sin originals mening . . . Originalens sirlighed er heldig gengiven og vel vedligeholdt«. Det her sagte gælder alle sangene i det hele og store. Dog indtager Equitanssangen og Milunssangen en særstilling, idet den første er udvidet med hele to kapitler (12—13) af oversætterens eget fabrikat med religiøst-moraliserende betragtninger over begærlighed og uretfærdighed under henvisning til Job, Abraham og Lazarus, samt med et citat på latin fra Augustinus og fl. Dette tillæg betegnes udtrykkelig som sådant. Milunssangen er ualmindelig stærkt forkortet (jfr. Biblioth.

---

[1]) Herom kan der henvises til *A. Ahlströms* dygtige afhandling: Studier i den fornfranska lais-litteraturen Upsala 1892.

Normannica III, s. IX). Af originale håndskrifter er det Londonerhdskr., der står den oldnorske tekst nærmest. Det er muligt, at oversætteren er abbed Robert; stilen minder om Elissagas.

I en særlig fortale gör oversætteren nogle bemærkninger om, hvorfor han har ment det hensigtsmæssigt at overføre disse sange; grunden er deres moraliserende art, og han tilföjer, at det er kong Hakon, der har opfordret ham dertil. Så følger den originale fortale, og derefter de enkelte sange. Bortset fra de nævnte afvigelser er oversættelsen temlig ordret. Enkelte misforståelser findes, hvorom der kan henvises til udgivernes anmærkninger. Enkelte som Desireljóð indeholder flere sådanne fejl end de andre; kan man da tænke på en anden oversætter?

Æmnet i så godt som alle disse sange er romantisk-ridderlig, ulykkelig elskov. Som oftest er elskeren en ridder, der bliver genelsket af en gift dame; der fortælles da om de farer, de må underkaste sig, og den straf, de endelig må lide. Denne straf fremtræder på forskellig måde; særlig drastisk er den i Equitanssangen, hvor den elskende konge omkommer i et kogende bad, der egenlig var tiltænkt den elskede frues mand, hvorpå denne kaster sin utro hustru i det samme kar, hvor hun også lader sit liv. Hovedpersonen kan være en ulykkelig ung dame, der holdes indespærret i et tårn af en gammel skinsyg ægteherre; hun elskes af en ridder, der besøger hende i falkeham, men må lade sit liv, såret til døde af de jærnpigge, ægteherren, efter at hemmeligheden er opdaget, lader anbringe i det vindue, ridderen flyver igennem, men han hævnes af hans og hendes sön. Det forekommer også, at en dronning vil lokke en ridder til elskov uden at formå det. I enkelte tilfælde er det en ugift jomfru, der elskes, og da i et par tilfælde en fe. En af de smukkeste af sangene, — også ifølge oversætterens egen mening —, er sangen om »De to elskende«; den handler om ynglingen, der, for at vinde den elskede, en ung, fin og skær kongedatter, skal bære hende höjest op på toppen af et fjæld. Han gör det, men udånder straks efter, fordi han i sin fyrige utålmodighed og glade henrykkelse undlader at nyde en styrkedrik, hans elskede holder i hånden. Så dør også hun, overvældet af sorg. Det er i virkeligheden den reneste af alle sangene, som man læser med ublandet fornöjelse. Af en lignende art er den ufuldstændige sang, der findes i Anhanget.

Som det var at vænte, er der ligheder tilstede mellem flere af sangene, og et og det samme motiv forekommer flere gange. Således er Dounsljóð og Milunsljóð meget nærbeslægtede; ligeledes Grelentslj. og Lanvalslj. (Jan-). Enestående er den korte sang om Naboreis. Det er kun en anekdote om en vittighed af en gift, pragtsyg frue om hendes mand, der er misfornöjet med hendes ødselhed, men i oversættelsen er vittigheden uforståelig. Også Bisclaretsangen er for så vidt interessant, som dens hovedperson, en gift ridder, visse dage forvandles til en bisclaret ɔ: varulv; da hans hustru, der elsker en anden, har fået lokket hemmeligheden ud af ham, stjæler hun hans klæder, hvorefter han i lange tider må forblive i varulve-skikkelsen, indtil det endelig lykkes ham at komme fri og hævne sig. Kun af ringe indhold er Strandsangen. Endelig kan nævnes den nydelige Nattergalesang (Laustik): En ridderfrue står ofte op om natten og går hen til vinduet for, som hun siger, at høre på nattergalen, i virkeligheden for at se på sin elsker: ægteherren fanger nattergalen, slår den brutalt ihjæl og kaster den mod hendes bryst.

I det hele er ridderlighedens fine duft udbredt over disse sange, uagtet det for det meste er lette sæder og sanselig elskov, det drejer sig om. Der er deri en sarthed, og på sin vis, en renhed og inderlighed, der virker betagende. Denne tone er godt eftergjort i oversættelsen. — På Island har disse sange aldrig været kendte.

4—5 er to sagaer, hørende til Artuscyklen, nemlig Ívenssaga og Möttulssaga.

(4). Ívenssaga Artúskappa, »løveridderen« Ivens saga; den findes kun i isl. hdskrr. som Stockh. 6, 4° — der overhovedet indeholder riddersagaer —, AM 489, 4° (def.); udg. af *Kölbing* i Riddarasögur (1872) og særskilt i Sagabibliothek VII (1898). Ved sagaens slutning hedder det, at kong Hakon »lod den oversætte fra fransk til norsk«. Originalen er Chrestiens Yvain eller Chevalier au lion, der skal være forfattet 1169. Det hdskr., sagaen er oversat efter, har været et godt hdskr., men er gået tabt. Stoffet er samlet fra forskellige sider og mange motiver er her knyttede sammen. Oversættelsen er noget yngre end Ljóðabók, ti der synes sigtet til denne i slutn. af kap. 7; jfr. Kölbings anmærkning.

(5). Möttulssaga er udgiven af *G. Cederschiöld* i Acta Univ. Lund. 1877 efter AM 598, 4° og Stockh. 6, 4° og fl., samt af *G. Brynjúlfsson* sammen med Tristramssaga 1878. Det er det bekendte digt om vidunderkappen, der kun kunde sidde fuldkommen godt på en kysk og fuldtro kvinde (elskerinde) og kunde altså bevise enhvers uskyldighed. Alle damerne ved kong Artus' hof, dronningen ikke undtagen, må prøve den, og det viser sig da, at de alle er mer eller mindre utro, indtil der endelig findes en eneste hæderlig undtagelse. Æmnet er kildent, og de enkelte beskrivelser er da også holdte i en temlig letfærdig tone, men det kan ikke nægtes, at det hele er meget morsomt, og man forstår, at sagaen blev yndet. Den er oversat fra »vælsk« efter »befaling af kong Hakon Hakonsson« (indledn.). Den franske original, aftrykt hos Cederschiöld, er, som sædvanlig, noget forkortet, men også enkelte steder noget udvidet. Herom henvises der til udgaven. Jfr. Skikkjurímur.

Til de to sidstnævnte sagaer slutter sig, også ved den sproglige behandling, to sagaer om Erec og Perceval.

6. Erexsaga [rigtigere: Errex] findes kun i yngre papirsafskr. som AM 181 B fol.; udg. af *Cederschiöld* 1880. Jfr. *Kölbing* i Germania XVI. Hovedpersonerne er Erec og Enide, i den isl. tekst Evida; sagaen er en oversættelse af Chrestiens Erec et Enide, hvis tekst er behandlet på sædvanlig måde, men da hdskrr. er så unge, er den oprindelige oversættelse sikkert endel bearbejdet og ændret (jfr. udg. s. VI—VII). Således findes to æventyr tilföjede i kap. 10, foruden enkelte mindre tilföjelser hist og her samt sagaens slutning. De to æventyr er uden tvivl tilföjede af en Islænder, og det ene synes at bero på Didrikssaga k. 105—7. Oversætteren skyldes derimod forskellige religiøse betragtninger, der findes, hvilket ikke er almindeligt. Indholdet er Artus-helten Erecs giftermål med Enide; da hun bebrejder ham hans uvirksomhed, drager han ud med hende alene og udfører en række bedrifter.

7. Parcevalssaga findes i Stockh. 6, 4°, udg. af *Kölbing* i Riddarasögur; jfr. Germania XIV—V. Den handler om hjemmefødningen, den naive, velopdragne Parceval, der følger sin moders og, senere, en ædel hövdings gode råd og viser sig altid som den retskafne, tapre, men over al måde naive helt. Som yngling rider

han til kong Artus' hof, slår en ridder ihjæl, tager hans rustning og udfører en mængde bedrifter og sender alle de overvundne til Artus' hof. Han ægter en skön jomfru og lever i ro resten af sit liv. Han er meget gudfrygtig og det hele har en stærkt moraliserende karakter. Som bekendt er Perceval den egenlige Graalridder, men Graalsagnet spiller i sagaen så godt som ingen rolle. Denne er en fri gengivelse af Chrestiens Perceval (eller conte del Gral). Begyndelsen og slutningen er selvstændig, fordi originalen var ufuldstændig; i øvrigt er teksten behandlet på sædvanlig måde. De i kapitlernes slutning stående rim hidrører fra en afskriver.

Til denne saga slutter sig nöje en lille þáttr om Valver, der i sagaen spiller en episodisk rolle, udg. efter samme hdskr. sammen med Parc.s. Þáttren er en oversættelse af et stykke af samme digt af Chrestien, men af en anden oversætter. Jfr. i øvrigt Kölbing i Germania XXI[1]).

8. Beverssaga findes i Sth. 6, 4°, 7, fol. og fl., udg. af *Cederschiöld* i Forns. Suðrlanda. Jfr. *Kölbing* i Beiträge zur gesch. d. deut. spr. u. litt. XIX, *Cederschiöld* sst. XXIII. Den franske original var selv en oversættelse af et engelsk digt, der handlede om helten Bevis af Hanstone, fr. Beuvon d' Hanstone. Bevis er en sön af jarlen Guion og en skotsk kongedatter; men hun er misfornöjet med sin gemal og skriver til den tyske kejser, der tidligere har frit til hende, at komme og frelse hende. Han gör det, slår Guion ihjæl og ægter dronningen. Bevis bliver — af moderen — solgt til nogle købmænd; så har han mange æventyr og udfolder megen tapperhed, indtil han vinder en ægyptisk kongedatter, Josevæn, der lader sig døbe (jfr. Elis og Rosamunda). Det lykkes ham så at hævne sin fader, men han og hans hustru fører fremdeles et meget bevæget liv, og der er ingen ende på de farer og kampe, Bevis må udstå. Sammenstødet mellem to religioner spiller en betydelig rolle. Endelig dør de to en höjromantisk død i hinandens favn. Den franske original var noget anderledes end det nu eksisterende håndskrift. Efter alt at dömme er denne sagaoversættelse noget yngre end de fleste andre, især på grund af den mængde stereotype ord og vendinger, den indeholder. At den oprindelig er norsk, er næppe tvivlsomt, uagtet den omstændighed

---

[1]) *Mirmanssaga* henfører jeg ikke til oversættelser af oldfranske tekster.

ikke er afgörende, at et hdskr. af sagaen fandtes i en norsk bogsamling (*G. Storms* oplysning). Ældre end þáttren om Olif og Landres i Karlam.s. er den, ti Kölbing har påvist, at denne sidste er stærkt påvirket af Beverss.

9. Flóventssaga. Den findes i isl. hdskrr. som AM 152, fol., 580 A, 4°, hvor dog slutningen mangler, Sth. 6, 4°, der indeholder en noget afvigende recension osv.; udg. af *G. Cederschiöld:* Forns. Suðrl.; jfr. *Darmesteter:* De Floovante 1877, hvor en latinsk oversættelse af Jon Olafsson (d. ældre) findes trykt, *Bangert*: Beitrag zur gesch. der Floventsage 1879[1]). Sagaen indtager for så vidt en særstilling, som den tilhører den såkaldte merovingiske digtcyklus. Dens franske original er tabt, men der haves nærbeslægtede digte på fransk og andre sprog, særlig et italiensk, der indeholder mange overensstemmelser med vor saga. Hovedpersonen er Flóvent, der skal være kong Dagobert, Hlodvigs ætling (Hlodoving er forvansket til Flovent). Sagaen handler om kampe mellem hedninge og kristne, men de første er her Sakser, der ikke desto mindre tror på guder som Mahomet og Terrogant. Flóvent må på grund af et drab flygte bort fra sin frænde, kejseren af Rom, og dette er ophavet til alle hans følgende æventyr og kampe, hvoraf der findes en broget mangfoldighed. Det ender naturligvis godt med et bryllup mellem Flóvent og Marsibilia en datter af hans hedenske modstander. Sagaen er hverken værre eller bedre end de øvrige; den er dog mere simpel end Beverssaga. Den er næppe ældre end fra c. 1250. Ifølge sagaens begyndelse (I i udg.) er den forfattet af en »mester Simon« fra Lyon, men denne mand synes at være fuldstændig ubekendt.

Til den såkaldte byzantinsk-østerlandske cyklus hører to sagaer nemlig:

10. Flóres saga ok Blankiflúr. Den findes i AM 489, 4° (her noget forkortet), samt i 575 a, 4°, der dog kun indeholder nogle brudstykker, men teksten er her bedre og fyldigere. Desuden haves et blad i det norske Rigsarkiv, udg. af *G. Storm* i Om Eufemiaviserne i Nord. tidsskr. for fil. Ny R. I, af et norsk hdskr., der frembyder den bedste tekst; sagaen er udg. af *Br. Snorrason*

[1]) Disse to skrifter har jeg ved prof. Kr. Nyrops velvilje været i stand til at benytte.

i Annaler 1850 og *Kölbing* i Sagabibliothek V (1896). Jfr. *Herzog* i Germania (1884). I de isl. hdskrr. er den oprindelige tekst sikkert ikke så lidt ændret. — Æmnet er det smukke æventyr om de to börn, der fødes samme dag, vokser op sammen og kommer til at elske hinanden med ubrødelig troskab. De skilles ad, da Flores' kongelige fader ikke anser hende for höjbyrdig nok til at blive hans hustru, og hun sælges til et fremmed land (Babylonien). Efter mange farer og genvordigheder lykkes det Flores at genfinde sin elskede; de får hinanden, og Flores bliver konge. Det er en elskovens historie ikke uden finhed og sentimentalitet. Med undtagelse af en tvekamp findes der ikke en eneste kamp; for så vidt danner sagaen en velgörende modsætning til de andre, og den nævnte tvekamp udfører Flores for at bevise, at han er Blankiflurs rette elsker, og at hun er bleven stjålen bort fra ham; se herom Kölbing s. XV; dette træk har uden tvivl stået i den franske original. Det er efter den norske oversættelse, der utvivlsomt stammer fra Hakon den gamles tid, at den tilsvarende Eufemiavise er gjort.

11. Partalópasaga findes i AM 533, 4° og Sth. 7, fol., udg. af *O. Klockhoff* (1877); jfr. afhandlingen af *Kölbing* i Germ. studien II (1875), samt hans Ueber die nord. gestaltungen der Partonopeussage (1873). Sagaens æmne er ikke synderlig broget og er ligesom den foranstående en elskovsroman. Marmoria, kejserdatter og rigsarving i Miklagård, vil ægte en værdig kongesön uden dog at behøve at miste noget af sin magt. Ved hjælp af sin stjærnekunst får hun en fransk kongesön, Partalópi, i sin magt og bringer ham til sit hjem, hvor alt er usynligt for ham, også Marmoria, ligesom han er uset af alle. De sover sammen om natten, men alligevel ser han ikke hende. To gange får han lov til at besøge sit hjem. Af en biskop får han en sten, ved hjælp af hvilken han kan se sin elskede —; da det så er sket, ses han af alle, tages og bindes og skal dræbes, men reddes af Marmorias søster. Partalópi rejser hjem og vil sulte sig ihjæl; imidlertid skal Marmoria tvinges til at tage sig en mand blandt de tapreste riddere. Partalópi drager af sted, overvinder alle, ægter Marmoria og bliver kejser. Det er klart, at vi her har med Amor- og Psychesagnet at göre, blot omvendt. I øvrigt hører sagaen til de mest fantastiske. At originalen var fransk, er utvivlsomt, ligeså, at oversætteren var norsk, men den nuværende tekst er meget ændret

fra den oprindelige norske, hvad der bl. a. fremgår af en sammenligning mellem det gamle danske digt Personober og Konstantinobis, der beror på den norske oversættelse. Teksten er på Island bleven interpoleret og bearbejdet.

Til disse frembringelser må fremdeles regnes to sagaer, hvoraf dog den ene næppe kan betegnes som sådan.

12. Amíkus saga ok Amilíus, sagaen om de to venner, der lignede hinanden på et hår og hjalp hinanden i farer og elendighed på den mest opofrende måde — et æmne, der var almindelig yndet og udbredt. Af denne saga er kun et brudstykke bevaret i Sth. 6, 4°, udg. af *Kölbing* i Germania XIX. Den er oversat efter en latinsk original, der stemmer temlig nöje med den, der findes i Speculum historiale (XXIV); jfr. Kölbing l. c. og Beiträge zur gesch. d. deut. spr. u. litt. IV. Oversættelsen er meget nöjagtig og vistnok norsk. Brudstykket begynder omtrent ved forholdet mellem Amikus og kongens datter og den deraf følgende tvekamp.

13. Pamphilús ok Galathea er et lille brudstykke, der findes i Delagard. 4—7 (Upsala), udg. af *Kölbing* i Germania XXIII. Indholdet, der begynder med Pamfilus' bön til Venus om hjælp til at vinde Galathea, består udelukkende af samtaler uden fortællende overgange imellem. Til grund ligger et latinsk digt.

Til slutning kommer vi til det store samlingsværk om Karl den store og hans kæmper, der er sammensat af forskelligartede afsnit.

14. Karlamagnús saga og kappa hans er udg. af *C. Unger* 1860 efter hovedhåndskrifterne AM 180 c, fol., kaldt A, og 180 a, fol. (mbr.), kaldt a, — disse to tilhører en og samme recension —, samt 180 d, fol. med 531, 4°, kaldt B og b, hørende til en anden. Ved branden 1728 gik 4 membraner til grunde; to af disse var originalerne til de to nævnte hovedhåndskrifter. Desuden findes nogle rester af andre håndskrifter, trykte som Anhang. I øvrigt er forholdet mellem de to hovedrecensioner det, at Aa står den oprindelige oversættelse nærmest, hvad man kan se af det første brudstykke (s. 556—58[1]); i B alene findes et helt

[1]) Med a stemmer særlig det 2. brudstykke, s. 558—62, skrevet af den, som

afsnit, det om Olif og Landres, der senere er optaget i samlingen; i B er et andet afsnit, det om Agulandus, blevet helt omarbejdet; hertil kommer, at teksten flere steder er bearbejdet, så at udgiveren i steden for at optage varianter har måttet aftrykke hele stykker. A og a er helt igennem lagt til grund så vidt de når, men der mangler i dem både begyndelse og slutning, s. 1—15 og 531—55. — Af herhenhørende litteratur anføres: *G. Storm:* Sagnkredsene om Karl d. store og Didrik af Bern 1874 (anmeldt af *Kölbing* i Germania XX), Ausgaben u. abhdl. aus dem gebiete der rom. Philol. IV.

Sagaens enkelte afsnit er følgende: I, *Upphaf Karlamagnús* — som det kunde kaldes —, [II, *Olif ok Landres,* kun i B], III, *Oddgeirs þáttr danska,* IV, *Agúlandusþ.* — efter A og B —, V, *Guitalínsþ.*, VI, *Otúelsþ.*, VII, *Jórsalaferð*, VIII, *Runsivalsþ.*, IX, *Vilhjálms þ. korneis*, X, *Kraptaverk ok jartegnir.*

Det første afsnit handler om Karl d. stores ungdom og hvorledes han bliver kejser og krones af paven, samt afstraffer nogle konger, der har sammensvoret sig imod ham, og endelig tugter en opsætsig vasal (k. 1—42). Kap. 43—59 findes kun i A, ikke i Bb. De indeholder en kort oversigt over forskellige senere begivenheder som Sakserkrigen, Jerusalemsrejsen, den spanske krig, samt meddeler svaneridderen Geirards ankomst og skildrer forholdet mellem Rollant og Ganelon, hvis hustru er ham utro og hengiver sig til Roland uden at denne ved, hvem han har at göre med; herved forklares Ganelons had til Roland. De 12 jævninge nævnes. At i det mindste ikke alt dette oprindelig er sammenhørende og hørende til den første del af afsnittet, er klart deraf, at Bofe den skægløse spiller her en rolle, uagtet hans død allerede er omtalt i k. 34. Dette stykke har også en temlig stærk religiøs farve. *Unger* og *G. Paris*[1]) har antaget, at der her foreligger en sammenarbejdelse af forskellige, dels franske, dels latinske, kilder. Derimod antager *G. Storm,* at det hele er oversat efter en enkelt original, og han mener, at det skal være tænkt som en indledning til Rolandssangen (afsnit VIII), da dens indhold forklares derved. Dette sidste kan

---

har skrevet cod. Worm. (AM 242 fol.). Det 3. brudst., s. 562—66, slutter sig nærmere til B.

[1]) Jfr. Romania IX, 33 ang. k. 49 ff.

være meget rigtigt, men det forekommer mig temlig klart, at disse oversigtskapitler er senere kommet til af sagamæssighedshensyn. Jeg antager således, at kun kap. 1—42 beror på én original, hvorimod resten er hæntet fra forskellige steder. B er en del forkortet, men har dog på sine steder (k. 26, 39) en oprindeligere tekst.

Det andet afsnit skal senere omtales.

Det tredje, om Oddgeir danske, handler om, hvorledes Oddgeir gives af sin fader, den danske konge Jofrey, som gidsel til Karl d. store, hvorledes han undgår den død, han skulde lide på grund af Jofreys troløshed, samt om, hvorledes han udfører heltebedrifter i krigen med de vantro i Italien, bliver fanget og igen befriet. I B tilföjes et lille stykke (k. 47—54) om kampen i anledning af kejserdatteren Gloriants bortførelse af kong Feridan af Cortes, i hvilken Oddgeir atter deltager og udmærker sig. Den foregående hovedbestanddel af afsnittet er en gengivelse af den sædvanlige art, dog med temlig stærke udeladelser og enkelte ændringer, af en oldfransk sang, men kun den første fjærdedel af denne. Der findes betydelige afvigelser i A fra den franske tekst, som den nu haves (La chevallrie Olgier de Danemarche); særlig er det tilfældet mod slutningen i A. Til B's k. 47—54 findes i den franske tekst intet tilsvarende, hvorimod den danske bearbejdelse af sagaen har dem. Heraf må der snarest sluttes, at disse kapitler ikke tilhører den oprindelige oversættelse, men hidrører fra en senere bearbejder. Stilen i dem er også noget forskellig. M. h. t. sagnet om Holger danske kan der i øvrigt henvises til *C. Voretzsch:* Ueber die sage von Ogier dem Dänen 1891 (særlig s. 95 ff.), hvor man også vil finde en litteraturoversigt.

Det fjærde afsnits hovedperson er på den ene side den saracenske konge, Agulandus, på den anden side Roland, der her udmærker sig, erhværver Dyrendal og bliver slåct til ridder. I øvrigt drejer indholdet sig om kampe med Agulandus og dennes uforsigtige sön, Jamund, indtil dennes fald; tilsidst falder Agulandus selv. Det begynder med et tog til Spanien, foretaget for at værne om apostlen Jacobs grav ifølge et drömmesyn, kejser Karl havde. Som för bemærket findes dette afsnit i to meget forskellige former. Der er imidlertid ingen tvivl om, at A har den oprindelige form. Her er teksten sammensat af to kilder på en temlig mekanisk måde; k. 1—23 er så godt som ordret oversat efter

den første del af den såkaldte Turpinskrönike; kun navneremser og moralske betragtninger er udeladte; kröniken er også benyttet lidt i slutningen. Alt det øvrige i A er en gengivelse af den oldfranske chanson Aspromont fra det 12. årh. (k. 24 er et kort uddrag); grundteksten har været delt i sange eller bøger (se s. 293. 302. 315. 334. 344. 359). Sammenstykningen af disse to kilder, til hvilken vi ikke kender grunden (jfr. dog G. Storms forklaring, at oversætteren syntes bedre om digtets end krönikens fremstilling), er temlig kunstløs og bevirker f. ex. at Jamund pludselig dukker op, uden i forvejen at være antydet. Det er denne omstændighed, denne usagamæssige fremstilling, der har skabt B-recensionen. Det er nemlig en Islænder, der har taget A's tekst og helt omarbejdet den for at få et velordnet, sagamæssigt hele; teksten er nu tillige bleven udvidet ved betragtninger, samtaler og lign.; her nævnes Jamund allerede i k. 2 osv. Men det er af verbale overensstemmelser og indholdets omfang og art klart, at der ikke er benyttet nogen anden tekst end A's. Ved denne islandske bearbejdelse forklares de to mærkelige poetiske omskrivninger s. 187 og 193 (*hildarvǫndr*, *hildarleikr*), der i en norsk tekst vilde være en umulighed. Kap. 15—22 i A — om risen Ferakut — er ganske udeladt i B; i Karl den stores Krönike findes de, men langt senere.

Det femte afsnit handler om Sakserkrigen og Saksernes konge Guitalin ɔ: Vidukind, naturligvis på en fuldstændig uhistorisk måde. Roland spiller her en stor rolle. Originalteksten er desværre tabt, men har været en chanson, hvad der fremgår bl. a. af at oversætteren har deraf optaget 4 vers (se s. 386 og fortalen s. XXIX). Det forekommer mig, at der er grund til at antage, at der her foreligger en sammenstøbning af to kilder (digte). Guitalins hustru Sibilia spiller en höjst mærkelig rolle i den sidste del. Hun nævnes som en Alkains elskerinde, — hun loves bort af Guitalin selv til en overmodig konge, Quinquennas, — hun bliver grundig forelsket i Rolands broder, Baldvin, og vil gærne blive hans, for så til slutning at flygte bort med sine to sönner, efter at Guitalin er fanget. Også Baldvin er det vanskeligt at få rede på. Hertil kommer den temlig afgörende omstændighed, at den nævnte Alkain i k. 23 kaldes konge i Almarie; han beskyldes her for at være Sibilias elsker, men han erklærer höjt og helligt, at der aldrig

har været noget usömmeligt forhold mellem dem. I k. 30 hedder det så: »Hun var gået ud at se sig om; da mødte hun sin elsker, som hed Alkain; han var en sön af Ammiral jarl af Babylon«; det er som en helt anden person end den på første sted nu blev nævnt. Det er vanskeligt at se, hvorledes disse to steder kan forenes. Kap. 28—35, samt enkelte andre kapitler i det følgende, som slutter sig dertil, hidrører vistnok fra en anden kilde end det øvrige. — I øvrigt mærkes der i dette afsnit en forkærlighed for anvendelsen af rent nordiske ordsprog og talemåder.

Det sjette afsnit, om Otuel, findes i bægge recensioner, men er endel forkortet i B. Hovedteksten er i udgaven her og i det følgende given efter a. Otuel er en hedning, der lader sig omvende og får kejserens datter, Belisant, til ægte. Som alle renegater er han desto ivrigere i kampen. Også Roland spiller her en stor rolle. Originalen er en chanson, der endnu haves, Otinel (Otuel er vistnok en engelsk forvanskning heraf), udg. i 1. bind af Les anciens poètes de la France (1859). Det er åbenbart hdskr. b (ɔ: Middlehill hdskr.), der står den oldnorske nærmest; denne er dog, især i beskrivelser, endnu vidtløftigere.

Det syvende afsnit, Jorsalsfærden med opholdet i Konstantinopel og jævningernes dristige tale (*geiplur*), er det morsomste af det hele. Det beror på en endnu bevaret chanson (udg. af *Fr. Michel* 1836), hvis tekst er ret nöjagtig gengiven.

Det ottende afsnit er toget til Spanien, specielt Runzivalslaget, oversat efter den berömte chanson de Roland (på dansk ved *Ritto*), et af de ypperste oldfranske digte overhovedet. Oversættelsen er i den første del temlig nöjagtig, mod slutningen stærkt forkortet, dog er her drömme indskudte. Samtaler og lign. forkortes gennemgående. I B er til k. 36 vilkårlig föjet et stykke religiøst snak, og der gives her en afvigende fremstilling af Turpins skæbne efter Spec. historiale; han skulde efter en anden tradition have været hos kejser Karl og ikke være falden i slaget. I øvrigt kan henvises til *G. Storm* og *Rosenberg:* Rolandskvadet. Med Storm kan jeg ikke være enig i at tilskrive ændringerne i den sidste del oversætterens kritiske grunde eller følelse af noget umoralsk i Ganelons færd, lige så lidt som jeg kan se noget bevis på kulturforskel mellem Franskmænd og Nordmænd i de fremdragne træk (Storm s. 24—25). Den oldfranske tekst har været noget

afvigende fra det nu bevarede hovedhdskr. I dette afsnit slutter Aa.

Det niende afsnit, om Vilhelm korneis ɔ: Guiaume au courtnez (af Orange), er en höjst ubetydelig legende, hvis hovedperson forlader sin hustru, en ung enke, fordi hun har udtalt sig ringeagtende om ham, og bliver munk, men får lejlighed til, ukendt og i en andens navn, at yde Karl bistand i en kamp. Hans død omtales i slutningen. Indholdet minder om det oldfranske digt Moniage Guillaume (Nyrop s. 152—54), men den rigtige original er ukendt.

Det tiende og sidste afsnit, om Karl (og Turpins) død, samt jærtegn og lign., er en oversættelse efter Speculum historiale, der nævnes k. 4. Tonen er fuldkommen legendarisk-gejstlig og svarer ganske til det under afsnit VIII omtalte stykke i B. Stilen er ganske efterklassisk og svarer til Agulandusafsnittet i B. Der er for mig ingen tvivl om, at dette afsnit kun har eksisteret i B og ikke tillige i A(a); det samme gælder også det næstforegående afsnit, skönt det er oversat af en anden. I A har sagaen, antager jeg, sluttet med afsnit VIII, Runzivalslaget, og muligvis en kort omtale af Karl d. stores død.

Som bemærket findes andet afsnit kun i B. Hovedpersonen Olif er en søster til Karl, der bliver gift med en kong Hugon; her bliver hun bagvasket af en stormand Milon, hvem hun har nægtet at skænke sin gunst. Ved at føre tilsyneladende beviser for sine påstande lykkes det Milon at få kongen til at tro på dronningens ukyskhed; hun bliver indelukket i et afsides tårn tillige med sin sön Landres. Hugon ægter nu Milons datter og får en sön med hende. Det lykkes Landres at hævne sin moder, svigen klargöres og Olif bliver dronning igen. Med Karl d. stores historie har dette indhold så godt som intet at göre. I sprog og fremstilling er afsnittet yngre end de fleste andre. Dette stemmer fortræffelig med den positive efterretning, vi får i begyndelsen af afsnittet, at »Bjarne Erlingsson« fra Bjarkø »fandt denne fortælling skreven på engelsk i Skotland, da han opholdt sig der vinteren efter kong Alexanders død«, og »lod den oversætte i norrönt mål«. Bjarne var i Skotland vinteren 1286—87 for at ordne sagerne for »Pigen fra Norge«, Margrethe, en datterdatter af kong Alexander. Afsnittet er altså oversat omkr. 1290. Dets tone er meget religiøs-moralsk. Origi-

nalen kendes ikke, men var vistnok en oversættelse af et oldfransk digt, beslægtet med Doon de la Roche. Jfr. Landresrímur.

Ser vi nu tilbage på hele samlingen, er det for det første klart, at B-recensionen er betydelig yngre som helhed en A-rec. Den har optaget afsnit II, slutningen af Oddgeirsþ. i afsnit III (k. 47—54), fremdeles afsnit IX—X (de to sidste, hvoraf dog det første för var indlemmet i samlingen, se nedenfor), der i et og alt røber den senere tid; endelig har bearbejderen helt omredigeret afsnit IV (Agulandus), samt afsnit VIII for så vidt Turpin udskydes og hans søstersön Valtare indsættes i steden. Denne omarbejdelse svarer ret nöje til de senere, ovenfor omtalte, apostelsagaer fra senere tider. Særlig på grund af forholdet med Agulandusþ. er der ingen tvivl om, at bearbejderen var en Islænder, hvad sproget også bekræfter; B er kommet i stand i begyndelsen af det 14. årh. A-recensionen har oprindelig bestået af afsnit I, III—VIII, dog med fradrag af I, 43—59; se ovf.; den er istandbragt vistnok i den 3. fjærdedel af 13. årh.; men den, der gjorde det, er ikke tillige oversætteren af de forskellige afsnit (sange); de er åbenbart oversat af forskellige, hvad den forskellige stil indenfor de enkelte afsnit bedst beviser. De enkelte oversættelser må altså have foreligget omkr. 1250. Da Aa er defekt i slutningen, er det naturligvis umuligt at sige, hvad der dér kan have stået. Der har formentlig her stået noget om Audes død (jfr. *Kölbing* i Germ. XX, 242), samt mulig om selve Karls død.

Det lå jo meget nær, at samle de fortællinger, der handlede om Karl og Roland til et hele. Et logisk sammenhængende hele uden indre modsigelser var det dog ikke muligt at tilvejebringe. A-recensionen står sikkert nærmest ved den oprindelige form af samlingen. Der kan påvises en 3., den, der genfindes i den danske Karlskrönike. Det er almindelig erkjendt, at den gennem den svenske — der næsten helt er tabt — beror på den gamle norske saga, men i en fra vore bearbejdelser noget afvigende form. Her findes det 9. afsnit, derimod ikke det 10. Denne bearbejdelse har vistnok dannet etslags mellemtrin mellem A[1]) og B, hvoraf det tillige er klart, at det ikke er B, der først har optaget afsnit IX.

Udviklingen af sagaen bliver således: først oversattes de

---

[1]) Afsnit I, 43—47 mangler ganske i kröniken.

enkelte sange (I, III—VIII,) af forskellige mænd; så blev de samlede til et hele; denne første samling er gået tabt. Den udvidedes med I, 48—59, senere, med k. 43—47 i A„ og med afsnit IX — derfra stammer A og den danske krönike. B har benyttet et hdsk. med afsnit IX og tilföjet II og X. Den første samler var en Nordmand, B-redaktören en Islænder. Gennem det hele går der en religiøs tone, der dog i A er vidt forskellig fra den i B.

---

§ 2.

Religiøse oversættelser.

Vi har i det foregående dvælet ved, hvad der er ejendommeligst for den norske litteratur og hvorved den har gjort en indsats i nordisk åndsliv. Til det således behandlede slutter sig andre oversættelser, skönt de tildels stammer fra ældre tider og ikke står i noget genetisk forhold til de romantiske sagaer. Det, vi her skal gennemgå, svarer til, hvad der ovenfor under behandlingen af den islandske litteratur i det foregående afsnit § 19 B er fremført. Disse norske oversættelser af legender, prædikener osv. er af samme art som de islandske, og hvad der er sagt om disse, gælder også om de norske, og det så meget mere, som de islandske i flere tilfælde vistnok er afskrifter af de oprindeligt norske.

1. Helgensagaer. Hvad der her er tale om, er, med en enkelt undtagelse, kun nogle få og ubetydelige rester. Blandt Postolasögur er der kun et brudstykke af Matteússaga (udg. s. 823—25), der er norsk. Blandt Heilagra manna sögur findes endel mere: et brudstykke af Agathusaga (udg. I, 13—14), Blásíussaga, (et gammelt brudstykke I, 269—71), Brandanússaga (I, 272—75), Gregóríúss. (I, 395—96), Hallvarðss. (I, 396), Placiduss. (II, 207—9). Endelig findes der af Máríusaga et brudst. i Stockh. 1, 8⁰. I Máríus. (udg. s. 1016) hedder det, at kong Hakon lod fra latin oversætte en samling af jomfru Marias jærtegn; det er den, der findes i hdskr. E, ɔ: Stockh. 1, 4⁰; jfr. AM 655 XXXII; Ungers fortale s. XXXXI. Hertil kommer:

Tómássaga. Denne er udg. af *Unger* i Thomas saga erkibyskups (1869) efter Stockh. 17, 4°; hdskr. er udpræget norsk fra beg. af det 14. årh. Dens original, der findes under teksten i udgaven, er den såkaldte Quadrilogus, der er et uddrag og en sammenstøbning af 4 ældre vitæ — alt på latin. Jfr. Ungers fortale s. II. Hdskr. har endel lakuner og slutningen mangler. Oversættelsen er ret god, men, som sædvanlig, ikke nogen ordret gengivelse. Sproget er mindre rent og har mange fremmedord og kan umulig være ældre end fra det 13. århs. slutning; den tilhører måske de af Hakon Magnusson foranstaltede oversættelser af religiøse skrifter, hvorom nedenfor.

2. Legender, Homilier. Af sådanne har man fra begyndelsen af haft en mængde. De fleste er tabte eller gåede til Island og opbevarede der. Latinske helgenlegender m. m. om indenlandske helgener, Olaf d. hellige og Hallvard, hvortil også Magnus d. hellige, jarl på Orknøerne, kan regnes, haves tildels endnu. Jfr. om Hallvard Heilm. s. l. c., Monum. hist. Norw. 155—58, om Olaf Acta scti Olavi (Mon. hist. N. 127—44 jfr. indledn. XXXIII ff.), der er yngre end 1152, men ældre end Theodricus og sikkert forfattede i Trondhjem (jfr. nedenfor Homiliebogen); desuden haves lectiones og breviarier, hvorom henvises til Mon. hist. Norw.; ang. Magnus jarl se Icel. sagas I, 299—305. Her kan også nævnes Acta sanctorum in Selio (M.h.N. 147—52; jfr. indl. XXXXI—IV), der tildels ligger til grund for Odd munks k. 20 (Sth.). Fremdeles også De spinea corona (sst. 161—62, jfr. indledn. XXXXV—VI) fra c. 1274 om en splint af tornekronen, en gave fra kong Filip den dristige til kong Magnus lagabøter. — Vigtigst af alt er imidlertid:

Den norske homiliebog, AM 619, 4°, fra c. 1200, udg. af *Unger* 1864. Jfr. *E. Wadstein:* Fornnorska homiliebokens ljudlära 1890, *G. Storm* i Arkiv X, 197—200, *E. Wadstein* sst. XI, 351—58 — diskussion om bogens affattelsessted. Denne bog, der er et af de vigtigste norske sprogmindesmærker, består kun tildels af homilier. Den første del er nemlig en oversættelse af den berömte angelsaksiske lærde *Alcuins* (735—804) skrift: De virtutibus et vitiis, hvilket er rettet til en »Vido comes«; det er af en etiskpraktisk art og indhold. Oversættelsen er særdeles tro, næsten ordret, og kærnefuld (en isl. afskrift heraf ovf. s. 942). Den anden

hoveddel af bogen er homilier af samme art som de, der findes i den isl. homiliebog, hvor enkelte stykker også genfindes. Den norske bog indeholder prædikenerne for det meste i rigtig perikopisk ordning; der findes enkelte gange nogle prædikener indskudt, der ikke synes at tilhøre nogen bestemt dag. Der sluttes med den såkaldte Visio Pauli, en samtale mellem sjæl og legeme, samt med en forklaring af Fadervor. Det vigtigste indskud er Olaf d. helliges jærtegn (s. 146—68) med overskriften: In die Sti Olavi regis et martiris og med en ganske kort biografisk oversigt. Det er en norsk gengivelse af de ovennævnte Acta (jfr. formen Jerczellavus s. 148), men interpoleret; det omvendte er ikke tilfældet, som *Storm* mener, at visse jærtegn skulde mangle i Acta. Denne samling er fra den sidste del af de 12. årh. — Endelig bemærkes, at der i steden for et tabt blad er indsat (se udg. s. 181) 4 blade af en helt anden bog, men skrevne med samme hånd som hovedhdskr. (hånd I). Indholdet er trykt s. 202—13 og indeholder en messeforklaring samt et brudstykke af en tale om den yderste dom.

Wadstein antog, at bogen ikke var skreven på Vestlandet i Norge (Ljudl. s. 3), men snarest på Østlandet — og da i Hamar —, men de sproglige kriterier, som der fremføres til støtte herfor, holder ikke stik[1]. G. Storm har derimod påvist, at det er rimeligst, at oversættelsen af Olafs-jærtegnene er foretaget i Nidaros (ordet *kaupangr*, der forekommer, betyder naturligvis Nidaros), men at afskriften er udarbejdet et andet sted, men hvor, kan ikke nöjere bestemmes. *M. Hægstad* mener (Gl. Tröndermaal 1899, s. 97) at de 4 indskudte blade vidner snarest om gammelt »Rygjamaal«.

Til det foranstående kommer endelig to oversatte værker, der nærmest henhører under religiøs opbyggelseslitteratur, og hvoraf det første er af den art, at der knytter sig dertil en særlig interesse.

3. Barlaamssaga ok Jósafats. Denne »saga« findes i hovedhdskr, Stockh. 6, fol., der er norsk fra det 13. årh.; det er endel defekt, men sagaen findes i flere isl. hdskr. og brudstykker, AM 230—32, fol. Af afhdler kan henvises til den særdeles instruktive af *E. Kuhn* i Abhdl. d. kgl. bayer. Akad. XX, 1897. I

[1] Således den umulige opfattelse af *un* i plur. af svage intetkönsord, der allevegne er = *u* + artiklen.

det 6. årh. opstod der på græsk — efter østerlandske æventyr og fortællinger — en roman af kristeligt-etisk indhold, hvis hovedstof er legender om Buddha. Romanens hovedpersoner er den indiske kongesön Josafat (gr. Joasaf) og munken (eneboeren) Barlaam. Josafat opdrages strængt af faderen, der er en ivrig hedning, og holdes i en fuldstændig afsondrethed, fordi det er spåt ham, at han skal blive kristen. Men Barlaam skaffer sig adgang til ham og underviser ham nu i kristendom, troslære og sædelære, ved mange fortællinger og parabler. Josafat lader sig døbe, og det lykkes ham endogså at få sin gamle forhærdede fader blødgjort og døbt. Josafat bliver konge efter sin fader, kristner sit rige og ordner det, hvorpå han forlader tronen og riget for at opsøge Barlaam og leve hos ham resten af sit liv. Den græske roman blev oversat på latin, og det er en latinsk tekst, der ligger til grund for den norske oversættelse. Til denne knytter sig den særlige interesse, at den er besörget af Hakon den unge (d. 1257), Hakon den gamles sön. Da Hakon er født 1232 er oversættelsen foretagen omkr. 1255. Det er abbed Arngrímr, der i sin Guðmundarsaga (Bisk. II, 54) giver os denne værdifulde oplysning; rigtignok blander han denne Hakon sammen med Hakon Sverresson. Det rette forhold er påvist af *G. Storm* (Arkiv III, 85—87); også *Maurer* havde set det rette (Ueber die ausdr. Anm. 61 jfr. *Moe* i Arkiv II, 187—89). Sagaen, som skriftet höjst uegenlig kaldet (f. ex. s. 17), er helt igennem præget af »en stræng-kristelig ånd, et varmt på engang belærende og underholdende foredrag og endelig en poetisk-sværmerisk tone« (fortalen s. VII); den fandt en stor udbredelse i middelalderen. Oversættelsen er en fri og forkortet gengivelse. Det er af udgiveren påvist, at nogle stykker ikke genfindes i originalen, således som denne nu kendes. Da *G. Storm* har påvist (Arkiv III, 84—5), at f. ex. k. 168 beror på den gamle bibeloversættelse, er det rimeligst at antage, at de er virkelige indskud, hvad enten de nu stammer fra oversætteren selv eller en anden. De fleste af de andre stykker beror på Antoniussaga, dog ikke helt i den form, vi nu har. Sproget i oversættelsen er ikke just så godt og tiltalende som ofte ellers. Der er fuldt op af bogstavrimende forbindelser, part. præs. bruges hyppig, og sætningsforbindelsen er langtfra mønsterværdig; oversætteren var ingen god stilist, og originalen er hyppig misforstået, eller ud-

trykkene sådanne, at de ikke uden at sammenlignes med den, kan forstås. Der findes også efterligninger af de romantiske sagaers stil. Dette gör den i forvejen grundkedelige bog ikke morsommere at komme igennem.

4. Duggáls leizla er en gengivelse af det latinske Visio Tnugdali, idet *leizla* betyder »sövn eller død-lignende tilstand, under hvilken sjælen er i bevægelse og virksomhed«. Der gaves i middelalderen en mængde visiones, alle af moraliserende indhold og tendens. »Synet« af helvedes pinsler og himlens herlighed skulde henholdsvis afskrække fra synd og føre til dydigt levned. Det er en visio, der udgör hovedindholdet af Sólarljóð. I den sidste halvdel af det 12. årh. blev den såkaldte Visio Tnugdali til; den er engelsk eller snarest irsk, og skal ifølge fortalen være forefalden år 1149; dette findes endogså angivet i de isl. annaler (cod. reg.), hvor Tnugdal kaldes *Dubgall.* Den latinske tekst er udgiven af *O. Schade* (1869); den norske tekst er en næsten ordret oversættelse deraf. Med levende farver skildres her de mest afskrækkende rædsler og så de saliges glæder. Oversættelsen findes i nogle, tildels fragmentariske yngre isl. håndskrifter som AM 681 A, 4°, der er den bedste, udg. i Heilagra manna sögur I (uddragsvis i 44 Prøver); men dette hdskr. slutter i k. 22, så at resten mangler. Foran teksten findes der en indledning i dårlige knittelvers af moraliserende indhold og med den oplysning, at det er kong Hakon, der oversatte (ɔ: lod oversætte) den. Når Unger mener, at den kan hidrøre fra oversætteren selv, anser jeg dette for umuligt. Den mangler også ganske i det ene hovedhdskr. og den indeholder nyislandske ordformer. Hvis dens oplysning er rigtig om kong Hakon, er det uden tvivl Hakon den gamle, der er ment, ti sprogets renhed og klarhed viser, at den ikke kan hidrøre fra Hakon Magnusson.

5. Endelig er der levninger af den gamle oversættelse af en del af det gamle testamente, som plejer at kaldes Stjórn, hvilket navn ikke findes i oldtidens litteratur[1]). I AM 225—29, fol. (225 er dog kun en afskrift af 226) findes de pågældende håndskrifter, der alle er islandske store, tospaltede folianter fra begyn-

[1]) Ordets betydning er usikker. Enten betyder det »guds styrelse« (sål. de fleste) eller er det oversættelse af »liber regum« (*G. Storm* Arkiv III, 245).

delsen af det 14. årh. og derefter. De er tildels defekte; 228 begynder først i udg. s. 352[1]. I 226 findes rækkefølgen Stjórn — Rómverja sögur — Alexanderssaga — Gyðinga sögur (hvortil der i 225 endnu er föjet Vitæ patrum), åbenbart for at få en sammenhængende historie. Bibeloversættelsen, Stjórn, er udgiven af *Unger* 1862. Udgaven er indrettet således, at 226 (A) er aftrykt som hovedtekst i den første del s. 1—299; s. 300—49 (2 Mos. 19—5 Mos.) findes i A, men kun her og det på 8 indskudsblade, skrevne med en noget yngre hånd. Det øvrige s. 349—654, er hæntet fra 228 (C), med undtagelse af begyndelsen, s. 349—52, og slutningen, s. 650—54 (mangler i C), der er tagne fra 227 (B) og A. Det først afsnit af denne del, ɔ: Josvabogen, findes i en anden redaktion i A og er trykt under teksten s. 349—64; derefter stemmer A's tekst med C og er her benyttet til varianter. B er for största delen kun benyttet som varianthåndskrift.

De antydede to hoveddele af værket betegner nu i virkeligheden to forskellige oprindelser. Lad os først tage C's tekst i betragtning. Denne er en oversættelse af bøgerne fra og med Josvabog til og med Kongernes bøger og er upåtvivlelig én mands arbejde fra først til sidst, mulig dog bortset fra enkelte mindre indskudsstykker. Oversættelsen, der er gjort efter Vulgata, er i det hele ganske fortrinlig, ikke helt ordret, men dog uden videre udeladelser eller stærkere sammendragninger (især ved opregninger); der er overalt en umiskendelig stræben efter at lægge teksten til rette for norske læsere, så at den blev så klar og forståelig som muligt; heraf kommer nogle tillægsbemærkninger og overgangssætninger på passende steder, samt omstillinger af enkelte mindre stykker for den historiske sammenhængs skyld. Sproget er rigt, og der bruges flere ord end i originalen; det er rent, kærnesundt og velklingende; det er en ren fornöjelse at læse denne mesterlige oversættelse. Kun enkelte gange har oversætteren set sig nødsaget til at beholde det latinske ord, f. ex. på dyr, hvor det norske sprog intet tilsvarende ejede. Til trods for sin ubestridelige dygtighed har han etsteds med rørende beskedenhed udtalt sin uformuenhed til at gengive originalen; og det må indröm-

---

[1] Om hdskrr. se *K. Gislason* Frumpartar IX—XVI.

mes, at der her forelå særlige vanskeligheder; det er beskrivelsen af templet, det drejer sig om (se s. 564).

Der findes hist og her forskellige indskudte bemærkninger af historisk-genealogisk art, der er hæntede andensteds fra; der citeres bøger som Imago mundi af Honorius. Dernæst findes der, navnlig efter et större afsnits slutning, på flere steder indskudt en allegorisk forklaring af det foregående, *skýring;* disse forklaringer er dog ikke systematiske; de er hæntede fra Augustin, Hieronym[1]), Ambrosius o. fl. Det kunde rigtignok være tvivlsomt, hvorvidt disse skýringar stammer fra selve oversætteren eller en bearbejder. Det sidste er vistnok det rimeligste, og vi vil se et kriterium derfor.

At oversætteren er norsk, må betragtes som utvivlsomt, da der foreligger hentydninger til norske forhold, bygninger og desl.; jfr. *G. Storm* (Arkiv III, 251[2]). Sproget viser, at oversættelsen ikke er yngre end 1250, hvilket også er indlysende af forholdet til Barlaamssaga, der har benyttet den; men der er næppe grund til at antage, at den skulde være ældre end c. 1225.

Vi vender nu tilbage til hdskr. A. Her findes, som bemærket, for det første en forskellig gengivelse af Josvabogen; denne er en oversættelse — ikke af Vulgata, men — af fremstillingen i Petrus Comestors Historia scholastica. Hvorledes dette hænger sammen, kan ikke påvises; man kan gætte på, at bogen manglede i afskriverens original, så at han så sig nødsaget til at udfylde det manglende fra Hist. schol.

Dernæst findes der i A, som ovenfor også bemærket, en oversættelse af 2. Mosebog 19 til 5. Mosebog slutn., hvorved det hul, der vilde være imellem den første og anden hoveddel, udfyldes. Det er udgavens s. 300—349. Hvorvidt dette stykke har stået i C, er umuligt med sikkerhed at afgöre. Denne oversættelse er efter Vulgata og stemmer som sådan med det øvrige. Den er overhovedet ligeså god og nöjagtig, men den forkorter og sammen-

---

[1]) Når det enkelte gange efter bemærkninger som »og dette ses endnu i dag« hedder, »siger præst Hieronymus«, beror dette på misforståelse. Oversætteren har trot, at disse bemærkninger stammede fra oversætteren af Vulgata, men de står i grundteksten.

[2]) Fra en isl. afskriver stammer beskrivelsen af *bryntröll* (s. 461), der er ligefrem et lån fra Egilss. s. 166.

drager grundteksten stærkt, vel at mærke dog kun hvor der her er overflødige opregninger og især gentagelser, hvoraf der jo som bekendt er mange i 4. og 5. Mosebog. Det hele er gjort med sikker smag og dygtighed. Mig forekommer det, som vi her har med selvsamme dygtighed, selvsamme fremgangsmåde at göre som i C-teksten. Også den sproglige behandling forekommer mig at være den samme. Jeg vilde således ikke betænke mig på, at anse dette stykke for at høre til den samme oprindelige oversættelse som det øvrige i C. Imidlertid har *G. Storm* villet hævde, at det er en senere. islandsk oversættelse, udarbejdet for at fylde det nævnte hul mellem de to hoveddele, men jeg kan ikke anse hans grunde for dette fyldestgörende. Det er i grunden kun ordet *rétt,* en fårefold, som han fremfører som bevis for islandsk oprindelse; men hvilket ord skulde vel en norsk oversætter have kunnet bruge? At det kendtes i Norge, viser den norske retterbod for Færøerne. Det er ganske sikkert heller ikke blevet til på Island. Det er nu klart, at jeg af denne grund betragter de nævnte skýringar som senere tillæg, da de ikke findes i den her omhandlede del, der på grund af indre og ydre ligheder med C-teksten må fra først af have hængt sammen dermed. At den sidste del ellers er bleven noget bearbejdet, har vi jo set et slående eksempel på. Forudsat, at det forholder sig så, er den første del, den 1. Mosebog til 2. Mos. 18, helt gået tabt, — grunden vil fremgå af det følgende —, ti de to ikke sammenhængende blade, der findes i AM 238, XIX, fol., og som kaldes Biflíusaga — indholdet er af Genesis — er åbenbart ikke af denne oversættelse, men de indeholder en tekst, der mulig beror på den.

Hvad den første hoveddel, 1. Moseb. — 2. Moseb. 18, angår, er den af en helt forskellig art. Her gengives teksten sætning for sætning, paragraf for paragraf — eller flere sammen —, og det temlig frit, således, at hver sætning eller paragraf ledsages af en udførlig kommentar, der er hæntet fra mange forskellige kilder, men især fra Historia scholastica og Speculum historiale af Vincents, denne kolossale encyklopædi af alt mellem himmel og jord; desuden er også Augustinus (De civitate dei anføres), Isidor, Gregors homilier, prædikener m. m. Jfr. *G. Storm:* Arkiv III, 251—52. Det hele er et uhyre af et lærd arbejde; forklaringerne svulmer hyppig op til hele bøger, kunde man sige, så at den egenlige tekst

drukner i al denne vidtløftighed. Der optages en hel jordbeskrivelse og oversigt over alle jordens virkelige og fabelagtige folkeslag osv. — Det er tydelig betegnet, hvorfra hvert enkelt stykke er hæntet. — Et arbejde som dette var i virkeligheden et kæmpearbejde, hvis det skulde føres konsekvent til ende, et arbejde, der i virkeligheden vilde have oversteget én mands kræfter. Heldigvis, kan man sige, kom man ikke synderlig vidt, men hvad der er leveret, har taget lang tid og kostet megen möje. Og længere end til Exodus 18 er forfatteren aldrig nået. At et sådant værk måtte vinde samtidens bifald og beundring, er vistnok utvivlsomt. Det er grunden til at senere, islandske afskrivere, der fik fat deri, optog det i deres afskrift af den gamle bibeloversættelse, hvorved den første, tilsvarende del af denne fortrængtes og gik helt tabt.

Foruden en indledning af oversætteren, der på en temlig forvrövlet måde handler om bibelens og enkelte udtryks åndelige forståelse m. m., findes der en prolog, der giver en fuldstændig oplysning om arbejdet. Her hedder det, at efter at kong Hakon den kronede, kong Magnus' sön (ɔ: Hakon Höjlæg 1299—1319) havde ladet oversætte en — nu tabt — bog, kaldt Hellige mænds blomster (helgensagaer, der var bestemte til oplæsning for kongen og hirden på visse dage), vilde han, at selve den hellige skrift også skulde oversættes til oplæsning for ham og de i kongens herberg forsamlede mænd, og udså dertil en mand, der udførte arbejdet »mere på grund af kong Hakons befaling« end fordi han følte sig i besiddelse af de fornødne ævner, hvorfor han beder om læserens undskyldning. Arbejdet er nu godt nok ifølge den lagte plan, men vi vilde ikke savne det, selv om det ikke var der. Det må være foretaget omkring 1310. Til denne tid svarer det knudrede og meget efterklassiske sprog, det er affattet i; det vrimler med unorske ord, vendinger og sætningsforbindelser. Dette gælder også oversættelsen af selve bibelteksten. Oversætteren, hvis navn altid vil forblive ukendt, har stået på höjden af sin tid som lærd teolog, og han har haft et righoldigt bibliotek at råde over.

Både heraf og af andre kilder ser vi, hvor ivrigt kong Hakon Magnusson tog sig af litteraturen, rigtignok blot den rent teologisk-opbyggelige; det er slægtens traditioner, der her endnu engang træder frem, men hermed er det også forbi, forbi med dens og forbi med Norges litterære virksomhed overhovedet. Kong Ha-

kons personlighed belyses ved dette arbejde, tilstandene ved hans hird ligeså. Det har overhovedet været et litterært hof; hans dronning skyldes de berömte Eufemiaviser. Selv var Hakon meget lærd; han kunde endogså holde taler på latin. Jfr. *Munch* N. F. H. IV, 2, 643—44.

---

§ 3.

Den originale litteratur. Lovene.

1. Denne litteratur er kun ringe af omfang i sammenligning med den oversatte litteratur, for ikke at tale om den islandske. Vi har i det foregående behandlet et par historiske skrifter på latin (Theodricus og Historia Norw.). Hertil kommer nu et par mindre stykker, udgivne i Monum. Hist. Norw., nemlig, foruden et Itinerarium in terram sanctam af en broder Mauritius, der dog måske ikke var en Nordmand, forskellige kongerækker på latin og norsk, ærkebisperækker og andre lignende lister (jfr. Dipl. Isl. II), samt Obituaria.

2. Af större interesse er en lille »Saga om Danekongerne«, som *G. Storm* har udgivet efter en afskrift af Arne Magnusson efter et hdskr. af Sverrissaga, der brændte 1728; trykt i Vidensk. selsk. forhandl. Kria 1878; (jfr. SRD II, 424—33). Denne lille krönike var skrevet og uden tvivl også forfattet af en Nordmand omkr. 1270. Den består af to dele, et slægtregister fra Harald hårfagre samt de danske kongers fra Radbard i Rusland, endende med dronning Ingeborg i Norge og Erik klipping. Derpå følger en kort kongekrönike i en annalistisk form med kort angivelse af de vigtigere begivenheder; den slutter med Valdemar sejr. Forholdet til Norge fremhæves temlig stærkt, og her er Snorre nærmest benyttet som kilde. En anden hovedkilde for forfatteren var et dansk annalværk, nærmest i slægt med de Lundske annaler; jfr. udgiverens påvisninger. I øvrigt er kröniken af ringe betydning.

3. En tale mod biskopperne, eller, som den i senere tider er bleven kaldt, *Varnarræða* (»Oratio contra clerum« Arne),

kaldes et lille skrift fra slutningen af det 12. årh., der findes i AM 114 a, 4° (skrevet af en Ivar klærk i årene 1323—27), og udgivet først af *Werlauff* (Anecdoton, historiam Sverreri regis Norv. illustrans 1815), dernæst sammen med Kongespejlet 1848 og endelig, og bedst, af *G. Storm,* under den først anførte titel 1885. I sin fortale har Storm gjort udførlig rede for skriftets tilblivelse, kilder og mål. Det er et tendensskrift, udarbejdet for at bevise og forsvare kongemagten (Sverre) mod gejstligheden, og det hævdes, at det er kongen, der i påkommende tilfælde har magt over kirken og myndighed m. h. t. bispevalg. Dette søges bevist ved selve den kanoniske kirkeret, særlig ved hjælp af det såkaldte Decretum Gratiani, hvoraf der anføres mange stykker på latin og norsk. Det er særdeles dygtig, klart og fra forf.s standpunkt overbevisende skrevet — det var vistnok bestemt til at oplæses ved kirkerne eller ved tingmøder. Det er særdeles morsomt at læse, på grund af dets humoristiske tone, der er noget i slægt med Sverres lune. Der er heller ingen tvivl om, at skriftet er blevet til på hans foranstaltning og forfattet af en ham nærstående gejstlig; denne må ifølge Storm have studeret i Bologna og forfattet skriftet mellem efterår 1196 og forår 1198 og snarest 1197, dette på grund af dets hentydninger til historiske forhold. Hvilken betydning, skriftet i öjeblikket har haft, vides ikke. Det ses, at Kongespejlets forfatter har kendt det og benyttet det.

4. Konungsskuggsjá, Speculum regale, Kongespejlet, den norske litteraturs vigtigste værk. Det findes i et norsk hovedhdskr. fra den sidste halvdel af det 13. årh., AM 234 b α, fol., der mangler prologen og har nogle lakuner, og i flere islandske håndskrifter og brudstykker, som 243 g, fol. osv.; i det norske Rigsarkiv findes 3 blade (udg.s N) af et godt hdskr., der uden tvivl er skrevet af en Islænder. Den sidste udgiver har delt håndskrifterne i to klasser, A og B, efter den hovedforskel, at afsnittene om Island og Irland står i omvendt rækkefølge, Irland først i A, sidst i B (den norske mbr.). Hvad der her er oprindeligst, er vanskeligt at afgöre. Det norske hdskr. skal ifølge prof. *Hægstad* (Gl. Tröndermaal s. 97) tilhøre den »sydvestlige målgren«, men har endel gammeltrönderske former, hvilket er fuldt forklarligt. Kongespejlet blev først udgivet 1768 med dansk og latinsk oversættelse ved *H. Einarsson* og *J. Erichsen* dernæst af *Keyser-Munch-Unger* 1848 og

endelig *O. Brenner* 1881 (hovedmbr. ordret). En afsluttende kritisk udgave, som planlagt af Brenner, savnes desværre endnu. Af afhandlinger anføres *H. Finsen:* Dissertatio (i udg. 1768), *L. Daae:* Studier ang. Kongespejlet i Aarbøger f. nord. Oldkh. 1896, *Brenner:* Germania XVIII.

I prologen, om hvis ægthed der ikke kan rejses den ringeste tvivl, gör forf. rede for sin hensigt, den at ville give anvisning på, hvorledes man i livets forskellige stillinger bör opføre sig klogt og dannet, samt vise, hvad disse stillinger medfører. Forf. fingerer, at han har opsøgt sin gamle, erfarne fader for af ham at blive belært om alt dette, og det er samtalerne mellem fader og sön, denne nu vil fremføre i skrift, for at også andre kan høste gavn deraf. Skriftet er altså ment som en etisk-praktisk lærebog for livet. Ifølge forf.s oplysning skulde det behandle købmandens, kongens (og hirdens), de lærdes (gejstlighedens) og bondens liv og hværv, »idrætter og sæder«, som det hedder. Af disse 4 dele haves der imidlertid kun de to første. De andre to er vistnok aldrig blevne fuldførte, hvad så grunden hertil kan have været. Bogens navn er »Speculum regale«,[1]) siger forf., »fordi den også handler om kongen, og kongen er øverst, og bör derfor lægge vind på de bedste og fagreste sæder« — i dette spejl bör enhver konge se, og først iagttage sine egne, så andres sæder osv. Sit eget navn vil forf. ikke åbenbare, for at ingen af personligt nag skal undlade at nyde hvad godt der mulig findes i bogen.

Formelt er skriftet dialogisk, men det er dog »faderen«, der siger det meste, »sönnen« stiller spörgsmål eller giver orienterende, på sine steder afsluttende bemærkninger.

Den første del, k. 1—23, handler om købmandsstanden og handelen, købmandens rejser, pligter, kundskaber (sprog, regning, indsigt i vejrforhold og søens bevægelser, solens gang m. m.), og opførsel. Her indskydes den interessante beskrivelse af Island og Grönland, havene deromkring og deres beboere, samt forskellige naturmærkværdigheder; ligeledes berettes der her om Irland, men bemærkningerne herom er for det meste kun overtroiske fortællinger og legender, hvorimod skildringerne af Island og Grönland er meget

---

[1]) I middelalderen eksisterede der et stort antal specula, og nogle af dem har forf. sikkert kendt.

værdifulde. Denne del slutter med en veltalende skildring af vinterens og stormens barske vælde, der umuliggör skibsfarten, et sidestykke til beskrivelsen af sommerens venlighed i k. 5.

Den anden del, k. 24—70, handler om kongen, hirden, med regler om klædedragt og opførsel i kongens hal ved foretræde og ellers, moralske regler for hirdmanden, hvori der indskydes en omtale af våben, rytterbevæbning og belejringskunst. Herpå følger en længere omtale af forskellige dyder og laster, domme (strænge og milde), oplyste ved eksempler, hæntede fra bibelen (k. 42—53); hvorefter der handles særlig om kongen og hans opførsel, hvorved atter bibelske eksempler stærkt benyttes og drøftes. Til slutning behandles forholdet mellem kongen og gejstligheden (bispen); også her henvises til bibelske forbilleder; forf.s opfattelse er meget upartisk, men det skimtes, at han står på kongens side i tilfælde af stridigheder.

Forf. viser sig helt igennem som en gennemdannet mand, der i lige grad forstår sig på det praktiske liv, og på boglig kunst. Han har fået en gejstlig uddannelse; ikke desto mindre har han sikkert en tid været købmand og set sig om i fremmede lande, ligesom han også i længere tid har tjænt i en konges hal. Endelig har han i sin fremrykkede alder upåtvivlelig været bosat på sin egen gård. Han kunde da tale af erfaring om alle stillinger[1]. I kultur står han blandt sine landsmænd i første række, tænksom, rolig og besindig som han tillige er. Selv om det billede, han giver f. ex. af hirden, ikke i et og alt svarer til, hvad den var, men til, hvad den efter forf.s ønske burde være, får vi dog et godt og for det meste pålideligt billede af norske forhold i forfatterens tid. Denne har været omtvistet. Tidligere mente man, at skriftet var forfattet i slutningen af det 12. årh., idet man gik ud fra, at dets omtale af forholdene mellem konge og gejstlighed tydede på den standende strid mellem Sverre og gejstligheden. På den anden side var man klar over, at det måtte være ældre end 1260, da det forudsætter den ældre tronfølgeordning för dette år. Mod en

---

[1]) *L. Daaes* formodninger om forf.s ophold i Italien og Sicilien samt at han skulde være en »mester Vilhelm« forekommer mig altfor dristige og lidet vel begrundede.

så tidlig affattelse har *G. Storm* (Arkiv III, 83—88) gjort gældende, at der i skriftet netop »forudsættes«, at »det kirkelig-politiske standpunkt er indvundet, som stridsskriftet (ɔ: »En tale«) endnu kæmper for: vi henvises således åbenbart til et tidspunkt meget senere end Sverre«, nemlig til Hakon Hakonsons tid, da Birkebenernes standpunkt havde sejret og roligere tider var indtrådt. Storm gör tillige opmærksom på, at dette resultat stemmer med oberst *Bloms* resultater, som denne drager af de forskellige våbens og krigsredskabers beskrivelse (Aarbøger 1867), ifølge hvilke Kongespejlet ikke skulde være ældre end fra c. 1250. Om dette sidste kan jeg ikke have nogen mening, men der er også andre forhold, der gör det sikkert, at det ikke kan være ret meget ældre. Først og fremmest har Storm påvist, at de fra bibelen hæntede eksempler dels stemmer ordret med Stjórn, dels er uddrag af dennes tekst. Dette er fuldkommen uangribeligt. Kongespejlet må altså være yngre end Stjórn og næppe ældre end c. 1230. Dernæst er det for mig uomtvisteligt, at et sådant sprog, som skriftet fremviser, ikke kan stamme fra det 12. årh.s slutning. Dets hele karakter, dets flotte sving viser afgjort et nært slægtskab med de romantiske sagaer og må forudsætte disse og deres sproglige form. Og hermed hører forf.s bekendte lære upåtvivlelig sammen, at man »skal lære alle sprog, især latin og vælsk«; denne fremhæven af det franske sprog ved siden af latin forudsætter de oldfranske »sagaer«, hvoraf den ældste er fra 1226; i slutningen af det 12. årh. vilde denne lære være lidet forståelig. Hertil kommer, at der s. 92 uden tvivl hentydes til Hakon d. gamle som »enevoldskonge«. Alt fører således med temlig afgjort vished til tiden omkr. 1250 som skriftets affattelsestid.

Om forf. vides intet positivt, undt. hvad der, som bemærket, kan sluttes af hans skrift; heraf kan det også ses, hvor han har bot. Den norske astronom *H. Geelmuyden* har (Arkiv I, 205—8) efter skriftets angivelser af solens stillinger eller gang beregnet, at forf. må have bot mellem 64° 23′ og 64° 58′, d. v. s. i nærheden af Nærø (*Njarðey*) i Namdalen. Dette stemmer ganske med den beregning *Jon Erichsen* allerede har gjort i fortalen til den første udgave (s. IX), hvor tallet er 64° 49′.

Hvad nu skriftet som sådant og dets kilder angår, er det

straks klart, at det for en stor del, den første del helt[1]), er originalt. Alt hvad forf. fortæller om Island er uden tvivl bygget på egne erfaringer — han har været der selv —, undt. enkelte ting som efterretningen om »ølkilden« i Hítardal (s. 34). Derimod har han aldrig været i Grönland; alt hvad han meddeler derom, og om hvaler, sæler[2]) osv. beror på mundtlige meddelelser, og disse har været ualmindelig pålidelige. Hvorvidt forf.s meddelelser om Irland beror på skrevne kilder — der i så fald endnu ikke er fundne — eller på mundtlige beretninger, er umuligt at afgöre. Endel heraf findes i andre skrifter (f. ex. Topographia Hiberniæ af *Giraldus Cambrensis*[3])). Mærkeligt er det, at alt, hvad der meddeles om Irland, kun er overtroiske fortællinger, legender og fabler; hertil svarer beretningerne om enkelte havuhyrer og den forstenende mose (myr) i Norge. Forf. tror selv på alt dette.

Hvad skriftets anden del angår, beror overhovedet alt, hvad der her fremstilles om kongen, hirden og de dertil knyttede virksomheder, på forf.s egen erfaring og selvoplevelser. Derimod beror vistnok det meste af, hvad der meddeles om krigskunst (k. 37—39) på læsning i fremmede skrifter eller mundtlige fortællinger; her findes også fremmedord som *suzingull* og *kovertúr* (s. 103). Men alle eksemplerne fra bibelen er hæntede fra Stjórn, d. v. s. den ældste norske bibeloversættelse; denne gives i uddrag, eller også undertiden udskrives den ordret (f. ex. stykket s. 179—80), eller udvides med egne tillæg. Enkelte gange er det også klart, at forf. citerer efter hukommelsen. At det er Stjórn, der er benyttet, godtgöres til overflod derved, at der s. 192 findes et citat, der frembyder en udvidelse af Vulgata, og denne udvidede tekst er Stjórns. Forf. kender også *skýringar* til bibelen (s. 145), og det kan være, at han støtter sig til sådanne (jfr. hans bemærkninger om *glósan* og *at glósa*). Den gudelige bön, der anføres s. 166—68, er en fri gengivelse af k. 24 i Prædikerens bog. Kongens bön (s. 156—159) er optaget på latin og derefter oversat på norsk. De bibelske eksempler optager en meget stor plads, og det hele

[1]) Her s. 30, 32 henvises til Gregors dialoger ang. vulkaner (Ætna) som fordömtes opholdssteder; der sigtes til et sted i 4. bog; se Heil. m. s. I, 245. S. 53 henvises der kort til »Isidor og andre kyndige mænd«.

[2]) Jfr. *K. Maurer*: Die aelteste Cetologie i Zs. f. deut. Phil. IV.

[3]) Jfr. *H. Finsens* Dissertatio i udg. 1768.

bliver næsten til en teologisk afhandling. Forf. taber dog aldrig sit egenlige æmne af syne og kommer stadig tilbage dertil. Hans eller »faderens« bemærkninger mod »sönnens« indvendinger er ikke uden skarpsindighed; og det hele er præget af en jævn, ædruelig forstandighed. Sjælden falder han ud af rollen eller bryder planen. som f. ex. i slutn. af k. 19 (»og som her er skrevet efter kyndige mænds beretning«, hvis det ikke er en afskrivertilföjelse).

Det billede, vi får af forf., er da helt igennem ualmindelig tiltalende. Hans ædruelighed, retskaffenhed og lærdom, hans kraftige natur (han er ikke bange for at slå sin uven ihjæl, hvis det gjordes nødigt), og ikke mindst hans gudsfrygt — alt dette træder klart nok frem. Sjældnere er det at finde så skarp hævdelse af sin nationalitet og sit sprog, som forf. gör i den bekendte regel »men glem dog ikke dit eget sprog«. Han er en dygtig psykolog og menneskekender — som når han (s. 50) nævner de tre forskellige bevæggrunde til vovelige rejser: lyst til at göre sig berömt (ɔ: forfængelighed) — videbegærlighed — vindelyst. Han er åbenbart også godt inde i lovene. Som et eksempel på hans træffende overførelse af materielle forhold på de åndelige kan nævnes hans omtale af uår og misvækst (s. 84—85), — »men hvis der kommer uår i folket eller i landets sæder, så opstår deraf de störste ulykker, ti da kan man ikke for penge fra andre lande købe [ligesom f. ex. korn] enten sæder eller kløgt, hvis de er gået tabt eller er bleven fordærvede, som för var i landet«. Det er fortræffelig tænkt og lige så godt sagt. Med alt dette kunde det synes mærkeligt, hvor lettroende forf. er overfor tilsyneladende overdrivelser og vidunderlige beretninger. Men også her er han på sin post og begrunder eller forklarer det vidunderlige på en fra samtidens standpunkt såre fornuftig måde (s. 24). Han bemærker, at han egenlig ikke bryder sig om at fortælle om undere på fjærne steder, da folk måske vil erklære det for lögne — og han anfører som eksempel en lille bog om Indiens undere, »der nylig er kommen her til landet«, og som mange har fundet lögnagtig —; han mener, at hvert land har sådanne ting at opvise, som er naturlige nok der, men som andre steder vil synes umulige; den norske skiløbning f. ex. vilde man i udlandet erklære for at være en skipperlögn; derfor må man være forsigtig med at erklære fjærne landes »undere« for umuligheder.

Den sproglige fremstilling står meget höjt. Stilen er i det hele lysende klar, uagtet sætningerne undertiden kan være noget vævede ind i hinanden og deres forbindelse undertiden løs. Stilen er rig og yppig. Forf. ødsler med ord. Men også her skinner hans lærdom igennem; særlig mærkes en stærk indflydelse fra latin i den overmåde hyppige brug af adjektiver i sådanne udtryk som f. ex. *vetrlig nauð* i steden for *vetrarnauð* (det er et lat. *vis hiemalis*). Også de romantiske sagaers stil har udøvet en kendelig indflydelse på stilen; det er derfra et udtryk som *kystuz meðr blíðum hálsföngum* er hæntet. Sproget får ofte en retorisk farve, men bogstavrim benyttes meget sparsomt, hvorimod klangligheder i ord og sætninger åbenbart efterstræbes. Undertiden bliver fremstillingen pompøs. I beskrivelsen af sommerens og vinterens vind og storm udfolder forf. en sand sproglig pragt, et ligefrem sprogligt fyrværkeri, hvortil der hverken för eller senere er set mage. Det bliver til lyriske digte i prosa.

Således er da Kongespejlet et i virkeligheden fremragende, i sin art enestående arbejde, som — foruden Stjórn — den norske litteratur med stolthed kan pege på.

5. Lovene. Vi er forholdsvis godt underrettede om de norske loves udvikling i historisk tid. Den ældste efterretning om norske love vedrører Halfdan svarte. Det hedder om ham, at »han havde sat *Heiðsævislög*« (Hkr. I, 182); til denne lov må der være sigtet, når det hedder, at Olaf d. hellige blev taget til konge på Oplandene »ifølge de oplandske love«, hvorved han lover at ville overholde »de gamle love« (Hkr. II, 55). Fremdeles hedder det, at »han [Halfdan] satte lov, som han tvang alle til at overholde, og indrettede *saktal* og ordnede bøder« (Hkr. I, 94—95; jfr. þáttr Halfd. sv. Flat. I, 563). — Om Harald hårfagre får vi dernæst den efterretning, at han »satte« den bekendte lov om den norske odel, og indsatte jarler osv. (Hkr. I. 104, jfr. 110, Flat. I, 569); senere ordnede han den norske tronarvelov, der gjaldt lige til 1260 (Hkr. I, 147—48). I A-hdskr. af Fsk. (s. 10—11) siges Harald at have ordnet »en ny lov om kvindens ret«; hvorvidt dette er historisk eller ej, er måske usikkert, men bestemmelsen stemmer med Gulatingsloven § 198—99.

Der næst er det Hakon den gode, der i en særlig grad

siges at have beskæftiget sig med lovgivning. Snorre siger (Hkr. I, 181—82; jfr. Ágr. 12, Sigvats Bersögl. 4), at han »satte Gulatingsloven med Torleif den spakes rådgiverbistand og Frostatingsloven (ang. denne se også Hkr. I, 190) efter samråd med Sigurd jarl og andre af de viseste Tröndere«[1]. Hertil sigtes der også i Fsk. (s. 18), hvor det i mere almindelige udtryk hedder, at Hakon »satte lov over hele Norge« osv., og at »af denne lov benyttede Olaf d. hellige största delen«. Hakon siges også at have givet Jæmterne »lov og landsret« (Hkr. I, 184). Hertil må vel også det henføres, at han ændrede (»satte i loven«) afholdelsen af julen (Hkr. I, 185). Hakon delte også landet i skibreder og gjorde flere foranstaltninger, som kun kunde göres ved lov. Der er således ingen som helst tvivl om, at Hakon har udøvet en meget stor virksomhed m. h. t. de norske love, og der kan heller ikke være tvivl om, hvorledes denne er at forstå. Som forlængst set, har hans virksomhed bestået i en ny og grundig revision og fuldstændiggörelse af de tidligere eksisterende love. Af hvad Are fortæller om Ulfljotsloven og af, hvad Egilssaga meddeler om Gulatingsloven, er det klart, at denne må have været til för Hakons regeringstid, hvilket jo i øvrigt siger sig selv. Af Egilss. får vi også at vide, at der i Gulating var en lovrette på 36 medlemmer. Hvorvidt Hakon tillige har søgt at indrette lovene i kristelig ånd, får stå hen. Usandsynligt er det ikke.

Herefter hører vi intet om de norske love för end under Olaf d. hellige. Olaf Tryggvason har naturligvis fået visse lovbestemmelser indsat og andre fjærnede, da han fik kristendommen vedtagen, men som egenlig lovgiver eller lovforbedrer er han ikke optrådt; han havde for meget med den ydre omvendelsesgærning at göre, og dernæst synes hele hans åndsretning ikke at have egnet sig dertil. Erik jarl siges at have været en dygtig styrer, der rådførte sig med lændermænd og andre om lov og ret, og det hedder i Grettiss. (s. 40), at han erklærede holmgange for ulovlige, men nogen egenlig lovgivervirksomhed tillægges ham aldrig. Om Olaf den hellige fortæller kilderne så meget mere, og det ikke al-

---

[1] Når det i Óleg. (s. 23) synes at være meningen, at Hakon kun satte Gulatingsloven, beror det vistnok på en misforståelse.

ene om hans kirkelige lovgivning. Om denne hedder det[1], at han med bistand af sin hirdbiskop Grimkel, hvem han havde taget med sig fra England, og andre gejstlige ordnede kristenretten og gjorde alt for at udrydde gammelt hedenskab. En lignende virksomhed udstrakte han også til Island, Orknøerne og Færøerne[2]. Hvad de almindelige verdslige love angår, optræder han som en forbedrer af Hakon den godes love. »Han lod sig ofte foredrage den lov, som Hakon havde sat i Trondhjem, og ordnede lovene efter de viseste mænds råd, fjærnede eller tilföjede, hvor det syntes ham nødvendigt« [3]. Herimod strider det naturligvis ikke, når Sigvatr i sine Bersöglisvísur siger, at Olaf lod Hakons lov holde sig (jfr. Fsk. 18). Snorre betoner atter og atter Olafs strænge retfærdighed og retshåndhævelse. Angående Heiðsævislög siger Snorre[4], at Olaf, idet han ordnede tinget, bestemte, at »den lov skulde gælde for alle oplandske fylker« og ligeledes »mange andre steder, som det siden har været«. At Olaf også her har »ordnet« loven, må anses for sikkert. Hvad Gulatingsloven angår, fortælles der intet bestemt, men 1024 hedder det (Hkr. II, 272), at Olaf da »havde ordnet lovene over det hele land«. Den ældre Gulatingslov bærer i hdskrr. tydelig vidnesbyrd om Olafs ordning af den, idet mindste dens første del. Endelig siges Olaf at have ordnet en hirdlov[5]. Det er således klart, hvor omfattende Olafs lovvirksomhed har været. Det er da også hans lovgivning, der var den gældende i alle følgende tider lige ned til Hakon d. gamle og Magnus lagaböter, dog med nogle tidssvarende forbedringer, der lidt efter lidt blev gjort. Om nogen særlig lovgivende konge tales der ikke i mellemtiden; kong Eysteinn Magnússon roses for sin lovkyndighed, og Hakon Toresfostre siges at have givet Trönderne retterbøder[6]. Endelig hedder det om Magnus d. gode, at han lovede love (Sigvats Bersögl. 8), hvorved der måske menes de retterbøder, han gav i Langøsund (NgL. I, 58). Så får vi den mærkelige udtalelse af Snorre, at »kong Magnus lod skrive den lovbog, som endnu er i Trondhjem

---

1) Hkr. II, 82; jfr. Norsk. hom. 148, Acta Scti Ol. s. 130. Theodricus s. 29.
2) Hkr. II. 87, 83.
3) Hkr. II, 82; Fsk. 79, Acta Scti Olavi s. 130.
4) Hkr. II, 237; jfr. Fsk. 132, Óleg. s. 23, hvor loven kaldes *Sefslög.*
5) Hkr. II, 81; Hallfreð. s. 95, hvor der dog sigtes til Olaf Tryggv. tid.
6) Hkr. III, 233, Fsk. 151, NgL I, 58.

og som hedder Grágás«[1]). En så tidlig optegnelse af en enkelt lov vilde ikke være nogen umulighed, og der kunde siges endel til fordel for denne mærkelige oplysning. Alligevel er der andre forhold, der synes at tale så stærkt derimod, at man må forklare sagen således, at man i senere tider har tillagt den trondhjemske lovbog, der faktisk eksisterede og kaldtes Grågåsen, en så höj alder, dels af uvidenhed, dels måske også af politisk-praktiske grunde. Herom synes overhovedet alle nu at være enige. Til dette skal endnu föjes, at Svend Alfivassöns love, hvorpå der anføres prøver[2]), sikkert aldrig fik nogen varig betydning for de norske love.

Hvad kristenretten angår, siger ærkebiskop Eystein (1157—88) at have ladet skrive en lovbog, kaldt Guldfjeder, der vistnok kun indeholdt en kristenret udarbejdet efter den kanoniske ret; det var denne, som ærkebiskop Erik påberåbte sig mod Sverre, men som kongen ikke vilde anerkende[3]). Eystein siges også efter en overenskomst med bønderne at have fået ændret bestemmelsen om sagøre til fordel for kirken, hvad der naturligvis var ganske ulovligt, da kongens samtykke hertil også måtte indhæntes.

Hvad lovenes nedskrivning angår, savner vi bestemte angivelser for denne. Vi kan kun slutte, at den må være begyndt senest omkr. år 1100. Indtil den tid er de norske love, ligesom de islandske, bleven opbevarede i hukommelsen, men spörgsmålet er, hvem det pålå at være den mundtlige traditions bærere. Kongen kunde det ikke være; man kunde tænke på private mænd som hin Torleif spake, men usikkerheden ved at overlade loven så at sige til sig selv, er iöjnefaldende. Derfor har *K. Maurer* søgt at bevise[4]), at de særlig i slutningen af det 12. og i det 13. årh. optrædende »lagmænd« har også i ældre tider eksisteret og været de officielle lovtraditionsbærere. Så meget må betragtes som sikkert, at »lagmandsinstitutionen« er ikke yngre end fra beg. af det 12. årh. M. h. t. dette spörgsmål har det, forekommer det mig, overvej-

[1]) Hkr. III. 33. Jfr. Fms. VIII, 277 (Sverriss.), hvor Grägåsen også nævnes som skreven på foranstaltning af kong Magnus

[2]) Hkr. II, 513, Agr. 48—49, Fsk. 91, Óleg. 60—61.

[3]) Sverriss. Fms. VIII, 270. 277. 294, jfr. Fsk. 179—80. Hkr. III, 461—62.

[4]) Ueber das alter des gesetzsprecheramtes in Norw. 1875; herimod *S. Sigurðarson* i Aarbøger 1879; jfr *G. Storm* i Sigurd Ranesöns Proces, slutn.

ende betydning, når der i Gulatingsloven § 314 nævnes en Atle, »der sagde folk lov i Gulen«. Men vi savner alle positive oplysninger for de ældre tider.

Af skrifter og afhandlinger, som hører herhen, skal her under éť nævnes: *K. Maurers* epokegörende særafhandlinger som Die entstehungzeit der älteren Gulaþingslög 1872, Die entstehung der älteren Frostuþingslög 1875 jfr. (Norsk) hist. tidsskr. 2 R. VI., samt den alle lovene omfattende artikel Gulaþingslög i Erschs og Grubers encyklopædi 97 (jfr. Gulaþing i bd. 96), Udsigt over de nordgermanske retskilder 1878; *E. Hertzberg:* Grundtrækkene i den ældste norske proces 1874 og ikke mindst hans De nordiske retskilder i Nordisk Retsencyklopædi 12. hefte 1890. Alle lovene er udgivne i Norges gamle love I—V. Om lovhåndskrifter kan henvises til *G. Storm* i Chria Vidensk. selsk. forhdl. 1879.

Vi skal nu give en kort oversigt over de enkelte love fra tiden för Magnus lagabøter.

Gulatingsloven. Den findes i et hdskr., cod. Rantzovianus på universitetsbiblioteket, foruden i nogle brudstykker, særlig et i AM 315, fol. er vigtigt (udg.s C), da det går tilbage til en ældre tid end hovedhdskr. — Udg. i NgL I. — Loven er inddelt i bolker, først kristendomsbolken (§ 1—33), så købebolken (§ 34—71), hvortil også æmnet om ægteskab, kvennagiptir, og trælle, *leysingslög*, hører, Landslejebolk (§ 72—102), Arvebolk (§ 103—30); herefter følger nogle artikler af blandet indhold (§ 131—47), samt (§ 148) Retterbøder, der henføres til Magnus den gode og Hakon Toresfostre, samt to paragraffer (149—50) om strandret, hvorefter der er en lille lakune. Teksten begynder igen i Mandhelgebolken, hvortil lejermål, baugatal og saktal hører (§ 151—252), så kommer Tyvebolk (§ 253—64), Odalsbrigde (§ 265—94) og endelig Udgerdsbolken (§ 295—315). Hertil föjes til slutning et nyt saktal (§ 316—19) af Bjarne Mördsson fra begyndelsen af det 12. årh., samt Tryggðamál (§ 320), hvoraf dog kun begyndelsen haves.

Ordningen af stoffet i bolker er altså klar og for det meste gennemført, og denne ordning har alle de ældre love haft. Et brud på ordningen danner § 131—50, men dette forhold er heller ikke det oprindelige. Man væntede også, at Odalsbrigde på grund af æmnernes beslægtethed sluttede sig til Landslejebolken. I Kristen-

domsbalken og 3 gange i Købebolken findes den ejendommelighed, at lovens bestemmelser henføres enten til »Olaf« eller til »Magnus« eller til dem bægge. Der er ingen tvivl om, at der hermed menes Olaf den hellige og Magnus Erlingsson. Magnus' bestemmelser betegner ændringer i eller tilföjelser til den ældre lov, som i dens helhed henførtes til Olaf. *K. Maurer* har ment, at denne tekst var en sammenstøbning af to forskellige, helt udarbejdede recensioner, medens *E. Hertzberg* har udtalt, at her blot forelå en rettet tekst, og dette synes mig rigtigst. Sikkert er det, at den gamle lov ved år 1164 har modtaget ændringer og modifikationer, men så at sige udelukkende, hvad kristenretten angik. Dog er dette ikke således at forstå, at de øvrige dele i et og alt kan antages at være Olaf d. helliges uforandrede lovtekst. Men det er uomtvisteligt, at enkelte partier som Købebolken og Odalsbrigde bærer et meget gammelt præg. I det hele hører denne lov til de mest alderdomlige og mærkeligste norske love. Den bærer flere steder vidne om at have været foredragen (§ 9, 23, 24, 70, 87, 160, 220, 237, jfr. 314) og har den ejendommelighed, den umiddelbarhed i fremstillingen, at taleren flere steder henvender sig til en tænkt 2. person, »du« (§ 40, 43, 46, 161, 302), hvilket ikke engang findes i de islandske love. Loven og fremstillingen er i det hele meget simpel, sætningerne korte, klare og kærnefulde, de begynder hyppigst med »Nu« (hypot.). Allitteration findes egenlig kun i enkelte udtryk, der åbenbart er meget gamle sætninger, der har dannet sig umiddelbart i folket (*garðr er granna sættir* og lign.) [1]). Sammenlignes de med de isl. love, er forskellen iöjnefaldende. Den vidtdrevne kasuistik findes ikke i de norske love. De her gjorte bemærkninger gælder ikke Gulatingsloven alene.

Frostatingsloven er den anden næsten helt bevarede hovedlov. Den findes i afskrifter af et hdskr., der brændte 1728, cod. Resenianus, samt i nogle brudstykker, hvoraf de 3 blade, der findes i Tübingen [2]), hørende til Kristenretten, særlig kan nævnes;

---

[1]) Jfr. *Lind* i Upsala studier 1893; men forf. går alt for vidt i sin antagelse af versformer i de enkelte sætninger.

[2]) Dette hdskr. er temlig sjusket afskrevet og gör sig skyldig i udeladelser og overspringelser. Dets inddeling af teksten i »bøger« er enestående og betydningsløs og hidrører uden tvivl fra senere tider, skönt *G. Storm* vil hævde det modsatte.

de er særskilt udgivne af *E. Sievers* 1886; i øvrigt er alt herhen hørende udg. i NgL I, II, V. Med undtagelse af et enkelt brudst. (IV) hører alle de bevarede hdskrr. til en og samme redaktion. I brudst. IV findes en lille del af Saktal (6. del) i en ældre form. Brudst. II er i visse henseender ældre end cod. Res. Foruden til de foran nævnte hovedafhandlinger kan henvises til *Amira* i Germ. XXXII, *K. Maurer* i (Norsk) Hist. tidskr. 2. R. VI; *E. Hertzberg* i Tidskr. for Retsvæsen I, s. 142, II, 520—21, *G. Storm* sst. III.

I Res. deles denne lov ikke i bolker, men i dele, *hlutir,* i alt 16, og disse igen i kapitler. Denne inddeling er ny og motiveres i en lille indledningsparagraf som bekvemmere end den gamle, hvad der dog er höjst tvivlsomt, eftersom æmnerne og »delene« ikke altid falder sammen. Således handler 2—3. del om Kristenretten, 4—6. om Mannhelgi (6 er Saktal), 7. er Utfararbolken, 8—9. Arvebolk, 10—11. svarer til Købebolken, 12—14 § 11 til Landslejebolken, 14 § 12—15 til Tyvebolken; 16 er Retterbøder. Fordelene ved en sådan inddeling er ikke just iöjnefaldende. Den første del udgöres af en indledning, bestående af Retterbøder m. m. og synes at falde i to dele, hvorom der hersker endel tvivl. § 25 tilhører næppe den egenlige indledning. Her får vi den vigtige oplysning, at det er Hakon d. gamle der har ordnet denne lov, som den foreligger. *K. Maurer* har grundig behandlet hele forholdet og er kommen til det resultat, at denne lov er redigeret og vedtaget 1244 med bistand af ærkebiskop Sigurd (senere, 1260, er der vedtaget endel ændringer, særlig vedrørende 6. del, et nyt saktal), og det er ved denne lejlighed, at inddelingen i »dele« osv. er indført. Tidligere var loven, som alle de andre, delt i bolker. Lovens Kristenret har ganske sikkert optaget meget af ærkebiskop Eysteins Guldfjeder og således mere nærmet sig til den kanoniske ret. Denne lov ligner i kortfattethed Gulatingsloven, men den er langt modernere i stil og udtryk. så at det er klart, at den gamle Frostatingslov er bleven meget ændret; det er dog enkelte afsnit, der har bevaret en alderdomlig karakter. For Gulatingslovens »Nu« findes her hyppigst *Ef* »Hvis«. Kun etsteds findes tiltaleformen »du«, men en foredragers »jeg« mærkes aldrig. Foran de enkelte »dele« findes en kapitelfortegnelse (undt. foran 6. del).

Af Heidsifjatingets og Borgartingets gamle love er kun Kristenretterne bevarede, og desuden af det førstes et lille brudstykke. Heidsifja-Kristenretten findes i to redaktioner (den ene udelader nogle kapitler), Borgartingskristenretten i 3 redaktioner, der dog er lidt afvigende fra hinanden. De stammer fra midten af det 12. årh.; udg. i NgL I—II. De er indbyrdes nærbeslægtede og står på et meget gammelt trin, og går for största delen tilbage til 11. årh.; de tager direkte sigte på hedenskabet, og deres udtryk er gammeldags naiv-drastiske. Heidsifjatingsretten er mere udførlig end den anden.

Bjarkøretten, Købstadsloven (Byloven), kaldes således efter det berömte handelssted, Björkøen i Mælaren; den norske ret gjaldt for handels- og markedssteder, samt fiskevær og lign. samlingssteder. Særlig var det dog Nidaros, der i ældre tider havde en sådan ret. Af denne lov haves kun nogle få rester fra slutningen af det 12. årh., udg. i NgL I, IV. Også til den hørte der en Kristenret, der sammen med andre findes i AM 60, 4°. Indholdet i de bevarede brudstykker slutter sig nær til Frostatingsloven. Af særlig interesse er det, der handler om søretten. Denne lov har indeholdt de fleste af de sædvanlige bolker.

Hermed er de love, der gjaldt i Norge för Magnus lagabøters tid, opregnede. Vi ser, at Hakon den gamle ikke befattede sig synderlig meget med den positive lovgivning. Og der synes ikke at være opstået hos ham nogen tanke om, hvor uheldigt det var, at hele Norge ikke havde én fælles lov. Det er først senere, vi får bestemte forsøg i den retning, nemlig under Magnus »lovforbedreren« (1263—80). Gangen i Magnus lovgivningsvirksomhed er ikke klar. Til at begynde med har heller ikke han tænkt på en fælles lov for det hele rige, men kun på en revision af de ældre særlove. De isl. annaler giver os her forskellige værdifulde oplysninger. Ved år 1267 hedder det (Ann. reg., s. 137, jfr. Flat. III, 536), at da blev den »Gulatingsbog vedtagen, som kong Magnus lod sætte«; ved det næste år 1268 (sst.), at »Oplændingernes og Vikværingernes lovbog vedtoges, den som kong Magnus ordnede«, og endelig ved år 1269 (sst. s. 138, jfr. Flat. III, 537), at på Frostatinget »fik kong Magnus samtykke til at ordne Frostatingsloven i alle verdslige ting og angående kongedömmet, som han anså det for

bedst at være«. Vi ser altså, at her har kongen mødt en modstand, hvad kristenretten angik. Senere tales der intet om, at en ny lovbog for Frostating blev udarbejdet. I nöjeste sammenhæng hermed står Magnus lov for Island, Járnsíða, der jo blev sendt til Island 1271 og som slutter sig så nær til Frostatingsloven. Vi ved intet om disse loves positive indhold; vi kan formode, at Magnus har søgt at nærme dem til hinanden. Derimod er det blevet påvist, at vi i to Kristenretter — for Gulating og Borgarting — udg. i NgL. II, 293—338, har at se den kristenret, der hørte til lovgivningen af 1267 og 1268. De indtager et mellemstandpunkt mellem de gamle kristenretter og den, der hidrører fra Jon røde, og som skulde gælde for hele Norge, men som først fik kongeligt samtykke 1458. De nævnte kristenretter er i øvrigt et dygtigt arbejde. Angående et ældre, til grund for dem liggende udkast henvises til *E. Hertzberg* i Sproglig-historiske studier (1896). I stil er disse kristenretter forskellige fra de ældre, navnlig Gulatingsrettens første del § 1—9, der bl. a. indeholder subjektive ræsonnementer, ligesom den senere Landslov på flere steder. Til disse ældre lovudkast må vistnok også henføres den såkaldte Sverres kristenret, der findes i et hdskr. fra 14. årh., AM 78, 4°, udg. i NgL I. Herom har *Maurer* grundig skrevet i Germ. Studien I, 1871, samt i Festgabe zum doctorjub. des dr. v. Spengel 1877. Han har bevist, at der her kun foreligger en ganske plump og slet redigeret fri sammenarbejdelse af Gulatingslovens og Frostatingslovens ældre kristenretter, der aldrig har fået lovskraft og heller ikke har haft nogen betydning uden som forsøg på at skabe en enhed. Det skal være udført i årene 1269—73. I denne lov er § 1—8 afskrift af Gulatingsl., § 9 af Gul. og Frostatingsl., 10—11 af den sidste, 13—14 af Gul., og således videre; dog er det Frost., der er mest benyttet. Dette lovudkast, der har en ikke ringe betydning i tekstkritisk henseende, lider af svære mangler, ujævnheder osv., ligesom det samme æmne behandles på forskellige steder. Sproget er moderne.

Efter 1270 har det ikke varet længe, inden kong Magnus indså, at skridtet måtte tages fuldtud, d. v. s. at der måtte indføres en fælleslov for hele landet. Om dette lovgivningsarbejde savner vi næsten enhver oplysning, men resultatet deraf blev den Nyere lands-

lov, udg. i NgL II, jfr. IV. Denne er udarbejdet på grundlag af den ældre Gulatingslov og Frostatingslov, mest dog den sidste, kun i ganske enkelte tilfælde er der taget hensyn til de to andre landskabslove. Herved benyttedes også den i forvejen udarbejdede Járnsíða. Landsloven er som sådan bleven vedtagen på alle 4 ting, på Frostating året 1274; om de andre vides intet; men det kan ikke være sket senere end 1275, ti i Bergen vedtages 1276 Byloven, der forudsætter Landsloven. Hvad inddelingen af den nye lov angår, vendte man nu tilbage til den gamle, idet den deltes i bolker, hvor dog det første afsnit, Tingfarebolken, ikke medregnes. Bolkerne bliver så: Kristendomsbolken, Landeværnsb., Mandhelgeb., Arveb., Odelsløsningsb., Landslejeb., Købeb., Tyveb., samt Retterbøder. Det hele indledes med en prolog (den samme som i Jonsbogen), der særlig gælder Frostatingsloven. Man blev ved med at tale om Frostatingslov, Gulatingslov osv., uagtet der nu kun var tale om 4 eksemplarer af den samme tekst. Hvad Kristenretten angår, består den kun af trosbekendelsen, regler om kongens og biskoppens magt og tronfølgeloven fra 1273. Uagtet der er mangler ved dette lovarbejde, er det dog i det hele og store meget respektabelt, men falder ud af lovstilen ved de hist og her indskudte ræsonnementer.

I den nöjeste forbindelse med Landsloven står udfærdigelsen af en ny Bylov, fælles for alle købstæder. En sådan lov blev forfattet og, som anført, for Gulatings vedkommende vedtaget i Bergen 1276. Den deles i de samme bolker som Landsloven (udg. i NgL II), dog med den forskel, at de to sidste bolker her mangler, hvorimod der er kommet to nye i steden: Byordningen og Søretten (*Bæjarskipun*, *Farmannalög*).

Endelig er der endnu en lov at omtale, nemlig Hirðskrá, eller *Hirðlög,* en lov for kongens tjenere, hoffet; udg. i NgL II, jfr. IV, efter en mængde hdskrr.; fotolitogr. udg. efter Tønsbergs lovbog 1895. Der findes her først bestemmelser om kongen, arvefølge og kongevalg, de forskellige personers eder til kongen, om hertuger, jarler, lendermænd osv.; den anden hoveddel handler specielt om hirden; her tales til den i 2. person. Fremstillingen er ofte ræsonnerende og minder om Kongespejlet. Hirdloven skulde oplæses hver jul for hirdmændene. Dens indhold er særdeles

interessant. I den form vi nu har Hirdloven, stammer den fra Magnus lagabøter og da fra årene 1274—77. Men der er ingen tvivl om, at den i alt væsenligt stammer fra ældre tider, og det er gjort sandsynligt, at den hidrører fra Sverres tider; jfr. omtalen af hin forna hirðskrá i § 48—50. Fra først af er det dog Olaf d. hellige, der har ordnet en hirdlov (jfr. ovf.). Magnus har altså revideret loven på ny. M. h. t. Hirdskrå kan i det hele henvises til *Munch:* N.F.H. IV, 595 ff.